

"Nešto od cele pri e, ja narafski znam, ali mnogo ne znam. I to me kopka. To što ne znam: kopka i to što je ono što znam - "pravi roman".
Ima rupa, ne kažem, ali gde piše da itaocu baš sve treba objasniti!
Nek se malo domišlja"

Slobodan Seleni

Predgovor III izdanju

Ambijent za reviziju finansijskih izveštaja u vreme pripreme i izdavanja ovog udžbenika se po mnogo emu promenio u korist revizije u odnosu na stanje kod prethodna dva izdanja.

Dopunjeno i izmenjeno izdanje je izraz potrebe za suptilnim objašnjenjem revizije finansijskih izveštaja i sve šireg interesa za revizijom od strane studenata, ra unovodstvenih eksperata i menadžera.

Dopunjeno i izmenjeno izdanje mene uvek podse a na pri u koju je opisao Momo Kapor u "Zelena oja Montenegro" kad su on i Zuko Džumhur sedeli i pili pored reke Bune i terali neko mom e **"...da zagazi u plitki potok ... i da premešta oblutke. Kad bi de ak poslušao, poto i bi druga ije zažuborio."**

Ovom prilikom zahvaljujem se svima koji su mi uputuli kritike, primedbe i pohvale i na taj na in mi pomogli u pripremi ovog izdanja.

Zahvaljujem se recenzentima prof dr Jovanu Rodi u i prof dr oki Maleševi u na korisnim primedbama i savetima.

Posebnu zahvalnost dugujem supruzi na nesebi noj podršci i iskazanom strpljenju.

Subotica, februar, 2002.godine

Autor

Predgovor IV izdanju

Proces društvene i ekonomske tranzicije u našoj zemlji traje već petnaest godina. Kao i svaku drugu promenu, i tranziciju valja shvatiti kao post-period nekog prethodnog stanja iju kompoziciju i na in funkcionisanja transformiše mla a generacija koja je nosilac tih promena.

Proces transformacije svetske privrede obeležen je: brzim protokom informacija, implementacijom informacionih i telekomunikacionih tehnologija, nesmetanim kretanjem kapitala na finansijskim tržištima i znanjem kao osnovnim generatorom razvoja. Ra unovodstvena i revizorska profesija procesu transformacije daju doprinos kroz harmonizaciju finansijskih (ra unovodstvenih) izveštaja o ekonomskim aktivnostima svih subjekata, u esnika u tranziciji. Nezaobilazan faktor uspešne harmonizacije finansijskih izveštaja je revizija (eng. auditing). Njen zadatak je da korisnicima obelodanjenih informacija u finansijskom izveštaju obezbedi umerenu garanciju i sigurnost da su one sa injene u skladu sa merodavnim me narodnim standardima. Finansijski izveštaj tek sa mišljenjem revizora za javnost i za donosiocce odluka ima odgovaraju i kredibilitet.

Revizija finansijskih izveštaja ima teorijsku i prakti nu osnovu koju smo izložili u ovom radu. Ova knjiga nastala je kao rezultat višegodišnjeg zajedni kog rada autora na razvoju teorije, metodologije i izvo enja revizije finansijskih izveštaja. Osnovnu gra u za ovu knjigu (tzv. background) ine radovi: dr Mirko Andri - Revizija, III izdanje, udžbenik; mr Branko Krsmanovi - Revizijsko ispitivanje pouzdanosti ra unovodstvenih internih kontrola u uslovima ra unarski podržanih informacionih sistema, doktorska disertacija; i mr Dejan Jakši - Koncepti savremene revizije finansijskih izveštaja, doktorska disertacija.

Knjiga je u prvom redu namenjena studentima Ekonomskog fakulteta - smer Ra unovodstvo i revizija, kao i ra unovo ama i revizorima za kontinuiranu edukaciju. Ona može poslužiti i menadžerima da se upoznaju sa postupcima i procedurama revizije finansijskih izveštaja.

Ovim putem zahvaljujemo se recenzentima na korisnim primedbama i sugestijama. Svim itaocima koji nam upute kritike i sugestije unapred zahvaljujemo, uz obe anje da emo ih uvažiti u slede em izdanju. Eventualne greške bilo koje vrste naša su odgovornost. Nisu namerne, pa stoga oprostite.

Zahvaljujemo se i svima koji su finansijski podržali ovo izdanje. Posebnu zahvalnost dugujemo direktoru štamparije A.D. "Proleter" Be ej, Dragi Bezarevi u.

Knjigu posve ujemo našim suprugama: Vaski, Ljubici i Sandri.

Subotica, 29. septembar 2004. godine

Autori

Predgovor V izdanju

Od prethodnog izdanja udžbenika navršilo se pet godina. U tom periodu, tranzicija u kojoj se naša zemlja nalazi nije se završila. Naprotiv, u skladu sa svetskom ekonomskom krizom nalazi se u periodu stagnacije, neizvesnog privre ivanja i ekanja oporavka. U tom kontekstu finansijsko izveštavanje trpi pritiske okruženja i vlasnika u smislu „rešavanja problema dobrih rezultata preko finansijskog izveštaja“. To je još jedna okolnost koja bitno ugrožava istinitost i objektivnost finansijskih izveštaja i ta nost informacija u njemu obelodanjenih. Zbog toga sve je prisutnija pojava „kreativnog“ finansijskog izveštavanja koje odstupa od osnovnih ra unovodstvenih na ela.

Revizija finansijskih izveštaja koliko god se poštovanjem Me unarodnih standarda revizije i Kodeksa profesionalnog ponašanja odupirala pritiscima okruženja nije mogla ostati imuna na promene koje se dešavaju u okruženju i koje definišu opšti ambijent privre ivanja. ak je i jedna „velika revizorska firma“ bankrotirala zbog nekvalitetnih revizorskih izveštaja a koliko je takvih revizorskih izveštaja izdatih od „malih“ revizorskih firmi nije poznato kao ni koliki je broj revizorskih izveštaja (posebno u zemljama koje su u tranziciji) ije je mišljenje naru eno. Profesionalne organizacije ra novo a na globalnom nivou i profesionalne organizacije razvijenih zamalja trude se da zadrže kredibilitet profesije, posebno njenog dela koji se odnosi na reviziju finasijskih izveštaja u svrhu javnog interesa.

Ovo izdanje udžbenika nastalo je zbog potrebe inoviranja sadržaja novim saznanjima koje smo u me uvremenu stekli istraživanjem teorije revizije i delovanjem u praksi revizije finansijskih izveštaja. U ovo izdanje ugradili smo primedbe i sugestije koje smo dobili od: studenata koje su usmerene u pravcu lakšeg studiranja revizije finansijskih izveštaja, revizora u revizorskoj praksi koji su sugerisali prakti nu primenljivost što smo delimi no prihvatili (iz razloga da ne napravimo praktikum) i sugestije kolega se univerziteta. Ovom prilikom se svima zahvaljujemo a koliko smo uspeli da podignemo kvalitet udžbenika oceni e sami korisnici.

Autori upu uju posebnu zahvalnost recenzentu profesoru dr Jovanu Rodi u, za sve što smo nau ili od njega kao profesora, a pre svega kao oveka.

Subotica, septembar, 2009. godine

Dr M. Andri

Rezik pojmova

AICPA	Nacionalna profesionalna organizacija ovlašćenih javnih računovođa u SAD.
Analitičke procedure, analitički pregledi, analitički postupci	Analitičke procedure obuhvataju analizu značajnih pokazatelja (razmjernosti) i trendova, uključujući i istraživanje fluktuacija. Analitičke procedure pomažu revizorima da steknu uvid u poslovanje klijenta, planiraju reviziju i otkriju iznose u finansijskim izveštajima za koje je povećana verovatnoća nepravilnosti.
Aplikativne kontrole	Specifične kontrole nad računovodstvenim kompjuterskim aplikacijama koje imaju za cilj da obezbede adekvatnost unosa, obrade i izlaza računovodstvenih podataka.
Detekcioni rizik	Rizik da revizor suštinskim testovima neće otkriti materijalno značajne pogrešne iskaze.
Dijagram toka podataka	Instrument sticanja razumevanja i dokumentovanja sistema internih kontrola klijenta. Sastoji se od grafikona prikaza internih kontrola uz pomoć standardnih oblika.
Događaji nakon datuma bilansa stanja	Poslovni događaji nakon datuma bilansa stanja, a pre datuma izdavanja finansijskog izveštaja koji : <ol style="list-style-type: none"> pružaju dodatne dokaze o okolnostima koje su postojale na datum bilansa; ili ukazuju na okolnosti koje nisu postojale na datum bilansa, a koje značajno menjaju stanje koje je postojalo na datum bilansa.
Drugi revizor	Revizor koji pripada filijali iste revizijske firme ili neke druge firme, a koji snosi odgovornost podnošenja izveštaja o pojedinim finansijskim informacijama koji su uključeni u finansijske izveštaje.
Ekspert	Lice ili firma sa specijalnim kvalifikacijama, znanjem i iskustvom u određenoj oblasti izvan računovodstva i revizije.
Inspekcija	Ispitivanje evidencije, dokumenata i materijalnih sredstava.
Interna revizija	Funkcija ocenjivanja aktivnosti koja se organizuje u okviru nekog preduzeća i koja uključuje ispitivanje, ocenu i praćenje adekvatnosti i efikasnosti sistema internih kontrola.
Inherentni rizik	Rizik da postoje greške u finansijskim izveštajima. Ovaj rizik se

	utvrđuje pre razmatranja da li sistem internih kontrola funkcioniše ili ne.
Ispitivanje	Pribavljanje informacija od stručnih lica u okviru ili van klijenta.
Jedinica uzorka	Pojedinačna pozicija koja čini populaciju, na primer, stavke u izvodu banke, izlazne fakture ili salda na računima pojedinih kupaca.
Kompjuterski informacioni sistem	Računarski sistem za obradu računovodstvenih podataka klijenta.
Kontrola kvaliteta revizijske firme	Politike i postupci koje je ustanovila revizijska firma kako bi obezbedila da sve revizije budu izvršene u skladu sa zahtevima standarda i profesije.
Kontrolni rizik	Rizik da sistem internih kontrola klijenta neće pravovremeno spremiti ili ispraviti materijalno značajne pogrešne iskaze.
Kontrolni testovi	Revizijski postupci koji se vrše radi dobijanja revizijskog dokaza o efikasnosti strukture i funkcionisanja sistema internih kontrola klijenta.
Konfirmacija	Obrazac za pribavljanje dokaza kroz direktnu komunikaciju sa trećim licima.
Kriminalna radnja	Namerna radnja jednog ili više pojedinaca iz redova rukovodstva, zaposlenih ili trećih osoba koja ima za posledicu pogrešno prikazivanje finansijskih izveštaja.
Materijalnost	Informacija je materijalna ako bi njeno izostavljanje ili pogrešno prikazivanje uticalo na ekonomske odluke korisnika finansijskih izveštaja.
Modifikovani izveštaj revizora	Smatra se da je izveštaj revizora modifikovan kada je mišljenju dodat pasus o naglašavanju problema ili ako se mišljenje razlikuje od mišljenja bez rezervi.
Mišljenje bez rezervi	Revizor izražava mišljenje bez rezervi kada zaključuje da finansijski izveštaji daju istinitu i objektivnu sliku finansijske pozicije, rezultata poslovanja i novinskih tokova.
Mišljenje sa rezervom	Revizor izražava mišljenje sa rezervom kada dođe do zaključka da se pozitivno mišljenje ne može izraziti, ali da efekti neslaganja s rukovodstvom, ili ograničenja obima revizije nisu od toliko materijalnog značaja da zahtevaju negativno mišljenje ili uzdržavanje od mišljenja.
Naknadni događaji	Videti <i>Događaji nakon datuma bilansa stanja</i>
Načelo stalnosti poslovanja (going concern)	Pretpostavka da će klijent u narednom periodu nastaviti sa normalnim poslovanjem. Na osnovu ovog načela, sredstva i obaveze se evidentiraju uz pretpostavku da će pravno lice biti u mogućnosti da realizuje svoja sredstva i izvrši svoje obaveze u normalnom toku.

	poslovanja (a ne da e ih prodavati po likvidacionoj vrednosti).
Negativno mišljenje	Revizor izražava negativno mišljenje kada su efekti revizorovog neslaganja sa pojedinim injenicama od takvog fundamentalnog zna aja da se može re i da finansijski izveštaji ne izražavaju finansijsku poziciju, rezultate poslovanja i nov ane tokova na istinit i objektivan na in.
Novi revizor	Revizor koji nije vršio reviziju finansijskih izveštaja klijenta u prethodnom periodu.
Obelodanjivanje	Objavljivanje svih zna ajnih informacija u finansijskim izveštajima.
Ovlaš eni javni ra unovo a, ovlaš eni revizor	Osoba koja je ovlaš ena od strane države da vrši reviziju. Ovaj status ti e se na osnovu polaganja ispita za profesionalno zvanje, kao i ispunjenju zahteva koji se ti u obrazovanja i iskustva u praksi.
Ograni enje obima	Klijent može ponekad da revizoru nametne ograni enje u pogledu obima njegovog rada (npr. revizor ne može da sprovede postupak koji smatra neophodnim). Ograni enje obima može biti nametnuto okolnostima (npr. revizor se angažuje u vreme koje su onemogu a va da posmatra popisivanje zaliha). Ograni enje obima može nastati i kada su ra unovodstvene evidencije klijenta neadekvatne.
Opšte kontrole	Aktivnosti nadzora nad funkcionisanjem kompjuterskog informaci onog sistema.
O ekivana greška	Greška za koju revizor o ekuje da e biti prisutna u populaciji.
Pismo o angažovanju	Pismo koje revizor šalje klijentu i kojim dokumentuje i potvr uje prihvatanje angažmana, ciljeve i obim revizije i odgovornost revizora i klijenta..
Pismo o slabostima	Izveštaj koji revizor podnosi menadžmentu i u kojem ukazuje na uo ene slabosti u funkcionisanju sistema internih kontrola klijenta.
Povezani subjekti	Subjekti se smatraju povezanim ako jedan od njih ima mogu nost da kontroliše drugog ili da vrši dominantan uticaj na donošenje njegovih finansijskih i poslovnih odluka.
Populacija	Celokupan niz podataka iz kojeg se bira uzorak i na koji revizor projektuje zaklju ke uzorkovanja.
Posmatranje	Nadgledanje procesa ili postupaka koje obavlja neko drugo lice, na primer, revizorovo posmatranje popisa zaliha koji vrši osoblje klijenta.
Prethodni revizor	Revizor koji je zamenjen novim revizorom. Videti: Novi revizor
Program revizije	Spisak revizijskih procedura koje treba sprovesti u toku konkretnog angažmana. Programom revizije ure uje se i dodeljivanje i raspo-

	re ivanje rada u toku revizije i planira vremensko angažovanje na pojedinim poslovima revizije. Program revizije se sa injava posebno za svaki angažman.
Profesija	Aktivnost koja uklju uje odgovornost da se služi javnosti, koja ima složeno jezgro znanja, standarde za prijem u profesiju i potrebu za poverenjem javnosti koja se zasniva na poštovanju etih normi.
Radni papiri	Dokumentacija koju je revizor prikupio ili kreirao kako bi dokumentovao izvršeni posao i stekao osnovu za izražavanje mišljenja.
Razumno uveravanje	Nivo uveravanja koji pruža revizor i koji predstavlja meru kojom se korisnici izveštaja mogu pouzdati u rezultate revizije i izraženo mišljenje.
Ra unovodstvena procena	Odre ivanje približnog iznosa neke pozicije nada ne postoji precizan na in za njeno utvr ivanje.
Ra unovodstveni sistem	Skup evidencija klijenta za obradu poslovnih doga aja. Ra unovodstveni sistem služi za identifikovanje, prikupljanje, analiziranje, obra unavanje, klasifikaciju i sumiranje poslovnih doga aja i izveštavanja o njima.
Ra unovodstveni ciklus	Deo celokupnog ra unovodstvenog sistema kojeg ine me usobno povezane transakcije koje ine jednu logi ku celinu.
Ra unska kontrola	Revizijski postupak provere ra unske ta nosti podataka iz izvornih dokumenata i ra unovodstvenih evidencija.
Revizija	Cilj revizije je izražavanje mišljenja o tome da li su finansijski izveštaji po svim bitnim pitanjima sastavljeni u skladu sa utvr enim okvirom za finansijsko izveštavanje.
Revizijski dokaz	Informacije koje je revizor dobio u toku izvo enja zaklju aka na kojima zasniva mišljenje.
Revizijski komitet	Komitet koji ima nadzornu funkciju u preduze u koja je povezana sa radom eksterne i interne revizije. Revizijski komitet komunicira sa revizorima, pregleda nalaze revizije, nadgleda aktivnosti osoblja koje je uklju eno u internu reviziju i interveniše u slu aju bilo kakvog nesporazuma izme u menadžmenta i eksternih revizora.
Revizijski rizik	Rizik da revizor može izraziti neodgovaraju e mišljenje u slu ajevima kada finansijski izveštaji sadrže materijalno zna ajne pogrešne iskaze.
Revizijsko uzorkovanje	Primena postupaka revizije na manje od 100% stavki koje ine saldo na ra unu ili grupu transakcija, uz uslova da sve stavke iz uzorka imaju šansu da budu odabrane.
Revizor	Lice koje pruža revizijske usluge.
Rizik koriš enja uzorka	Rizik koji postoji zbog mogu nosti da zaklju ci, zasnovani na rezultatima ispitivanja uzorka, budu razli iti od zaklju aka do kojih bi revizor došao da je sproveo postupke revizije nad celokupnom

	populacijom.
Rizik nekoriš enja metode uzorka	Rizik koji nastaje iz faktora koji prouzrokuju da revizor donese pogrešan zaključak iz bilo kog razloga koji nije u vezi sa veličinom uzorka. Na primer, revizor može pogrešno da protumači i rezultate uzorkovanja.
Sistem internih kontrola	Politike i postupci (internih kontrola) koje je menadžment klijenta uspostavio radi pomoći u postizanju ciljeva. Sistem internih kontrola uključuje: pridržavanje politike rukovodstva, očuvanje integriteta sredstava, sprečavanje i otkrivanje kriminalnih radnji i grešaka, tačnost i potpunost računovodstvene evidencije i ažurno sastavljanje pouzdanih finansijskih informacija.
Statističko uzorkovanje	Postupak uzorkovanja koji se zasniva na: a) slučajnom izboru uzorka; i b) primeni teorije verovatnoće u ocenjivanju rezultata uzorkovanja, uključujući i merenje rizika korišćenja uzorka.
Stratifikacija	Proces podele populacije na delove prema sličnosti karakteristika, tako da svaki deo predstavlja posebnu grupu jedinica za uzorkovanje.
Suštinski testovi	Provere koje se vrše da bi se pribavio revizijski dokaz radi otkrivanja materijalno značajnih grešaka u finansijskim izveštajima.
Tvrdnje menadžmenta	Eksplicitne i implicitne izjave menadžmenta koje su sadržane u finansijskim izveštajima.
Tolerantna greška	Maksimalna greška u populaciji koju je revizor spreman da prihvati.
Uzdržavajuće mišljenje	Revizor izražava uzdržavajuće mišljenje da su mogući efekti ograničavanja obima njegovog rada od takvog materijalnog značaja da ne omogućuju pribavljanje dovoljnog i odgovarajućeg revizijskog dokaza i zbog toga revizor nije u mogućnosti da izrazi mišljenje o finansijskim izveštajima klijenta.
Upitnik internih kontrola	Instrument sticanja razumevanja i dokumentovanja sistema internih kontrola klijenta. Sastoji se od niza pitanja na koje osoblje klijenta daje odgovore.
Finansijski izveštaji	Skup izveštaja koji se sastavljaju na kraju poslovne godine i koji predstavljaju rezultate poslovanja klijenta u prethodnom periodu. Finansijske izveštaje najčešće čine: bilans stanja, bilans uspeha, izveštaj o promenama na kapitalu, bilans tokova gotovine, napomene uz finansijske izveštaje i sl.
"Šetnja kroz" sistem, praćenje traga	Proces praćenja transakcije kroz računovodstveni sistem kako bi se razumeo proces računovodstvenog evidentiranja. Npr. za kupovinu osnovnog sredstva prate se: opis, ponuda, odluka o nabavci, ugovor, otpremnica, prijemnica, faktura, nalog za plaćanje.

1	Uvod u reviziju finansijskih izveštaja	1
1.1.	Pojam, uloga i definicija revizije	1
1.2.	Potreba za nezavisnom revizijom	3
1.3.	Revizija kao profesija	7
1.4.	Revizija kao veština	8
1.5.	Revizija kao teorija	9
1.6.	Uloga revizije	12
1.6.1.	Društvena uloga revizije	12
1.6.2.	Ekonomska uloga revizije	13
1.6.3.	Psihološka uloga revizije	13
1.6.4.	Politička uloga revizije	14
1.7.	Vrste revizije	14
1.8.	Usluge revizorskih firmi	15
1.9.	Razvoj revizije	18
1.9.1.	Revizija u razvijenim zemljama	18
1.9.2.	Važniji datumi u evoluciji revizije finansijskih izveštaja u Srbiji	20
1.10.	Revizorske organizacije	21
1.10.1.	Nacionalne profesionalne revizorske organizacije	21
1.10.2.	Međunarodna federacija računovoja i računovodstvenih stručnjaka (IFAC)	23
1.10.3.	Revizorske firme	27
1.11.	Edukacija revizora	29
1.11.1.	Sticanje revizorskih zvanja	29
1.11.2.	Međunarodni standardi edukacije	30
1.11.3.	Profesionalna zvanja u Srbiji	31
1.12.	Revizija u evropskoj uniji	31
1.12.1.	Regulativa revizije u evropskoj uniji (osma direktiva)	31
1.12.2.	Odnos međunarodne i evropske regulative revizije	36
1.13.	Kontrola kvaliteta revizije	37
1.13.1.	Potreba za kontrolom kvaliteta revizije	37
1.13.2.	Kontrola kvaliteta na nivou revizijske firme	39
1.13.3.	Kontrola kvaliteta na nivou revizijskog angažmana	41
1.13.4.	Kontrola kvaliteta na nivou profesije	41
1.13.5.	Kontrola kvaliteta kroz javni nadzor	42
2	Teorijske osnove revizije	47
2.1.	Ciljevi revizije	48

2.2. Postulati revizije	49
2.3. Koncepti revizije	52
2.3.1. Koncept fer prezentacije	54
2.3.2. Koncept dužne profesionalne pažnje	55
2.3.3. Koncept nezavisnosti	57
2.3.4. Koncept razumnog uveravanja	62
2.3.5. Koncept revizijskog dokaza	67
2.4. Standardi revizije	70
2.4.1. Opšteprihvaćeni standardi revizije (GAAS)	71
2.4.1.1. Opšti standardi	72
2.4.1.2. Standardi izvođenja revizije	72
2.4.1.3. Standardi izveštavanja	74
2.4.2. Međunarodni standardi revizije (ISA)	75
2.5. Mišljenje revizora	78

3 Profesionalna etika revizije **83**

3.1. Potreba za kodeksom	83
3.2. IFAC-ov kodeks etike za profesionalne računovođe	86
3.2.1. Opšta primena kodeksa (deo A)	87
3.2.2. Kodeks primenljiv na profesionalne računovođe u javnoj praksi (deo B)	88
3.2.3. Kodeks primenljiv na zaposlene profesionalne računovođe (deo C)	92

4 Materijalnost i rizik u reviziji **95**

4.1. Materijalnost u reviziji	95
4.2. Preliminarna ocena materijalnosti	96
4.3. Alociranje materijalnosti	97
4.4. Izražavanje materijalnosti	98
4.5. Rizik revizije	100
4.5.1. Inherentni rizik	101
4.5.2. Kontrolni rizik	103
4.5.3. Detekcioni rizik	105
4.5.4. Sumiranje rizika revizije	105

5 Dokazi u reviziji **111**

5.1. Način (metode) sakupljanja dokaza	111
5.1.1. Opšti pristup prikupljanju dokaza	111
5.1.2. Način prikupljanja dokaza u reviziji	113
5.2. Analitičke procedure	114
5.3. Osobine revizijskog dokaza	117
5.4. Tvrdnje u finansijskim izveštajima, specifični ciljevi revizije i revizijski testovi	119
5.4.1. Kontrolni testovi i rizik kontrole	121
5.4.2. Suštinski testovi i detekcioni rizik	123
5.4.3. Testovi dvostruke namene	127
5.5. Korišćenje rada drugih	127

5.5.1. Korištenje rada drugog revizora	127
5.5.2. Korištenje rada interne revizije	128
5.5.3. Korištenje rada eksperata	129
5.6. Transakcije sa povezanim licima	130
6 Postupak revizije	135
6.1. Prihvatanje klijenta	137
6.2. Upoznavanje sa klijentom	143
6.3. Razvijanje globalne strategije revizije	144
6.4. Plan i program revizije	145
6.5. Proces revizije	148
6.6. Formiranje mišljenja i izrada revizorskog izveštaja	150
6.7. Radni papiri revizije (dokumentacija)	150
7 Ocena pouzdanosti sistema internih kontrola	159
7.1. Upoznavanje sa klijentovim sistemom interne kontrole (SIK)	160
7.1.1. Kontrolno okruženje	160
7.1.2. Raunovodstveni sistem	161
7.1.3. Kontrolne procedure	162
7.1.4. Monitoring	164
7.2. Revizorsko razumevanje sistema interne kontrole	164
7.2.1. Izvođenje preliminarog pregleda	165
7.2.2. Dokumentovanje sistema interne kontrole	166
7.2.3. Identifikovanje ciklusa transakcija	168
7.2.4. Izvođenje "šetnje - kroz" transakcije	169
7.2.5. Identifikovanje kontrola na koje se potencijalno može osloniti	169
7.3. Procena kontrolnog rizika	170
8 Uticaj informacionih i telekomunikacionih tehnologija na proces revizije	177
8.1. Karakteristike kompjuterskih informacionih sistema	177
8.2. Specifičnosti izvođenja revizije u ITT okruženju	180
8.3. Interne kontrole u ITT okruženju	180
8.3.1. Opšte kontrole	181
8.3.2. Aplikativne kontrole	183
8.4. Primena kompjutera kao revizijskog alata	185
8.5. Revizorski softverski paketi	189
9 Primena uzorka u reviziji	195
9.1. Statističko i nestatističko uzorkovanje	196
9.2. Definisavanje populacije	197
9.3. Metode selekcije uzorka	198

9.4. Uzorkovanje za testove kontrole	202
9.5. Uzorkovanje numeričkih vrednosti (promenljivih)	210

10 Revizija pozicija finansijskog izveštaja 221

10.1. Revizija nekretnina, postrojenja i opreme	223
10.2. Revizija dugoročnih finansijskih plasmana	226
10.3. Specifični problemi i ciljevi revizije zaliha	227
10.4. Revizija potraživanja	230
10.5. Revizija novčanih sredstava	232
10.6. Revizija obaveza prema dobavljačima	233
10.7. Revizija kapitala	234
10.8. Revizija dugoročnih obaveza	236
10.9. Revizija zaposlenih i plata	238

11 Završna revizija 243

11.1. Prisustvovanje popisu	243
11.1.1. Postupci završne revizije kod popisa osnovnih sredstava	244
11.1.2. Postupci završne revizije kod popisa zaliha	244
11.2. Potvrđivanje salda (konfirmacija)	246
11.3. Pregled naknadnih dogovora	248
11.4. Pregled potencijalnih obaveza i potencijalne imovine	250
11.5. Revizija prihoda i rashoda	253
11.6. Razmatranje vremenske neograničenosti poslovanja (Going Concern)	255
11.7. Revizija ostalih elemenata finansijskog izveštaja	257
11.8. Finalne provjere	259
11.9. Pribavljanje pisma prezentacije	261
11.10. Formiranje mišljenja	263

12 Revizijski izveštaji 269

12.1. Pismo rukovodstvu	269
12.2. Revizorski izveštaj o finansijskim izveštajima	271
12.3. Izražavanje revizorskog mišljenja	274
12.3.1. Mišljenje bez rezerve (pozitivno mišljenje)	274
12.3.2. Mišljenje sa rezervom	276
12.3.3. Uzdržavanje od mišljenja (određeno mišljenje)	279
12.3.4. Negativno mišljenje	280
12.4. Ostali revizorski izveštaji	281

13 Interna revizija 289

13.1. Osnovna obeležja interne revizije	290
13.2. Područja delovanja interne revizije	293
13.3. Organizaciono pozicioniranje interne revizije u preduzeću	294

13.4. Standardi interne revizije	296
13.5. Profesionalna etika interne revizije	298
13.6. Izveštaj interne revizije	299

---

14 Revizija konsolidovanih finansijskih izveštaja **305**

14.1. Ra unovodstveni aspekti konsolidacije finansijskih izveštaja	305
14.2. Specifi nosti revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja	307
14.3. Procedure revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja	310
14.3.1. Planiranje revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja	310
14.3.1.1. Sticanje razumevanja o uslovima konsolidovanih finansijskih izveštaja	310
14.3.1.2. Procena materijalnosti	313
14.3.1.3. Identifikacija rizika u reviziji	313
14.3.1.4. Priprema revizijskog programa	314
14.3.2. Sprovo enje procedura u reviziji konsolidovanih finansijskih izveštaja	316
14.3.3. Izveštavanje o reviziji konsolidovanih finansijskih izveštaja	317

Bibliografija **323**

Uvod u reviziju finansijskih izveštaja

1.1. Pojam, uloga i definicija revizije

U privrednom i administrativnom životu revizija se dosta često upotrebljava. Zbog njenog velikog pominjanja moramo se da znamo šta ona znači i šta pod tim pojmom podrazumevamo. Pojam "revizija" potiče od latinskog izraza "revisio", a na srpskom jeziku označava "ponovno viđenje, ponovno gledanje, pregled, obnovu procesa, poslednji pregled sloga pred štampu"¹. Revizija i revizorski posao nije karakterističan, kako se već iz određenja pojma revizije može zaključiti, samo za ekonomsko privredništvo. Reviziju u poslovanju preduzeća prema S. Kukole² predstavlja "...Svaka sistemska i detaljno provedena naknadna kontrola poslovanja privredne organizacije ili ...Revizija finansijskog poslovanja obuhvata detaljno ispitivanje celovitog poslovanja u određenom periodu ili ispitivanje jednog užeg sektora; vrši se kad je potrebno precizno rasvetliti pravo stanje; kad se sumnja na postojanje finansijskih zloupotreba, ili kad je to potrebno organima upravljanja iz nekih posebnih razloga." Pored prethodnog određenja prof. Kukole definiše pojam revizije koji se karakteristično često pojavljuje i to u sudstvu "... gde znači obnovu sudskog spora na zahtev jedne od stranaka u sporu na osnovu novih dokaza ...", u administraciji revizije je "...izmena i dopuna zakona i drugih postojećih pozitivno pravnih propisa ..." u nauci je to izmena i dopuna autorskog dela ... a u publikovanju ... poslednji pregled autorskog dela i štampanih stvari sa odobrenjem za štampu ...". Revizija se, dakle, pojavljuje u više oblasti i za svaku ima specifično značenje.

Iz prethodnih navoda o reviziji možemo zaključiti da je u svakom slučaju obavljaju lica, a nikom slučaju mašine³. Prema tome revizija bilo gde i bilo kako da se upotrebljava predstavlja intelektualnu aktivnost. Lice koje obavlja reviziju ima zvanje revizor samo u slučajevima koje prof. Kukole navodi za slučaj unovodstveno iskazivanje finansijskog poslovanja. Za sve druge slučajeve revizor se ne navodi i u praksi ne pominje kao lice koje pokreće ili provodi reviziju. Samo za ispitivanje valjanosti finansijskih izveštaja o poslovanju potreban je revizor za kojeg se kaže da je stručno lice koje je, na osnovu zakona, ovlašćeno od nadležnog državnog organa da vrši reviziju poslovanja preduzeća a koje pored poznavanja struke mora znati svoja prava i obaveze na osnovu postojećih propisa i raspolagati visokim moralnim kvalitetima.⁴

---

¹ Prema: Milan Vujaklija: Leksikon stranih reči i izraza, Prosveta, Beograd, 1954, str. 808

² Dr S. Kukole a: Organizacioni poslovni leksikon izraza, pojmova i metoda, Zavod za ekonomske ekspertize, Beograd, 1990. godina str. 1319

³ Pojam revizije (audit) se već se koristi ne samo u računovodstvenoj i finansijskoj teoriji i praksi, već i u informacionom sistemu, sistemu kontrole kvaliteta i dr.

⁴ Dr S. Kukole a: Organizacioni poslovni leksikon izraza, pojmova i metoda, Zavod za ekonomske ekspertize, Beograd, 1990. godine, str. 320

Revizija finansijskih izveštaja se od ostalih revizija izdvaja i po tome kakve stru ne i eti ke kvalitete mora posedovati lice koje je izvodi. Ovo obeležje reviziju finansijskih izveštaja ini posebnom.

Teorijom i praksom revizije u svetu se bavi veliki broj pojedinaca i asocijacija koje su od nacionalnog ili meunarodnog znaaja. Komitet za osnovne koncepte revizije Amerikog instituta ovlaš enih javnih računovođa definisao je reviziju kao "... **sistematski proces nepristrasnog prikupljanja i vrednovanja dokaza o nekim tvrdnjama koje se odnose na ekonomske aktivnosti i događaje. Revizija ima za cilj utvrđivanje stepena korespondentnosti između u datih tvrdnji i nekog prethodno definisanog kriterijuma, kao i saopštavanje rezultata tih upoređivanja zainteresovanim korisnicima**".⁵ Definicija revizije je koncizna, logična i dovoljno široka da može obuhvatiti mnogo različitih tipova revizije. Revizija, dakle, obuhvata sistematsko prikupljanje i vrednovanje dokaza kao osnov za određivanje da li finansijski izveštaji odgovaraju ustanovljenim kriterijima koji su sadržani u računovodstvenim standardima. Pored sakupljanja dokaza, revizija uključuje i meritorno izražavanje mišljenja nezavisnog, kompetentnog i autoritativnog lica. Mišljenje revizora uvek zavisi od dokaza.

Jedan od istaknutijih teoretičara revizije u svetu Tom Li, reviziju je u opštem smislu po etkom osamdesetih godina definisao na sledeći način: "U najširem smislu reči, revizija je sredstvo pomoću kojega se jedno lice uverava od strane drugog lica u kvalitet stanje i status nekog predmetnog pitanja koje je ovo drugo lice ispitivalo. Potreba za revizijom nastaje zbog toga što je prvo pomenuto lice u nedoumici ili sumnja u kvalitet stanje ili status relevantnog predmetnog pitanja, a nije ličeno u stanju da otkloni tu sumnju ili nedoumicu".⁶

Isti autor 1993. reviziju korporacija definiše kao "... **kompleksnu i tehničku funkciju u kojoj revizor potvrđuje i izveštava o kvalitetu finansijskih izveštaja koje uprava korporacije obelodanjuje javno za spoljne članove koji imaju pravo glasa**". Ovaj autor dalje sugeriše da, ako je uspešno obavljena, takva funkcija obezbeđuje dovoljno osiguranja u vezi sa kvalitetom objavljenih finansijskih izveštaja i dozvoljava da njihov sadržaj bude oslonac za one pojedince i organizacije kojima su saopštenja namenjena kao i na one druge koji ih mogu indirektno koristiti.

Meunarodni standard revizije "Cilj i opšti principi revizije finansijskih izveštaja"⁷ u tački dva definiše reviziju preko cilja revizije: "**Cilj revizije finansijskih izveštaja je da omogući i revizoru da izrazi mišljenje o tome da li su finansijski izveštaji, po svim bitnim pitanjima, sastavljeni u skladu sa identifikovanim okvirom za finansijsko izveštavanje**".

Na osnovu prezentiranih definicija revizije možemo izvesti zaključak da je revizija sistematski proces, koji izvodi nezavisan i kompetentan revizor, koji skuplja i vrednuje dovoljne i relevantne dokaze o poslovnim transakcijama i njihovim posledicama da bi utvrdio na koji je način stanje, vlasništvo, vrednovanje i obelodanjivanje tih akcija iskazano u računovodstvu i nivo saglasnosti iskazivanja tih promena sa računovodstvenim standardima. Utvrđeni rezultati nalaza se, na standardizovan način, saopštavaju zainteresovanim korisnicima u vidu revizorskog izveštaja.

Finansijske izveštaje o poslovanju obelodanjuje menadžment klijenta i informacije koje iz tih izveštaja zainteresovani korisnik može saznati predstavljaju odgovornost menadžera.

Predmet revizije su informacije o poslovnim transakcijama i događajima koji se obično izražavaju kvantitativno. Informacije koje su kvantifikovane mogu se verifikovati dok informacije koje se ne mogu kvantifikovati po definiciji nisu u domenu revizije (npr. podobnost zaposlenih radnika i sl.).

Primarni cilj revizije je u formiranju mišljenja revizora o finansijskim izveštajima. Mišljenje zavisi uvek od rezultata revizije i ukazuje da li se finansijski izveštaj prezentira u skladu sa računovodstvenim

⁵ David Ricchiute: Auditing - principles and standards, Boston, 1989. str. 215

⁶ Tom Lee: Corporate Auditing Theory, Chapman and Hall, London, 1993. str. 15

⁷ Detaljnije vidi: IFAC: Meunarodni standardi i saopštenja revizije, uveravanja i etike prevod, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, 2006, str. 306

tvenim standardima. Na primer, ra unovodstveni standardi zahtevaju da se samo osnovna sredstva koja klijent kontroliše mogu uklju iti u aktivu. Ako sredstva postoje i ako su u vlasništvu klijenta i ako su u ra unovodstvu proknjižena u skladu sa ra unovodstvenim standardima revizor može zaklju iti da postoji saglasnost izme u ekonomske akcije (kupovine ili izgradnje) i ustanovljenih kriterijumima (standarda). U svojoj biti revizija se sastoji iz prikupljanja i vrednovanja dokaza koji revizoru omogu uju da proceni da li izveštaji odgovaraju ustanovljenim kriterijima. Dokazi o stepenu saglasnosti izme u tvrdnji u finansijskom izveštaju i ra unovodstvenih standarda nalaze se u ra unovodstvenim dokumentima (fakture, ekovi, ugovori, popisne liste, nalozi za pla anje, prijemnice i dr.).

Svaki dobijeni dokaz revizor mora da tuma i i procenjuje pre nego što do e do zaklju ka da li se izveštaji podudaraju sa objektivnim kriterijima. Ta rasu ivanja od strane revizora iziskuju analiti ke sposobnosti i sposobnosti tuma enja i povezivanja. Objektivni dokaz omogu ava revizoru da zauzme nepristrasni stav pri izboru i oceni dokaza.

Revizija je sistematski proces što zna i da treba da bude planirana i da ima formulisanu strategiju. Strategija i planiranje su dva važna segmenta procesa revizije, jer dokaze revizije treba odabrati i proceniti u odnosu na specifi ne ciljeve revizije koji su me usobno povezani. O vrsti i kvalitetu dokaza revizor donosi odluku u toku samog procesa revizije. Sistematski proces ima specifi an zna aj u tome što se revizija dobrim delom zasniva na filozofiji i metodu nau nog istraživanja.

Strategija svake revizije mora biti pažljivo osmišljena i fleksibilna, tj. podložna modifikaciji, s obzirom na mogu e situacije u finansijskim izveštajima.

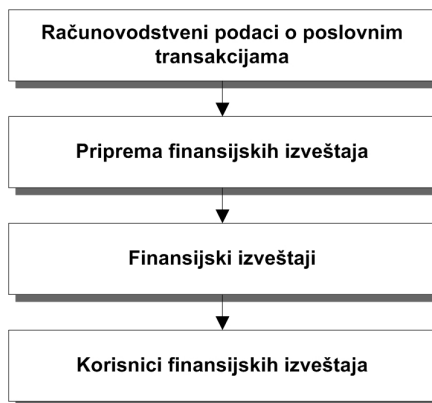
Cilj revizije finansijskih izveštaja je saopštavanje zainteresovanim korisnicima nezavisnog mišljenja o saglasnosti finansijskih izveštaja sa ustanovljenim kriterijima. To saopštavanje formalizuje se kroz Izveštaj revizora. Dakle, revizija uklju uje i fazu izveštavanja, kada revizor saopštava mišljenje zainteresovanim korisnicima, kao što sadrži i fazu istraživanja, kada se sakupljaju i procenjuju dokazi da bi se formiralo mišljenje.

Svaka definicija revizije potencira odre eni odnos izme u ra unovodstva i revizije. Objekt revizije je sadržan u brojnim ra unovodstvenim podacima. Revizor mora poznavati ra unovodstvene transakcije, ra unovodstveno procesiranje i ra unovodstvene standarde. Ra unovodstvo odnosno ra unovodstveno procesiranje podataka stvara izvore dokaza i druge neophodne i korisne informacije. Revizija potvr uje i poja ava vrednost informacija koje su dobivene ra unovodstvenim procesiranjem, putem kriti ke procene tih informacija. Prethodne injenice obavezuju revizora da dobro poznaje teoriju i praksu ra unovodstva. S druge strane, ra unovo e ne moraju znati metode, procese i procedure revizije. Izme u revizora i ra unovodstva postoji korelativna veza. Nepoznavanje ra unovodstvene teorije i prakse diskredituje stru nost i kompetentnost revizora odnosno poznavanje ra unovodstvene teorije i prakse je *conditio sine qua non* za kvalitetnu reviziju.

1.2. Potreba za nezavisnom revizijom

U cilju razumevanja potrebe za revizijom finansijskih izveštaja u poslovnom svetu, možemo po i od prikaza procesa nastajanja i prezentacije ra unovodstvenih informacija krajnjim korisnicima:

Prikaz 1.
Prenos ra-
unovodstvenih
informacija⁸

Primaran cilj ovog komunikacionog procesa je konvertovanje ra- unovodstvenih podataka u korisne ra- unovodstvene informacije o finansijskom položaju preduze a, rezultatima poslovanja i nov anim tokovima, i prenošenje tih informacija od lica koja pripremaju finansijske izveštaje ka krajnjim korisnicima tih izveštaja.

Korisnici finansijskih informacija mogu se posmatrati kao eksterni ili interni.

Kategorija internih korisnika uklju uje menadžment, ra- unovo e i interne revizore. Svi su oni direktno uklju eni poslovni proces i u ostvarivanje ciljeva preduze a i spremni su da se oslone na interno generisane finansijske informacije.

Nasuprot njima, eksterni korisnici su udaljeni od rada preduze a i u najboljem slu aju su indirektno uklju eni u ostvarivanje ciljeva. Zato su eksterni korisnici oslanjanju na izveštaje revizora. Iako eksterni korisnici imaju razli ite potrebe, oni se mogu generalno kategorisati kao: vlasnici preduze a (imaoci akcija), investitori (potencijalni ulaga i kapitala u preduze e), kreditori (banke), poslovni partneri (kupci, dobavlja i), analiti ari, organizacije koje nadgledaju finansijske informacije kao što su vladine agencije ili berze i organi koji vrše kontrolu primene zakona kao što je finansijska policija i sl. Mišljenje nezavisnog revizora omogu uje i internim i eksternim korisnicima polazne podatke za donošenje razumnih, logi kih odluka, koje se zasnivaju na informacijama o finansijskim stvarima, u koje spadaju zarada, finansijska pozicija, likvidnost, bonitet, rad menadžmenta i ekonomska osetljivost. Bez revizorskog mišljenja, ovakve odluke bi više bile zasnovane na pristrasnim i nepotvr enim finansijskim informacijama. Revizija pomaže u minimiziranju pristrasnosti, putem nadgledanja finansijskih informacija koje daje menadžment.

Intelektualne aktivnosti korisnika u procesu prihvatanja ra- unovodstvenih i finansijskih informacija usmerene su na dva cilja:

1. razumevanje informacionog sadržaja u cilju sticanja znanja o pitanjima koja su za korisnika zna ajna; i
2. vrednovanje kvaliteta dobijenih informacija.

Revizija se javlja kao korisna funkcija za podršku korisnicima u ostvarenju drugog od dva gore navedena cilja. Zadatak revizije nije da daje svoju interpretaciju finansijskih izveštaja, ve da svojim

⁸ American Accounting Association – The Committee on Basic Auditing Concepts: A Statement of Basic Auditing Concepts, Accounting Review – Supplement, Sarasota, 1972, str. 25

nezavisnim mišljenjem pove a njihovu sigurnost tj. da ono što je iskazano u finansijskim izveštajima istinita i objektivna realnost datog preduze a.

U komunikacionom procesu postoje pet zna ajnih razloga koji stvaraju potrebu za verifikacijom finansijskih izveštaja. To su:⁹

1. konflikt interesa,
2. posledice,
3. kompleksnost i
4. udaljenost.
5. Kvalitet informacija

Konflikt interesa

Ra unovodstveni komunikacioni tok, odnosno put kojim podaci o stvarnim doga ajima i transakcijama prolaze od mesta njihovog nastanka, preko njihovog ra unovodstvenog obuhvatanja i kreiranja finansijskih izveštaja do korisnika tih izveštaja, nosi sa sobom inherentan rizik da e u lancu prenosa informacija do i do njihove deformacije. Izme u menadžmenta preduze a i korisnika finansijskih izveštaja postoji potencijalni konflikt interesa koji je posledica ambivalentnosti menadžerskih funkcija. Sa jedne strane, finansijski izveštaji su naj eš e jedini izveštaji koji eksterni subjekti koji su zainteresovani za poslovanje preduze a dobijaju. Vlasnici preduze a, na osnovu uvida u finansijske izveštaje ne donose samo odluku o (re)alokaciji kapitala, ve i o sudbini menadžmenta. Zato je za menadžment bitno da ih finansijski izveštaji predstave u što boljem svetlu. Sa druge strane, menadžment kontroliše celokupni ra unovodstveni proces u preduze u od primarnog obuhvatanja poslovnih transakcija do kreiranja finansijskih izveštaja. On ima mogu nost da kroz razne oblike formalnih i neformalnih uticaja formira finalne produkte ra unovodstvenog procesa u skladu sa svojim interesima.

Korisnici finansijskih izveštaja su itekako svesni potencijalnog konflikta interesa koji dovodi u sumnju nepristrasnost finansijskih izveštaja. Stoga je neophodno da se izvrši nezavisna, eksterna verifikacija finansijskih izveštaja od strane osoba sa kojim korisnici izveštaja nemaju konflikt interesa.

Posledice

Korisnici finansijskih izveštaja (vlasnici preduze a, investitori, kreditori, poslovni partneri i drugi) donose odluke o nastavku svojih poslovnih odnosa sa preduze em na osnovu saznanja iz finansijskih izveštaja. Ove odluke imaju zna ajne ekonomske posledice po njihove donosiocce. Kvalitetni zaključci ne mogu biti doneti na osnovu pogrešnih premisa. Korisnici izveštaja su stoga spremni da odvoje određena nov ana sredstva za eksternu verifikaciju finansijskih izveštaja, jer e time dobiti pove anu sigurnost da su informacije na kojim temelje svoje strateške odluke oslobo ene proizvoljnosti, pristrasnosti i nepotpunosti.

Kompleksnost

Procesi prevo enja poslovnih transakcija u ra unovodstvene informacije su kompleksni, pa je korisnicima tih informacija teško, ponekad ak i nemogu e, da sami direktno procene kvalitet dobijenih informacija. Vrednovanje verodostojnosti informacija zahteva viši nivo stru nosti od onog koji poseduje prose an korisnik finansijskih izveštaja. Kompleksnost transakcija i njihovog ra unovodstvenog obuhvata ima još jednu negativnu posledicu. Ona pove ava verovatno u nenamernih grešaka. U takvim

⁹ American Accounting Association – The Committee on Basic Auditing Concepts: A Statement of Basic...op. cit. str. 25 navedena su prva etiri razloga

okolnostima, revizijski proces se javlja kao prirodan odgovor. Ako je revizija izvedena od strane kompetentnih pojedinaca, onda nije ni neophodno da korisnici izveštaja sami vrše verifikaciju kvaliteta raunovodstvenih informacija, pogotovu što su revizori u stanju da razumeju sve složene transakcije i raunovodstvene postupke.

Udaljenost

Kad korisnik raunovodstvenih informacija ima sposobnost da samostalno donese zaključke o kvalitetu dobijenih informacija, i kada za to ima i želju koja proisti e iz svesnosti o negativnim posledicama pogrešnih raunovodstvenih informacija, on može biti spre en da izvrši direktnu verifikaciju zbog objektivnog ograni enja koje postoji u formi udaljenosti od poslovnih transakcija i procesa njihovog raunovodstvenog obuhvatanja.

Razlozi za udaljenost mogu biti fizi ke, pravne ili vremensko-troškovne prirode. Mogu e je da su korisnici izveštaja geografski udaljeni od preduze a koje izveštava o svom poslovanju, da nemaju pravne mogu nosti da u u kad god požele u preduze e i da vrše provere ili da im je jednostavno neracionalno da troše svoje vreme i novac da sami vrše provere.

U svakom od ovih slu ajeva, udaljenost spre ava korisnika informacija da izvrši direktno vrednovanje kvaliteta dobijenih informacija. Jedino što korisniku preostaje je da poveruje u kvalitet prezentovanih informacija (što se ponekad dešava, ako korisnik ne smatra da postoji konflikt interesa), ili da se pouzda u pomo tre e strane u procesu determinacije kvaliteta raunovodstvenih informacija.

Kvalitet informacija

Doprinos revizije procesu finansijskog izveštavanja ima dve dimenzije. Te dimenzije su kontrola i kredibilitet informacija.

Revizija ima zna ajnu funkciju kontrole kvaliteta raunovodstvenih informacija, budu i da:

- a. obezbe uje nezavisnu eksternu proveru raunovodstvenih informacija;
- b. stimuliše menadžere da više pažnje posvete efikasnosti raunovodstvenog sistema i kvalitetu raunovodstvenih informacija, jer su svesni injenice da e biti izvršena nezavisna eksterna provera.

Revizija tako e pove ava kredibilitet raunovodstvenih informacija, jer je proces nastajanja tih informacija prošao kroz dodatnu, revizijsku kontrolu. Korisnici nakon izvršene revizije sti u više poverenja u informacije koje nameravaju da koriste. Revizija omogu uje da se iskoristi pun potencijal raunovodstvenih informacija. Revizori time premoš uju tzv. "jaz u kredibilitetu" koji je posledica postojanja konflikta interesa.

Pove anje poverenja u finansijske izveštaje nakon revizije može biti i ma sa dve oštrice. Pove ano poverenje je dobrodošlo ukoliko je revizija pravilno izvršena, a izraženo mišljenje odgovara stvarnom stanju. Me utim, ukoliko je revizija izvedena nesavesno, dodatne vrednosti koje revizija pruža bi e u potpunosti poništene. Ako su korisnici toga svesni pre nego što po nu da koriste informacije iz finansijskih izveštaja, šteta se ogleda u trošku revizije. Me utim, ako se korisnici pouzdaju u kvalifikacije revizora u okolnostima kada je to pogrešno, potencijalni gubitak može biti ogroman. Prihvatanje mišljenja revizora može dovesti do pogrešnih odluka sa dalekosežnim ekonomskim posledicama po lica koja su se pouzdala u informacije u revidiranim finansijskim izveštajima.

1.3. Revizija kao profesija

Termin "profesionalan" može da ima više tumačenja od kojih se dva mogu smatrati najznanijim. Po prvom shvatanju, profesionalac se može definisati kao suprotnost terminu amater. Amater nije plaćen za posao koji radi ili uslugu koju pruža, već se samoinicijativno angažuje iz istog zadovoljstva. Sa druge strane, profesionalac veže svoju egzistenciju za posao koji obavlja, budući da za njega dobija novu nadoknadu. Ovako shvatanje profesionalizma je uobičajeno, mada je nedorečeno i preširoko shvaćeno.

Drugi način shvatanja profesionalnosti je da ona predstavlja "stepen odgovornosti, mudrosti i brige za društvenu dobrobit, koja se najčešće ne zahteva niti se nalazi kod drugih zanimanja koja se ne nazivaju profesijom."¹⁰ Od profesionalca se očekuje da u određenim situacijama kada se javi konflikt interesa pojedinca i profesije, u sebi nadvlada porive za ličnim dobitkom i zastupa interese šire društvene zajednice. To od profesionalca zahteva, pored visokih stručnih kvalifikacija u pružanju usluga, i visoke moralne kvalitete koji se moraju negovati u okviru profesije.

Da li je revizija profesija? Odgovor je potvrđan i jednostavan, čak i ako se prihvati suženo shvatanje profesije koje kaže da je profesija zanimanje koje služi drugima. Ovaj odgovor zaslužuje relevantnije dokaze i nameće potrebu za elaboracijom da li su ispunjeni kriterijumi koji važe za svaku drugu profesiju? Kriterijumi kojima se određuje profesija najčešće su: znanje, potvrđivanje u profesiji, rad od javnog interesa, definisana pravila pristupa profesiji i javno poverenje.

Znanje revizora se stiče u okviru posebnih programa što znači da postoji teoretska i naučna fundiranost područja koja su od vitalnog interesa za revizore. Revizori stiču fond znanja moraju da proširuju kako se krug saznanja širi i na taj način održavati i povećavati ličnu kompetenciju. Pored toga, revizori su kao profesionalci dužni da stiču znanja bez rezerve prenose na mlade. Oni su dakle ti koji kod mladih kolega razvijaju sposobnost da znanje vešto primenjuju. Uslov za sticanje znanja je talenat koji uz programe edukacije omogućuje formiranje revizora kao kompletne ličnosti. Revizor je ličnost u kojoj se prepliću i prožimaju talenat, znanje, veština, analitičnost i racionalnost.

Mogućnost potvrđivanja revizije kao profesije nije sporna. Svaka aktivnost uvek, a pogotovo intelektualna je ciljno usmerena. U reviziji intelektualni sadržaj je širokog spektra i u njoj se individualna nije lako dokazati. Ovu konstataciju potvrđujemo činjenicom da ispit za revizora prvi put u jednom ispitnom roku položi 15-20% prijavljenih kandidata (u razvijenim zemljama). Pored toga, viši nivo znanja se ne stiče rutinski nego polaganjem ispita i kontinuiranom edukacijom.

Za mišljenje revizora o finansijskom izveštaju nekog preduzeća zainteresovana je šira javnost koju predstavljaju klijenti, akcionari, potrošači, poverioci i drugi korisnici verifikovanog finansijskog izveštaja. Obaveza prema javnom interesu za svakog profesionalca je osnovna motivacija kvalitetnog rada i održavanja kompetentnosti.

Da bi pojedinac mogao postati član profesije, on mora da ispunjava minimalne standarde obrazovanja i iskustva koje profesionalna organizacija propisuje. Pojedinac, član profesije, mora da poštuje profesionalnu etiku. U protivnom može biti izložen disciplinskim postupcima koji ga iz profesije mogu udaljiti. Po pravilu, pojedinac član ne želi da zbog nepoštovanja profesionalne etike snosi sankcije. Etika u reviziji ima posebno značenje. Ona je revizorima i reviziji omogućila da kao profesija opstanu, jer je revizija povremeno ulazila u krize zbog kojih joj je opstanak bio ugrožen.

Javno poverenje revizori su stekli i održali svojim radom. Za revizore je poverenje javnosti od posebnog značaja. Proizvod revizije za javnost je verifikacija finansijskih izveštaja. Bez poverenja javnosti u izveštaj revizije, funkcija revizije bila bi beskorisna i besciljna.

¹⁰ Harry T. Magill, Gary John Previts: Professional Responsibilities - An Introduction, South-Western Publishing Co, Cincinnati, 1991, str. 4

Da bi se predstava o reviziji kao profesiji upotpunila, potrebno je ukazati i na ono što profesiju ini nezahvalnom. Od niza različitih konfliktnih situacija, istom teško se mogu pojaviti u:

1. o uvanju nezavisnosti revizora u odnosu na menadžere, akcionare i državu;
2. obaveznosti respektovanja ra unovodstvenih standarda, standarda revizije i propisa koje donosi država,
3. mogu nosti greške prilikom obelodanjivanja informacija i mogu em konfliktu na osnovu toga izme u revizora i menadžera ,
4. potencijalnom konfliktu izme u menadžera i revizora, u slu aju da menadžeri kroz finansijski izveštaj nastoje da prikriju vlastite slabosti, greške i prevare i
5. mogu nosti vo enja sudskih sporova protiv revizora po osnovu izraženog mišljenja o finansijskim izveštajima.

Revizija je, po svim obeležjima koje smo naveli, profesija koja je dostupna samo kompetentnim i moralno ispravnim licima. Revizija, o igledno, nije posao za "svakoga" nego za "izabrane".

1.4. Revizija kao veština

Rad revizora je ve dugi niz godina fokusiran na rutine i tehnike povezane sa izradom finansijskih izveštaja. Savremeni revizor se postavlja kao sposoban profesionalac, sa dovoljno ra unovodstvenih i revizorskih znanja, koji može da planira, kompletira i završi dogovoreni zadatak revizije. Uspešan revizor, dakle, mora posedovati odgovaraju e veštine koje mu omogu avaju izvršenje revizije. Veština se naješ e opisuje kao nešto što je potrebno zanatliji. U tom smislu ona se smatra kao natprose na sposobnost u obavljanju ne ega što ne može svako lice da obavi. Veština revizora sadržana je u sposobnosti primene znanja ste enog kroz teorijsku obuku, permanentnog obrazovanja i prakse. Veština je bliska prakti noj strani revizije. Za praksu i sticanje veštine, revizori moraju koristiti teorijska znanja.

Veština revizije ogleda se u sposobnosti revizora da implementira revizorske tehnike i procedure na brojne ra unovodstvene podatke, koji se nalaze u knjigovodstvenoj i drugoj dokumentaciji. Veštine se primenjuju da bi se mogla oceniti pouzdanost finansijskih izveštaja. Pored revizorskih veština, revizor mora da savršeno poznaje ra unovodstvene metode i tehnike, kao i propise iz okruženja, koji kreiraju ambijent ekonomskog poslovanja. Revizoru je neophodno da poznaje i metode i tehnike informacionih tehnologija koje se primenjuju u procesiranju ra unovodstvenih podataka.

Revizor posmatra ra unovodstvo kao izvor neophodnih i valjanih informacija o ekonomskim transakcijama i upotrebi raspoloživih resursa. Sa tog stanovišta, za reviziju se može re i da je veština kojom se prikupljaju relevantni i dovoljni dokazi na osnovu kojih se kriti kom analizom formira mišljenje revizora o nivou usaglašenosti tih transakcija sa ra unovodstvenim standardima. Obelodanjeni izveštaj revizije, u kojem se saopštava mišljenje zainteresovanoj javnosti, poja ava vrednost informacija saopštenih kroz finansijski izveštaj.

Revizija je profesija u kojoj je praksa u pravom smislu izraz primene teorije. Znanje i veštine ste eni samo kroz praksu, mogu se pretvoriti u prakticizam. Povla enje granice (u reviziji) dokle doseže teorija, a gde po inje veština nezahvalno je. Takva granica ustvari, i ne postoji, jer znanje se sti e kroz sistematsko prou avanje slu ajeva, kao i kroz teorijska uopštavanja.

1.5. Revizija kao teorija

Pružanje usluge verifikacije finansijskih izveštaja zahteva ovladavanje specifičnim tehnikama i veštinama koje pomažu revizoru da se uhvati u koštac sa rastuom tehnikom složenosti u finansijskog izveštavanja. Rad revizora je dugi niz godina, zbog spontanog razvoja procesa verifikacije, bio fokusiran na rutine, tehnike i veštine kao instrumente za formiranje mišljenja. I u današnjim uslovima, i pored povećanog zahteva za teorijskim znanjima za uspešno obavljanje revizije, uspešnost revizora se i dalje u velikoj meri zasniva na posedovanju odgovarajućih veština koje mu omoguavaju izvršavanje revizije.

Meutim, revizija nije samo veština. Nažalost, mnogi je smatraju veštinom, pre nego teorijom. Za njih je revizija samo skup procedura, metoda i tehnika, aktivnost koja se obavlja uz malo potrebnih objašnjenja, opisa i argumenata koji se obično ne nazivaju teorijom. Dejvid Flint kritikuje široko prisutno zanemarivanje teorijskih aspekata revizije sledećim rečima: "Obično se smatra da je revizija praktična aktivnost iz koje se izvodi zaključak da je revizija jednostavno ono što revizori rade, te da ona nema nikakav teorijski sadržaj. Ovakvo stanovište ne može izdržati kritiku ispitivanja. Mora postojati neko objašnjenje javnog prihvatanja onoga što revizori rade i doprinosa revizije opštoj dobrobiti i blagostanju. Mora postojati neko objašnjenje kako revizori identifikuju zahteve i odabiranje relevantnih pitanja društva i kako ih oni interpretiraju tj. objašnjenje zašto revizori rade to što rade, šta oni veruju da time postižu i šta javnost veruje da revizori postižu. Mora postojati objašnjenje prirode, svrhe, mogućnosti i ograničenja revizije kako bi članovi društva koji žele da imaju korist od funkcije revizije mogli razumeti šta mogu da očekuju."¹¹

Utilitaristički pristup (razvoj metoda i tehnika koje omoguavaju ostvarenje cilja), koji je prethodno teoriji revizije, zadržao je profesiju na dobrom kursu. Da oni koji su u to vreme gradili profesiju revizije nisu svoje veštine zasnivali na zdravom razumu, profesija nikad ne bi postigla tako značajnu poziciju kakvu danas ima. Zdravorazumsko razmišljanje je sigurno i u budućnosti biti značajan instrument za razvoj profesije, međutim sa povećanjem raznovrsnosti oblika preduzeća i brojnosti finansijskih transakcija, revizija je dostigla tačku sazrevanja kada se dalji razvoj može zasnivati samo na prethodno razvijenoj teoriji. Takva teorija "treba da obezbedi konzistentnu osnovu iz koje logički deduktivnim zaključivanjem mogu biti derivirane procedure kojim se rešavaju novonastali problemi."¹²

Teorija revizije posebno je značajna zbog toga što adekvatne revizijske procedure mogu biti planirane i kasnije branjene samo na teorijskim osnovama. Za ovo ne postoji alternativa. Ne postoji neki drugi praktičan vid dokazivanja adekvatnosti revizijskih procedura osim njihovog upoređenja sa teorijom. Ova tvrdnja može se dokazati kroz praktičan primer. Inženjer koji konstruiše neki motor koji ne funkcioniše, odmah dobija povratnu informaciju o kvalitetu svoga rada. Suprotno tome, ukoliko motor proradi, kvalitet njegovog rada ne treba dokazivati kroz teoriju, jer rezultat govori sam za sebe. Ali ako revizor sprovede neadekvatnu reviziju, ne postoji neposredan empirijski dokaz o njegovom neuspehu.

činjenica da budući događaji mogu pokazati da su finansijski izveštaji ispravni ne dokazuje neminovno da je rad revizora bio adekvatan. Isto tako, eventualno kasnije dokazana netačnost finansijskih izveštaja ne može biti dokaz da je revizorski rad bio nekvalitetan. Ključno merilo kojim se dokazuje kvalitet sprovedene revizije je njena koherentnost i logička usaglašenost sa zahtevima teorije revizije.

Počinu rada, revizija je slična naučnom istraživanju problema. Proces koji se odnosi na rešenje problema je naučni metod. Na osnovu površnih razmatranja moglo bi se zaključiti da revizija i naučni metod istraživanja identični. Takav zaključak bio bi ambiciozno izveden, sa nedovoljno odgovornosti

¹¹ D. Flint: *Philosophy and Principles of Auditing: An Introduction*, Macmillan, England, 1988, str. 4

¹² Rodney J. Anderson: *The External Audit: Concepts and Techniques*, Copp Clark Pitman, Toronto, 1977, str. 117

prema nau nom metodu. Ono što je nau nom metodu istraživanja i procesu revizije zajedni ko, jeste zaključivanje na osnovu dokaza. Razlike između u nau nog metoda i revizije su ve e nego što su sli nosti, jer je bit nau nog metoda - neprestana primena logike kao zajedni ke karakteristike raspoloživih znanja. Nau ni metod je jednostavno sle enje istine na na in kako je odre ena logi nim razmatranjima. Nau ni metod istraživanja ima ustanovljene osnovne faze istraživanja, koje su strukturirane kao:

1. posmatranje i uo avanje problema,
2. definisanje hipoteze,
3. prikupljanje relevantnih i proverljivih dokaza,
4. vrednovanje dokaza i
5. formiranje zaključaka.

Revizija finansijskih izveštaja ima sli ne korake, i oni se generalno mogu postaviti kao što sledi:

1. Klijent traži reviziju finansijskog izveštaja,
2. Postavljanje hipoteze - finansijski izveštaj o poslovanju korespondira sa ra unovodstvenim standardima,
3. Revizor planira proces revizije,
4. Revizor prikuplja dovoljno relevantnih i pouzdanih dokaza,
5. Na osnovu dokaza formira mišljenje i sa injava izveštaj revizije.

Navedeni uobi ajeni scenario nau nog metoda i revizije ukazuje na bitne razlike i sli nosti između u nau nog metoda istraživanja i revizije. Razlika se, pre svega, odnosi na prvi i zaključivanje korak scenarija. Naime nau no istraživanje otkriva, pa razmatra problem, dok revizija polazi od poznate pretpostavke o finansijskom izveštaju.

Bitna je razlika između u zaključivanju u nau nom metodu i zaključivanju u reviziji. Nau na istraživanja prezentiraju zaključke koji su od opšteg interesa i koji, na primer, kod fundamentalnih istraživanja, nemaju mogu nost implementacije. Izveštaj revizije namenjen je relativno užem krugu korisnika (vlasnicima kapitala, poslovnim partnerima, investitorima i sl.) i uverava ih da je finansijski izveštaj ta an i pošten. Nadalje, razlika postoji i kod prikupljanja i vrednovanja dokaza. Kod nau nog metoda istraživanja nije uvek poznato gde e se dokazi prikupiti, a posebno je pitanje proverljivosti dokaza. S druge strane, dokazi u reviziji se sakupljaju kod klijenta ili kod njegovih poslovnih partnera, a proveravaju komparacijom sa ra unovodstvenim standardima. Napred navedeni koraci nau nog metoda i tipi ni scenario revizije i nazna ena razlika između u jednih i drugih, istaknuti su sa namerom da ukažu na bitne razlike na osnovu kojih se može zaključiti da se revizija ne može smatrati nau nim metodom istraživanja. Zajedni ko im je to što zaključak, odnosno mišljenje zavisi od dokaza koji su prikupljeni i provereni.

U svakom slu aju, nau ni metod istraživanja ima zasluženi prestiž, pa zato u reviziji treba razmišljati do kog nivoa postoji mogu nost poboljšanja revizije na osnovu karakteristika nau nog metoda istraživanja.

Predmet revizije nije toliko prakti an da mu ne bi trebala teoretska uopštavanja. Revizija je niz procedura, metoda i tehnika kojima su veoma potrebna objašnjenja, opisi, uskla ivanja i argumentovanja, što sve zajedno predstavlja teoriju. Izraz "teorija" ne predstavlja ništa drugo nego na in na koji se nešto radi - to zna i okvir ili vodi za akciju. Tako je teorija revizije vodi za vršenje revizije. Teorija omogu ava posedovanje znanja koja omogu avaju profesiji da unapredi proces profesionalizacije. Bez teorije, poznavanja veza i odnosa u praksi je teško za prou avanje i objašnjenje. Teorija je usmerena na osmišljavanje prakse. Na formiranje teorije revizije uti u li ni stavovi, postoje i nivo znanja, kulturno nasle e, okruženje i sklonosti prema problemima i propisima koji se prou avaju, objašnjavaju i predvi-

aju specifične situacije. Teorija retko ima konačan iskaz, ona obično ostaje otvorena za osporavanje, raspravljavanje i poboljšanje.

Teorija revizije postavljena je tako da uoči i objašnjava fenomene u praksi. Stvarni događaji se upoređuju sa teorijom, s ciljem da se odredi da li postoji značajna ili objašnjiva povezanost. Takva objašnjenja proširuju znanja i razumevanje stvarnosti. Teorija revizije treba da obezbedi normalne poglede na stvarno ponašanje ili da ospori postojeće stanje stvari. To ne znači da su pojedine teorijske postavke prihvatljive ili da ne treba vršiti promene ako je nešto formulirano teorijom. Teorija obezbeđuje jednu vrstu katalizatora za raspravljavanje o mogućim pojavama. Ona pomaže u predviđanju ponašanja povezanih događaja i predmeta, prema tome omogućava revizorima da budu efikasniji zato što se određeni događaji i ponašanja mogu prognozirati. Teorija stvarnost predviđanja, ali ne obezbeđuje tačnost predviđanja ni uspešnost, jer je predviđanje uvek podložno određenom stepenu rizika. Dakle, teorija revizije obezbeđuje neophodno znanje i razumevanje i sposobnost procenjivanja u praksi.

U razvijenim zemljama, gde se revizija razvija i funkcioniše sa manje ili više uspeha u periodu dugom preko stopedeset godina, razvila se teorija revizije. Pionirski poduhvat vezan je za profesore Mauc-a i Šaraf-a koji su u monografiji "Filozofija revizije" (1961.) u SAD, dali iscrpnu studiju o teoriji revizije. Ova monografija je najuticajnije publikacija za razvoj moderne revizije, što se vidi po obimu citiranja od strane drugih autora, njihovih savremenika ili sledbenika. Potrebu za teorijom revizije Mauc i Šaraf obrazložili su na sledeći način: "Imamo ozbiljnu nameru da u reviziji usvojimo pragmatičan pristup. Bilo šta što je dobro i usvojeno snažno podržavamo, ono što još nije otkriveno kao primenljivo nije mnogo privlačno. U neku ruku, to je prirodna tendencija. Moramo stalno testirati naše znanje i postupke, ne samo u praksi već u teoriji koja je u osnovi revizije. Trebamo stalno tražiti teoriju za koju e pristupe novim i starim problemima. Ako zaboravimo teoretsku osnovu revizije i pustimo da se smanji naša kolekcija znanja i postupaka ne možemo samo izgubiti status u ovoj oblasti, nego možemo izgubiti najbolji metod za rešavanje najkompleksnijih problema."¹³

Drugi značajan doprinos teoriji revizije dao je (1972) Komitet Američkog udruženja računovođa za koncepte revizije, u tekstu "Saopštenje o osnovnim konceptima revizije (ASOBAC).¹⁴ Objavljeni izveštaji bili su pod snažnim uticajem Mauca i Šarafa. U njemu su, pored ostalog, razvijeni ciljevi i kriterijumi revizije i smernice za planiranje, vođenje i izvršavanje funkcije revizije. Posebno su prezentirane teoretske osnove i metodologija prikupljanja i vrednovanja dokaza u reviziji.

Nov doprinos teoriji revizije dao je profesor Šandl u knjizi "Teorija revizije", (1978) objavljen u Hjuston. Šandl je posebno identifikovao kao fundamentalno u teoriji revizije: postulat - fundamentalni koncept koji se prihvata bez dokazivanja; teorema - tvrdnje objašnjene postulatima; struktura - komponente revizije kao discipline i uzajamne veze; principi - stavovi koji zajedno sa komponentama služe kao objašnjenje u praksi; standardi - kvalitet prakse. Šandl teoreme izvodi iz postulata, strukturu iz teorema, principe iz struktura, a standarde iz principa.

Doprinos teoriji revizije dao je i Tom Li (1993) u knjizi "Corporate Audit Theory". Li posebno raspravlja o istoriji revizije i kroz nju definiše potrebu za teorijom revizije. Osnova teoretskog razmatranja temelji se na teoriji Mauca i Šarafa. Tom Li reviziju identifikuje iz teorijskog ugla i bavi se temom sa stanovišta temeljnih razmišljanja, koja su u osnovi prakse revizije. To su postulati revizije, koji su navedeni kao fundamentalne teorijske istine revizije.

Revizija se izvodi kao praksa, uz primenu detaljnih procedura za testiranje specifičnih ciljeva revizije. Revizori u postupku revizije ne razmatraju "teoriju" revizije. Njihov naglasak je na generisanju

¹³ Mautz and Sharaf: The Philosophy of Auditing, American Accounting Association, 1961., str. 17.

¹⁴ Prema: D. Richite: Auditing principles and standards, Boston, 1989., str. 98.

dokaza i izvo enju zaklju aka. To ne zna i da revizor može biti uspešan ako ne studira teoriju revizije, jer ona generalizuje pojave, racionalizuje i objašnjava praksu. Kao što smo ranije napomenuli teorija je okvir ili vodi za delovanje.

Da bi smo još više istakli ulogu teorije revizije, možemo navesti jednostavan i analogan primer izme u majstora za gradnju ku e i revizora. Majstor ne bira nasumice gra evinski materijal, gra u, instalacije, ni po kvalitetu ni po kvantitetu. On ne gradi po vlastitom naho enju, nego ima projekat (nacrtn) kao vodi za izbor materijala, ali i kao kontrolnu meru. Njegov nacrt izra en je na osnovu zakonitosti koje važe u gra evinarstvu.

Sli no, revizor ne može nasumice birati tehnike i procedure da bi uradio kompetentnu reviziju. On mora da postupa po pravilima i primenjuje najefikasnije procedure revizije, koje dokazano najbolje odgovaraju odre enoj situaciji.

Potreba za teorijom revizije proizlazi iz injenice da veliki broj prakti nih i izolovanih injenica ne proizvodi teoriju. Te injenice i prakti na iskustva se moraju pore ati i dovesti u uzajmnu strukturnu vezu. To može samo teorija. Tako jedino imamo nešto od ega po injemo, što analiziramo, kriti ki razmatramo i poboljšavamo. To je teorija kojoj je praksa najbolji u itelj, ali ne kroz prakticizam nego kao primena teorije. Kroz samu praksu se dosta loše u i.

1.6. Uloga revizije

Revizija ima ulogu da pomogne u kontroli vo enja ekonomskih aktivnosti. Držanje pojedinca ili organizacije odgovornim za svoje postupke posredstvom revizije od strane tre ih nezavisnih lica predstavlja oblik mehanizma kontrole. Takav pristup pomaže stabilnost me usobnih odnosa izme u pojedinca i pojedinca, organizacije i organizacije i pojedinca i organizacije.

Revizija i izveštaj revizije obezbe uju izvesnu sigurnost da odluke ili postupci ne e biti preduzeti na osnovu nepoznatih okolnosti ili kvaliteta. Revizija ima za posledicu pove anje odgovornosti. Zbog toga se uloga revizije može posmatrati posebno kao:

1. društvena (javna),
2. ekonomska,
3. psihološka, i
4. politi ka.

Prva uloga odnosi se na pružanje neophodne stabilnosti u društvenim odnosima kroz otklanjanje sumnji koje pojedinci organizacije mogu imati. Ekonomska uloga revizije zasniva se na pretpostavci da revizija doprinosi efikasnosti privrednog sistema i racionalnom donošenju odluka o alokaciji resursa. Tre a uloga revizije je psihološka. Revizija poboljšava psihološko stanje pojedinaca kroz otklanjanje ili umanjenje sumnji i neizvesnosti. Pod politi kom ulogom revizije podrazumeva se delovanje revizora u pravcu o uvanja statusa kvo uspostavljenih odnosa u društvu. Na osnovu predhodnog možemo tvrditi da je revizija finansijskih izveštaja od javnog (opšteg) interesa.

1.6.1. Društvena uloga revizije

Društvena uloga je verovatno najzna ajnija uloga revizije. Pod njom se podrazumeva da revizor pruža korisnu uslugu u društvu pojedincima i organizacijama kojima je neophodna sigurnost zbog postojanja sumnje i nesigurnosti u stanje "stvari" u stvarnom svetu u kojem oni imaju interes. Verifikacija pruža ne

samo sigurnost, nego i zaštitu kroz prevenciju i identifikovanje ljudske nepažnje kojom mogu biti ugroženi interesi pojedinaca i organizacija.

Od revizije kao procesa verifikacije korist imaju pojedinci, ali i društvo u celini. Revizija kao društvena funkcija sprema distorziju sistema finansijskog izveštavanja. Informacija obelodanjena u finansijskim izveštajima može se smatrati javnim dobrom. Ona nije raspoloživa samo pojedincima koji raspolazu kapitalom, već i široj društvenoj zajednici. Obelodanjena informacija u finansijskim izveštajima može biti korisna i od strane delova društva što može rezultirati različitim ekonomskim i socijalnim odlukama. Postojanje revizije pruža, mada joj to nije neposredna namena, širu društvenu sigurnost u pogledu kvaliteta javno raspoloživih informacija.

1.6.2. Ekonomska uloga revizije

Revizija se, u kontekstu njene ekonomske uloge, može posmatrati kroz alokaciju ograničenih resursa. Mnoge ljudske aktivnosti rezultiraju određenim ekonomskim posledicama. Pravilno odlučivanje mora se zasnivati na kvalitetnim informacijama. Uloga verifikacije u procesu odlučivanja je da kroz provere polaznih premissa za odlučivanje omogući i upravljanje i kontrolu ekonomskog rizika tj. da ukloni ili umanji sumnje u tačnost informacija koje predstavljaju polazište za vrednovanje alternativa pri odlučivanju.

Postoji mnoštvo pojedinaca i organizacija koji su zainteresovani za finansijsko stanje i perspektive nekog entiteta i koji svoje odluke zasnivaju na njegovim finansijskim izveštajima. Na primer, postoje im vlasnicima entiteta su neophodni finansijski izveštaji prilikom donošenja odluka o zadržavanju investiranog kapitala u entitetu, kao i o sudbini postojećeg rukovodstva. Investitori i kreditori donose odluke o ulaganjima na osnovu performansi preduzeća koje se sagledavaju iz finansijskih izveštaja. Dobavljači i zahtevaju finansijske izveštaje poslovnih partnera kada odlučuju o odobravanju odloženog plaćanja ili o nastavku poslovanja. Slično tome, kupci i zaposleni koriste finansijske izveštaje entiteta kada odlučuju o kontinuitetu svojih ekonomskih odnosa sa datim entitetom.

Ekonomska uloga revizije upravo se ogleda u smanjenju sumnji i nesigurnosti koje otežavaju i ograničavaju upotrebu finansijskih informacija u izveštajima. Unapređenjem informacija sadržanih u finansijskim izveštajima omogućuje se racionalnije odlučivanje. Ne proverene i nepouzdate informacije mogu dati pogrešan signal o finansijskom stanju i perspektivama preduzeća, što za posledicu može imati značajan ekonomski gubitak onih koji na osnovu takvih informacija donose strateške odluke. Davanjem signala o kvalitetu finansijskih izveštaja, revizori smanjuju potencijalni rizik da će menadžment zloupotrebiti poziciju u kojoj se nalazi krivotvore i finansijske izveštaje.

1.6.3. Psihološka uloga revizije

Psihološka uloga revizije usmerena je pre svega na individue, a na širu društvenu zajednicu utiče posredno budući da pojedinci čine društvo.

Aktivnosti revizora pozitivno utiču na psihičko stanje pojedinaca time što reduciraju sumnju, neizvesnost i napetost. Kvantifikacija doprinosa revizije eliminaciji ili smanjenju stresa gotovo je neizvodljiva, ali to nije razlog da se psihološka dimenzija revizije zanemari u diskusijama o ulogama revizije.

O psihološkoj ulozi revizije Tom Li kaže sledeće: "Pojedinci i organizacije traže (često implicitno ili podsvesno) od revizora poruku uverenja da u pojavu u koju sumnjaju u stvari ne trebaju sumnjati.

Vrednost revizije, bez obzira na to da li inherentne sumnje i nesigurnosti mogu biti ili jesu razjašnjene, je u tome da revizija ima potencijal da smanji zabrinutost pojedinaca i time pomogne u održavanju stabilnosti u njihovim ekonomskim i društvenim odnosima. Do toga dolazi više zbog postojanja "vere" u revizore i njihovu funkciju, nego zbog eksplicitnih rezultata revizije."¹⁵

1.6.4. Politi ka uloga revizije

Osnovni argument za političku ulogu je da revizori kao profesionalci tvrde da deluju u javnom interesu koriste i svoja specijalizovana znanja, dok u suštini deluju u sopstvenom interesu kroz očuvanje statusa kroz ustanovljenim odnosima snaga u društvu.

Tom Li objašnjava političku ulogu revizije na sledeći način: "Odnosi snaga zasnivaju se na relaciji principal – agent, po kojoj principal (vlasnik kapitala) poverava odgovornost za korišćenje ograničenih sredstava menadžmentu (agentu). Zauzvrat on očekuje korektno izveštavanje. Menadžment preduzeća tu svoju ulogu izvršava u uslovima fleksibilne računovodstvene prakse kojom se može manipulirati na način koji menadžment to želi. Revizori postoje da bi osigurali fer igru u takvom izveštavanju. Korporativna revizija se stoga može shvatiti kao važan mehanizam zaštite finansijskih interesa vlasnika kapitala... Revizori predstavljaju mehanizam za nadgledanje i kontrolu ponašanja u preduzeću."¹⁶

1.7. Vrste revizije

Na osnovu definicije revizije i njenih obeležja možemo govoriti i o vrstama revizije. U osnovi reviziju možemo posmatrati kao:

1. internu reviziju,
2. eksternu reviziju (reviziju finansijskih izveštaja, nezavisnu reviziju ili reviziju korporacija) i
3. državnu reviziju.

Interna revizija spada u interni nadzor preduzeća i predstavlja kompetentnu, nezavisnu i konsultantsku aktivnost sa ciljem da kontroliše procese i procedure koje je uspostavilo rukovodstvo. Interna revizija pomaže rukovodstvu svojim kreativnim pristupom da unapredi poslovanje preduzeća. Njen doprinos unapređenju se ostvaruje putem sistematičnog, kompetentnog i disciplinovanog pristupa oceni i poboljšanju efikasnosti upravljanja rizikom, kontrolama i procesima upravljanja.

Svrha, nadležnosti i odgovornost interne revizije u preduzeću mora biti definisana Odlukom rukovodstva o osnivanju i Pravilnikom o internoj reviziji koji se sačinjavaju u skladu sa Standardima interne revizije, Kodeksom etike i zakonskim propisima. Pravilnikom o internoj reviziji određuje se pozicija i aktivnost interne revizije unutar preduzeća, ovlašćeni pristup evidencijama, zaposlenim, imovini, obim aktivnosti, način, vreme i forme izveštavanja.

Eksterna revizija primenjuje se na kompletan set finansijskog izveštaja (bilans stanja, bilans uspeha, izveštaj o promenama na kapitalu, izveštaj o novom toku i napomene). Kriterijumi koji revizorima služe za formiranje mišljenja određeni su računovodstvenim standardima.

¹⁵ Tom Lee: Corporate Audit Theory, Chapman&Hall, USA, 1993, str.39

¹⁶ Tom Lee: Corporate...op.cit. str.41

Državna revizija odnosi se na reviziju javnih rashoda. Ona je slična reviziji uspešnosti i poslovanja. Ovu reviziju obavljaju Vrhovni državni revizori, a izveštaj podnose parlamentu. O ovoj reviziji bi se više reči i kasnije.

Bez obzira na vrste revizije treba naglasiti da za sve njih podjednako važe:

- primena kodeksa profesionalnog ponašanja,
- primena pristupa, tehnika i meunarodnih revizorskih standarda,
- profesionalni stav i kompetentnost.

Primena prethodno navedenog nije potpuno istovetna, razlike postoje u nijansama. Kod kodeksa profesionalnog ponašanja razlike praktično i ne postoje mada se mogu uočiti odstupanja posebno kod nezavisnosti revizora, kod internih revizora i državnih revizora. Primena revizorskih standarda na postupke i procedure revizije ima naglašenu tendenciju usaglašavanja posebno kod Meunarodnih standarda revizije.

Svaka revizija podrazumeva profesionalni stav i kompetentnost, što se obezbeđuje polaganjem odgovarajućeg ispita, praktičnim radom i kontinuiranom edukacijom.

Navedene tri vrste revizije razlikuju se po: 1. cilju revizije; 2. predmetu revizije; 3. nosiocima aktivnosti; 4. nivou nezavisnosti u odnosu na naručioca; 5. standardima koje primenjuju; 6. kodeksu etike; 7. načinu i formi revizorskog izveštaja; 8. organizaciji revizije. Sve navedeno po čemu se revizije razlikuju predmet je naših razmatranja u narednim poglavljima ovog udžbenika.

Prema drugoj podeli, moguće je, u zavisnosti od predmeta ispitivanja revizije, identifikovati sledeće vrste revizije:¹⁷

1. revizija finansijskih izveštaja,
2. revizija usaglašenosti (ili podudarnosti),
3. revizija poslovanja.

O reviziji finansijskih izveštaja je već bilo reči u ovom poglavlju.

Revizija usaglašenosti ima za cilj da utvrdi nivo usklađenosti sa politikama, zakonom i drugim državnim propisima. Revizor se u ovom slučaju angažuje da utvrdi da li neki organizacioni delovi klijenta poštuju zakone ili njegova interna pravila, ili zakone i propise koji regulišu poreze. Ova revizija najčešće se primenjuje u slučajevima kada država odnosno vlada pruža pomoć klijentima pri čemu je i zainteresovana da revizor utvrdi da li se primalac sredstava ponaša u skladu sa propisima. Isti je slučaj i sa donacijama kad se donatori žele uveriti da li su donacije potrošene u skladu sa namerom donatora.

Revizija poslovanja je sistematizovan i stručan uvid u celokupne aktivnosti sa ciljem ocene efikasnosti korišćenja resursa. Zadatak ove revizije je da pored ocene poslovanja oceni i područja koja nisu zadovoljavajuća i predloži postupke poboljšanja. Revizija poslovanja je najsloženija jer nije uvek jednostavno dati merodavnu ocenu i predlog. Bez obzira na to, ova vrsta revizije u poslednjih nekoliko godina dobija na značaju i ima tendenciju povećanja.

1.8. Usluge revizorskih firmi

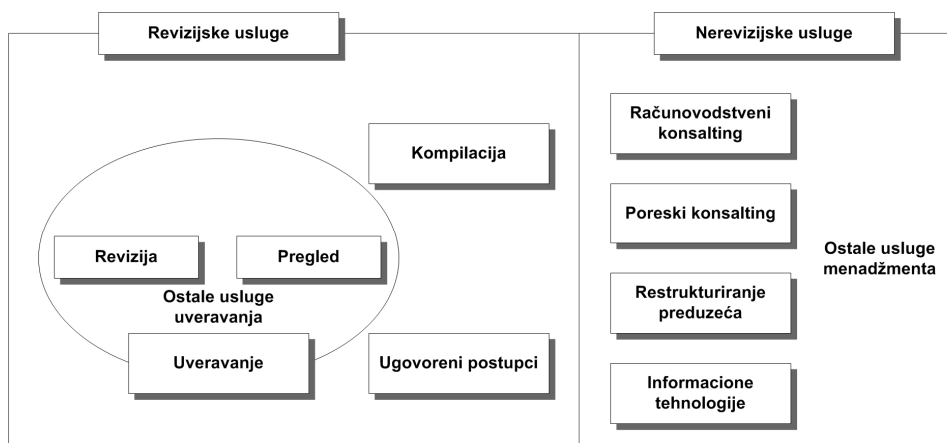
Definicije revizije koje su izložene u prethodnom delu su sveobuhvatne i mogu obuhvatiti sve revizorske aktivnosti koje se zasnivaju na primeni revizorskih standarda i aktivnosti koje nisu decidno standardima obuhvaćene. Treba napomenuti da je dugo godina revizija u razvijenim zemljama u pogledu aktiv-

¹⁷ Vidi: Ricchiute: Auditing ... op. cit.

nosti bila omeđena revizorskim standardima. Sve što je izlazilo iz okvira tih standarda revizorske firme nisu mogle raditi. Poslednjih dvadeset godina od profesije revizije se traži da pruža usluge i izvan okvira tradicionalne struke - revizije finansijskih izveštaja. Na te zahteve profesija je odgovorila prilagodbom profesionalne regulative. Takav pristup omogućio je profesiji da aktivno inkorporira u regulativu i sve promene koje su posebno dolazile od informacionih i telekomunikacionih tehnologija i njihove implementacije u "raunovodstveni život". Drugi važan faktor uticaja je globalizacija i raunovodstveni odgovor na nju - harmonizacija. Sve to je uticalo da danas revizija pored tradicionalne revizije finansijskih izveštaja pruža usluge:

revizije za specijalne svrhe,
pregleda,
uveravanja,
ugovorenih postupaka,
kompilacije (sastavljanja) finansijskih izveštaja,
nerevizijskih usluga.

Prikaz 2.
Usluge
revizijskih
firmi

Revizija za specijalne svrhe.

Revizija za specijalne svrhe potpada pod reviziju, ali se od klasične revizije finansijskih izveštaja razlikuje po tome što se umesto usaglašenosti bilansnih pozicija sa svim propisima kojim se reguliše oblast raunovodstva, kod ovih angažmana proverava:

da li su finansijski izveštaji sastavljeni u skladu sa doslednom raunovodstvenom osnovom koja se razlikuje od Međunarodnih ili nacionalnih raunovodstvenih standarda;
određene stavke raunovodstva ili pozicije u finansijskim izveštajima;
usaglašenost sa odredbama ugovora;
finansijske izveštaje u sažetoj formi.

Pregled

Cilj pregleda finansijskih izveštaja je "da omogući revizoru da, na osnovu postupaka koji ne obezbeđuju sve dokaze koji se zahtevaju prilikom revizije, iznese tvrdnju da li je naišao na bilo šta što bi ga

navelo na uverenje da finansijski izveštaji nisu, u svim materijalno značajnim aspektima, sastavljeni u skladu sa utvrđenim okvirom za finansijsko izveštavanje."¹⁸

Kod angažmana na pregledu finansijskih izveštaja, revizori uglavnom prikupljaju dokaze na osnovu ispitivanja rukovodstva i analitičkih postupaka. Ove procedure nisu intenzivne kao prikupljanje dokaza u procesu revizije, pa shodno tome revizor ne može da pruži razumno, već samo umereno uveravanje. Razlog zbog koga se korisnici izveštaja odlučuju za pregled, a ne za reviziju, je cena, tj. trošak angažovanja revizora. Na primer, ukoliko preduzeće kvartalno sastavlja finansijske izveštaje, moguće je ugovoriti da se usluge pregleda vrši za finansijske izveštaje sastavljene za prva tri tromesečja, a da se finansijske izveštaje sastavljene na kraju godine izvrši redovna revizija.

Ostale usluge uveravanja

Finansijski izveštaji nisu jedine informacije koje se mogu podvrgnuti nezavisnoj verifikaciji od strane revizora. U poslovnom svetu postoji mnoštvo informacija čiji se kredibilitet može povećati uz pomoć iskustva i stručnosti revizora. Na primer, banka može tražiti od revizora da proveriti da li se finansijski pokazatelji korisnika kredita nalaze u granicama koje su određene ugovorom. Usluge uveravanja predstavljaju široko i još nedovoljno istraženo područje aktivnosti na koje revizori mogu proširiti svoju delatnost.

Ugovoreni postupci

Za razliku od prethodno pomenutih usluga, kod angažmana na ugovorenim postupcima revizor ne pruža nikakvo uveravanje budući da ne sprovodi sve revizijske postupke koji su mu neophodni da bi stekao i pružio uveravanje, već samo one koji su ugovoreni sa klijentom. Korisnici izveštaja sami procenjuju činjenice ne nalaze sadržane u revizorovom izveštaju i izvlače sopstvene zaključke. Kao primer ugovorenih postupaka, možemo uzeti situaciju kada je ugovorom o zakupu određeno objekta dogovoreno da se zakupnina obračunava u određenoj procentu od ostvarenih prihoda. U takvim okolnostima, zakupodavac se može odlučiti da angažuje revizora da proveriti ostvareni prihod. Budući da usluge revizije ili pregleda mogu biti suviše skupe, zakupodavac se može odlučiti za angažman u kojem će se izvesti samo određene, eksplicitno ugovorene procedure koje imaju najveće izgleda da detektuju eventualno umanjenje prihoda. Primer revizije ugovorenih postupaka je i mišljenje revizora o ispunjenju zahteva i raunovodstvenom evidentiranju obaveza koje proizilaze iz ugovora koje klijenti potpisuju međusobno ili ispunjenje obaveza koje klijentu po bilo kom osnovu nametnu državni organi.

Kompilacija finansijskih izveštaja

Cilj angažmana na kompilaciji tj. sastavljanju finansijskih izveštaja je da revizor, koristeći se raunovodstvenim, a ne revizijskim znanjima, prikupi, klasifikuje i sumira finansijske informacije. Ipored toga što se ne koriste revizijska znanja, kompilacija se može smatrati jednom od revizijskih usluga kada se ime revizora povezuje sa finansijskim izveštajima, budući da revizor (tj. raunovodstveni ekspert) u takvim okolnostima treba da: pošalje pismo o angažovanju na kompilaciji, planira angažman, dokumentuje pitanja koja su važna za pribavljanje dokaza da je angažman obavljen u skladu sa standardima, stiče opšte saznanje o delatnosti i poslovanju klijenta, proverava informacije koje se koriste kao osnov za sastavljanje izveštaja i na kraju izdaje izveštaj o izvršenoj kompilaciji.

¹⁸ Međunarodni standard pregleda, IAASB Handbook 2004, www.ifac.org, str. 861

Osim revizijskih usluga, revizorske firme pružaju i brojne usluge koje nisu u direktnoj vezi sa revizijom, ali omogućuju revizoru dodatni izvor prihoda kroz korišćenje znanja i iskustva koja se stiču u procesu revizije. U nerevizijske usluge spadaju: poreski konsalting, finansijski i računovodstveni konsalting, restrukturiranje preduzeća, podrška razvoju informacionih sistema i brojne druge usluge pomoćne menadžmentu preduzeća.

1.9. Razvoj revizije

1.9.1. Revizija u razvijenim zemljama

Revizija je bila stalna pratilja organizovane ekonomske aktivnosti od najstarijih vremena. Postoje dokazi da su formalne revizorske procedure postojale u ekonomskim aktivnostima ranijih civilizacija. Funkciju revizije uglavnom su vršili individualci. Predmet revizije je obično bio neki fizički aspekt ekonomske realnosti, kao što su vlastiti posedi, specifične trgovine i sl. Rana revizija je postojala i u formalnim organizacijama, kao što je država.

Bez obzira na to o kakvoj reviziji i kom metodi revizije se radi, ona je, u suštini, imala dosledan zadatak da zaštiti vlasnika ekonomskih resursa od prevare, greške i pogrešnog prikazivanja rezultata koji su angažovani resursi donosili vlasniku. Ona je služila i kao preventiva da do takvih pojava ne dođe. Ovaj zadatak se kao centralna nit provlači i sve do savremene revizije.

Revizija se najintenzivnije razvijala na engleskom govornom području što je logično kada se ima u vidu da je na tom području nivo privrednog razvoja bio najviši. Prvi zabeleženi tragovi revizije potiču iz Engleske, iz 1130. godine. Ta revizija se odnosila na reviziju prihoda i troškova gradskih uprava, a izvodile su se javnim saopštavanjem podataka od strane državnih službenika. Prvo zakonsko regulisanje revizije pojavilo se 1844. u Aktu o engleskim deonim kompanijama.

Krajem XIX i početkom XX veka, revizija iz Engleske prenosi uticaj na praksu revizije u SAD. Engleske računovodstvene i revizorske firme otvorile su ispostave u SAD. To je bilo vreme ekspanzije investicija iz Evrope u SAD. U početku, revizija je bila deo računovodstvene prakse. Ona je bila jedan od metoda kojim su se menadžeri usmeravali na to da polažu račun vlasniku akcije. Osnovni cilj revizije tog vremena je bio otkrivanje prevare od strane menadžera. Nezavisna revizija, sve do ranih godina XX veka, zasnivala se na engleskoj praksi.

Moderna revizija počinje sa 1939. godinom kada je, u SAD, Američki institut ovlašćenih javnih računovođa (AICPA) izdao prvi Izveštaj o postupku revizije. Opšte prihvaćeni standardi revizije objavljeni su od strane ovog Instituta 1940. godine, a revidirani i dopunjeni 1949. godine. Tih deset standarda ostalo je do danas skoro nepromenjeno. Ovi standardi podeljeni su na tri grupe i to:

- Opšti standardi
- Standardi izvođenja revizije
- Standardi izveštavanja

Godina 1961, za reviziju i njen dalji razvoj je bila od posebnog značaja. Naime, te godine Mauc i Šaraf objavili su monografiju "The Philosophy of Auditing".

Ovo delo je kapitalno za razvoj teorije i prakse revizije. Njihov uticaj na razvoj revizije se vidi po velikom broju sledbenika u teoretskom razmatranju problema revizije. Njihov rad je izveo reviziju iz krize u koju je bila zapala. Pod uticajem njihovog učenja, od sedamdesetih godina ovog veka, raste interesovanje javnosti za rad i odgovornost revizora.

Razvoj revizije po važnim događajima ilustrirano sledećim pregledom, koji smo preuzeli iz knjige Vincent M. O' Reilly - "Montgomery's Auditing", Eleventh Edition, 1990, by Coopers - Lybrand.

- 4000. p.n.e.** Prve revizije naplate poreza u Vavilonu
- 1800. p.n.e.** Biblijski prikaz internih kontrola i revizije
- 1130.** Revizija prihoda i rashoda gradova u Engleskoj
- 1200.** Revizija grada Londona
- 1500.** Revizija posredničkih računa, koje revidira članove - prekursor interne revizije
- sredina 1500.** Gradske knjige računa prate i komentarišu revizori
- 1845-1900.** Ustanovljeni prvi standardi revizije i izveštavanja Zakonom o britanskim kompanijama
- 1887.** Formiran Američki Institut računovođa sada Američki institut ovlašćenih javnih računovođa (AICPA)
- 1896.** Prvi zakon o CPA (u državi New York)
- 1899.** Prva žena CPA (Cristine Ross)
- 1905-1912.** Prvo izdanje Montgomery revizije
- 1917.** Prvi američki pravosnažni izveštaj koji je izdao Američki Institut računovođa
- 1921.** GAO - Opšta računovodstvena uprava
- 1936.** Revidirani izveštaj revizije nazvan "Pregled finansijskih izveštaja od strane samostalnih državnih računovođa"
- 1939.** Izdat je prvi izveštaj o postupku revizije
- 1940.** AICPA usvojio deset opšteg prihvatljivih standarda revizije
- 1941.** Osnovan Institut internih revizora u SAD
- 1972.** Prvi Izveštaj o standardima revizije: objavljena je kodifikacija standarda i postupaka revizije
- 1977.** Zatraženo je od strane firme AICPA da odsek CPA firme bude prekontrolisan
- 1978.** Izveštaj, zaključci i preporuke o odgovornostima revizora (Cohen Commission)
- 1986.** Prvi izveštaj o standardima za date ateste
- 1987.** Prvi izveštaj nacionalne komisije o lažnim finansijskim izveštajima (Tredway Commission)
- 1988.** Donet izveštaj o "jazvu u očekivanjima o standardima revizije" koje je izdao Odbor za revizorske standarde.
- 2001.** Skandal sa firmom Enron koji je prouzrokovao propast revizorske firme Arthur Andersen
- 2002.** *Sarbanes-Oxley Act* kojim državni organi u SAD zbog nezadovoljstva radom profesionalnih organizacija preuzimaju na sebe da uređuju pitanja revizije

Prezentiran je pregled događaja koji su važni, odnosno koji su pozitivno uticali na razvoj revizije. Istovremeno, ovi događaji su značajni za razvoj revizije u svetu zbog toga što je revizija u SAD najrazvijenija u teorijskom i praktičnom smislu, i što je njen uticaj na razvoj revizije u svetu dominantan. Ovaj uticaj je manje važan kod zemalja gde je revizija na visokom nivou, kao što su Francuska, Nemačka i

Italija, a dominantan je u zemljama gde se revizija kasno razvila ili se tek razvija. Uostalom, u SAD su locirane najveće i revizorske firme, koje imaju svoje ispostave širom sveta.

1.9.2. Važniji datumi u evoluciji revizije finansijskih izveštaja u Srbiji

Na našim prostorima, revizija je postala ponovo aktuelna otkako je prisutna i transformacija preduzeća u oblasti vlasništva i potpunog orjentisanja na tržišno poslovanje. Ona duži period nije imala adekvatno mesto. Taj period je trajao od kraja tridesetih do početka devedesetih godina ovog veka. Dakle, u periodu razvoja privrede i preduzeća u samoupravnom miljeu revizija finansijskih izveštaja nije bila potrebna, odnosno smatrana je elementom koji je vezan za kapitalističko preduzeće i kapitalističke odnose.

Da li je na našim prostorima revizija bila prisutna, i kada?

Reviziju i revizorsku delatnost definisao je jasno Trgovački zakonik Kraljevine Jugoslavije, koji u paragrafu 309 određuje da "Deonik društvo ima nadzorni organ. Ovaj je ili nadzorni odbor ili revizijsko partnerstvo u kom bar jedan njegov član mora biti stručno sposoban za ispitivanje društvenih knjigovodstava".¹⁹ Revizija finansijskih izveštaja deonikih društava bila je obavezna, jer skupština deonikara bez revizorskog izveštaja prema članu 316 istog zakona "... ne može rešiti o godišnjim zaključcima, upotrebi dobitka ili pokrivenosti gubitka."²⁰ Revizorska praksa, prava i odgovornost revizora u to vreme bili su regulisani na način kao i u drugim zemljama sveta.

Po etkom izgradnje socijalizma, država se nije odmah odrekla revizije. Naprotiv, vlada FNRJ, donela je 1947. Uredbu o reviziji državnih preduzeća, nadležnosti i ustanova. Uredba je sadržavala svrhu revizije "... da pregledom i ispitivanjem privredno-finansijskog poslovanja ustanovi pravilnost i zakonitost rada preduzeća".²¹ Uredbom je definisano da revizija posmatra poslovne operacije i imovinska stanja u saglasnosti sa propisima i normama kojima je regulisano odnosno poslovanje. Glavni zadatak revizije je da na temelju takvih saznanja stvori sud o pravilnosti ili nepravilnosti poslovanja revidiranog preduzeća. Rad revizora smatrao se instruktivnim, savetodavnim, nešablonskim i intelektualnim. Revizor je imao pravo da dobije podatke, slobodan uvid u sva dokumenta, da proveriti ispravnost dokumenata, da izuzme iz arhive dokumenta, da daje stručna uputstva, da sprovede formalnu i materijalnu kontrolu, da ispita i oceni organizaciju poslovanja, da sugeriše mere poboljšanja, da u slučaju spora sa rukovodstvom obavesti nadležni državni organ i da sastavi nalaz revizije i izveštaj. Takva praksa revizije nije trajala dugo. Ona se početkom pedesetih godina gasi. Ponovo je pokrećemo u vremenu promena, od početka devedesetih godina. U tom periodu, od tridesetak godina, revizija u tržišnom svetu se razvijala i doživela nekoliko vrlo bitnih pomaka u razvoju struke, a uz to izdržala dosta iskušenja. Ona je jednostavno trajala i razvijala se apsorbujući i iz okruženja sve novine koje je sa sobom donosio razvoj prvenstveno informacionih tehnologija.

Na razvoju i implementaciji revizije u SR Jugoslaviji dva subjekta su sigurno pružila najviše. Prvo mesto pripada Službi društvenog knjigovodstva (SDK) Jugoslavije, koja je još 1974. godine poela sa prvim revizijama, odnosno obukom kadrova za poslove revizije, u saradnji sa firmom Coopers and Lybrand. To su praktično pravi početci savremene revizije po Coopers and Lybrand-ovoj metodologiji. Iz ove saradnje izrastao je mali, ali visoko kompetentni tim revizora koji se delovanje u praksi osećao i danas.

Drugi uesnik u razvoju profesije revizije je Savez računovođa i revizora Srbije, koji je 1992. u saradnji sa ACCA - Association of Chartered Certified Accountants, iz Engleske, organizovao Specija-

¹⁹ Trgovački zakonik za kraljevinu Jugoslaviju iz 1937. godine, reprint, Mladost, Beograd, 1990. godine, str. 146.

²⁰ Trgovački zakonik ...op.cit. str. 150.

²¹ Prema: Revizorski priručnik, Ministarstvo finansija FNRJ, Uprava revizije, Beograd, 1950.

listi ki kurs za revizore. Na kursu je koriš ena literatura ACCA. Nakon uvo enja sankcija SR Jugoslaviji kurs je prekinut. Kurs je nastavljen 1994/95. vlastitim snagama. Zvanje revizora i certifikat o steenom zvanju dobio je 71 kandidat. Nakon ovog kursa, dalja edukacija u SRJ se prekida, jer je Zakon o reviziji finansijskih izveštaja nadležnost za obrazovanje i izdavanje certifikata prenesena na Savezno ministarstvo za finansije.

Za razvoj savremene revizije u SRJ po našem mišljenju posebno su zna ajni slede i datumi:

- 1935.** Objavljen rad o reviziji privrednih preduze a - dr Miloš Sofrenovi
- 1937.** Revizija finansijskih izveštaja inaugurisana trgova kim Zakonom Kraljevine Jugoslavije
- 1947.** Uredba o reviziji državnih preduze a, nadleštava i ustanova, vlada FNRJ
- 1974.** Služba društvenog knjigovodstva Jugoslavije (SDK) i Coopers-Lybrand po eli obuku revizora
- 1992.** Savez ra unovo a i revizora Srbije i ACCA organizovali specijalisti ki kurs za revizore
- 1996.** Usvojen Zakon o reviziji
- 1996.** Savezno ministarstvo za finansije dodelilo prve certifikate ovlaš enim revizorima i revizorima
- 1997.** Savez ra unovo a i revizora Jugoslavije primljen u lanstvo IFAC
- 1998.** Objavljen prevod Me unarodnih standarda revizije na srpski jezik.
- 2003.** Propisana je obavezna primena Me unarodnih standarda finansijskog izveštavanja (prethodni naziv Me unarodni ra unovodstveni standardi).
- 2006.** Usvojen Zakon o ra unovodstvu i reviziji kojim je inugurisana Komora ovlaš enih revizora. Ovim Zakonom su promovisana profesionalna zvanja: intreni revizor i licencirani ovlaš eni revizori. Profesionalna zvanja se sti u polaganjem odgovaraju eg ispita uz uslov da kandidat ima odgovaraju u praksu na poslovima revizije finansijskih izveštaja. Ovim zakonom profesionalna ra unovodstvena zvanja su izostavljena (ukinuta). (Savez ra unovoža i revizora Srbije nastavio je edukaciju ra unovo a i dodelu certifikata u skladu sa Me unarodnim obrazovnim standardima).

1.10. Revizorske organizacije

1.10.1. Nacionalne profesionalne revizorske organizacije

Revizija je priznata kao profesija. Shodno tome, ona ima i svoje profesionalne organizacije. Ove organizacije su za svaku zemlju razli ite, mada su te razlike više formalne nego suštinske. Profesionalne organizacije revizije formirane su u razvijenim zemljama. One za sobom imaju višedecenijsko iskustvo.

Revizorska organizacija ima zadatak da deluje u ime svojih lanova i da obezbe uje neophodnu podršku. Ove organizacije služe opštem interesu, putem vršenja kvalitetnih profesionalnih usluga. lanstvo u ovoj organizaciji je dobrovoljno. Zadatak profesionalnog udruženja je da lanovima pruži širok spektar usluga uklju uju i profesionalno obrazovanje, pomo pri tuma enju ra unovodstvenih standarda i standarda revizije. Pored toga, asocijacije se brinu o kontroli i samoregulisanju profesije i pružaju stru nu pomo pri upravljanju revizorskom praksom.

Revizorska profesija je najrazvijenija u SAD, Velikoj Britaniji, Nemačkoj i ostalim zemljama Evropske unije. Najveći uticaj na razvoj revizije u svetu ima američka revizija. U SAD, asocijacija koja dominantno utiče na razvoj revizije je Američki institut ovlašćenih javnih računovođa (AICPA). AICPA deluje u ime svojih članova i obezbeđuje im neophodnu podršku. On je zadužen da obezbedi uslove prema kojima revizori i revizorske firme služe javnom interesu putem vršenja profesionalnih usluga. AICPA ima preko 300.000 članova koji rade u revizorskim firmama. AICPA svojim članovima pruža širok spektar usluga, uključujući i profesionalno obrazovanje, tehničku pomoć pri reviziji i razvijanje standarda revizije.

Američkim institutom ovlašćenih javnih računovođa upravlja Savet, sastavljen od dvadeset jednog člana od kojih nisu svi članovi Instituta i predstavljaju javnost. AICPA ima Tehnički odbor, koji izdaje javna saopštenja iz oblasti koje su relevantne za revizore.

AICPA obezbeđuje program za širok dijapazon tehničkog i profesionalnog obrazovanja za zainteresovane članove. Institut se bavi i izdava komercijalno, i izdavanjem časopisa "Journal of Accountancy" i "The Tax Advisor", koji ne koristi mnogo poslovnih ljudi van kruga revizora.

U Velikoj Britaniji, revizorske asocijacije su: ACCA (Povlašćenih Savez ovlašćenih računovođa), ICAEW (Institut ovlašćenih računovođa Engleske i Velsa), ICAS (Institut ovlašćenih računovođa Škotske) i ICAI (Institut ovlašćenih računovođa Irske).

Ova profesionalna tela, slično kao i u SAD, obezbeđuju kvalifikovanost članova, certifikate za praktično obavljanje poslova, kontinuirano profesionalno usavršavanje, proveru profesionalnih sposobnosti i razvoj profesionalne etike.

Organizacija revizora u Nemačkoj je, sa stanovišta normativne aktivnosti, najuređenija. Nemačka je, naime, svoje zakonodavstvo uskladila sa četvrtom, Sedmom i Osmom direktivom Evropske unije. Ove direktive regulišu bilansiranje, konsolidovanje bilansa i ispitivanje završnih računova.

Profesija revizora je organizovana preko Komore privrednih ispitivača. Komora ima sledeće zadatke:²²

- štiti profesionalne interese članstva,
- savetuje i podupire članstvo u pogledu ispunjavanja njihovih profesionalnih obaveza,
- posreduje između članova u slučaju nesporazuma, nesuglasica i sl.,
- vrši nadzor nad članstvom u pogledu ispitivanja njihovih utvrđenih obaveza i izricanja disciplinskih mera,
- utvrđuje opšte stavove u vezi sa obavljanjem profesije,
- istupanje pred nadležnim institucijama, sudovima, vlastima, u ime i za račun članstva,
- daje mišljenje po zahtevu suda i državnih organa,
- sprovodi zakonom poverene zadatke u oblasti profesionalnog usavršavanja članstva i obrazovanja odmlatka,
- predlaže lica iz profesije, koja će biti članovi odbora za polaganje ispita, koji su uslov za pristup profesiji,
- predlaže članove profesionalnih sudova nadležnim saveznim i pokrajinskim organima,
- vodi registar članova.

Komora privrednih ispitivača u Nemačkoj ima organe i to: Skupština privrednih ispitivača, Savet i Uprava.

Komora privrednih ispitivača je svoju nadležnost iz oblasti metodologije revizije, izdavačke delatnosti, pripreme kandidata za polaganje ispita i permanentno obrazovanje, prenela na Institut privrednih ispitivača, sa sedištem u Diseldorfu. Ovaj institut osnovan je 1932. i sve do 1961. predstavljao je profesionalnu i stručnu organizaciju. Pošto je Komora osnovana te godine, ona je preuzela brigu o profesiji, a Institut je ostao stručna organizacija.

²² Dr Bogoljub Vitorovi : Zakonska regulativa nezavisne računovodstvene revizije u Nemačkoj, Knjigovodstvo br. 6/95, Beograd, str. 22

Glavni zadaci Instituta su:²³

osposobljavanje kandidata za privredne ispitiva e i zaklete revizore knjiga, stru no usavršavanje lanova Instituta, privrednih ispitiva a i zakletih revizora knjiga, izdavanje stru ne literature, osiguranje primene na ela privrednog ispitivanja, izgra ivanje samoodgovornosti i savesnosti u obavljanju profesije, davanje mišljenja po odre enim stru nim pitanjima, u cilju pravilnog ponašanja privrednih ispitiva a u praksi, održavanje seminara, savetovanja, kongresa, posve enih unapre enju teorije i prakse privrednog ispitivanja i dr.

Institut izdaje stru ni asopis "Privredno ispitivanje". lanovi Instituta mogu biti redovni i vanredni lanovi. Redovni lanovi su revizori i njihova preduze a, a vanredni lanovi su osobe koje su bile revizori ili su bliski reviziji. Njihovo lanstvo doprinosi javnosti rada i daljem razvoju revizije kao profesije.

1.10.2. Me unarodna federacija ra unovo a - IFAC

Za teoriju i praksu revizije na me unarodnom nivou najzna ajniji uticaj ima Me unarodna federacija ra unovo a (International Federation of Accountants- IFAC), koji je, u stvari, asocijacija nacionalnih ra unovodstvenih organizacija. Ona trenutno ima 153 organizacije lanice iz 123 države, što predstavlja preko 2,5 miliona ra unovo a.²⁴ lanice Me unarodne federacije ra unovo a su profesionalne organizacije, a ne države. Specifi nost IFAC-a kao profesionalne revizijske organizacije je da, osim razvoja profesije, što je misija i nacionalnih profesionalnih organizacija, IFAC nastoji da harmonizuje profesiju revizije u celom svetu.

Punopravno lanstvo u IFAC-u imaju profesionalne organizacije koje su priznate u svojim zemljama kao zna ajne i autoritativne kao što su AICPA, ACCA, CICA, IDW, ICAEW, SRRS (Savez ra unovo a i revizora Srbije) i sl.

Cilj IFAC-a prilikom osnivanja (1977. godine) bio je definisan u smislu usaglašavanja nacionalnih standarda ra unovodstva revizije i srodnih usluga. Od tada do danas, cilj se zna ajno transformisao. Današnja misija IFAC-a je da služi javnom interesu kroz ja anje ra unovodstvene profesije što se može posti i samo kreiranjem i promovisanjem visokokvalitetnih profesionalnih standarda koji trebaju biti osnov za usaglašavanje revizijske prakse u celom svetu. U tom smislu, osnovna aktivnost IFAC-a je predlaganje i usvajanje revizijskih standarda i normi eti kog ponašanja i kontinuiran rad na njihovom osvežavanju u skladu sa zahtevima teorije i prakse revizije i javnosti.

IFAC podržava i razvija ra unovodstvenu profesiju na slede e na ine:

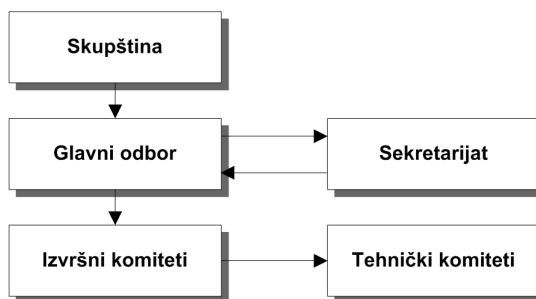
1. razvija, promoviše i održava globalne profesionalne standarde i Eti ki kodeks profesionalnog ponašanja
2. aktivno podržava usaglašavanje sa ra unovodstvenim standardima, standardima revizije, obrazovanja, etike finansijskog izveštavanja
3. kontinuiranim unapre enjem kvaliteta revizije i
4. pružanjem pomo i zemljama u razvoju u saradnji sa regionalnim ra unovodstvenim organizacijama.

²³ Dr B. Vitorovi : Zakonska ... , op. cit. str. 24

²⁴ Prema: <http://www.ifac.org> , 2008.

IFAC-ova organizacija podređena je osnovnom cilju. U tom smislu, organizacionu strukturu čine: Skupština, Savet, Sekretarijat, Izvršni komiteti, Tehnički komiteti i radne grupe.

Prikaz 3.
Organizaciona
struktura IFAC-a

Zadatak skupštine je da upravlja IFAC-om. Skupštinu čini po jedan predstavnik iz svake organizacije članice. Skupština se sastaje svake godine. Skupština je odgovorna za konstitutivna pitanja i izbor Saveta. Glavni odbor IFAC-a čine predstavnici iz najviše 20 zemalja, sa predsednikom na čelu.

Članovi Glavnog odbora se biraju na period od najviše tri godine. Odbor se sastaje, po pravilu, dva puta godišnje. Glavni odbor je odgovoran za politiku i nadzor nad aktivnostima

IFAC odbori i komiteti za donošenje standarda su:²⁵

- Odbor za meunarodne standarde revizije (IAASB) – razvija meunarodne standarde revizije
- Odbor za meunarodne standarde etike za računovođe (IESBA) – osmislio je Etički kodeks za profesionalne računovođe
- Odbor za meunarodne standarde računovodstvene edukacije (IAESB)
- Odbor za meunarodne računovodstvene standarde za javni sektor (IPSASB)
- komitet za profesionalne računovođe u privredi
- komitet za malu i srednju praksu
- komitet za zemlje u razvoju
- komitet za usaglašavanje
- transnacionalni revizorski komitet

Odbor za meunarodne standarde revizije i uveravanja (IAASB) razvija meunarodne standarde revizije, uveravanja i kontrole kvaliteta i povezanih usluga. To doprinosi poboljšanju kvaliteta i prakse na ovim područjima širom sveta i jača poverenje javnosti u finansijske izveštaje, omogućavaju približavanje meunarodnih i nacionalnih standarda.

Odbor za meunarodne standarde etike za računovođe (IESBA) je osmislio Etički kodeks za profesionalne računovodstvene eksperte koji utvrđuje:

²⁵ www.ifac.org

eti ke zahteve za profesionalne ra unovo e i konceptualni okvir za poštovanje pet osnovnih principa profesionalne etike,
eti ke standarde visokog kvaliteta ime se pove ava kvalitet pruženih usluga od strane profesionalnih ra unovo a u celom svetu i ja a poverenje u ra unovodstvenu profesiju.
lanice IFAC-a ne smeju primenjivati manje stroge standarde od navedenih u Kodeksu.

Odbor za me unarodne standarde ra unovodstvene edukacije (IAESB) razvija me unarodne standarde edukacije koji obuhvataju:

prihvata ene standarde „dobre prakse“ obrazovanja i razvoja ra unovodstvene prakse, bitne elemente obrazovnih programa (metode, tehnike, predmet), savete i smernice za postizanje „dobre prakse“.

Odbor za me unarodne ra unovodstvene standarde za javni sektor (IPSASB) razvija me unarodne ra unovodstvene standarde za javni sektor koji:

služe javnom interesu pomo u visoko kvalitetnih standarda finansijskog izveštavanja i finansijskog menadžmenta u javnom sektoru,
utvrđuje zahteve vezane za priznavanje, odmeravanje, prezentaciju i obelodanjivanje transakcija i događaja u finansijskim izveštajima opšte namene,
odnose se na finansijske izveštaje opšte namene svih entiteta javnog sektora (nacionalne vlasti, regionalne uprave, lokalne uprave). Ne primenjuju se na javna preduzeća

Komitet za profesionalne ra unovo e u privredi:

olakšava razmenu znanja i „najbolje prakse“ izme u profesionalnih ra unovo a zaposlenih u trgovini, industriji, javnom sektoru, obrazovanju i neprofitnom sektoru.
ove ra unovo e sada ine preko 50 procenata IFAC-ovih lanica,
razvija upustva kao pomo u razmatranju širokog obima profesionalnih pitanja,
podstie visokokvalitetan rad ra unovo a u praksi i
teži da izgradi javnu svest i razumevanje posla koji se obavlja.

Komitet za malu i srednju praksu:

usredsre en je na davanje uputstava za najbolju praksu sve brojnijem krugu klijenata u maloj i srednjoj praksi,
daje doprinos razvoju me unarodnih standarda,
daje doprinos postavlja ima me unarodnih standarda, posebno u reviziji i ra unovodstvu iz male i srednje prakse i malih i srednjih preduzeća
komisija organizuje godišnje forume o pitanjima koja su važna za mala i srednja preduzeća

Komitet za zemlje u razvoju osnovan je u novembru 2005 godine sa ciljem da:

podržava izgradnju kapaciteta ra unovodstvene profesije u svim delovima sveta,
proizvodi smernice i materijal kako bi pomogao razvoj ra unovodstvene profesije, se bavi interesima zemalja u razvoju,
traži resurse i razvojnu pomo od lanice i drugih organizacija u njihovo ime.

Komitet za usaglašavanje:

insistira na usklađenosti i primeni IFAC-ovih standarda od strane članica, nastoji odrediti kako članice ispunjavaju svoje obaveze u pogledu obezbeđenja kvaliteta.

Rad programa za usaglašavanje nadgleda IFAC-ova Savetodavna komisija za poštovanje standarda.

Transnacionalni revizorski komitet:

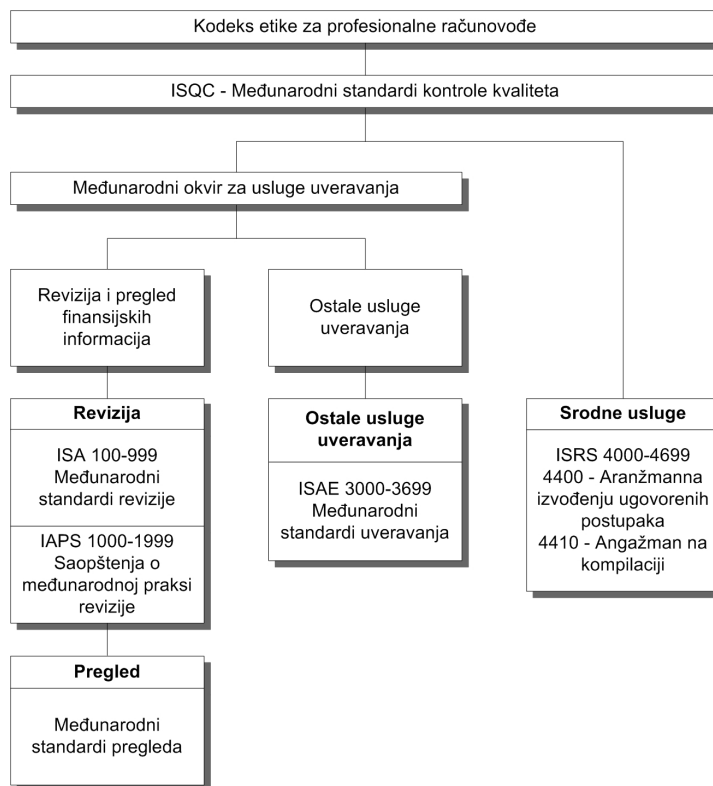
se sastoji od revizorski firmi koje su spremne prihvatiti eksternu kontrolu svoga rada od strane profesionalnih računovodstvenih organizacija,

nadgleda ovu kontrolu i izdaje smernice koje olakšavaju njen tok kako bi se izbegli problemi nelojalne konkurencije,

pruža forum za raspravu o „najboljoj praksi“ u oblasti kontrole kvaliteta, revizorske prakse, obuke i razvoja i nezavisnosti,

predstavlja neki vid spojnice između u transnacionalnih preduzeća i međunarodnih finansijskih institucija za reviziju u pogledu kvaliteta, sistem kontrole kvaliteta i transparentnost međunarodnih mreža.

Prikaz 4.
Najznačajnija
regulativa
IAASB-a²⁶

²⁶ Vidi: IFAC, IAASB Handbook 2004, www.ifac.org, 2004. str. 123

1.10.3. Revizorske firme

Revizija finansijskih izveštaja je složen i intelektualan posao, koji mogu da obavljaju osobe sa specifičnim znanjima i kvalifikacijama. U svetu je uobičajeno da se sva zvanja u revizorskoj profesiji jednostavno izražavaju jednom rečju - revizor. Ova zvanja, su naravno, u određenim govornim područjima različita (u SAD - "Certified Public Accountant", u Engleskoj "Chartered Accountant", u Nemačkoj "Wirtschaftsprüfer"). To su zvanični nazivi, mada se sve češće pojavljuje naziv "Auditor" (revizor) i "Auditing" (revizija). Navedena zvanja predstavljaju najviša revizorska zvanja, koja podrazumevaju najviše znanja i veštine i koji je kredibilitet najviši.

U revizorskim firmama najčešće srećemo, pod uticajem američke revizije, nazive: partner, rukovodilac (revizije) i asistenti.

Partner u revizorskoj firmi ima primarnu odgovornost za reviziju finansijskih izveštaja i obično je u direktnom kontaktu sa komitentom. (Komitent tj. klijent je svako preduzeće u kome se vrši revizija finansijskih izveštaja). Partner snosi odgovornost za odluke koje određuju obim revizije, strategiju revizije, rešenje praktičnih problema. Partner mora biti teoretski obrazovan iz oblasti unovodstva, revizije i menadžmenta. Partner planira strategiju revizije, pregleda relevantne informacije i dokaze, pregleda nacrt revizorskog izveštaja i potpisuje završni izveštaj o reviziji.

Rukovodilac revizije je revizor koji je odgovoran za upravljanje svim aspektima revizije, uključujući i planiranje i koordinaciju aktivnosti sa asistentima, određuje zadatke saradnicima, kontroliše njihov rad. Rukovodilac priprema izveštaje o reviziji i informiše partnera o svim pitanjima izvršene revizije.

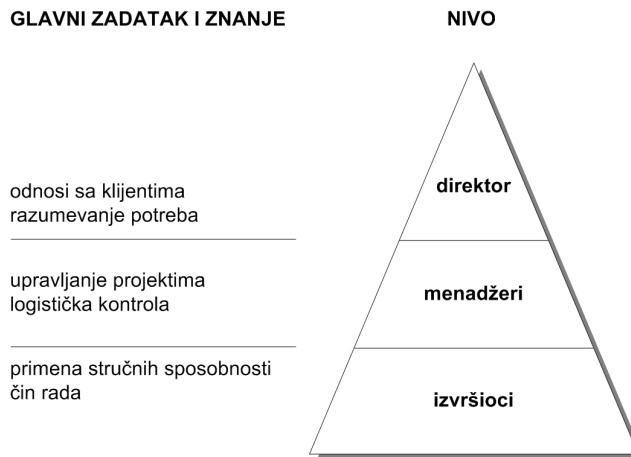
Revizorski pripravnici ili asistenti su obično mladi, univerzitetski obrazovani kadrovi, koji započinju radnu karijeru, ali koji moraju da poseduju zvanje iz oblasti unovodstva. Oni se pripremaju za zvanje revizora. U postupku revizije, asistenti pomažu pri obavljanju administrativnih poslova u toku faze planiranja revizije kod konkretnog klijenta. Oni prikupljaju dokaze, pripremaju dokumentaciju za ocenu sistema internih kontrola kod klijenta, dokumentuju rezultate nalaza i sl.

U odnosima među zaposlenim u revizorskoj firmi postoji hijerarhija u obliku piramide. Oblik piramide varira od firme do firme. U piramidi su odnosi između nivoa uglavnom sledeći: jedan partner (ovlašćeni revizor), dva rukovodioca (revizora) i četiri do šest asistenata. Ovakva struktura nije obavezna već služi kao polazni princip. Osim revizijskih i srodnih usluga, revizorske firme se bave i konsaltingom, unovodstvenim uslugama, finansijskim inženjeringom, analizama, ekspertizama i sl. Ovi poslovi su za revizorske firme interesantni i angažovano osoblje na ovim poslovima ne ulazi u osnovnu strukturu piramide. Treba imati u vidu da velike revizorske firme imaju više partnera, pa prema tome i više drugog osoblja.

Jedan od uslova za uspešno funkcionisanje profesionalnih uslužnih delatnosti je funkcionalna organizaciona struktura. Sve uslužne firme uglavnom imaju tri nivoa hijerarhije, što podrazumeva da imaju tri sloja profesionalnog osoblja, bez obzira na to što su njihovi nazivi različiti. To su direktor, menadžer i izvršioци.²⁷

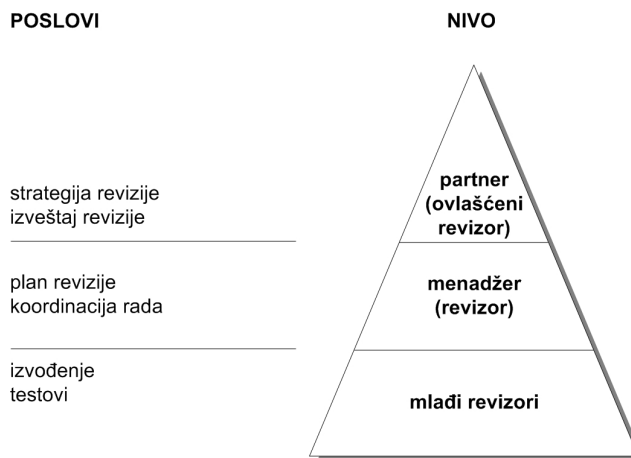
²⁷ Vidi: dr. edomir Ljubojević : Marketing, op.cit., str. 125

Navedenu organizacionu strukturu R. Perry,²⁸ je predstavio na slede i na in:

Profesionalne uslužne organizacije u organizaciji imaju na vrhu direktora, koji razvija odnose sa klijentima i javnoš u i razume potrebu klijenata, a u nekim slu ajevima i edukuje klijenta o njegovoj potrebi. Na drugom nivou su menadžeri koji upravljaju projektima putem planiranja i kontrole izvršenih usluga od drugog osoblja. Tre i nivo sa injavaju obrazovani izvršioци, iji rad koordinira menadžer. Za izvršenje i kvalitet usluge prema klijentu odgovoran je direktor.

S obzirom da je revizija uslužna delatnost, klasi nu organizaciju revizijske firme možemo uporediti sa opštom organizacionom šemom, gde imamo:

²⁸ R.Perry: People Business, Marketing Professional Firms Profitable, Business Books Ltd, London, str.40

Revizorske firme se u svetu razvijaju ve više od sto godina. One su organizovane kao društva lica ili društva kapitala. Veli ina revizorskih firmi se meri po broju klijenata, ostvarenom prihodu, i brojem zemalja u kojima imaju svoje ispostave. Revizorske firme se dele na: lokalne, nacionalne i meunarodne korporacije. Do pre nekoliko godina postojalo je šest velikih revizorskih firmi u svetu (tzv. "The Big Six"). Nakon integracije Price Waterhausa i Coopers Lybranda i propasti Artur Andersena ostale su etiri velike revizorske firme ("The Big Four"). Te firme su: 1. Ernst&Young; 2. Price Waterhausa Lybrand; 3. Diloit&Tush; i 4. KPMG. Ove firme imaju po nekoliko hiljada komitenata, a njihove filijale dislocirane su po celom svetu.

Na podru ju naše zemlje prvo od registrovanih revizorskih preduze a je - Diloit&Tush, d.o.o. Beograd - registrovan kao mešovito preduze e za ra unovodstveno-revizorske i menadžment-konsalting usluge 1991. Osniva i su Diloit&Tush (Eastern European Services) i Ekonomski institut iz Beograda. Do danas je registrovano oko 30 revizijskih firmi u našoj zemlji koje se bave pružanjem revizijskih usluga.

1.11. Edukacija revizora

1.11.1. Sticanje revizorskih zvanja

Lica koja se bave ra unovodstvom i revizijom u najširem smislu te re i organizovana su u profesionalne asocijacije. Profesionalna organizacija, izme u ostalog, treba svojim lanovima da obezbedi sticanje neophodnih znanja, potvrdu dostignutih znanja kroz davanje profesionalnih zvanja, kao i održavanje znanja.

Glavna profesionalna karakteristika revizorske profesije je sertifikat (svedo anstvo), koje profesionalno udruženje, organizacija ili nadležni državni organ, izdaje revizorima kao potvrdu o profesionalnoj kompetenciji za vršenje revizije. Sertifikat se dodeljuje licima koja pored propisanih opštih uslova polože i odgovaraju i stru ni ispit. Sadržaj ispita, na in polaganja i organizovanje polaganja ispita u svim zemljama obavljaju profesionalne ra unovodstvene organizacije.

Profesionalna zvanja u ra unovodstvenoj profesiji, bez obzira na dostignuti nivo harmonizacije po svim osnovama, još uvek su neujedna ena. Svaka profesionalna organizacija pojedina no odre uje profesionalna zvanja i minimalne uslove za njihovo sticanje. Najrazu enija zvanja su „ra unovo a“, „ovlaš eni ra unovo a“, „revizor“ i „ovlaš eni revizor“. IFAC u Eti kom kodeksu za profesionalne ra unovo e pominje slede a profesionalna zvanja: a) profesionalni ra unovo a (Professional accountant) je lice koje radi u javnoj praksi koje je lan organizacije koja je lanica IFAC-a i b) profesionalni javni ra unovo a u javnoj praksi (Professional Accountant in public practice) je svako lice koje pruža profesionalne usluge klijentu i profesionalne ra unovo e u praksi koje imaju rukovode e dužnosti. Ovde treba napomenuti da se ovi izrazi koriste i kad je u pitanju pravno i fizi ko lice. Definisane ovih pojmova izvršeno je na osnovu lanstva u IFAC-u. Zbog toga je prepušteno lanicama IFAC-a da shodno svojim potrebama definišu profesionalna zvanja u ra unovodstvu i reviziji.

U SAD, ispit za sticanje profesionalnih zvanja organizuje i sprovodi AICPA. Ispiti se obi no polažu dva puta godišnje. Revizorski ispit sastoji se iz etiri dela:

1. Teorija ra unovodstva - obezbe uje konceptualno poznavanje ra unovodstvene teorije.
2. Praksa ra unovodstva - obezbe uje sposobnost kandidata za primenu teorije ra unovodstva.
3. Revizija - obezbe uje poznavanja profesionalnih obaveza revizora, standarda revizije, postupaka i procedura revizije.

4. Poslovno pravo - obezbeđuje sposobnost kandidata da tumači zakone koji se odnose na poslovanje preduzeća, kao i kompetencije kandidata u povezivanju poslovnih transakcija i računovodstva.

Ispit mogu polagati kandidati koji imaju visoku stručnu spremu, sa najmanje 150 časova iz računovodstva. Položeni ispit je potreban, ali ne i dovoljan uslov za dobijanje sertifikata o revizorskom zvanju.

Pre nego što dobije sertifikat, kandidat mora da završi pripremljenu stažu u revizorskoj firmi, u trajanju od najmanje tri godine. U SAD, kandidati mogu polagati ispit bez revizorskog iskustva, ali tek nakon prakse mogu dobiti sertifikat.

Zvanje "ovlašćeni revizor" ne dobija se automatski. Za njega je potrebna određena praksa na poslovima rukovodioca revizije i permanentno obrazovanje svake druge godine, u trajanju od 150 sati.

1.11.2 Meunarodni standardi edukacije

Meunarodne standarde edukacije donosi IFAC-ov Komitet za edukaciju. Cilj ovih standarda je da obezbede da sve nacionalne organizacije članice uvedu sistem obrazovanja revizora koji će rezultirati obučenošću u revizora za kvalitetno izvođenje revizija kroz sticanje svih neophodnih znanja.

IFAC-ov Komitet za edukaciju realizuje svoju misiju:

uspostavljanjem „dobre prakse“ edukacije profesionalnih računovođa, izradom uputstava i tumačenja „dobre prakse“ kako bi se ona lakše apsorbovala i razrešenjem nesuglasica, istraživanjem i rešavanjem problema u vezi sa edukacijom.

Meunarodni standardi edukacije koje je obelodanio ovaj Komitet su:

IES 1 – Uslovi za pristup programu obrazovanja za profesionalne računovođe

IES 2 – Sadržaj programa obrazovanja profesionalnih računovođa

IES 3 – Profesionalne veštine

IES 4 – Profesionalne vrednosti, etika i stavovi

IES 5 – Zahtevi za praktičnim iskustvima

IES 6 – Procena profesionalne sposobnosti i kompetentnosti

IES 7 – Kontinuirano profesionalno usavršavanje

Naziv meunarodnog standarda edukacije upućuje na sadržaj kojim se dati standard bavi. Na ovom mestu ukazujemo na sadržaj programa profesionalne edukacije, koji obuhvata: finansijsko računovodstvo i izveštavanje, organizaciju poslovanja i informacione tehnologije. U okviru ovih celina razvijeni su predmeti.

Sticanje znanja u delu strukturirane edukacije je složen proces i zbog toga su standardi detaljno razvijeni. Treba imati u vidu i to da je standardima određeni nivo znanja koji profesionalne računovođe trebaju posedovati. Isto tako, standardi respektuju nivo prethodnog obrazovanja koji članovi profesije već imaju. U tom smislu, zadatak je profesionalne institucije da u skladu sa standardima obrazovanja razvije program edukacije imajući u vidu prethodno obrazovanje i profesionalne veštine kandidata i praktično iskustvo.

Održavanje profesionalne kompetentnosti članova profesije u vremenu koje karakterišu brze promene je važan zadatak profesionalne institucije i njenih članova. Standard „Kontinuirano profesionalno usavršavanje“ zahteva od svakog člana profesije da održava svoju kompetentnost na visokom

nivou. Profesionalna organizacija obavezna je da obezbedi uslove svojim članovima da se mogu kvantitativno edukovati tako što će im obezbediti uslove i resurse za usavršavanje, ustanoviti kriterijume za kontinuiranu profesionalnu edukaciju i da nadgleda proces kontinuirane edukacije.

1.11.3. Profesionalna zvanja u Srbiji

Sticanje profesionalnih zvanja u Srbiji je dosta neuređeno iz istih razloga zbog kojih i cela profesija revizije nije uređena valjano. Tako Savez računovođa i revizora Srbije tvrdi da su profesionalna zvanja „računovođa“, „ovlašćeni računovođa“ i „ovlašćeni javni računovođa“ definisana u skladu sa Međunarodnim standardima edukacije profesionalnih računovođa i programom Asocijacije sertifikovanih ovlašćeni računovođa (ACCA) iz Velike Britanije.

Za sticanje zvanja Ovlašćenog javnog računovođe, kandidat treba da poseduje: profesionalno zvanje Ovlašćenog računovođe, najmanje tri godine praktičnog iskustva u tom zvanju i položen stručni ispit iz oblasti: revizije, složenog korporativnog izveštavanja, upravljanje računovodstva, strateškog poslovnog planiranja i razvoja i strateškog finansijskog menadžmenta.²⁹

Komora ovlašćeni revizora na osnovu važećeg Zakona o Računovodstvu i reviziji usvojila je program polaganja ispita za sticanje profesionalnog zvanja ovlašćeni revizor i zvanja ovlašćeni interni revizor. Prema ovom programu licenca ovlašćenog revizora može se steći i kad se pored ostalih propisanih uslova polože sledeći predmeti: 1. upravljanje ljudskim resursima, 2. poslovni informacioni sistemi, 3. upravljanje računovodstvom 4. pripremanje finansijskih izveštaja i finansijsko izveštavanje, 5. strateško upravljanje, 6. revizija i profesionalna etika, 7. poslovno pravo 8. poresko pravo. 9. računovodstvo i izveštavanje i 10. finansijski menadžment i kontrola. Predmeti su razvrstani u dva nivoa i to prvi nivo od broja jedan do pet i drugi nivo od broja šest do deset.

Za sticanje zvanja ovlašćeni interni revizor po programu Komore ovlašćeni revizora pored opštih uslova potrebno je položiti ispit koji sadrži: 1. Uloga i aktivnosti internog revizora u upravljanju, utvrđivanje rizika i kontrola, 2. Izvođenje interne revizije, 3. Analiza poslovanja i informacione tehnologije i 4. Poslovno upravljanje veštine.

1.12. Revizija u evropskoj uniji

1.12.1. Regulatorna revizija u evropskoj uniji (osma direktiva)

Evropska unija osnovana je 1958. godine Rimskim sporazumom pod nazivom Evropska ekonomska zajednica. Osnovni cilj stvaranja jedinstvene, evropske naddržave bilo je formiranje jedinstvenog tržišta, kao i slobodan protok ljudi i kapitala. Danas Evropsku uniju čine 27 država, a očekuje se da se taj broj dalje povećava u narednoj deceniji.

Osnovni princip na kome počinje Evropska unija je poštovanje suvereniteta država uz prihvatanje zajedničkih vrednosti. Vremenom je Evropska unija razvila sopstvene institucije i sopstveno zakonodavstvo u skladu sa zajedničkim interesima zemalja članica. Postoji ukupno pet institucija koje imaju ključnu ulogu:

- Evropski parlament (kojeg čine izabrani predstavnici zemalja članica),
- Savet Evrope (koji predstavlja vlade zemalja članica),

²⁹ Prema: SRRS, *JRS 31 - Profesionalno osposobljavanje računovođa*, Informator br. 4, Beograd, 2004, str. 8-9.

Evropska komisija (osnovni operativni organ),
 Sud pravde (koji sprovodi evropsko zakonodavstvo) i
 Revizorski sud (koji kontroliše upravljanje i trošenje sredstava iz evropskog budžeta).

Osim ovih, postoje i brojni drugi organi koji ine jedinstveni sistem. Budu i da je uspostavljanje jedinstvenog tržišta, dobara, ljudi, usluga i kapitala predstavlja jedan od glavnih ciljeva, u okviru Evropske unije formiran je i Generalni direktorat za unutrašnje tržište. Ovaj direktorat je odgovoran za politike i regulativu u oblasti finansijskih usluga, kompanijskog zakonodavstva, finansijskog izveštavanja, profesionalnih kvalifikacija i slobodnog vršenja usluga. U okviru ra unovodstvenih nadležnosti, rad Generalnog direktorata usmeren je ka unapre enju kvaliteta, uporedivosti i transparentnosti finansijskih informacija preduze a. U okviru revizijskih nadležnosti, rad direktorata je usmeren ka unapre enju kvaliteta statutarne tj. obavezne revizije. U cilju sprovo enja ovih nadležnosti, Generalni direktorat i Evropska komisija blisko sara uju sa Odborom za me unarodne ra unovodstvene standarde (IASB), IFAC-ovim Odborom za me unarodne standarde revizije i uveravanja (IAASB), Organizacijom za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), Svetskom bankom, Konferencijom o trgovini i razvoju Ujedinjenih nacija (UNCTAD), Evropskom federacijom ra unovo a (FEE) i drugima.

Skup svih evropskih zakona poznat je pod nazivom *Acquis communautaire* (komunitarni akti). Ovaj termin koristio se nekoliko godina pre nego što se po prvi put zvani no pojavio u Mاستrihtskom sporazumu 1992. godine. Ovim sporazumom Unija je eksplicitno postavila *Acquis communautaire* u središte pravne regulative i procesa evropskih integracija. U tom smislu, ovaj izraz se naj eš e koristi u vezi sa pripremama zemalja kandidata za ulazak u Evropsku uniju. Ove zemlje moraju usvojiti i implementirati sve delove *Acquis-a* kako bi postale lanice Evropske unije. Za potrebe pregovaranja o ulasku u Evropsku uniju, celokupan *Acquis* je podeljen u 35 poglavlja, od kojih je za reviziju najzna ajnije poglavlje koje se bavi privrednim zakonodavstvom (Company Law).

Budu i da je evropska regulativa predmet stalnih izmena, pod *Acquis communautaire* se podrazumeva dinami an, pre nego stati an i unapred definisan skup zakonodavstva. *Acquis communautaire* ini tri vrste regulative: primarna regulativa, sekundarna regulativa i sudski slu ajevi.

Primarnu regulativu ine sporazumi (npr. Šengenski, Mاستrihtski itd).

Sekundarnu regulativu ine uredbe, direktive, odluke, preporuke, mišljenja i ostali neimenovani akti.

Uredbe ine skup propisa koji se direktno primenjuju i obavezuju i su za sve zemlje lanice EU, bez potrebe donošenja bilo kakve prate e nacionalne regulative. Uredbe se koriste kada je uniformnost propisa od klju nog zna aja.

Direktive su akti koji obavezuju države lanice u pogledu cilja koji treba postiti. Na osnovu direktiva donosi se nacionalna regulativa pri emu zemlje lanice mogu da biraju formu i na ine realizacije direktiva. Direktive obi no imaju dosta obavezuju ih normi i u suštini predstavljaju kompromis izme u potreba za ujedna enim zakonodavstvom u okviru zajednice i potrebe da se poštuje specifi nost država lanica.

Odluke su obavezuju e za sve na koje se one odnose i za razliku od uredbi nemaju opštu primenu ve se odnose na odre ene zemlje lanice, preduze a ili pojedince. Odluke imaju direktnu primenu.

Preporuke i mišljenja nemaju obavezuju i karakter. Mišljenjem se iznosi odre eni stav dok preporuka predstavlja poziv lanicama da usvoje preporu eni na in ponašanja.

Neimenovani akti su svi oni koji nisu uvršteni u nomenklaturna akta, a naj eš u su to: pravilnici, rezolucije, pravila ponašanja, kominikei i sl. Njihov cilj je izražavanje namera neke institucije.

Sudski slu ajevi kao tre i konstitutivni element *Acquis-a* ine presude Evropskog Suda pravde.

Najzna ajnija regulativa u okviru komunitarnih akata koja ure uje oblast ra unovodstva i revizije su direktive, a u okviru njihov etvrta, Sedma i Osmo direktiva.

etvrta direktiva usvojena je 1978. godine, a poboljšavana nekoliko puta do kona ne verzije iz 2003. godine. Ciljevi direktive su da se harmonizuje: prezentacija i sadržaj godišnjih ra una i izveštaja o poslovanju, opšti principi za procenjivanje bilansnih pozicija i obelodanjivanje finansijskih izveštaja.

Sedma direktiva usvojena je 1983. godine (poboljšana 2003. godine) sa ciljem da se definišu okolnosti pod kojima treba pripremiti konsolidovane finansijske izveštaje.

Osmo direktiva utvr uje pravila koja se odnose na obaveznu reviziju godišnjih i konsolidovanih finansijskih izveštaja. Direktiva je inicijalno usvojena 1984. godine. Sadržaj ove direktive zna ajno je modifikovan odnosno unapre en 2006. godine. Razlog za redizajniranje Osmo direktive proisti e iz uvi anja da Direktiva nije ostvarila svoj cilj budu i da nije dovela do harmonizacije u na inu na koji se revizija sprovodi u zemljama lanicama EU što u današnjem okruženju koje karakteriše slobodan protok kapitala na finansijskim tržištima predstavlja zna ajan problem. Ni izmenjena direktiva ne obezbe uje potpunu harmonizaciju budu i da to nije u prirodi direktiva kao dela zakonodavstva Evropske unije pošto direktive dozvoljavu zemljama lanicama da uvedu i stroža pravila od onih propisanih direktivama, ali je broj pitanja koja se ure uju direktivom mnogo ve i, a postavljeni zahtevi su mnogo viši i mnogo jasnije definisani nego što je to bio slu aj u prethodnoj direktivi.

Osnovni ciljevi koji se žele posti i Osmom direktivom su slede i:

- harmonizacija regulative revizije u Evropskoj uniji,
- stvaranje jedinstvenog tržišta revizijskih usluga Evropske unije,
- unapre enje kvaliteta revizije u Evropskoj uniji i
- zaštita finansijskih tržišta u Evropskoj uniji.

Osmo direktiva sadrži slede a poglavlja:³⁰

- I Definicije pojmova
- II Odobravanje, kontinuirana edukacija i me usobno priznavanje kvalifikacija
- III Registrovanje revizora
- IV Profesionalna etika, nezavisnost, objektivnost, poverljivost i profesionalna tajna
- V Standardi revizije i izveštavanje
- VI Kontrola kvaliteta revizije
- VII stražne radnje i disciplinske mere
- VIII Javni nadzor
- IX Imenovanje revizora i prekidanje saradnje
- X Posebne odredbe koje se odnose na obaveznu reviziju preduze a od javnog interesa
- XI Me unarodni aspekti i
- XII Prelazne i završne odredbe.

U okviru ovih poglavlja zahtevi prema zemljama lanicama Evropske unije su definisani na slede i na in:

I Definicije pojmova

U skladu sa uobi ajenom pravnom formom regulative, u ovom poglavlju date su definicije osnovnih pojmova koji se koriste u tekstu Direktive.

³⁰ Directive 2006/43/EC of the European Parliament and the Council, Official Journal of the European Union, english version, 2006, L157, . 87-107.

II Odobravanje, kontinuirana edukacija i me usobno priznavanje kvalifikacija

U državi članici Evropske unije revizijom se mogu baviti samo revizori i revizijske firme koji imaju odobrenje za vršenje revizije koje se dodeljuje u okviru države članice. Svaka država članica treba da odredi ovlaš eno telo³¹ koje je zaduženo za davanje odobrenja revizorima i revizorskim firmama.

Revizijom se mogu baviti fizi ka lica koja imaju univerzitetsku diplomu, koja su prošla testove koji dokazuju posedovanje teorijskog poznavanja revizije i sposobnost njihove primene u praksi, i koja imaju najmanje trogodišnje iskustvo u reviziji. Teorijska znanja koja se o ekuju od revizora su: opšta ra unovodstvena teorija i principi, regulativa koja se odnosi na pripremu pojedina nih i konsolidovanih bilansa, me unarodni ra unovodstveni standardi, finansijska analiza, troškovno i upravlja ko ra unovodstvo, upravljanje rizikom i interne kontrole, revizija, regulativa revizije, me unarodni standardi revizije i profesionalna etika. Osim ovih, revizor treba da ima i šira znanja koja obuhvataju: kompanijsko pravo i korporativno upravljanje, zakone o ste aju i sl, poresko zakonodavstvo, gra ansko i trgova ko pravo, zakone o socijalnom osiguranju i radu, informacione tehnologije, poslovnu, opštu i finansijsku ekonomiju, matematiku i statistiku i osnovne principe finansijskog menadžmenta. Direktivom se priznaju znanja iz ovih oblasti koja su ste ena u okviru univerzitetskog obrazovanja.

Što se ti e priznavanja kvalifikacija izme u razli itih država u okviru EU, u cilju stvaranja jedinstvenog tržišta revizijskih usluga, kvalifikacije koje su ste ene na osnovu ove Direktive smatraju se ekvivalentnim u svim državama. Na osnovu toga, države više ne mogu insistirati da ve insko vlasništvo u revizorskih firmama imaju revizori koji su sertifikovani u okviru države. Od revizora iz drugih država se zahteva da dokažu svoje poznavanje nacionalnog prava i jezika u službenoj upotrebi kako bi im se priznali sertifikati i kvalifikacije koje su stekli u svojoj državi. Posao uspostavljanja procedura za potvrivanje revizora iz drugih zemalja poverava se odgovaraju em ovlaš enom telu.

III Registrovanje revizora

Svaka država članica treba da osigura vo enje registra revizora i revizorskih firmi. Informacije o registraciji uvaju se u elektronskoj formi i dostupne su javnosti. Direktiva predvi a obavezu registrovanja revizora i revizorskih firmi iz zemalja van Evropske unije što predstavlja uslov da se preduze a kojima su ove revizorske firme radile reviziju pojave na berzama u Evropskoj uniji.

IV Profesionalna etika, nezavisnost, objektivnost, poverljivost i profesionalna tajna

Države članice moraju osigurati da se revizija vrši u skladu sa profesionalnom etikom. U cilju definisanja jasnih i jedinstvenih eti kih zahteva za sve države članice Evropske unije, Direktiva predvi a mogu nost prihvatanja IFAC-ovog Kodeksa profesionalne etike ra unovo a koje treba da usledi nakon dodatnih procedura vrednovanja kvaliteta ovog kodeksa od strane Evropske unije. Osma direktiva stavlja dodatni akcenat na obezbe ivanje nezavisnosti revizora.

V Standardi revizije i izveštavanje

Sli no Kodeksu profesionalne etike, u cilju definisanja ujedna enog na ina vršenja revizije u državama članicama, Direktiva predvi a usvajanje Me unarodnih standarda revizije. Usvajanje Me unarodnih standarda revizije nije još uvek definitivno, ali je u velikoj meri izvesno.

³¹ Ovlaš enim telima se, u smislu Direktive, smatraju profesionalne organizacije ili druga tela koja postoje u skladu sa politikom javnog nadzora.

U cilju spremanja država članica da uvede i dodatna ograničenja ponovo dovedu do značajnih razlika u praksi vršenja revizije, Direktiva dozvoljava uvođenje dodatnih nacionalnih zahteva i procedura vršenja revizije samo za ona pitanja koja nisu obuhvaćena Međunarodnim standardima revizije.

VI Kontrola kvaliteta revizije

Svaka država članica treba da uspostavi sistem kontrole kvaliteta rada revizora i revizorskih firmi. Sistem kontrole kvaliteta treba da bude organizovan kao deo sistema javnog nadzora na način koji će obezbediti nezavisnost kontrolora pri donošenju zaključaka.

Kontrola kvaliteta treba da se zasniva na: pregledu odabranih revizijskih dosijea, proceni poštovanja standarda i etike revizije, vrednovanju kvantiteta i kvaliteta ljudskih i drugih resursa uloženi u pojedinačne revizije, kao i vrednovanju internog sistema kontrole kvaliteta revizije uspostavljenog u okviru revizijske firme.

Kontrola kvaliteta treba da se vrši najmanje jednom u šest godina, a za revizore i revizorske firme koje vrše reviziju preduzeća njihovim hartijama od vrednosti se trguje na berzama u EU najmanje jednom u tri godine.

Rezultati sprovedenih kontrola kvaliteta trebaju biti javno obelodanjeni svake godine. Revizori i revizorske firme moraju da postupaju po preporukama i zaključcima kontrole kvaliteta u razumnom roku, a ukoliko to ne učine, protiv njih se trebaju preduzeti disciplinske mere.

VII Istražne radnje i disciplinske mere

Države članice treba da osiguraju postojanje efektivnog i efikasnog sistema istražnih radnji i sankcionisanja neadekvatnog sprovođenja revizije. Ovaj sistem nije deo pravosudnog sistema države niti je njegova zamena već treba da nezavisno od sudova kažnjava neadekvatno ponašanje revizora i revizorskih firmi. Disciplinske mere trebaju biti proporcionalne u datom delu, sa njima treba upoznati široku javnost i one mogu obuhvatiti i poništavanje dobijenog odobrenja za vršenje revizije.

VIII Javni nadzor

Države članice treba da uspostave efektivan sistem javnog nadzora nad radom svih eksternih revizora i revizorskih firmi. Ovim sistemom treba da rukovode ljudi koji imaju neophodna znanja i iskustva u pogledu revizije, ali se trenutno ne bave revizijom i nisu zaposleni ni u jednoj revizorskoj firmi. Sistem javnog nadzora ima konačnu odgovornost za nadzor nad: odobravanjem i registracijom revizora i revizorskih firmi, usvajanjem standarda profesionalne etike i internih standarda kontrole kvaliteta i revizije, kao i kontinuiranom edukacijom, kontrolom kvaliteta i preduzimanjem istražnih i disciplinskih mera. Države članice treba da formiraju jedno ili više ovlašćenih tela kojima će delegirati navedene odgovornosti.

IX Imenovanje revizora i prekidanje saradnje

Osma direktiva predviđa da se revizor imenuje za vršenje revizije na generalnoj skupštini akcionara ili drugog predstavničkog tela vlasnika. Države članice treba da osiguraju da do prekida saradnje između revizora i klijenta može doći i samo ako za to postoje zaista opravdani razlozi.

X Posebne odredbe koje se odnose na obaveznu reviziju preduzeća od javnog interesa

Revizorske firme koje su uključene u reviziju preduzeća od javnog interesa imaju dodatne odgovornosti u pogledu obelodanjivanja izveštaja o transparentnosti, obavezne rotacije, posebnih zahteva za nezavisnost i slično. Najznačajnija novina koju uvodi Osmo direktiva je obaveza revizorskih firmi da na

svom Web-sajtu u roku od tri meseca po završetku svake poslovne godine objave godišnji izveštaj o transparentnosti u kojem se nalaziti sledeći podaci: pravna forma revizorske firme, naziv mreže revizorskih firmi kojoj data revizorska firma pripada, opis sistema kontrole kvaliteta u okviru revizorske firme, spisak klijenata od javnog interesa i dr.

XI Meunarodni aspekti

Ovo poglavlje Osmo direktive odnosi se na revizore i revizorske firme iz država van Evropske unije. Odredbama Osmo direktive predviđena je obaveza registracije revizora iz zemalja van Evropske unije čiji revizorski izveštaj je povezan sa pojedinačnim ili konsolidovanim finansijskim izveštajima preduzeća koja su registrovana van Evropske unije, a njihovim hartijama od vrednosti se trguje u državama članicama EU. Države članice treba da uspostave sistem nadzora nad radom ovih revizora i revizorskih firmi, kontrolu kvaliteta njihovog rada, kao i istražne i disciplinske mere. Revizori i revizorske firme iz država van Evropske unije mogu biti izuzeti iz nadzora i kontrole ako je sistem javnog nadzora nad revizorima u domicilnoj državi ocenjen ekvivalentnim odnosno zadovoljavajućim od strane države članice Evropske unije.

XII Prelazne i završne odredbe

U skladu sa uobičajenom pravnom formom regulative, u ovom poglavlju date su prelazne i završne odredbe Direktive.

1.12.2 Odnos meunarodne i evropske regulative revizije

Osma direktiva Evropske unije donosi mnogobrojne novine. Jedna od centralnih je prelazak sa nacionalne regulative izvođenja procesa revizije zasnovane na Osmoj direktivi na IFAC-ove Meunarodne standarde revizije i IFAC-ov Kodeks profesionalne etike računovođa koji kroz Osmu direktivu treba da postanu obavezni. Ovim je nastavljen pravac razmišljanja i put koji je odabran u Evropskoj uniji vezan za računovođstvo, a koji se zasniva na postepenom pomeranju od nacionalne računovođstvene regulative ka Meunarodnim standardima finansijskog izveštavanja.

Integracija meunarodne i evropske regulative je moguća, budući da se one bave različitim pitanjima što ove regulative čine u velikoj meri komplementarnim. Meunarodna regulativa se kroz Meunarodne standarde revizije bavi organizovanjem procesa revizije računovođa na računovođin koji je obezbediti formiranje adekvatnog mišljenja o finansijskim izveštajima klijenata. Kodeks profesionalne etike računovođa postavlja etičke zahteve računovođima i revizorima. Sa druge strane, Osma direktiva Evropske unije bavi se pitanjima odobravanja revizora, kontinuirane edukacije, registracije revizora, disciplinskih postupaka protiv revizora, javnog nadzora, kontrole kvaliteta revizije i imenovanja revizora, kao i specifičnim pitanjima koji proističu iz uređenja Evropske unije u smislu međusobnog priznavanja kompetencija i odnosa sa zemljama van Evropske unije.

Određena preklapanja između meunarodne i evropske regulative postoje u delu definisanja neophodnih znanja za sticanje sertifikata, kao i u pogledu dodatnih zahteva za nezavisnost računovođa u revizora koje postavlja Osma direktiva, ali ove razlike se čine više formalnim nego suštinskim. Može se uočiti da se prilikom pisanja Osmo direktive pazilo da ona treba da sa meunarodnom regulativom čini jedinstvenu celinu, pa čak i kada se bave istim pitanjima (npr. kontrola kvaliteta revizije), evropska i meunarodna regulativa to čine na računovođin koji obezbeđuje njihovu kompatibilnost.

Osmo direktiva, osim prelaska na međunarodne standarde, donosi i mnogobrojne novine u uređenju revizije koje će imati dugoročan uticaj na profesiju. Jedna od najznačajnijih je svakako napuštanje shvatanja revizije kao samoregulišne profesije i uvođenje javnog nadzora nad radom revizora. Ovako krupan zaokret desio se pre svega kao posledica velikih skandala u Sjedinjenim Američkim Državama koje su kao odgovor uvele strogu kontrolu rada revizora, a Evropska unija je odlučila da prihvati ovaj model kako bi predupredila probleme iako u Evropi nije bilo puno finansijskih skandala u koje su bili uključeni revizori.

Još jedna značajna specifičnost Osmo direktive je da Evropska unija širi svoju nadležnost van granica zemalja članica EU time što zahteva da se revizori iz drugih zemalja koji vrše reviziju preduzetima koja kotiraju svoje hartije od vrednosti na evropskim berzama registruju u Evropskoj uniji i da prihvate kontrolu kvaliteta njihovog rada koja bi bila sprovedena iz Evropske unije. Alternativno, postoji mogućnost da se na osnovu ocene da se u određenoj državi van Evropske unije sprovodi adekvatan javni nadzor nad profesijom revizije prihvati rad revizorskih firmi iz tih zemalja.

I pored pokušaja da se kroz Osmu direktivu stvori jedinstveno evropsko tržište revizijskih usluga koje će biti zasnovano na ukidanju ograničenja za vršenje revizije u drugim državama članicama, čini se da će jezička barijera u mnogome otežati ostvarenje ovog cilja. Naime, za prevladavanje ovog problema nije dovoljno poznavanje engleskog jezika od strane revizora budući da sva računovodstvena dokumentacija postoji na nacionalnom jeziku. Ovaj problem će ograničiti mogućnosti rada revizora u drugim državama, ali i kontrolu kvaliteta rada revizora i revizorskih firmi iz drugih država.

1.13. Kontrola kvaliteta revizije

1.13.1. Potreba za kontrolom kvaliteta revizije

Posledice koje loše sprovedena revizija može imati po finansijska tržišta i celokupan privredni sistem mogu biti toliko značajne da se pitanje kvaliteta revizije mora shvatiti izuzetno ozbiljno. Rizik od nepouzdanosti revizija može značajno biti umanjen ukoliko se uspostavi delotvoran sistem kontrole kvaliteta. U kontrolu kvaliteta revizije moraju biti uključeni svi kojima sudbina zavisi od obezbeđenja standardno visokog nivoa revizijskih usluga. Za kvalitet revizije postoji mnogo interesenata koje možemo identifikovati na sledeći način:

1. ovlašćeni revizor koji potpisuje revizorski izveštaj
2. revizorska firma koja izdaje revizorski izveštaj
3. profesija revizije i
4. javnost koja koristi finansijske izveštaje.

Kvalitet sprovedene revizije i izdatog revizorskog izveštaja direktna je odgovornost ovlašćenog revizora koji je kao partner revizije zadužen za sve aspekte revizijskog procesa. Osim odgovornosti, ovlašćeni revizor ima i najviše mogućnosti da utiče na kvalitet revizije.

Revizorska firma koja izdaje revizorski izveštaj zainteresovana je za kvalitet revizija koje vrši budući da samo na taj način može obezbediti dugoročni opstanak na tržištu, profitabilnost i zaštitu od sudskih postupaka.

Profesionalne organizacije zainteresovane su za kvalitet revizije budući da nesavestan rad pojedinih revizora i revizorskih firmi utiče na opšte poverenje koje profesija revizije treba da uživa, ugrožavajući i na taj način i druge revizore koji savesno rade.

Javnost je zainteresovana za kvalitet revizije jer nastoji da smanji informacijski rizik u smislu rizika odlučivanja na bazi pogrešnih informacija. Pouzdavanje u revizorski izveštaj u uslovima kada revizija nije sprovedena kvalitetno može imati značajne negativne finansijske posledice budući da se na osnovu finansijskih izveštaja često donose krupne, strateške odluke.

Svaka od zainteresovanih strana nastoji da osigura kvalitet revizije kroz učestvovanje u kontroli njenog kvaliteta. Tako možemo govoriti o postojanju kontrole kvaliteta na različitim nivoima i od strane različitih zainteresovanih strana:

- I Kontrola kvaliteta u okviru revizijske firme
  - a. Kontrola kvaliteta na nivou revizijske firme
  - b. Kontrola kvaliteta na nivou revizijskog angažmana
- II Eksterna kontrola kvaliteta revizije
  - a. Kontrola kvaliteta od strane profesionalne organizacije
  - b. Javni nadzor nad kvalitetom revizije

Odnos zainteresovanih strana i organizacije kontrole kvaliteta dat je na sledećoj šemi:

Iz navedene šeme možemo videti da je kontrola kvaliteta složen, višeslojan mehanizam. Kontrolu kvaliteta u okviru revizijske firme karakteriše shvatanje revizije kao biznisa. To znači da su revizori i revizorske firme zainteresovani za kvalitet svoga rada budući da, kao i kod svih drugih delatnosti i preduzeća, od kvaliteta njihovog rada zavise i rezultati poslovanja.

Eksterna kontrola kvaliteta predstavlja specifičnost revizije kao delatnosti i ona proističe iz šire odgovornosti revizora. Revizija se zasniva na poverenju koje revizori treba da uživaju. Osnovni doprinos revizije ogleda se u povećanju poverenja u finansijske izveštaje. Bez postojanja poverenja u kvalitet, revizija nema smisla budući da se na taj način ne povećava kredibilitet finansijskih izveštaja koji su predmet verifikacije putem revizije.

1.13.2. Kontrola kvaliteta na nivou revizijske firme

Kontrola kvaliteta na nivou revizijske firme treba da obezbedi da su sve usluge uveravanja koje pruža revizijska firma standardno visokog kvaliteta. Me unarodni regulatorni okvir za kontrolu kvaliteta na nivou revizijske firme dat je u Me unarodnom standardu kontrole kvaliteta 1 – „Kontrola kvaliteta za firme koje vrše reviziju i pregled finansijskih usluga i druge usluge uveravanja i srodne usluge“. Ovaj standard nije eksplicitno deo Me unarodnih standarda revizije ali se zahteva da se Me unarodni standardi revizije primenjuju zajedno sa standardom kontrole kvaliteta.

Standard kontrole kvaliteta je doživeo nekoliko izmena, a poslednja verzija stupa na snagu 15. decembra 2009. godine. Ovaj standard sadrži ciljeve kontrole kvaliteta koje revizijska firma treba da dostigne, kao i zahteve koje treba ispuniti kako bi se postigao zadovoljavaju i nivo kontrole kvaliteta. Osim toga, standard daje i smernice koje kroz pojašnjenja treba da olakšaju razumevanje zahteva standarda i njegovu lakšu implementaciju u praksi.

Prema Me unarodnom standardu kontrole kvaliteta, svaka revizijska firma treba da uspostavi sistem kontrole kvaliteta za usluge uveravanja koji se sastoji iz definisanih politika i procedura u sledećim oblastima:

- odgovornost za kvalitet u okviru revizijske firme,
- relevantni etički zahtevi,
- prihvatanje i nastavak saradnje sa klijentom,
- ljudski resursi,
- provedeno angažmana i
- monitoring.³²

Politike i procedure kontrole kvaliteta trebaju biti date u pismenoj formi i sa njima moraju biti upoznati svi zaposleni u revizijskoj firmi koji u estvuju u pružanju usluga uveravanja. Za manje revizijske firme dozvoljeno je da ove procedure budu manje formalne i detaljne.

a. Odgovornost za kvalitet u okviru revizijske firme

Svaka revizijska firma treba da definiše ko snosi krajnju odgovornost za funkcionisanje sistema kontrole kvaliteta. Ta osoba treba da promovise internu poslovnu kulturu i klimu u revizijskoj firmi koja u prvi plan ističe kvalitet usluge, kao i da se pobrine da svaka osoba koja ima operativnu ulogu u okviru sistema kontrole kvaliteta ima i odgovarajuć i nivo iskustva i sposobnosti za ispunjenje date usluge.

b. Relevantni etički zahtevi

U okviru revizijske firme potrebno je uspostaviti politike i procedure koje treba da pruže razumno uveravanje da se u revizijskoj firmi poštuju etički zahtevi, posebno zahtevi u vezi sa nezavisnošću u revizora. Ove politike i procedure treba da osiguraju da su svi zaposleni upoznati sa etičkim zahtevima, da su osposobljeni da prepoznaju okolnosti i odnose kada etičnost može biti ugrožena, da znaju koje procedure treba da sprovedu kako bi se pretnje po etičnost eliminisale ili umanjile, kao i da najmanje jednom godišnje svi zaposleni koji u estvuju u reviziji pismeno potvrde da su sproveli sve politike i procedure u pogledu nezavisnosti.

³² IFAC: International Standards on Auditing and Quality Control, 2009, www.ifac.org, str. 47

c. Pribhvatanje i nastavak saradnje sa klijentom

Revizijska firma treba da uspostavi politike i procedure kontrole kvaliteta koje treba da osiguraju da su pre prihvatanja novog klijenta ili nastavka saradnje sa postojećim klijentom razmotreni kompetentnost revizijske firme, nezavisnost revizora i integritet klijenta, kao i da su sva problematična pitanja koja su se pojavila u toku sprovođenja procedura prihvatanja angažmana dokumentovana i rešena na zadovoljavajući način.

d. Ljudski resursi

Revizijska firma treba da uspostavi politike i procedure kojima se osigurati da ima dovoljno revizijskog osoblja sa visokim nivoom kompetencija, sposobnosti, iskustva i etičnosti da ispuni zahteve regulatornog okvira revizije.

e. Sprovođenje angažmana

Kvalitetno sprovođenje angažmana uveravanja podrazumeva da revizijska firma ima razvijene politike i procedure kontrole kvaliteta angažmana u domenu konzistentnosti kvaliteta, nadgledanja i pregleda rada. Posebno bitan aspekt je obezbeđenje kanala komunikacija i konsultacija u okviru revizijske firme koji treba da dovede do olakšane identifikacije problema i njegovo rešavanje na odgovarajućem nivou. Osim toga, neophodno je da se pre obelodanjivanja rezultata revizije u revizorskom izveštaju izvrši kontrola kvaliteta angažmana za sledeće subjekte:

za sve klijente i njihovim hartijama do vrednosti se trguje na berzi,
za ostale klijente, prema uspostavljenim kriterijumima revizijske firme za ocenu značajnosti pojedina njih angažmana i izbor angažmana koji će biti predmet kontrole kvaliteta.

Kontrola kvaliteta sprovodi se od strane revizora koji nisu neposredno učestvovali u datoj reviziji, a koji poseduju odgovarajuće kompetencije i iskustvo koje ih kvalifikuju za dati posao. Kontrola kvaliteta mora biti sprovedena u vremenskom okviru od završetka nacrtanja revizorskog izveštaja do njegovog javnog obelodanjivanja. Politike i procedure kontrole kvaliteta angažmana obuhvataju sledeće:

pregled finansijskih izveštaja i predloženog revizijskog izveštaja
diskusiju o značajnim pitanjima sa ovlašćenim revizorom koji potpisuje revizorski izveštaj
pregled dokumentacije o značajnim područjima angažmana i
vrednovanje zaključaka revizije.³³

f. Monitoring

U cilju trajne funkcionalnosti sistema kontrole kvaliteta, revizijska firma treba da uspostavi proces monitoringa nad politikama i procedurama kontrole kvaliteta. Kao prvo, neophodno je delegirati odgovornost za monitoring na osobu koja ima odgovarajuće znanje i autoritet u revizijskoj firmi. Ta osoba treba da u okviru procesa monitoringa vrednuje, izveštava i prevazilazi probleme u kontroli kvaliteta. U slučajevima kada se uoče problemi u funkcionisanju sistema kontrole kvaliteta, neophodno je razmotriti da li je devijacija slučajna ili sistemska i u skladu sa tim preduzeti odgovarajuće mere. U cilju prevazilaženja problema u sistemu kontrole kvaliteta, revizijska firma treba da predvidi postupke obaveštavanja nadležnih u okviru revizijske firme, da izmeni politike i procedure kontrole kvaliteta i preduz-

³³ IFAC, International Standards on Auditing and Quality Control, 2009, www.ifac.org, str. 52

me odgovaraju e disciplinske mere protiv revizijskog osoblja koje se ne pridržava uspostavljenih procedura kontrole kvaliteta. U skladu sa zahtevima me unarodnog standarda kontrole kvaliteta, neophodno je najmanje jednom godišnje sastaviti i prezentovati izveštaj o monitoringu koji se podnosi najvišem rukovodstvu revizijske firme.

1.13.3. Kontrola kvaliteta na nivou revizijskog angažmana

Kontrola kvaliteta na nivou revizijske firme stvara pretpostavke za uspešno sprovo enje svih angažmana na revizijske firme. Me utim, budu i da predmet kontrole kvaliteta na nivou revizijske firme ne mogu biti svi angažmani koje revizijska firma ima, kao i da krajnju odgovornost za izdate revizorske izveštaje snose ovlaš eni revizori koji potpisuju revizorske izveštaje, neophodno je definisati i ugraditi procedure kontrole kvaliteta u redovne procedure revizijskog angažmana. Tako, ovlaš eni revizor koji je odgovoran za angažman mora da implementira procedure kontrole kvaliteta u svaki angažman, a kontrola kvaliteta na nivou revizijske firme treba da da opšte smernice za to i da razvije procedure za proveru da li su postupci kontrole kvaliteta revizije sprovedeni u okviru angažmana.

Regulatorni okvir za kontrolu kvaliteta na nivou revizijskog angažmana dat je u Me unarodnom standardu revizije 220 – „Kontrola kvaliteta za reviziju finansijskih izveštaja“. Poslednja zvani na verzija ovog standarda stupa na snagu 15. decembra 2009. godine.

Navedeni standard se bavi specificiranjem odgovornosti glavnog revizora angažmana za kvalitet kontrolnih procedura na nivou konkretne revizije finansijskog izveštaja. MSR 220 je ure en na sli an na in kao i MSKK 1. Osnovni zahtevi kontrole kvaliteta na nivou angažmana definisani su za: odgovornost za kvalitet revizije, relevantne eti ke zahteve, prihvatanje i nastavak saradnje sa klijentom, formiranje revizijskog tima, sprovo enje angažmana, monitoring i dokumentovanje. Primarna odgovornost za sve aspekte kontrole kvaliteta na nivou angažmana vezuje se za ovlaš enog revizora odnosno partnera revizije. Ovlaš eni revizor koji potpisuje revizorski izveštaj mora da se pobrine za nezavisnost u odnosu na klijenta revizije, formiranje revizijskog tima koji je sposoban da izvrši konkretnu reviziju, da u toku angažmana obezbedi komunikaciju u okviru revizijskog tima kroz koordinaciju, konsultacije i pregled, kao i da sara uje sa dodeljenim revizorom koji u skladu sa definisanim procedurama kontrole kvaliteta na nivou revizijske firme vrši kontrolu kvaliteta njegovog rada.

1.13.4. Kontrola kvaliteta na nivou profesije

Revizija je u svetu priznata kao profesija i, shodno tome, ona ima i svoje profesionalne organizacije. Svaka profesionalna organizacija treba da odredi svojim lanovima kakvo je profesionalno ponašanje prihvatljivo. Istovremeno revizorska organizacija mora biti sposobna da javnosti pokaže da ima autoritet me u svojim lanovima i da nametne visoke zahteve profesionalnog ponašanja.

Postoje razli iti na ini, indirektni i direktni, na koje se profesionalne organizacije staraju o kvalitetu revizije. Indirektni na ini pove anja kvaliteta revizije ostvaruju se kroz definisanje visokih zahteva za ulazak u profesiju, kroz obaveznu kontinuiranu edukaciju, kroz razvijanje visokokvalitetnih standarda sprovo enja revizije i dr.

Direktan na in brige o kvalitetu revizije sprovodi se kroz neposrednu kontrolu kvaliteta sprovedenih revizija u postupku definisanom od strane profesionalne organizacije. Kontrola kvaliteta profesio-

nalne organizacije naj eš e se vrši od strane kolega revizora i u prvoj fazi obi no rezultira preporukama o nedostacima koje revizijska firma treba da otkloni, a tek ako se revizijska firma ogluš i o dobronamerne savete, sledi preduzimanje disciplinskih mera koje treba da zaštite profesiju i revizore koji pošteno rade svoj posao od nesavesnog rada pojedinaca.

Na in na koji profesionalne organizacije sprovode kontrolu kvaliteta zavisi od interne organizacije profesionalnih organizacija i nadležnosti koje su joj poverene. Postupak kontrole kvaliteta od strane profesionalnih organizacija naj eš e ima slede e karakteristike:

Kontrola kvaliteta se obavlja u odre enim vremenskim intervalima npr. najmanje jednom u svakih 6 godina.

Predmet kontrole kvaliteta mogu biti kompletni radni dosijeji ili delovi dosijea u vezi sa odabranim temama.

Kontrola kvaliteta se izvodi pred kraj godine kada je revizijska firma najrastere enija od teku ih obaveza revizije, a revizijski radni papiri su sre eni i arhivirani,

Revizorskoj firmi se najavljuje dolazak kontrolora unapred kako bi se potrebni dosijeji i revizori pripremili za kontrolu kvaliteta.

Kontrola kvaliteta se uglavnom zasniva na pregledu dosijea postupkom štikliranja,

Zaklju ci kontrole kvaliteta mogu biti dati u formi: bez specijalnih komentara, sa komentari- ma od manjeg zna aja, sa važnim komentarima i sa nezadovoljavaju im procedurama.

Revizijska firma može da traži drugog kontrolora ukoliko je nezadovoljna zaklju cima kontrolora i smatra da je kontrola kvaliteta ura ena na nezadovoljavaju i na in.

Revizori treba da slede preporuke u okviru razumnog vremena.

Disciplinske mere protiv revizora koji nisu zadovoljili zahteve definisane u postupku kontrole kvaliteta mogu biti: ukor, nov ana kazna, ograni avanje prava na vršenje prakse ili isklju enje iz lanstva.

Analogno shvatanju da revizija finansijskih izveštaja nije kontrola ra unovodstva ve je treba shvatiti kao pomo u izvršenju poslova iz njene nadležnosti, tako i kontrolu kvaliteta revizije koje organizuju profesionalne organizacije treba shvatiti kao pomo u ispunjavanju profesionalnih zahteva revizije.

1.13.5. Kontrola kvaliteta kroz javni nadzor

Za mišljenje revizora o finansijskom izveštaju nekog preduze a zainteresovana je šira javnost koju predstavljaju akcionari, potroša i, poverioci i drugi korisnici verifikovanog finansijskog izveštaja. Bez poverenja javnosti u izveštaj revizije, funkcija revizije bila bi beskorisna i besciljna. Obaveza prema javnom interesu za svakog profesionalca je osnovna motivacija kvalitetnog rada i održavanja kompetentnosti.

Nakon skandala sa finansijskim izveštajima i sprovedenom revizijom tim izveštaja (Enron, Worldcom, Xerox i dr), u Sjedinjenim Ameri kim Državama, a potom i u ostalim razvijenim zemljama došlo se do zaklju ka da se pretpostavka o sposobnosti ra unovodstvene profesije da se samostalno reguliše više ne može bespogovorno prihvatiti i da je neophodno da postoji odre ena forma javnog nadzora van profesije koja treba da zaštiti interese korisnika finansijskih izveštaja i javnosti.

Ovakav pristup nije do ekan sa oduševljenjem od strane revizora budu i da pove ava teret na njihovim le ima koji je ve i ovako zna ajan zbog sudskih tužbi protiv revizora. ini se da je prevagu odnelo insistiranje na javnoj odgovornosti revizora. Osim toga, stavljanje ta ke na reviziju kao samoregulišu u profesiju dovodi i do delimi ne marginalizacije profesionalnih organizacija jer one time gube zna ajne ingerencije koje se prenose na nove organe koji treba da se formiraju u sistemu nezavisnog javnog nadzora nad revizijom. Jedna od najzna ajnijih je svakako kontrola kvaliteta rada revizora koja se ne treba vršiti od strane kolega revizora ve od strane inspektora koji imaju iskustva u reviziji, ali nisu zaposleni ni u jednoj revizorskoj firmi. O igledno je da sistem javnog nadzora kroz kontrolu kvaliteta nastoji da bude nezavisan od uticaja revizora i revizorskih firmi.

Javni nadzor mora biti na odre eni na in zakonski regulisan pa se s obzirom na zakonska rešenja u praksi javljaju razli iti oblici javnog nadzora. Sistemom javnog nadzora treba da rukovode ljudi koji imaju neophodna znanja i iskustva u oblasti revizije.

Pitanja za proveru znanja:

1. Šta je revizija?
2. Šta su glavni finansijske izveštaje preduzeća?
3. Ko su interni i eksterni korisnici informacija u finansijskim izveštajima?
4. Zašto je revizija neophodna u savremenom poslovnom svetu?
5. Koje vrste revizije postoje?
6. Koje profesionalne revizijske organizacije znate?
7. Koje su najpoznatije revizijske firme u svetu? Da li ste članovi za neku domaću revizijsku firmu?
8. Šta je strukturirano, a šta nestrukturirano obrazovanje revizora?
9. Kako je revizija organizovana u Evropskoj uniji?
10. Zašto je kontrola kvaliteta značajna za reviziju i kako je organizovana?

Ako smatrate da je navedena tvrdnja ta na odgovorite slovom T (tačno), u protivnom odgovorite slovom N (nije tačno).

1. Revizorske firme se mogu klasifikovati na međunarodne, nacionalne, regionalne i lokalne.
2. Jaz u očekivanjima vlasnika i menadžmenta (sukob interesa) umanjuje potrebu za nezavisnom revizijom.

Odgovori: 1. T 2. N

Zaokružite odgovor(e) za koje smatrate da su tačni.

1. Koju od navedenih definicija revizije smatrate odgovarajućom:
  - a. revizija je sistematski proces objektivnog sticanja i vrednovanja dokaza o ekonomskim akcijama i događajima, u smislu pouzdanosti korespondencije između tih izjava i ustanovljenih kriterijuma, kao i saopštenje rezultata od interesa za korisnika;
  - b. revizija je nezavisna i samostalna aktivnost kompetentnih osoba koje utvrđuju da li su finansijski izveštaji tačni;
  - c. revizija je ispitivanje i ocena finansijskih izveštaja, kao i podataka i metoda u njihovom sastavljanju, i na toj osnovi davanje stručnog mišljenja o tome da li finansijski izveštaji realno i objektivno odražavaju stanje imovine, kapitala, obaveza i rezultata poslovanja;
  - d. revizija je ispitivanje pouzdanosti računovodstvenih informacija od strane revizora i ocena uspešnosti poslovanja preduzeća u određenom obračunskom periodu.
2. Revizija je sistematski proces zbog sledećih razloga:
  - a. svaka revizija treba biti planirana i imati formulisane strategije;
  - b. izvodi se po strogo formalnom sistemu;
  - c. propisana je zakonom i standardima;
  - d. zasniva se na filozofiji i metodi istraživačkog rada.
3. Revizija finansijskih izveštaja može se smatrati i veštinom zato što:
  - a. revizor implementira revizorske tehnike na račun računovodstvene informacije;
  - b. tehnike revizije poznaju samo revizori;

- c. revizori putem izvođenja revizije stiču veštinu.
4. Korisnici revizorskih izveštaja mogu se posmatrati kao:
- a. interni;
  - b. zavisni;
  - c. eksterni;
  - d. nezavisni;
5. Eksterni korisnici revizorskih izveštaja su:
- a. vlasnici akcija;
  - b. menadžment;
  - c. sudski organi;
  - d. kreditori;
6. Revizija je priznata kao profesija i ima svoje profesionalne organizacije. Najpoznatije od njih u svetu su:
- a. AICPA
  - b. ASCOB
  - c. ACCA
  - d. IFAC

Odgovori: 1. a,c 2. a,d 3. a 4. a,c 5. a,d 6. a,c,d

Teorijske osnove revizije

Prilikom definisanja predmeta revizije, ukazano je na potrebu proučavanja revizije kao teorije. Svrha teorije revizije je da obezbedi racionalan i konkretan pojmovni okvir za određivanje postupaka revizije, koji je neophodan za definisanje principa revizije. Teorija revizije, takođe, predstavlja osnovu za neprekidno usavršavanje, razvoj prakse i procedura.

Teoretičari revizije u veštini služe kao osnovne elemente teorije revizije navode: ciljeve, postulate, koncepte i standarde.

Smatramo da navedeni elementi teorije revizije treba da budu kompletirani mišljenjem revizora. Uporište za dopunu nalazimo u činjenici da se revizija završava formiranjem mišljenja revizora o finansijskom izveštaju, a mišljenje se obelodanjuje i saopštava putem pisanog, standardizovanog izveštaja.

Elemente teorije revizije, dakle, sačinjavaju:

1. ciljevi revizije,
2. postulati revizije,
3. koncepti revizije,
4. standardi revizije,
5. mišljenje revizora.

2.1. Ciljevi revizije

Osnovni cilj revizije naveden je pri definisanju osnovnih pojmova o reviziji, a on proizilazi iz uloge revizije da finansijske izveštaje verifikuje i zainteresovanim korisnicima autoritativno i kompetentno saopšti mišljenje o istinitosti i objektivnosti finansijskog izveštaja, u skladu sa prihvaćenim standardima. U Meunarodnom standardu revizije „Cilj i opšti principi revizije finansijskih izveštaja“ se kaže „cilj revizije finansijskih izveštaja je da omogući revizoru da izrazi mišljenje da li su finansijski izveštaji, po svim bitnim pitanjima, sastavljeni u skladu sa pripremljenim okvirom finansijskog izveštavanja. Pod okvirom za finansijsko izveštavanje podrazumeva se raunovodstvena politika klijenta revizije koju je odredilo rukovodstvo u skladu sa profesionalnom i zakonodavnom regulativom.

Da bi se osnovni cilj mogao ostvariti, on se mora dekomponovati na sistem ciljeva nižeg nivoa čijom doslednom realizacijom se na kraju stvaraju uslovi za izražavanje kompetentnog mišljenja. Ti pojedinačni (specifični) ciljevi revizije su:

1. postojanje,
2. kompletnost,
3. tačnost,
4. klasifikacija,
5. vremenski razgraničenje (cutoff),
6. usaglašenost,
7. vrednovanje,
8. vlasništvo,
9. prikazivanje i obelodanjivanje.

1. **Postojanje** - kao cilj se odnosi na potrebu da svi iznosi prikazani u bilansima budu prikazani na osnovu dokumenata. Postojanje se za različite pozicije bilansa utvrđuje specifičnim postupcima, npr. kod osnovnih sredstava posmatranjem, kod investicija uvidom u dokumentaciju, kod zaliha prisustvom popisu, kod kupaca direktnom potvrdom i sl.
2. **Kompletnost** - kao cilj revizije predstavlja potrebu da se finansijskim izveštajima prikažu sve ekonomske transakcije i iznosi koji su se kod klijenta desili u periodu na koji se finansijski izveštaj odnosi. Sveobuhvatnost podrazumeva prikazivanje svih prihoda i rashoda tog perioda, kao i svih promena na imovini, kapitalu i obavezama koje su se desile u periodu izveštavanja.
3. **Tačnost** - kao cilj (npr. kod obračuna amortizacije) podrazumeva da se sve transakcije zasnivaju na precizno utvrđenim vrednostima i da su iznosi kvantifikovani u skladu sa raunovodstvenim standardima.
4. **Klasifikacija** - kao specifični revizijski cilj podrazumeva da su sve transakcije i iznosi klasifikovani na ispravne bilansne pozicije odnosno konta.
5. **Vremenski razgraničenje** - kao cilj revizije podrazumeva da su sve transakcije koje su se desile blizu datuma na koji glasi finansijski izveštaj (najčešće je to 31. decembar) evidentirane i prikazane u periodu na koji se zaista odnose.
6. **Usaglašenost** - kao cilj revizije podrazumeva postojanje adekvatne korelacije između analitičke i sintetičke evidencije.
7. **Vrednovanje** - kao cilj revizije podrazumeva da su iznosi, po kojima su sredstva prikazana,

utvrđeni po prihvatljivom metodu, koji se konzistentno primenjuje. Pod vrednovanjem treba imati u vidu raunovodstvene koncepte koji na vrednovanje uti u. Ovi koncepti su:

- a. koncept nastavka poslovanja, tj. da ne postoji namera likvidacije preduze a, a njegov značaj odnosi se na vrednovanje po ceni koštanja;
  - b. koncept uzroka nastanka prihoda i rashoda, tj. bilans uspeha treba da odražava promene kako u prihodima, tako i u rashodima koji su morali nastati da bi se mogli ostvariti prikazani prihodi;
  - c. v) koncept doslednosti, tj. konzistentna primena izabranih metoda, u slučaju promene metoda vrednovanja, efekat promena se mora u potpunosti prikazati i objasniti, i
  - d. g) koncept impariteta, tj. u slučaju mogući različitog raunovodstvenog tretmana, imovina se procenjuje po nižoj vrednosti, a obaveze po višoj, što dovodi do smanjenja prihoda i povećanja rashoda.
8. **Vlasništvo** - kao cilj revizije podrazumeva da su pozicije koje se iskazuju u finansijskom izveštaju zaista itrebaju biti obuhvaćene u knjigovodstvu klijenta. Kod utvrđivanja vlasništva neophodno je obratiti pažnju na vlasništvo, posebno kod zaliha, jer se zalihe mogu utvrditi, a da nisu vlasništvo klijenta, ili zalihe može utvrditi neko treće lice, potraživanja se mogu prenositi na treća lica ili osnovna sredstva mogu biti u funkciji po osnovu lizinga ili po osnovu zakupa i sl.
9. **Prikazivanje i obelodanjivanje**, podrazumeva da su sva salda i sve transakcije tačno prikazani i obelodanjeni u finansijskom izveštaju.

Specifični revizijski ciljevi moraju se realizovati za svaku pojedinačnu bilansnu poziciju. S obzirom da postoji nekoliko desetina bilansnih pozicija i da za svaku treba ostvariti devet navedenih ciljeva, dolazi se do velikog skupa pojedinačnih ciljeva koji moraju biti ostvareni ukoliko se želi postići osnovni cilj revizije - izražavanje adekvatnog mišljenja o finansijskim izveštajima preduzeća.

2.2. Postulati revizije

Revizija finansijskih izveštaja, kao i svaka druga teoretska disciplina, ima svoje osnovne postavke koje joj služe kao osnova za donošenje zaključaka. Te postavke se nazivaju postulati. Prvi autori koji su detaljno razmatrali postulate revizije su Mauc i Šaraf. Oni pod postulatima podrazumevaju "... pretpostavke koje nisu pogodne za direktnu verifikaciju. Tvrdnje izvedene iz postulata datog sistema mogu biti direktno verifikovane i takva verifikacija nosi dokaz o istinitosti samih postulata. Oni obezbeđuju osnovu za stvaranje zaključaka koji su opravdani i korisni u obimu u kojem sami postulati zadovoljavaju potrebe posebne naučne discipline. Jednom kad prihvatimo postulate, možemo iz njih izvući i tvrdnje. Oni obezbeđuju osnovu za razmišljanje o problemima i za dolaženje do rešenja".

Za razumevanje postulata i njihove funkcije u teoriji neke discipline bitno je sagledati pet opštih karakteristika postulata:

1. postulati predstavljaju osnovu za razvoj bilo koje intelektualne discipline;
2. postulati su tvrdnje koje nisu podložne direktnoj verifikaciji;
3. postulati predstavljaju osnovu za zaključivanje;
4. postulati predstavljaju osnovu za razvijanje strukture teorije i
5. postulati su podložni preispitivanju u svetlu novih saznanja.

Za razvoj bilo koje intelektualne discipline neophodno je imati neko polazište. To polazište predstavljaju upravo postulati. Nemogu e je dokazati nešto i uveriti nekoga koji ne e da prihvati ništa kao osnov za raspravu. Postulati su „kamen temeljac“ gra enja teorije. Njihova suština nije u tome da su oni toliko o igledna istina da mi u nju nemamo pravo da sumnjamo, mada ponekad i mogu da budu, ve u tome da bez njih nije mogu e izgraditi nijednu disciplinu.

Kao što je re eno u samoj definiciji, postulati nisu podložni direktnoj verifikaciji. Poznato je i da se matematika zasniva na aksiomama koje se usvajaju bez prethodnog potvr ivanja njihove istinitosti. Nemogu nost direktne verifikacije posledica je injenice da su postulati izvorište teorije. Budu i da predstavljaju fundament na kome se gradi cela struktura teorije, ispod njih nema ništa što bi ih održalo. Stoga ih moramo prihvatiti a priori, što samo po sebi ne mora da predstavlja problem ukoliko su postulati zadovoljavaju i.

Postulati predstavljaju polaznu ta ku za rešavanje problema odre ene discipline. Rešenja mogu biti validna i korisna samo ukoliko su fundamentalni postulati u stanju da zadovolje potrebe date discipline.

Kada se postulati jednom prihvate, iz njih se dalje deriviraju pravila koja predstavljaju osnov za rešavanje problema. S obzirom da su ova pravila deduktivno izvedena iz postulata, donesena rešenja se mogu koristiti i kao osnov za testiranje postulata. Postulati predstavljaju osnov za razvoj i testiranje teorije. Ukoliko su postulati konzistentni i sveobuhvatni i ukoliko zaklju ivanje koje se na njima zasniva sledi pravila logi kog rezonovanja, onda i dobijeni rezultati trebaju biti konzistentni i zadovoljavaju i.

Na kraju, potrebno je naglasiti i da postulati koji su jednom prihva eni kao validni i korisni, moraju kontinuelno biti proveravani sa stanovišta njihove mogu nosti da podrže i nova saznanja u odre enoj disciplini.

Postulati moraju biti konzistentni jedni sa drugim. Nemogu e je teoriju graditi na neusaglašenim postulatima, jer e se teorijska struktura brzo srušiti pod konfliktima i kontradikcijama. Isto tako, postulati moraju biti dovoljni da podrže sve uslove i teoreme teorijskog sistema iju osnovu predstavljaju. Teorije koje su zasnovane na nekonzistentnim i nepotpunim postulatima ne mogu se dugo održati pod teretom realnosti. vrstina teorijske strukture predstavlja merilo za kvalitet postulata na kojima je izgra ena.

Teoreti ari revizije razli ito razvrstavaju postulate. Njihova suština pri tome ostaje neizmenjena. Tako autori knjige Montgomery's Auditing, navode i objašnjavaju sedam slede ih postulata:

1. **"Finansijske izveštaje i finansijske podatke je mogu e verifikovati."** Ovo je osnovna pretpostavka koja se mora dokazati, u protivnom revizija nema smisla. Verifikacija, atestacija ili potvr ivanje u reviziji ne podrazumeva pružanje nepobitnih dokaza o finansijskom izveštaju kao "istinitom i poštenom", ve se oslanja na koncept umerenih garancija, tj. verifikacija se iznosi na osnovu ube enja koje je revizor stekao pomo u uobi ajenih revizorskih postupaka i procedura. Na osnovu prvog postulata, dolazi se do a) teorije dokaza, b) postupaka verifikacije, v) mogu nosti primene teorije u reviziji i g) granica odgovornosti revizora.
2. Drugi postulat glasi: **"Sukob interesa revizora i menadžera preduze a ije je poslovanje (izveštaj) predmet revizije, ne mora da postoji bezuslovno."** Polazna pretpostavka za ovaj postulat je da je menadžment zainteresovan za progres i boljitak preduze a koje vodi. Revizori sa menadžerima nisu u konfliktu, jer i revizor pruža uslugu koja treba da doprinese razli itim interesima preduze a, pre svega poboljšanju pozicije na finansijskim tržištima. I menadžment može imati interes da revizija bude dobro sprovedena,

posebno ako je dobro rukovodio preduze em u prethodnoj godini. Menadžmentu e biti pove an ugled pred korisnicima finansijskih izveštaja ako revizori potvrde da dobri rezultati i dobra finansijska pozicija preduze a nisu plod mahinacija ve predstavljaju istinitu i objektivnu sliku.

Ipak, odnosi menadžmenta i revizora ne moraju biti idilni, jer menadžment može smatrati da obmana revizora kratkoro no može pomo i preduze u da premosti neke probleme ili bar pomo i menadžmentu da zadrži postoje e funkcije. Mogu e je i da je preduze u o ajni ki potreban kredit ili investicija ili da je zarada menadžmenta povezana za rezultatima poslovanja.

Zna aj drugog postulata je u tom što direktno uti e na obim revizijskih postupaka. Ako bi profesija pošla od pretpostavke da konflikt interesa obavezno postoji, revizija bi morala biti zna ajno proširena. Revizor tada ne bi smeo da koristi ni jednu izjavu zaposlenih, jer su pod direktnom kontrolom menadžmenta. Isto tako, svi dokumenti koji su pod kontrolom menadžmenta, bilo da su potpisani od strane menadžmenta ili se nalaze u njihovom direktnom ili indirektnom posedu, ne bi mogli biti uzeti kao dokazni materijal. Jasno je da bi prikupljanje dokaza samo iz eksternih izvora onemogulo efikasno izvo enje revizije i da ovaj postulat jednostavno mora biti prihva en kao nužno polazište revizije. Iako postoje retki slu ajevi gde je postojao direktan sukob interesa menadžera i revizora, pretpostavka na kojoj se zasniva profesija revizije nije da taj sukob nije mogu , ve da nije *obavezno* prisutan.

3. Tre i postulat glasi, "**Pravilno postavljena i sprovedena revizija može da obezbedi samo umerene ali ne i apsolutne garancije da e bitne greške, naro ito one koje su bazirane na neregularnostima, sigurno biti otkrivene.**"

Standardima revizije nije predvi ena obaveza da revizori otkrivaju falsifikate, tajne dogovore i sl. Revizija se bavi nenamernim greškama, a uglavnom je neefikasna za namerne greške nastale u zajedni koj saradnji poslovnih partnera u dosluhu sa menadžerima i zaposlenim osobljem klijenta. Ovaj postulat ne osloba a revizora obaveze da otkrije neregularnost. On je dužan da reviziju planira tako da može prona i bitne greške i neregularnosti. Revizor nema ulogu apsolutnog garanta ta nosti finansijskih izveštaja. Naknadna otkrivanja grešaka i prevara ne mogu dokazati neadekvatnost planiranja revizije i revizorovo rasu ivanje.

4. etvrti postulat glasi, "**Postojanje zadovoljavaju ih internih kontrola smanjuje mogućnost pojave greške.**"

Ovaj postulat isti e zna aj internih kontrola i revizorove procene istih. Interna kontrola treba da smanji mogućnost pojave greške i neregularnosti. Postojanje interne kontrole, zadovoljavaju a ocena njenog funkcionisanja od strane revizora i procenjen prihvatljiv nivo kontrolnog rizika ne osloba aju revizora od obaveze prikupljanja dokaza na osnovu kojih formira mišljenje i izdaje izveštaj.

5. Peti postulat glasi: "**Ponovna revizija se može zasnivati na iskustvu i znanju koje je akumulirano tokom angažmana revizora kod istog klijenta prethodnih godina.**" Kao i za sve druge, tako i za ovaj postulat važi pravilo da bi njegovo neprihvatanje u inilo uspešnu reviziju malo verovatnom, ta nije gotovo nemogu om. Ovaj postulat polazi od toga da planiranje ponovnog angažmana treba biti bazirano na saznanjima iz prethodnog angažmana kod istog klijenta ako se interne kontrole strukture, poslovne operacije i personal nisu zna ajno promenili. Ovaj postulat pove ava efikasnost revizije, ali revizor i u novoj reviziji mora prikupljati novi dokazni materijal.

6. Šesti postulat glasi "**Nezavisnost predstavlja suštinu revizije.**" Sve što ima nameru da naruši nezavisnost revizora mora biti detaljno ispitano. Nezavisnost revizora je razrađena i kroz standarde i kao etička norma. Nezavisnost je suština u reviziji, jer revizor proučava informacije i sakuplja dokaze da bi izdao nezavisan izveštaj. Ako nije tako, onda revizija nema svrhu.
7. Sedmi postulat glasi: "**Profesionalni status nezavisnog revizora zahteva i srazmerne profesionalne odgovornosti.**" Revizori su dugo proklamovali svoju želju za profesionalnim statusom. Sa povećanjem javnog priznanja da su revizori u stanju da pruže uslugu na visokom profesionalnom nivou, rasle su i njihove profesionalne obaveze. U značajnoj meri revizijski standardi predstavljaju javno priznanje o prihvatanju profesionalnih obaveza. Ovaj postulat obično ne izaziva sporenja u javnosti i široko je prihvaćen i od strane revizora i od strane sudova. U zadnjih nekoliko decenija sudovi su dodelili ogromne novčane odštete osobama koje su pretrpele štetu zato što su svoje investicije zasnivali na mišljenjima revizora koji nisu odgovorili profesionalnim obavezama.

Identifikacija i formulisanje revizijskih postulata predstavlja značajan korak u razvoju teorije i njenoj olakšanoj implementaciji u praksi. Sledeći korak, koji ne bi bio moguć bez postojanja jasnih, konzistentnih i sveobuhvatnih postulata je generisanje fundamentalnih revizijskih koncepata.

2.3. Koncepti revizije

Postulati nisu samo teorijsko sredstvo za identifikovanje i razumevanje osnova revizije finansijskih izveštaja. Oni predstavljaju potencijalno dobru bazu za rešavanje problema koji se javljaju u praksi revizije.

Iako postulati predstavljaju fundament za razvoj teoretske strukture, njihova direktna primena u praksi prilično je otežana zbog njihovog međusobnog preklapanja. Zato je mnogo praktičnije koncentrisati se na jedan objekat interesovanja, imajući pri tome stalno u vidu da je taj objekat razvijen iz postulata revizije. Ti objekti interesovanja predstavljaju kvalitativno novi oblik struktuiranja teorijske grane. U teoriji se ti novi objekti interesovanja zovu konceptima.

Koncepti u reviziji ne predstavljaju specifičnost revizije u odnosu na ostale teorije. Svaka teorija zasniva se na usvajanju i razvijanju koncepata. Enciklopedija Britanika definiše pojam koncepta na sledeći način: "Koncept je termin koji se odnosi na opštu ideju koja je izvedena iz ideje i koja se posmatra odvojeno od izvornih elemenata koji su nastali korišćenjem ideje." Prema Maucu i Šarafu, koncepti se definišu kao "apstraktne forme koje se izvode iz posmatranja i iskustva, opšte ideje koje nam pomažu da uočimo sličnosti i razlike i bolje razumemo predmet koji ispituje. Bez koncepata, posmatrano područje ostaje samo masa nepovezanih opservacija".

Značaj koji koncepti imaju direktno proističe iz koristi od njihovog postojanja. Dve su osnovne korisne primene koncepata:

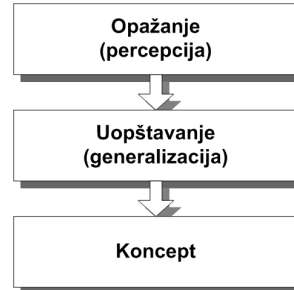
1. koncepti omogućavaju komunikaciju o problemu, i
  2. koncepti su okvir za strukturu teorije.
1. Koncepti obezbeđuju osnovu za unapređenje neke oblasti znanja kroz omogućavanje komunikacije odnosno razumevanja između sagovornika. Za pravilno sporazumevanje neophodno je da osobe koje razgovaraju o nekom problemu pridaju isto značenje istim pojmovima i da su u stanju da upotrebom stručnih termina objasne svoja razmišljanja i razumeju sagovornika.

Nedostatak prihvatljivih koncepata postaje očigledan kada je komunikacija otežana zbog nerazvijenog tehničkog jezika kojim se nastoje preneti informacije među sagovornicima.

2. Koncepti predstavljaju jezik oko koga se organizuje akumulirano znanje u novoj oblasti. U tom smislu, koncepti su okvir za sistematizaciju ostalih znanja koja čine teoriju. Sagledavanje na način na koji koncepti nastaju može značajno doprineti razumevanju njihove prirode i svrhe, kao i shvatanju konceptualnog pristupa. Proces nastanka koncepta može biti prikazan na sledeći način:

Prikaz 5.
Razvoj koncepta

Mauc i Šaraf uočavaju četiri koraka u razvoju koncepta:

1. Posmatranje činjenica koje su povezane sa datim područjem aktivnosti.
2. Formulisanje generalizacija koje su zasnovane na uočnim pojavama (tzv. konceptualizacija).
3. Međusobno povezivanje generalizacija sa ciljem eliminisanja ponavljanja, nekonzistentnosti i nedostataka.
4. Preispitivanje generalizacija kao kontinuirani proces povećanja njihove korisnosti.

Prvi korak u razvoju koncepta je posmatranje okruženja i prikupljanje bitnih činjenica koje definišu neko područje aktivnosti (npr. uočavanje nekog problema u praksi). U nastavku procesa uočava se ono što je zajedničko pojedinačnim pojavama tj. vrši se generalizacija iz pojedinačnih, nepovezanih uočavanja. Formulisanje generalizacija nije uvek lak zadatak. Neki koncepti su sve samo ne očigledni i mogu ih je uočiti tek kada neka naučna disciplina ostvari značajan napredak. Ipak, kada se uspešno izvrši generalizovanje, dolazi se do nivoa sa kojeg je moguće dalje napredovanje u izučavanju i analizi implikacija datih generalizacija.

Treći korak u razvoju koncepata nastaje kada su koncepti dovoljno razvijeni da se mogu međusobno upoređivati i usaglašavati, formiraju i pri tome teorijski okvir za dato područje znanja. Time se umesto individualnih, izolovanih koncepata dolazi do koncepata koji su integrisani u celinu, koji su međusobno usaglašeni i konzistentni i koji podržavaju jedni druge. Postojeće znanje tako postaje sistematizovano.

Poslednji stupanj u formulaciji koncepata sastoji se iz njihovog pažljivog kritičkog preispitivanja kako bi se osiguralo da koncepti na dosledan način pomažu u rešavanju dilema koje nastaju u praksi. Nemogućnost rešavanja konkretnih praktičnih problema u okvirima postojećih paradigmi koncepata ukazuje na neophodnost njihovog korigovanja i usavršavanja.

U fundamentalne koncepte revizije ubrajaju se:

- fer prezentacija,
- dužna profesionalna pažnja,

nezavisnost,
razumno uveravanje, i
revizijski dokaz.

Bitno je ista i da dati koncepti revizije ne predstavljaju idealne ve realne koncepte. To zna i da revizijski koncepti ne polaze od apstrahovanja realnosti i ne teže apsolutnom savršenstvu, ve polaze od realnih ograničenja koja su reviziji kao disciplini eksterno i interno nametnuta i u datim okvirima nastoje da ponude optimalna rešenja (uzmimo kao primer polazište o "savesnom revizoru" umesto o "savršenom revizoru" prilikom formulisanja koncepta dužne profesionalne pažnje).

2.3.1. Koncept fer prezentacije

Finansijski izveštaji imaju za cilj da verno prezentuju finansijsku poziciju i rezultate poslovanja preduzeća. Vernost kojom finansijski izveštaji prikazuju realno stanje obično se artikuliše izrazima kao što su "fer prezentacija", "istinitost i objektivnost finansijskih izveštaja" ili "usaglašenost sa utvrđenim okvirom za finansijsko izveštavanje".

Kao što vidimo, od finansijskih izveštaja se ne očekuje da budu ta ni, ve "samo" istiniti i objektivni. Razlog za to je što u procesu raunovodstvenog obuhvatanja transakcija postoji toliko potrebe za subjektivnim interpretacijama poslovnih događaja, pa se ni za jedan finansijski izveštaj ne može sa sigurnošću tvrditi da je tačan. U najboljem slučaju, finansijski izveštaji mogu pružiti dovoljno dobru aproksimaciju stvarnog stanja entiteta.

U stvarnim krugovima vlada nedoumica oko toga šta se podrazumeva pod izrazom "fer prezentacija" finansijskih izveštaja. Istinitost i objektivnost koje se žele postići raunovodstvenim izveštavanjem predstavljaju apstraktne kategorije, pa je za njihovo merenje neophodno postojanje adekvatnog kriterijuma. Raunovodstvena profesija je na izazove fer prezentacije odgovorila stvaranjem opšteprihvaćenih raunovodstvenih standarda od kojih se očekuje da budu to preko potrebno merilo istinitosti i objektivnosti finansijskih izveštaja. U svetu postoji nekoliko raunovodstvenih standarda koji se mogu nazvati opšteprihvaćenim. Najpoznatiji su američki Opšteprihvaćeni raunovodstveni principi (GAAP), IV i VII direktiva Evropske unije i Međunarodni raunovodstveni standardi i Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja. Raunovodstveno evidentiranje i izveštavanje koje se vrši u skladu sa opšteprihvaćenim raunovodstvenim standardima trebalo bi automatski da dovede do istinitosti i objektivnosti finansijskih izveštaja. Takva su bar očekivanja raunovodstvene profesije i javnosti. Međutim, pitanje je da li su opšteprihvaćeni raunovodstveni standardi u stanju da obezbede fer prezentaciju.

Problem u primeni opšteprihvaćenih raunovodstvenih standarda je u tome što oni ostavljaju slobodu menadžmentu u kreiranju finansijskih izveštaja (npr. menadžment određuje iznos ispravke vrednosti potraživanja od kupaca na osnovu procene naplativosti), što može biti izvor zloupotreba i manipulisanja izveštajima. Ukidanje sloboda u finansijskom izveštavanju, nažalost, nije moguće, jer se na taj način ne može ostvariti fer prezentacija (npr. ne može se propisati da se ispravka vrednosti potraživanja od kupaca za sva preduzeća vrši nakon recimo 60 dana, jer su neka potraživanja i nakon tog roka kod nekih preduzeća naplativa).

Iako su opšteprihvaćeni raunovodstveni standardi nesavršeni, današnje preovlađujuće mišljenje u raunovodstvenoj profesiji je da je maksimalan nivo fer prezentacije koji se može zahtevati onaj koji se ostvaruje primenom opšteprihvaćenih raunovodstvenih standarda tj. od raunovodstvenog a se ne može

tražiti ni o ekivati da ra unovodstvenu evidenciju vode po zahtevima fer prezentacije koji se nalaze iznad granica koje su postavljene opšteprihva enim ra unovodstvenim standardima.

Iako primarnu odgovornost za fer prezentaciju imaju ra unovodstveni standardi, a revizori snose značajan deo odgovornosti s obzirom na to da se oni suočavaju sa okolnostima u kojima preduzeće odstupa od primene opšteprihva enih ra unovodstvenih standarda ili pak, recimo, dosledna primena ra unovodstvenih standarda ne dovodi do fer prezentacije. Od revizora se očekuje da otkrivaju slušajev nepridržavanja opšteprihva enih ra unovodstvenih standarda, kao i manipulisanja izveštajima kroz primenu sloboda u finansijskom izveštavanju na način koji nema za cilj ostvarenje višeg nivoa fer prezentacije već prikazivanje performansi preduzeća a boljim od stvarnog.

2.3.2. Koncept dužne profesionalne pažnje

Koncept dužne profesionalne pažnje možemo objasniti na primeru profesionalne odgovornosti revizora prema javnosti i korisnicima finansijskih izveštaja. Ni jedan aspekt uloge eksterne revizije ne izaziva toliko nedoumica u pogledu odgovornosti revizora kao odgovornost za otkrivanje kriminalnih radnji. Kriminalne radnje su stalno prisutan fenomen u poslovnom okruženju. U poslednjih nekoliko decenija značajan broj kriminalnih radnji koje revizori nisu uspeali da otkriju skrenuo je pažnju na ovaj aspekt revizijske funkcije. Istraživanja pokazuju da veliki procenat onih koji se pouzdaju u rad revizora rangira uslugu otkrivanja kriminalnih radnji kao jednu od najznačajnijih koje revizija treba da pruži.

Priroda i obim odgovornosti revizora za razmatranje postojanja kriminalnih radnji često su se menjali. Početni period razvoja korporativne revizije karakteriše prihvatanje odgovornosti za kriminalne radnje od strane revizora. Uloga revizije u otkrivanju kriminalnih radnji bila je jasno izražena u radovima kao što je Diksijeva "Revizija" koja je prvi put objavljena u 19. veku. U njoj se kao cilj revizije javno proklamuje otkrivanje kriminalnih radnji, otkrivanje tehničkih grešaka i otkrivanje grešaka u principima.

Međutim, vremenom revizori pokušavaju odbijaju odgovornost za otkrivanje kriminalnih radnji. Problem sa prihvatanjem odgovornosti za kriminalne radnje od strane revizora nastao je pre svega kao posledica povećanja obima i kompleksnosti poslovanja preduzeća a koji su onemogućili revizore da temeljno ispituju sve transakcije koje su se desile u određenom poslovnom periodu. Otkrivanje kriminalnih radnji tretiralo se kao odgovornost koja se ne smatra obaveznim delom revizijskog posla, jer ukoliko bi revizor želeo da garantuje da neće otkriti pronevere i slične nepravilnosti, on bi morao da proširi obim svog posla do nivoa na kojem bi troškovi postali ograničavajući faktor.

Prvobitnu punu odgovornost revizora za otkrivanje kriminalnih radnji zamenilo je tako poricanje svake odgovornosti. Međutim, teško je kao argument prihvatiti stav da ukoliko revizija ne može da garantuje za otkrivanje svih kriminalnih radnji i grešaka, onda ne treba da prihvati nikakvu odgovornost tj. da revizor treba da proširi program provera tako da traga za svim neregularnostima, a ako to ne može (a o igledno je da u današnjem poslovnom okruženju ne može), onda uopšte ne treba da traga. Izmeću ovih krajnosti postoji ceo spektar mogućnosti gde revizor, poštujući vremenske i troškovne limite, može da obavli razuman posao traganja za neregularnostima i time barem delimično zadovolji potrebe javnosti.

Kako izmeriti stepen ispunjenja odgovornosti revizora za kriminalne radnje i greške? U prvoj fazi razvoja profesije kada je revizor bio u potpunosti odgovoran za otkrivanje kriminalnih radnji i grešaka, svako postojanje neregularnosti koje revizor nije otkrio bilo je indikator da on nije dobro obavio posao i da je odgovoran za propust. U drugoj fazi, fazi poricanja svake odgovornosti, ovakvo pitanje nije ni

postavljano. U tre o j fazi koja i danas traje, revizor ima ograni enu odgovornost za otkrivanje kriminalnih radnji i grešaka. Pitanje koje se neminovno postavlja je gde su granice te odgovornosti tj. kada je revizor kriv ako ne otkrije kriminalnu radnju i grešku, a kada ne.

Kao merilo za definisanje odgovornosti revizora može se koristiti koncept dužne profesionalne pažnje. Koncept dužne profesionalne pažnje zasniva se na pravnom konceptu savesne osobe koja u datim okolnostima na razuman na in koristi svoje znanje i sposobnost prosu ivanja.

Uobi ajeno je da se za savesnu osobu kao pravni koncept vezuju slede i atributi:

- a. Od pojedinca se može o ekivati da se koristi prosu ivanjem na na in na koji bi ga koristila savesna osoba da je imala iste informacije pri prosu ivanju.
- b. Savesna osoba treba da poseduje razuman nivo inteligencije i znanja i da ih koristi u radu. Pretpostavlja se posedovanje nivoa znanja koje se može realno ste i u obrazovnom procesu, što zna i da ukoliko ta osoba do e u kontakt sa ljudima i stvarima koje joj mogu pružiti dodatna znanja, od nje se o ekuje da ta znanja prihvati. Od savesne osobe se o ekuje i da aktivno prati promene u okruženju i da stalno nadogra uje svoje znanje. Pri koriš enju znanja savesna osoba treba imati prose nu sposobnost prepoznavanja rizika i njihovih posledica.
- c. Od svake osobe se o ekuje da koristi nivo sposobnosti koji poseduje savesna osoba koja obavlja isti posao.
- d. Savesna osoba treba da se koristi iskustvom u radu.

Može se re i da pravni koncept savesne osobe predstavlja razumnu i prihvatljivu doktrinu koja svakom pojedincu daje odre eni stepen zaštite, ali ga ne osloba a u potpunosti od odgovornosti.

Iz pravnog koncepta savesne osobe razvijen je revizijski koncept dužne profesionalne pažnje. Dužna profesionalna pažnja je pažnja kojom savestan revizor treba da planira i izvodi reviziju. Svaka aktivnost revizora (npr. izbor veli ine uzorka, procena materijalnosti, procena revizijskog rizika i sl.) upore uje se sa pretpostavljenim akcijama imaginarnog savesnog revizora u istim okolnostima da bi se sagledalo da li je pojedinac aktivnosti izveo na zadovoljavaju i na in. Ukoliko revizor ne sprovede potrebne postupke sa dužnom profesionalnom pažnjom, za njega se može re i da nije zadovoljio zahteve profesije i javnosti, budu i da oni podrazumevaju najmanje prose ne performanse revizije.

Koncept dužne profesionalne pažnje osloba a revizora od nerealnih zahteva u pogledu otkrivanja neregularnosti. Me utim, ovaj koncept i dalje pretpostavlja visoke standarde koje revizor mora zadovoljiti kako ne bi bio optužen za nemar. Savestan revizor treba da poznaje teoriju i prakse revizije, da ima nivo obu enosti, iskustva i veštine prose nog revizora, da je sposoban da prepozna signale postojanja neregularnosti, da drži korak sa saznanjima o na inima izvršavanja i otkrivanja neregularnosti. Dužna profesionalna pažnja zahteva od revizora da stekne neophodna saznanja o klijentu revizije, o na inu njegovog poslovanja i uslovima koji vladaju u privrednoj grani u kojoj se nalazi klijent revizije. Revizor treba da sagleda i vreduje sistem internih kontrola klijenta, da uo i eventualne ra unovodstvene i finansijske probleme sa kojim se klijent suo ava, da reaguje na neuobi ajene doga aje, kao i da istraje u otklanjanju svih sumnji u regularnost evidencije koje se u toku revizije mogu pojaviti.

Primena koncepta dužne profesionalne pažnje ilustrovana je na primeru odgovornosti revizora za kriminalne radnje. Treba re i da se ovaj koncept može primenjivati u svim situacijama kada revizor koristi profesionalni stav u rasu ivanju, što u praksi i nije retko s obzirom na prirodu revizije. Tako se revizor može ponašati sa dužnom profesionalnom pažnjom prilikom definisanja revizijskih rizika, pragraova materijalnosti, uzorkovanja, formiranja revizorskog mišljenja i dr.

2.3.3. Koncept nezavisnosti

Značaj nezavisnosti u radu eksternog revizora toliko je ogledan da nije potrebno puno objašnjenja kojim bi se dokazalo da nezavisnost predstavlja jedan od temelja revizijske teorije i prakse. Iako se izraz "nezavisni revizor" koristi kao sinonim za eksternog revizora, ime se još jednom potvrđuje da eksterna revizija bez ostvarenja pretpostavke o nezavisnosti revizora ne može ni biti.

Koncept nezavisnosti je za revizore mnogo značajniji nego za druge profesije. Možemo reći i da je nezavisnost „kritični“ koncept koji razlikuje revizore od drugih profesija. Ono što profesiju revizije čini jedinstvenom u odnosu na druge profesije je to što revizija ne bi mogla da postoji, ako ne bi bilo nezavisnosti. Radi upoređenja možemo uzeti primer lekara i advokata. Lekari mogu da se ponašaju neetično, međutim oni će i dalje biti potrebni bolesnicima. Društvo će morati da toleriše njihovu neetičnost. Isto tako, i sudovi moraju da postoje, jer društvo bez njih ne može da funkcioniše. Međutim, uloga revizora svodi se na verifikaciju finansijskih izveštaja koja ima za cilj povećanje njihovog kredibiliteta. Ako ne postoji javno poverenje da je revizor u procesu formiranja mišljenja nezavisan, onda on ne povećava kredibilitet finansijskih izveštaja i razlozi da opstanak profesije revizije više ne postoje. Jednostavno, u takvim okolnostima, profesija revizije bila bi ugašena.

Odbor za standarde nezavisnosti (ISB) definiše nezavisnost na sledeći način: "Nezavisnost revizora je sloboda od pritiska i drugih faktora koji kompromituju, ili se sa razlogom može otkrivati da kompromituju, revizorovu spremnost da donosi nepristrasne odluke." Ovom definicijom se ne implicira da revizor mora biti oslobođen od svih pritiska koji mogu uticati na pristrasnost pri odlučivanju. Da bi bio nezavisan, revizor mora biti oslobođen od onih pritiska koji su toliko značajni da pobuđuju sumnju u njegovu nezavisnost.

Pritisци i drugi faktori koji kompromituju, ili se sa razlogom može otkrivati da kompromituju nezavisnost revizora, proističu iz različitih aktivnosti, odnosa i okolnosti, kao i iz različitih individualnih karakteristika revizora koje mogu izazvati sumnje u postojanje pristrasnosti. Ograničavanjem i uređenjem potencijalnih izvora sumnji može se u značajnoj meri uticati na stvaranje uslova za nezavisnost revizora. Nezavisnost revizora je mnogo viši zahtev od usaglašenosti sa pravilima, jer nije realno moguće otkrivati da se eksplicitnim pravilima bitno obuhvataju svi potencijalni izvori pristrasnosti. Ponašanje u skladu sa ograničenjima i pravilima, na žalost, ne predstavlja garanciju nezavisnosti revizora, jer je nezavisnost subjektivna karakteristika individue koja se teško može kvantifikovati.

Karakteristike koncepta nezavisnosti

Nezavisnost revizora je sveobuhvatan koncept. Nezavisnost mora da postoji u svakom trenutku i u svakoj prilici ukoliko revizor želi da održi kredibilitet revizijskog procesa i obezbedi opšte javno poverenje u računovodstvene informacije nakon izvršene revizije.

Osim toga, nezavisnost je i multi-dimenzionalni koncept budući da predstavlja dvojnost:

- faktičke tj. stvarne nezavisnosti, i
- pojavne tj. spoljašnje nezavisnosti.

Fakti ka nezavisnost

Kada se kaže "nezavisnost revizora" obično se pomisli na objektivnost kojom revizor kao individua pristupa svakodnevnim problemima u reviziji i rešava ih. Međunarodna federacija računovodstva (IFAC) u Kodeksu etike za profesionalne računovodstvene eksperte definiše faktičku nezavisnost kao "stanje svesti koje omogućuje pružanje mišljenja bez uticaja koji kompromituju profesionalno postupanje i"

vanje i koje dozvoljava pojedincu da deluje sa integritetom i da se koristi objektivnoš u i profesionalnim skepticizmom."

Nezavisnost je mentalni stav pojedinca i, kao takav, predstavlja deo njegovih li nih karakteristika estitosti i snage karaktera. Teško je razlikovati, prepoznati i izmeriti da li je revizor stvarno nezavisan. Izražavanje pozitivnog mišljenja o finansijskim izveštajima klijenta koji ne sadrže greške nije samo po sebi dokaz da je revizor zaista bio nezavisan, jer se postavlja pitanje kako bi se revizor ponašao da su greške postojale i da ih je u toku revizije otkrio. U suštini, ne postoji mnogo osnova za sumnju da je narušena stvarna nezavisnost sve dok ne do e do nekog dramati nog doga aja, nekog neuspeha u reviziji kada se ova dilema otvara. Koreni neuspeha revizora esto se tada pronalaze u odsustvu stvarne nezavisnosti. Me utim, postojanje neotkrivenih grešaka nakon revizije ne može biti dokaz da je revizor pristrasan budu i da je zbog inherentnih ograni enja revizije mogu e da revizor i pri savesnom radu ne otkrije sve nepravilnosti u finansijskim izveštajima.

Naj eša mišljenja koja se mogu uti o razlozima izostanka stvarne nezavisnosti su da je ona posledica nedostatka objektivnosti i profesionalnog skepticizma. Odsustvo fakti ke nezavisnosti se manifestuje kroz pristrasno prihvatanje mišljenja menadžmenta po pitanjima koja po pravilu zahtevaju nezavisnu verifikaciju, neopravdano prihvatanje zna ajnih restrikcija postavljenih od strane menadžmenta koja uti u na obim revizijskih postupaka ili svesno previ anje kriti kog razmatranja nekih zna ajnih transakcija. esto se može uti i mišljenje da nekompetentnost revizora može prouzrokovati gubljenje fakti ke nezavisnosti, jer je nestru an revizor spremniji da prihvati tu e mišljenje.

Džon Keri je potrebu nezavisnosti revizora kao profesionalca opisao na slede i na in: "Nezavisnost, u smislu oslanjanja na sebe i nepodre ivanje drugima, predstavlja osnov za praksu svih profesionalaca. Ona je deo profesionalnog integriteta. Ni jedan lekar, advokat ili revizor koji drži do sebe, ne e podrediti svoj profesionalni sud željama klijenata niti bilo koga drugog. Ukoliko se pacijentu ili klijentu pruženi savet ne svi a, profesionalac za tim može samo da žali. Javnost ne bi prihvatila davanje pogrešnog saveta ili mišljenja kako bi se izbegao konflikt ili osigurala zarada."

Revizor mora u svim fazama rada biti nezavisan u opštem zna enju ove re i. Ukoliko bi podre i vao svoje profesionalno prosu ivanje pogledima klijenata, kreditora, investitora i drugih, rad revizora bi na kraju doživeo opšte osude. Izuzetno je zna ajno da revizori odbiju da podrede svoje sudove ne samo interesima drugih, ve i da budu nezavisni od svakog li nog interesa koji može izvitoperiti, makar i podsvesno, kona no mišljenje o finansijskim izveštajima.

Mauc i Šaraf su identifikovali tri dimenzije fakti ke nezavisnosti:

1. Nezavisnost u istraživanju – u smislu odsustva neprimerenih kontrola i pritisaka prilikom izbora oblasti, aktivnosti, odnosa i politika menadžmenta koje e biti predmet istraživanja od strane revizora. Ova dimenzija nezavisnosti odnosi se pre svega na dostupnost svih relevantnih podataka.
2. Nezavisnost u kreiranju revizijskog programa – u smislu odsustva neprimerenih kontrola i pritisaka prilikom izbora revizijskih tehnika i procedura. Revizori moraju samostalno razvijati revizijski program na bazi saznanja do kojih su došli u fazi planiranja. Svaki pritisak kojim se direktno ili indirektno želi uticati na izostavljanje odre enih revizijskih koraka mora biti odluno odbijen.
3. Nezavisnost u izveštavanju - u smislu odsustva neprimerenih kontrola i pritisaka kojima se želi uticati na izostavljanje iz revizijskih izveštaja saznanja do kojih je revizor došao u toku sprovo enja revizijskih postupaka. Revizor ne sme podle i pritiscima da svoja saznanja modifikuje ili izostavi iz kona nog izveštaja.

Sve ove dimenzije moraju biti zadovoljene da bi se moglo reći da u konkretnoj reviziji nije došlo do narušavanja faktičke nezavisnosti.

Pojavna nezavisnost

Faktička nezavisnost postoji kada je revizor zaista u stanju da zadrži nepristrasan stav pri sprovođenju revizije. Faktička nezavisnost je i te kako potrebna, ali ona nije dovoljna da obezbedi opstanak profesiji revizije. Naime, čak i u okolnostima kada je revizor nepristrasan, ali ga investitori i drugi korisnici izveštaja smatraju pristrasnim, revizija ne može biti u stanju da poveća kredibilitet finansijskih informacija. Kao rezultat toga, investitori i drugi korisnici izveštaja ne mogu biti spremni da se pouzdaju ni u revizijski ni u finansijski izveštaj. Ako korisnici finansijskih izveštaja i javnost veruju da revizori zastupaju interese menadžmenta, vrednost revizije kao društveno korisne aktivnosti biće izgubljena.

Javno prihvatanje revizije kao nezavisne funkcije predstavlja neophodan uslov za opstanak i razvoj profesije. Ukoliko javno poverenje izostane, korisnici neće se sve više opredeljavati za korišćenje raunovodstvenih informacija koje nisu bile predmet revizije (budući da će reviziju videti samo kao nepotreban izdatak) ili će tražiti druge oblike verifikacije finansijskih izveštaja.

Ova dimenzija nezavisnosti naziva se "pojavna nezavisnost". Tek ako su obe dimenzije nezavisnosti (faktička i pojavna) realizovane, revizijom se može ostvariti cilj, a to je povećanje poverenja korisnika u finansijske izveštaje.

Pojavna nezavisnost je Kodeksom etike profesionalnih računovodstvenih eksperata definisana kao "izbegavanje činjenica i okolnosti koje mogu biti toliko značajne da su nerazumne i informisana trećina strana, znaju i sve relevantne informacije, uključujući i zaštitne mere, razumno zaključiti da su integritet, objektivnost ili profesionalni skepticizam revizora dovedeni u pitanje."

Događaji iz revizijske prakse često nude "dokaze" kojima se može osporiti postojanje nezavisnosti revizora. Međutim, ti "dokazi" se u suštini mogu okvalifikovati kao razumne sumnje. U svakom slučaju, sama okolnost da dileme postoje otvara pitanje kredibiliteta revizora. Ta činjenica se ne može negirati. Kad god revizor ne uspe da izrazi adekvatno mišljenje o finansijskim izveštajima, automatski se postavlja pitanje da li je do toga došlo kao posledica kompromitovanja nezavisnosti u toku vršenja revizije. Borba za očuvanje nezavisne pozicije može se prepoznati tek ako se revizor javno sukobi sa menadžmentom. Ako sukob izostane, onda je gotovo nemoguće uočiti signale da li je revizor uspeo da prevlada pritiske na njegovu profesionalnu neutralnost ili im je podlegao. Koliko je bitno da revizor bude mentalno nezavisan, još je važnije da on pruži vidljive i eksplicitne dokaze da je u stanju da se odupre pritiscima. Poverenje akcionara i drugih korisnika finansijskih izveštaja u poštenje revizora fokusira se pre na ove vidljive signale nego na apstraktan i maglovit princip nezavisnog stanja računovodstva.

Osnovni razlog za postojanje eksterne revizije proističe iz percepcije spoljašnje nezavisnosti revizora. U protivnom, reviziju bi, što se kompetentnosti tiče, mogli obavljati i interni revizori. Međutim, i pored svega, korisnici finansijskih izveštaja i javnost zadržavaju određenu dozu skepse u pogledu nezavisnosti revizora. Idealna situacija bi postojala ukoliko bi revizor mogao biti potpuno izolovan od svake situacije koja bi mogla ugroziti njegovu nezavisnost. Nažalost, kao i obično, idealna situacija nije realno ostvariva, jer revizor, na primer, u toku vršenja revizije mora doći u kontakt sa menadžmentom što u idealizovanom smislu već predstavlja kršenje nezavisnosti.

Problemi nezavisnosti

Značajno očuvanje nezavisnosti za reviziju finansijskih izveštaja odavno je prepoznat. Revizijska profesija se već decenijama suočava sa sumnjama u pogledu nezavisnosti. Potencijalni faktori rizika kompromitacije nezavisnosti su brojni i raznovrsni. Ponekad su čak toliko snažni da se u odsustvu

adekvatnih kontrola može sa visokom dozom izvesnosti o ekvati da e revizor o uvanje nezavisnosti podrediti drugim interesima. Osnovni izvori ose aja nelagodnosti kod korisnika finansijskih izveštaja u pogledu nezavisnosti revizora su:

- a. nerevizijske usluge,
- b. odnosi koji proisti u iz zapošljavanja,
- c. porodi ni i li ni odnosi,
- d. u eš e prihoda od pojedina nog klijenta u ukupnih prihodima revizijske firme i
- e. finansijski odnosi i dr.

Nerevizijske usluge. Nerevizijske usluge su, kako im i samo ime kaže, sve ostale usluge osim revizije, koje pružaju revizijske firme (npr. procena vrednosti kapitala i imovine, ra unovodstveni i poreski konsalting, konsalting u oblasti strateškog menadžmenta i dr). Potencijalni efekat nerevizijskih usluga na objektivnost revizora ve duغو vremena izaziva ozbiljnu zabrinutost. Pružanje usluga bilo koje vrste menadžmentu klijenta ima zna ajne implikacije na stvaranje klime u kojoj se pove ava rizik narušavanja nezavisnosti revizora. Zabrinutost je posebno pove ana u prethodnoj deceniji zbog zna ajnog pove anja prihoda od nerevizijskih usluga u ukupnim prihodima. Istraživanja pokazuju znatna pomeranja u strukturi prihoda revizijskih firmi u korist nerevizijskih usluga. Porast obima nerevizijskih usluga doveo je ak do toga da su prihodi od nerevizijskih usluga ve i od prihoda od revizije.

Prikaz 6.
Struktura prihoda
najve ih revizij-
skih firmi

Vrsta usluge	1990.	1999.
Ra unovodstvo i revizija	53%	34%
Porezi	27%	22%
Konsalting	20%	44%
Ukupno:	100%	100%

Najvažniji izvor problema nezavisnosti je potencijalni konflikt interesa, jer revizor istovremeno ima dva poslodavca: sa jedne strane, za potrebe vlasnika preduze a revizor treba da verifikuje finansijske izveštaje, a sa druge strane, on pomaže menadžmentu u vo enju poslova kroz pružanje nerevizijskih usluga. Revizor ima obavezu odanog služenja obema stranama. Konflikt interesa revizora je u suštini indukovani konfliktom interesa vlasnika preduze a i menadžmenta u pogledu fer prezentacije finansijskih izveštaja. Ukoliko u toku vršenja revizije zaista do e do ispoljavanja suprotnih interesa, revizor e biti izložen pritiscima koji prete da ugroze njegovu nezavisnost. Svaka odluka revizora u takvim okolnostima je finansijski štetna za revizijsku firmu, jer e najverovatnije morati da rizikuje gubitak jednog poslodavca. Pri tome uopšte nije izvesno da e se revizori odlu iti da žrtvuju odnose sa menadžmentom u korist revizije.

Razlog za ozbiljnu zabrinutost u pogledu o uvanja nezavisnosti revizora proisti e i iz injenice da revizor može biti doveden u poziciju da analizira i vrednuje sopstveni rad. Recimo, revizorska firma može izvršiti procenu vrednosti kapitala i imovine, a nakon toga se pojaviti u svojstvu vršioca revizijskih usluga koje nalažu verifikaciju prethodnih procena. Segregacija dužnosti se uvek smatra loše izvedenom kada se od nekog o ekuje da kontroliše sopstveni rad. ini se iluzornim o ekvati da e revizori, ukoliko otkriju greške u proceni vrednosti kapitala i imovine, u toku revizije te nepravilnosti obelodaniti.

Nerevizijske usluge koje se smatraju posebno nekompatibilnim sa revizijom su:

- sastavljanje finansijskih izveštaja,
- procena vrednosti kapitala i imovine,
- obavljanje funkcija menadžmenta i dr.

Odnosi koji proisti u iz zapošljavanja. Revizori su oduvek bili na listama želja vlasnika preduzeća a kada su se razmatrala najbolja rešenja za najznačajnija radna mesta u organizacionoj strukturi firme. Zbog toga ne treba da iznenađuje činjenica da većina profesionalaca koji počinju da rade na poslovima revizije, na kraju napusti revizijsku firmu i počinju da rade za nekog od klijenata revizije. Ono što revizore čini toliko poželjnim za rukovodele funkcije je jedinstvena obuka koju prolaze i bogato i raznovrsno iskustvo koje u toku revizije stiču. Revizori se tokom rada upoznaju sa različitim raunovodstvenim sistemima, sistemima internih kontrola i informacionim i telekomunikacionim tehnologijama. Oni su u prilici da sagledaju, uporede i vrednuju različite sisteme. Osim toga, u toku rada stiču i mnoštvo poslovnih kontakata. Sa druge strane, rade i direktno sa revizorima, klijenti su u prilici da steknu potpun uvid u njihove sposobnosti, što je mnogo bolji način prikupljanja informacija o potencijalnim menadžerima od tradicionalnih oblika zapošljavanja.

Postoji ozbiljna zabrinutost da odliv ovlašćenih revizora može uticati na nezavisnost revizije u periodu koji sledi neposredno nakon njihovog prelaska u privredu, jer se najčešće dešava da revizor počinje da radi u preduzeću u koje je do tada bilo njegov neposredni klijent. Uobičajena pitanja koja se pritom postavljaju su: Da li se revizor na pravi način koristi profesionalnim skepticizmom u periodu koji je prethodio napuštanju revizijske firme ukoliko je znao da postoji mogućnost da promeni posao? Da li će revizor zloupotrebiti poznavanje revizijskih procedura bivše firme kako bi ih zaobišao? Da li je bivši revizor u poziciji da utiče na članove revizijskog tima zbog postojanja bliskih odnosa iz prethodnog perioda? Zabrinutost je posebno pojačana kada revizor u novoj firmi dobije posao finansijskog direktora što je inače i najčešći slučaj.

Porodični i lični odnosi. Situacija koja je analogna zapošljavanju revizora kod klijenta postoji ukoliko neki bliski rođak ili prijatelj revizora radi kod klijenta na radnom mestu koje je povezano sa računovodstvom. Pod bliskim rođakom se obično podrazumeva braćo, deca i roditelji. Pri proceni stepena nezavisnosti revizora, bitno je sagledati i karakter funkcije koju bliski rođak ili prijatelj revizora obavlja kod klijenta. Najproblematičnije funkcije, sa stanovišta nezavisnosti, su one koje omogućuju bliskom rođaku ili prijatelju da značajno utiče na sadržaj računovodstvene evidencije i finansijskih izveštaja ili na one koji tu evidenciju vode.

Poimenično, kritične funkcije su: računovodstvo u upravnom odboru, generalni direktor, finansijski direktor, glavni računovodilac interne revizije i druge ekvivalentne pozicije.

Učešće u prihodu od pojedinanog klijenta u ukupnim prihodima revizijske firme. Rizik od učešća pojedinanog klijenta u ukupnim prihodima obično se javlja kod novoosnovanih i/ili malih revizijskih firmi. Ukoliko pojedina ni klijent ima značajno učešće u strukturi prihoda revizijske firme, on teoretski ima mogućnost da utiče na odluke revizora i time na njihovu nezavisnost. Održavanje nepristrasnosti u slučaju pritiska od strane klijenta može biti izuzetno težak zadatak, jer je prekidom revizijskog angažmana ugrožen opstanak revizijske firme i egzistencija ljudi koji u njoj rade.

Finansijski odnosi. Poslednja oblast potencijalne zabrinutosti za nezavisnost proističe iz mogućnosti postojanja finansijskih interesa revizora. Ukoliko revizor ima finansijske interese u kompaniji-klijentu, postoji značajan rizik od gubitka nezavisnosti. Korisnici izveštaja i javnost ne mogu biti sigurni da li je eksterni revizor uspeo da očuva nezavisnost ukoliko iz finansijskih razloga nije bio zainteresovan za istinit i objektivan prikaz finansijske pozicije i rezultate poslovanja preduzeća. Kao primer možemo

uzeti situaciju kada revizor poseduje akcije klijenta. U takvim okolnostima nepristrasnost revizijskog mišljenja može biti dovedena u pitanje, jer prihodi revizora po osnovu akcija zavise od visine dividendi i kretanja vrednosti tih akcija na sekundarnom tržištu kapitala. Drugi primeri konflikta finansijskih interesa bili bi: me usobni zajmovi revizora i klijenta ili, recimo, kada se revizijska firma (ili privatna firma revizora) pojavljuje kao kupac ili dobavlja klijenta.

2.3.4. Koncept razumnog uveravanja

Jednu od velikih dilema i izvora sporenja u vezi sa revizijom finansijskih izveštaja mogu e je formulisati kroz slede a pitanja koja se esto postavljaju: U kojoj meri se korisnici finansijskih izveštaja mogu pouzdati u mišljenje revizora? Da li revizor, kada na primer izrazi pozitivno mišljenje o finansijskim izveštajima, u suštini garantuje da u finansijskim izveštajima nema materijalnih grešaka? Da li izvo e nje revizije najvišeg kvaliteta u skladu sa zahtevima revizijskih standarda zna i da se korisnici mogu u potpunosti pouzdati u izraženo mišljenje?

Ova pitanja ne postavljaju se zbog nepoverenja u stru nost revizora, budu i da ona u poslovnom svetu u suštini nije sporna. Pitanja proisti u pre svega iz specifi nosti revizije kao delatnosti. U okolnostima kada finansijski izveštaji nastaju na osnovu nekoliko hiljada knjiženja i knjigovodstvenih dokumenata, ne ini se suvišnim zapitati se da li je reviziju uopšte mogu e organizovati tako da revizor garantuje apsolutnu ta nost svojih zaklju aka. Naravno da bi apsolutna uverenost bila poželjna, ali suštinsko pitanje je da li je ona mogu a.

Pri razmatranju mogu nosti revizora da stekne uverenje o fer prezentaciji finansijskih izveštaja, moramo po i od teorije znanja koja treba da nam pomogne u definisanju granica saznanja do kojih se u reviziji može do i. Osnovne slabosti revizije u procesu saznavanja su:

1. nemogu nost potvrde empirijske istinitosti iskaza koji postoje u formi pravila, definicija i postulata;
2. saznavanje stvarnosti vrši se kroz ulno opažanje; i
3. induktivno zaklju ivanje iz polaznih premisa.

1. Nemogu nost potvrde empirijske istinitosti iskaza koji postoje u formi pravila, definicija i postulata. Samo oni iskazi koji se mogu empirijski dokazati, mogu biti testirani sa stanovišta istinitosti. Shodno tome, pravila, definicije i postulati nisu empirijski dokazivi. To ne zna i da ovi iskazi nisu zna ajni za ljudsko znanje. To jednostavno zna i da se naše uverenje u istinitost takvih iskaza zasniva na intuiciji i veri, a ne na empirijskim dokazima.

Mnogi iskazi su po svojoj prirodi opšti, i kao takvi nisu podložni direktnom dokazivanju. Primer jednog takvog opšteg iskaza u reviziji je "finansijski izveštaji su sastavljeni istinito i objektivno". Ako se želi pružiti uveravanje u prihvatljivost ove tvrdnje, zaklju ivanje se mora zasnivati na opšteprihvata enim konvencijama u obliku pravila, definicija i postulata. Proces logi kog rezonovanja može se ilustrovati slede im primerom:

Premise:

1. Finansijski izveštaji koji su pripremljeni u skladu sa opšteprihvata enim ra unovodstvenim standardima istinito i objektivno prezentuju finansijsku poziciju i rezultate poslovanja preduze a (postulat).
2. Finansijski izveštaji preduze a A pripremljeni su u skladu sa opšteprihvata enim ra unovodstvenim standardima.

Zaključak:

Financijski izveštaji preduzeća A istinito i objektivno predstavljaju finansijsku poziciju i rezultate poslovanja preduzeća A.

Ukoliko je proces zaključivanja odgovarajuć, revizija može potvrditi da opšti iskazi predstavljaju validne zaključke koji proističu iz logički korektnih argumenata, ali ne i da su premise na kojima se zasniva zaključivanje istinite.

Kad god se istinitost premisa proglašava za polaznu pretpostavku (umesto da se empirijski dokazuje), uverenje u pravilnost zaključaka proističe iz *verovanja* u polazne pretpostavke, a ne iz *saznanja* o njihovoj stvarnoj istinitosti. Nemogućnost testiranja istinitosti premisa je jedan od razloga koji dovodi do nemoćnosti (ograničenja) revizora da pruži apsolutno uveravanje u svoje mišljenje o prezentaciji finansijskih izveštaja.

Revizor ne može da testira istinitost mnogih tvrdnji koje konstituišu centralni iskaz revizije o "istinitosti i objektivnosti finansijskih izveštaja". Uzmimo za primer sledeću tvrdnju u finansijskim izveštajima:

Vrednost opreme je XXX din.

Ispitivanje ove tvrdnje zahteva njenu dekompoziciju na sledeće tvrdnje:

- a. Oprema postoji.
- b. Preduzeće E ima vlasništvo nad svojom opremom.
- c. Nabavna vrednost opreme je pravilno utvrđena.
- d. Stepen otpisanosti opreme je pravilno izražen unatrag i dr.

Revizor mora verifikovati svaku od ovih tvrdnji. Iskaz o postojanju opreme može biti proveren obilaskom prostorija klijenta. Ukoliko se na neku opremu, dati iskaz se prihvata kao empirijska istina. Slika o tome može biti potvrđena i iskazom o vlasništvu nad datom opremom (uvidom u vlasničku dokumentaciju). Međutim, problemi u potvrđivanju nastaju pri proveru tvrdnji koje se odnose na vrednovanje opreme i alokaciju njenog trošenja na određeni unovodstveni period (tj. obračun amortizacije). Elementi koji se uzimaju u obzir prilikom izračunavanja amortizacije (istorijski trošak, pretpostavka o stalnosti poslovanja, metoda obračuna amortizacije) zasnivaju se na pravilima, definicijama i postulatima koji se prethodno moraju prihvatiti da bi proces zaključivanja uopšte bio moguć.

2. Saznavanje stvarnosti kroz ulno opažanje. Rad revizora ne bi bio opšteprihvaćen kao znanje ukoliko bi bio ograničen samo na validaciju zaključaka koji se baziraju na pravilima, definicijama i postulatima. "Zaključci kojima revizor potkrepljuje svoje mišljenje moraju uključiti kao premise bar neke iskaze za koje se može dokazati empirijska istinitost tj. za koje se kredibilitet uspostavlja kroz iskustvo i ulnu percepciju."

Prilikom sprovođenja revizije, revizor treba da planira postupke kojima realizacija se zasniva na korišćenju ulnih organa. Revizor zahvaljujući ulima može razlikovati objekte i događaje i utvrditi istinitost tvrdnji. Na primer, revizor posmatra aktivnosti inventarisanja, koristi se mirisanjem kada proverava da li se u nekom rezervoaru nalazi benzin ili neka druga supstanca, sluša izjave odgovornih osoba i ispituje brojnu knjigovodstvenu dokumentaciju.

Aktivnosti neposrednog opažanja se čine naizgled jednostavnim i pouzdanim instrumentom za prikupljanje neophodnih informacija. Međutim, razumevanje objekata i događaja kroz ulno opažanje odvija se na različitim unutrašnjim nivoima ličnosti i kao takvo zavisi od subjektivnih faktora kao što su prethodna iskustva i znanje revizora. Slika o spoljnom svetu koju kreira pojedinac nikad ne može biti savršen odraz realnosti. Čak i na najelementarnijem nivou ulno opažanje revizora delimično proističe iz subjektivnih procena i verovanja, pa se ni uveravanje do kojeg on dolazi ne može uzeti sa apsolutnom pouzdanošću.

3. Koriš enje induktivnog zaklju ivanja u reviziji. Ovekovno znanje bilo bi vrlo malo i ograničeno ukoliko bi se intelektualni procesi završavali na interpretaciji ulnih opažaja. Istorijski progres ljudske vrste po iva na ovekovoj sposobnosti generalizacije i zaklju ivanja kojima se iz postoje ih saznanja dolazi do novih. Vrednost zaklju ka zavisi od logi ke korektnosti argumenata i matrice zaklju ivanja. Do zaklju aka se može do i kroz procese indukcije i dedukcije.

Dedukcija. Dedukcija uklju uje odnos izme u iskaza u kojem je zaklju ak sadržan u polaznim premisama. Stoga zaklju ak mora biti istinit ukoliko su premise istinite. Kod dedukcije je logi ki kontradiktorno da premise budu istinite, a zaklju ak neistinit.

Budu i da je zaklju ak ve sadržan u premisama, deduktivno zaklju ivanje ne pruža nove informacije, što ne zna i da je ono beskorisno. Primer dedukcije u reviziji mogao bi biti slede i:

Premise:

1. Svaki konto potraživanja od kupaca je korektan.
2. Konta A, B, V ... N su konta potraživanja od kupaca.

Zaklju ak:

Konta A, B, V ... N su korektna.

Ukoliko su premise istinite, onda zaklju ak koji se iz njih izvodi može biti u potpunosti pouzdan.

Indukcija. Kao i dedukcija, i indukcija se zasniva na logi kom povezanoš u iskaza. Razlika je u tome što zaklju ak indukovanja nije sadržan u polaznim premisama. Induktivni zaklju ak donosi znanje koje se širi van granica postoje eg saznanja koje je dato u premisama.

Iako indukcija ima centralno mesto u procesu generalizovanja, ona je od strane teoreti ara logike manje istražena od deduktivnog zaklju ivanja. Teorija logike ukazuje na postojanje dveju osnovnih formi induktivnih argumenata: enumeracije i analogije.

Koriš enje enumeracije omogu ava zaklju ivanje o populaciji na osnovu karakteristika uzorka. Jednostavan primer revizijske primene enumeracije bio bi slede i:

Premise:

1. Potraživanja od kupaca A, B, V ... N su selektovana iz skupa potraživanja koja ine populaciju.
2. Potraživanja od kupaca A, B, V ... N su korektno knjižena.

Zaklju ak:

Sa odre enim stepenom uveravanja (npr. 85%) može se re i da je odre eni deo potraživanja od kupaca (npr. 97-100%) korektno proknjižen.

Jasno je da ovakav na in rezonovanja nosi neizbežan rizik pogrešnog zaklju ka budu i da nisu testirana sva potraživanja od kupaca. Odlu ivanje u uslovima neizvesnosti umanjuje pouzdanost zaklju aka. Zbog toga ni revizor ne može pružiti apsolutno uveravanje u svoje zaklju ke.

Drugi oblik induktivnog argumenta je argument po analogiji. U analogiji se "izjava u formi 'A je u odnosu sa B' generalizuje u formu 'U je u odnosu sa V', gde su A i B klase koje su uklju ene u U i V, respektivno." Dati problem možemo razmotriti na slede em primeru:

Neka je U = konkretan sistem internih kontrola

A = osobine konkretnog sistema internih kontrola U

V = zamišljeni efektivan i efikasan sistem internih kontrola

B = osobine zamišljenog efektivnog i efikasnog sistema internih kontrola

Premise:

1. Sistem U sadrži osobine A (utvrđeno empirijski)
2. Sistem V sadrži osobine B (prethodno teoretsko znanje)
3. Osobine A su osobinama B (utvrđeno empirijski)

Zaključak:

Sistem U je sistemom V, odnosno sistem internih kontrola U je efektivan i efikasan, jer sadrži atribute koji su karakteristični za one sisteme internih kontrola koji se smatraju efektivnim i efikasnim.

Kao što se može videti, zaključak se na principima analogije ne izvodi sa potpunom izvesnošću. Zbog toga ni uverenje koje iz njega proističe ne može biti formirano (pa stoga ni dato) u obliku apsolutnog znanja.

Revizori svoje mišljenje ne mogu zasnivati na apsolutnom saznanju niti se njihovo mišljenje može prihvatiti sa apsolutnom sigurnošću. Mišljenje revizora mora se uvek prihvatiti sa određenom rezervom. Iako revizor izražava mišljenje o istinitosti i objektivnosti računovodstvenih tvrdnji, kao što smo videli njihova istinitost se ponekad nalazi van domašaja revizora. Zbog toga revizor ne može pružiti apsolutno uveravanje u adekvatnost sopstvenog mišljenja i prezentirane finansijske izveštaje.

Izražavanjem mišljenja o istinitosti i objektivnosti finansijskih izveštaja, revizori ne garantuju da u njima nema grešaka. "Kada obavlja reviziju, revizor pruža visok stepen uveravanja, ali ne i apsolutno uveravanje, da informacije koje su bile predmet revizije ne sadrže materijalno značajnu grešku. To se u izveštaju revizije izražava na pozitivan način, kao uveravanje u razumnoj meri."

Međutim, javnost koja koristi revizijske izveštaje teško prihvata ograničavanje pouzdanosti revizorskog mišljenja. Kada se obelodanjeni revidirani finansijski izveštaji kasnije pokažu nepouzdanim logično je da se postavi pitanje: Gde su bili revizori? Kako nisu otkrili greške koje postoje u finansijskim izveštajima? Ovo je još jedna forma jaza u otkrivanjima između onoga što revizor stvarno radi i onoga što javnost percipira da on radi. Javnosti je teško objasniti da revizor ne preuzima potpunu odgovornost za tačnost finansijskih izveštaja. Kako javnost da shvati da je moguće da revizor u potpunosti pravilno obavi svoj posao, a da rezultati njegovog rada budu pogrešni? A moguće je, nažalost, i razlog za to su inherentna ograničenja revizije.

Inherentna ograničenja revizije

Finansijski izveštaji su produkt celokupnog računovodstvenog procesa u toku jedne poslovne godine. U tako dugom vremenskom periodu u preduzeću mogu nastati na desetine hiljada poslovnih događaja, dokumenata i knjiženja. Detaljna provera računovodstvenog obuhvata svake poslovne promene zahtevala bi višegodišnju proveru pratećih visokim troškovima revizijskog angažmana. Izražavanje mišljenja o finansijskim izveštajima nakon tako dugog vremenskog perioda ne bi imalo nikakvu praktičnu vrednost za potencijalne korisnike izveštaja budući da bi se u međuvremenu desile druge poslovne promene koje bi izmenile finansijsku poziciju i rezultate poslovanja preduzeća. Čak i ako bi revizor bio u stanju da izvrši potpunu proveru u ograničenom vremenskom periodu (npr. do kraja februara naredne poslovne godine), ni tada ne bi bilo moguće pružiti apsolutno uveravanje u pouzdanost finansijskih izveštaja, jer postoji mnoštvo načina za izigravanje (zaobilazanje) kontrolnih mehanizama preduzeća. Dakle, jasno je da postoje određena inherentna (neizbežna) ograničenja koja utiču na (ne)mogućnost otkrivanja materijalnih grešaka.

Inherentna revizijska ograničenja su rezultat sledećih nužnosti:

- provera na bazi uzoraka;
- prirodna ograničenja sistema internih kontrola (npr. mogućnost tajnog dogovora o kriminalnoj radnji);
- najveći i deo revizijskih dokaza ima ubedljiv, ali ne i definitivan karakter.

Provera na bazi uzoraka. Zbog obima posla u reviziji provere se često vrše na bazi uzoraka. Shodno tome, prisutan je rizik da se stavka koja čini populaciju, a nije uzeta u uzorak, sadržati neku grešku koja bi, da je otkrivena, uticala na potrebu modifikovanja revizorskog mišljenja.

Prirodna ograničenja sistema internih kontrola. Sa svakom internom kontrolnom strukturom povezan je određen stepen rizika njene neefikasnosti. Bez obzira na sva nastojanja preduzeća da maksimalno unapredi sistem internih kontrola, on nikada nije toliko efektivan i efikasan da u potpunosti spreči mogućnost nastanka grešaka i kriminalnih radnji ili bar da otkrije i ispravi uočene nepravilnosti. U revizijskoj terminologiji, ova pojava se naziva inherentnim ograničenjima internih kontrola. "Ova ograničenja obuhvataju:

- neobičajen zahtev rukovodstva da troškovi određene interne kontrole nisu veći od njenih pretpostavljenih korisnih efekata;
- većina internih kontrola je usmerena na unapred određene rutinske poslovne promene, odnosno nije usmerena na neobičajene poslovne događaje;
- mogućnost ljudske greške zbog nepažnje, nemara, pogrešnog prosvetavanja i nerazumevanja instrukcija;
- mogućnost zaobilaženja internih kontrola zbog tajnog dogovora između članova rukovodstva ili nekog od zaposlenih sa subjektima spolja ili u okviru pravnog lica."

Revizijski dokazi imaju ubedljiv, ali ne i definitivan karakter. Nesigurnosti koje su neizbežne pri svakom izražavanju revizorskog mišljenja mogu biti sumirane sledećim rečima: "Nijedan smrtni ovek na bilo kom polju profesije nije u stanju da stekne apsolutno znanje o problemu. Neophodnost neprekidnog preispitivanja ljudskih shvatanja prihvaćena je i od strane prirodnih nauka. U pravosuđu viši sudovi povremeno menjaju odluke nižih sudova, a ponekad menjaju zaključak i sopstvene pozicije u određenim oblastima prava. Istina je relativna i ponekad ne baš jasno prepoznatljiva. Revizori nemaju veći uverenje u raspoznavanja istine od drugih. Subjektivna ograničenja i uslovi u kojima revizori rade moraju biti uzeti u obzir prilikom vrednovanja rezultata njihovog rada. Sudska presuda koja se smatra prihvatljivom jer je nastala kao rezultat razumnog obima dokaznog materijala (pri čemu se ima u vidu značaj i ograničenja situacije) mora biti merilo dovoljnosti i prilikom razmišljanja o limitima profesije revizije. Naknadno otkriće novog dokaznog materijala može kasnije osporiti ili čak i poništiti prvobitne zaključke. Bez obzira na sve, najbolji zaključak koji je mogao biti donet na bazi razumnog obima raspoloživih dokaza u trenutku donošenja odluke mora biti opšteprihvaćen kao kvalitetan zaključak".

Odustajanje od dostizanja apsolutnog uveravanja u reviziji ne znači da revizija kao profesija gubi ekonomsku funkciju. I pored nemogućnosti pružanja apsolutnog uveravanja, revizija i dalje ima društveno korisnu ulogu što pokazuje i nesmanjeno javno interesovanje za rezultate revizije. Upotrebnost vrednosti revizije ogleda se u tome što ona značajno smanjuje rizik od neistinitosti i neobjektivnosti finansijskih izveštaja. Nažalost, ona ga ne eliminiše u potpunosti. Određeni rizik i dalje postoji, ali svako poslovno odlučivanje je u suštini odlučivanje u uslovima neizvesnosti. Kad god se donosi neka pos-

lovna odluka, mora se uzeti u obzir da postoje informacijski rizici koji mogu dovesti do toga da se odluka pokaže pogrešnom. Rizik od grešaka u finansijskim izveštajima je samo jedan od njih. Zadatak revizije je da ovaj rizik redukuje do nivoa koji je korisnicima finansijskih izveštaja prihvatljiv.

Razumno uveravanje podrazumeva i dalje izuzetno visok nivo kredibiliteta u mišljenje revizora. Iako ne može dostići apsolutno uveravanje, revizor treba da teži što višem nivou. Ovaj cilj se postiže organizacijom revizijskog angažmana na način koji omogućava da se pri datim vremenskim i troškovnim ograničenjima prikupе što relevantniji i pouzdaniji dokazi na osnovu kojih se formiraju mišljenja. Postoje ograničenja nameću u potrebu da se revizor u svom radu koncentriše na pitanja koja imaju materijalno značajan uticaj na finansijske izveštaje i da, upravljajući potencijalnim rizicima, sprovede dovoljan obim revizijskih postupaka koji omogućavaju davanje profesionalnog mišljenja.

2.3.5. Koncept revizijskog dokaza

U cilju razumevanja funkcije verifikacije, možemo poći od dve jednostavne, povezane pretpostavke:

- Nakon izvođenja određene ljudske aktivnosti od strane jedne osobe, kod drugih osoba na koje te aktivnosti utiču nastaju sumnja i nesigurnost u pogledu toga šta se zaista desilo.
- Sumnja stvara potrebu za nekom formom verifikacije kojom se nesigurnosti mogu biti otklonjene ili barem umanjene.

Proces nastanka potrebe za verifikacijom moguće je prikazati na sledeći način:

Prikaz 7.
Proces
verifikacije

U privrednom, kao i u svakodnevnom životu uvek postoje događaji ili stanja koja utiču na druge osobe. Te osobe dobijaju informacije o događaju ili stanju, ali, s obzirom na značaj koji događaj ili stanje može za te osobe imati, one sa zabrinutošću i nesigurnošću prihvataju dobijene informacije.

Tako se rađa sumnja u verodostojnost informacija. Sumnja se može shvatiti kao "osećaj nelagodnosti i nezadovoljstva koga bismo se rado oslobodili i prešli u stanje uverenja. Ovo drugo stanje karakteriše osećaj mirnosti i zadovoljstva." Karakter sumnje određuje način na koji se vrši verifikacija. Verifikacija tako može biti intuitivna ili se vrši po instrukcijama. Ona može biti izvršena neposredno nakon nastanka nekog događaja i stanja ili naknadno. Verifikaciju mogu sprovoditi eksperti ili neke manje stručne osobe. Na kraju, verifikacija može biti institucionalizovana ili neformalna.

Značaj i karakteristike događaja ili stanja za pojedinca određuju na način koji će verifikacija biti sprovedena. Neka stanja i događaji mogu lakše biti sagledani i samim tim verifikovani. Na način verifikacije mogu uticati sledeći faktori:

- priroda događaja ili stanja (npr. da li neki objekat postoji u materijalnom ili nematerijalnom obliku);
- vreme kada nastaje događaj ili postoji određeno stanje (ako se događaji ili stanja brzo menjaju verifikacija mora biti izvršena neposredno nakon njihovog nastanka);
- raspoloživost dokaza (količina i kvalitet dokaznog materijala – esto se razlikuje).

Procesom verifikacije se, osim otklanjanja sumnji i nesigurnosti, postiže se i jedan viši cilj. Verifikacija omogućuje ljudima da donesu racionalne odluke na bazi proverenih informacija. "Glavna uloga verifikacije je u kontroli i regulaciji ljudskih aktivnosti, sa posebnim naglaskom na efekat stabilizacije, u smislu omogućavanja racionalnosti i otklanjanja zabrinutosti koja je izazvana nesigurnošću."

Revizija je po svojoj prirodi proces verifikacije. Revizijom se otklanjaju sumnje koje postoje kod vlasnika kapitala i drugih korisnika finansijskih izveštaja u pogledu istinitosti i objektivnosti informacija koje su u tim izveštajima sadržane. Nakon izvršene revizije, korisnici se sa većim poverenjem mogu osloniti na ranije unovodstvene informacije prilikom donošenja odluke o (re)alokaciji resursa.

Ideja o verifikaciji finansijskih informacija je nastala davno i inaugurisana je kroz istoriju u skoro svim civilizacijama koje su se ozbiljno bavile organizovanjem ekonomskih aktivnosti. Verifikacija obelodanih finansijskih izveštaja je ipak mnogo novijeg datuma, samim tim što su i sami finansijski izveštaji kao instrument izveštavanja nastali mnogo kasnije.

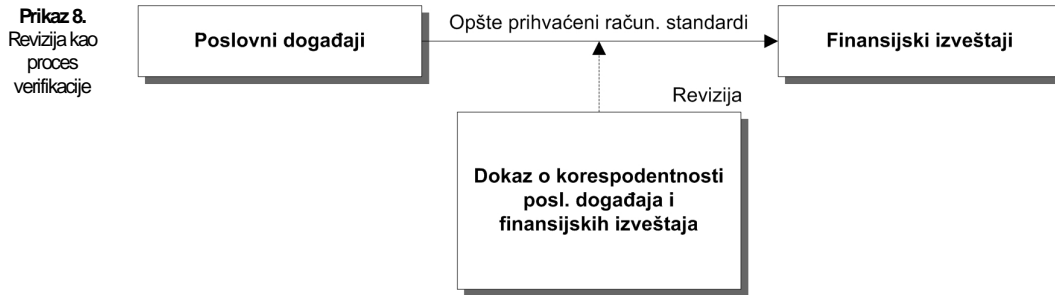
Cilj revizije kao procesa verifikacije je otklanjanje ili umanjenje informacionog rizika. Informacioni rizik se može definisati kao rizik od donošenja pogrešnih odluka zbog pogrešnih informacija o alternativama odlučivanja.

Preduslov koji treba biti zadovoljen kako bi verifikacija bila moguća je da mora postojati način da se provere ranije unovodstvene informacije. Verifikacija finansijskih izveštaja nije samo pitanje moralnog integriteta nezavisnih revizora. Ona je isto tako i tehničko pitanje. Drugim rečima, za verifikaciju izveštaja je neophodno da je moguće ispitati verodostojnost finansijskih izveštaja. Ako revizor ima odgovornost da izrazi kompetentno mišljenje o kvalitetu finansijskih izveštaja, onda je logično pretpostaviti da je takva verifikacija izvodljiva.

Proverljivost ranije unovodstvenih informacija je prihvaćena kao jedna od kvalitativnih karakteristika ranije unovodstvenih informacija. Ona se ponekad izdvaja kao posebna karakteristika, a ponekad je sadržana u okviru karakteristike pouzdanosti. Naime, pouzdanost u ranije unovodstvenom kontekstu zahteva ne samo da finansijski izveštaji verno reprezentuju finansijsko stanje i rezultate poslovanja preduzeća, već i da korisnici finansijskih izveštaja budu u razumnoj meri uvereni da izveštaji zaista predstavljaju verno prezentaciju što znači da pouzdanost ranije unovodstvenih informacija nije moguća bez njihove proverljivosti. U svakom slučaju, izolovana ili u okviru karakteristike pouzdanosti, proverljivost doprinosi korisnosti ranije unovodstvenih informacija.

Reviziju kao proces verifikacije mogu e je prikazati na slede i na in:

2

Finansijski izveštaji trebaju predstavljati istinitu i objektivnu sliku o finansijskom stanju i rezultatima poslovanja preduze a. Nezavisni revizor ima zadatak da prikupi dokaze na osnovu kojih e mo i izraziti mišljenje o tome da li finansijski izveštaji korespondiraju sa stvarnim stanjem. Budu i da se kao instrument za prevo enje stvarnog stanja u oblik ra unovodstvenih podataka koriste opšteprihva eni ra unovodstveni standardi, revizor treba da proveri da li su finansijski izveštaji na kraju godine nastali kao posledica dosledne primene ra unovodstvenih principa i pravila.

Pretpostavka o proverljivosti finansijskih izveštaja implicira da je mogu e prikupiti dokaze o tome da li su finansijski izveštaji sastavljeni u skladu sa utvr enim okvirom za ra unovodstveno izveštavanje. Dokaz se može definisati kao sredstvo za utvr ivanje istine. Budu i da u razli itim podru jima ljudskog znanja postoje druga iji problemi koje treba rešavati, nau ne discipline koriste razli ite metode istraživanja. Samim tim i na in prikupljanja i vrednovanja dokaza je razli it.

Revizija kao specifi no podru je znanja zahteva dokaze kako bi revizor mogao racionalno prosu ivati o tvrdnjama u finansijskim izveštajima. Dokaz, u kontekstu revizije, ine "informacije koje je revizor pribavio u vezi sa izvo enjem zaklju aka na kojima se zasniva mišljenje revizora." Suštinski zadatak revizora je traženje podloge (osnove) za formiranje mišljenja o finansijskom izveštaju. Dokazi revizoru predstavljaju opravdanje za zaklju ke i revizijski izveštaj. U meri u kojoj formira mišljenje na osnovu odgovaraju ih dokaza, revizor se ponaša racionalno. Ako revizor ne prikupi dovoljno kompetentnih dokaza za donošenje zaklju ka o istinitosti i objektivnosti finansijskih izveštaja, a izrazi mišljenje kao da sa svim neophodnim dokazima raspolaže, revizorovo uverenje je iracionalno.

Karakter i sadržaj dokaza nisu isti u svim oblastima ljudskog znanja. Razlika proisti e iz svrhe kojoj dokazi služe. U svakom slu aju, dokazi predstavljaju sredstvo pomo u koga možemo dosti i stanje "znanja" umesto stanja "verovanja". Oni su instrument koji doprinosi formiranju racionalne uverenosti. Razlika izme u nauke i vere upravo je u tome što se nauka zasniva na dokazivim argumentima. Teorijska utemeljenost revizije kao nau ne discipline zahteva da se izražavanje mišljenja zasniva na prethodnom izvo enju dokaznog postupka. Samo tako je mogu e definisati odgovornost revizora.

Revizijski dokazi se razlikuju prema doprinosu ostvarenju kona nog cilja revizije. Tako razlikujemo dokaze koji zna ajno doprinose formiranju mišljenja, ali i dokaze koji pružaju nizak stepen uveravanja u istinitost i objektivnost tvrdnji u finansijskim izveštajima. Mera sa kojom se revizor može pouzdati u dokaze zavisi i od prirode samih dokaza. Mauc i Šaraf razlikuju tri klase dokaza:

1. prirodne dokaze,
2. kreirane dokaze i
3. racionalnu argumentaciju.

Prirodni dokazi postoje svuda u okruženju. Njihovo fizičko postojanje je dokaz sam po sebi. Tako revizor u okviru revizijskih postupaka prisustvuje npr. brojanju novca u blagajni ili inventarisanju. Prirodni dokazi su najpouzdaniji oblik dokaza u reviziji. Problem je u tome što nisu uvek raspoloživi.

Kreirani dokazi ne postoje neposredno u okruženju, pa je neophodno uiniti određeni napor kako bi se generisali. Tako je za potvrđivanje postojanja npr. hemijskih supstanci prilikom popisa dovoljno vizuelno uočenje, ali je za utvrđivanje njihovog sadržaja neophodno sprovesti eksperimente. Tek dobro osmišljeni postupci mogu dati odgovor na pitanje o kojim hemijskim supstancama je reč. Mogućnost eksperimentalnog testiranja nije uvek prisutna, pa je frekventnost korišćenja kreiranih dokaza ograničena.

Treća klasa dokaza je **racionalna argumentacija**. Većina ljudskih saznanja ne zasniva se samo na fizičkom postojanju objekata i eksperimentima. Rezultati posmatranja i eksperimentisanja predstavljaju osnovu za logičko rezonovanje. Složenim intelektualnim procesima dolazi se do novih saznanja koja se prihvataju kao istinita sa manjom ili većom sigurnošću. Na primer, kada revizor vrednuje računovodstvene procene klijenta (npr. ispravku vrednosti potraživanja, stope amortizacije i sl.), revizor se, u nedostatku konkretnih dokaza, mora poslužiti racionalnom argumentacijom nastojeći da utvrdi da li se data procena može smatrati razumnom. Dozvoljavanjem da i racionalni argumenti budu validan izvor dokaza umanjuje se pouzdanost izvedenih zaključaka, ali se mogućnost dokazivanja proširuje na nova područja. Sve discipline moraju se u nekoj meri zasnivati na apstraktnim istinama. Pri korišćenju apstraktnih pretpostavki u rezonovanju, potpuna sigurnost je nemoguća i ostvariti, ali zaključci mogu biti toliko izgledni da je moguće prihvatiti ih sa velikom verovatnošću. Negiranje validnosti zaključivanja sa verovatnošću i zahtevanje isključivo potpuno pouzdanih dokaza unazadilo bi mnoge naučne discipline koje su i pored nesigurnosti u zaključcima značajno doprinele unapređenju društva.

Revizijski dokaz je sredstvo uspostavljanja istinitosti računovodstvenih informacija. Dokaz je u reviziji opšteprihvaćeno sredstvo u funkciji verifikacije. On je sredstvo pomoću kojeg se hipoteza o "istinitom i objektivnom" izveštavanju potvrđuje ili opovrgava. Revizijski dokaz je ono što revizori izaberu da bi doneli svoj sud (procenu) o relevantnosti i pouzdanosti finansijskih izveštaja. On predstavlja sredstvo pomoću kojeg revizor postiže stanje sigurnosti u vezi kvaliteta izveštaja.

S obzirom na značaj prikupljanja i vrednovanja dokaza u procesu formiranja mišljenja revizora, dokazi u reviziji moraju biti u nastavku knjige detaljnije obrađeni.

2.4. Standardi revizije

Standardi revizije predstavljaju poslednju kariku izmeđutur teorije i prakse revizije, budući da nastaju na osnovu celokupnih teorijskih revizijskih znanja i promišljanja o reviziji, a direktno služe oblikovanju revizijske prakse. S obzirom da standardi revizije sadrže pravila za izvođenje konkretne revizije, oni su u suštini osnov za merenje kvaliteta rada nezavisnih revizora. Usvajanje standarda, njihovo održavanje i dogradnja, dosta visokom uniformnom nivou, potvrđuju opravdanost njihovog inaugurisanja. To, istovremeno, predstavlja dokaz da je revizorima veoma stalo do standarda koji usmeravaju njihovo delovanje. Visoki nivo standarda zahteva odgovarajuće znanje, brigu, većinu i stručni rad, što sve zajedno doprinosi ugledu profesije u javnosti. Standardi revizije nisu stati na kategorija. Oni su od prvih definisanja do danas izdržali dosta kritičkih osvrta.

Standardi revizije pojavili su se prvo u SAD. Njihov tvorac je AICPA. Ovi standardi su na praksu revizije u svetu imali najveći uticaj. Pored ovih standarda, na praksu su dosta uticali i standardi koji su razvijeni u Engleskoj. Ovi standardi su po mnogo čemu jednaki američkim.

U skladu sa zahtevima direktiva Evropske unije razvijaju se, po etkom osamdesetih godina, Meunarodni standardi revizije, od strane IFAC. Naravno, najveći uticaj na izradu meunarodnih standarda potiče iz potrebe za harmonizacijom finansijskih izveštaja u svetu, a njen cilj je da se unovodstvene informacije budu sačinjene, procesirane i objavljene na osnovu meunarodnih standarda i revizorsko mišljenje o finansijskom izveštaju izdato uz uvažavanje Meunarodnih standarda revizije.

Namera harmonizacije i standardizacije na svetskom nivou je da donosiocima odluke obezbedi da unovodstvene informacije koje su sačinjene i ocenjene po istim standardima tj. da imaju isti sadržaj i isto značenje. Harmonizaciji i standardizaciji značajni doprinos daju informacione i telekomunikacione tehnologije.

Zbog značaja koji su standardi revizije AICPA imali u razvoju revizije u ovom delu knjige kratko ćemo obraditi Opšteprihvaćene standarde revizije, pa zatim dati pregled Meunarodnih standarda revizije.

2.4.1. Opšteprihvaćeni standardi revizije (GAAS)

Opšteprihvaćeni standardi revizije predstavljaju nacionalne standarde revizije u SAD, razvijeni su od strane AICPA i prezentovani su u sledećem osnovnom okviru:

Opšti standardi,
Standardi izvođenja revizije, i
Standardi izveštavanja.

Opšti standardi su:

1. Revizori moraju imati adekvatnu obuku i stručnost.
2. Revizori u angažmanu trebaju održavati nezavisnost stava.
3. U obavljanju revizije potrebno je ispoljiti dužnu profesionalnu pažnju.

Standardi izvođenja revizije su:

1. Reviziju treba adekvatno planirati, a rad revizorskog osoblja kontrolisati.
2. Potrebno je razmotriti strukturu interne kontrole i pribaviti dovoljno pokazatelja o organizaciji interne kontrole.
3. U postupku revizije treba pribaviti dovoljno pouzdanih dokaza da bi se osigurala razumna osnova za formiranje mišljenja.

Standardi izveštavanja su:

1. Usklađenost finansijskih izveštaja sa opštim meunarodstvenim standardima.
2. Konzistentna primena meunarodstvenih standarda.
3. Adekvatno informativno obelodanjivanje.
4. Izražavanje mišljenja.

Navedenih deset standarda od revizora zahtevaju izuzetnu stručnost zato što oni u postupku revizije mora da odluči i operacionalizuje "adekvatno planiranje" ili da odredi šta predstavlja "dovoljno dokaznog materijala". Odlučivanje o navedenom potvrđuje da se revizija ne može svesti na mehaničko znanje i sprovođenje. Naprotiv, svaka revizija predstavlja intelektualni napor koji je od vitalnog značaja za sprovođenje revizije.

Brižljivo tumačenje standarda je od velike pomoći za efikasan rad revizora. Tumačenja su autoritativne reference koje revizori koriste za rešavanje problema u toku revizije. Pravila

profesionalnog ponašanja od revizora zahtevaju da se pridržavaju ovih tumačenja. Zbog toga, u praksi se esto pod izrazom "standardi revizije" podrazumevaju tumačenja i izveštaji, zajedno sa deset opšteprihvaćenih standarda. Oni doduše ne propisuju tehnike i postupke revizije, već dodatne smernice po određenim temama. U SAD, tumačenja se identifikuju po dva numerička sistema i to SAS broj i AU broj. SAS je numerički sistem po datumu izdavanja a AU je sistem svrstavanja po temama. U Engleskoj se revizorske direktive identifikuju po nazivu i datumu izdavanja.

Standarde revizije, prethodno pomenute i specificirane u daljem izlaganju, ćemo elaborirati nešto detaljnije.

2.4.1.1. Opšti standardi

Opšti standardi su zasnovani, pre svega, na konceptima dužne pažnje i nezavisnosti. U biti se odnose na revizorove profesionalne kvalifikacije i kvalitet njegovog rada, i prožimaju se u primeni sa standardima izvođenja i izveštavanja.

Opšti standardi od revizora zahtevaju da zadovolji sledeće uslove:

1. adekvatnu obuku i stručnost,
2. nezavisnost u pogledu stavova,
3. dužnu profesionalnu pažnju.

1. Revizor mora biti stručan po pitanju raunovodstva i revizije. Zahtevana stručnost stiče se kroz proces formalnog obrazovanja, kontinuiranu profesionalnu edukaciju i kroz, na određeni način, kontrolisano iskustvo na poslu.

Obrazovanje i iskustvo se uzajamno dopunjuju i osnova su za razvijanje sposobnosti raunovanja, što je preduslov za kompetentnost profesionalnog revizora.

2. Drugi opšti standard zahteva da revizor bude nezavisan. Revizor treba da bude nezavisan i nepristrasan u odnosu na finansijske izveštaje koji su predmet revizije.

Revizori moraju izbegavati svaki odnos sa klijentom, koji bi naveo bilo kog korisnika izveštaja i onoga ko poznaje sve činjenice, da posumnja u njegovu nezavisnost. Revizor se u javnom životu mora vladati tako da javnost nema nikakvog razloga da posumnja u njegovu nezavisnost. Nezavisnost revizora je se najbolje osiguravati ako se poštuje kodeks profesionalnog ponašanja.

3. Revizor je obavezan da u postupku revizije ispolji dužnu pažnju. Zbog toga je potrebno da poseduje tražene tehničke veštine i da se pridržava etičkih standarda ponašanja. Ovaj standard zahteva od revizora da svaki korak revizije sprovede na obazriv i revnoman način. To znači da se mora isključiti svaka nemarnost ili materijalni propust. Odstupanje od standarda dužne profesionalne pažnje i indiferentan odnos prema poslu, mogu revizora izložiti riziku da napravi grešku ili prevari sve one koje se oslone na njegov rad.

2.4.1.2. Standardi izvođenja revizije

Standardi izvođenja revizije su, pre svega, zasnovani na konceptu dokaza. Oni se odnose na smernice i mere kvaliteta u izvođenju revizije kod klijenta (na terenu) i primenjuju se sa opštim standardima. Ovi standardi mogu se skraćeno nazvati kao:

1. adekvatno planiranje i supervizija,
2. razmatranje strukture interne kontrole,
3. dovoljno kompetentnog dokaznog materijala.

1. Prvi standard naglašava vremensko odre enje, planiranje i superviziju revizorskog rada. Navedeni standard zahteva od revizora da svaki revizorski angažman treba biti adekvatno planiran bez obzira da li se revizija izvodi prvi put ili je ona nastavak prethodnog angažmana.

Poželjno je da revizor bude imenovan pre ili odmah nakon isteka godine za koju se vrši revizija. Ranije imenovanje omogu ava revizoru dovoljno vremena da planira ekspeditivnu reviziju i da razmotri završetak odre enog dela rada pre izrade finansijskih izveštaja. Iako ranije imenovanje ima odre ene prednosti, revizor može prihvatiti angažman i nakon izrade finansijskih izveštaja. Me utim, revizor treba da upozori klijenta da se revizorsko mišljenje može izdati jedino ako se sprovede adekvatno istraživanje.

Planiranje revizije, kao proces razvijanja celovite strategije, zavisi od veli ine i kompleksnosti klijentove delatnosti, iskustva i znanja o klijentu.

Planiranje revizije obuhvata tehni ke i administrativne aspekte. Tehni ki aspekt planiranja odre en je strategijom revizije. Sprovo enje strategije revizije uklju uje brojne odluke administrativne prirode, kao što su raspored rada, imenovanje osoblja i sl.

Planiranje revizije uklju uje razmatranja vezana za:

- delatnost klijenta i oblast u kojoj radi,
- ra unovodstvenu politiku i procedure,
- preliminarne procene nivoa materijalnosti u revizijske svrhe,
- delove finansijskog izveštaja koji verovatno mogu biti kriti no podru je revizije i zahtevaju odre ene izmene i prilago avanja.

Pre svega, potrebno je da revizor putem planiranja postane "familijaran" sa klijentovom organizacijom i karakteristikama rada. "Familijarnost" dovodi i do razumevanja i ose aja klijenata. Revizor je najbolje pripremljen da izvrši reviziju kada je sasvim "familijaran" sa klijentom, tj. kad poznaje njegovu delatnost, probleme, okruženje, zaposleno osoblje, na in obrade podataka i sl.

Supervizija je proces usmeravanja napora saradnika saglasno ciljevima revizije, i utvr ivanje da li su ciljevi ostvareni. Sav rad koji izvedu mla i revizori treba da bude pregledan i konstatuje dali su njihovi zaklju ci konzistentni sa prikupljeni dokazima. Procedure, tako e trebaju odrediti razliku u mišljenjima me u osobljem, u vezi sa ra unovodstvenim i revizorskim pitanjima koja treba rešiti.

Supervizija ili kontrola rada saradnika, u ukupnom vremenu potrebnom za reviziju, u estvuje izme u 20% i 25%. Analiti ari revizije ocenjuju da je tako potrošeno vreme racionalno iskoriš eno jer bi bez supervizije revizija verovatno mnogo duže trajala.

Supervizija po inje odre ivanjem i podelom zadataka me u revizorima u revizijskom timu i osiguranjem da svaki zadatak, kao i njegov cilj, bude shva en. Ona se nastavlja razgovorom izme u rukovodica revizije i saradnika, kako bi svi u esnici bili neprekidno informisani o važnim problemima u toku revizije i kroz razgovor došli do racionalnog rešenja. Supervizija nekada može zna iti i "hvanje u koštac" sa razli itim mišljenjima lanova revizorskog tima. Supervizija se završava pregledom kompletnog rada saradnika.

2. Drugi standard izvo enja revizije zahteva da revizor razmotri strukturu interne kontrole klijenta, kao osnove za planiranje revizije.

Standard isti e važnu inverznu vezu izme u:

- a. efikasnosti sistema interne kontrole, sa jedne strane, i
- b. nivoa suštinskih testova, sa druge strane.

Standard od revizora zahteva da razume klijentovu strukturu interne kontrole kako bi reviziju adekvatno sproveo. Od dizajna i implementacije strukture interne kontrole zavise priroda, obim i vremensko odre enje procesa revizije. Kako se efikasnost strukture interne kontrole pove ava, smanjuje se potreba za suštinskim testovima. Veza je zasnovana na premisi da efikasna struktura interne kontrole može biti oslonac, a neefikasna ne može.

Razmatraju i strukturu interne kontrole u skladu sa drugim standardom izvo enja, mogu se izvu i zaklju ci u pogledu nedostatka klijentove strukture interne kontrole.

3. Tre i standard izvo enja revizije zahteva od revizora da prikupe dovoljno kompetentnog dokaznog materijala, da bi imali osnovu za izražavanje mišljenja o finansijskim izveštajima. Dokaz revizije sastoji se od ra unovodstvenih podataka i svih povezanih informacija koje ih potvr uju, a koji su revizoru na raspolaganju.

Kompetentni dokazni materijal je jedini osnov za donošenje razumnih, na informacijama zasnovanih, revizorskih zaklju aka. Dovoljnost i kompetentnost dokaznog materijala odre uje sam revizor po svom profesionalnom naho enju.

Nezavisni revizori preferiraju uverljive dokazne materijale. Me utim, zbog troškova prikupljanja dokaza, koji ne mogu biti premašeni u smislu korisnosti, za dokaz se pre može re i da je ubedljiv (uverljiv), nego da je u potpunosti pouzdan. Ovakva situacija je sasvim prihvatljiva, pošto je revizija dizajnirana za pružanje razumnih, a ne apsolutnih uverenja o klijentovim finansijskim izveštajima.

2.4.1.3. Standardi izveštavanja

etiri standarda izveštavanja bazirana su na revizijskom konceptu poštene prezentacije. Oni ukazuju na smernice i mere kvaliteta izveštavanja o rezultatima revizije. Sli no kao i standardi izvo enja, primenjuju se u skladu sa opštim standardima.

Standardi izveštavanja odnose se na:

1. Uskla enost finansijskih izveštaja sa opštim ra unovodstvenim standardima.
2. Konzistentnu primenu ra unovodstvenih standarda.
3. Adekvatno informativno obelodanjivanje.
4. Izražavanje mišljenja.

1. Prvi standard izveštavanja zahteva da revizor formira mišljenje da li su finansijski izveštaji prikazani u skladu sa ra unovodstvenim standardima.

Ra unovodstveni standardi su više dinami ni nego stati ni i stalno se razvijaju kao odgovor na promene u okruženju. Oni su rezultat evolutivnog procesa za koji se o ekuje da e se nastaviti i u budućnosti, kao odgovor na promene ekonomskih i društvenih uslova, nova saznanja i tehnologiju, i težnju korisnika za relevantnim informacijama. To su razlozi koji revizora upu uju da permanentno prati sve promene u standardima i iste respektuje u izradi revizorskog izveštaja.

2. Drugi standard izveštavanja zahteva od revizora da identifikuje okolnosti u kojima ra unovodstveni standardi nisu konzistentno primenjeni u tekuci em periodu u odnosu na prethodni.

Me utim, osnov za standard nije samo obi na konzistentnost, nego se kao osnov uzima odnos izme u konzistentnosti i uporedivosti.

"Uporedivost" je opšti termin, koji se odnosi na uporedivost finansijskih izveštaja iz perioda u period i na uporedivost finansijskih izveštaja klijenta sa finansijskim izveštajima drugih klijenata. Konzistentnost je usko vezana za uporedivost. Na primer ako klijent promeni na in obra una

amortizacije u teku o j godini primena ra unovodstvenih principa nije konzistentna, i finansijski izveštaj iz te godine nije uporediv sa onima iz ranijih godina. Cilj ovog standarda je da se izveštaj materijalno ne ugrozi zbog nekonzistentne primene ra unovodstvenih standarda iz perioda u period.

3. Ako druga i je nije navedeno u revizorskom izveštaju, informacije u finansijskim izveštajima mogu se u razumnoj meri smatrati adekvatno obelodanjenim.

Korisnici finansijskih izveštaja obi no nisu u poziciji da znaju da li su obelodanjivanja u finansijskim izveštajima (uklju uju i i napomene uz finansijske izveštaje) adekvatna tj. da li finansijski izveštaji uklju uju sve neophodne informacije. Ukoliko nije druga i je navedeno u revizorskom izveštaju, korisnik može pretpostaviti da su obelodanjivanja adekvatna. Pri odre ivanju koji obim obelodanjivanja se može smatrati odgovaraju im, revizor treba da koristi ra unovodstvene standarde, budu i da je ra unovodstvenim standardima propisano šta treba da sadrži jedan kompletan finansijski izveštaj.

Obelodanjivanje treba da bude adekvatno po formi, angažmanu i sadržaju. Odluka da li je obelodanjivanje informativno i adekvatno, treba da se zasniva na tome da li dodatne informacije imaju uticaj na razumno informisanog donosioca odluke. Revizorovo pravilo za odlu ivanje o prednjem je: Kakav uticaj e informacije imati na donosioca odluke?

Obelodanjivanje finansijskog izveštaja treba da pruži informacije o rezultatima rada kompanije, finansijskoj poziciji, gotovinskom toku. Obelodanjivanja mimo podru ja finansijskog izveštaja su nepotrebna.

4. etvrti standard izveštavanja zahteva da nezavisni revizor ili izrazi mišljenje o finansijskom izveštaju klijenta u celini, ili pak da izjavi da mišljenje nije mogu e izraziti.

Naglasak je na mišljenju koje se daje za finansijski izveštaj "u celini". Delimi na mišljenja ili mišljenja o delovima pojedinih finansijskih izveštaja nisu prikladna, pošto umanjuju vrednost poruke koju ima revizorski izveštaj.

etvrti standard izveštavanja zahteva od revizora da ukaže na karakter ispitivanja i nivo revizorove odgovornosti u svim slu ajevima gde je revizorovo ime "povezano" sa finansijskim izveštajima.

Cilj etvrtog standarda izveštavanja je da spre i pogrešnu interpretaciju nivoa odgovornosti koja se o ekuje od nezavisnog revizora. Revizor je odgovoran samo za mišljenje o finansijskom izveštaju, a menadžment je odgovoran za podatke i informacije u finansijskom izveštaju, kao i za prate e finansijske i druge izveštaje.

2.4.2. Me unarodni standardi revizije (ISA)

Me unarodna federacija ra unovo a ima zadatak, kako je to navedeno u njenom statutu, da "... razvija i unapre uje ra unovodstvenu profesiju kao bi bila sposobna da u javnom interesu pruži usluge visokog kvaliteta". Za realizaciju ovog cilja Glavni odbor IFAC-a je osnovao Odbor za Me unarodne standarde revizije i uveravanja (IAASB). Zadatak ovog Odbora je da razvija i izdaje standarde i saopštenja o reviziji.

IAASB respektuje injenicu da u svakoj zemlji postoji zakonska i druga regulativa prakse revizije finansijskih izveštaja. Nacionalni standardi u zemljama lanicama se razlikuju po formi i sadržini. IAASB izdaje Me unarodne standarde revizije sa ciljem da oni budu me unarodno prihva eni.

Me unarodni standardi revizije sadrže osnovne principe, bitne postupke i smernice koje služe kao vodi za revizorsku praksu.

Meunarodni standardi revizije bez obzira na njihov meunarodni karakter nemaju intenciju da derogiraju zakonsku regulativu u zemljama članicama. U slučaju kad je lokalna regulativa u suprotnosti sa ISA, organizacije članovi IFAC-a imaju obavezu da se pridržavaju obaveza koje proističu iz članstva što znači da moraju primenjivati ISA.

Meunarodni standardi revizije primenjuju se na reviziju finansijskih izveštaja koji su sastavljeni u skladu sa: Meunarodnim računovodstvenim standardima, nacionalnim računovodstvenim standardima ili drugim zvaničnim okvirom usvojenim za finansijsko izveštavanje.

Meunarodni standardi revizije su svrstani u sledeće grupe:

1. Opšti principi i odgovornosti
2. Procena rizika i odgovori na procenjeni rizik
3. Revizijski dokaz
4. Korišćenje rada drugih
5. Zaključci revizije i izveštavanje
6. Specijalne oblasti

Ove grupe sadrže sledeće pojedinačne standarde:

Opšti principi i odgovornosti:

- 200** Ciljevi nezavisnog revizora i sprovođenje revizije u skladu sa zahtevima Meunarodnih standarda revizije
- 210** Uslovi revizijskih angažmana
- 220** Kontrola kvaliteta revizije finansijskih informacija
- 230** Revizijska dokumentacija
- 240** Odgovornost revizora za razmatranje kriminalnih radnji u reviziji finansijskih izveštaja
- 250** Razmatranje primene zakona i drugih propisa u obavljanju revizije finansijskih izveštaja
- 260** Saopštavanje revizorskih nalaza licima ovlašćenim za upravljanje
- 265** Saopštavanje o slabostima internih kontrola licima ovlašćenim za upravljanje i rukovodstvu

Procena rizika i odgovor na procenjeni rizik:

- 300** Planiranje revizije finansijskih izveštaja
- 315** Razumevanje pravnog lica i njegovog okruženja i procena rizika materijalne greške
- 320** Materijalnost u planiranju i izvođenju revizije
- 330** Revizijski postupci kao odgovor na procenjene rizike
- 402** Revizijska razmatranja u vezi sa klijentima koji koriste uslužne organizacije
- 450** Vrednovanje grešaka utvrđenih tokom revizije

Revizijski dokaz:

- 500** Revizijski dokaz
- 501** Revizijski dokaz - Dodatna razmatranja za specifične pozicije
- 505** Eksterne potvrde
- 510** Prva angažovanja - početna stanja
- 520** Analitički postupci
- 530** Revizijsko uzorkovanje

- 540** Revizija ra unovodstvenih procena, uklju uju i i pitanja fer vrednosti i odgovaraju a obelodanjivanja
- 550** Povezani subjekti
- 560** Naknadni doga aji
- 570** Na elo stalnosti pravnog lica
- 580** Izjave rukovodstva

Koriš enje rada drugih:

- 600** Posebna razmatranja – revizija finansijskih izveštaja grupe (uklju uju i i rad drugog revizora)
- 610** Razmatranje rezultata rada interne revizije
- 620** Koriš enje rezultata rada eksperta

Zaklju ci revizije i izveštavanje:

- 700** Formiranje mišljenja i izveštavanje o finansijskim izveštajima
- 705** Modifikacija mišljenja u izveštaju nezavisnog revizora
- 706** Skretanja pažnje u izveštaju nezavisnog revizora
- 710** Uporedni podaci
- 720** Ostale informacije u dokumentima koji uklju uju finansijske izveštaje koji su predmet revizije

Specijalne oblasti:

- 800** Posebna pitanja - Izveštaj revizora o revizijskim angažmanima za specijalne svrhe
- 805** Posebna pitanja –Revizija pojedina nih finansijskih izveštaja i odredenih elemenata, ra una ili stavki u finansijskom izveštaju
- 810** Posebna pitanja –Angažmani na izveštavanju o sažetim finansijskim izveštajima

Pored ISA, Odbor za Me unarodne standarde revizije i uveravanja izdaje i Saopštenja o me unarodnoj praksi revizije (IAPS). Cilj objavljivanja ovih saopštenja je da obezbede prakti nu pomo revizorima u primeni standarda. Saopštenja nemaju obaveznost primene kao standardi. Od 2006. godine aktuelna su slede a Saopštenja o me unarodnoj praksi revizije:

- 1000** Procedure me ubankarskih konfirmacija
- 1004** Odnos izme u supervizora banke i eksternih revizora banke
- 1005** Posebna razmatranja u reviziji malih pravnih lica
- 1006** Revizija finansijskih izveštaja banaka
- 1010** Razmatranje pitanja u vezi životne sredine pri reviziji finansijskih izveštaja
- 1012** Revizija derivata finansijskih instrumenata
- 1013** Elektronska trgovina - uticaj na reviziju finansijskih izveštaja
- 1014** Izveštavanje od strane revizora o usaglašenosti sa Me unarodnim standardima finansijskog izveštavanja

2.5. Mišljenje revizora

Na osnovu sprovedenih procedura revizije i sakupljenih dokaza, revizor formira mišljenje o finansijskim izveštajima koje će saopštiti zainteresovanim korisnicima. Mišljenje revizora predstavlja njegovo uverenje o usklađenosti finansijskih izveštaja sa zahtevima računovodstvenih standarda i zakona.

Izveštaj revizora treba da sadrži jasno i u pismenoj formi izraženo mišljenje o finansijskim izveštajima posmatranim u celini.

U "revizorskoj praksi", formirala su se četiri tipa mišljenja, od kojih tri daju mišljenja o finansijskim izveštajima, a jedan ne daje mišljenje o finansijskim izveštajima.

Tipovi mišljenja, prema Međunarodnom standardu revizije 700 "Izveštaj revizora o finansijskim izveštajima", su:

1. pozitivno, "bez rezervi", bez kvalifikacije,
2. mišljenje sa rezervom, sa kvalifikacijom,
3. negativno mišljenje,
4. uzdržavanje od mišljenja, demant.

Pozitivno (bez kvalifikacije, bez rezervi) mišljenje daje korisnicima izveštaja pozitivan signal o finansijskoj poziciji, rezultatima poslovanja i gotovinskom toku. Mišljenje bez rezerve znači da finansijski izveštaj daje istinit i objektivni prikaz transakcija i u skladu je sa zakonskim odredbama i računovodstvenim standardima.

Mišljenje sa rezervom ili kvalifikovano mišljenje, daje povoljan signal o finansijskim izveštajima, ali uz određene rezerve (modifikacije) koje mogu biti klasifikovane kao materijalne, ali ne i fundamentalne. Rezerva u ovom tipu mišljenja izražava se sa naglaskom: "osim za". Ovo mišljenje je za korisnike manje povoljno od pozitivnog, ali je povoljno "osim za" neke neizvesnosti ili neslaganja.

Negativno mišljenje daje nepovoljan signal korisnicima revizorskog izveštaja. Ono se izdaje kad postoje uslovi za mišljenje sa rezervom, ali je problem toliko bitan da je opravdano negativno mišljenje. Ovim mišljenjem revizor obično želi da upozori korisnike na to da su efekti neprimenjivanja računovodstvenih standarda toliko važni da finansijska pozicija, finansijski rezultat i gotovinski tok nisu pravilno prikazani u finansijskom izveštaju.

Uzdržavanje od mišljenja formalno ne daje korisnicima signal o finansijskim izveštajima, jer se mišljenje ne izražava. Ovaj tip mišljenja obično opisuje uslove kad revizor ne može da izvrši reviziju u obimu koji mu omogućava da formira mišljenje o finansijskom izveštaju.

Uzdržavanje od mišljenja je opis uslova koji revizoru nisu omogućili da prikupi dovoljno kompetentnog dokaznog materijala za kompetentnu ocenu finansijskog izveštaja. Uzdržavanje od mišljenja za vlasnike akcija je nepovoljan signal.

Pitanja za proveru znanja:

1. Šta ini teoriju revizije?
2. Šta je osnovni cilj revizije, a šta su specifi ni (izvedeni) revizijski ciljevi?
3. Šta su postulati revizije, i koja je njihova funkcija u okviru teorije?
4. Koji koncepti revizije postoje?
5. Na primeru jednog koncepta, pokažite da nije re o idealizovanim, ve o realnim konceptima. Kako bi izgledao dati koncept da je zamišljen kao idealan i zašto on nije realno ostvariv?
6. Koje vrste nezavisnosti revizora postoje?
7. U kojim situacijama pojavna nezavisnost revizora može biti narušena?
8. Šta su inherentna ograni enja revizije?
9. Šta su standardi revizije?

Ako smatrate da je navedena tvrdnja ta na odgovorite slovom T (ta no), u protivnom odgovorite slovom N (nije ta no).

1. Specifi ni ciljevi revizije su koncipirani tako da odgovaraju svakom klijentu.
2. Direktan ili indirektan finansijski interes revizora kod klijenta pove ava kvalitet revizije, jer je revizor zainteresovaniji da kvalitetno obavi posao.
3. Pozitivno mišljenje revizora garantuje korisnicima finansijskih izveštajima da u njima nema materijalnih greški.
4. Standardi izveštavanja zahtevaju od revizora eksplicitno izražavanje mišljenja u formi revizorskog izveštaja.
5. Izveštavanje po zahtevima revizijskih standarda ima za cilj da spre i pogrešnu interpretaciju zaključa revizije kroz jasno i precizno izražavanje mišljenja.
6. Me unarodni standardi revizije su zna ajan deo Me unarodnih ra unovodstvenih standarda.
7. Revizori mogu biti odgovorni klijentu za kršenje ugovora, ali ne i za štetu koju su naneli klijentu.
8. Me unarodni standardi revizije primenjuju se u celom svetu.
9. U cilju pravilnog vo enja ra unovodstvene evidencije u preduze u, neophodno je ispuniti zahteve Me unarodnih standarda revizije.

Odgovori: 1. T 2. N 3. N 4. T 5. T 6. N 7. N 8. N 9. N

Zaokružite odgovor(e) za koje smatrate da su ta ni.

1. Revizori u izvo enju revizije trebaju biti nezavisni kako se to traži standardima. Nezavisnost revizora se smatra ugroženom:
  - a. ako revizori imaju korist od klijenta, a ona nije vezana za ugovor o reviziji;
  - b. ako je bilo koji lan revizijske firme u srodstvu sa bilo kojim zaposlenim klijenta;
  - c. ako revizori imaju zajedni ku investiciju sa klijentom;
  - d. ako su revizori povezani sa klijentom kao osniva i;

2. Pravila za merenje kvaliteta revizije su standardi revizije. U SAD su 1949. godine usvojeni standardi revizije koji su postali opšteprihvaćeni. Ovi standardi se iskazuju u grupama kao:
  - a. opšti standardi;
  - b. opšte direktive;
  - c. standardi izvorenja;
  - d. standardi izveštavanja;
3. Opšti standardi revizije obuhvataju:
  - a. adekvatnu obuku i stručnost;
  - b. nezavisnost u pogledu stavova;
  - c. planiranje;
  - d. dužnu profesionalnu pažnju;
4. Standardi izvorenja revizije zasnivaju se na konceptu dokaza. Ova grupa standarda obuhvata sledeća pitanja:
  - a. adekvatno planiranje i supervizija;
  - b. odgovarajuća stručnost saradnika;
  - c. razmatranje strukture interne kontrole;
  - d. dovoljno kompetentnog dokaznog materijala;
5. Standard revizije koji se odnosi na razmatranje strukture interne kontrole posebno ističe vezu između:
  - a. efikasnosti internih kontrola i suštinskih testova;
  - b. interne kontrole i interne revizije;
  - c. interne revizije i nezavisne revizije;
  - d. internih kontrola u revizijskoj firmi i internih kontrola kod klijenta;
6. Treća grupa opštih standarda su standardi na kojima se temelji revizorsko izveštavanje. Ova grupa standarda odnosi se na:
  - a. usklađenost finansijskih izveštaja sa zahtevima računovodstvenih standarda;
  - b. konzistentnu primenu računovodstvenih standarda;
  - c. konzistentnu primenu nacionalnih propisa iz oblasti revizije;
  - d. adekvatno informativno obelodanjivanje;
7. Međunarodne računovodstvene standarde usvaja:
  - a. IFAC
  - b. AICPA
  - c. ACCA
  - d. IASB
8. Međunarodne standarde revizije usvaja:
  - a. EU
  - b. IFAC
  - c. AICPA
  - d. UNIDO
9. Kod provere vrednovanja bilansnih pozicija, revizor treba da se pridržava fundamentalnih principa:

- a. ekonomičnosti;
- b. stalnosti poslovanja;
- c. uzročnosti prihoda i rashoda;
- d. impariteta;

Odgovori: 1. a,c,d 2. a,c,d 3. a,b,d 4. a,c,d 5. a 6. a,b,d 7. d 8. b 9. b,c,d

---

Profesionalna etika revizije

3.1. Potreba za kodeksom

Etiku možemo definisati kao skup moralnih principa, pravila ponašanja i vrednosti. Etika ima širi društveni značaj i da predstavlja jedan od stubova na kojem poiva moderno društvo. Svako uređeno društvo mora se zasnivati na etičkom ponašanju njegovih članova. Potreba za etičkim ponašanjem je toliko fundamentalna da se pitanja etike nastoje uključiti u zakonske odredbe. Međutim, problem primene etike je upravo u tome što se svako njeno vrednovanje zasniva na subjektivnom sudu.

Osnovni izvor moralnosti je ograničenje koje pojedinac postavlja sam sebi zbog svoje odgovornosti koji je u njemu razvijen. Svrha moralnog delovanja nije u tome da pojedinac od njega ima koristi, tj. da pojedinca uini uspešnijim ili srećnijim. Moralno delovanje proističe iz unutrašnjeg osećaja obaveze da se deluje na društveno prihvatljiv način. Kada pojedinac uvede sebi ograničenja, spoljni pritisak postaje nepotreban. Volja pojedinca postaje autonoman izvor dobra. Naravno, za tako nešto pojedinac mora da poseduje samodisciplinu i kontrolu.

Svaki pojedinac poseduje osećaj za etiku u smislu da ima neku vrstu odnosa prema onome šta je ispravno, a šta ne. Postoje različiti, alternativni načini za rešavanje etičkih dilema, pa je izuzetno bitno da pojedinac ne pribegne racionalizaciji etičkog ponašanja. Metode racionalizacije koje obično dovode do etičkog ponašanja su:¹

- a. svi to rade, zašto ne bih i ja.
- b. ako nije protivzakonito, onda nije etički problem.
- c. isplati se ponašati se etički, jer postoji mala verovatnoća otkrivanja.

Jedno od pitanja koje neprekidno zaokuplja pažnju revizijske profesije je pitanje etičkog ponašanja njenih članova. Revizija, kao retko koja druga profesija, ima potrebu za što jasnijim razrešenjem etičkih dilema. Naime, revizija je specifična profesija koja može da egzistira samo ukoliko postoji poverenje javnosti u usluge koje ona pruža. Mišljenje koje revizor izražava o finansijskim izveštajima ima korisnu funkciju samo ako postoji nepodeljeno uverenje javnosti da revizija kao profesija neguje etičke vrednosti i u stanju je da ih u praksi ispoštuje bez obzira na pritiske koji se vrše ili se mogu očekivati iz okruženja.

Ugrožavanje etičkog ponašanja revizora može nastati kada se interesi kvalitetno izvedene revizije sukobe sa drugim interesima. U takvim okolnostima može se pojaviti pritisak od strane menadžera klijenta, poslovnih partnera klijenta, porodice ili nekog drugog sa kim revizor ima poslovne, finansijske ili

---

¹ Alvin A. Arens, James K. Loebbecke: Auditing – an Integrated Approach, Prentice Hall, New Jersey, 2000, str. 78

li ne veze. Od revizora se može tražiti da odstupi od zahteva revizijskih standarda i profesionalnog kodeksa etičkog ponašanja odnosno da "zažmuri" na uočene nepravilnosti u računovodstvenom evidentiranju.

Iako su i sami revizori svesni značaja ispunjenja etičkih zahteva, problemi u njihovoj implementaciji nastaju kada se kao druga alternativa pojavi profitabilnost ili neki drugi interes koji je po pravilu na prvi pogled prikriven. Naime, revizijske firme su profitno orijentisane i posluju po ekonomskim zakonitostima. U takvim okolnostima, etika se javlja kao smetnja ostvarivanju primarnih ciljeva. Od revizora se, shodno tome, ne može očekivati tako visok nivo svesti da on bude etički regulator sopstvenih aktivnosti. Kao branilac profesije u datoj situaciji pojavljuju se profesionalne revizijske organizacije. Budući da one kao svoju eksplicitno definisanu misiju imaju unapred određenu zaštitu i promovisanje profesije revizije, one se sasvim logično nadaju što su one preuzele obavezu da donesu kodekse etičkog ponašanja revizora i da se staraju o njihovoj implementaciji u praksi kroz nadzor i preduzimanje disciplinskih mera protiv nesavesnih članova.

Profesionalna etika nije posebna vrsta etike. Ona predstavlja primenu opšte etike na određenu profesiju. U opštoj etici postoje smernice kojima se treba rukovoditi u bilo kojoj ljudskoj aktivnosti. Visok nivo etičkog ponašanja pojedinca zasniva se na:

uvjeravanju konačnog ishoda akcije koju preduzima,
svjesnosti o potrebama društva u kojem pojedinac živi,
prihvatanju dužnosti,
obavezi da postupate prema drugima na način na koji želite da se drugi ophode prema vama i
prihvatanju etičkih normi koje postoje u društvu.

Ove smernice za etičko ponašanje primenljive su i na računovodstvenu profesiju.

Kodeks profesionalnog ponašanja ustanovljen je relativno kasno u odnosu na praksu revizije. Bez obzira na to u praksi revizije se uvek naglašavala ličnost revizora. O značaju ličnosti revizora u reviziji finansijskih izveštaja pre inaugurisanja kodeksa profesionalnog ponašanja po našem saznanju najubedljivije je pisao M. Sofrenović u eseju "O reviziji privrednih preduzeća"² 1935. godine u Beogradu. Respektujući i u potpunosti značaj i kvalitet navedenog rada smatramo da je uputno da deo teksta o ličnosti revizora citiramo:

"Bez obzira na činjenicu, da li je u pitanju revizor koji bi revizorski posao obavljao kao stalno zanimanje (profesiju), ili je u pitanju revizor koji revizije vrši u svojstvu nameštenika, ličnost revizora moraju se postaviti izvesni zahtevi, koje revizor mora ispunjavati. Jer, za vršenje revizije, nije dovoljno biti samo iz trgovske (ekonomske) struke i raspolagati sa izvesnim znanjem, već je isto tako važno da revizor raspolaze sa solidnim i velikim iskustvom i praksom, kao i poznavanjem praktične strane trgovačkih (ekonomskih) operacija koje spadaju u domen revizija. Osim toga revizor mora i u etičkom i socijalnom pogledu da predstavlja ličnost na apsolutnoj visini, tako da svojim ugledom uliva puno poverenje okolini sa kojom bude dolazio u dodir. Jer, revizor ima misiju i vaspitnu, koji je potpuno objektivno i nepristrasno, a u isto vreme stručno i kritički da iznese sve prigovore, na osnovu činjenica utvrđenih prilikom pregleda, i to sve u cilju zaštite imanja interesa preduzeća koje revidira, ili radi ta ne i nepristrasne orijentacije svojih nadležnika u koje ime reviziju vrši. Revizor, prema tome, za sve vreme rada, mora imati pred očima samo cilj koji ima da postigne, a nikako specijalne interese ili želje bio nadležnika bilo vlasnika preduzeća, ukoliko su različita lica. On nije pozvan da štiti interese svoga

² Miloš Sofrenović : O reviziji privrednih preduzeća, Moderna administracija, Beograd, 1935.

nalagodavca, a još manje interese vlasnika preduze a, ve samo i jedino - interese same stvari, tj. iznalaženje prave istine, koja jedina može da bude od koristi i nalagodavcu i vlasniku preduze a.

Delikatna misija revizorskog poziva razumljivo je da mora imati uticaja, pri izboru li nosti, i na starost revizora. Naime, za vršenje revizorske dužnosti mnogo je zgodnije i preporu lživije da je obavlja zrelije lice, zbog ega se i ne preporu uje starost ispod trideset godina. U izuzetnim slu ajevima, ako je zaista u pitanju li nost koja bi to zasluživala, moglo bi se od toga pravila i odstupiti ali se uopšte ne bi smelo i i u tome pogledu ispod 25 godina.

Pored navedenih uslova, koje bi moralo da ispunjava lice koje želi da se bavi revizorskim poslom, važno je pomenuti još jedan neophodan uslov, a taj je - takti nost u opho enju. Revizor mora da ima puno takta u opho enju sa ljudima, i to mnogo više nego što bi se mislilo. Jer, sav njegov posao mogao bi da bude uzaludno tra enje vremena, ako bi svojim netakti nim nastupom, ili nezgodnim ponašanjem za vreme rada, izazvao nepoverenje ili stvorio neprijatnu atmosferu u bilo kome obliku. Cilj revizije u tom slu aju sigurno ne e biti postignut. Takti nost u opho enju mora i i tako daleko da revizor izbegava ne samo neprijatne incidente, ve se mora tako e uzdržavati i od stvaranja naro itih prijatnih odnosa sa nameštenicima preduze a u kome reviziju vrši. O nekim uslugama koje bi mu bile stavljene na raspoloženje ne treba ni govoriti. Jer i najmanja usluga, koja bi mu bila u injena, može nepovoljno da uti e na njegovo prosu ivanje i donošenje zaklju aka protiv vlastitog uverenja koje ima na osnovu stvarno utvr enih injenica.

Iz svega izloženog vidi se da bi se moglo želeći da revizor raspolaže sa što ve om školskom stru nom spremom, ali se ne sme izgubiti iz vida da mora tako e raspolagati i sa velikim životnim iskustvom i prakti nim poznavanjem poslova. Prema tome, bilo bi jako pogrešno prilikom izbora voditi ra una o ispunjenju samo prvog uslova, a drugi, koji je skoro mnogo važniji, zanemarivati. Davati savete može samo onaj koji raspolaže sa velikom rutinom u obavljanju poslova i koji ve inu stvari poznaje iz vlastitog iskustva. Ako još imamo u vidu i druge uslove koje smo pomenuli, koji nemaju skoro nikakve veze sa školskim obrazovanjem, jasno je da se izbor ne sme ograni iti na šablonske uslove koji bi predviđali samo, na primer visoku školsku spremu."

U vezi li nosti revizora M. Sofrenovi dalje navodi:

"Važno je napomenuti da izveštaj, osim stvarnih injenica, ne bi smeo sadržavati nikakve li ne kritike, ega se revizor ima uostalom naro ito da kloni i za celo vreme rada. Jer, revizor na poslu, mora da se održi na potpunoj visini, i da, prema tome, i u izveštaju obrati naro itu pažnju na ton izlaganja, tako da težište izlaganja bude upravljeno prema stvarnim potrebama i koristima preduze a potkrepljeno objektivno utvr enim injenicama. Li ne kritike mogu biti pogrešno shva ene, a isto tako i donete prebrzo, usled ega vrlo esto i neta no."

Na kraju ovog rada M. Sofrenovi izložio je "deset zapovesti" za revizore koje je formulisao po uzoru na Dr E. Milendorfa³, a kojih svaki revizor treba da se pridržava:

1. služi samoj stvari, a ne li nostima pa ni samome sebi;
2. stoj iznad zainteresovanih (nalagodavac -preduze e koje revidiraš), kao i sudija kojim pomažeš;
3. ne dozvoli da te uticaji bilo koje vrste isteraju iz granica stroge stvarnosti;
4. ne smatraj se nepogrešivim;
5. ne daji odgovore na pitanja koja ne spadaju u domen tvoga stru nog obrazovanja i znanja uopšte;

³ Vidi M. Sofrenovi : O reviziji ... op. cit., str. 14

6. prigovore u injene tvojim stru nim mišljenjima iskoristi za iznalaženje i utvr ivanje stvarne istine, i ne upuštaj se i ne nastoj da ih bez proveravanja pobijaš;
7. izvesti o svakoj grešci, pa makar je i sam u inio;
8. budi istinit i jasan;
9. prvo shvati pitanje pa onda daj odgovor, jer se odgovor ina e ne e mo i razumeti;
10. uvaj stalešku ast.

Citirani tekst slikovito opisuje li nost revizora, a navedenih deset zapovesti kako emo kasnije videti su prete a modernog Kodeksa revizorskog ponašanja odnosno Kodeksa etike za profesionalne ra unovodstvene eksperte kako je objavio IFAC 1996. godine i koji je 2006. godine izmenjen i dopunjen.

Sve priznate profesije su izgradile kodekse profesionalne etike. Osnovna svrha ili cilj ovih kodeksa je da se lanovima daju smernice za uvanje profesionalnog položaja i ponašanja na na in koji e pove ati ugled njihove struke i odgovornost prema javnosti. Kodeksi profesionalne etike su koncipirani tako da osiguravaju ponašanje svojih predstavnika u skladu sa utvr enim standardima. Kodeksi su skup pravila profesionalnog ponašanja kojih se treba pridržavati prilikom rešavanja stru nih zadataka i problema. Sa ovim pravilima je upoznata šira javnost, a ne samo pripadnici odrene profesije. Kodeksi profesionalne etike govore ne samo šta i na koji na in treba raditi, ve pomažu i u ujedna avanju na ina i pristupa u radu. Tako na odrene ni na in postaju kriterijumi pomo u kojih sama profesija procenjuje rad svojih pripadnika i štiti ih ako se ponašanju u duhu tog kodeksa.

Profesionalna etika se razlikuje u nijansama od zemlje do zemlje. Najpoznatiji pa prema tome i od najve eg uticaja na profesiju ra unovo a u svetu imaju Kodeks profesionalog ponašanja lanova AICPA u SAD i Eti ki kodes za profesionalne ra unovo e – IFAC-a.

3.2. IFAC-ov kodeks etike za profesionalne ra unovo e

Me unarodna federacija ra unovo a (IFAC) odnosno njegov Odbor za me unarodne standarde etike za ra unovo e usvaja i obelodanjuje Eti ki kodeks za profesionalne ra unovo e⁴ koji je poslednji put inoviran u julu 2009. godine. Profesionalne ra unovodstvene organizacije ra unovo a koje su lanice IFAC-a izvršile su prevod na domicilni jezik i proglasile njegovu primenu. Eti ki kodeks je deo misije IFAC-a u razvoju i ja anju ra unovodstvene profesije na svetskom nivou koja uz harmonizovane standarde može da pruži visok kvalitet usluga koje su u javnom interesu. Eti ki kodeks je osnova na kojoj e se zasnivati eti ki zahtevi u svakoj zemlji, a radi prevazilaženja nacionalnih razlika u kulturi, jeziku, pravnom i društvenom sistemu i uspostavljanja harmonizacije ra unovodstvene profesije u itavom svetu.

Kodeks je uspostavljen na tako da ciljevi i osnovni principi podjednako važe za sve profesionalne ra unovodstvene eksperte, bilo da rade u praksi od javnog zna aja ili u industriji, trgovini, javnom sektoru ili obrazovanju, osim kada postoji potrebno navedeno ograni enje.

Profesija revizije ima za cilj da njeni lanovi:

ovladaju posebnim intelektualnim sposobnostima koje se sti u obukom i obrazovanjem,

⁴ Pod pojmom profesionalnog ra unovo e podrazumevaju se ra unovo e i revizori koji poseduju odgovaraju i certifikat profesionalne asocijacije

pridrđavaju se opšteg kodeksa vrednosti i ponašanja koje uspostavlja profesionalna organizacija, ukljuuju i održavanje stava koji je u suštini objektivn, i prihvataju obaveza prema društvu u celini.

Obaveze lanova prema svojoj profesiji i društvu su ponekad na prvi pogled u sukobu sa njihovim neposrednim li nim interesom ili njihovom obavezom u pogledu lojalnosti prema poslodavcu.

Imaju i u vidu ovakvu pozadinu, bitno je da organizacije lanovi IFAC-a uspostave eti ke zahteve za svoje lanove, kako bi obezbedile najviši nivo kvaliteta obavljanja usluga i o uvanja poverenja javnosti u profesiji.

Posebna karakteristika profesije je prihvatanje odgovornosti prema javnosti. Za ra unovodstvenu profesiju javnost ine klijenti, kreditne ustanove, vladine institucije, poslodavci, zaposleni, ulaga i, poslovni i finansijski krugovi i drugi subjekti koji se pouzdaju u objektivnost i poštenje profesionalnih ra unovo a. Ovo poverenje name e ra unovodstvenoj profesiji odgovornost za javni interes. Javni interes se definiše kao kolektivno blagostanje zajednice ljudi i institucija kojima profesionalne ra unovo e pružaju usluge.

Kodeksom profesionalnog ponašanja definisani su ciljevi ra unovodstvene profesije koja funkcioniše prema najvišim standardima profesionalizma, a to zna i da profesija treba da dostigne najviši nivo efikasnosti rada, i u opšem slu aju da udovolji zahtevima javnog interesa. Ti ciljevi treba da doprinesu pove anju: poverenja, profesionalizma, kvaliteta usluga i sigurnosti za korisnike finansijskih izveštaja.

Kodeks pruža smernice u pogledu ostvarenja ciljeva i osnovnih principa u praksi, imaju i u vidu niz tipičnih situacija koje nastaju u ra unovodstvenoj profesiji.

Eti ki Kodeks je podeljen na tri dela:⁵

1. Deo **A** opšta primena kodeksa
2. Deo **B** profesionalne ra unovo e u javnoj praksi
3. Deo **C** profesionalne ra unovo e u privredi

3.2.1. Opšta primena kodeksa (deo A)

Deo kodeksa koji se odnosi na opštu primenu sadrži:

- Odeljak 100 Uvod i osnovni principi
- Odeljak 110 Integritet
- Odeljak 120 Objektivnost
- Odeljak 130 Profesionalna osposobljenost i dužna pažnja
- Odeljak 140 Poverljivost
- Odeljak 150 Profesionalno ponašanje

Osnovni principi Eti kog kodeksa uspostavljeni su radi podsticanja odgovornosti profesionalnih ra unovo a. Njihov cilj delovanja ne svodi se na zadovoljavanje potreba pojedinog klijenta ili menadžera. Profesionalne ra unovo e treba da deluju prvenstveno u javnom interesu.

Ovaj deo kodeksa usmeren je pre svega na obezbe enje konceptualnog okvira za primenu osnovnih principa. Da bi se postigli ciljevi ra unovodstvene profesije, profesionalne ra unovo e prema Kodeksu treba da se pridrđavaju osnovnih principa, i to:

⁵ Detaljnije vidi: Me unarodni standardi revizije...op.cit.

Integritet (poštenje) – Profesionalni računovođa treba da bude jednostavan i pošten u obavljanju profesionalnih usluga.

Objektivnost – Profesionalni računovođa treba da bude objektivan i da ne podleže predrasudama ili pristrasnostima, odnosno uticajima drugih koji utiču na objektivnost.

Profesionalna osposobljenost i dužna pažnja – Profesionalni računovođa treba da pruža usluge sa dužnom pažnjom, kompetentno i ispravno i ima stalnu obavezu da održava profesionalno znanje i osposobljenost na odgovarajućem nivou.

Poverljivost – Profesionalni računovođa treba da poštuje poverljivost informacija do kojih je došao u toku pružanja profesionalnih usluga i ne sme ih koristiti bez odgovarajućeg odobrenja. Ovaj princip se narušava samo ako to od revizora zahtevaju sudski organi.

Profesionalno ponašanje – Profesionalni računovođa treba da deluje na način koji je u skladu sa dobrom reputacijom profesije i da se uzdrži od bilo kakvog ponašanja koje može da diskredituje profesiju.

Profesionalni računovođa treba da pruža profesionalne usluge u skladu sa relevantnim tehničkim i profesionalnim standardima i u svakoj prilici da eventualne uticaje bilo koje vrste procenjuje i rešava na konceptualnom osnovu Kodeksa. Prilikom procenjivanja usklađenosti delovanja sa osnovnim principima rešenje treba tražiti u skladu sa proklamovanim principima i dobrom profesionalnom praksom.

Princip integriteta (110) uključuje poštenje, fer poslovanje i istinitost. Princip objektivnosti nameće obavezu svim profesionalnim računovodstvenim radnicima da budu objektivni, intelektualno poštenu i da nemaju sukob interesa. Integritet podrazumeva fer ponašanje i iskrenost.

Princip objektivnosti (120) obavezuje profesionalnog računovođu da bude objektivan i da ne podleže predrasudama ili pristrasnostima, odnosno uticajima drugih koji utiču na njegovu objektivnost i koji mogu dovesti do kompromitovanja profesije.

Princip profesionalne osposobljenosti i dužne pažnje (130) obavezuje profesionalnog računovođu da na:

1. profesionalnu sposobnost i znanje koje obezbeđuje pružanje usluga na kompetentnom nivou i
2. posvećenost i pažljiv rad prilikom pružanja usluga u skladu sa računovodstvenim i revizorskim standardima

Profesionalna osposobljenost se može podeliti u dve posebne faze:

1. sticanje profesionalne osposobljenosti
2. održavanje profesionalne osposobljenosti.

Sticanje profesionalne osposobljenosti zahteva visok standard opšteg obrazovanja i posebno obrazovanje, obuku i polaganje ispita iz predmeta koji su značajni za profesiju i određeno radno iskustvo.

Održavanje profesionalne osposobljenosti zahteva stalno praćenje razvoja u oblasti računovodstva revizije i drugih relevantnih regulativa i zahteva.

Princip poverljivosti (140) profesionalne računovođe obavezuje da poštuju poverljivost informacija o poslovanju klijenta do kojih dolaze u toku obavljanja profesionalnih usluga u smislu nedozvoljenih obelodanjivanja ili korišćenja u cilju ostvarivanja lične koristi.

Princip profesionalnog ponašanja (150) zahteva od profesionalnog računovođu da poštuje relevantnu zakonodavnu i profesionalnu regulativu i izbegava ponašanje i delovanje koje diskredituje profesiju.

3.2.2. Kodeks primenljiv na profesionalne računovođe u javnoj praksi (deo B)

Ovaj deo Kodeksa treba da primenjuju profesionalne računovođe u javnoj praksi (REVIZORI) zato je uračunat na primerima koji se mogu susresti u praksi. Deo B sadrži:

- Odeljak 200 Uvod
- Odeljak 210 Profesionalno naimenovanje
- Odeljak 220 Sukobi interesa
- Odeljak 230 Dodatna mišljenja
- Odeljak 240 Naknade i druge vrste nagradivanja
- Odeljak 250 Reklamiranje profesionalnih usluga
- Odeljak 260 Pokloni i gostoprimstvo
- Odeljak 270 Raspolaganje sredstvima klijenta
- Odeljak 280 Objektivnost – revizija i pregled
- Odeljak 290 Nezavisnost – druge usluge uveravanja

Uvodni Odeljak (200) Kodeksa je specificirao moguće negativne uticaje na profesionalne računovođe u javnoj praksi (u daljem tekstu revizori) koji su opisani kao potencijalna pretnja i preporuka o mere koje revizor treba preduzeti kako bi eventualna pretnja ostale bez uticaja. Okolnosti koje mogu uticati na odstupanje od osnovnih principa označene su kao:

- a. lični interes
- b. samokontrola
- c. zastupništvo
- d. prisne veze
- e. zastrašivanje

Okolnosti koje po osnovu ličnih interesa mogu imati uticaja na revizore su: finansijski interesi u vezi sa klijentom, revizorska finansijska zavisnost pretežno od jednog klijenta, bliske poslovne veze sa klijentom, zabrinutost zbog mogućeg gubitka klijenata koji su od uticaja, potencijalno zaposlenje kod klijenta i pozajmice date klijentu ili primljene od klijenta.

Samokontrola može biti ograničena po osnovu: naknadnog otkrivanja grešaka u radu, izražavanje mišljenja o sistemu internih kontrola u kojima je implementaciju bio uključen, priprema informacija koje će biti predmet revizijske usluge, činjenica da je neko od članova tima bio donedavno zaposlen kod klijenta na odgovornom radnom mestu.

Primeri okolnosti koje mogu stvoriti pretnje povodom zastupanja najčešće se odnose na promovisanje akcija klijenta kome je pružana usluga revizije ili zastupanje u sudskim sporovima.

Prisne veze koje utiču na revizore najčešće se odnose na porodične veze koje imaju menadžeri i članovi revizorskog tima i situacije ako je revizor bio funkcioner klijenta i imao značajan uticaj na finansijske izveštaje. Revizori primaju i daju samo simbolične poklone čija je vrednost beznačajna.

Zastrašivanje je vrsta pritiska koji se vrši na revizora u smislu smanjenja obima rada, pretnje sudskim sporovima i smanjenje naknada koje su ugovorene za pružanje usluge.

U vezi sa okolnostima koje su navedene date su preporuke koje su korisne kao zaštita od takvih uticaja.

Sve aktivnosti koje tim povodom revizor može preduzeti vezane su za primenu i poštovanje standarda i Kodeksa.

Profesionalno naimenovanje (210) odnosi se na: prihvatanje klijenta, prihvatanje angažovanja i promenu profesionalnog imenovanja.

Revizor pre nego što prihvati upućanje usluge uveravanja klijentu treba da razmotri da li to prihvatanje može dovesti do nepoštovanja osnovnih principa Kodeksa. S tim u vezi procenjuju eventualne radnje koje mogu biti povezane sa pranjem novca ili drugim kriminalnim radnjama ili nepoštovanje standarda i prakse finansijskog izveštavanja.

Prihvatanjem angažovanja kod klijenta revizor treba da pruža usluge za koje je kompetentan. Kad revizor planira da koristi specifične usluge stručnjaka on treba da proceni da li tako angažovanje zadovoljava profesionalne i etičke standarde.

Revizori su nekada u situaciji da im se ponudi angažovanje za pružanje profesionalnih usluga gde je predhodno bio imenovan drugi revizor. U takvim slučajevima revizor treba da proceni da li postoje razlozi za takvo angažovanje i da uspostavi komunikaciju sa revizorom koji je predhodno bio angažovan. U toj komunikaciji svi učesnici su dužni da poštuju poverljivost informacija.

Sukobi interesa (220) koji su definisani u ovom odeljku upućuju revizora da treba preduzeti razumne korake u cilju identifikovanja okolnosti koje mogu dovesti do sukoba interesa. U slučaju postojanja sukoba interesa koji utiče na nepoštovanje principa objektivnosti, poverljivosti ili profesionalnog ponašanja i ne mogu biti otklonjene revizor treba da odustane od angažovanja.

Dodatna mišljenja (230) se odnose na primenu računovodstvenih, revizorskih i drugih standarda i principa u vezi specifičnih situacija kod klijenta. Revizor treba da proceni da li se tražena dodatna mišljenja zasnivaju na činjenicama koje su dostupne sadašnjem revizoru i da li s obzirom na profesionalnu osposobljenost može izraziti mišljenje pri čemu ne odstupa od profesionalnih principa. U slučaju traženja dodatnog mišljenja revizor treba da ostvari komunikaciju sa sadašnjim revizorom i da procenjuju i sve okolnosti odluke i da li je izražavanje dodatnog mišljenja adekvatno.

Naknade i druge vrste nagrada (240). Revizija je profesionalna usluga pa se za njeno izvršenje podrazumeva odgovarajuća naknada odnosno sticanje prihoda za revizorsku firmu. Revizori prilikom ugovaranja isti iznos naknade koji se smatra adekvatnim. Za istaknuti iznos naknade revizori mogu klijente upoznati sa uslovima angažovanja, potrebnim vremenom za izvršenje usluge kao i kvalifikacijom tima koji će izvesti zadatak. U slučaju slučajeva kad se naknada za uslugu i honorari određuju uslovljeno (tj vrednost naknade je utvarena u relativnom odnosu) to može uticati na primenu osnovnih principa Kodeksa. U takvim slučajevima revizor treba sa klijentom unapred potpisati ugovor u vezi osnove za izradu unavazne naknade, obelodaniti namenjene ciljeve posla korisnicima izveštaja i osnovu za izradu unavazne naknade, razmotriti politike i procedure vezane za izvršenje usluge. U slučaju plaćanja honorara za treću stranu revizor treba obelodaniti pregled posla koji je obavljen od strane objektivne treće strane. Revizor ne bi trebalo da primi ili plati bilo kakvu naknadu ili proviziju ako nije preduzeo sve mere koji će otkloniti i najmanju pretnju primene osnovnih principa.

Reklamiranje profesionalnih usluga (250). Revizor prilikom reklamiranja profesionalnih usluga ne sme da naruši ugled profesije. U tom smislu treba da realno iskaže tvrdnje o uslugama koje pruža i iskustva koje je stekao i da ne vrši omalovažavanje drugih članova profesije putem uporeivanja.

Pokloni i gostoprimstvo (260). Revizori su često u prilici da primaju ili daju poklone klijentima. Vrednost poklona treba biti u uobičajenoj meri u poslovanju i da je u skladu sa uslugama bez posebne namere da se utiče na donošenje odluke. Ako razumna i dobro obaveštena osoba proceni da se pokloni mogu smatrati uobičajenim revizor može zaključiti da nema uticaja na poštovanje osnovnih principa.

Raspodavanje imovinom klijenta (270). Revizor ne treba da raspolaže novcem ili drugom imovinom osim ako to nije zakonom dozvoljeno. U slučaju slučajeva kad se novac ili imovina daju revizor mora da proceni uticaj tog davanja na poštovanje osnovnih principa Kodeksa.

Objektivnost – sve usluge (280). Prilikom pružanja profesionalnih usluga revizor treba da

razmotri da li postoje mogu i negativni uticaji na poštovanje kodeksa po osnovu interesa i veza sa klijentom, rukovodstvom, akcionarima ili zaposlenima. Ako se takve veze identifikuju revizor treba da pove a procedure nadzora, okon a finansijske interese ako oni postoje ili povvu e lica koje rade u timu koji pruža uslugu.

Nezavisnost (290). Nezavisnost revizora koji pruža usluge verifikacije finansijskih izveštaja ili nezavisnost revizora koji pruža usluge uveravanja je osnovna i najvažnija karakteristika u profesiji. Koliko je ona relevantna vidi se i po tome što se nezavisnost u profesiji posmatra prvo kao koncept revizije, drugo kao postulat, tre e kao jedan od opšte prihva enih standarda revizije i etvrto kao osnovna odrednica Eti kog kodeksa. Re „nezavisnost“ sama po sebi može biti jasna ili izazivati nedoumice. U praksi revizije za neupu enog posmatra a nezavisnost može zna iti da revizor prilikom pružanja usluga sa kiljentom ne može imati nikakve ekonomske, finansijske, prijateljske ili bilo kakve druge odnose. Takav pristup nije mogu jer nije mogu e u društvu bitisati bez takvih odnosa. Zbog toga nezavisnost treba posmatrati i procenjivati kao:

1. **nezavisnost stava ili uma** što obezbe uje izražavanje zaklju aka bez uticaja koji dovode u pitanje profesionalno rasu ivanje i profesionalan stav. To omogu ava revizoru da deluje nezavisno, objektivno i profesionalno poverljivo.
2. **nezavisnost delovanja** zna i da revizor treba izbegavati injenice i okolnosti na osnovu kojih rezumna i informisana osoba može posumnjati u integritet, objektivnost i profesionalnu osposobljenost firme ili pojedinca i na taj na in izveštaj revizora dovesti u pitanje.

Nezavisnost je jedno od osnovnih pravila koje uklju uje u sebe integritet i objektivnost. To su obeležja koja se odnose na li ni karakter revizora i revizorske firme.

Pojam nezavisnosti nije jednostavno definisati. U teoriji i praksi revizije kod objašnjenja ovog pravila uglavnom se polazi od injenice da nezavisnost subjektivne prirode pa se onda specificiraju situacije koje bi mogle da uti u na narušavanje nezavisnosti. Ako se takve situacije ne pojave smatra se da je nezavisnost ispoljena.

Nezavisnost u poslovima revizije zna i da revizor samostalno planira reviziju, procenjuje materijalnost i rizik, sakuplja dokaze po obimu i izvorima po vlastitoj proceni i samostalno izvodi zaklju ke. Zaklju ci se izvode na osnovu komporacije sa ra unovodstvenim standardima. Nezavisnost zna i da je revizor siguran u svoj stav na osnovu stru ne kvalifikacije i prakse i da ga sumnje koje eventualno izraze drugi ne mogu pokolebati. Nezavisan stav obezbe uju: stru na kompetentnost, praksa i poštovanje Kodeksa profesionalnog ponašanja.

Nezavisnost je teško meriti u praksi zato što se ponašanje u praksi može posmatrati, ali motivi ne mogu. Zato je teško videti da li je neko nezavisan od klijenta. Zbog toga je od strane institucija i teoreti ara o ovom pravilu napisano više tuma enja i interpretacija nego o svim drugim zajedno. Tuma enja su podstaknuta i time što se nezavisnost ne traži samo od li nosti revizora, nego i od revizorske firme.

Korisnici revizorskog izveštaja iz itanja treba da se uvere u objektivnost i nepristrasnost. Takav ose aj korisnicima poja ava kredibilitet finansijskog izveštaja. Naravno, nezavisnost se primenjuje i na sve druge aktivnosti revizora.

Nezavisnost se odnosi istovremeno na revizore i njihove firme, to zna i na sve revizore, ovlaš ene revizore i profesionalno osoblje koje li no u estvuje u reviziji. Nezavisnost revizorskih firmi ne mora biti ugrožena ako je jedan lan revizorskog tima ili službenik nije nezavisan od klijenta. Ako u revizorskoj firmi ima takvih slu ajeva onda se problem jednostavno rešava tako što se zavisnom revizoru dodeli neki drugi posao, ili poslovi koji nemaju karakter revizije.

Nezavisnost se smatra ugroženom i kad klijent kasni sa isplatom obaveza prema revizorskoj firmi, a ona prihvata da reviziju obavlja i za narednu godinu, ili ako profesionalne usluge iz prethodnih godina nisu plaćene.

U revizorskoj praksi se smatra da revizor nije nezavisan ako od klijenta, njegovog menadžera ili vlasnika, u toku i posle izvršene revizije primi skupocene poklone. Radi izbegavanja sumnje revizori obično odbijaju poklone sem simboličnih.

Sporovi izme u revizorskih firmi, makar da su samo najavljeni tj. pretnja tužbom, ugrožavaju objektivnost i nezavisnost. Odnos izme u revizora i klijenta u takvim uslovima ne može biti nepristrasan, jer su u esnici u konfliktnoj situaciji.

Nezavisnost revizora i revizorskih firmi mogla bi se ispitati u velikom broju drugih situacija koje se unapred ne mogu predvideti.

Pojam nezavisnosti nije apsolutan. Teško da i jedan revizor može tvrditi da je potpuno nezavisan od klijenta. Nezavisnost je relativna tj. određeni stepen zavisnosti postoji sve dok revizori blisko saraduju sa upravom klijenta i dok klijent plaća revizorske usluge. Potpuna nezavisnost je u stvari težnja ka idealnom. Revizori moraju nastojati da stepen nezavisnosti bude što veći, a u skladu sa okruženjem.

Noviji razvoj revizije nastoji da stepen nezavisnosti poveća a uvođenjem kontrole kvaliteta rada revizorskih firmi. Namera je da se odrede granice kontrolnih usluga, pregledanje kontrolnih nalaza i razrešenje eventualnih konflikata izme u revizora i njihovih klijenata.

Kada revizor prihvati angažovanje odnosno pružanje usluge uveravanja o kojima podnosi izveštaj on mora biti suštinski nezavisan. Nezavisnost proizilazi iz njegovog stava i ponašanja.

Smatra se da je nezavisnost dovedena u pitanje:

- kada revizor ima ili preuzme obavezu da stekne direktan materijalno finansijski interes kod klijenta kome pruža usluge,
- kada je revizor bio partner u poslu, član Upravnog odbora ili zaposlen kod klijenta koji želi da ga angažuje,
- kada revizor pruža klijentu i druge usluge, a posebno se to odnosi na vršenje menadžerske funkcije,
- kada nezavisan pristup poslu bude ugrožen ličnim ili porodičnim odnosima,
- kada prihodi revizorske firme od jednog klijenta predstavljaju veliki deo prihoda revizorske firme,
- ako revizor od klijenta prihvati robu i usluge kao naknadu,
- ako izme u revizorske firme i klijenta postoji sudski spor ili pretnja sudskim sporom,
- ako postoji dugogodišnja povezanost odgovornog osoblja revizorske firme sa klijentom revizije.

Nezavisnost revizora i mogući uticaji (specifične situacije) na njeno umanjenje detaljno su obrađeni u Etičkom kodeksu koji je preveo i objavio SRRS Beograd 2006. godine od strane 154 do 196.

3.2.3. Kodeks primenljiv na zaposlene profesionalne računovoje (deo C)

Ovaj deo Kodeksa sadrži:

- Odeljak 300 Uvod
- Odeljak 310 Potencijalni konflikti
- Odeljak 320 Pripremanje izveštavanje informacija

Odeljak 330 Delovanje sa dovoljno stručnosti

Odeljak 340 Finansijski interesi

Odeljak 350 Podsticaji

Uvodni odeljak (300). Zaposlene radnike su lica koja su zaposlena u privrednim društvima ili državnoj upravi koja za svoj rad primaju platu. Zaposlene radnike imaju odgovornost da doprinosu realizaciji ciljeva organizacije u kojoj rade. Što je njihova izvršna pozicija veća a veća su i očekivanja od njih, jer su njihove sposobnosti i mogućnosti veće. Od radnika unovog a se očekuje da podstigne ograničenja koji su suprotni Etičkom kodeksu. Ove pretnje su opisane u Odeljku A kodeksa s tim što se kod zaposlenih radnika a one pojačavaju sa mogućnošću otpuštanja ili smenjivanja. Kad se zaposleni radnik a nalazi pod pritiskom potrebno je da se pozove na Kodeks i mere koje su donete od strane profesionalne organizacije ili zakonodavnih i drugih regulatornih tela. U ekstremnim slučajevima zaposleni radnik a može raspraviti da li je prikladno da napusti organizaciju u kojoj radi.

Potencijalni konflikti (310). Zaposlene radnike mogu sa poslodavcem doći u konflikt po osnovu poštovanja osnovnih principa Kodeksa. Zaposleni radnik a treba da podržava legitimne ciljeve, postupke i procedure koje je osmislio poslodavac. Zaposleni radnik a može da bude pod pritiskom da: deluje suprotno zakonu, suprotno tehničkim i profesionalnim standardima, prikriva nezakonito poslovanje, lažno predstavlja finansijske izveštaje, poreske prijave i druge izveštaje koji se zahtevaju od strane regulatornih tela. U takvim slučajevima zaposlene radnike treba da upozore rukovodne organe organizacije u kojoj radi, da traži savet od profesionalne organizacije ili pravni savet.

Pripremanje i izveštavanje informacija (320). Zaposleni radnik a treba da pravilno, objektivno i pošteno u skladu sa profesionalnom regulativom priprema i ovlada obelodanjuje informacije o finansijskom poslovanju preduzeća. Pripremljena i obelodanjena informacija bilo koje vrste treba da bude razumljiva. Informacija za koje je odgovoran zaposleni radnik a treba da jasno opisuje prirodu poslovnih transakcija, da je klasifikovana i evidentirana pravovremeno i na odgovarajućim mestima i da predstavlja činjenice precizno i potpuno.

Delovanje sa dovoljno stručnosti (330). Zaposlene radnike i respektuju i princip profesionalne stručnosti i dužne pažnje treba da prihvataju zadatke za koje imaju dovoljan stepen obučenosti ili iskustva. Zaposleni radnik a ne treba da se ustrelava od traženja konsultantske pomoći i kontinuirane edukacije.

Finansijski interesi (340). Zaposlene radnike ne treba da manipulišu informacijama (bilo koje vrste) iz organizacije u kojoj rade niti da koriste poverljive informacije za ostvarivanje lične dobiti ili da omoguće avaj bliskim srođnicima da to učine.

Podsticaji (350). Pod podsticajima se smatraju različite forme poklona, povlašteni tretman, neprimereno napredovanje i pozicioniranje ili preterana lojalnost. Ove situacije postaju pretnja poštovanju osnovnih principa Kodeksa kada se na osnovu njih od radnika unovog a traži nepoštovanje zakonskih propisa ili prikrivanje nezakonitih radnji ili manipulacije sa obračunom i plaćanjem poreza i sl. Kad ovi pritisci dolaze od strane poslodavca zaposleni radnik a treba da poštuje osnovne principe Kodeksa.

Pitanja za proveru znanja:

1. Zašto je etičko pitanje za reviziju izuzetno značajno? Pojasnite to sa stanovišta služenja interesu javnosti.
2. Koji su najznačajniji etički kodeksi revizije danas u svetu?
3. Zašto kodekse etike donose revizijske profesionalne organizacije, a ne pojedinačne revizijske firme?
4. Koja su najznačajnija pitanja uređena etičkim kodeksima?

Zaokružite odgovor(e) za koje smatrate da su tačni.

1. Ne etički u profesiji revizije je:
  - a. neodgovorno komuniciranje i ponašanje prema prethodnom revizoru;
  - b. revizijsku uslugu naplatiti pravovremeno;
  - c. izdavanje mišljenja o finansijskim izveštajima koji ne odražavaju stvarno stanje;
  - d. sticanje klijenata na "lukav" način;
2. Nastojanje da se ostvari pojava nezavisnost od strane revizora, proističe iz potrebe da se:
  - a. ispunje zahtevi menadžmenta;
  - b. smanji revizijski rizik;
  - c. ostvare faktička nezavisnost;
  - d. održi poverenje javnosti u profesiju revizije;

Odgovori: 1. a,c,d 2. d

Materijalnost i rizik u reviziji

4.1. Materijalnost u reviziji

U prethodnim poglavljima spomenuli smo materijalnost u reviziji koja se u daljem tekstu pominjati i kao materijalno značajno ili značajno ili važno. Materijalnost u reviziji finansijskih izveštaja je jedna od osnovnih postavki koja reviziji treba da obezbedi "razumno uverenje" da u finansijskim izveštajima nema značajnih grešaka. Razumno uverenje upućuje na to da može postojati određeni nivo rizika da revizijom nisu otkrivene moguće greške. U revizorskom mišljenju se tvrdi da su oni u svakom značajnom (materijalnom) pogledu realni i objektivni. To znači da je revizorski izveštaj usmeren na značajne informacije.

Suptilno definisana materijalnost u reviziji do sada nije izvršena i verovatno neće biti zbog toga što je u praksi kod određivanja (ocene) materijalnosti naglašen subjektivan stav. U opštem slučaju i na konceptualnom nivou materijalnost neke informacije se ograničava na upotrebu informacija o materiji na onoliko koliko procenjen donosilac odluke treba (može) da zna.

Međunarodni standardi revizije definišu materijalnost na sledeći način: "Informacija je materijalno značajna ako bi njeno izostavljanje ili pogrešno prikazivanje moglo uticati na ekonomske odluke koje bi korisnici doneli na bazi finansijskih izveštaja. Materijalnost zavisi od veličine stavke ili greške prosečno u specifičnim okolnostima njenog izostavljanja ili pogrešnog prikazivanja. Otuda materijalnost pre obezbeđuje prag ili tačku razgraničenja nego kvalitativnu karakteristiku koju informacija mora imati da bi bila od koristi."¹ Materijalnost je dakle ona veličina ili greška uključujući i izostavljanje finansijskih podataka koja pojedinačno ili zbirno u određenoj situaciji utiče na mišljenje kompetentne osobe koja donosi odluku na osnovu tih podataka. Procena materijalnosti je stvar profesionalnog stava revizora bilo da se ona vrši na generalnom planu ili na pojedinačnim ravanim i izveštajima.

Revizor treba da razmotri materijalnost i njenu vezu sa revizijskim rizikom kad obavlja reviziju. Revizor uzima u obzir materijalnost kada određuje prirodu, vreme i obim procedura revizije, kad procenjuje efekat pogrešno prikazanih podataka ili utvrđuje da li je način prezentacije informacija zadovoljavajući. Materijalnost u reviziji je značajna i zbog toga što pogrešno knjiženje izaziva višestruke posledice na finansijski izveštaj. Tako i relativno male greške mogu imati materijalan (značajan) uticaj na finansijske izveštaje.

---

¹ Međunarodni standard revizije 320 "Materijalnost u reviziji" ...op. cit., str. 490

Materijalnost u reviziji je u inverznom odnosu sa rizikom revizije. Smanjenje iznosa greške koja se smatra materijalnom, utiče na revizora da izabere efikasnu proceduru revizije, izvede proceduru revizije na dan izdavanja ra una ili proširi određene već pripremljene procedure. Materijalnost kao i rizik utiče na obim revizije.

Za vreme revizije finansijskog izveštaja, revizor materijalnost uzima u obzir dva puta: prvi put, prilikom planiranja angažmana, i drugi put nakon što se završe sve procedure revizije.

Dok planira angažman, revizor određuje preliminarnu ocenu materijalnosti za finansijski izveštaj uzet kao celinu. Ako se ocena materijalnosti promeni za vreme angažmana, nova ocena se zove revidirana ocena materijalnosti. Preliminarna ocena materijalnosti predstavlja maksimalan iznos koji bi se mogao pogrešno knjižiti, a revizorovo uverenje je da će to bitnije uticati na odluke korisnika. Npr. ako je preliminarna ocena bila 800.000 dinara pogrešno knjiženje za manje od 800.000 dinara nije materijalno. Namera preliminarne ocene je da pomogne planiranju obima revizorskih dokaza koje treba prikupiti za vreme angažmana. Ako je preliminarna ocena revidirana na do 675.000 dinara onda će se nivo procedura revizije povećati pošto će revizor morati prikupiti više dokaza da bi smanjio rizik postojanja više grešaka.

Pred kraj angažmana, nakon što su prikupljeni i vrednovani svi dokazi, revizor ponovo razmatra materijalnost upoređujući i kombinovane pogrešno knjižene iznose na ra unima sa preliminarnim ili revidiranim ocenama kompletnog finansijskog izveštaja. Ako kombinovani pogrešno knjiženi iznosi nadmaše preliminarne ocene, onda su finansijski izveštaji materijalno pogrešno knjiženi. U tom slučaju revizor može ili sakupiti dodatne dokaze revizije ili tražiti da klijent prilagodi pogrešno knjižene račune.

4.2. Preliminarna ocena materijalnosti

Revizor procenjuje preliminarnu materijalnost kada planira angažman revizije. Preliminarnu ocenu nije neophodno kvantificirati. U praksi revizije smatraju se da je kvantifikacija korisna u smislu da svi koji su angažovani na zadatku dobiju slične poglede na materijalnost. Npr. ako se preliminarnom ocenom odredi materijalnost kao "visoka", svi članovi tima neće podjednako interpretirati "visoku" materijalnost. Shvatanje materijalnosti izražene kvantitativno npr. 500.000 dinara može se tumačiti samo na jedan način.

U praksi revizije, revizori su dizajnirali i primenjivali razne pomoćne odluke koje su uz profesionalnu procenu, služile kao vodič pri donošenju odluke. Npr. na osnovu podataka iz stvarnog uzorka revizori izvode zaključke koji služe kao smer (uzorak) revizorima pri razvijanju preliminarne ocene materijalnosti.

Ocena materijalnosti donosi se primenom određenih kriterija. Kriteriji mogu biti kvantitativni i kvalitativni.

Istraživanja provedena u svetu tokom nekoliko proteklih godina definisala su kvantitativne kriterije materijalnosti koje revizori najčešće koriste. Pre svih koriste se sledeći kriteriji:

- procentualni efekat na finansijski rezultat,
- procentualni efekat na ukupan prihod,
- procentualni efekat na ukupnu imovinu.

Do sada, najčešće korišćeni kriterijum bio je procentualni efekat na ukupan prihod. Iako je nezahvalno tvrditi koji iznos ili procenat je materijalan, u praksi je prihvaćeno da je kombinovana greška manja od 5% od ukupnog prihoda obično nematerijalna, a već od 5% je materijalna.

Pri donošenju odluka o materijalnosti, revizor uzima u obzir ne samo kvantitativne nego i kvalitativne faktore, naročito one koji mogu uticati na to da kvantitativno nematerijalna transakcija postane materijalna i u kvalitativnom smislu. Za ilustraciju, pretpostavimo da klijent ima dugoročni kredit od banke za koji klijent plaća anuitete po ugovorenoj dinamici, a narušavanje od strane klijenta može izazvati dospeće i trenutno plaćanje kredita. U ovom slučaju materijalnost nije pitanje kršenja ugovora o kreditu, nego činjenica da banka da banka zatraži plaćanje odmah i tako dugoročnu obavezu pretvara u tekuću.

Obelodanjivanje ilegalnih plaćanja značajno je iz dva razloga. Prvo korisnici finansijskih izveštaja mogu sumnjati da je rukovodstvo uključeno u sumnjiva ili nelegalna plaćanja. Drugo, kazne koje izreknu sudski ili državni organ mogu uticati na kredibilitet klijenta.

Na procenu nivoa materijalnosti po kvalitativnim kriterijima od uticaja su posebno radnje i odluke menadžmenta koje izlaze iz okvira uobičajenih za poslovanje ili zakonske regulative. Npr. ako revizor utvrdi da postoje ilegalna i protivzakonita plaćanja. Ona u nominalnom iznosu ne moraju biti materijalna.

4.3. Alociranje materijalnosti

Revizorovo mišljenje odnosi se na finansijski izveštaj kao celinu. Revizija se sprovodi deo po deo po komponentama finansijskog izveštaja. Revizori alociraju preliminarnu ocenu materijalnosti na komponente finansijskog izveštaja a to su račun bilansa uspeha i bilansa stanja. U praksi, revizori alociraju materijalnost prema subjektivnoj proceni rukovode i se prethodnim sličnim iskustvima gde se većina grešaka pojavljivala ili gde oni očekuju da će se greška pojaviti.

Postoji nekoliko pristupa za alociranje ocene materijalnosti na pojedine segmente finansijskog izveštaja. Najčešće se isti u sledećim primeri:²

- relativna važnost račununa,
- relativna varijabilnost račununa,
- profesionalni stav.

Jedan od metoda je da se alociranje materijalnosti izvrši na osnovu relativnog odnosa jednog račununa sa sintetičkim iskazom istog. Alokacija zanemaruje računune koji se ne reviziraju, i računune koji se reviziraju 100%. Ovim metodom raspoređuje se materijalnost na mali broj račununa pa metod ličnim izborom slučajnog broja.

Revizori alociraju materijalnost na osnovu mere varijabiliteta (standardna devijacija procesirane transakcije). Teoretski kako raste varijabilnost tako raste i revizorova sumnja, pa samim tim i rizik revizije. Npr. ako je na svakom od račununa potraživanja i obaveza proknjižena vrednost 100.000 dinara, onda relativna važnost račununa donosi podjednaku alokaciju materijalnosti. Međutim, ako je standardna devijacija za potraživanja 1.200, a za obaveze 2.800, revizor će sigurno zaključiti da su transakcije obaveza bile manje homogene od transakcija potraživanja, i izvršiće različitu alokaciju materijalnosti za te računune.

² Prema D. N. Ricchiute: Auditing ... op. cit., str. 92

Ve ina revizora koristi subjektivan profesionalni stav kada procenjuje materijalnost svakog iznosa u finansijskom izveštaju. Oni upore uju iznos svake procenjene materijalnosti sa ukupnom preliminarnom ocenom materijalnosti, uz revidiranje ako je to potrebno. Osnovna razlika izme u relativne važnosti i pristupa relativnog varijabiliteta s jedne strane, i pristupa profesionalnog suda s druge strane, je u tome što prva dva odre uju kvantitativne procene materijalnosti, dok se tre i pristup bazira na profesionalnoj proceni. Nezavisno od upotrebljenog metoda, revizor treba uvek razmotriti specifi ne iznose pre nego što stvarno alokira materijalnost.

Procenom materijalnosti revizor treba da uti e na racionalizaciju postupka i troškova revizije.

4.4. Izra unavanje materijalnosti

Za izra unavanje materijalnosti potrebno je napraviti tabelu za utvr ivanje procenta koji e se koristiti pri ra unanju materijalnosti. Ova tabela može da izgleda na slede i na in:

Prikaz 9.
Tabela za
izra unavanje
materijalnosti

- u 000 din. -

Ukupan prihod	Gornja granica	Donja granica
0 - 10.000	5,00	3,50
10.001 - 50.000	3,50	2,00
50.001 - 100.000	2,00	1,40
100.001 - 250.000	1,40	1,00
250.001 - 400.000	1,00	0,70
400.001 - 1.000.000	0,70	0,50
1.000.001 - 6.000.000	0,50	0,20

Odre ivanje preliminarne materijalnosti vrši se tako što se utvr uje osnovni iznos materijalnosti. On je jednak iznosu imovine ili ukupnog prihoda (uzmimo za primer ukupan prihod) i procenta materijalnosti iz predložene tabele.

Preliminarna materijalnost za naš primer utvr uje se tako što se iznos ukupnog prihoda (146.800.000 dinara) pomnoži sa procentom materijalnosti od 1,28% (procentat se ra una na osnovu veli ine intervala ukupnog prihoda u kojem se nalazi ukupan prihod klijenta i rastojanja izme u gornje i donje granice faktora materijalnosti).

Tako dobijemo iznos od: $146.800.000 \text{ din.} \times 1,28\% = 1.879.040$

Izra unati preliminarni nivo materijalnosti se može korigovati na osnovu kvalitativnih elemenata npr. na 2.000.000 dinara.

To zna i da preliminarna materijalnost iznosi 2.000.000 dinara, odnosno da greška na nivou finansijskog izveštaja do 2.000.000 dinara ne e biti uzimana kao zna ajna za formiranje mišljenja o istinitosti i objektivnosti.

Preliminarna ocena materijalnosti se nakon kvantifikovanja na nivou finansijskih izveštaja, raspore uje na pojedine bilansne pozicije.

Prikaz 10.
Alokacija
preliminarnu
materijalnosti na
bilansne pozicije

Bilansna pozicija	Teku a godina	Raspore ena materijalnost
A. Stalna imovina	617.000.000	-
1. Neupla eni upisani kapital	-	-
2. Nematerijalna ulaganja	180.000	-
3. Nekretnine, postrojenja, oprema i biološka sredstva	242.814.000	-
a) Nekretnine, postrojenja i oprema	212.162.000	393.600
b) Biološka sredstva	30.652.000	56.800
...(Nastavak bilansa stanja)...	...	...
Ukupno	1.078.046.000	2.000.000

4

Alociranje materijalnosti na pojedine ra une u toku revizije vrši se na slede i na in:

- prvo, na iznose koji su manji od preliminarnu materijalnosti se ne raspore uje materijalnost,
- drugo, na iznose koji se izra unavaju nema efekta raspore ivati materijalnost (npr. na dobit),
- tre e, na neke pozicije bilansa kod kojih postoji svega nekoliko poslovnih doga aja u toku godine (npr. neupla eni upisani kapital, nematerijalna ulaganja, dugoro na rezervisanja i dr.) materijalnost se ne raspore uje. Ove pozicije po pravilu se revidiraju u potpunosti (100%).

Materijalnost se raspore uje tako što se svaki iznos podeli sa zbirom svih ra una na koje se raspore uje materijalnost i dobijeni postotak pomnoži sa procenjenom preliminarnom materijalnoš u.

Tako imamo za poziciju Nekretnine, postrojenja i opreme:

$$212.162.000 / 1.078.046.000 = 19,68\% i$$

$$19,68\% \times 2.000.000 = 393.600 \text{ dinara}$$

Za Biološka sredstva materijalnost je:

$$(3.652.000 / 1.078.046.000) \times 2.000.000 = 56.800 \text{ dinara.}$$

Što je alocirana materijalnost u nominalnom iznosu manja broj testova koji e revizor provesti e biti ve i. Iznos alocirane materijalnosti odnosno dopustive greške može se u toku revizije na osnovu ste enog utiska o nivou pouzdanosti sistema internih kontrola revidirati na ve i ili na manji iznos. Materijalnost se može rasporediti i na drugi na in pomo u metoda relativne veli ine.

$$PG = PPM \sqrt{\frac{KNjV}{UVM}}$$

gde je:

PG - prihvatljiva greška

PPM - preliminarno procenjena materijalnost

KNjV - knjigovodstvena vrednost

UVM - zbir ukupnih vrednosti na koje se raspore uje materijalnost

Materijalnost za Nekretnine, postrojenja i opremu bi bila 887.248 dinara.

4.5. Rizik revizije

Opšteprihvaćeni standardi revizije, Meunarodni standardi revizije, očekivanja korisnika i zdrava poslovna politika i praksa obavezuju revizora da reviziju planira i provede tako da mu ona omogući izražavanje mišljenja o finansijskom izveštaju sa najmanjim rizikom da to mišljenje bude pogrešno. Odnosno revizor nastoji da obezbedi da izraženo mišljenje ne bude pogrešno ili da ima visok nivo sigurnosti da finansijski izveštaji nisu materijalno pogrešno prikazani, a on o njima izražava mišljenje.

Nema praktičnog načina da se rizik revizije svede na nulu. Zbog toga revizori se trude da ispoštuju standarde i da obezbede dovoljno dokaznog materijala, kao podlogu za izražavanje mišljenja.

Zavisno od poimanja rizika i averzije prema riziku revizor vrši planiranje revizije, menja prirodu, vreme i stepen revizorskih dokaza. Ako revizor proceni da je rizik biti visok određuje se za prikupljanje pouzdanijeg dokaznog materijala posmatranjem veće uzorka i povećanim brojem revizorskih procedura pri kraju perioda na koji se odnosi revizija. Analiza rizika takođe se koristi za uravnoteženje kontrolnih i suštinskih testova. Ukupan rizik revizije je kombinacija različitih rizika revizije vezanih za svaku izjavu, račun ili vrstu transakcija. Razmatranje ukupnog rizika u odnosu na finansijske izveštaje je uglavnom nepraktično. Uputnije je razmatrati rizik revizije za pojedine izjave ili račun ili vrstu transakcija koji određene transakciju (npr. nabavka materijala i plaćanja) zato što oni pojedina račun ili kao transakcija imaju različit oblik rizika u odnosu na izveštaj. Na ocenu rizika pojedinih računova primenjuju se različite procedure revizije a one iziskuju i različite troškove.

Cilj ocene i utvrđivanja rizika revizije je da na kraju procesa revizije ukupan rizik bude limitiran na dovoljno niskom nivou odnosno da nivo sigurnosti bude dovoljno visok da omogući revizoru da izrazi mišljenje o finansijskom izveštaju. Cilj se prema tome usmerava ka dostizanju sigurnosti u izražavanju mišljenja.

Bilo je dosta pokušaja da se razvije osnovni matematički model ocene rizika i da se njegove komponente sa određenom dozom verovatnoće kvantifikuju. Uspeh nije postignut zbog toga što se praktično komponente rizika ne mogu objektivno kvantifikovati, jer na njih utiče više faktora od kojih je većina subjektivne prirode. Ovo zbog toga jer revizori daju individualno poseban značaj faktorima rizika. Revizor uvek razmatra rizik revizije nekog računova ili transakcije na osnovu njegovog stava prema riziku.

Rizik revizije za revizore u praksi obrađen je u Meunarodnom standardu revizije 330 "Revizorski postupci kao odgovor na procenjene rizike" U opštem smislu rizik revizije predstavlja rizik da revizor izrazi neodgovarajuće mišljenje u slučajevima kada finansijski izveštaji sadrže materijalno značajne greške.

Rizik revizije na nivou finansijskog izveštaja, grupa računova ili transakcija ima sledeće komponente:

- inherentni rizik,
- kontrolni rizik, i
- detekcioni rizik.

"Inherentni rizik je podložnost računova u bilansu ili salda transakcija na materijalno pogrešne prikaze, bez razmatranja strukture interne kontrole.

Kontrolni rizik je rizik da klijentove politike i procedure kontrolne strukture ne budu pravovremeno sprečiti ili otkriti pogrešan materijalni prikaz.

Detekcioni rizik je rizik da pogrešni prikazi koji su materijalni, individualno ili u celini, ne budu otkriveni revizorskim testovima uključujući i testove detalja i analitičke procedure"³

³ Vincent M. O' Reilly: Montgomery's ... op. cit., str. 169-172

Inherentni i kontrolni rizik razlikuju se od rizika detekcije po tome što prve revizor može samo procenjivati, ali ne i uticati na njih. Ocena revizora o inherentnom i kontrolnom riziku dovodi do njegovog boljeg razumevanja, ali ne do smanjenja ili menjanja na bilo koji na in. Rizik detekcije revizor može kontrolisati menjaju i namenu, usmerenost i detaljnost testova revizije.

4.5.1. Inherentni rizik

Inherentni rizik "...odnosi se na podložnost stanja na ra unu ili vrste poslovnih doga aja pogrešnim iskazima, koji uzeti pojedina no ili kumulativno sa pogrešnim iskazima stanja na drugim ra unima ili vrstama poslovnih doga aja, mogu biti materijalno zna ajni uz pretpostavku da nisu postojale odgovaraju e interne kontrole".⁴

Revizor treba inherentni rizik da proceni prilikom izrade plana revizije. Inherentni rizik procenjuje se:

1. na nivou finansijskih izveštaja, i
2. na nivou salda na ra unima i vrste transakcija.

1. Inherentni rizik na nivou finansijskih izveštaja. Pogrešni prikazi u finansijskim izveštajima mogu biti izazvani stanjem na nivou makroekonomije, grane ili kompanije. Revizorovo shvatanje uslova i karakteristika inherentnog rizika polazi od poznavanja klijentovog poslovanja, poznavanja grane i delatnosti, izvršenih analiti kih procedura, prethodnih iskustava i razumevanja poslovnih transakcija koje su prikazane kroz ra unovodstveni sistem.

Na pojavu inherentnog rizika uti u uslovi iz okruženja klijenta. Oni se sastoje od promena u opštim uslovima privre ivanja, novim državnim propisima i drugim ekonomskim faktorima. U druge ekonomske faktore obi no spadaju: nestabilne finansijske prilike u okruženju (inflacija), bankrot klijentovih poslovnih partnera, izražena opšta nelikvidnost, recesija i sl. To sve može uticati da finansijski izveštaji nenamerno pogrešno prikazuju stvarno stanje klijenta. Inherentni rizik uti e na ciljeve revizije, a posebno na procenjivanje, prezentaciju i obelodanjivanje.

Inherentni rizik se od strane revizora ne može kontrolisati kao ni uzroci njegovog nastanka u okruženju. U takvim uslovima menadžeri su obavezni da postave sistem interne kontrole i utvrde posebne procedure koje osiguravaju realnost finansijskog izveštaja. To treba da bude odgovor rukovodstva na uslove koji dovode do pojave inherentnog rizika.

2. Inherentni rizik na nivou salda na ra unu i vrste transakcija. Drugi aspekt inherentnog rizika su specifi nosti ra una i transakcije koje se reviziraju. Poznato je da je greška ili nepravilnost nije ista za sve ra une. Npr. gotov novac, neki rezervni delovi, gotovi proizvodi, trgova ka roba i sl. više su osetljivi na kra u nego npr. osnovna sredstva. Karakteristike ra una (konta) sa istim nazivom u suštini se razlikuju od klijenta do klijenta. Sve zalihe roba i materijala nisu isto interesantne. Pri proceni rizika, revizor pored toga što se uverava da li stavke postoje, treba da se bavi i sa njihovim vrednovanjem što zavisi od karakteristika te stavke.

Uslovi inherentnog rizika trebaju biti identifikovani od strane klijentove kontrolne strukture. Ako takva situacija postoji onda je ocena inherentnog rizika nerazdvojiva od ocene kontrolnog rizika. Zajedni ka ocena je za revizora korisna. U tom slu aju revizor testira politiku i planiranu kontrolnu proceduru i njeno funkcionisanje. Rizik kontrole i inherentni rizik u takvim slu ajevima se zajedni ki procenjuju.

⁴ IFAC: International Standards on Auditing and Quality Control, www.ifac.org, 2009, str. 34

Inherentni rizik je imanentan svakoj poslovnoj aktivnosti s obzirom na okolnosti koje utiču na njegovu pojavu. U planiranju revizije potrebno je prikupiti i analizirati uslove pojavljivanja i karakteristike inherentnog rizika. Pravilno sagledavanje uslova pojavljivanja ovog rizika zahteva blagovremeno uočenje promena u okruženju koje javljaju kao "šanse" preduzeća ili kao ograničenja.

U slučaju ajevica kada se angažman obnavlja, za procenu inherentnog rizika se koriste podaci iz radnih papira prethodne revizije koje je potrebno ažurirati. Revizor je dužan da temeljno prouči promene nastale u okruženju. U slučaju ajevica kada se nastale promene previde ili ako se zna ajne promene označene kao nebitne nastupaju problemi kod izražavanja mišljenja.

Za ocenu inherentnog rizika revizor treba da :

- a. ceni informacije o poslovanju klijenta i okruženja,
- b. izvrši uvid u prethodne računovodstvene i druge informacije,
- c. ažurira poznavanje računovodstvenih i revizorskih standarda i
- d. sagleda transakcije sa povezanim preduzećima.

Relevantne informacije o poslovanju klijenta sadrže podatke o proizvodima, izvorima i metodama snabdevanja, marketingu, kanalima distribucije, izvorima finansiranja, metodama proizvodnje, lokaciji, obimu decentralizacije, relativnoj veličini kapaciteta i sl.

Informacije o grani u kojoj preduzeće posluje i njegovi podaci o karakteristikama grane i položaja preduzeća u njoj. Granski uslovi odnose se na relativnu veličinu tržišta, konkurentnost preduzeća i sl. Ako je poslovanje klijenta diverzifikovano potrebno je prikupiti informacije o svakoj privrednoj grani u kojoj klijent ima učešće. Informacije se sakupljaju iz različitih izvora a najčešće iz: statistike, asopisa, publikacija klijenta, izveštaja o preduzeću u koji se rade za druge namene, mišljenja konkurenata, podataka iz osiguravajućih društava, poslovnih banaka i sl.

Opšti ekonomski uslovi privređivanja utiču na sposobnost preduzeća da ostvaruje prihod, profitabilno posluje i vraća uložena sredstva. Nepovoljni ekonomski uslovi nameću preduzeću probleme oko očuvanja vrednosti aktive i navode na špekulativne poslove. U periodu krize i nepovoljnih opštih ekonomskih uslova raste verovatnoća pogrešnog prikazivanja aktivnosti u finansijskim izveštajima.

Kao što revizorski standardi obavezuju u planiranju revizije potrebno je koristiti analitičke procedure. U tom cilju revizor pregleda prethodne finansijske izveštaje i druge raspoložive informacije i koristi indikatore koji ga upućuju na zaključak da je ili nije došlo do promena u poslovanju preduzeća. On je dužan da identifikuje salda računovodstva i transakcije koja su materijalne i da utvrdi veze između računovodstva i poslovanja. Takve veze ukazuju na potencijalne greške i na uslove pojavljivanja inherentnog rizika. Korišćenje prethodnih informacija i analitičkih procedura pomaže revizoru da uoči dobre i loše trendove, značajna odstupanja od očekivanih rezultata, investicione aktivnosti i druge promene u poslovanju. Neobične ili neekvivalentne veze između računovodstva i poslovanja koje se uočavaju primenom analitičkih procedura na nivou agregiranih podataka daju "rano upozorenje" za inherentni rizik.

Za ocenu inherentnog rizika od značaja je i komparacija informacija o klijentu sa informacijama iz drugih preduzeća u grani. Ova komparacija se izvodi efikasno ako revizor ima pristup javnim bazama podataka. Obim uvida u prethodne informacije i obim analitičkih procedura zavisi od veličine klijenta, kompleksnosti njegovog poslovanja i dostupnosti informacija.

Revizor je obavezan, pre pristupa reviziji, da se upozna sa računovodstvenim politikama i računovodstvenom praksom klijenta. Revizor računovodstvo posmatra sa dva stanovišta:

1. organizacijom poslovanja i njenom računovodstvenom praksom
2. nivou prihvatljivosti i primene računovodstvenih standarda.

Pored toga revizor treba da sagleda promene u metodama obra una, promene u ra unovodstvenim standardima i na inu iskazivanja poslovnih rezultata.

Revizor na osnovu saznanja o ra unovodstva klijenta dizajnira prirodu i obim procedura revizije.

Povezana preduze a ine filijale preduze a, preduze a u kojima klijent ima investicije i druga preduze a koja su pod kontrolom vlasnika akcija. Povezanost se odnosi i na poslovne odnose sa užim lanovima porodice ve inskih vlasnika akcija ili menadžera i drugih koji na upravljanje i poslovnu politiku mogu zna ajno uticati.

Na osnovu identifikovanja, pra enja i obelodanjivanja transakcija od strane menadžera može se ste i utisak o tim vezama. Planiranjem revizije revizor procenjuje procedure za identifikovanje transakcija sa zainteresovanim licima i povezanim preduze ima odnosno revizor odre uje prirodu i obim procedura za identifikovanje tih transakcija.

4

4.5.2. Kontrolni rizik

Za sistem interne kontrole karakteristi an je kontrolni rizik što je "... rizik da može do i do pogrešnih iskaza stanja na ra unu ili vrste poslovnih doga aja koji uzeti pojedina no ili kumulativno ... mogu biti materijalno zna ajni, a koje ra unovodstveni sistem i sistem interne kontrole ne e blagovremeno spre iti, otkriti i ispraviti".⁵

Sa svakim sistemom interne kontrole povezan je odre eni stepen rizika. Nemogu e je na i kontrolnu strukturu koja je stopostotno efektivna i kojoj se ne može desiti greška. Delotvorne ili efikasne kontrolne strukture nose relativno niži rizik greške, dok manje delotvorne kontrolne strukture nose relativno viši rizik.

Revizor je u prilici (mogu nosti) da proceni da li delotvorno funkcioniše sistem interne kontrole. Ako revizor oceni da su politike i procedure brižljivo planirane i da funkcionišu delotvorno, onda je u mogu nosti da izvede zaklju ak da je rizik od pogrešnog prikazivanja nizak i obrnuto.

Sistem interne kontrole se prou ava na osnovu prethodnih iskustava sa klijentom, pregledom prethodnih izveštaja revizije, razgovorom sa zaposlenim osobljem, posmatranjem osoblja kad obavlja svoje dužnosti i sli no.

Podatke o kontrolnom okruženju revizor prikuplja radi sagledavanja faktora koji uti u na efikasnost ra unovodstvenog sistema u cilju minimiziranja mogu nosti da se namerno napravi greška. Poznavanje ra unovodstvenog sistema daje revizoru informacije o razli itim tipovima transakcija, obimu prometa, vrednosti, na inu izvršenja, po etnom stanju, na inu procesiranja i metodama obrade podataka. Kad se radi o ponovnom angažmanu revizor ima na raspolaganju ve inu relevantnih podataka iz prošlogodišnjih radnih papira i dosijea. Ove podatke treba samo ažurirati.

Pregled prošlogodišnjih rezultata revizije pomaže revizoru da odredi verovatno u pojavljivanja greške u teku em poslovanju. Prošlogodišnji podaci i iskustvo upu uju revizora na koja pitanja da obrati pažnju. Radni papiri prošlogodišnje revizije predstavljaju dragocen izvor informacija o efikasnosti kontrolne strukture.

Intervjuisanje je jedan od najboljih na ina prikupljanja podataka o ra unovodstvenom sistemu i kontrolnim procedurama. Intervjuisanje se odnosi na zaposleno osoblje na ra unovodstvenim poslovima i kontrolnim procedurama pa su zbog toga dobijeni podaci za revizora vredniji. Broj intervjuja zavisi od detalja, specifikacije usmerenja i zaklju aka do kojih se do e u toku intervjuisanja.

Veliki klijenti koriste priru nike o ra unovodstvenom sistemu i procedurama posebno kada se radi o klijentima iji su delovi teritorijalno dislocirani. Ovi priru nici su dragocen izvor informacija o kontrolnoj strukturi.

⁵ IFAC: International Standards on Auditing and Quality Control, www.ifac.org, 2009, str. 34

Ako je klijentov ra unovodstveni sistem kompjuterizovan revizor je dužan da upozna sistem koji procesira podatke. Ove podatke revizor treba da dobije od uprave klijenta. Revizor treba da poseduje znanje o elektronskoj obradi podataka ili da koristi usluge specijalista.

Postoje slu ajevi kada je ra unovodstveni sistem klijenta nepregledno postavljen. U takvim situacijama revizor obi no prati tok jedne ili više transakcija kroz sistem kako bi utvrdio relevantno ra unovodstveno procesiranje. Ovaj pristup se naziva "pregled transakcija" ili "šetnja kroz". Pregled transakcija daje revizoru smernice za dizajniranje osnovnih testova za otkrivanje grešaka.

Da bi mogao uspešno doneti ocenu o pouzdanosti sistema internih kontrola revizor mora poznavati dizajniranje procedura i proces obrade podataka, uvanje podataka na razli itim medijima i obezbe enje arhive.

Revizor je prema standardima obavezan da dokumentuje elemente sistema interne kontrole. Forma i obim dokumentovanosti zavisi od veli ine klijenta i kompleksnosti njegove kontrolne strukture. Dokumentovanje kontrolne strukture i ra unovodstvenog sistema je opis ra unovodstvenih procedura, kontrola, glavne knjige i izveštaja. Ono se uglavnom prikazuje u formi toka dokumenata simboli kog dijagrama koji prikazuje procedure a olakšava shvatanje sistema. Tok dokumenata obi no te e od vrha do dna a može i s leva na desno. Detaljnost prikazivanja zavisi od ra unovodstvenog sistema klijenta i namera revizora da testira efikasnost kontrolnog sistema.

Tok dokumenata dopunjava se dokumentacijom iz ra unovodstvenih beležaka, proceduralnih priru nika i obrazaca. Za izradu toka dokumenata koriste se uobi ajeni simboli za sve ra unovodstvene sisteme.

Skica toka dokumenata daje sumaran pregled ra unovodstvenog sistema i pruža informacije o prirodi transakcija. Iz skice se izvode osobine ra unovodstvenog sistema i to:

priroda i poreklo transakcija koje pokazuje odakle poti u transakcije. Ovi podaci pomažu revizoru da utvrdi izvorne dokumente i efikasno dizajnira osnovne testove.

klju ne procese i tok transakcija koji pokazuju kako transakcije po inju, obra uju se, ažuriraju u knjigovodstvu i izra uju izveštaji.

ocenu ažurnosti knjigovodstva što je jedna od pretpostavki rada bez greške.

kad su izveštaji izra eni i kome su dostavljeni.

kad je knjigovodstvo klijenta upu eno na elektronsku obradu podataka, revizor dobija informacije o hardveru, softveru, konfiguraciji ra unarske mreže, veze sa okruženjem, softverskim paketima u upotrebi i sl.

Sve napred navedene informacije služe da se proceni kontrolni rizik koji predstavlja "...proces vrednovanja efikasnosti politika i procedura interne kontrolne strukture u prevenciji i otkrivanju materijalnih grešaka u finansijskim izveštajima."⁶ Kontrolni rizik je u dijapazonu od nula (0) do sto (100) i izražava se u relativnom izrazu (%).

Po etak i kraj dijapazona su potpuni ekstremi. Prvi pokazuje da su kontrolne strukture toliko pouzdane da ne postoji mogu nost greške. Drugi je ocena da su interne kontrolne strukture potpune nepouzdate da greške ne samo da su mogu e nego i postoje.

Nakon uvida u efikasnost politika i procedura sistema interne kontrole revizor donosi zaklju ak o riziku kontrole koji sumira rizik iz kontrolnog okruženja, ra unovodstvenog sistema i kontrolnih procedura. Ako su ra unovodstvene i kontrolne procedure ocenjene kao efikasne i delotvorne onda je stepen rizika nizak. Nivo rizika za sve revizore nije jednako prihvatljiv jer on zavisi i od njegovog subjektivnog stava pa e u skladu sa tim odrediti obim procedura revizije.

Nakon razumevanja sistema internih kontrola revizor treba da izvrši preliminarnu procenu kontrolnog rizika za svako materijalno zna ajno stanje na ra unu ili vrsti poslovnih doga aja. Preliminarna procena kontrolnog rizika treba da bude na visokom nivou osim u situacijama kad je

⁶ Vincent M. O' Reilly: Montgomery's ... op. cit. str. 220

revizor u mogućnosti da identifikuje interne kontrole koje mogu spremiti, otkriti i korigovati značajne greške.

Procena kontrolnog rizika od strane revizora treba biti dokumentovana u radnim papirima revizije.

Pre formiranja mišljenja o finansijskim izveštajima koje se zasniva na rezultatima suštinskog ispitivanja i prikupljenih dokaza, revizor treba da proceni da li je preliminarna procena kontrolnog rizika potvrđena.

4.5.3. Detekcioni rizik

Rizik detekcije predstavlja mogućnost da postoje pogrešni prikazi ili greške a da ih revizor ne otkriti kao analitičkim procedurama tako ni revizorskim testovima. U praksi rizik detekcije proizilazi iz neefikasnih ili nedovoljno pripremljenih procedura revizije a delimično i zato što revizori nikad ne testiraju 100% transakcije koje sačinjavaju finansijski izveštaj. Rizik detekcije se povećava ako je neadekvatna supervizija ili neadekvatno ocenjena interna kontrolna struktura. Rizik detekcije postoji nezavisno od inherentnog rizika i rizika kontrole. Rizik detekcije može imati inverzan odnos sa inherentnim rizikom i rizikom kontrole pošto u slučaju većeg inherentnog rizika i rizika kontrole revizor prihvata manji rizik detekcije. U slučajevima kada su inherentni rizici visokog nivoa a interne kontrolne strukture ocenjene nedovoljno pouzdanim revizori moraju dizajnirati revizorske procedure koje obezbediti dovoljno dokaza na osnovu kojih se revizorski rizik minimizira pa je istovremeno i rizik detekcije nizak.

4

4.5.4. Sumiranje rizika revizije

Rizik revizije je u svakom slučaju pod jakim subjektivnim uticajem revizora i on se najčešće ocenjuje kao visok, srednji ili nizak. Rizik revizije se sumira, ako se inherentni, kontrolni rizik i rizik detekcije mogu kvantifikovati za konkretnog klijenta revizije, uz pomoć tzv. Modela revizijskog rizika.

Taj model ima sledeći oblik:

$$R = I_R \times K_R \times D_R$$

gde je:

- R - ukupan (sumirani) rizik (revizijski rizik)
- I_R - inherentni rizik
- K_R - kontrolni rizik
- D_R - rizik detekcije.

Pretpostavimo da revizor proceni da je inherentni rizik 0,50, rizik kontrole 0,40 i rizik detekcije 0,10, za jednu stavku npr. (zalihe materijala). U ovom slučaju rizik revizije je 0,02 odnosno to je sumirani rizik od 2% da će zalihe materijala biti pogrešno prikazane za taj procenat uprkos proceduri koju će revizor provesti. Sumirani kvantitativno određeni rizik direktno zavisi od komponenti rizika.

Celokupni ili ukupan rizik revizije se na kvantitativan način retko određuje. Sumiranje se može izvoditi kao što je prikazano na sledećoj slici:

		Procena kontrolnog rizika			
		Procena rizika detekcije	Visok	Srednji	Nizak
Procena inherentnog rizika	Visok		Veoma nizak	Nizak	Srednji
	Srednji		Nizak	Srednji	Viši
	Nizak	Srednji	Viši	Najviši	

Osen ena polja predstavljaju rizik detekcije. Izme u rizika otkrivanja i kombinovanog nivoa inherentnog i kontrolnog rizika postoji inverzan odnos. Ako su inherentni i kontrolni rizik visoki, rizik otkrivanja treba biti veoma nizak.

Prikaz 11.
Izra unavanje planiranog nivoa detekcionog rizika prema ra unovodstvenim ciklusima

Vrsta rizika revizije	Vrsta ra unovodstvenog ciklusa				
	Prodaja i naplata	Nabavka i pla anje	Zarade radnika	Proizvodnja	Finansijski ciklus
Spremnost revizora da dozvoli postojanje materijalnih grešaka nakon završetka revizije (prihvatljiv revizijski rizik)	Mala spremnost (nizak rizik)	Mala spremnost (nizak rizik)	Mala spremnost (nizak rizik)	Mala spremnost (nizak rizik)	Mala spremnost (nizak rizik)
Revizorova procena verovatno e materijalne greške pre razmatranja interne kontrole (inherentni rizik)	O ekuje se odre ni nivo grešaka (srednji rizik)	O ekuje se odre ni nivo grešaka (srednji rizik)	O ekuje se malo grešaka (nizak rizik)	O ekuje se mnogo grešaka (visok rizik)	O ekuje se malo grešaka (nizak rizik)
Revizorova procena efektivnosti internih kontrola u spre avanju i otkrivanju materijalnih grešaka (kontrolni rizik)	Srednja efektivnost (srednji rizik)	Visoka efektivnost (nizak rizik)	Visoka efektivnost (nizak rizik)	Niska efektivnost (visok rizik)	Srednja efektivnost (srednji rizik)
Nivo dokaza koji revizor planira da prikupi (planirani detekcioni rizik)	Srednji nivo (srednji rizik)	Srednji nivo (srednji rizik)	Nizak nivo (visok rizik)	Visok nivo (nizak rizik)	Srednji nivo (srednji rizik)

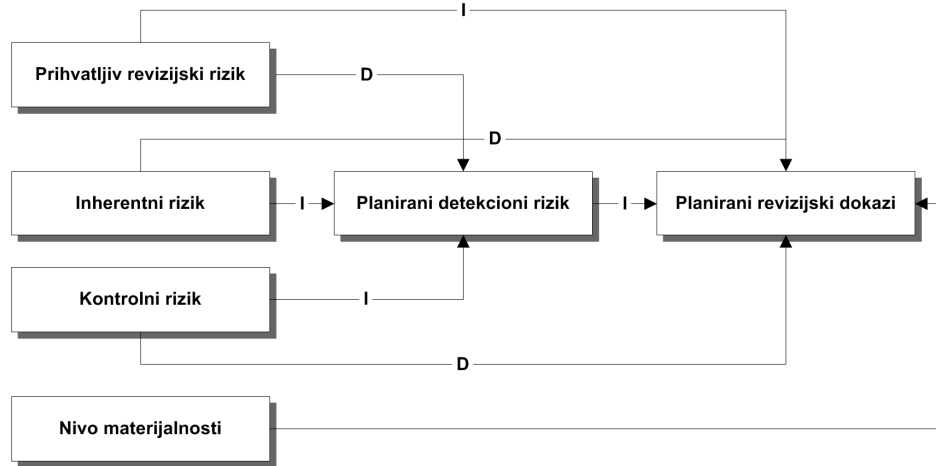
Na osnovu procene rizika revizor formira strategiju revizije koja e mu obezbediti dovoljno kompetentnog dokaznog materijala za potvrdu o o ekivanom inherentnom riziku i riziku kontrole i dovoljno smanjiti rizik detekcije da ukupan rizik revizije bude zadovoljavaju e nizak.

U razmatranju celokupnog rizika revizije individualni rizici revizije za razli ite stavke finansijskog izveštaja trebaju biti kombinovani: "Sve do danas nije razvijen jednostavan i opšte prihva en matemati ki model za kombinaciju rizika."⁷ Procenjivanje rizika revizije zahteva zrelo razmišljanje zasnovano na kompetenciji, prethodnom iskustvu, poslovnoj i profesionalnoj odgovornosti.

Na kraju, možemo prikazati i odnose me uzavisnosti izme u rizika revizije, planiranog obima potrebnih dokaza za formiranje mišljenja i materijalnosti.

⁷ Vincent M. O' Reilly: Montgomery's ... op.cit., str. 173

Prikaz 12.
Odnos izme u
rizika revizije,
planiranih
revizijskih
dokaza i materi-
jalnosti⁸

4

Slovom I obeleženi su inverzni odnosi izme u kategorija (npr. niži inherentni i kontrolni rizik podrazumevaju da se detekcioni rizik mora proceniti na višem nivou kako bi rizik revizije bio prihvatljiv). Slovom D obeležen je direktan odnos izme u kategorija (npr. viši inherentan i kontrolni rizik podrazumevaju da se mora sprovesti ve i obim revizijskih testova za prikupljanje dokaza).

⁸ Prema: Arens, Loebbecke... op. cit, str. 271

Pitanja za proveru znanja:

1. Šta je materijalnost?
2. Zašto je materijalnost u reviziji bitna? Da li bi bilo moguće sprovesti reviziju kada materijalnost ne bi postojala? Objasnite odgovor.
3. Zašto se materijalnost alocira na pojedinačne bilansne pozicije?
4. Šta je revizijski rizik?
5. Koji su uzroci postojanja rizika revizije?
6. Objasnite odnos između materijalnosti i revizijskog rizika?
7. Koje vrste revizijskog rizika postoje?
8. Objasnite model revizijskog rizika i međuzavisnosti koje iz njega proističu.

Ako smatrate da je navedena tvrdnja ta na odgovorite slovom T (ta), u protivnom odgovorite slovom N (nije ta).

1. Prema opšteprihvaćenim revizorskim standardima, revizor ima jednaku odgovornost za otkrivanje materijalnih i nematerijalnih nepravilnosti u izveštavanju.
2. Iznos koji je materijalan u finansijskom izveštaju jednog klijenta ne mora biti materijalan u finansijskom izveštaju drugog klijenta.
3. Preliminarna ocena materijalnosti data nekoliko meseci pre datuma bilansa može biti bazirana na podacima perioda njihovih obračuna ili ranijih godišnjih finansijskih izveštaja.
4. Ocena materijalnosti uključuje kako kvantitativna, tako i kvalitativna razmatranja.
5. Viši nivo materijalnosti bilansne pozicije zahteva veću količinu revizijskih dokaza.
6. Revizijski rizik je rizik da revizor neće otkriti materijalno značajan pogrešan iskaz.
7. Kontrolni rizik je osetljivost na materijalno pogrešne prikaze, koja postoji bez obzira na funkcionalnost sistema internih kontrola.
8. Inherentni rizik je rizik da interne kontrole klijenta ne funkcionišu.
9. Efektivne interne kontrole smanjuju inherentan rizik, a neefektne ga povećavaju.
10. Detekcioni rizik je funkcija uspešnosti revizijskih postupaka suštinskog ispitivanja.
11. Revizor ne može svojim postupcima da utiče na nivo inherentnog rizika preduzeća klijenta.
12. Procena prihvatljivog revizijskog rizika se koristi u modelu revizijskog rizika kako bi se utvrdio planirani detekcioni rizik.
13. Određivanje nivoa inherentnog, kontrolnog i detekcionog rizika odnosi se isključivo na finansijske izveštaje kao celinu.
14. Kada su inherentni i kontrolni rizik procenjeni kao niski, nije potrebno izvoditi suštinske testove, već isključivo kontrolne.
15. Postoji inverzan odnos između revizijskog rizika i količine dokaza potrebnih da podrže mišljenje revizora.
16. Niži prihvatljiv detekcioni rizik znači da je potrebno sprovesti više suštinskih testova.

Odgovori: 1. N 2. T 3. T 4. T 5. N 6. T 7. N 8. N 9. N 10. T 11. T 12. T 13. N 14. N 15. T 16. T

Zaokružite odgovor(e) za koje smatrate da su ta ni.

1. Koja od navedenih karakteristika materijalnosti je ta na:
  - a. procena materijalnosti vrši se po strogo određenoj metodologiji koju propisuju profesionalne organizacije;
  - b. ako pravilno procenjuju materijalnost, različiti revizori moraju doći do iste procene materijalnosti kod istog klijenta;
  - c. procena materijalnosti je stvar profesionalnog stava revizora;
  - d. pitanje materijalnosti je toliko subjektivno da nije moguće dokazati pristrasnost revizora;
2. Materijalnost se određuje primenom kvalitativnih i kvantitativnih kriterijuma. Kvantitativni kriterijumi su:
  - a. procentualni efekat na neto prihod;
  - b. procentualni efekat na plate;
  - c. procentualni efekat na ukupan prihod;
  - d. procentualni efekat na ukupnu imovinu;
3. Alociranje i ocena materijalnosti na pojedine segmente finansijskog izveštaja najčešće se izvode na osnovu:
  - a. veličine klijenta;
  - b. relativne važnosti računovodstva;
  - c. relativne varijabilnosti računovodstva;
  - d. profesionalnog stava revizora;
4. Revizijski rizik ima sledeće elemente:
  - a. inherentni rizik;
  - b. poslovni rizik;
  - c. kontrolni rizik;
  - d. detekcioni rizik;
5. Inherentni rizik je imanentan svakoj poslovnoj aktivnosti s obzirom na okolnosti koje utiču na njegovu pojavu. Za ocenu inherentnog rizika revizor treba da:
  - a. oceni nivo interne revizije;
  - b. oceni informacije o poslovanju klijenta;
  - c. razume klijentove transakcije i transakcije sa povezanim preduzećima;
  - d. zahteva popunjavanje upitnika internih kontrola;
6. Grupisanje grešaka otkrivenih u toku revizije i njihovo sumiranje povezano je sa:
  - a. inherentnim rizikom;
  - b. efikasnošću;
  - c. visinom uzorka;
  - d. materijalnošću;

Odgovori: 1. c 2. a,c,d 3. b,c,d 4. a,c,d 5. b,c 6. d

Opštih prihvaćeni standardi revizije i Međunarodni standardi revizije nalažu revizoru da pre formiranja mišljenja o finansijskom izveštaju sakupi dovoljno dokaza. Dokazi revizije su dokumenta i informacije koje u toku procesa revizije revizor treba da prikupi kako bi njegovo mišljenje bilo verodostojno i argumentovano. Samo na osnovu dokaza može se utvrditi istinitost, konzistentnost i komparabilnost finansijskog izveštaja sa opšteprihvaćenim standardima.

Računovodstvene informacije koje se mogu koristiti kao izvor dokazivanja u reviziji su računovodstvena dokumentacija sa izvornim knjiženjima (glavna knjiga ili analitička knjigovodstvo) i druge evidencije povezane sa finansijskim izveštajima.

Dokazi u reviziji se moraju dokumentovati. U dokaze revizije spadaju sve informacije koje revizor prikupi pomoću upitnika, posmatranja, potvrđivanja, intervjua i sl.

Međunarodni standard revizije 500 "Revizijski dokaz"¹ definisao je dokaze kao ... "informacije koje je revizor pribavio u vezi sa izvornim dokumentacijama na kojima zasniva mišljenje revizora. Revizijski dokaz obuhvata izvornu dokumentaciju i računovodstvene evidencije koje su podloga za sastavljanje finansijskih izveštaja, kao i potkrepljujuće informacije iz drugih izvora".

Svrha dokaza u reviziji nije da "dokaže" da je revizorova hipoteza istinita, već da odredi sa razumnim stepenom sigurnosti da li je finansijski izveštaj istinit ili pogrešan, ili se to pak ne može potvrditi. Razlikovanje osnove između ova dva aspekta posebno je bitno, jer pristup revizije sa unapred stvorenim zadatkom i zaključkom do koga se mora doći i može značajno umanjiti pažnju revizora, pa tako i sposobnosti revizora da tumači signale o potencijalnoj opasnosti, odnosno istinitosti i greškama.

5.1. Način (metode) sakupljanja dokaza

5.1.1. Opšti pristup prikupljanju dokaza

Svako istraživanje podrazumeva da se sakupi dovoljno dokaza koji kompetentnom istraživaču u ili analitičaru obezbeđuju razumnu osnovu da o predmetu istraživanja formira i iskaže kompetentno mišljenje. U opštem slučaju dokazi se prikupljaju na sledeće načine:

- a. autorijalizam,
- b. mističizam,

¹ Međunarodni standardi revizije ..., op. cit., str. 524

- c. racionalizam,
- d. g) empirizam, i
- e. pragmatizam.

Autorijanizam. Pod autorijanizmom se podrazumeva sticanje saznanja na osnovu pismenih ili usmenih izjava drugih osoba koje se prihvataju kao autoriteti u nekoj oblasti. Autoritarijanizam je najčešće i koristi se kao izvor uverenosti. "Mi stičemo više uverenosti iz svedoštva ljudi nego iz bilo kog drugog izvora. Malo naših saznanja o univerzumu proističe direktno iz naše intuicije, razmišljanja, iskustva ili prakse. Mi prihvatamo na osnovu poverenja devet desetina od onoga što smatramo da je istinito.

Ovek je sugestivno bilo i kao takvo teži da veruje u ono što mu se kaže, osim ako ima razloga da sumnja u poštenje i kompetentnost osobe koja mu prenosi informaciju."²

Problem sa korišćenjem svedoštva drugih kao osnovnog izvora uverenosti proističe iz činjenice da izjave osoba koje se prihvataju kao autoriteti mogu biti međusobno nesaglasne, kao i zbog mogućnosti da osoba u svedoštva namerno ili nenamerno daje pogrešne informacije. Zbog toga se izjave osoba uvek trebaju prihvatati sa rezervom.

Revizor koristi konfirmacije i izjave zaposlenih u preduzeću u ako ne postoji drugi način da se izvrše neophodne provere. Prema opštegrihvanim standardima revizije, revizoru je dozvoljeno da se pouzda u konfirmacije i izjave ako nema vidljivog razloga da u njih sumnja. Ipak, kada koristi svedoštva drugih, revizor treba biti svestan da se radi o dokazima manje pouzdanosti, pa ih, kad god profesionalni skepticizam tako nalaže, treba kombinovati sa dokazima iz drugih izvora.

Misticizam. Misticizam se razlikuje od autorijanizma po tome što uverenost ne proističe iz verovanja drugim ljudima, već iz verovanja u nas same, tj. u intuiciju. Revizori se stalno koriste intuicijom u svome radu, posebno prilikom primene analitičkih postupaka. "Iskusni i pripremljeni revizor često može samo pogledom na određenu stranicu gotovo odmah zaključiti ne samo da nešto nije u redu, već i ta ta no uoči gde neki problem leži. U takvom načinu dijagnostikovanja problema nema ništa misteriozno. Revizor jednostavno poziva iz memorije svoja svoja raunovodstvena znanja i iskustvo koje se odnosi na neposrednu informaciju i vrednuje je kao normalnu i uobičajenu ili pak kao neuobičajenu i stoga sumnjivu."³

Racionalizam. Racionalizam je proces sticanja uverenosti kroz sintetičko rezonovanje od univerzalnog ka pojedinačnom. Ovaj način prikupljanja dokaza uključuje rezonovanje na osnovu opštegrihvanih pretpostavki. Cilj racionalizma je da se kroz proces zaključivanja primenom apstraktnih univerzalnih principa dođe do saznanja o konkretnim činjenicama.

Revizori koriste racionalizam kada se upoznaju sa poslovanjem klijenta, kada stiču u razumevanje sistema internih kontrola i raunovodstvenog sistema ili kada upoređuju pokazatelje poslovanja preduzeća sa pokazateljima industrijske grane. Tipičan primer rezonovanja iz opštegrihvanih principa ka konkretnim pojavama je uverenje revizora da ukoliko sistem internih kontrola funkcioniše pravilno, i raunovodstveni podaci koje taj sistem kontroliše i obračunavaju trebaju biti korektno proknjiženi i obelodanjeni u finansijskim izveštajima.

Empirizam. Empirizam se zasniva na sticanju saznanja putem čulnih opažanja. Empirizam ima obrnuti tok rezonovanja u odnosu na racionalizam. Njega karakteriše induktivno zaključivanje koje polazi od čulnog opažanja i, metodom generalizacije, nastoji da dođe do opštih istina. U empirizmu se vrše posmatranja velikog broja pojedinačnih slučajeva pri čemu se nastoji pronaći pravilnost u njihovim

² Montague, op.cit, 39. str.

³ R. K. Mautz, *Fundamentals of Auditing*, John Wiley & Sons, New York, 1954, str. 55-56

karakteristikama. Uo ena pravilnost postaje univerzalno pravilo koje se prihvata kao istinito. Revizori se koriste empirizmom kada sprovedu revizijske testove, npr. prilikom kontrolisanja faktura revizor na osnovu provere uzorka donosi zaključak o celoj populaciji.

Pragmatizam. Pragmatizam ima uporište u praksi. Pretpostavka za primenu pragmatizma u sticanju uverenosti je da ono što funkcioniše mora biti dobro, a što ne funkcioniše ne može valjati. Funkcionalnost je tako isključivi kriterijum istinitosti. Revizor se koristi pragmatizmom kada, na primer, testira naplativost potraživanja, potencijalne obaveze ili izdvajanja za rizike u okviru dugoročnih rezervisanja.

Iskustvo pokazuje da istraživači i analitičari primenjuju različite načine i izvore za prikupljanje dokaza. Kombinacija različitih metoda daje najbolje rezultate, kako u reviziji, tako i u mnogim drugim naučnim disciplinama.

5.1.2. Način prikupljanja dokaza u reviziji

5

Revizor je dužan da u postupku revizije sakupi dovoljno dokaza koji mu omogućavaju formiranje kompetentnog mišljenja.

U operativnom smislu revizor u procesu revizije prikupljanje dokaza vrši primenom sledećih metoda:

1. inspekcije
2. posmatranja
3. ispitivanja
4. konfirmacije
5. slučajne kontrole
6. analitičkih postupaka.

Inspekcija (pregled dokumentacije). Inspekcija je tehnika ispitivanja evidencije i dokumenata pomoću koje revizor traži za informacijama koje su, ili su trebale biti, uvrštene u finansijske izveštaje. Inspekcijom se, na primer, vrši provera ulaznih i izlaznih faktura, ugovora, magacinske evidencije, polisa osiguranja, dokumenata o vlasništvu i dr.

Posmatranje. Posmatranje je proces praćenja aktivnosti drugih. Iako se najčešće poistovetuje sa vizuelnim praćenjem, posmatranje ponekad zahteva i korišćenje drugih čula - sluha, mirisa, dodira, pa i ukusa. Revizor koristi tehniku posmatranja kada prisustvuje brojanju zaliha od strane osoblja klijenta, kada utvrđuje stanje u blagajni, kada prati postupke interne kontrole ili kada obilazi objekte klijenta kako bi se uverio u postojanje i stanje imovine preduzeća.

Ispitivanje. Ispitivanje je najčešće korišćena tehnika za prikupljanje dokaza. Ova tehnika se zasniva na prikupljanju informacija kroz postavljanje pitanja obaveštenim osobama unutar ili izvan klijenta. Informacije koje se dobijaju iz preduzeća klijenta ne mogu biti prihvaćene kao jedini dokaz (zbog problema nezavisnosti izvora) već moraju biti podržane dodatnim dokazima kroz izvođenje alternativnih postupaka.

Konfirmacija. Konfirmacija je specifičan oblik ispitivanja kojim se nastoje potvrditi informacije u slučajnoj evidenciji klijenta. To je postupak dobijanja revizijskih dokaza od treće strane, kako bi se podržala neka činjenica ili stanje. Konfirmacija se najčešće koristi za proveru stanja potraživanja, obaveza, zaliha koje se nalaze kod treće strane (npr. zalihe na konsignaciji), stanja na računu unima kod banaka, hartija od vrednosti u depozitu banaka i dr.

Postoje dve vrste konfirmacija - pozitivne i negativne. Zahtevom za konfirmaciju u pozitivnoj formi traži se od primaoca da potvrdi svoje slaganje ili izrazi neslaganje u pogledu ta nosti navedenog iznosa. U slu aju negativne konfirmacije salda, odgovor se traži samo ako postoji neslaganje sa navedenim saldod ili informacijom. Od ova dva metoda, metod pozitivne konfirmacije je pouzdaniji. Budu i da tre a strana obi no dostavlja konfirmaciju u pisanoj formi direktno revizoru, ona predstavlja veoma ubedljiv dokaz.

Ra unska kontrola. Ra unska kontrola je tehnika provere aritmeti ke ta nosti izvorne dokumentacije i ra unovodstvene evidencije kroz izvo enje nezavisnih ra unskih operacija od strane revizora. Revizor mora ponekad sam da izvede prora une kako bi se uverio da su knjiženja ra unski ta na. Ra unanje se koristi kao dokaz prilikom provere: usaglašenosti evidencije u poslovnim knjigama, amortizacije, revalorizacije, obra una kamata, eskonta, premija osiguranja, provizije, poreza i dr.

Analiti ki postupci. Analiti ki postupci tj. analiti ke procedure "obuhvataju analizu zna ajnih pokazatelja i trendova, uklju uju i i istraživanje fluktuacija."⁴ Važno je napomenuti da analiti ki postupci nisu direktan dokaz o postojanju pogrešnih iskaza u finansijskim izveštajima, ve samo ukazuju na pove an rizik postojanja pogrešnih knjiženja. S obzirom na specifi nost analiti kih postupaka u nastavku emo im posvetiti posebnu pažnju.

esto se revizijski dokaz može obezbediti primenom razli itih tehnika. Osim pouzdanosti dokaza, kriterijum koji treba uzeti u obzir prilikom izbora najadekvatnije tehnike su i troškovi primene razli itih tehnika. Revizori moraju testirati raspoložive tehnike prikupljanja dokaza sa stanovišta vremena i troškova izvo enja, kako bi pronašli optimalnu kombinaciju tj. kombinaciju koja obezbe uje zadovoljavaju i revizijski dokaz uz minimalne troškove i vreme. Troškovi i vreme ne mogu biti razlog za izražavanje mišljenja na osnovu nekompetentnog dokaza, ali se trebaju koristiti kao kriterijum prilikom izbora izme u razli itih tehnika koje pružaju dovoljno relevantnih i pouzdanih dokaza, a razlikuju se po troškovima i trajanju.

5.2. Analiti ke procedure

Analiti ke procedure predstavljaju skup procena finansijskih informacija zasnovanih na prou avanju uspostavljenih odnosa izme u finansijskih informacija i odnosa izme u finansijskih i nefinansijskih informacija. Analiti ki postupci su i jednostavno upore ivanje finansijskih informacija ili i upotreba kompleksnih metoda kao što je npr. regresiona analiza. Pod analiti kim postupcima Me unarodni standard revizije 520 - "Analiti ki postupci" ozna va "... analizu zna ajnih pokazatelja i trendova, uklj uju i i rezultate ispitivanja fluktuacija i odnosa koji nisu konzistentni s drugim relevantnim informacijama ili koji odstupaju od unapred predstavljenih veli ina".⁵

Primena analiti kih postupaka zahteva od revizora poznavanje metoda i tehnika analize i potpuno poznavanje i razumevanje poslovanja klijenta. U praksi revizije naj eš e se koriste slede i vidovi analiti kih postupaka:

⁴ Me unarodni standardi revizije...op.cit. str. 557.

⁵ Me unarodni standardi revizije...op.cit. str. 557

1. Upore ivanje finansijskih informacija teku e godine sa istim iz prethodne godine. Upore ivanje se može izvoditi u dijapazonu od pojedina nih salda na ra unima do svih iznosa u bruto bilansu.
2. Upore ivanje finansijskih informacija ostvarenih i iskazanih u teku em periodu za koji se vrši revizija sa istim planiranim informacijama i prognozama.
3. Utvr ivanje odnosa izme u iskazanih finansijskih informacija u teku em periodu za pojedina ne pozicije bilansa. Izme u ovih informacija treba da postoji odgovaraju a veza. Na primer odnos izme u iznosa dugoro nih kredita i kamata po istim i sl.
4. Upore ivanje klijentovih finansijskih informacija u odre enom periodu sa istim informacijama koje se odnose na ukupnu delatnost.
5. Ispitivanje odnosa izme u finansijskih i nefinansijskih informacija u odre enom vremenskom periodu. Primer za takav analiti ki postupak je upore ivanje broja zaposlenih, efektivnih radnih sati i plata.

Analiti ki postupci u reviziji se koriste:

1. prilikom planiranja obima i vremena sprovo enja revizije,
2. kao deo suštinskih testova i
3. kao opšta analiza finansijskih izveštaja u završnoj fazi revizije.

Revizor u praksi primenjuje analiti ke postupke u sva tri slu aja. Njihova primena je vrlo efikasna pod uslovom da je revizori mogu izvesti ta no i da su u mogu nosti valjano tuma iti dobijene rezultate.

Analiti ki postupci u planiranju revizije omogu uju revizoru: prvo, da shvati i razume poslovne aktivnosti klijenta ako reviziju izvodi prvi put; i drugo, da identifikuje podru ja koja predstavljaju rizike relevantne za reviziju (kriti na podru ja za reviziju).

Prikaz 13.
Analiti ki
postupci

Red. br.	Odnos	Prethodna godina	Teku a godina
1. Pokazatelji strukture prihoda i rashoda			
S-1	Poslovni prihod / Ukupni prihod	62,0%	50,6%
S-2	Prihodi od prodaje proizvoda i usluga / Ukupan prihod	25,4%	11,6%
S-3	Prihodi od prodaje na stranom tržištu / Ukupan prihod	0,0%	0,0%
S-4	Finansijski prihod / Ukupan prihod	0,3%	0,0%
S-5	Neposlovni i vanredni prihodi / Ukupan prihod	2,6%	0,2%
S-6	Finansijski rashodi / Ukupni rashodi	2,6%	0,7%

Analiza kratkoro ne finansijske ravnoteže						u 000 dinara
Red. br.	Pozicija	Vrednosti po godinama				
		Teku a		Prethodna		
		Iznos	Odnos prema poslovnoj aktivnoj (%)	Iznos	Odnos prema poslovnoj aktivnoj (%)	
1	Gotovina	3.416	0,64%	2.012	0,50%	
2	Kupci i druga potraživanja	373.882	70,24%	226.334	56,31%	
3	Kratkoro ni finansijski plasmani			7.058	1,76%	
4	PDV, AVR i odložena poreska sredstva	2.514	0,47%	8.249	2,05%	
5	Likvidna i kratkoro no vezana sredstva (1 do 4)	379.812	71,36%	243.653	60,62%	
6	Kratkoro ne finansijske obaveze	1.533	0,29%	1.318	0,33%	
7	Obaveze iz poslovanja	335.518	63,04%	245.094	60,98%	
8	Ostale obaveze	17.405	3,27%	3.119	0,78%	
9	Kratkoro ni izvori finansiranja (6 do 8)	354.456	66,59%	249.531	62,08%	
	"ACID" TEST (5:9)		1 : 0,9332		1 : 1,0241	

Analiti ki postupci su za revizora i suštinsko testiranje ra unovodstvenih podataka. Kad se analiti ki postupci koriste u tu svrhu revizor može testirati jedan ili više specifi nih ciljeva revizije. Primenom analiti kih postupaka se ne mogu testirati ciljevi: vlasništva i razgrani enja. Efikasnost primene analiti kih postupaka u svrhu suštinskog testiranja zavisi od: specifi nog cilja revizije, stalnosti odnosa izme u ra unovodstvenih informacija, raspoloživosti i pouzdanosti informacija, ta nosti o ekivanih iznosa i pouzdanosti sistema interne kontrole.

Prikaz 14.

Analiti ki postupak kao suštinski test

Red. br.	Opis	Prose no u delatnosti	Prethodna godina	Teku a godina
1	Troškovi amortizacije	26,884	28,223	18,471
2	Uk. vred. nemat. ulaganja i osn. sredstava koja se amortizuju	204,907	199,696	213,297
3	Amortizacija/Uk. vred. nem. ul. i osn. sred (1/2)	13,12%	14,13%	8,66%

Rezultate dobijene aplikacijom analiti kih postupaka revizor treba kriti ki razmatrati i izvesti odgovaraju e zaklju ke. Rezultatima analiti kih postupaka ne može se pripisivati apsolutno poverenje i pouzdanost.

Nivo pouzdanosti dobijenih rezultata zavisi od: materijalnog značaja pozicija koje su predmet analize, planiranih i provedenih drugih postupaka revizije, o ekvivalenciji rezultata, procenjenog nivoa inherentnog i kontrolnog rizika.

Analitički postupci kao završna analiza finansijskog izveštaja služe za sveobuhvatan uvid u imovinski, prinosni i finansijski položaj preduzeća kao i njegovu bonitet.

Cilj analitičkih postupaka je pomoć revizoru prilikom utvrđivanja zaključaka do kojih je došao i u proceni objedinjavanja nalaza u celini. Rezultati analitičkih postupaka zahtevaju uvid u bruto bilans, finansijski izveštaj i beleške kako bi se procenila primerenost prikupljenih dokaza za objašnjenje neuobičajenih i neekvivalentnih salda i procena da li su neuobičajena salda ispitana. U prvom slučaju u radnim papirima revizora treba pronaći dokaze a u drugom slučaju izvršiti dodatno revizorsko ispitivanje.

5.3. Osobine revizijskog dokaza

5

Osnovne osobine koje treba da zadovolje revizijski dokazi da bi se moglo izraziti adekvatno mišljenje o finansijskim izveštajima klijenta su:

dovoljnost,
relevantnost, i
pouzdanost.

Međunarodni revizijski standard "Revizijski dokaz" dovoljnost definiše kao "merilo obima pribavljenih dokaza".⁶ Revizor je obavezan da u procesu revizije prikupi dovoljno kompetentnih dokaza koji mu omoguće avaj da izvodi relevantne zaključke o pozicijama koje su u finansijskim izveštajima. Dovoljnost dokaza je atributivno obeležje koje je prepušteno na tumačenje i razumevanje planerima i izvršiocima revizije. Rasuđivanje spada pod subjektivan sud individue. Tako je profesor Šmalenbah pisao da je dovoljno dokaza kad štrihiranjem promena revizor može da kaže "sad je dosta". Ilustracija za savremenu reviziju možda nije prikladna ali može biti pouzdana.

Na osnovu iskustava iz revizorske prakse može se konstatovati da je nivo dovoljnosti determinisan sledećim karakteristikama:

1. Koliko revizor poznaje klijenta, njegovu prirodu poslovanja, opšti finansijski položaj, ugled u grani, tržište na kojem primarno deluje, cene njegovih akcija, položaj u grani i sl.
2. Karakter i materijalnost otkrivenih nedostataka, odnosno ukupan rizik koji revizor proceni da može prihvatiti, a da pri tome kod izražavanja mišljenja ne napravi grešku.
3. Poverenje koje revizor stiče u toku rada prema menadžmentu, zaposlenom osoblju, računovodstvenom sistemu, evidencijama, strukturi interne kontrole i finansijskom položaju klijenta.
4. Na rasuđivanje o dovoljnosti dokaza za reviziju utiče i revizorova procena pristrasnosti menadžmenta.
5. Presudan uticaj na ocenu dovoljnosti ima ubedljivost dokaza koje revizor ispituje.

Za razliku od dovoljnosti koje je kvantitativno obeležje revizijskih dokaza, relevantnost i pouzdanost su kvalitativna obeležja. Neka informacija se sa stanovišta revizije smatra relevantnom ako je u stanju da pomogne revizoru pri odlučivanju da li su finansijski izveštaji istiniti i objektivni ili ne. Ako određene informacije ne doprinose formiranju mišljenja, onda se one ne mogu smatrati revizijskim dokazom.

⁶ Međunarodni standardi revizije, ... op. cit., str. 525

Dokazi koje revizor u procesu revizije prikupi nemaju istu pouzdanost. Dokumenta koja se kreiraju kod klijenta mogu u nekim sluajevima da ne odgovaraju stvarnom stanju. Npr. faktura kupcu može da glasi na viši ili manji iznos od stvarno isporu enog ili ugovorenog. Iznos e se svesti na ispravan, reagovanjem kupca, reklamacijom što i ne mora biti u injeno. S druge strane dokumenta kreirana od strane dobavlja a klijenta se ne mogu menjati od strane klijenta i sl.

Svi dokazi nisu jednako pouzdani. Opšte je rašireno mišljenje da su:

- dokumentovani dokazi pouzdaniji od usmenih,
- dokazi iz nezavisnih izvora van klijenta su pouzdaniji od onih koji se dobijaju od klijenta,
- dokazi koje je kreirao revizor vlastitim istraživanjem su pouzdaniji od onih koji se dobijaju iz drugih izvora,
- potvr eni dokazi su pouzdaniji od neproverenih dokaza.

Prilikom izvo enja zaklju aka iz dokaza sa razli itim stepenom pouzdanosti tj. razli itih vrsta dokaza revizor treba da razmišlja o doslednosti jednih prema drugima. To zna i da isti zaklju ak iz dokaza koji je on kreirao istraživanjem ne može imati istu relativnu težinu kao i dokaz iz usmenog izveštavanja klijentovog osoblja.

Prikupljanje dokaza revizori ne vrše istraživanjem ukupne populacije (broja) dokumenata ili transakcija. Dokazi se prikupljaju putem testova. Stru nost, umešnost, profesionalna praksa i iskustvo revizora upu uju na dizajniranje kvalitetnih testova. Samo kvalitetno dizajnirani testovi rezultiraju relevantnim i pouzdanim dokazima. Slab test može voditi nepouzdanim i pogrešnim zaklju cima što je mnogo više od gubljenja vremena.

Revizorski testovi se mogu razli ito klasifikovati ali obi no metode ispitivanja opredeljuju nazive prema proceduri koja se koristi u reviziji. Tako se pojavljuju:

Rotacioni testovi pomo u kojih revizor bira podru je revizije. Uzorci za testiranje se biraju nasumice. Selekcija dokumenata i transakcija treba da je odre ena slu ajno tako da ni u kom slu aju ne li i na šablon.

Dubinski testovi uklju uju izbor transakcija za ispitivanje kroz sve faze relevantnog ra unovodstvenog sistema. Oni se obi no koriste na uzorku. Kad se koristi ovo testiranje revizor mora osigurati da se test kre e u pravom smeru kroz ra unovodstveni sistem (dedukcijom ili indukcijom).

Testovi "slabosti" primenjuju se tamo gde je konstatovana nepouzdanost interne kontrole. Revizor treba da identifikuje koje su neta nosti i nedovoljne pouzdanosti i dizajnirati specifi an test kojim e utvrditi da li su se greške stvarno desile. Ovi testovi zna e i proširenja suštinskog ispitivanja tamo gde je identifikovan poreme aj i gde je otkriven neuobi ajen broj grešaka u uzorku.

Usmereni testovi se dizajniraju tako da se kre u prema uverenju ili hipotezi koju revizor postavi. Npr. revizor na osnovu uzorka postavlja hipotezu da fakture nisu dobro knjižene. Ako revizor želi da potvrdi hipotezu o nepouzdanosti knjiženja faktura test e usmeriti od osnovnog dokumenta (po etne evidencije otpremnica i zahtev za isporuku) do zaklju nih knjiženja.

Test se može usmeriti i obrnuto od zaklju nog knjiženja ka osnovnom dokumentu.

Na kraju razmatranja revizorskih dokaza možemo re i da revizor u svakoj situaciji mora da koristi zdravorazumsko rasu ivanje pri vrednovanju dokaza i izvo enju zaklju aka. Revizori u postupku izvo enja zaklju ka imaju u vidu da je celina vrednija od sume individualnih delova. Suština je uvek u tome da se koriste i upore uju dokazi iz raznih izvora bilo da su oni konzistentni ili ne. Utisak uverljivosti dokaza mora biti izražen.

Pouzdanost dokaza zavisi od izvora dokaza i na ina sakupljanja dokaza. Nivo pouzdanosti dokaza se u praksi revizije ocenjuje kao:

velika,
srednja,
mala.

Nivo pouzdanosti dokaza i na in prikupljanja mogu se predstaviti na slede i na in:

Nivo pouzdanosti	Na in sakupljanja dokaza
Velika	Ra unska kontrola Konfirmacija
Srednja	Inspekcija Analiti ke procedure
Mala	Ispitivanje Posmatranje

Svaki od na ina dobijanja dokaza koristi se za razli ite ciljeve revizije. Više na ina sakupljanja dokaza vode ostvarenju istog cilja. Isto tako, cilj revizije se potvr uje sa više razli itih postupaka prikupljanja dokaza. Jedan na in dokaza može odgovoriti na više specifi nih ciljeva revizije. Koji e od na ina dokaza za potvr ivanje cilja revizor preferirati zavisi od nivoa pouzdanosti dokaza.

5

5.4. Tvrdnje u finansijskim izveštajima, specifi ni ciljevi revizije i revizijski testovi

Pošto se revizija mora provesti u razumnom vremenskom okviru, i uz razumne troškove po klijenta, revizor ne može ispitivati dokaze svake transakcije ili doga aja vezanog za finansijske izveštaje klijenta. Revizor zaklju ke izvodi ispitivanjem uzorka transakcija i doga aja. Zaklju ci na osnovu uzorka zatim se uopštavaju za celu populaciju. Npr. revizor može ispitati dokaze 100 nasumice izabраниh ra una dugovanja i iz tih rezultata zaklju iti da je sva populacija od 5000 ra una pošteno prezentirana. Zaklju ci se izvode iz nekih, a ne svih izvršenih promena, dokaz revizije je ubedljiv, i revizor se trudi da prikupi što je mogu e više takvih dokaza.

Najve i deo revizorovog rada za vreme revizije sastoji se od prikupljanja i vrednovanja dokaza o eksplicitnim i implicitnim tvrdnjama iskazanim u finansijskim izveštajima. Finansijski izveštaji su odgovornost rukovodstva, pa shodno tome i tvrdnje koje su u njima sadržane predstavljaju prezentacije rukovodstva. Tvrdnje menadžmenta u finansijskim izveštajima mogu se kategorisati kao:

1. **Postojanje** - Zabeležena aktiva i pasiva postoje u datom trenutku i sve zabeležene transakcije su se pojavile u toku datog perioda.
2. **Kompletnost** - sve transakcije i salda koji trebaju biti prikazani u finansijskim izveštajima su tu i uklju eni.
3. **Prava i obaveze (vlasništvo)** - Aktiva su prava klijenta, a pasiva obaveze klijenta na odre eni dan.
4. **Vrednovanje** - Svi prihodi i troškovi su uklju eni u finansijske izveštaje u odgovaraju im iznosima.

5. **Prezentacija i obelodanjivanje** - Komponente finansijskog izveštaja su ispravno klasificirane, opisane i obelodanjene.

Iz tvrdnji koje sadrže finansijski izveštaji klijenta, revizor razvija specifične ciljeve. Oni se razlikuju od zadataka do zadatka u zavisnosti od okolnosti koje se pojavljuju kod klijenta, od prirode ekonomske aktivnosti i raunovodstvene prakse. Npr. Na osnovu ciljeva revizije koji se odnose na zalihe proizvodnog preduzeća a revizor može zaključiti sledeće:

Prikaz 15.
Odnos tvrdnji menadžmenta i specifičnih revizijskih ciljeva za zalihe

Tvrdnje menadžmenta	Specifični revizijski ciljevi	Specifični revizijski ciljevi za zalihe
Postojanje	Postojanje	Evidentirane zalihe postoje na datum sastavljanja bilansa stanja.
Kompletnost	Kompletnost	Sve postojeće zalihe su prebrojane i uključene u saldo zaliha.
Vrednovanje	Tačnost	Količine zalihe u klijentovoj evidenciji se slažu sa rezultatima inventarisanja Cene koje su korišćene za vrednovanje zaliha su korektno Količine i cene su pravilno pomnožene, a dobijene vrednosti su adekvatno evidentirane.
	Klasifikacija	Zalihe su pravilno klasifikovane kao materijal, nedovršena proizvodnja i gotovi proizvodi.
	Vremensko razgraničenje	Razgraničenje nabavke na kraju godine je korektno. Razgraničenje prodaje na kraju godine je korektno.
	Usaglašenost	Zbir vrednosti zaliha po vrstama se slaže sa vrednošću u zaliha u glavnoj knjizi.
Vrednovanje	Zalihe su umanjene tako da je njihova vrednost svedena na nivo na kojem se mogu realizovati.	
Prava i obaveze	Prava i obaveze	Preduzeće ima vlasništvo nad svim zalihama. Zalihe se (ne) koriste kao sredstvo obezbeđenja plaćanja.
Prezentacija i obelodanjivanje	Prezentacija i obelodanjivanje	Zalihe su pravilno prikazane u bilansu stanja i u napomenama.

Da bi se postigli specifični ciljevi, revizor bira procedure revizije, imajući u vidu prirodu ciljeva, tipove i pouzdanost dokaza koji su na raspolaganju, materijalnost i procenjeni nivo rizika kontrole. Jedna procedura se može koristiti za zadovoljenje jednog ili više ciljeva, kao što se i više procedura može koristiti za zadovoljenje jednog cilja.

Testovi kojima se vrši prikupljanje dokaza u reviziji mogu biti:

kontrolni testovi i
suštinski testovi.

Kontrolni testovi su revizorske procedure za procenu efektivnosti strukture interne kontrole. Suštinski testovi predstavljaju revizorske procedure za uveravanje o suštinskoj ispravnosti računovodstva

odnosno za otkrivanje materijalno pogrešnih prikazivanja, ili identifikovanja ra una koji to mogu sadržati. Uz pomoć naredne tabele možemo sagledati namenu revizijskih testova.

Prikaz 16.
Odnos
revizijskog rizika
i testova revizije

Vrsta rizika	Vrsta revizijskih testova
Inherentni rizik	-
Kontrolni rizik	Kontrolni testovi
Detekcioni rizik	Suštinski testovi

Zadatak revizora u vezi sa inherentnim rizikom svodi se na njegovu što objektivniju procenu u fazi planiranja. Ukoliko planira da se osloni na sistem internih kontrola klijenta, revizor treba da sprovede kontrolne testove kojim će proveriti da li interne kontrole zaista funkcionišu. Kroz prirodu, vreme i obim suštinskih testova revizor utiče na poslednju komponentu revizijskog rizika - detekcioni rizik.

5.4.1. Kontrolni testovi i rizik kontrole

5

Sistem internih kontrola klijenta je po pravilu izuzetno kompleksan. Osim mnoštva različitih kontrola, njega karakteriše i razlika u uspešnosti njihovog funkcionisanja. Zbog toga revizor u fazi planiranja treba da razmotri na koje interne kontrole treba i može da se osloni. Za te interne kontrole revizor planira kontrolni rizik na nivou ispod maksimalnog. S obzirom na značaj internih kontrola, preliminarna procena revizora ne može biti uzeta zdravo za gotovo, već revizor mora da potvrdi kvalitet sistema internih kontrola kroz izvođenje specijalno dizajniranih testova koji se jednim imenom zovu kontrolni testovi. Dakle, kontrolni testovi se ne izvode za sve interne kontrole, već samo za one koje su značajne i na koje revizor planira da se osloni. Radi lakšeg razumevanja prirode i namene kontrolnih testova, možemo uzeti za primer kontrolne testove koje revizor sprovodi u ciklusu prodaje i naplate:

Prikaz 17.
Revizijski program za
kontrolne testove
za ciklus prodaje
i naplate

1. Ispitati da li postoje dokazi o internoj verifikaciji faktura (npr. inicijali).
2. Ispitati da li postoji adekvatna autorizacija cenovnika.
3. Ispitati da li za kopije dokumenata o otpremi postoje odgovarajuće i prodajne fakture.
4. Ispitati da li za kopije faktura postoje odgovarajući i dokumenti o otpremi.
5. Ispitati dokumente o nefakturisanoj otpremi i neidentifikovanoj prodaji.
6. Ispitati kopije prodajnih faktura radi provere postojanja odobrenja prodaje na odloženo plaćanje.
7. Ispitati štampane izveštaje transakcija koje su odbijene od strane kompjutera prilikom unosa zato što sadrže nepostojeća konta kupaca.
8. Posmatrati da li se šalju izveštaji za usaglašavanje i ispitati dosijee korespondencije sa kupcima.
9. Proveriti numerički redosled prodajnih faktura i dokumenata o otpremi.

Naravno, kontrolni testovi nisu isti za sve klijente, kao što ni sistem internih kontrola nikada nije isti u dva različita preduzeća. Revizijski program kontrolnih testova prilagođava se svakom klijentu, uvažavajući njegove specifičnosti.

Kroz kontrolne testove revizor dolazi do zaključaka o procenjenom nivou rizika kontrole, koji je u stvari revizorova procena efikasnosti klijentove strukture interne kontrole u spremanju ili otkrivanju

materijalnih pogrešnih iskaza u finansijskim izveštajima. Procenjeni nivo rizika kontrole se koristi za odredivanje prihvatljivog nivoa rizika detekcije. Kako procenjeni nivo rizika kontrole raste, prihvatljiv nivo rizika detekcije se smanjuje.

U postupku ocene pouzdanosti sistema internih kontrola revizori obično koriste formirane upitnike koje popunjavaju zaposleni kod klijenta revizije. Upitnici se kreiraju tako da su pitanja jasna i da se na njih može odgovoriti sa: da, ne ili nije primenjivo. Upitnici za ocenu sistema se kreiraju tako da se odnose na pitanja po bilansnim pozicijama i najčešće su naslovljeni kao upitnici ocene sistema internih kontrola: nekretnina, postrojenja i opreme, dugoročni finansijski plasmani, zaliha, potraživanja, kapitala i obaveza. Pored ovih upitnika važno je na isti način oceniti i pouzdanost kompjuterskog informacionog sistema i procenu pouzdanosti računovodstvenog softvera. Na osnovu analize odgovora revizor može zaključiti da li se na konkretan sistem internih kontrola može osloniti. Ove procene su osnova za procenu kontrolnog rizika.

Prikaz 18.
Primer upitnika
za ocenu
sistema interne
kontrole za
prodaju

R.br.	Pitanja	DA	NE	N/P	Primedba
1.	Da li je prodaja organizovana kao posebna služba?	x			
2.	Da li se pre odobrenja prodaje proverava bonitet kupaca?	x			
3.	Da li postoji pisana politika prodaje?	x			
4.	Da li je politika cena konzistentna?		x		
5.	Da li su politika cena i uslovi prodaje odobreni od strane glavnog menadžera?	x			
6.	Da li se uz isporuku robe pored otpremnice istovremeno izdaje i faktura?	x			
7.	Da li su popusti za plaćanje odnosno rabati kupcima generalno definisani?		x		
8.	Ako je odgovor u prethodnom pitanju NE, da li menadžment svaki popust posebno odobrava?	x			
9.	Da li se popusti i rabati odobravaju naknadno?		x		
10.	Da li se vrši provera stanja zaliha pre odobrenja isporuke?	x			
11.	Da li je uspostavljen sistem odgovornosti za neto izdate fakture, ili za fakture izdate sa zakašnjenjem?	x			
12.	Da li je definisana politika ispravke potraživanja od kupaca?	x			
13.	Da li se u toku godine usaglašava stanje potraživanja sa kupcima?	x			
14.	Da li se na izdatim fakturama naglašava da se za kašnjenje u plaćanju obračunavati kamata?	x			

U postupku revizije postavlja se pitanje u kom vremenskom periodu u odnosu na datum bilansa izvoditi kontrolne testove. Pre donošenja te odluke, revizor treba da razmotri najmanje četiri sledeće okolnosti:

Prvo koliki je vremenski period između dana sprovođenja kontrolnih testova i datuma bilansa. Taj "preostali vremenski period" može po poslovnoj aktivnosti biti vrlo intenzivan pa ne bi trebao biti zanemaren. Koliki će biti preostali vremenski period proceniće revizor, na osnovu vrste delatnosti klijenta. Na primer, aktivnosti pred kraj godine nisu iste kod klijenta koji ima delatnost izvođenja

gra evinskih radova, i klijenta koji ima delatnost proizvodnje vina ili klijenta koji se bavi ugostiteljstvom ili turizmom.

Kad se kontrolni testovi izvode rano u odnosu na datum bilansa obavezno treba proceniti sa stanovišta revizora odnos koristi i troškova i drugo, procedure koje se primeniti na prikupljanje dokaza u preostalom periodu.

Drugo, ako revizor nema nameru da se osloni na klijentovu strukturu interne kontrole za vreme preostalog perioda - npr. kada je rizik kontrole visok - treba da razmotri da li je efektivnost primenjenih procedura za vreme preostalog perioda biti umanjena. Npr. ako klijentu nedostaje kontrola nad kretanjem zaliha, testovi vezani za njihovo postojanje mogu biti neefikasni.

Treće, brze promene uslova poslovanja za vreme preostalog perioda, mogu navesti rukovodstvo na pogrešne finansijske izveštaje. Npr. kad konkurenti uvedu nove proizvode koji značajno mogu ugroziti tržišno učešće postojećih proizvoda, pa je rukovodstvo možda preceniti vrednost zaliha na kraju godine. Ako se uslovi poslovanja menjaju ili se promene pokušaju antipicirati, revizor može rizik kontrole proceniti kao netolerantan, i izabrati suštinske testove na kraju godine, te tako reducirati rizik detekcije.

četvrto, kada primenjuje kontrolne testove ranije, revizor treba imati na umu da li su salda završnog bilansa predvidiva (izvesna), (npr. analitički postupci) i da li se neizvesna potraživanja mogu identifikovati i istražiti. U ovakvim slučajevima obično se koriste statističke tehnike za procenu gornjih i donjih granica iznosara koja se na njima u okviru standardizovanog odstupanja.

S obzirom da kontrolne testove sprovodi u toku poslovne godine za koju izražava revizorsko mišljenje, revizor mora odrediti da li je za preostali deo godine (nakon sprovođenja kontrolnih testova do poslednjeg dana poslovne godine) potvrditi funkcionisanje internih kontrola kroz (1) dodatne kontrolne testove ili (2) obimnije suštinske testove koji se primenjuju na preostali period.

5.4.2. Suštinski testovi i detekcioni rizik

Nakon što razmotri inherentni i kontrolni rizik, revizor provodi suštinske testove da bi rizik detekcije sveo na prihvatljiv nivo. Suštinskim testovima se ispituju pojedina no pogrešni iznosi na računima. Nivo suštinskih testova zavisi od prihvatljivog nivoa procenjenog rizika kontrole. Ako kontrolni testovi obezbeuju povoljan zaključak o riziku, onda se suštinski testovi mogu reducirati, mada ne i sasvim eliminisati, iako je rizik kontrole nizak.

Kontrolni testovi i suštinski testovi se razlikuju po tome što kontrolni testovi obezbeuju dokaz da li je pogrešan iznos verovatan (kao sredstvo za procenu rizika kontrole), a suštinski testovi obezbeuju dokaz da li pogrešan iznos zaista postoji (kao sredstvo kontrole rizika detekcije). Ako kontrolni testovi ukazuju da kontrolna procedura nije pouzdana, kontrolni rizik je visok, pa revizor može zaključiti da je pogrešan iznos u bilansu verovatan, te da treba obaviti obimnije suštinske testove u cilju smanjenja rizika detekcije. Ako suštinski testovi otkriju materijalnu grešku, onda je revizor zaključiti da pogrešan iznos zaista postoji i da treba s tim u vezi izraziti odgovarajuće mišljenje o finansijskom izveštaju.

Postoje tri grupe suštinskih testova:
 suštinski testovi transakcija,
 suštinski testovi salda, i
 analiti ke procedure.

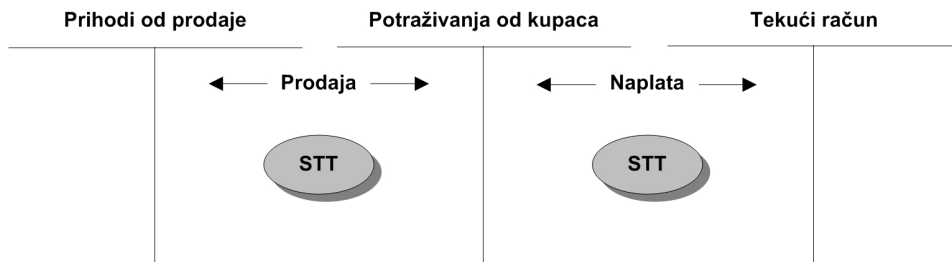
Suštinski testovi transakcija revizoru omogu avaju da otkrije nepravilnosti i greške u pojedina nim poslovnim doga ajima ili više poslovnih doga aja koji povezani ine transakciju.

Prikaz 19.
 Revizijski program za suštinske testove transakcija za ciklus prodaje i naplate

1. Ispitati dokumenta koja se odnose na prodaju radi provere adekvatnosti klasifikacije.
2. Ponovo izra unati vrednosti na prodajnim fakturama.
3. Pratiti detaljne podatke na prodajnim fakturama do dokumenata o otpremi, cenovnika i naloga za narudžbu.
4. Pratiti dokumenta o otpremi do prodajnih faktura i unosa u dnevnik prodaje i matičnu datoteku kupaca.
5. Pratiti dokumente o otpremi unazad do evidencije zaliha.
6. Pratiti smanjenja potraživanja od kupaca do izvornih dokumenata.
7. Pratiti unose u dnevnik prodaje unazad do naloga za prodaju, prodajnih faktura i dokumenata o otpremi.
8. Pratiti promet dnevnika prodaje do evidentiranja u glavnoj knjizi i u matičnoj datoteci kupaca.
9. Pregledati dnevnik prodaje, glavnu knjigu, matičnu datoteku kupaca ili probni bilans radi otkrivanja velikih ili neuobi ajenih iznosa.
10. Uporediti datume evidentiranja transakcija prodaje sa datumima evidencije otpreme.

S obzirom da se ovi suštinski testovi izvode u toku godine za koju se vrši revizija, kao predmet testiranja javljaju se transakcije tj. poslovni doga jaji koji se knjiže.

Prikaz 20.
 Suštinski testovi transakcija ciklusa prodaje i naplate

Suštinski testovi salda usmereni su na pojedina ne iznose na nekom račun u bilansa. Ovim testovima potvr uje se ta nost ili ustanovljava greška na pojedina nim kontima.

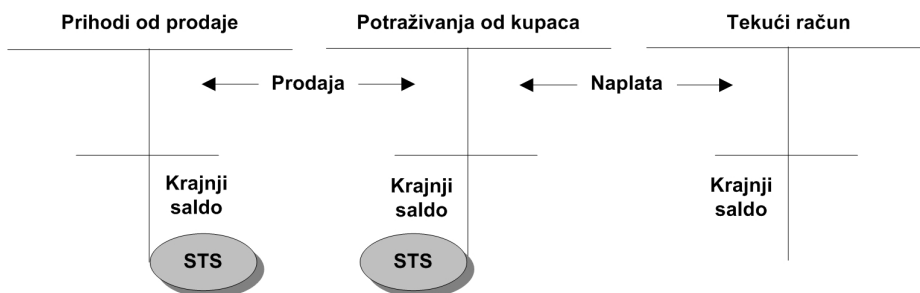
Prikaz 21.
Revizijski program za suštinske testove salda za ciklus prodaje i naplate

1. Pregledati spisak potraživanja u kona nom saldu radi pronalaženja velikih i neuobičajenih potraživanja.
2. Poslati 10 zahteva za pozitivnu potvrdu.
3. Za kupce koji ne odgovore na potvrdu izvesti dodatne procedure provere.
4. Odabrati poslednjih 20 transakcija prodaje na kraju godine i prvih 20 na početku godine i pratiti trag do dokumenata o otpremi kako bi se proverilo da li je transakcija proknjižena u adekvatan period.
5. Pregledati zapisnike sa sastanaka upravnog odbora radi utvrđivanja da li su neka potraživanja založena.
6. Za 15 potraživanja koja su sadržana u kona nom saldu proveriti rokove dospeća i naplate radi provere da li je potrebna ispravka ili otpis.
7. Izvršiti vrednovanje ispravke vrednosti potraživanja na osnovu procene naplativosti.

Kako im i samo ime kaže, suštinski testovi salda primenjuju se na salda koja čine sastavni deo bilansnih pozicija finansijskih izveštaja.

5

Prikaz 22.
Detaljni testovi salda ciklusa prodaje i naplate

Analitičke procedure označavaju "analizu značajnih pokazatelja i trendova, uključujući i rezultate ispitivanja, fluktuaciju i odnose koji nisu konzistentni sa drugim relevantnim informacijama ili koji odstupaju od unapred pretpostavljenih veličina".⁷

Analitičke procedure izvode se upoređivanjem trenutnih podataka sa podacima prethodnih perioda, upoređivanjem ostvarenog sa planiranim, upoređivanjem sa preduzećima iste ili slične delatnosti i sl.

Prikaz 23.
Analitički postupak kao suštinski test za ciklus prodaje i naplate

Opis	Prethodna	Tekuća
Prihodi od prodaje	1,273,673	1,202,303
Saldo kupaca	51,577	77,515
Ispravka potraživanja	10,500	8,930
Saldo/Prihodi (procenat nenaplaćenih prihoda)	4.05%	6.45%
Otpis/Prihodi	0.82%	0.74%
Otpis /Saldo (otpis salda na kraju godine)	20.36%	11.52%

⁷ Vidi: Meunarodni ... op. cit., str. 557

Korišćenje analitičkih procedura za suštinske testove zavisi od: cilja postupka, prirode poslovanja klijenta, raspoloživosti relevantnih informacija, uporedivosti informacija i prethodnih saznanja.

Pouzdanost rezultata analitičkih procedura zavisi od materijalnosti podataka i informacija koje se ispituju, ostalih revizorskih postupaka, otkrivanja od analitičkih procedura i procene inherentnog i kontrolnog rizika.

Rezultati analitičkih procedura upućuju revizora da odredi kritična područja revizije i odredi nivo dovoljnosti dokaza.

Revizorske analitičke procedure poznate su u praksi kao "poređenje", i predstavljaju "vrednovanje finansijskih informacija na osnovu studije verovatnih veza između finansijskim i nefinansijskim podacima".⁸

Analitičke procedure su zasnovane na pretpostavci da se može očekivati da verovatne veze između podacima zaista i postoje, pošto se u knjigovodstvu svaka zabeležena transakcija odražava na dva ili više strana u finansijskom izveštaju. Npr. iznosi na račun prima potraživanja od kupaca imaju isti iznos na drugom računu, račun prihoda od prodaje, time sugeriraju i da račun potraživanja i prihoda od prodaje imaju verovatnu vezu. Ako se prodaja povećala iz jednog perioda u drugi za 50%, revizor može očekivati i značajne promene na računima potraživanja. Međutim, ako se račun potraživanja ne promene, revizor će verovatno napraviti upite rukovodstvu i (ili) izvesti dodatne suštinske testove da bi odredio da li pogrešni iznosi postoje vezano za prodaju, potraživanja ili za obadvoje. Analitičke procedure ne izoluju po svaku cenu pogrešne iznose, kao što to rade ostali suštinski testovi, već mesta na kojima verovatno postoji pogrešno prikazan iznos. I pored toga u nekim slučajevima analitičke procedure mogu biti efikasnije u ostvarivanju ciljeva od drugih suštinskih testova, pošto analitičke procedure dozvoljavaju revizoru donošenje zaključaka na račun testiranjem sumiranih podataka.

Na kraju, kao rezime možemo pokazati i odnos revizijskih postupaka za prikupljanje dokaza i revizijskih testova. Kontrolni i suštinski testovi sprovode se kombinovanjem različitih postupaka prikupljanja dokaza.

Prikaz 24.
Odnos između
revizijskih
postupaka i
revizijskih
testova

Vrsta revizijskih postupaka prema nameni	Vrsta revizijskih postupaka prema nameni izvornika					
	Inspekcija	Posmatranje	Ispitivanje	Konfirmacija	Revidirana kontrola	Analitički postupci
Kontrolni testovi	X	X	X		X	
Suštinski testovi transakcija	X		X		X	
Suštinski testovi salda	X		X	X	X	
Analitički postupci						X

U prethodnoj tabeli dat je pregled mogućih revizijskih postupaka koji se mogu koristiti u toku sprovođenja kontrolnih i suštinskih testova. Izbor najbolje kombinacije zavisi od specifičnosti konkretne revizije.

⁸ D. Ricshute: Auditing ... op. cit., str. 329

5.4.3. Testovi dvostruke namene

U praksi revizori esto izvode testove dvostruke namene s namerom da obezbede dokaze i o riziku kontrole i o verovatnim greškama. Na primer, prilikom testiranja ra una o prodaji (faktura), revizor može da izvodi kontrolne testove i suštinske testove transakcija. Kontrolni test u smislu da se revizor uveri da li uspostavljeni klijentov sistem obezbe uje ispravno procesiranje faktura po knjizi izlaznih faktura, redosledu izdavanja, odgovornim licima i sl. Suštinski test se izvodi u cilju uveravanja u formalnu i suštinsku ispravnost uzorkom izabranih faktura da li faktura sadrži sve potrebne elemente (nazivi u esnika u transakciji, identifikacioni brojevi, koli ine, cene i dr) i da li je ta no iskazana vrednost. Suštinskim testom revizor se uverava da li materijalna ili formalna greška postoji ili ne.

Kontrolni testovi se obi no izvode znatno pre datuma bilansa stanja, dok se ve ina suštinskih testova izvodi na kraju godine ili kratko nakon datuma bilansa. Me utim, neki se suštinski testovi mogu izvesti i ranije (npr. suštinski testovi transakcija) da bi se ranije razmotrile zna ajne stvari, ili da bi se izbegla preterana prezaposlenost pred kraj godine i izbegla vremenska ograni enja. Izvo enje suštinskih testova samo pre kraja poslovne godine pove ava rizik detekcije.

5.5. Koriš enje rada drugih

Revizija finansijskih izveštaja je složen proces u kome su pored ra unovodstvenih i revizorskih znanja potrebna i neka specijalisti ka. Za ova znanja revizor se može obratiti licima koja ih poseduju. Pored toga svaki klijent ima razvijen vlastiti sistem nadzora. Jedan od njih je sistem interne kontrole koji je revizor obavezan proceniti sa stanovišta pouzdanosti. U okviru njega deluje i interna revizija ije rezultate rada eksterni revizor može, ali i ne mora koristiti.

Postoje situacije kad u nekom od klijentovih organizacionih delova reviziju izvodi drugi revizor. I njegovi rezultati rada se mogu koristiti. Me unarodni revizijski standardi definisali su koriš enje rada drugih putem tri standarda, i to:

MRS 600 - Posebna razmatranja – revizija finansijskih izveštaja grupe (uklju uju i i rad drugog revizora)

MRS 610 - Koriš enje rezultata rada interne revizije

MRS 620 - Koriš enje rezultata rada eksperta

5.5.1. Korištenje rada drugog revizora

U situacijama kada glavni revizor koristi rad drugog revizora on treba da proceni kako e rad drugog revizora uticati na reviziju.

Pod pojmom "glavnog revizora" podrazumeva se "... revizor koji je odgovoran za podnošenje izveštaja o finansijskim izveštajima nekog pravnog lica kada ti finansijski izveštaji uklju uju finansijske informacije o jednom ili više sastavnih delova koji su predmet revizije od strane drugog revizora".⁹

Pod "drugim revizorom" podrazumeva se revizor "... koji nije glavni revizor, ali koji je odgovoran za izveštavanje o finansijskim informacijama sastavnih delova koji su uklju eni u finansijske

⁹ Me unarodni standardi revizije ... op. cit., str. 650

izveštaje koji su predmet revizije od strane glavnog revizora".¹⁰ Pojmom "sastavni deo" označava direkciju - filijalu, zavisni subjekt, zajedničko ulaganje i druga pravna lica koje se finansijske informacije uključuju u finansijske izveštaje koji su predmet revizije od strane glavnog revizora.

Revizor može oceniti da li može prihvatiti ulogu glavnog revizora na osnovu procene: materijalno značajna dela finansijskog izveštaja koji je predmet revizije glavnog revizora, nivoa znanja koje glavni revizor poseduje o sastavnim delovima klijenta, materijalnosti pogrešnog iskaza u finansijskim izveštajima koji su predmet revizije drugog revizora i putem dodatnih postupaka koje treba izvršiti u vezi rada drugog revizora.

U uslovima kada glavni revizor koristi rad drugog revizora on treba:

1. da oceni njegovu profesionalnu kompetentnost,
2. da sa drugim revizorom utvrdi njegovu nezavisnost u odnosu na organizacioni deo klijenta,
3. da odredi stavku za koju će koristiti rad drugog revizora i
4. da drugom revizoru postavi jasne zahteve u pogledu raunovodstvenog obuhvatanja i iskorišćenja finansijskih informacija.

Svi poslovi drugog revizora trebaju biti dokumentovani u revizorskim radnim papirima. Glavni revizor treba, takođe, da dokumentuje izvršene postupke i zaključke do kojih je došao. Drugi revizor, pošto zna kontekst u kom će se koristiti njegov rad, sa glavnim revizorom saraduje.

U situaciji kad glavni revizor proceni da ne može koristiti nalaze i mišljenje drugog revizora, a sam nije u mogućnosti da izvede postupak revizije, on može na taj deo finansijskog izveštaja izraziti mišljenje sa rezervom. Glavni revizor u revizorskom izveštaju treba jasno istaći činjenicu i ukazati na veliki udela u finansijskom izveštaju koji su bili predmet revizije od strane drugog revizora.

5.5.2. Korišćenje rada interne revizije

Interna revizija spada u interni nadzor. Nezavisni revizor može razmotriti aktivnosti interne revizije i njihove efekte na nezavisnu reviziju.

Revizor u postupku planiranja revizije treba da proceni aktivnosti interne revizije kako bi mogao efikasno pristupiti obavljanju revizije i koristiti efekte rada interne revizije.

Izvesne delove rada interne revizije revizor može koristiti u svom izveštaju. U tom slučaju revizor ima isključivu odgovornost za izražavanje mišljenja o finansijskim izveštajima. Da li će koristiti rad internog revizora, revizor procenjuje na osnovu saagledavanja njenog organizacionog statusa kod klijenta, delokruga rada, stručne kompetentnosti internih revizora, planiranja rada interne revizije, postojanja priručnika za rad interne revizije i sl.

Kad proceni da može koristiti rad interne revizije, eksterni revizor treba uspostaviti saradnju sa internom revizijom delotvornu saradnju. Eksterni revizor treba da bude obavešten o svim relevantnim izveštajima interne revizije. Revizor s druge strane ne treba da informiše internog revizora o svim bitnim pitanjima koja su od uticaja na eksternu reviziju.

Bez obzira u kom obimu revizor koristi rad internih revizora u konačnom izveštaju o finansijskom izveštaju, odgovornost za revizorsko mišljenje i izveštaj ostaju na strani eksternog revizora.

---

¹⁰ Meunarodni standardi revizije ... op. cit., str. 650

5.5.3. Koriš enje rada eksperata

Revizor može pozvati specijaliste - osobe sa specijalnim veštinama ili znanjima za određenu unovodstvenu oblast - da ispitaju dokaze koji su važni za angažman. Npr. revizor bi mogao angažovati procenjivače da odrede vrednost umetnih predmeta i sl.

Standardi revizije zahtevaju da dokazi revizije budu kompetentni. Revizori, međutim, nisu uvek u mogućnosti da određuju kompetentnost. Oni nisu u svakoj prilici u stanju sami da određuju npr. da li deo zaliha kod proizvođača ulja predstavlja sirovo ili gotovo ulje; preostalu upotrebnu vrednost mašina; stepen završenosti proizvoda i slično. Razlika u vrednosti sirovog i gotovog ulja ima značajan uticaj na vrednost zaliha. U situacijama kada revizorski dokaz zahteva specijalna znanja, treba koristiti rad specijalista.

Prema Međunarodnom standardu revizije 620 "Koriš enje rezultata rada eksperta", ekspert je lice ili firma "... koja poseduje posebne veštine, znanja i iskustvo u određenoj oblasti osim računovodstva i revizije".¹¹ Ekspert mora biti kvalifikovan i imati reputaciju i iskustvo u specifičnim oblastima. Osim toga, ekspert ne sme biti povezan sa klijentom na način koji ugrožava njegovu nezavisnost. Prilikom izbora eksperta revizor mora imati na umu:

- profesionalnu potvrdu, dozvolu ili drugi prikladan dokaz kompetencije,
- reputaciju i položaj eksperta,
- veze eksperta, ako ih ima sa klijentom.

U svakom slučaju, revizor, klijent i ekspert moraju se sporazumeti o prirodi posla kojeg će obaviti ekspert. U idealnom slučaju sporazum je pismeni i odnosi se na:

- ciljeve i obim rada eksperta,
- veze eksperta sa klijentom,
- metode i pretpostavke koje će ekspert koristiti,
- uporedbu metoda i pretpostavki koje će se koristiti sa onima koje su se koristile u prethodnom periodu,
- specijalistino shvatanje načina na koji će revizor koristiti ekspertske nalaze, i formu i sadržaj izveštaja specijaliste.

Metode koje koristiti ekspert su njegova odgovornost. Međutim, čak i ako ne poznaje veštine eksperta, revizor treba da razumeti metode i pretpostavke koje on koristi da bi procenio da li su nalazi prikladni za tvrdnje u finansijskim izveštajima. Ukratko, revizor ne sme slepo prihvatiti nalaze eksperta, već treba da razmotri da li nalazi mogu podržati tvrdnje iz finansijskih izveštaja i napraviti odgovarajuće testove računovodstvenih podataka koje klijent stavi na raspolaganje ekspertu.

Ako revizor proceni i testovi pokažu da su nalazi eksperta nerazumni, na nalaze se ne sme osloniti. U suprotnom, ako se pokaže da su nalazi razumni, revizor će zaključiti da nalazi sadrže dovoljno kompetentnog dokaznog materijala.

Ekspert može biti angažovan od strane klijenta ili od strane revizora. Mesto zaposlenja eksperta ne može uticati na mišljenje eksperta.

Mišljenje eksperta ne oslobađa revizora odgovornosti za revizorski izveštaj. Revizor treba da oceni da li je rad eksperta adekvatan postavljenom zadatku da li su korišteni relevantni podaci, koje su metode korišćene i da li su rezultati u saglasnosti sa zadatkom.

¹¹ Međunarodni standardi revizije ... op. cit., str. 660

Ekspert je odgovoran za kvalitet svog rada. Revizor ne može osporavati nalaz eksperta. Ako rezultati rada eksperta ne obezbe uju dovoljan dokaz za revizora situacija se treba razrešiti razgovorom sa ekspertom i klijentom, primenom dodatnih ispitivanja ili angažovanjem drugog eksperta.

5.6. Transakcije sa povezanim licima

Transakcija je razmena u opštem slu aju ekonomskih sredstava izme u dva ili više u esnika (strana). U ve ini slu ajeva, strane su nezavisne pa takva razmena u stvari nastaje pogodbom. Ponekad, me utim strane nisu nezavisne. Strane su povezane i mogu biti na strani klijenta za koji se radi izveštaj, menadžera i lanova njihovih porodica i u poziciji su da uti u ili da se na njih uti e.

Veze izme u povezanih lica revizor mora saznati i pažljivo vrednovati dokaze o njima pre nego što donese zaklju ke. Revizor ipak mora biti svestan verovatno e transakcija sa povezanim licima koje se aktiviraju u situacijama kao što su:

- nedostatak obrtnog kapitala ili kredita za nastavak posla,
- želja da se ostvari dobra zarada ,
- pad u proizvodnji koji se ogleda u gubitku tržišne pozicije i finansijskim gubitakom,
- neiskorištenost kapaciteta,
- sudski spor izme u deoni ara i menadžera,
- opasnost od tehnološkog zastarevanja.

Odre ene veze kao što su roditelj - naslednik ili investitor - klijent u kojeg se ulaže i sl., revizor može lako uo iti i sve materijalne transakcije koje se dogode izme u njih treba istražiti. Me utim, da bi se odredilo postojanje manje o ito vezanih lica, revizor treba slediti specifi nu revizijsku proceduru koja se sastoji u slede em:

- Tražiti od rukovodioca imena svih povezanih lica i videti da li je sa njima bilo nekih transakcija u tom periodu.

- Pregledati liste sa imenima deoni ara (akcionara) kompanija i identifikovati glavne deoni are. Pogledati radne papire iz ranijih godina i potražiti imena povezanih lica.

- Komunicirati sa prethodnim revizorima po pitanju njihovog znanja o postoje im vezama i nivou angažovanja rukovodstva u materijalnim transakcijama.

- Pregledati investicione transakcije za vreme perioda koji se ispituje i odrediti prirodu i nivo investicija za vreme perioda kreiranja veza.

Kada se odredi postojanje vezanih strana, revizor treba da identifikuje materijalne transakcije sa tim licima i identifikuje transakcije koje sugerišu postojanje veza. Procedure za identifikovanje takvih transakcija su:

- Obezbediti da osoblje revizora na posebnim ra unima prikaže komponente transakcija i imena povezanih lica.

- Pregledati zapisnike sa sastanaka kolegija direktora i izvršioaca u cilju dobijanja informacija o materijalnim transakcijama koje su odobrili ili o kojima su diskutovali za vreme sastanaka.

- Pregledati izveštaje o konfliktnim interesima u kompaniji a koji se mogu dobiti od rukovodstva.

Pogledati obim i prirodu poslovnih transakcija sa glavnim kupcima, dobavlja ima i zajmodavcima u cilju ulaženja u trag ranijim neobelodanjenim vezama.

Pregledati velike ili neobičajne transakcije a posebnu pažnju obratiti na transakcije izvršene pred kraj perioda o kojem se izveštava.

Pregledati potvrđena potraživanja i dugovanja vezana za zajmove koja ukazuju na određene garancije.

Nakon identifikovanja transakcija, revizor treba provesti procedure neophodne za procenu namere, prirode ili obima transakcije i njihovih efekata na finansijske izveštaje. Procedure bi trebale biti šire od onih koje se svode na upute rukovodstvu. One moraju obezbediti shvatanje poslovnih namere takvih transakcija, ispitivanje dokumenata (fakture ili ugovori) i uveriti se da li je transakciju odobrilo ovlašćeno lice.¹²

---

¹² O transakcijama sa povezanim licima vidi Međunarodni standardi revizije 550 "Povezani subjekti".

Pitanja za proveru znanja:

1. Definišite revizijski dokaz.
2. Koji na in prikupljanja revizijskih dokaza postoje?
3. Za svaki na in prikupljanja revizijskih dokaza, navedite primere u kojima je konkretan na in prikupljanja dokaza najbolji sa stanovišta cilja revizije.
4. Koje su osobine revizijskog dokaza?
5. Navedite primer neke informacije koja predstavlja revizijski dokaz, i neke koja se ne može uzeti kao revizijski dokaz.
6. Šta su tvrdnje u finansijskim izveštajima? Zašto se kaže da su to tvrdnje menadžmenta?
7. Koje tvrdnje u finansijskim izveštajima postoje?
8. Koje vrste revizijskih testova postoje?
9. Kakva je veza izme u vrsta revizijskih rizika i vrsta revizijskih testova?
10. Objasnite vezu izme u eksterne i interne revizije?
11. Šta su povezani subjekti? Zašto su oni bitni za ra unovodstvo i reviziju?

Ako smatrate da je navedena tvrdnja ta na odgovorite slovom T (ta no), u protivnom odgovorite slovom N (nije ta no).

1. Ve i deo revizijskog posla u formiranju mišljenja sastoji se od prikupljanja i vrednovanja dokaza koje se odnose na tvrdnje menadžmenta u finansijskim izveštajima.
2. Revizijske procedure za prikupljanje dokaza mogu se klasifikovati kao: kontrolni testovi i analiti ke procedure.
3. Planiranje suštinskih testova uklju uje odre ivanje prirode, vremena i obima testova.
4. Analiti ki postupci su, po pravilu, skuplji od testova detalja.
5. Suštinski testovi se ne sprovode kada su kontrolni testovi pružili ubedljive dokaze da interne kontrole deluju efektivno.
6. Tvrdnja o sveobuhvatnosti zna i da su proknjižene transakcije zaista nastale u datom periodu.
7. Test vremenskog razgrani enja (cutoff test) obezbe uje dokaze o tvrdnjama postojanja i vrednovanja.
8. Eksterni revizori u toku revizije ne treba da sara uju sa internom revizijom, budu i da je funkcija interne revizije pod kontrolom menadžmenta.

Odgovori: 1. 2. N 3. T 4. N 5. N 6. N 7. N 8. N

Zaokružite odgovor(e) za koje smatrate da su ta ni.

1. Revizori do dokaza dolaze na slede e na ine:
  - a. uvidom u pismene iskaze drugih osoba;
  - b. razvijanjem procedura za procenu nezavisnosti;
  - c. pregledom dokumentacije klijenta;
  - d. pregledom sredstava javnog informisanja;
2. Na nivo dovoljnosti dokaza u reviziji uti u:

- a. visina ugovorene naknade za reviziju;
  - b. karakter i materijalnost ve otkrivenih grešaka;
  - c. brojnost dokaza;
  - d. procena o integritetu menadžmenta;
3. Tvrdnja menadžmenta da su sve obaveze koje su nastale, ali nisu pla ene prikazane u bilansu stanja predstavlja tvrdnju:
    - a. postojanja;
    - b. kompletnosti;
    - c. vrednovanja;
    - d. prezentacije;
  4. Tvrdnja menadžemta da na zalihama nema robe drugih preduze a koje su primljene na konsignacionu prodaju predstavlja tvrdnju:
    - a. prava i obaveza (vlasništva);
    - b. vrednovanja;
    - c. prezentacije i obelodanjivanja;
    - d. postojanja;
  5. U toku revizije, revizor može zatražiti pomo eksperata iz oblasti:
    - a. ra unovodstva;
    - b. revizije;
    - c. informatike;
    - d. osiguranja;
  6. Prilikom izbora eksperta, treba imati u vidu:
    - a. veze eksperta sa klijentom;
    - b. poslovne veze eksperta i revizora;
    - c. profesionalnu sposobnost i reputaciju eksperta;
    - d. metode koje koristi ekspert;
  7. U izvo enju revizije revizor treba da primeni i odre ene procedure za utvr ivanje odnosa sa povezanim licima. Te procedure su:
    - a. preko sredstava javnog informisanja tražiti od povezanih lica da se jave revizoru;
    - b. utvrditi imena glavnih akcionara;
    - c. tražiti od rukovodilaca imena povezanih lica i transakcije sa njima;
    - d. obelodaniti spisak povezanih lica;
  8. Ako utvrdi postojanje povezanih pravnih lica, revizor treba da preduzme slede e procedure za identifikovanje transakcija sa povezanim licima:
    - a. pregledati zapisnike sa sastanaka upravnog odbora i menadžera u cilju dobijanja informacija o materijalnim transakcijama;
    - b. izra unati procentualno u eš e transakcija sa nepovezanim licima u ukupnim transakcijama;
    - c. pregledati da li povezane transakcije kontroliše interna revizija;
    - d. obezbediti da se obelodane transakcije sa povezanim pravnim licima;
  9. Pod revizijskim procedurama podrazumevaju se:

- a. korišćenje rada eksperata;
  - b. dokazi;
  - c. testovi;
  - d. analitičke procedure;
10. Vrednovanje zaliha kao specifični revizijski cilj znači da revizor treba da se uveri
- a. kako se zalihe uvaju;
  - b. da su zalihe vrednovane u skladu sa računovodstvenim standardima;
  - c. da su metode vrednovanja zaliha konzistentno primenjene;
  - d. da se nabavna i tržišna vrednost zaliha ne razlikuju;
11. Eksterni revizor razmatra procedure koje sprovodi interna revizija kod klijenta zato što:
- a. rad svih zaposlenih mora biti razmotren u toku sprovođenja suštinskih testova;
  - b. rad internih revizora se razmatra u kontekstu smanjenja kontrolnog rizika;
  - c. to je najefikasniji način da se proceni materijalnost;
  - d. za potrebe profesionalnih revizijskih organizacija vrši kontrolu kvaliteta rada internih revizora;
12. Analitičke procedure revizije obuhvataju postupke:
- a. upoređivanja numeričkih vrednosti;
  - b. analizu racio odnosa;
  - c. analizu poslovnih transakcija;
  - d. analizu uzoraka;
13. Analitičke preglede revizori koriste:
- a. prilikom planiranja revizije;
  - b. prilikom izbora uzoraka;
  - c. u završnoj reviziji;
  - d. u revizorskom izveštaju;

Odgovori: 1. a,c 2. b,d 3. b 4. a 5. c,d 6. a,c 7. b,c 8. a,d 9. c,d 10. b,c 11. b 12. a,b 13. a,c

Postupak revizije

Postupak revizije u osnovi je determinisan Opšteprihvatenim revizorskim standardima i Meunarodnim standardima revizije. Standardi definišu da reviziju treba "adekvatno planirati". Plan je osnov za izvršenje revizije. Revizija treba da bude efikasna, sa stanovišta rezultata odnosno predmeta revizije; sa stanovišta vremena koje je potrebno za njeno provođenje (budžet vremena); i sa stanovišta troškova.

Sve revizije finansijskih izveštaja sli ne su po logici i obuhvatu. Po logici zato što su zasnovane na naučnom metodu upita a po obuhvatu zato što respektuju standarde revizije i dizajnirane su da sakupe dovoljno relevantnih dokaza na osnovu kojih revizor može da formira svoje mišljenje i izda izveštaj o finansijskim izveštajima. Postupak revizije varira u zavisnosti od individualnog aranžmana revizije pošto ne postoje dva identična na klijenta. Uopštavanje postupka revizije je korisno za shvatanje kako suštine i uloge revizije tako i provođenja. Revizor treba da planira svoj rad kako bi bio u stanju da reviziju sprovodi efikasno, efektivno i ekonomično. Planovi revizije treba da se zasnivaju na poznavanju procesa i metoda revizije i poznavanju klijenta.

Planiranje revizije predstavlja revizorovo razumevanje procesa revizije, klijentovog finansijskog izveštaja i predviđanje aktivnosti koje treba realizovati osoblje angažovano u reviziji u toku godine. Koraci revizije u toku godine uključuju nekoliko bitnih datuma.

Prikaz 25.
Hronologija
izvođenja
revizije

Približan datum	Aktivnost
Mart	Komunikacija sa komitentom, odluka o prihvatanju angažmana, opšte upoznavanje sa klijentovim poslom i okruženjem
April - Maj	Preliminarno planiranje (razvijanje strategije revizije)
Juli - Avgust	Planiranje angažovanja osoblja i budžeta vremena
Septembar – Novembar	Analitičke procedure i izvođenje revizorskih testova
Decembar - Januar	Završna revizija
Januar	Pregled naknadnih dogovora i kompletiranje revizije
Februar - Mart	Izveštaj revizije

Postupak revizije finansijskih izveštaja² po fazama prikazan je na sledećem pregledu zajedno sa ciljevima koji se žele postići i po fazama i postupkom koji obezbeđuju postizanje tih ciljeva.

¹ Prema: D. Ricchiute: Auditing ... op. cit., str. 234

² Brenda Porter, Jon Simon, David Htherly: Principles of External Auditing, John Wiley, New York, 1996., str. 89

Prikaz 26.
Proces revizije

Faza revizije	Cilj	Postupak
1. Doneti odluku o (ne)prihvatanju revizijskog angažmana		
2. Pismo klijentu o angažmanu	Dokumentovati angažman revizije i razjasniti stvari koje se mogu pogrešno shvatiti	
3. Razumeti klijentovo poslovanje i postojeće okolnosti privrednog poslovanja	Shvatiti poslovne događaje, transakcije i postupke koji mogu značajno uticati na finansijski izveštaj	Upoznavanje sa poslovanjem, kapacitetima, proizvodima i uslugama
4. Opšti analitički pregled	Oceniti rizik revizije i utvrditi granice materijalnosti	Analitički postupak pregleda finansijskih pozicija i rezultata poslovanja
5. Shvatiti rad unovodstveni sistem i oceniti strukturu interne kontrole	Razumeti kako rad unovodstveni sistem "radi" i utvrditi prednosti i slabosti sistema interne kontrole	Posmatranje, upiti: grafikon tok upitnik za SIK test "slobodnog prolaza" (šetnja kroz transakciju)
6. Testirati sistem interne kontrole (kontrolni testovi)	Proceniti pouzdanost SIK i oceniti da li se na nju može osloniti	Testiranje pouzdanosti pregleda ili dokaza o razgraničenju odgovornosti
7. Suštinski testovi	Analiza transakcija i salda radna	Suštinski testovi: -specifični analitički postupci potvrđivanja -prerađivanja
8. Kompletiranje (pregled)	Obezbediti dovoljno dokaza kao osnov za izražavanje mišljenja	Pregled obaveza i slučajeva koji su nezavisni Pregled i ocena dokaza Formiranje mišljenja o istinitosti i objektivnosti finansijskog izveštaja
9. Izveštaj Akcionarima i drugim korisnicima Menadžeru	Informacija akcionarima (mišljenje) o istinitosti i objektivnosti finansijskog izveštaja Informisanje menadžmenta o utvrđenim slabostima sistema internih kontrola. Predlozi za poboljšanje efikasnosti i efektivnosti	Pismo rukovodstvu - Izveštaj revizora
10. Novi angažman		

Adekvatno sprovođenje revizije uključuje sledeće faze:³

1. Prihvatanje klijenta
2. Upoznavanje sa klijentom
3. Razvijanje globalne strategije revizije
4. Plan i program revizije
5. Proces revizije
6. Formiranje mišljenja i izradu revizorskog izveštaja

6.1. Prihvatanje klijenta

Poslovni kontakti između revizorskih firmi i klijenata mogu poći na inicijativu revizorske firme ili na inicijativu klijenta. Revizorske firme imaju razvijene politike i procedure uspostavljanja kontakata sa potencijalnim klijentom i zadržavanja postojećih klijenata. Cilj ovih postupaka je da revizorska firma minimizira rizik saradnje sa klijentima čiji menadžment nema integritet ili sa onima za koje se može pretpostaviti da mogu imati materijalne greške ili čak kriminalne radnje. Pre prvih kontakata sa klijentom revizorska firma treba imati osnovne informacije na osnovu kojih će doneti odluku: stupiti u kontakt ili ne.

Revizorske firme su kompetentne organizacije koje za revizorski angažman ostvaruju adekvatnu zaradu i prirodno su zainteresovane za proširenje liste svojih klijenata.

Kontakt sa klijentima ostvaruje se preko revizijskog komiteta ukoliko je on uspostavljen kao poseban komitet kod klijenta. Revizijski komitet je bitan konstitutivni element dobre prakse korporativnog upravljanja. On predstavlja savetodavno telo upravnog odbora za pitanja finansijskog izveštavanja i revizije. Komiteti za reviziju po pravilu imaju tri do pet članova. Članovi revizijskog komiteta biraju se „iz reda neizvršnih članova upravnog odbora (članova upravnog odbora koji nisu pod kontrolom menadžmenta) ili su to pak druga lica koje upravni odbor angažuje da svojim kvalifikacijama i iskustvom pomognu upravnom odboru u oceni kvaliteta rada menadžmenta u datom domenu.“⁴

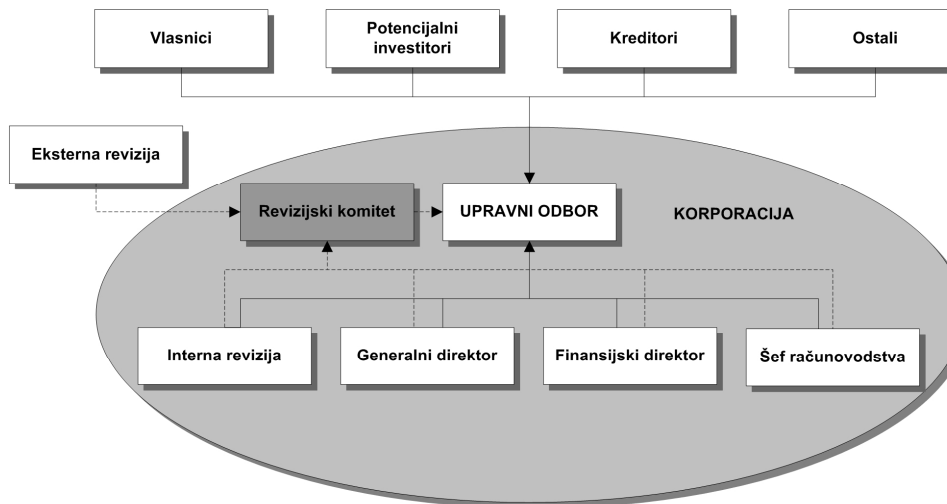
Savetodavna uloga revizijskog komiteta znači i da on nema ovlašćenja da odlučuje već da odluke donosi upravni odbor na osnovu preporuka komiteta. Shodno tome, upravni odbor ne može odgovornost za odluke u domenu finansijskog izveštavanja i revizije da prenese na revizijski komitet. Upravni odbor snosi konačnu odgovornost za sva pitanja u svojoj nadležnosti. Bez obzira na to, revizijski komitet može biti od velike koristi upravnom odboru. Upravni odbor se preko komiteta za reviziju uverava da li finansijski izveštaji i druga objavljivanja pripremljena od strane rukovodstva, akcionarima ta ne predstavljaju finansijsko stanje preduzeća i rezultate poslovanja, i da oni to čine na razumljiv način. Zbog postizanja istinitosti i objektivnosti finansijskih izveštaja, revizijski komitet treba da razume zašto su odabrane određene raunovodstvene politike, kako su vršene računovodstvene procene, politiku transfernih cena i druga računovodstvena pitanja, kao i to kako ova pitanja utiču na prezentovanje finansijske pozicije i rezultate poslovanja preduzeća.

Uključivanje revizijskog komiteta u model korporativnog upravljanja moguće je sprovesti na način prikazan na narednoj slici:

³ Prema: Meigs: Principles ...op. cit., str. 115

⁴ Louis Braiotta: The Audit Committee Handbook, third edition, John Wiley&Sons, New York, 1999, str. 4

Prikaz 27.
Položaj
revizijskog
komiteta u
modelu
korporativnog
upravljanja

Legenda: ---- Nadležnosti funkcija finansijskog izveštavanja i revizije

Revizijski komitet funkcioniše kroz periodične sastanke na kojima se razmatraju pitanja iz njegove nadležnosti. Komitet služi kao komunikacioni kanal između internih i eksternih revizora, menadžmenta, zaposlenih i upravnog odbora. Kroz interakciju sa svim zainteresovanim stranama, revizorski komitet stiče uvid u kvalitet procesa finansijskog izveštavanja i ostvarenje zadataka interne i eksterne revizije u preduzeću.

U pogledu obaveznosti formiranja revizijskih komiteta mogu se izdvojiti stavovi organizovanih berzi u SAD (NYSE, NASDAQ, AMEX) koje su propisale obavezu preduzeća koja kotiraju svoje akcije da moraju imati formirane revizijske komitete⁵, kao i Evropske unije koja je u Osmoj direktivi odredila da sva preduzeća čijim akcijama se trguje na berzi treba da imaju formiran revizijski komitet⁶.

Revizori članovima komiteta mogu da rasprave sisteme interne kontrole, primenu računovodstvenih principa i mogu dati indikacije o nedostacima i propustima. Ove rasprave obezbeđuju tekuće informacije koje su korisne za planiranje revizije i sticanje saznanja o integritetu uprave klijenta.

Komitet za reviziju obavlja sledeće poslove:

- preporučuje izbor nezavisnih revizora,
- pregleda okvir revizije,
- pregleda i razmatra finansijske izveštaje,
- preporučuje kolegijumu direktora promenu računovodstvenih politikama, koje imaju značajan uticaj na finansijske izveštaje,
- obezbeđuje realizaciju primedbi interne revizije, direktno ili preko nezavisne revizije.

Nažalost, nemaju svi klijenti revizijski komitet. Tako se kod preduzeća srednje veličine, malih preduzeća i preduzeća u privatnom vlasništvu (komanditna društva) poslovi revizije ugovaraju sa vlasnicima, partnerima ili nekim iz uprave preduzeća koji je ovlašćen za kontakte sa revizorom.

Pre nego što se klijent prihvati, revizor treba da na osnovu opštih informacija o klijentu utvrdi njegov integritet. Revizori koriste razne politike i procedure za donošenje odluke da li da prihvate

⁵ Zabihollah Rezaee: Financial Statement Fraud...op.cit, str. 161

⁶ Directive 2006/43/EC of the European Parliament...op. cit, str. 103

novog klijenta ili nastave rad. Obi no su tri faktora determiniraju a na odluku revizora i to: 1. mogućnost revizora da bude nezavisan u odnosu na klijenta; 2. procena integriteta menadžmenta na osnovu prikupljenih informacija o klijentu; i 3. ocena vlastitih mogućnosti da li se klijentu može pružiti kvalitetna usluga.

Prikaz 28.
Formular za ocenu nezavisnosti revizora radi odlučivanja o (ne)prihvatanju angažmana

TEST ZA PROVERU NEZAVISNOSTI

(popunjava revizor)

Klijent: _____

Godina: _____

A. NEDOZVOLJENI ODNOSI (Odgovor DA na bilo koje pitanje znači da revizor ne sme prihvatiti angažman)

	DA	NE
1. Da li je neki član revizijskog tima bio zaposlen u preduzeću u kod koga se vrši revizija?		
2. Da li neki član revizijskog tima ima deonice u preduzeću u kod koga se vrši revizija?		
3. Da li neki član revizijskog tima ima porodične veze za značajnih osobljem preduzeća u kod koga se vrši revizija?		
4. Da li je preduzeće u kod koga se vrši revizija uložilo sredstva u vašu revizijsku firmu?		
5. Da li ukupan honorar od klijenta iznosi više od 15% od ukupnih prihoda revizijske firme?		

B. NEPOŽELJNI ODNOSI (ovi odnosi nisu zabranjeni, ali je pre prihvatanja angažmana obavezno konsultovati se sa drugim revizorima u okviru revizijske firme)

	DA	NE
6. Da li preduzeće u kod koga se vrši revizija duguje novac revizijskoj firmi za prethodno izvršene poslove?		
7. Da li je neki član revizijskog tima povezan sa drugom organizacijom koja je značajan partner preduzeća u kod koga se vrši revizija?		
8. Da li revizijska firma obavlja neke druge poslove za preduzeće u osim revizije?		
9. Da li postoje neki neuobičajeni zahtevi preduzeća u kod koga se vrši revizija, koji mogu negativno uticati na sposobnost revizijske firme da pravilno izvrši reviziju?		

V. PREPORUKA ZA PREVAZILAŽENJE PROBLEMA (Ako je na neko od pitanja pod B odgovor DA, potrebno je ponuditi rešenje kako prevazići i konkretan problem nezavisnosti)

Datum _____

Glavni revizor _____

G. PRIHVATANJE ANGAŽMANA (Ako je na neko od pitanja pod B odgovor DA, potrebno je mišljenje nezavisnog revizora u okviru revizijske firme da su preporuke pod V odgovarajuće za prevazilaženje problema nezavisnosti)

Po mom mišljenju predložene preporuke za prevazilaženje problema nezavisnosti omogućuju odlučivanje o uvođenju sposobnosti revizorskog tima da izda adekvatno mišljenje.

Datum _____

Revizor-savetnik _____

Kontaktirajte izmeđusobno potencijalnog klijenta i revizora po prijemu pismom o angažmanu koje upućuje revizor.⁷ Cilj pisma je da:

⁷ Vidi: Međunarodni standard revizije 210 "Uslovi revizijskih angažmana"

minimizira moguće nesporazume određivanjem stepena revizorske odgovornosti, obezbedi pisane potvrde o prihvatanju postavki, područja revizije i forme izveštavanja, razjasni stepen posebnih obaveza klijenta, direktora i revizora.

Prikaz 29.
Primer Pisma o angažovanju⁸

PISMO O ANGAŽOVANJU

Upravnom odboru

Zahtevali ste od nas da izvršimo reviziju bilansa stanja na dan _____ i odgovarajućeg bilansa uspeha i izveštaja o novim tokovima za godinu koja se završava na taj dan, značajne računovodstvene politike i napomene uz finansijske izveštaje. Imamo zadovoljstvo što možemo da potvrdimo naše prihvatanje i naše shvatanje tog angažovanja pismenim putem. Reviziju ćemo izvršiti s ciljem da izrazimo naše mišljenje o finansijskim izveštajima.

Reviziju ćemo izvršiti u skladu sa Meunarodnim standardima revizije (ili relevantnim nacionalnim standardima, odnosno praksom). Ti standardi zahtevaju da reviziju planiramo i izvršimo na način koji omogućava da se u razumnoj meri uverimo da li finansijski izveštaji sadrže materijalno značajne greške. Revizija uključuje ispitivanje i proveru dokaza koji potkrepljuju iznose i obelodanjivanja u finansijskim izveštajima. Revizija takođe obuhvata ocenu primenjenih računovodstvenih principa i značajnih procena koje je vršilo rukovodstvo, kao i ocenu opšte prezentacije finansijskih izveštaja. Izbor postupka zavisi od revizorskog postupka, uključujući i procenu rizika materijalno značajnog pogrešnog iskaza u finansijskim izveštajima, nastalog usled kriminalne radnje ili greške. Revizija takođe obuhvata ocenu prikladnosti primenjenih računovodstvenih politika i racionalnosti računovodstvenih procena rukovodstva, kao i ocenu opšte prezentacije finansijskih izveštaja.

Zbog prirode provere i drugih inherentnih (prirodnih) ograničenja revizije, uključujući i inherentna (prirodna) ograničenja računovodstvenog sistema i sistema interne kontrole, postoji neizbežan rizik da bar neka materijalno značajna greška može ostati neotkrivena.

Reviziju zasnivamo na uverenju da menadžment razume svoju odgovornost:

- a. za pripremu i prezentaciju finansijskih izveštaja u skladu sa Meunarodnim standardima finansijskog izveštavanja;
- b. za interne kontrole koje menadžment smatra da su neophodne za pripremu finansijskih izveštaja tako da ne sadrže materijalne greške;
- c. za obezbeđivanje:
  1. pristupa svim informacijama koje su bitne za pripremu finansijskih izveštaja, kao što su zapisi, dokumentacija i drugo;
  2. dodatnih informacija koje možemo zahtevati od rukovodstva za potrebe revizije; i
  3. neometanog pristupa svim licima u okviru entiteta kada procenimo da je to neophodno u cilju prikupljanja dokaza revizije.

Pored našeg izveštaja o reviziji finansijskih izveštaja, očekujemo da ćemo vam dostaviti posebno pismo o bitnim slabostima u računovodstvenom sistemu i sistemu interne kontrole na koje budemo naišli.

Naš honorar, koji će biti obračunavan u toku izvođenja revizije, zasniva se na vremenu koje je neophodno pojedincima koji su angažovani da izvrše reviziju, plus dodatni troškovi. Pojedinačne naknade za utrošeno vreme variraju u zavisnosti od nivoa odgovornosti, troškova i zahtevane obimnosti.

Ovo pismo smatra se važećim i u budućim godinama osim ako dođe do prekida saradnje ili nekih izmena.

Molimo vas da potpišete i vratite jedan primerak ovog pisma kako bismo se uverili da ste razumeli prirodu angažmana revizije vaših finansijskih izveštaja.

Potpis revizora _____

⁸ Prema: Meunarodni standardi revizije 210 "Uslovi revizijskih angažmana"

Pismo o angažmanu se šalje svim ranijim klijentima, kao i potencijalnim novim klijentima. Ako dve ili više revizorskih firmi nameravaju da izvrše zajedni ku reviziju, pismo o angažmanu se šalje zajedno.

U pismu o angažmanu se isti e:⁹

1. Odgovornost i obim revizije, kojom se planira, zakonska odgovornost klijenta i revizora i druge obaveze, a posebno one koje nastaju iz nekonzistentnosti izme u mišljenja revizora i finansijskog izveštaja.
2. Revizija mora biti izvršena u skladu sa standardima revizije, uklju uju i oslanjanje na internu kontrolu. U "pismu" se naglašava i mogu nost koriš enja usluga specijaliste (eksperta).
3. Na in predstavljanja informacija od strane menadžmenta i mogu nost pisanih predstavki pre kompletiranja revizije.
4. Obaveze menadžmenta u slu aju neregularnosti, koje se utvrde u toku ocene pouzdanosti sistema internih kontrola.
5. 5 Definiše se obim revizije i razlika izme u odgovornosti revizora i klijenta za podatke.
6. Osnove na kojima se zasniva obra un naknade za reviziju i na in pla anja.
7. Potvrda uslova od strane klijenta za ugovor u pisanoj formi i potvrdno pismo potpisano od strane klijenta.

Revizor i klijent treba da se slože o uslovima revizorskog angažmana. Dogovoreni uslovi treba da budu sadržani u pismu o angažmanu. Me unarodni standard revizije 210 "Uslovi revizorskih angažmana" pruža smernice za ugovoranje revizijskog angažmana i opisuje reakcije revizora kad klijent traži da se izmene uslovi angažmana.

Pismo o angažmanu "... pomaže da se izbegnu nesporazumi u pogledu uslova angažmana. U pismu o angažmanu se dokumentuje i potvr uje revizorsko prihvatanje imenovanja, ciljevi i obim revizije, stepen odgovornosti revizora prema klijentu i oblik izveštavanja".¹⁰

Prema standardima revizije angažman je postignut kad se pismo o angažmanu prihvati od strane klijenta i od strane revizora. U praksi revizije, pogotovo u zemljama u kojima se primenjuje evropski pravni sistem, pismo o angažmanu se shvata kao ponuda, a nakon prihvatanja ponude od strane klijenta izme u revizorske firme i klijenta se potpisuje Ugovor o reviziji.

Pismo o angažovanju se obavezno upu uje kad revizor izvodi reviziju kod klijenta prvi put. Za navedene revizije Standardi revizije ne obavezuju na ponavljanje procedura i upu ivanje novog pisma o angažovanju. Novo pismo se može uputiti ako revizor proceni da:

- klijent pogrešno shvata reviziju,
- klijent revidira uslove angažovanja,
- klijentovo poslovanje je pod uticajem zna ajnih promena i sl.

Revizor ne e zaklju iti pismo o angažovanju za prihvatanje ili nastavak posla ako oceni da postoji velika verovatno a materijalnih grešaka, nepravilnosti i protivzakonitosti. U takvim situacijama postavlja se pitanje o mogu nostima revizije i efikasnosti i pitanje da li je takav angažman vredan poslovnog rizika.

Kada potencijalni novi angažman uklju uje zamenu prethodnog revizora, naslednik bi trebao komunicirati sa prethodnikom pre nego što prihvati angažman. Ova komunikacija izme u dva revizora

⁹ Prema Me unarodnom standardu revizije 210 "Uslovi revizijskih angažmana"

¹⁰ Me unarodni standardi revizije, op. cit.

je veoma koristan izvor informacija. Prethodna komunikacija obi no obezbe uje osnovne podatke u vezi sa klijentom, integritetom njegove uprave, strukturom interne kontrole klijenta, ra unovodstvenim principima i sli no.

Komunikacija izme u prethodnog i novog revizora izvodi se sa znanjem klijenta. Ako klijent na bilo koji na in ograni ava komunikaciju u smislu obelodanjivanja informacija prethodnika nasledniku, ovaj poslednji ima dovoljno razloga da sumnja u integritet klijenta.

Novi revizor postavlja specifi na i razumna pitanja o novom klijentu. Upiti mogu biti usmeni ili pismeni i obi no uklju uju pitanja vezana za integritet menadžmenta, strukturu interne kontrole, eventualne nesporazume sa menadžmentom, razloge za promenu revizora i sl. Prethodnik je obavezan po eti kim normama da odgovori na sva razumna pitanja naslednika. Ako na neka pitanja ne može odgovoriti prethodnik treba nasledniku da predo i razloge zbog kojih je ograni en u odgovoru.

Nakon sprovedenih procedura, Komitet klijenta predlaže imenovanje revizora, odnosno zaklju ivanje ugovora. Kona nu odluku donose vlasnici (akcionari) preko skupštine akcionara ili upravnog odbora. Angažman se, po pravilu, potpisuje za jednu godinu.

U razvijenom tržišnom poslovanju uobi ajeno je da revizora imenuju akcionari (deoni ari) zato što su oni kao vlasnici kapitala najzainteresovaniji za racionalnu upotrebu kapitala. Oni revizoru veruju. S druge strane, svojim imenovanjem oni isklju uju mogu i uticaj menadžera na revizora. Pitanja imenovanja i razrešavanja revizora su razli ito regulisana. Od države do države su razlike neznatne.

Postoje situacije u kojima je menadžerima preduze a dozvoljeno da izvrše izbor revizora. Naj eš e se pominja dve takve situacije i to:

1. kada se revizor imenuje prvi put, i
2. u situacijama kada do e do praznine u reviziji.

Na primer, kad jednom revizoru prestane angažman iz bilo kog razloga, menadžer tada imenuje novog. Ova imenovanja treba kasnije da budu verifikovana od strane deoni ara.

Revizora u slu ajevima koji su definisani zakonom, mogu imenovati i nadležni sudski organi. Državni organi imenuju revizore u javnim preduze ima, odnosno u preduze ima gde je država ve inski svojinski vlasnik.

Revizora imenuju sudski organi u situacijama sudskih istražnih postupaka, vo enja sudskih parnica i sl. Takva imenovanja revizora su jednokratna i završavaju se okon anjem posla koji mu je bio stavljen u zadatak, dakle ne odnose se na finansijski izveštaj.

Revizorske usluge se uvek izvode uz naknadu. Visinu naknade i dinamiku pla anja usvaja onaj ko imenuje revizora, zna i deoni ari, direktor, državni sektor ili sudski organi. Ima slu ajeva kad se pravo utvr ivanja naknade prenosi na menadžera. Obaveza je preduze a da u godišnjem izveštaju iskaže iznos nov anih sredstava, koji se ispla uje revizoru.

Kad prestaje revizorov angažman kod klijenta?

Angažman može da prestane završetkom ugovorenog posla, tj. da se dalje ne produžava. Angažman može da prestane otkazom od strane klijenta ili otkazom revizora.

U slu aju kad angažman prestaje posle završetka ugovorene revizije izveštava se skupština deoni ara na kojoj revizor prisustvuje. Novi angažman za slede u godinu obavlja se po uobi ajenoj proceduri.

Klijent ima pravo da u svako vreme revizoru otkáže angažman, bez obzira na ugovor koji je prethodno potpisan. Otkaz revizoru mogu da daju deoni ari. Direktori ne mogu dati otkaz revizoru bez akcionara. Otkazivanje angažmana revizoru u toku godine je redak slu aj.

Otkaz revizoru u toku godine uru uje se u pisanoj formi. Na odluku o otkazu, revizor se može pismeno žaliti skupštini deoni ara. Pored toga, revizor može da prisustvuje skupštini koja raspravlja o njegovom otkazu i da izloži svoj stav. Odluka skupštine deoni ara je kona na.

Revizor ima pravo da klijentu podnese otkaz angažmana. Ostavka se dostavlja u pisanoj formi. U izjavi se navode sve okolnosti i injenice koje su dovele do prekida, za koje revizor oceni da su relevantne i sa kojima vredi upoznati organ koji ga je imenovao. Preduze e može da se na otkaz žali sudu. Kad se angažman prekida ostavkom revizora, obi no se saziva vanredna skupština deoni ara. Na skupštini revizor može da usmeno izloži sve što smatra da je bitno za rešenje konfliktne situacije. Skupština o otkazu ili ostavci revizora donosi odluku. U slu aju prekida, imenuje se novi revizor po uobi ajenoj proceduri.

6.2. Upoznavanje sa klijentom

Revizori moraju imati dovoljno znanja o klijentu i njegovom okruženju ukoliko žele da njihovo izraženo mišljenje odražava stvarnu situaciju. Revizorovo znanje o klijentovom poslovanju uklju uje spoznaju za: tip delatnosti u koju spada klijent, vrstu proizvoda i usluga, strukturu kapitala, karakteristike i strukturu proizvodnje, kanale distribucije, kanale nabavke i sli no. Pored toga revizor ima interes da sazna i cene, uticaj opštih ekonomskih uslova na poslovanje, uticaj državnih propisa, brzinu i uticaj promene tehnologija, ra novodstvenu praksu, konkurenciju, trendove razvoja, položaj klijenta u grani i sl.

Za upoznavanje klijenta revizor treba da razmotri i faktore iz okruženja kao što su: zavisnost od izvora sirovina i materijala, broj i veli inu dobavlja a, stabilnost cena, poštovanje kvaliteta proizvoda, raspoloživost usluga.

Faktori iz okruženja daju opšti ambijent u kom klijent privre uje. U spoznatom okruženju revizoru je interesantno da zna kakva je struktura vlasništva kapitala kod klijenta, tj. pod ijom je kontrolom kapital (direktora, akcionara, zaposlenog osoblja).

Revizori za prikupljanje prethodnih informacija koriste više izvora informacija kao što su publikacije profesionalnih udruženja, razni vodi i, publikacije državnih organa, statisti ke publikacije, komunikacija sa prethodnim revizorom, prethodni revizorski izveštaji. Pored ovih formalnih izvora informacija revizorima su od koristi neformalne diskusije izme u revizora i klijentovog osoblja. Iz tih razgovora dobijaju se informacije o razvoju klijenta, veli ini klijenta, finansijskim izveštajima i sistemu interne kontrole kod klijenta.

Revizor prikuplja informacije koje mu pomažu da razume klijentov posao i identifikuje karakteristi ne iznose u finansijskim izveštajima. To su pore enja finansijskih izveštaja sa istim iz prethodnih godina koje obezbe uju osnovu za procenu rizi nih podru ja, tj. identifikaciju oblasti poslovanja i promena koje treba naglasiti tokom angažmana. U tom smislu su interesantna i poboljšanja koja su uvedena u teku oj godini. Analiti kim procedurama se utvr uju neobi ne fluktuacije i nekonzistentnosti u prethodnim godinama. Cilj provo enja analiti kih procedura je minimiziranje rizika revizije i optimizacija rada revizije. Analiti ke procedure pomažu revizorima da sa ine efikasne planove revizije.

Analiti ke procedure omogu uju da se na osnovu zadovoljavaju ih rezultata revizije u prethodnim godinama planira minimum rada za analizu transakcija teku e godine ili da se planira pove ani obim rada što e angažovati više vremena i izazvati pove ane troškove inicijalne revizije.

Za potrebe planiranja revizije, revizor treba da se upozna sa pravnim i zakonskim ambijentom klijenta i njegove delatnosti. U tom smislu može obaviti razgovor sa rukovodstvom klijenta i pregledati relevantne zakone i druge propise koji nemaju direktan uticaj na finansijski izveštaj.

Još jedan značajan preliminarni korak za planiranje revizije je obilazak klijentovih poslovnih prostorija, proizvodnih prostora, skladišta sirovina i materijala, skladišta gotovih proizvoda. Znanje koje steknu ovim pregledom pomoći će revizorima da razumeju poslovanje klijenta i da planiraju koliko osoblja i vremena će biti potrebno za reviziju.

Obilazak klijenta omogućava revizorima informacije iz prve ruke o: tipovima i metodama interne kontrole koji se koriste kod prijema sirovina i materijala, proizvodnim postupcima i tehnologijama, prevozu gotovih proizvoda i drugom. Pregledom se uoči avaj u lokacije radne unovodstvenih evidencija. Obilaskom se stiče vizuelno organizaciona struktura klijenta i upoznavanje zaposlenog osoblja. Saznanja stečena u obilasku klijenta revizor obavezno evidentira u svoje radne papire.

U obilasku se obično vode razgovori sa klijentom i njegovim osobljem. Razgovori uključuju pitanja o prirodi, svrsi i obimu revizije što je koristan korak u izbegavanju nesporazuma između revizora i klijenta.

Razumevanje između klijenta i revizora uzimaju u obzir obim istraživanja i stanje radne unovodstvenih dokumenata od prvog dana je značajan korak u planiranju revizije. Revizija se ne radi iz razloga da se pronađe neka nedokumentovana i nepotpuna transakcija. Klijenta treba upoznati o potrebi revizorskog ispitivanja za obostranu dobrobit.

U preliminarnim pregovorima i planiranju treba voditi računa o tome šta klijentovo osoblje može učiniti za pripremu revizije. Klijentovo osoblje treba da ima srećnu i ažuriranu dokumentaciju sa danom dolaska revizora. Revizori mogu pripremiti radne papire i verifikovati ih, a osoblje klijenta ih popunjava što će smanjiti troškove revizije i osloboditi revizora rutinskih poslova. Ima slučajeva da klijentovo osoblje priprema radne papire za reviziju. Takvi radni papiri mogu se prihvatiti uz prethodno preispitivanje i testiranje od strane revizora.

6.3. Razvijanje globalne strategije revizije

Posle sticanja saznanja o klijentovom poslovanju i provedenih analitičkih procedura revizor treba da formuliše globalnu strategiju za predstojeći i angažman. "Najbolja revizorska strategija je pristup koji rezultira najefikasnijom revizijom tj. efikasna revizija koje će se obaviti uz najniže troškove po klijenta".¹¹ U formiranju strategije revizije revizor mora planirati da li će koristiti statistički uzorak ili tehnike koje se koriste u kompjuterskom procesiranju podataka i predvideti koja će od njih dati bolje dokaze. Na osnovu saznanja o klijentu strategija treba da predvidi odgovarajući nivo iskustva revizorskog osoblja kojem će zadaci biti povereni. Strategijom se tako određuje i mogućnost angažovanja eksperata ili drugih revizora.

U razvijanju globalne strategije revizori moraju uzeti u obzir odgovarajući nivo materijalnosti i rizika revizije. Materijalnost u strategiji je revizorov preliminarno utvrđen najniži nivo mogućeg pogrešno donetog zaključka koji verovatno može uticati na zaključke svih korisnika finansijskih izveštaja. Rizik revizije u globalnoj strategiji je mogućnost da se pogrešan materijalni zaključak može pojaviti u finansijskom izveštaju a da revizor ne otkrije grešku provodeći revizorsku proceduru. U razvijanju strategije revizori moraju uzeti u obzir faktore koji utiču na rizik revizije.

¹¹ Prema: W. B. Meigs: Principles .. op. cit. , str. 126

U razvijanju strategije revizori moraju proceniti širinu inherentnog rizika i rizika kontrole za svaki finansijski izveštaj i tek tada planirati odgovaraju u revizorsku proceduru da se smanji rizik detekcije na odgovaraju i nivo. Tako e biti manja mogu nost da revizorsko mišljenje bude materijalno pogrešno. Revizori moraju posebno da budu oprezni u razmatranju finansijskih izveštaja u kojima je primenjena šira lepeza ra unovodstvenih metoda.

Revizori u globalnoj strategiji moraju znati da li su neophodne ra unovodstvene procedure ura ene na odgovaraju i na in. Ovo se posebno odnosi na konzistentnost ra unovodstvenog procenjivanja.

Primena više ra unovodstvenih metoda komplikuje transakcije koje uzimaju u obzir ra unovodstveno procenjivanje o emu revizor u razvijanju strategije vodi ra una. Globalna strategija revizije zavisi od veli ine klijenta i poznavanja klijentovog poslovanja. Razvijanje globalne strategije zahteva visok nivo revizorskog znanja i iskustva.

6.4. Plan i program revizije

Razvijanje globalne strategije revizije izvodi se planiranjem revizije. Revizor treba da sa ini plan revizije za svakog klijenta. U slu ajevima kad se revizija izvodi više godina uzastopno kod istog klijenta plan revizije može biti sa injen u osnovnim napomenama, ali ga nikako ne treba izostaviti. Svaku reviziju treba planirati. Me unarodni standard revizije 300 - Planiranje revizije finansijskih izveštaja upu uje revizora "... da planira reviziju da bi se angažovanje izvršilo na efikasan na in."¹²

Plan revizije obezbe uje usmeravanje pažnje na odgovaraju e oblasti revizije, identifikaciju podru ja gde se o ekuju potencijalni problemi i u celini obavljanje poslova revizije na ekspeditivan na in.

Plan revizije je važan i efikasan instrument kontrole izvo enja revizije, usmeravanja rada i kontrole saradnika. Planom revizije treba predvideti potrebu i na in koriš enja rada drugih revizora i eksperata. Za dobar plan revizije potrebno se upoznati sa klijentom¹³ (njegovim poslovanjem, poslovnim promenama, organizacijom, zaposlenim osobljem i dr).

Revizor prilikom planiranja revizije¹⁴ treba da razmotri pitanja koja se odnose na:

- sistem klijentovih internih kontrola,
- prirodu, vreme i obim postupaka za procenu rizika
- prirodu, vreme i obim postupaka za procenu materijalnosti,
- prirodu, vreme i obim suštinskih testova revizije,
- koordinaciju, usmeravanje, nadzor i pregled,
- opšta pitanja.

Plan revizije treba da bude sa injen pre po etka rada kod klijenta. Plan revizije može u toku angažmana biti menjan kad se javljaju neki neplanirani problemi ili kad se u toku ocene pouzdanosti internih kontrola konstatuju podru ja koja zahtevaju manji ili ve i revizorski rad.

Plan revizije je dokumentovana podloga koja je od koristi u toku revizije od momenta prihvatanja angažmana do izrade revizorskog izveštaja. Zbog važnosti plana, revizor u planu treba da predvidi slede e:

¹² Me unarodni standardi revizije ..., op. cit. str. 427

¹³ Vidi: Me unarodni standardi revizije ..., op. cit. str. 427-435

¹⁴ Vidi: Me unarodni standardi revizije ..., op. cit., str. 430-431

odredi potreban broj revizorskog osoblja,
 proceni materijalnost i rizik revizije,
 proceni verovatnoću da će biti grešaka i kriminalnih radnji (kritične oblasti revizije),
 utvrdi povezana lica,
 izvede priliminarne analitičke postupke,
 proceni troškove izvođenja revizije.

Revizorske firme trebaju osigurati kompetentno osoblje sa adekvatnom obukom i praktičnim iskustvom. Broj izvršilaca koji će se angažovati uz rukovodioca tima determinisan je veličinom klijenta, složenost u poslovnih promena i vremenom koje im je na raspolaganju. Za posebne delatnosti kao što su bankarstvo ili osiguranje ili kad je u pitanju unovodstveni obuhvat podataka u potpunosti podržan kompjuterskim sistemom angažovano revizorsko osoblje mora posedovati visok nivo profesionalnih zvanja.

Planom revizije predviđeno se i angažovanje specijalista eksperata za posebne probleme iz oblasti pravne prirode, geologije, aktuarstva, tehničko-tehnoloških problema i dr. To su oblasti koje nisu u okviru ra unovodstva i revizije. Angažovanje eksperata treba planirati kao i rad kojih se od njih očekuje u skladu sa Međunarodnim standardima revizije.¹⁵

Materijalnost i rizik revizije su najvažnija na čela koja utiču na obim i vreme revizije, pa zbog toga moraju biti procenjeni pri planiranju revizije. Procena materijalnosti na nivou planiranja je preliminarne procena i ona utiče na postupke revizije i obim suštinskih testova. Pored ocene materijalnosti revizor u planiranju procenjuje da li postoje i klijentov sistem interne kontrole može sprečiti potencijalne greške. Nivo pouzdanosti klijentovog sistema interne kontrole determiniše nivo kontrolnog rizika.

Procenjeni kontrolni rizik u planu revizije za članove revizorskog tima ima karakter uputstva za prikupljanje dokaza i utiče na nivo rizika detekcije.

Područje verovatnih grešaka, nepravilnosti i kriminalnih radnji u planu revizije treba biti naznačeno kao skretanje pažnje članovima revizorskog tima. Mogućnost planiranja greške ili kriminalne radnje nije jednostavna. Ako revizor na osnovu već sakupljenih informacija može proceniti sa visokim stepenom verovatnoće da postoje greške, a posebno kriminalne radnje on treba da razmotri mogućnost povlačenja iz angažmana ili da analitičkim procedurama i drugim suštinskim testovima prikupi dovoljno relevantnih i pouzdanih dokaza na osnovu kojih može izraziti merodavno mišljenje.

Međunarodni standard revizije 240 "Odgovornost revizora u vezi sa prevarama u reviziji finansijskih izveštaja",¹⁶ određuje da "... prilikom planiranja i obavljanja revizijskih postupaka u cilju smanjenja revizorskog rizika na prihvatljivo nizak nivo, revizor treba da uzme u obzir rizik od materijalno pogrešnih iskaza u finansijskim izveštajima usled kriminalne radnje".

Greška se odnosi na nenamerne pogrešne iskaze ili propuste koji su vidljivi i mogu se ispraviti. Greška po pravilu nije učinjena sa namerom. Primeri takvih grešaka su:

greške u obradi ra unovodstvenih informacija,
 greške u ra unovodstvenim procenama,
 pogrešne interpretacije,
 pogrešna primena ra unovodstvenih načela.

¹⁵ Međunarodni standardi revizije...op. cit., str. 649-663

¹⁶ Međunarodni standardi revizije..., op. cit., str. 366

Pored grešaka koje se nenamerno ili slučajno u i ne kod klijenta se mogu pojaviti i nepravilnosti koje su izvedene sa namerom i u njene su zbog grubih previda, nepoštovanja zakonske i profesionalne regulative ili pod pritiskom rukovodstva.

Za greške i kriminalne radnje odgovorno je rukovodstvo klijenta. Revizor ne može snositi odgovornost za greške i kriminalne radnje.

Dobra osmišljena revizija ne mora otkriti nepravilnosti pogotovo ako su one namerno izvedene, pogotovo što revizija ne zahteva proveru autentičnosti dokumenata. U slučajevima kad postoje indicije za nepravilnosti (namerne greške) planom revizije se treba skrenuti pažnja na dužnu pažnju i profesionalnu opreznost, kako bi se steklo razumno uverenje da se zna ajne greške otkriti. Profesionalna opreznost i dužna pažnja zna e da revizor treba biti objektivan i nepristrasan bez pretpostavki da li je rukovodstvo klijenta iskreno ili ne.

Kriminalne radnje su "... namerni akti izvršeni od strane jednog ili više lica, koja su na rukovode im položajima, odgovorni za upravljanje, zaposlena ili tre a lica, uključujući i i obmanjivanje, u cilju sticanja nepravedne ili protivzakonite koristi".¹⁷

Kriminalne radnje su naj eše:

- falsifikovanje dokumentacije,
- protivpravno prisvajanje sredstava,
- spreavanje ili propuštanje registrovanja poslovnih dogaja,
- knjiženje fiktivnih poslovnih dogaja,
- pogrešna primena raunovodstvenih politika.

Kad revizor proceni da postoje indicije za kriminalnu radnju treba upozoriti članove tima na nivo suštinskih testova. U slučaju da se kriminalne radnje utvrde, revizor je dužan da sa nalazom upozna rukovodstvo klijenta. Ako rukovodstvo ne preduzme odgovarajuće mere povodom kriminalnih radnji, revizor će izdati odgovarajuće mišljenje ili odustati od angažmana. U nekim zemljama revizor je u skladu sa zakonskom regulativom dužan da o kriminalnoj radnji izvesti nadležne pravosudne organe, jer je zakonska obaveza za revizora stariji akt od pravila profesionalne etike o oduvanju poslovnih informacija.

Povezana pravna lica je važno identifikovati u postupku planiranja revizije zato što postoji mogućnost da ona ne posluju prema svom najboljem interesu. Povezana pravna lica u Meunarodnim računovodstvenim standardima su definisana kao povezani subjekti. Subjekti se smatraju povezanim ako jedan subjekt ima mogućnost da vrši kontrolu nad drugim subjektom ili da ima značajan uticaj na donošenje finansijskih i drugih odluka. Kad se povezana pravna lica identifikuju, revizori treba da dobiju njihova imena i u planu predvide da se poslovnim dogajima posveti adekvatna pažnja. Meunarodni revizorski standard 550 "Povezani subjekti" revizorima pruža smernice u vezi sa identifikovanjem povezanih pravnih lica, postupcima revizije u tom slučaju i mišljenjem revizora o finansijskim izveštajima.

Analitički postupci su vrlo korisni u fazi planiranja revizije. U ovoj fazi revizorskog rada oni obezbeđuju revizoru da bolje razume komitentove poslovne dogaje i da identifikuje područje gde se greška najverovatnije o ekuje.

Meunarodni standard revizije 520 "Analitički postupci" daje revizorima potrebne smernice. Revizor treba da primeni analitičke postupke u fazi planiranja. Analitički postupci u fazi planiranja revizije kao pomoćno sredstvo za razumevanje poslovanja i identifikovanje oblasti sa potencijalnim

¹⁷ Meunarodni standardi revizije..., op. cit., str.366

rizikom mogu ukazati na aspekte poslovanja za koje revizor nije znao. To treba da mu omogući i da utvrdi prirodu, vreme i obim postupaka revizije.

Procena troškova revizije koja se izvodi kod komitenta, određena je prethodnim elementima plana tj. obimom revizije, nivoom dokaza, obimom sprovođenja suštinskih testova, potrebnim vremenom za angažovanje revizorskog tima. Procena troškova u planu je potrebna, jer svaka revizija treba biti efikasna i ekonomična.

Plan revizije u prvi plan isti je prirodu angažmana. On je dokumentarna podloga za razvijanje programa revizije.

Program revizije je "... detaljna lista objašnjenja specifičnih revizorskih procedura koje treba da se provedu u toku revizorskog angažmana. Program obezbeđuje osnovu za raspoređivanje osoblja i određivanje posla koji treba obaviti. Programi se rade za svaki angažman posebno"¹⁸. Program revizije služi kao koristan instrument raspoređivanja i kontrolisanja rada revizora. Njime se određuje broj izvršilaca i proporcije vremena koje su potrebne za pojedinačne poslove i za pojedinačno osoblje. Instrukcije u programu revizije osiguravaju da glavni koraci u toku revizije ne budu izostavljeni.

Program za manje iskusno revizorsko osoblje predstavlja veoma korisnu instrukciju, a revizorima koji su planirali reviziju omogućava da se posvete pitanjima koje zahtevaju veće analitičke sposobnosti, profesionalno znanje i kontrolu ostalog osoblja. Program revizije ustanovljava procedure koje moraju da se sprovedu kako bi se revizija ostvarila.

Program se u toku realizacije može modifikovati. Promene su najčešće u slučajevima kada se u toku angažmana utvrde slabosti internih kontrola. Slaba interna kontrola ili slabiji deo interne kontrole nekog procesa zahteva širi obim revizije nego što program zahteva. Ako su interne kontrole dobre onda se broj testiranja može i zadržati na planiranom nivou.

Svaka aktivnost u planu i programu revizije zahteva određeno vreme za realizaciju. Procenjeno potrebno vreme koje je neophodno za svaki nivo revizije i za svaki korak revizije naziva se budžet vremena. Održavanje potrebnog vremena za ispitivanje približava se problem ispitivanja osoblja, odnosno predodređuje težinu i važnost područja ispitivanja. Vremenskim rasporedom se meri i efikasnost rada revizora. Održavanje potrebnog vremena, za pojedine korake eliminiše mogućnost da revizori sa profesionalnom reputacijom ili stabilni odnosi sa klijentom utiču na skraćivanje procedura (prethodno) u sprovođenju revizije.

6.5. Proces revizije

Provođenje planom i programom predviđenih aktivnosti od strane revizora predstavlja proces revizije. Revizorske aktivnosti variraju od klijenta do klijenta i od revizora do revizora. Osnovni koraci u svakom angažmanu revizije nakon planiranja revizije su:

- izvođenje kontrolnih testova,
- vrednovanje rezultata kontrolnih testova radi donošenja odluke o eventualnoj izmeni prirode, vremena i obima suštinskih testova, i
- izvođenje suštinskih testova.

Od pouzdanosti internih kontrola zavisi širina revizorskog posla koji treba da se sprovede u toku jednog revizorskog angažmana. Pre nego što revizori utvrde pouzdanost internih kontrola neophodno je

¹⁸ W. B Meigs: Principles ... op. cit. , str. 141

da upoznaju i razumeju kako taj sistem funkcioniše, koje procedure se obavljaju, ko ih obavlja, koji su efekti kontrole i kako se oni sprovode, koji dokumenti postoje. Ocena pouzdanosti interne kontrole klijenta je prvi korak u izvođenju revizije. Revizori informacije o internoj kontroli dobijaju iz intervjua sa klijentovim osobljem, pregledom radnih papira i izveštaja iz prethodnih godina.

U oceni pouzdanosti internih kontrola revizori posmatraju specifične transakcije kod klijenta kao što su: prodaja, kupovina, proizvodnja, naplata, finansiranje i sl. Transakcija prodaje npr. obuhvata procedure koje se koriste kod prijema narudžbe ili zaključenja i dinamike ugovora, dispozicije za isporuku, na in otpreme, ispostavljanje ra una, beleške u knjizi izlaznih ra una, reklamacije, naplata, na in razduženja u skladištu, skladišnu evidenciju i sl. Navedeni primer je jedna transakciona grupa. Revizori u razmatranju transakcija opisuju sistem i evidentiraju da u radnim papirima revizije. Opis funkcionisanja internih kontrola obično se beleži u formi blok-dijagrama mada se mogu opisati rečima ili u obliku upitnika.

Posle analize pouzdanosti i strukture interne kontrole revizori procenjuju da li je interna kontrola pouzdana da otkrije i ispravi materijalne greške. Revizori na taj način utvrdi prave ocene rizika kontrole. Ako je procena revizora da je interna kontrola nepouzdana (slaba) i postoji velika mogućnost da greške ne budu otkrivene ili otklonjene, tada je rizik kontrole visok i revizori se ne mogu osloniti na interne kontrole. U takvim situacijama revizori koriste suštinske testove kako bi revizijski rizik sveli na prihvatljiv nivo. Ukoliko revizori konstatuju da je sistem interne kontrole efikasan u ovom avangardu i otklanjanju grešaka revizor može odlučiti koje se unovodstvene kontrole testirati. Time se završava faza planiranja i priprema se faza izvođenja revizijskih testova na terenu tj. kod klijenta.

Revizori sprovode kontrolne testove da bi utvrdili da li su ključne procedure interne kontrole dizajnirane i izvedene na pravi način. Svrha ovih testova je da obezbedi da se svaka promena bitno evidentira u unovodstvenim dokumentima.

Pri testiranju kontrolne procedure revizori obično koriste uzorak posmatranih dokumenata. Test interne kontrole meri efikasnost kontrolnih procedura. Ako test na uzorku pokaže određene manjkavosti u unovodstvenom postupku revizori će biti oprezniji u vezi mogućih materijalnih grešaka u posmatranoj transakciji.

Posle kompletiranja testova kontrole, revizori mogu ispitati rizik kontrole bazirane na rezultatima testova. Na osnovu tih rezultata revizori određuju prirodu, širinu i vreme za suštinske testove. Suštinski testovi su testovi bilansiranja ra una i transakcija dizajnirani da otkriju sve materijalne pogreške. Obim suštinskih testova determinisan je nivoom pouzdanosti internih kontrola i kontrolnim rizikom. Suštinski testovi se intenzivno provode u oblastima gde je utvrđeno da su interne kontrole slabe odnosno nivo kontrolnog rizika visok.

Ako revizori otkriju značajne nedostatke u klijentovoj internoj kontroli sa nalazom trebaju upoznati klijenta. O značajnim slabostima u internoj kontroli treba obavestiti direktno komitet za reviziju ili glavnog menadžera. Obaveštenje o slabostima i sugestije za poboljšanje sistema internih kontrola izražavaju se u vidu Pisma rukovodstvu. Sugestije i predloge revizora menadžment treba respektovati i iste implementirati u toku poslovne godine.

U fazi završavanja revizije od naročite je važnosti koordinacija revizora i klijenta. Revizor sa osobljem klijenta utvrđuje datume završetka revizije, finalizira radne papire i njihov raspored. Koordinacija u ovoj fazi važnija je nego u prethodnim, pošto se rad mora završiti na vreme u cilju kompletiranja izveštaja.

6.6. Formiranje mišljenja i izrada revizorskog izveštaja

Poslednji dan kompletiranja i izvođenja revizorskih procedura smatra se za dan završetka revizije. Za formiranje mišljenja revizor mora prvo pregledati sve radne papire u vezi angažmana kako bi bio siguran da su sve procedure revizije prema globalnoj strategiji, planu i programu provedene. Na osnovu impresija iz radnih papira, revizor se odlučuje za tip mišljenja koje će izdati. Revizorski izveštaj se priprema precizno i zahteva od revizora suptilna rasuđivanja. Revizori izveštaj, na osnovu nalaza zabeleženih u radnim papirima, revizori definišu u razumnom periodu (sedam do deset dana od poslednjeg dana provedenja revizorskih procedura). O revizorskom izveštaju detaljno ćemo raspravljati u posebnom delu knjige.

6.7. Radni papiri revizije (dokumentacija)

Radni papiri¹⁹ su sredstva od vitalnog značaja za rad revizora. Zbog toga je bitno da radne papire kreiraju kompetentni i iskusni revizori. Dobro dizajnirani radni papiri mogu se koristiti kao efikasan instrument u organizovanju revizije. Radni papiri revizije su veza između u klijentovih računovodstvenih procesiranja, internih kontrola i revizorskog izveštaja. U njima je sadržan sav posao urađen od strane revizora. Radni papiri obezbeđuju dokumentacionu osnovu za formiranje mišljenja i izradu revizorskog izveštaja o finansijskim izveštajima klijenta.

Specifična količina, oblik i sadržaj radnih papira razlikuje se od jednog do drugog angažmana. Radni papiri za velike klijente su sigurno mnogo ekstenzivniji nego za male. Revizorov stav o kvantitetu, obliku i sadržaju radnih papira za određeni angažman donosi se na osnovu:

- prirode angažmana,
- prirode revizorovog izveštaja,
- prirode finansijskog izveštaja, rasporeda ili drugih informacija o kojima revizor izveštava,
- prirode i uslova klijentovih računovodstvenih informacija,
- nivoa pouzdanosti sistema internih kontrola,
- potrebe za superviziju i pregled izvršenog rada.

Radni papiri ostaju u arhivi revizora i vlasništvo su revizora. U nekim državama revizor je zakonom određen kao vlasnik radnih papira. Međutim, prava revizora u pogledu vlasništva su ograničena etičkim pravilima koja zabranjuju obelodanjivanje poverljivih klijentovih informacija bez konkretnog dopuštenja klijenta. Budući da su radni papiri revizije visoko poverljive prirode, oni moraju biti valjano čuvani u toku obavljanja revizije i posle završetka revizije i izražavanja mišljenja revizije.

Radni papiri revizije moraju biti tako dizajnirani da sadrže apsolutno sve informacije koje su relevantne za izražavanje mišljenja o finansijskom izveštaju klijenta.

Radni papiri revizije obezbeđuju:

1. Koordinaciju posla revizije jer reviziju nikad ne izvodi jedno lice. Rad više osoba koordinira se preko radnih papira. Putem radnih papira utvrđuje se odgovornost osoblja za kompletiranje različitih radnih papira. Radni papiri omogućavaju da jedna osoba započne deo revizorskog posla, a druga nastavi. Koordinacija i razumevanje značaja radnih papira obezbeđuje se kroz

¹⁹ Radni papiri revizije u Međunarodnim standardima revizije definisani su kao "dokumentacija". Vidi: Međunarodni standard revizije 230 "Revizijska dokumentacija" ...op. cit., str. 350-354

dijagram toka radnih papira.

2. Radni papiri su instrument kontrole i nadzora nad radom osoblja angažovanog u reviziji. Radni papiri su potvrda da su procedure predviđene programom revizije provedene. Ako pak nisu sve procedure provedene osoblje se može uputiti na provedbu ponovnog postupka i kompletiranja radnih papira. Svaki popunjen radni papir je odgovornost osobe koja ga popunjava i potpisuje.
3. Radni papiri revizije su podrška izveštaju revizije jer oni sadrže adekvatne dokaze i poziv na dokumentaciju koji su za revizora dovoljno ubjedljivi da formira tip mišljenja o finansijskom izveštaju. Radni papiri revizije obezbjeđuju sigurnost da je revizorski izveštaj dokumentovan i opravdan i da revizor ne e do i u situaciju da formira neargumentovano mišljenje koje e šteti revizoru i klijentu.
4. Radni papiri revizije su glavno sredstvo putem kojeg revizori mogu dokumentovati da je njihovo ispitivanje u skladu sa standardima revizije. Radni papiri dokumentuju pravilno planiranje, pravilnu kontrolu rada, dobro razumevanje interne kontrole i da je sakupljeno dovoljno kompetentnog dokaznog materijala koji je dovoljna osnova za zaključivanje.
5. Radni papiri revizije obezbjeđuju zdravu vezu između prethodne revizije i planiranja novog revizijskog angažmana. Radni papiri pružaju veoma korisne informacije posebno o internim kontrolama, integritetu menadžmenta, nekim posebnim pitanjima i sl. Neki radni papiri iz prethodne revizije u tekućoj se samo aktueliziraju (npr. dokazi o vlasništvu, promene u sistemu internih kontrola i sl.). Radni papiri prethodnih godina obično služe kao osnovni model koji se prema planu i programu prilagođava. Revizija u tekućoj godini se obično obavlja efikasnije nego u prethodnoj, jer se prethodni radni papiri modifikuju ili osavremenjuju. Da bi sve relevantne informacije bile sadržane u radnim papirima revizorima je omogućen slobodan pristup svim informacijama. Revizor ne može obelodanjivati sadržaj radnih papira bez saglasnosti klijenta osim u posebnim slučajevima kao što su npr. zahtevi sudskih organa.
6. Radni papiri kao glavni instrument o obimu korišćenih procedura i prikupljenih dokaza su odgovornost revizora. Dobro dizajnirani radni papiri su zaštita revizora. Zbog toga se brižljivo uvaju i kritički pregledaju na početku i na kraju revizije sa ciljem da se dorade kako bi bili što adekvatniji procesu revizije.

Radni papiri ukazuju na to da li su poštovani standardi tj. da li je:

- rad adekvatno planiran, izvršena supervizija i nadgledan rad saradnika,
- struktura interne kontrole uzeta u obzir kao osnov za određivanje nivoa do kojeg su potrebni suštinski testovi,
- dokumentacija revizije prikupljena, odgovarajuće procedure primenjene, i prikupljeno dovoljno kompetentnog dokaznog materijala, koji čini razumnu osnovu za mišljenje.

Da bi se obezbedilo razumevanje i minimiziranje vremena pripreme radni papiri trebaju biti jasni, koncizni i pre svega, nedvosmisleni. Sam obim radnih papira ne znači mnogo - kvantitet ne može biti zamena za kvalitet. Međutim, informacije sadržane u radnim papirima su značajne jer su, pre svega, podrška revizorovom mišljenju što pretpostavlja osnovno sredstvo za ispoljavanje dužne pažnje.

Revizorov opšti kriterij za određivanje da li nešto dokumentovati u radnim papirima proizilazi iz namene radnih papira. Neku stavku, koja na prvi pogled nije materijalne prirode, treba dokumentovati i uključiti u radne papire ako pomaže revizoru u vođenju rada ili obezbjeđuje važnu podršku njegovom mišljenju.

Nema standardnih obrazaca za prezentaciju svih radnih papira i oni se razlikuju po revizorskim firmama. Iako se i fizički oblik radnih papira razlikuje. Formalni oblik nije od naročite važnosti. Međutim, treba ih složiti po logičnom slijedu i indeksirati kako bi se omogućio lagan pristup traženim informacijama.

Godinama su se radni papiri pripremali ručno, pohranjivali i koristili kao jedina kopija zapisa revizije. Međutim, sa primenom kompjutera većina revizora danas priprema i uvlađa radne papire na kompaktni ili hard disk.

Kreiranje, obrada i uvlađivanje radnih papira uz podršku savremenih kompjutera obezbeđuje:

1. znatno lakšu manipulaciju podacima,
2. znatno smanjen prostor za uvlađivanje, umanjenje troškova uvlađivanja,
3. brzo i jednostavno procesiranje podataka.

Mnoge revizorske firme i softverske kuće razvile su automatizovane programe radnih papira. Oni obezbeđuju tabelarne formate za odabrane oblike radnih papira. Poslovi kreiranja i unosa podataka kada se radi manuelno oduzimaju najviše vremena, kao i česte greške i njihovo ispravljanje. U situaciji kada revizor koristi računara sve to se izvršava za kratko vreme, precizno i to "pritisakom na taster kompjutera".

Bez obzira da li revizor radne papire priprema i popunjava ručno ili uz pomoć kompjutera njihova namena i funkcija su nepromenjeni. Za konačno donošenje zaključaka o finansijskom izveštaju na osnovu obrade radnih papira (ručno ili kompjuterski) nije relevantan. Na osnovu obrade radnih papira doprinosi efikasnosti rada revizije i optimiziranju vremena potrebnog za prikupljanje dokaza. Treba napomenuti da se primenom računara budžet vremena prestrukturira u korist pripreme i projektovanja radnih papira.

Sadržaj radnih papira. Revizor treba da sa sobom ima radne papire koji su potrebni u meri koja obezbeđuje ukupno razumevanje, izvršavanje revizije i formiranje mišljenja revizije. Sadržaj radnih papira nije unificiran i razlikuje se od angažmana do angažmana. Radni papiri obično sadrže:

- informacije o organizacionoj strukturi klijenta
- strategiju i plan revizorskog angažovanja
- procenu inherentnog rizika
- procenu pouzdanosti sistema internih kontrola (kontrolni rizik)
- analize i procena „kritičnih područja revizije“
- područje i obim suštinskih testova
- plan upustava i dokaze o nadgledanju rada saradnika
- izveštaj drugih u reviziji finansijskih izveštaja
- prepisku sa klijentom
- izjavu rukovodstva (pismo o prezentaciji)
- znatna zaključci revizora o bilansnim pozicijama
- finansijski izveštaj koji je bio predmet revizije i
- izveštaj revizora

Radni papiri o reviziji finansijskog izveštaja po sadržaju trebaju biti tako organizovani da na osnovu informacija koje sadrži revizor sa iskustvom koji nije u stvarnosti u postupku revizije može da razume prirodu, obim revizije, primenjene postupke i procedure, rezultate revizorskog istraživanja i izraženi nivo uveravanja.

Organizacija i uvlađivanje radnih papira. Kompletirani radni papiri revizije koji se odnose na određeni angažman vlasništva su revizora i uvlađuju se shodno zakonu koji regulišu na osnovu i uslove

uvanja dokumentacije. Revizori radne papire kompletiraju i uvaju u dosijeu. Uobičajeno je kompletiranje i uvanje tri dosijea i to:

1. Trajni dosije,
2. Tekući dosije,
3. Dosije korespondencije.

Trajni dosije sadrži informacije od trajnog interesa koje su relevantne za angažman revizije. Trajni dosije sadrži informacije koje su dobijene prilikom prve revizije i dopunjene relevantnim informacijama iz sledećih angažmana. U tom dosijeu su informacije o osnivanju klijenta, njegovom razvoju, prirodi proizvoda i usluga, organizacionoj strukturi, sistemu internih kontrola, kompjuterskom sistemu klijenta, patentima, licencama, dugoročnim ugovorima, zemljištu, objektima, dugoročnim investicijama, vlasnicima akcija, dugoročnim obavezama i sl. Dokumenti iz trajnog dosijea omoguće avaju uštedu vremena, sigurnost u pristupu reviziji i pouzdanost u integritet klijenta. Trajni dosije se nakon završene tekuće revizije ažurira sa informacijama za koje revizor oceni da su za njega relevantne i koje imaju dugoročan karakter.

Svrha formiranja trajnog dosijea je da revizoru omogući:

1. kvalitetno informisanje o klijentu,
2. da novim nosiocima revizije omogući i brzo i adekvatno informisanje o klijentu,
3. uvanje radnih papira i informacija koje su podložne malim ili nikakvim promenama tokom više godina.

Tekući dosije revizori formiraju za godinu u kojoj izvode reviziju. U tekućem dosijeu su radni papiri koji kompletiraju reviziju tekuće godine. Tekući dosije kompletira se postupno u toku godine od administrativnih radnih papira, probnog radnog bilansa, vodećih tabela, usklađenih dnevnika ulaza i ponovnih klasifikacija, analiza računa glavne knjige, usaglašavanja, radnih papira za obračun, dokumenata kao što su zapisnici sa sastanaka, kopije ugovora o obavezama i slično.

U tekućem dosijeu svakom radnom papiru dodeljuje se određena identifikaciona šifra koja omoguće av lakši uvid u dosije i veze koje radni papiri međusobno imaju. Šifre za identifikaciju obično se nazivaju na početku dosijea u legendi. Osim indeksacije, tekući dosije je radi lakšeg pronalaženja potrebnih radnih papira strukturiran na sledeći način:

Prikaz 30.
Organizacija
tekućeg dosijea

U organizaciji radnih papira u tekućem dosijeju polazi se od probnog bilansa koji sumira bilanse rauna po glavnoj knjizi, prilagođavanja i reklasifikacije ulaza i daje konačan bilans koji se revizira. Glavna tabela tako je uključuje revizorove zaključke o tome da li su račun pravilno navedeni. Ti zaključci postaju osnov za revizorovo mišljenje o finansijskim izveštajima uzetim u celini.

Korekcije i reklasifikacije su deo radne dokumentacije. Greške u računovodstvenoj dokumentaciji se ispravljaju i nazivaju se usklađivanjima (korekcijama). Ako revizor otkrije da su neke stavke pogrešno procenjene on ih predložiti korektivno knjiženje. Korektivna knjiženja se sprovode u klijentovoj računovodstvenoj dokumentaciji, i u probnom bilansu revizora na osnovu vode ih tabela. Reklasifikacije su prikazivanje finansijskih informacija na drugi način. Reklasifikacijom bi trebalo dobiti isti iznos kao pre, ali može doći i do promena. Reklasifikacije mogu uticati na izmene u bilansu uspeha ili bilansu stanja, ali ne mogu na izmene u jednom i drugom istovremeno.

Vodeće tabele predstavljaju vezu između probnog bilansa i konkretnih revizijskih testova. One služe za dekomponovanje salda u probnom bilansu na analitičke računove. Svaki analitički račun koji je prikazan u vodećoj tabeli treba biti podržan odgovarajućim radnim papirima koji pokazuju da su za dati analitički račun izvršene neophodne provere kroz revizijske testove.

Detaljni rezultati revizijskih postupaka su radni papiri kojim revizor dokumentuje sve inu obavljenog posla. Radni papiri sa rezultatima rada revizora mogu da sadrže stavove revizora o ispitanim stavkama revizije kao što su sistem internih kontrola, prisustvovanje popisu zaliha, utvrđene greške i sl.

Nakon završetka revizije iz tekućeg dosijea pre nego što se odloži, određene se relevantne informacije koje su od značaja za trajni dosije. Tim informacijama se ažurira trajni dosije kako bi za sledeći reviziju bio aktuelan, a informacije adekvatne.

Dosije korespondencije sadrži svu korespondenciju sa klijentom, njegovim poslovnim partnerima i pravnim zastupnicima u toku jedne godine (npr. konfirmacije).

Prikaz 31.

Probni bilans

u 000 din.

Imovina	Indeks	Prethodna godina	Oznaka	Tekuća godina	Oznaka	Prilagođavanje				Prilagođeno	Reklasifikacija				Prilagođeno i reklasifikovano
						Duguje	Ozn.	Potražuje	Ozn.		Duguje	Ozn.	Potražuje	Ozn.	
A. Stalna imovina		576,000	x	617,000	w					617,000					617,000
Nematerijalna ulaganja	A	220	x	180	w					180					180
Nekretnine, postrojenja, oprema i biološka sredstva		211,12	x	242,814	w					242,814					242,814
a) Građevinski objekti	B	129,710		140,494				600	2	139,894					139,894
b) Postrojenja i objekti	V	57,230		71,668						71,668					71,668
v) Biološka sredstva	G	24,072	x	30,652	w					30,652					
(...Nastavak probnog bilansa...)															

x Provereno u revizijskim radnim papirima iz prethodne godine
w Provereno u glavnoj knjizi

Prikaz 32.

Vodeća tabela za građevinske objekte

- u 000 din -

Građevinski objekti	Indeks	Prethodna godina	Oznaka	Tekuća godina	Oznaka	Prilagođavanja				Prilagođeno	Reklasifikovano				Prilagođeno i reklasifikovano
						Duguje	Ozn.	Potraž.	Ozn.		Duguje	Ozn.	Potraž.	Ozn.	
Grad. objekti - Beograd	B-1	49,426	x	66,029	w			600	2	65,429					65,429
Grad. objekti - N. Sad	B-2	29,760	x	26,253	w					26,253					26,253
Grad. objekti - Niš	B-3	32,379	x	24,279	w					24,279					24,279
Grad. objekti - Kraljevo	B-4	19,146	x	23,933	w					23,933					23,933
Grad. objekti, ukupno		129,710		140,494				600		139,894					139,894

x Provereno u revizijskim radnim papirima iz prethodne godine
w Provereno u glavnoj knjizi

Prikaz 33.
 Detaljni rezultati
 revizijskih
 postupaka

Klijent: "Dom" Beograd

Indeks B - 1

Revizijski test: Provera knjiženja amortizacije grad. objekata u Beogradu

Revizor: Petar Petrović

Sifra	Osnovno sredstvo	Nabavna vrednost	Ispravka vrednosti	Sadašnja vrednost po knjigama	Datum nabavke	Broj mes. za amort.	Stopa amortizacije	Amortizacija	Knjiženo	Razlika za knjiženje	Sadašnja vrednost nakon revizije
921	Prodavnica	1.193.470,00	258.790,00	934.680,00	decembar	0	2.50%	0	0	0	934.680,00
1032	Skladište	1.765.361,50	694.772,08	1.070.589,42	oktobar	2	2.50%	7.355,67	7.355,67	0	1.070.589,42
1837	Fabrička hala	20.332.000,00	4.066,87	20.387.933,13	prethodna godina	12	2.50%	509.800,00	509.800,00	0	20.387.933,13
2063	Silos	4.650.334,31	609.887,89	4.040.446,42	prethodna godina	12	2.50%	116.258,36	116.258,36	0	4.040.446,42
3004	Upravna zgrada	55.445.463,00	17.892.073,34	37.553.389,66	prethodna godina	12	2.50%	1.386.136,59	786.136,59	600.000	36.953.389,66
3966	Montažna zgrada	2.062.731,45	20.770,08	2.041.961,37	prethodna godina	12	2.50%	51.568,29	51.568,29	0	2.041.961,37
		85.509.380,26	19.480.360,26	66.029.000,00							65.429.000,00

Zaključak: Amortizacija vrednosti Upravne zgrade nije adekvatno obračunata. Zbog toga je prećerana vrednost građevinskih objekata za 600.000 dinara, dok je vrednost amortizacije podćerana u istoj vrednosti.

Prikaz 34.
 Knjiženje
 prilago avanja

R. br.	Unos	Indeks	Duguje	Potražuje
1	Zalihe Obaveze prema dobavlja ima Knjiženje nabavke koja je izvršena pre datuma bilansa stanja, ali nije bila evidentirana		421,832	421,842
2	Amortizacija Gra evinski objekti Dodatno knjiženje amortizacije upravne zgrade	B-1	600,000	600,000

6

Prikaz 35.
 Knjiženje
 reklasifikacija

R. br.	Unos	Indeks	Duguje	Potražuje
101	Dugoro ne obaveze Kratkoro ne obaveze Reklasifikacija dugoro nih obaveza koje dospevaju do jedne godine na kratkoro ne		700,000	700,000
102	Dati avansi Obaveza Reklasifikacija obaveza sa dugovnim saldom na date avanse		18,797	18,797

Pitanja za proveru znanja:

1. Kako izgleda proces jednog tipičnog revizijskog angažmana?
2. Koja pitanja revizor mora da sprovede pre nego što prihvati revizijski angažman?
3. Šta je smisao i namena Pisma o angažmanu?
4. Zašto je planiranje bitno u reviziji?
5. Šta je plan, a šta program revizije?
6. Šta se postiže korišćenjem radnih papira u reviziji?
7. Koje vrste dosijea postoje? Objasnite razliku između njih.
8. Ako smatrate da je navedena tvrdnja ta na odgovorite slovom T (ta no), u protivnom odgovorite slovom N (nije ta no).
9. Iskustva sa klijentom iz prethodnih godina nisu relevantna za ponovnu reviziju budući da se trenutno stanje poslovnih aktivnosti preduzeća stalno menja.
10. Dokazi o efektivnosti internih kontrola prikupljeni u reviziji prethodne godine mogu se koristiti i u narednoj godini, ako se pre toga ažuriraju.
11. Korišćenje Pisma o angažovanju revizora predstavlja preporuku i na to treba da se izbegne eventualni sudski spor između revizora i klijenta.
12. Radni papiri revizije predstavljaju glavnu informacionu podršku za formiranje mišljenja.
13. Revizor ima obavezu čuvanja radnih papira i odgovoran je za njihovu sigurnost.
14. Revizor procenjuje nezavisnost odmah nakon prihvatanja revizijskog angažmana.
15. Važan korak u prihvatanju revizorskog angažmana je procena integriteta menadžmenta.
16. Revizor ne treba da se konsultuje sa prethodnim revizorom pre prihvatanja angažmana, kako prethodni revizor ne bi uticao na novog revizora.
17. Revizorski angažman se može prihvatiti čak i kada se imenovanje revizora izvrši posle kraja klijentove poslovne godine.
18. Pismo o angažovanju je pismo koje klijent šalje revizoru kako bi ga upoznao sa svojim očekivanjima od revizije.
19. Prvi korak u revizijskom angažmanu je sprovođenje kontrolnih testova.
20. Planiranje revizije je po pravilu neophodno obaviti tri do šest meseci pre kraja poslovne godine za koju se vrši revizija.
21. Pri planiranju revizije potrebno je pripremiti postupke nadzora, usmeravanja i pregleda radnih papira klijenta.
22. Novi revizor, uz odobrenje klijenta, treba da koristi radne papire prethodnog revizora, kako bi uštedeo u vremenu.

Odgovori: 1. N 2. T 3. T 4. T 5. T 6. N 7. T 8. N 9. T 10. N 11. N 12. T 13. T 14. N

Zaokružite odgovor(e) za koje smatrate da su tačni.

1. Revizor prvi kontakt sa klijentom obavlja preko klijentovog Revizijskog komiteta ako je on ustanovljen. Revizijski komitet obično je sastavljen od stručnjaka koji nemaju menadžersku odgovornost, već su zaduženi za sledeće poslove:
  - a. pregled okvira revizije (u Pismu o angažmanu);
  - b. utvrđivanje cene revizorskih usluga;

- c. smenjivanje menadžmenta ako se ne ponaša po zahtevima revizora;
  - d. razmatranje preporuka nezavisnog revizora;
2. Pitanje poverljivosti informacija klijenta je uređeno na sledeći način:
    - a. revizor sve informacije treba čuvati kao poslovnu tajnu;
    - b. s obzirom da revizor ima slobodu u izražavanju mišljenja, pod tom slobodom se podrazumeva i pravo da se iznesu poverljivi podaci klijenta;
    - c. revizor u toku revizije ni ne dolazi do poverljivih informacija;
    - d. revizor ne obelodanjuje ove informacije jer su one beznačajne za širu javnost;
  3. Prihvatanje klijenta je poslednja faza revizije. Revizori odluku o prihvatanju najčešće donose na osnovu:
    - a. imena klijentovih glavnih akcionara;
    - b. procene sopstvene nezavisnosti u odnosu na klijenta;
    - c. procene integriteta menadžmenta;
    - d. ocene vlastitih mogućnosti da li se klijentu može pružiti valjana usluga;
  4. Revizijska procedura upoznavanja sa poslovanjem klijenta podrazumeva:
    - a. lično upoznavanje sa glavnim akcionarima;
    - b. upoznavanje delatnosti kojom se klijent bavi;
    - c. upoznavanje sa kalkulacijama troškova i dobiti;
    - d. upoznavanje sa strukturom i efikasnošću sistema interne kontrole;
  5. Tipičan program revizije sadrži:
    - a. opis internih kontrola klijenta;
    - b. budžet vremena;
    - c. plan primene računovodstvenih standarda;
    - d. broj i raspored revizorskog osoblja koji učestvuje u konkretnoj reviziji;
  6. Koja od navedenih izjava je tačna:
    - a. Program revizije se ne modifikuje u toku revizije;
    - b. Program revizije se modifikuje na kraju poslovne godine za koju se revizija vrši;
    - c. Program revizije se modifikuje u zavisnosti od rezultata do kojih revizor u toku revizije dolazi;
    - d. Program revizije se modifikuje samo na osnovu preporuka profesionalnih organizacija;
  7. Radni papiri revizora treba da obezbede:
    - a. koordinaciju rada revizora;
    - b. podršku izveštaju i mišljenju revizora;
    - c. dokumentovanost revizorskih istraživanja;
    - d. pouzdanost internih kontrolnih struktura;
  8. Radni papiri se kompletiraju u dosije. U reviziji se najčešće spominju tri vrste dosijea:
    - a. trajni dosije;
    - b. revizijski dosije;
    - c. tekući dosije;
    - d. dosije korespondencije;
  9. U trajnom dosijeju se čuvaju informacije o:

- a. osnivanju i osniva ima klijenta;
- b. radnicima klijenta;
- c. dugoro nim ulaganjima;
- d. stanju zaliha;

10. Teku i dosije formira se u toku izvo enja revizije. On sadrži:

- a. radne papire za obra un;
- b. podatke o investicijama;
- c. zapisnike sa sastanaka;
- d. vode e tabele;

11. Dosije korespodencije sadrži:

- a. korespodenciju sa klijentom;
- b. korespodenciju sa klijentovim pravnim zastupnicima;
- c. kopije ugovora o obavezama klijenta;
- d. licence;

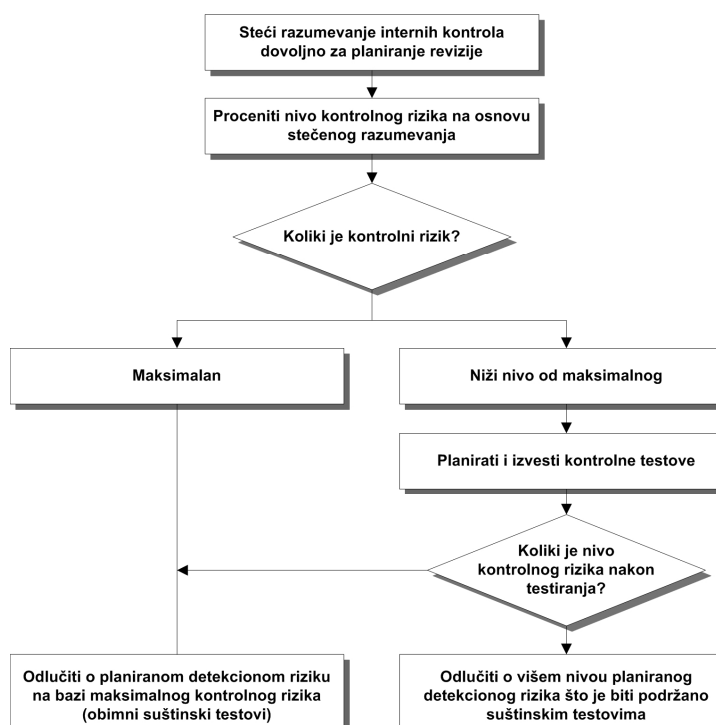
Odgovori: 1. a,d 2. a 3. b,c,d 4. b 5. b,d 6. c 7. a,b,c 8. a,c,d 9. a,c 10. a,c,d 11. a,b

Ocena pouzdanosti sistema internih kontrola

Ispitivanje i ocena pouzdanosti sistema internih kontrola klijenta ima dominantno mesto u poslovima revizije kako u planiranju tako i u izvoenju. Sistem internih kontrola revizora pruža više ili manje garancija da je finansijski izveštaj istinit i objektivan. Revizori u oceni sistema internih kontrola procenjuju njihovu pouzdanost na nivou klijenta i na nivou pojedinih transakcija.

Razmatranje sistema internih kontrola i ocena njegove pouzdanosti vrši se kroz proces koji je prikazan na sledejoj slici:

Prikaz 36.
Pregled razumevanja internih kontrola i procene kontrolnog rizika¹

¹ Prema: Arens, Loebbecke, ...op.cit. str. 392

7.1. Upoznavanje sa klijentovim sistemom interne kontrole (SIK)

Sistem interne kontrole sastoji se od politika i procedura koju rukovodstvo uspostavlja u cilju osiguranja izvršenja specifičnih ciljeva klijenta. Revizor uzima u obzir internu kontrolu u svakoj reviziji finansijskog izveštaja. Odgovornost za uspostavljanje i funkcionisanje sistema interne kontrole je na strani rukovodstva, a ne revizora. Treba imati u vidu da i najpažljivije dizajnirana interna kontrola ne može obezbediti sama od sebe postizanje ciljeva koje klijent postavlja. Revizor može otkrivati od interne kontrole da obezbedi razumnu, ali ne apsolutnu sigurnost da će ciljevi biti ostvareni.

Interna kontrola je "proces koji je dizajniran, implementiran i održavan od strane upravljača, menadžmenta i drugog osoblja sa ciljem da pruži razumno uveravanje u ostvarenje ciljeva entiteta u vezi sa pouzdanost u finansijskog izveštavanja, efektivnost u i efikasnost u aktivnosti i usaglašenost u sa odgovarajućim zakonima i propisima".²

Efikasnost interne kontrole može biti umanjena inherentnim ograničenjima. Najlogičnije i pažljivo implementiran sistem može biti podložan greškama zaposlenih ili namernim radnjama koje mogu izigrati sistem. Ograničenja koje nije nepovezano sa ponašanjem zaposlenih odnosi se na činjenicu da promene u klijentovoj obradi podataka imaju za posledicu promene u kontroli. Kontrole nad manuelnim procesiranjem podataka nisu odgovarajuće u odnosu na nivo dizajniranih i implementiranih kompjuterskih sistema. Rezultati revizorovog tekućeg vrednovanja, sistema internih kontrola i trenutne efektivnosti interne kontrole ne mogu biti projektovani na buduće periode.

Iz perspektive revizora sistem interne kontrole uključuje četiri elementa:

- kontrolno okruženje,
- unovodstveni sistem,
- kontrolne procedure i
- monitoring.

Za klijenta interna kontrola se sastoji od politika i procedura koje uspostavlja rukovodstvo da bi se obezbedila razumna sigurnost za ostvarenje specifičnih ciljeva. Revizorov interes nalazi se samo u onim politikama i procedurama koje utiču na izveštaje uključene u klijentove finansijske izveštaje tj. politike koje se odnose na izjave vezane za postojanje, kompletnost, prava i obaveze, vrednovanje i prezentaciju i objavljivanje.

7.1.1. Kontrolno okruženje

Klijentovo kontrolno okruženje predstavlja stavove i akcije rukovodstva i upravnog odbora u pogledu interne kontrole, što odražava važnost kontrole u operativnom stilu rukovodstva. Kontrolno okruženje standardom revizije "Ocena rizika i interna kontrola" definiše kao "... opšte stavove, savest i aktivnosti direktora i rukovodstva koji se tiču sistema interne kontrole, kontrole i značajnog sistema ...". Kompetentna interna kontrola i direktna kontrola rukovodstva nad zaposlenim osobljem sugeriše da je rukovodstvo upućeno na efikasnu strukturu interne kontrole.

Cilj revizora u razmatranju klijentovog kontrolnog okruženja je da stekne razumevanje stavova i akcija rukovodstva, a koji se odnose na:

² IFAC: International Standards on Auditing and Quality Control, www.ifac.org, 2009, str. 30

filozofiju rukovodstva i stil rukovo enja
 organizacionu strukturu klijenta
 metode koje se koriste pri komuniciranju sa osobljem
 kontrolne metode rukovodstva
 funkciju interne revizije
 personalne politike i procedure
 eksterne uticaje na klijenta.

7.1.2. Ra unovodstveni sistem

Ra unovodstveni sistem predstavlja niz postupaka i evidencija pravnog lica kojima se poslovni doga aji obra uju, kao osnova za vo enje ra unovodstvene evidencije. Ovaj sistem identifikuje, prikuplja, analizira, obra unava, klasifikuje, evidentira, sumira i izveštava o poslovnim promenama i drugim doga ajima.

Ra unovodstveni sistem se sastoji od metoda i tehnika uspostavljenih od strane rukovodstva za registrovanje i izveštavanje o transakcijama i doga ajima jednog poslovnog perioda i odgovornosti u pogledu tih transakcija. Da bi bio efikasan, ra unovodstveni sistem treba da raspolaže metodama za identifikaciju svih validnih transakcija u odgovaraju em ra unovodstvenom periodu, popis transakcija hronološki i u dovoljno detalja koji omogu avaju ispravnu klasifikaciju, prikazivanje transakcija i obelodanjivanje u finansijskom izveštaju.

Cilj revizije u pogledu entitetovog ra unovodstvenog sistema je da se stekne razumevanje o:

- glavnim grupama transakcija koje procesira sistem,
- kako se transakcije kre u,
- zapisima, dokumentima i ra unima koji se koriste pri procesiranju i izveštavanju o transakcijama,
- procesiranju transakcija,
- finansijskim procedurama izveštavanja.

Aktivnost u ve ini poslova obi no uklju uje seriju povezanih poslovnih funkcija, koje se o ituju u okviru ra unovodstvenog sistema. Ovi ciklusi su uvek kompleksni. Tako se kod funkcije finansiranja sredstva dobijaju od imaoaca akcija ili kreditora i stavljaju na raspolaganje za koriš enje u investiranju. Obrtni kapital koristi se za nabavku roba ili usluga od poslovnih partnera. Nabavljeno se pla a u odre enom roku. Nabavljena sredstva se koriste u proizvodnji ili zadržavaju ili transformišu pa distribuiraju kupcima. Za isporuke ili uslugu o ekuje se pla anje. Poslovni partneri pla aju robu koja im je distribuirana a tim sredstvima se opet pla aju obaveze prema dobavlja ima i zaposlenima.

Pošto se ciklus sastoji od povezanih, homogenih transakcija koje se ponavljaju i mogu se grupisati, broj i priroda ciklusa varira od oblasti do oblasti i od klijenta do klijenta. Tako ciklusi identifikovani kod jednog klijenta se ne mogu automatski prenositi kod drugog, odnosno uzimati "zdravo za gotovo".

Ustvari, ako je dovoljno zna ajna za klijentovu poslovnu aktivnost, svaka od funkcija može predstavljati odvojen ciklus transakcija. Šta više, ciklusi koje ima jedno proizvodno preduze e nisu karakteristi ni za specijalizovane firme kao što su banke i osiguravaju a društva. injenica da se ciklusi razlikuju sugeriše da u razmatranju internih kontrola, revizor mora odrediti koji od ciklusa ispituje.

Fokusiranje na ciklus transakcije ne zna i da se ignorišu individualni račun i grupe sredstava. Revizor se fokusira na procese da bi razumeo račun. Računima se lociraju sredstava na kojima se procesirane transakcije beleže, klasificiraju i sumiraju. Ukratko, transakcije procesirane kroz cikluse određuju stanje u okviru finansijskog izveštaja.

Stanje na nekim računima ustvari rezultira iz transakcija procesiranih kroz više od jednog ciklusa. Zaduženje na gotovini (žiro-račun) rezultira iz gotovine dobijene od kupaca, ciklus prihod/primitak rezultira od prodaje i kupaca tj. funkcije ciklusa proizvodnja/prodaja. Odobrenje na gotovini rezultira iz gotovinske isplate, ciklusa trošak / isplata.

Tako se iznos na žiro račun reflektuje kao neto rezultat transakcija procesiranih kroz tri ciklusa. Pojedina račun može biti značajniji za revizora ako on razume procese (cikluse) koji se odnose na račun i njihove finansijske iznose.

Veza ciklusa transakcija i poslovnih aktivnosti mogu se prikazati ovako:³

Ciklusi	Grupe računa
Prodaja / Naplata	Prihodi od prodaje
	Potraživanja
	Novčana sredstva
Kupovina / Isplata	Imovina
	Obaveze
Zaposleni / Plate	Obaveze i troškovi zarada
	Novčana sredstva
Proizvodnja (usluge)	Zalihe
	Osnovna sredstva
	Troškovi reprodukcije
Finansiranje	Investicije
	Dugoročni krediti

7.1.3. Kontrolne procedure

Kontrolne procedure odnose se na informacije o politici, procedurama, kontrolnom okruženju i računovodstvenom sistemu koje rukovodstvo uspostavlja da bi obezbedilo razumnju sigurnost u pogledu ostvarenja specifičnih ciljeva.

Revizorov cilj je da stekne znanje o kontrolnim procedurama koje je neophodno za planiranje revizije nakon što je razmotreno saznanje o kontrolnom okruženju i računovodstvenom sistemu.

U praksi, kontrolne procedure imaju različite ciljeve i pojavljuju se u različitim oblicima u zavisnosti od klijentove delatnosti i vrste posla. Uopšte, kontrolne politike i procedure bi trebale biti uspostavljene u domenu ovlašćenja i izvršenja transakcija, segregacije dužnosti, dizajniranja i upotrebe dokumenata i zapisa, pristupa imovini i dokumentima i nezavisnim proverama.

³ Prema: David d. Ricchiute: Auditing, Concept and Standards, South -Western Publising, 1989., str. 319

1. Ovlaš enje i izvršenje transakcija

Sve transakcije trebaju biti odobrene od strane ovlaš enih osoba koje deluju u okviru vlastitih ovlaš enja i odgovornosti. Bez formalnog sistema odobrenja transakcija, ne mogu se odobriti sredstva bez obzira na klijentove operativne ciljeve.

Ovlaš enja za transakcije (ili serije povezanih transakcija) zavise od prirode, obima, i u estalosti pojavljivanja. Specifi no ovlaš enje zna i ovlaš enje koje se traži svaki put kada se transakcija predlaže i obi no je povezano sa neobi nim materijalnim ili retkim projektima. Specifi no odobrenje može se tražiti za proširenje proizvodnje, kupovinu ili prodaju nevažnih delova, ili kupovinu osnovnih sredstava koje premašuje dozvoljenu sumu novca. Nasuprot njima, opšta ovlaš enja (generalna), zna i da je klijent uspostavio politike i procedure koje osoblje sledi ime se izbegava situacija ispitivanja da li je predložena transakcija ili projekt odobren. Npr. klijent može odobriti politiku formiranja cena i prodaje na kredit, pa zaposleni mogu završiti transakciju poštuju i zahteve koje propisuje politika bez traženja dodatnih odobrenja. Opšte ovlaš enje izbegava neefikasnost specifi nog traženja ovlaš enja za rutinske transakcije. Bez opštih ili specifi nih ovlaš enja, transakcije se ne bi trebala izvršiti.

2. Segregacija dužnosti

Sistem politika i procedura ne može spre iti tajne poslove i sporazume, nepravilnosti ili ilegalne radnje koju po ine dvoje ili više zaposlenih od kojih svaki svesno ulazi u šemu prevare. ak i ako razli iti zaposleni ovlaš uju, izvršavaju i beleže gotovinska pla anja, nema ra unovodstvenog sistema koji bi mogao spre iti prevare i koristi od tako ste ene zarade. Najbolja alternativa za spre avanje devijacija je segregacija funkcionalnih odgovornosti da bi se zaposleni spre ili da pojedina no deluju i po ine nepravilnosti ili ilegalne radnje.

Da bi se postigla optimalna segregacija funkcionalnih odgovornosti, rukovodstvo klijenta, ra unovodstvenu funkciju interni nadzor trebaju izvoditi razli iti zaposleni tj. treba odvojiti slede e odgovornosti:

- Ovlaš enje za iniciranje transakcija - (rukovodna funkcija)
- Izvršenje transakcija - (nadzorna funkcija)
- Evidentiranje transakcija - (ra unovodstvena funkcija)
- Nezavisne provere izvo enja - (interna ra unovodstvena kontrola)

U slu aju da je jedan zaposleni odgovoran za sve etiri funkcije, mogu nosti pronevere bi bile prakti no neograni ene. Ako je neko od zaposlenih odgovoran za tri ili dve funkcije, njegove mogu nosti zloupotrebe se progresivno smanjuju, ali nisu sasvim eliminisane. Optimalna segregacija dužnosti sugerise potrebu da ni jedan zaposleni nije odgovoran za više od jedne funkcije.

Ograni avanje odgovornosti zaposlenog na jednu funkciju zna i da je potrebno najmanje etiri nezavisna zaposlena da ovlaš uju, izvršavaju, beleže i periodi no obra unava transakcije. Sistem provera i bilansa postoji da bi se ponovo vrednovale validnosti transakcija. Ako jedna osoba izvodi dve, tri ili etiri funkcije sistem zaštite progresivno slabi.

Što je više zaposlenih potrebno da se izvrši jedna transakcija, za pretpostaviti je da su zaposleni manje spremni da pokušaju prevaru, jer je potreban ve i broj zaposlenih uklju iti u po injavanje greške.

3. Dizajn i upotreba dokumenata i zapisa

Da bi se dobili ta ni i pouzdani ra unovodstveni podaci, transakcija se mora ispravno evidentirati u ra unovodstvu, i te iznose stvarno izvršiti i ispravno klasifikovati na ra unima. Udovoljenje ovim zahtevima, me utim, zavisi od dokumenata i ra unovodstvenih evidencija koji ustvari reflektuju sve

izvršene transakcije. Dokumenti su fizički dokazi izvršene transakcije i predstavljaju trag revizije koji je važan za revizora kada ulazi u reviziju transakcijama kroz računovodstveni sistem.

Dizajn dokumenata i računovodstvenih evidencija ima značajan uticaj na efikasnost računovodstvenog sistema i na efikasnost revizije.

Dokumenti moraju biti:

- dizajnirani za multiple upotrebe, ima se minimizirati broj različitih formi,
- tokom štampanja numerisani hronološki, ima se obezbediti kontrola nad nekorištenim i onima koji nedostaju,
- relativno laki za kompletiranje, ima se zaposleni obavezuju da ih kompletiraju na vreme.

Proces evidentiranja transakcija i računovodstvena evidencija moraju biti jasno i nedvosmisleno opisani u proceduralnom priručniku. Namena proceduralnog priručnika je da obezbedi konzistentnu upotrebu i kompletiranje propisanih računovodstvenih evidencija i dokumenata. Proceduralni priručnici predstavljaju važan izvor dokaza revizije.

4. Pristup imovini i dokumentima

Imovini i računovodstvenim dokumentima pristup mogu imati samo ovlašćene osobe. Jedno od sredstava ograničenja neovlašćenog raspolaganja imovinom u računovodstvu su sistemi zaštite a posebno su efikasni oni sistemi koji su dizajnirani u elektronskoj obradi podataka. Kompjuterska oprema za obradu podataka efikasno ograničava broj osoblja koji je uključen u transakcije ima se pored ostalog smanjuje potencijalna verovatnost grešaka i prevara.

7.1.4. Monitoring

Pouzdanost sistema internih kontrola se treba periodično procenjivati od strane zaposlenog osoblja. Monitoring predstavlja nadgledanje tj. nezavisnu proveru funkcionisanja sistema internih kontrola u cilju iznalaženja mogućih njihovog unapređenja. Nezavisne provere imaju namenu da otkriju slabosti internih kontrola kako bi se one u narednom periodu otklonile.

Da bi se maksimizirala potencijalna efektivnost nezavisnih provera treba iskoristiti prednosti i elati iznenadnosti, da ih sprovodi osoblje nezavisno od kontrolisanih funkcija, i da rezultiraju odgovarajućom akcijom. Element iznenadnosti na zaposlene utiče da sprovede kontrole ispravno, s obzirom da se njihov rad može "kontrolisati" u svako vreme. Monitoring je manje efektivan ako ga provode zaposleni odgovorni za knjiženja, jer njima može nedostajati neophodna objektivnost. Zbog toga, periodične kontrole trebaju sprovoditi lica nezavisna od testiranih funkcija.

7.2. Revizorsko razumevanje sistema interne kontrole

Pre dizajniranja testova revizor razmatra može li se osloniti na klijentovu internu kontrolu da bi smanjio obim suštinskih testova? Ako se na sistem interne kontrole može osloniti onda revizor smanjuje obim suštinskih testova, ali ne ispod granice dovoljne da smanji rizik revizije do iznosa koji je procenjen kao prihvatljiv prilikom izdavanja mišljenja o finansijskim izveštajima. Revizorovo razmatranje interne kontrole nije zamena za suštinske testove, nego su testovi kontrola i suštinski testovi jedni drugima komplement.

Standardi revizije pružaju osnov za revizorovo razmatranje klijentove interne kontrole u reviziji finansijskih izveštaja. Neophodno je ste i dovoljno razumevanje interne kontrole kako bi se revizija planirala i odredila priroda, vremenski okvir i obim testova koji se izvode.

Revizorovo razmatranje klijentovog sistema interne kontrole ukljuuje tri faze:

1. shvatiti kako je rukovodstvo dizajniralo politike i procedure za kontrolno okruženje, ra unovodstveni sistem i kontrolne procedure,
2. proceniti kontrolni rizik za politike i procedure koje su ukljuene u ra unovodstveno izveštavanje, i
3. odrediti prirodu, vremenski okvir i obim kontrolnih i suštinskih testova.

Pri svakoj reviziji finansijskih izveštaja, revizor treba razumeti strukturu interne kontrole onoliko koliko je dovoljno za planiranje revizije. Razumevanje strukture interne kontrole je neophodno za revizora da bi odredio postojanje kontrolnih procedura na koje se može osloniti prilikom planiranja prirode, vremenskog okvira i obima suštinskih testova. Ako se na sistem interne kontrole ne može osloniti, revizor treba prikupiti informacije koje mu mogu pomo i pri dizajniranju suštinskih testova. Razumevanje sistema interne kontrole se obezbeuju putem:

- izvoenja preliminarne pregleda,
- dokumentovanja sistema interne kontrole,
- identifikacije ciklusa transakcija,
- izvoenja procedure "šetnja - kroz", i
- identifikovanje kontrolnih procedura na koje se može osloniti.

7

7.2.1. Izvoenja preliminarne pregleda

Angažovanju na reviziji i dokumentovanju klijentove strukture interne kontrole prethodi revizorov pregled radnih papira revizije iz prethodnog perioda i klijentovih proceduralnih priručnika. Na osnovu toga revizor pravi odgovarajuće upite rukovodstvu i posmatra klijentov personal da bi uopšte shvatio kontrolno okruženje, tok transakcija kroz ra unovodstveni sistem i kontrolne procedure. Razumevanje kontrolnog okruženja, ra unovodstvenog sistema i kontrolnih procedura obezbeuju revizoru opšta znanja o klijentovoj organizacionoj strukturi, metodama koji se koriste pri komuniciranju, odgovornostima i ovlašćenjima i o metodama koje koristi rukovodstvo pri superviziji sistema.

Shvatanje toka transakcija daje revizoru opšte znanje o različitim vrstama transakcija i metodama pomo u kojih se izvršavaju značajnije transakcije, beleže i procesiraju.

Na osnovu shvatanja o klijentovom kontrolnom okruženju, kontrolnim procedurama i protoku transakcija, revizor odlučuje za svaku tvrdnju u finansijskim izveštajima da li je razumno planirati oslonac na strukturu interne kontrole, pa prema tome da li nastaviti razmatrati strukturu interne kontrole.

Odluka se zasniva na revizorovom odgovoru na pitanje:

Da li razmatranje strukture interne kontrole opravda za smanjenje suštinskih testova?

Odgovor NE na ovo pitanje navodi revizora da prekine sa daljim razmatranjima sistema interne kontrole i da dizajnira suštinske testove pretpostavljaju i maksimalni nivo kontrolnog rizika. I kad se revizor ne oslanja na kontrolnu strukturu i tako pretpostavlja maksimalni nivo kontrolnog rizika, da zaključuje mora dokumentovati u radnim papirima revizije.

Odgovor DA na pitanje navodi revizora da nastavi razmatranje sistema interne kontrole i moguće oslanjanje na njih.

7.2.2. Dokumentovanje sistema interne kontrole

Da bi dokumentovao klijentovu internu kontrolu, revizor se oslanja na diskusije sa odgovaraju im klijentovim personalom, pregleda ra unovodstvena dokumenta i proceduralne priru nike.

Revizor može razgovarati sa internim revizorima, i zaposlenim koji su odgovorni za odre ene ra unovodstvene funkcije, pregledati organizacione šeme i dokumentaciju transakcija i konsultovati proceduralne priru nike da bi potvrdio procedure o kojima je diskutovao ili koje je posmatrao.

Revizori koriste jedno ili više sredstava za dokumentovanje interne kontrole:

- opis (memorandum),
- grafike i
- upitnike.

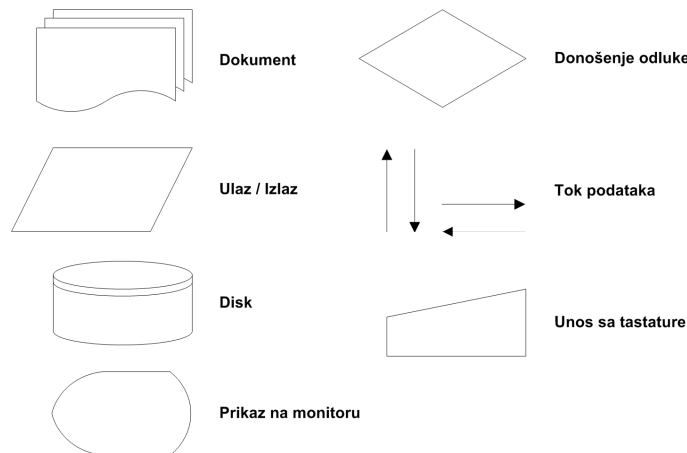
Memorandum je pismeni opis odre ene faze ra unovodstvenog sistema.

Prikaz 37.
Narativni opis
rada na šalteru
(odlomak)

1. Na po etku svakog dana, svi šalterski službenici unose svoju identifikacionu šifru putem šalterskog terminala. Centralni kompjuter proverava identifikaciju u kompjuterskoj tabeli. Ukoliko se identifikaciona šifra prona e u tabeli, centralni kompjuter prihvata uklju enje terminala u sistem.
2. Svaka transakcija se unosi putem terminala radi dalje obrade. Sistem ažurira datoteku Šte više, evidentira transakciju u transakcionu datoteku radi kasnijeg knjiženja u glavnoj knjizi i beleži transakciju kao pove anje ili smanjenje stanja u "elektronskoj" kasi.
3. Ukoliko napušta radno mesto u toku dana, šalterski službenik treba da odjavi terminal sa sistema kako bi spre io neovlaš enu upotrebu...

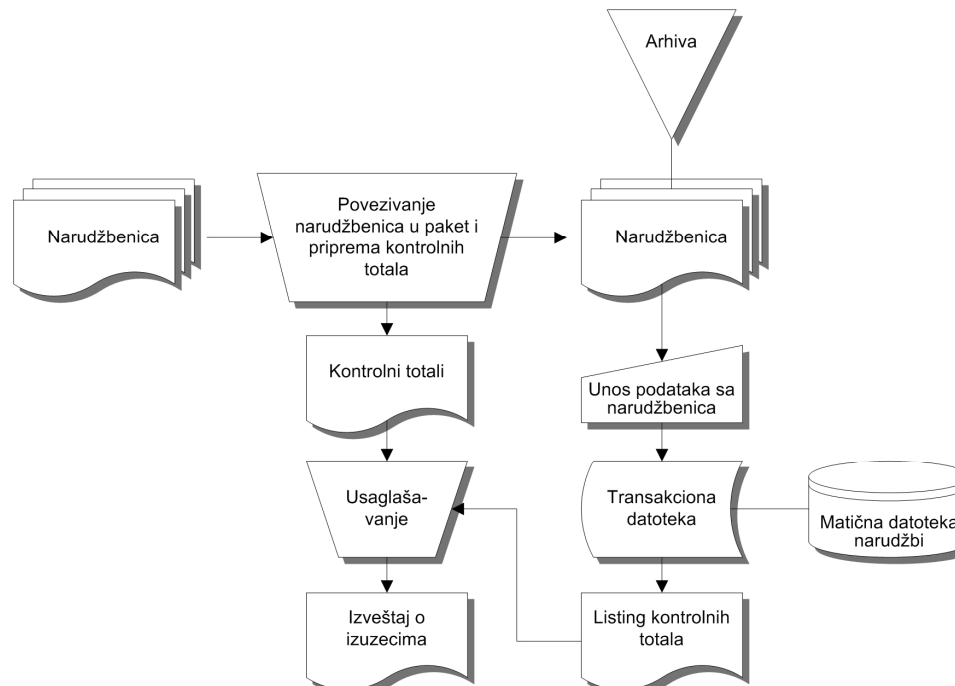
Grafici se sastoje od me usobno povezanih simbola koji u obliku dijagrama prikazuju protok transakcija i doga aja kroz sistem, ili delove sistema. Iako se razli iti grafi ki simboli mogu upotrebiti za ozna vanje iste operacije, revizor treba usvojiti standardizovane simbole da bi se poboljšalo razumevanje i komunikacija me u revizorima u okviru firme. Prikaza emo samo neke od simbola:

Prikaz 38.
Simboli za
kreiranje
dijagrama toka

Za razliku od simbola, logika dijagrama se ne može standardizovati. Prilikom pripreme dijagrama, revizor bi trebao težiti efikasnosti, opisati operacije što je moguće konciznije sa jasnim ukazivanjem na odgovornosti zaposlenih. Crtanje dijagrama je kreativan proces koji zahteva moćnu imaginaciju i detaljne pripreme.

Prikaz 39.
Dijagram toka podataka

7

Uputnici interne kontrole se sastoje od niza pitanja dizajniranih da otkriju nedostatke u kontroli. U upitnicima su obično ponuđeni odgovori: da, ne i nije primenjivo.

DA - ukazuje na zadovoljavajuće uslove kontrole.

NE - signalizira potencijalne materijalne nedostatke koji mogu voditi ka greškama, nepravilnostima ili ilegalnim radnjama.

N/P - situacija ne postoji kod klijenta.

Prikaz 40.
Upitnik internih
kontrola⁴

Klijent: _____
 Revizor: _____
 Pregledao: _____
 Datum: _____

R. br.	Pitanje:	Odgovor			Primedbe:
		DA	NE	N/P	
	Prodaja:				
1.	Da li je evidencija o prodaji podržana autorizovanim dokumentima o prodaji i odobrenim porudžbenicama?				
2.	Da li se vodi evidencija o otpremi?				
3.	Da li se dokument o otpremi kontroliše od strane odgovorne osobe na na in koji osigurava da e svaka otprema biti fakturisana?				
4.	Da li su dokumenti o otpremi prethodno numerisani?				
5.	Da li su fakture prethodno numerisane?				
6.	Da li se pri sastavljanju fakture koristi odobreni cenovnik i da li je datoteka o cenama zašti ena od neovlaš enog pristupa?				
7.	Da li se kupcima mese no šalju podaci o prodaji radi usaglašavanja?				
8.	Da li se vrši nezavisno upore ivanje evidentirane prodaje sa ra unovodstvom?				
9.	...				

Upitnici se mogu prilagoditi za skoro svaki sistem, pošto obi no sadrže pitanja o potencijalnim nedostacima vezanim za greške, i tako pove avaju verovatno u otkrivanja. Sa druge strane, upitnici mogu rezultirati nepouzdanom zaklju kom, pošto zaposleni mogu neta no odgovoriti na pitanja koja postavlja revizor. Da bi se izbegao neta an odgovor, revizor treba verifikovati odgovore uz pomo supervizije i uz pomo klijentovih proceduralnih priru nika.

7.2.3. Identifikavanje ciklusa transakcija

Pošto se broj i priroda ciklusa razlikuju od delatnosti do delatnosti, i od klijenta do klijenta, revizor mora identifikovati glavne klijentove cikluse transakcija. Identifikacija ciklusa uklju uje pet koraka:⁵

⁴ Prema: Arens, Loebbecke, ...op.cit. str. 274

⁵ Prema: D. N. Ricchiute: Auditing ... op. cit., str. 312

Pregled homogenosti ra una.
 Identifikaciju reprezentativnih ciklusa.
 Prikazivanje u obliku dijagrama svakog ciklusa.
 U i u trag jednoj ili nekoliko reprezentativnih transakcija kroz svaki ciklus (šetnja - kroz-transakcije).
 Revidirati dijagrame ako je potrebno.

Pregled homogenosti uklju uje ispitivanje uobi ajenih poslovnih funkcija koje su povezane sa klju nim komponentama delatnosti. Zatim se identifikuju ciklusi transakcija po komponentama sa sli nim poslovnim funkcijama.

Nakon što su klju ni ciklusi identifikovani, svaki treba prikazati dijagramom i ako je potrebno dopuniti opisom i upitnikom.

Dijagrami su slike ciklusa, i mogu biti od neprocenjive koristi revizoru pri pokušaju da shvati logiku i kompleksnost klijentovog ra unovodstvenog sistema i kontrolnih procedura.

Sa aspekta koncepta razumnog osiguranja inherentnih rizika u bilo kojoj kontrolnoj strukturi, revizor mora transakciju uopšteno razumeti kako bi otkrio da li zaposleni mogu praviti greške ili namerno izvesti nepravilnosti. Na potencijalne nedostatke interne kontrole mogu ukazati situacije koje se povremeno pojavljuju i rezultiraju greškom ili nepravilnoš u.

Neke od tih situacija su:

Transakcije nisu na odgovaraju i na in odobrene.

Transakcije su odobrene, ali nisu u skladu sa ovlaš enjem u pogledu osnovnih uslova i termina, ili dokumentacija transakcija nije proverena ili adekvatno testirana.

Transakcije nisu ubeležene na iznosima i ra unovodstvenim periodima u kojima su izvršene.

Imovina ubeležena na ra unima ne slaže se sa stvarnom imovinom zbog grešaka u beleženju transakcija.

Imovina, prazni formulari ili ra unovodstveni dokumenti su izloženi neovlaš enom pristupu.

Ra unovodstvene politike nisu formalno usvojene i dokumentovane.

Svaka od prethodnih situacija može biti prostor za greške ili nepravilnosti i zato ih revizor mora razmotriti prilikom vrednovanja efikasnosti kontrole.

7

7.2.4. Izvo enje "šetnje - kroz" transakcije

Izvo enje "šetnje - kroz" transakcije je pra enje sleda dokumentacije, jedne transakcije na nekom segmentu strukture interne kontrole i sle enje kroz ra unovodstveni sistem. Cilj "šetnje" je verifikacija dokumentacije, opisa, dijagrama i upoznavanje revizora sa tragom revizije.

"Šetnja" se izvodi od po etka do kraja transakcije ulaze i u trag transakciji preko dokumentacije kroz ispitivanje ovlaš enja, izvršenja i knjiženja. Ako "šetnja - kroz" utvrdi razli itosti od pravila treba analizirati uzrok i ako je potrebno revidirati dokumentaciju.

7.2.5. Identifikovanje kontrola na koje se potencijalno može osloniti

Na osnovu informacija prikupljenih dokumentovanjem sistema, revizor vrednuje da li su klijentove predvi ene kontrolne procedure takve da se na njih može osloniti prilikom dizajniranja testova za

pojedina ne ra une. Ako kontrolne procedure nisu odgovaraju e dizajnirane da upu uju na pouzdanost, revizor e prestati sa razmatranjem strukture interne kontrole i opredeliti se za izvo enje suštinskih testova. Kontrolni rizik treba biti procenjen na maksimalnom nivou, i revizor e dizajnirati suštinske testove koji se ne oslanjaju na strukturu interne kontrole.

Ako su kontrolne procedure odgovaraju e dizajnirane na koje se potencijalno može osloniti, revizor e nastaviti razmatrati strukturu interne kontrole procenom kontrolnog rizika na prihvatljivom nivou.

7.3. Procena kontrolnog rizika

Kontrolni rizik (zajedno sa inherentnim rizikom) je osnov za odre ivanje prirode, vremenskog okvira i obima revizorskih testova. Da bi procenio kontrolni rizik, revizor:

Razmatra greške ili nepravilnosti koje bi se mogle pojaviti i rezultirati greškama u finansijskom izveštaju.

Identifikuje relevantne kontrolne procedure dizajnirane da spre e greške i nepravilnosti.

Izvodi kontrolne testove nad kontrolnim procedurama na koje e se osloniti prilikom dizajniranja suštinskih testova.

Za svaki klju ni ciklus transakcije, revizor razmatra greške ili nepravilnosti koje se mogu pojaviti u klijentovoj kontrolnoj strukturi i zatim identifikuje procedure koje bi mogle služiti bilo za spre avanje, bilo za otkrivanje grešaka ili nepravilnosti.

Prikaz 41.
Matrika kontrolnog rizika za ciklus prodaje i naplate⁶

Interne kontrole		Specifi ni revizijski ciljevi transakcija za ciklus prodaje i naplate ⁷					
		Prodaja je evidentirana za otpremu postoje im kupcima (postojanje)	Evidentirana je sva prodaja (kompletnost)	Prodaja je evidentirana za pravu koli inu otpremjene robe i korektno je fakturisana i evidentirana (ta nost)	Evidentirana prodaja je pravilno klasifikovana (klasifikacija)	Prodaja je evidentirana na ispravan datum (vremensko razgranjenje)	Transakcije prodaje su pravilno uključene u matičnu datoteku potraživanja od kupaca i pravilno sumirane (usaglasenost)
Ključne kontrole	Kredit se odobrava automatski putem kompjutera pre nego što do e do otpreme.	K					
	Za svaku prodaju postoje autorizovani dokumenti o otpremi i odobrene porudžbenice.	K					
	Postoji adekvatna segregacija dužnosti izme u fakturisanja, evidentiranja transakcije i pristupa instrumentima pla anja.	K	K				K

	Cene za prodatu robu se dobijaju iz matine datoteke odobrenog cenovnika.			K			
	Dokumenti o otpremi se šalju odeljenju za fakturisanje svaki dan, a njihovo fakturisanje se vrši narednog dana.		K			K	
	Dokumenti o otpremi i fakture su numerisani od strane kompjutera i jednom nedeljno se evidentiraju u poslovnim knjigama.		K			K	
	Unos podataka sa dokumenata o otpremi u kompjuterski sistem vrši se paketno za taj dan.	K	K	K		K	K
	Nakon što se transakcije prodaje paketno unesu u kompjuterski sistem, kompjuter automatski vrši evidentiranje u odgovarajućem matine datoteke.						K
	Izveštaji o saldu potraživanja šalju se svim kupcima, svakog meseca.	K		K			K
	Ekran za unos transakcija prodaje ograničava unošenje računa samo na ona koja postoje u evidenciji.				K		
	Dnevnik prodaje se jednom mesečno pregleda radi provere njegove usaglašenosti sa glavnom knjigom.						K
Slabosti	Nepostojanje interne verifikacije unosa šifre kupca, količine, cene i rokova.			S	S		S
Procenjeni kontrolni rizik:		nizak	nizak	srednji	srednji	nizak	srednji

K - kvalitetna interna kontrola

S - slabost (neadekvatnost) internih kontrola

Revizor će primeniti kontrolne testove za svaku od kontrolnih procedura na koju ima nameru da se osloni prilikom dizajniranja suštinskih testova. Testovi kontrola sastoje se od procedura revizije usmerenih ka efektivnosti i operacijama klijentove strukture interne kontrole. Revizor primenjuje samo one kontrole na koje ima nameru da se osloni prilikom dizajniranja suštinskih testova.

Testovi kontrola odgovaraju na pitanja:

Da li su izvedene potrebne kontrolne procedure?

Kako su izvedene?

Ko ih je izveo?

Revizor na ova pitanja odgovara ispitivanjem odgovornih osoba, posmatranjem personala prilikom izvoenja poslova i kontrolom dokumentacije.

Testovi kontrola se primenjuju na transakcije i detaljne zapise koji su izvršeni i pripremljeni kroz itavu poslovnu godinu koja je pod revizijom. Me utim, revizori esto izvode preliminarne angažmane u septembru ili oktobru pa se pojavljuje pitanje da li su kontrolni testovi potrebni za preostali period. Pri odlu ivanju da li izvesti testove kontrola za preostali period, revizor bi trebao razmotriti:

Rezultate ve proverenih testova.

Odgovore rukovodstva na upite koji se ti u preostalog perioda.

Dužinu preostalog perioda.

Prirodu i iznos transakcija ili bilansa koji su uklju eni.

Dokaze kontrole u okviru preostalog perioda koji se mogu dobiti iz pomo nih testova koje provede revizor.

Prilikom ispitivanja dokumentacije, revizor ne ispituje sve transakcije i detaljne zapise koji se odnose na testove kontrole, ve bira uzorak iz populacije svih raspoloživih transakcija ili zapisa iz odre enog perioda.

Prilikom izvoenja testova kontrola, "revizor može prona i razliku izme u onoga što se o ekivalo na osnovu dobijene dokumentacije i onoga što se ustvari desilo. Takve razli itosti se ispravno nazivaju izuzeci, devijacije ili frekvencije, a ne greške, pošto "izuzetak" ne zna i obavezno "greška" u injena u ra unovodstvu".⁸

Revizor procenjuje kontrolni rizik iz svog opšteg shvatanja sistema interne kontrole i iz dokaznog materijala ste enog pojedinim testovima kontrola. Što je viši nivo kontrolnog rizika od onog kojeg revizor prihvata, više e sigurnosti tražiti od dokaznog materijala i testova.

Nakon razmatranja procenjenog nivoa kontrolnog rizika (i inherentnog rizika) finansijskog izveštaja, revizor dalje odre uje prirodu, vremenski okvir i obim suštinskih testova neophodnih za smanjenje rizika detekcije do prihvatljivog nivoa. Kontrolni rizik i rizik detekcije su inverzni. Kako se nivo kontrolnog rizika pove ava, prihvatljiv nivo rizika detekcije se smanjuje. Prema tome, prilikom planiranja suštinskih testova, revizor e izvesti detaljnije testove i izvesti testove na dan bilansa stanja.

Bez obzira na to kako je nisko procenjen nivo kontrolnog rizika, prihvatljivi nivo rizika detekcije ne može biti tako visok da bi obezbedio izostavljanje suštinskih testova. Revizor e uvek izvesti suštinske testove za sve važne ili uzorkom izabrane ra une i transakcije.

Kontrolni rizik u procesu revizije se procenjuje kao preliminarni i kona ni.

Preliminarni kontrolni rizik se procenjuje nakon razumevanja ra unovodstvenog sistema i sistema internih kontrola. "Revizor treba da izvrši preliminarnu procenu kontrolnog rizika, na nivou potvr enih stavki, za svako materijalno zna ajno stanje na ra unu i vrstu poslovnih doga aja".⁹

Kontrolni rizik se procenjuje na nivou visokog u slu aju: kad ra unovodstveni sistem i sistem interne kontrole nisu efikasni ili kad proceni da oslanjanje na sistem internih kontrola nije efikasan.

Procena pouzdanosti sistema internih kontrola se vrši proverom organizacije ra unovodstvenog sistema i sistema internih kontrola u odnosu na uo avanje, spre avanje i otklanjanje greške u toku itavog perioda poslovanja.

Provere kontrola mogu se obavljati putem:

inspekcije dokumentacije koja prati poslovne promene,

ispitivanja internih kontrola u smislu utvr ivanja ko stvarno vrši

neku dužnost i da li ima potrebna odobrenja,

ponovnim izvo enjem obra una ili potvrdom salda sa poslovnim partnerima klijenta.

Sakupljanjem dokaza putem provere ra unovodstvenog sistema i sistema internih kontrola revizor treba argumentovati kontrolni rizik procenjen na nižem nivou u odnosu na visok nivo kontrolnog rizika. Što je kontrolni rizik na nižem nivou odnosno što se revizor na sistem internih kontrola može više pouzdati (osloniti) to treba više dokaza da su ra unovodstveni sistem i sistem internih kontrola delotvorni.

Kona na procena kontrolnog rizika vrše se pre formiranja mišljenja o finansijskim izveštajima zasnovanog na rezultatima suštinskog ispitivanja poslovnih događaja i transakcija.

Procenjivanje pouzdanosti sistema internih kontrola posmatrano sa aspekta ciljeva revizije i ciljeva interne kontrole ima logičnu povezanost.

Većina ciljeva je podudarna samo se razlike ispoljavaju u zaključcima koje se na osnovu njih izvode. Interna kontrola obaveštava rukovodstvo koje može i ne mora doneti odluke za korekciju. Ukoliko rukovodstvo ne izvrši korekcije a revizor smatra da su nedostaci materijalni one će izraziti mišljenje sa rezervom.

Ciljevi revizije i osnovni kontrolni postupci su uobičajeno povezani. Za svaki od ciljeva revizije postoje kontrolni postupci koji treba da štite od značajnih grešaka.

Pitanja za proveru znanja:

1. Šta su interne kontrole?
2. Koje vrste internih kontrola postoje?
3. Zašto revizor procenjuje efektivnost internih kontrola klijenta? Šta želi time da postigne?
4. Koje su procedure revizije u vezi sa razmatranjem sistema internih kontrola klijenta?
5. Šta su ra unovodstveni ciklusi? Koji ra unovodstveni ciklusi postoje?
6. Zašto su ra unovodstveni ciklusi bitni za reviziju?
7. Šta su to kontrolne procedure?
8. Koje vrste kontrolnih procedura postoje? Navedite primer nekih kontrolnih procedura koje mogu postojati u preduze u?
9. Na koji na in se dokumentuje revizorovo razumevanje sistema internih kontrola? Koje su prednosti, a koji nedostaci svakog od ovih na ina?
10. Koji je odnos izme u sistema internih kontrola i interne revizije?

Ako smatrate da je navedena tvrdnja ta na odgovorite slovom T (ta no), u protivnom odgovorite slovom N (nije ta no).

1. Ciklus nabavke klijenta sastoji se od aktivnosti prodaje proizvoda i usluga kupcima, kao i na-plate.
2. Revizor u procesu kontrole prodaje proverava da li su prodajne fakture ta no popunjene i proknjižene u odgovaraju em periodu.
3. Ciklus prodaje obuhvata aktivnosti u vezi sa nabavkom i pla anjem.
4. Kontrolni postupci segregacije dužnosti i nezavisna periodi na provera primenjuju se na robu koja se uva u skladištu.
5. Dobra interna kontrola segregacije dužnosti postoji ako je izvršeno razdvajanje dužnosti pripreme platnih spiskova od isplate na osnovu platnih spiskova.
6. Naplata prodaje predstavlja deo ciklusa finansiranja.
7. Efektivno funkcionisanje internih kontrola zna ajno je i za upravu preduze a i za revizore.
8. Interne kontrole klijenta sastoje se od politika i postupaka koji se uvode kako bi se obezbedila razumna sigurnost da e specifi ni ciljevi klijenta biti ostvareni.
9. Razmatranje strukture internih kontrola ograni eno je na njihovo grafi ko prikazivanje.
10. Upitnik internih kontrola popunjava revizor na osnovu posmatranja aktivnosti klijenta.
11. Upitnici internih kontrola koriste se u fazi razumevanja sistema internih kontrola kako bi se proceni kontrolni rizik i isplanirani kontrolni testovi. Oni nisu vrsta kontrolnih testova.
12. Upitnici internih kontrola smanjuju mogu nost da se previde važni aspekti strukture internih kontrola klijenta.
13. Dijagrami toka mogu se pripremiti za ra unovodstveni sistem u celini, kao i za pojedine vrste transakcija.
14. Normalno bi bilo o ekivati da dokazi dobijeni iz kontrolnih testova potvr uju procenu kontrolnih rizika.
15. Kada kontrolni testovi ne potvde efektivno funkcionisanje internih kontrola, neophodno je revidirati procenu detekcionog rizika.
16. Kontrolni testovi se sprovode i kada je kontrolni rizik procenjen kao maksimalan.

17. Procena kontrolnog rizika ispod maksimuma, dovodi do toga da se i detekcioni rizik smanjuje.
18. Kontrolnim testovima proverava se da li politike i postupci revizije stvarno funkcionišu ili ne.
19. Kontrolni testovi treba da se vrše za sve interne kontrole klijenta, a ne samo za najznačajnije.
20. Planirani kontrolni rizik je osnova za planiranje nivoa kontrolnih testova.
21. Kontrolni testovi vrše se u fazi preliminarnog planiranja revizije kako bi se procenio kontrolni rizik.
22. Ispitivanje i posmatranje su korisni postupci revizije u postupku provere funkcionisanja segregacije dužnosti.
23. Kontrolu dokumenata i evidencije mogu se primeniti kada postoji transakcioni trag kontrole u obliku potpisa i pečata za overu koji ukazuju da li je kontrola obavljena ili ne.

Odgovori: 1. N 2. T 3. N 4. T 5. T 6. N 7. T 8. T 9. N 10. N 11. T 12. T 13. T 14. T 15. T 16. N 17. N 18. N 19. N 20. N 21. N 22. T 23. T

Zaokružite odgovor(e) za koje smatrate da su tačni.

1. Interne kontrole klijenta sastoje se od:
  - a. zakonskih propisa;
  - b. politika;
  - c. procedura;
  - d. dijagrama tokova;
2. Sistem internih kontrola uključuje sledeće tri elementa:
  - a. poslovna politika klijenta;
  - b. kontrolno okruženje;
  - c. kontrolne postupke;
  - d. računovodstveni sistem;
3. Cilj revizora u razmatranju klijentovog kontrolnog okruženja je da stekne razumevanje:
  - a. filozofije rukovodstva i stila rukovođenja;
  - b. funkcionisanja kompjuterskog sistema;
  - c. kretanja transakcija;
  - d. organizacione strukture klijenta;
4. Cilj revizije u pogledu računovodstvenog sistema klijenta je da se stekne razumevanje o:
  - a. poslovnoj politici klijenta;
  - b. poslovnim rezultatima klijenta;
  - c. glavnim transakcijama koje se obrađuju kod klijenta;
  - d. dokumentima i računima koji se koriste pri procesiranju transakcija;
5. Za optimalno razgraničenje odgovornosti treba odvojiti sledeće odgovornosti:
  - a. rukovodne odgovornosti;
  - b. finansijske odgovornosti;
  - c. nadzorne odgovornosti;
  - d. računovodstvene odgovornosti;

6. Dizajn dokumenata u ra unovodstvenom sistemu zna ajan je za efikasno sprovo enje revizije. Zbog toga je poželjno da su dokumenti:
  - a. dizajnirani uopšteno tako da se minimizira broj razli itih formi;
  - b. dizajnirani za svaku transakciju posebno;
  - c. hronološki numerisani;
  - d. da izražavaju nov ani tok;
7. Revizor treba da dokumentuje razumevanje sistema internih kontrola. Za dokumentovanje revizor može koristiti:
  - a. narativne opise sistema;
  - b. osniva ka akta preduze a;
  - c. dijagrame toka;
  - d. uzorkovanje;
8. Slede e situacije ukazuju na potencijalne nedostatke sistema internih kontrola:
  - a. transakcija nije na odgovaraju i na in odobrena;
  - b. transakcija nije na vreme pla ena;
  - c. dokumenta na osnovu kojih je izvršeno knjiženje su nekompletna;
  - d. ra unovodstvena dokumenta su izložena dohvatu neovlaš enih osoba;
9. U oceni interne kontrole klijenta revizor treba da uzme u obzir i rad interne revizije. Na to ga obavezuju:
  - a. Zakon o ra unovodstvu i reviziji;
  - b. Me unarodni ra unovodstveni standardi;
  - c. Me unarodni standardi revizije;
  - d. Kodeks etike profesionalnih ra unovodstvenih eksperata;
10. Revizijsko ispitivanje može se bazirati na ra unovodstvenim ciklusima klijenta. Najzna ajniji ra unovodstveni ciklusi su:
  - a. nabavka - prodaja;
  - b. prodaja - naplata;
  - c. nabavka - pla anje;
  - d. finansiranje - kapital - obaveze;

Odgovori: 1. b,c 2. b,c,d 3. a,d 4. c,d 5. a,c,d 6. a,c 7. a,c 8. a,c,d 9. c 10. b,c,d

---

Uticaj informacionih i telekomunikacionih tehnologija na proces revizije

Kompjuteri su ne tako davno bili potpuno nepoznati u ra unovodstvenom okruženju, ali se situacija poslednjih decenija radikalno promenila. Danas je teško zamisliti da je uopšte mogu e uspešno organizovati proces ra unovodstvenog evidentiranja bez primene nekog tehnološkog nivoa informacionih i telekomunikacionih tehnologija. Ove tehnologije ušle su u sve pore privrednog života i nametnule se kao "conditio sine qua non" opstanka na tržištu svakog privrednog subjekta.

Primena savremenih dostignu a informacionih i telekomunikacionih tehnologija od strane klijenata revizije nametnula je potrebu revizorima da razmotre njihov uticaj na proces ra unovodstvenog evidentiranja i formiranja mišljenja o finansijskim izveštajima. Za revizora koji vrši reviziju u ITT okruženju važno je da razume karakteristike tog okruženja budu i da razli ite informacione i telekomunikacione tehnologije stavljaju revizora pred razli ite izazove, ponekad mu olakšavaju i posao, a ponekad ga usložnjavaju i.

Upotreba kompjutera u procesiranju ra unovodstvenih podataka uticala je i na potrebne veštine i nivo kompetentnosti koji se zahtevaju od revizora. U promenljivim uslovima rada, revizor mora da odgovori rastu im potrebama. Složeno informati ko okruženje u kome se izvodi revizija ne sme da dovede do formiranja revizorskog mišljenja na nivou uveravanja koji je manji od razumnog, kako se to zahteva opšteprihva enim standardima revizije. Ako revizija želi da zadrži svoje mesto centralnog mehanizma za obezbe enje stabilnosti finansijskih tržišta, revizori i u ITT okruženju moraju obezbediti kvalitetne revizorske izveštaje koje e sadržati mišljenje koje pove ava kredibilitet finansijskih izveštaja do prihvatljivog nivoa.

8.1. Karakteristike kompjuterskih informacionih sistema

Poslovni subjekti današnjice ne mogu zamisliti svoj dugoro ni opstanak i obavljanje svakodnevnih aktivnosti bez postojanja neke forme kompjuterizovanog informacionog sistema. Zna aj informacionog sistema proisti e iz zna aja koje pouzdane, ta ne, potpune i blagovremene informacije imaju na efikasnost i kompetitivnost preduze a.

Bez obzira na veli inu, tip i delokrug preduze a, njegov informacioni sistem se zasniva na tri osnovne aktivnosti: ulazu, obradi i izlazu podataka. Ulaz obuhvata prikupljanje sirovih podataka koji poti u iz organizacije ili njenog okruženja. Obradu ini kovertovanje sirovih podataka u primereniju i

korisniju formu. Izlaz ukljuuje transferisanje obradenih informacija ka njihovim korisnicima. Kompjuterski informacioni sistemi prikupljaju podatke njihovim prenošenjem sa papirnih dokumenata ili direktnim unosom u kompjuterski sistem putem tastature ili nekog drugog sredstva (bar-kod, ita, očitavanjem sa transakcijske kartice i sl). Aktivnosti unosa, kao što su beleženje, kodiranje, klasifikovanje i izmena treba da osiguraju korektnost i potpunost zahtevanih podataka. U toku obrade, podaci se organizuju putem kalkulacija, uporeivanja, sumiranja i sortiranja u neki koristan oblik. Izlaznim aktivnostima, rezultati obrade se prenose na lokacije gde se bitikorišeni za informisanje, odlučivanje i kontrolu. Izlaz može biti prikazan u različitim formi: na grafičkim displejima, u obliku štampanog izveštaja, kao zvuk i dr.

Gotovo sve organizacije u nekoj formi koriste kompjutere za obradu računovodstvenih informacija. Stepentrimene varira od jedne ili dve samostalne aplikacije (kao na primer, fakturisanje i obračun plata) do mnoštva aplikacija koje su potpuno integrisane u sistem kompjuterskog računovodstva, uključujući i kompjutersko generisanje finansijskih izveštaja po potrebi. Ipored razlika, određena pitanja kojih revizor treba biti svestan su zajednička za većinu ITT okruženja. To su:

A. Decentralizacija obrade i skladištenja podataka

U kompjuterske sisteme većine klijenata uvedene su računarske mreže što dozvoljava distribuiranu obradu na lokalnim terminalima. U ovim okruženjima, problemi koji se tiču obrade i skladištenja računovodstvenih podataka mogu biti značajniod onih gde je prisutna centralna obrada. Naime, u distribuiranim sistemima postoji potencijalna opasnost da se lokalna obrada bitizvršavana mimo standardnih kontrola koji se uvode iz centra.

B. Problemi u praćenju revizijskog traga

Kompjuterska obrada podataka polako, ali nepovratno, dovodi do evolucije medijuma koji se javljaju kao nosioci podataka i informacija; to znači da promenu doživljava i jedan od glavnih 'predmetarada' revizora - dokumentacija klijenta. Postepeno se sužava obim papirnih dokumenata kao nosilacapodataka koji su neposredno omogućavali da revizor kontroliše odnosno rekonstruiše revizijski trag.

U velikom broju kompjuterizovanih računovodstvenih sistema većina podataka se kreira i čuva na kompjuterskim diskovima. Ponekad oni mogu biti čuvani samo za kratko vreme i ne uvode značajnograničenja u testiranju podataka. U drugim kompjuterskim sistemima, posebno onim naprednijim, moguće je da neki obradeni podaci uopšte ne budu memorisani. Dalje, postoje brojne situacije u računovodstvenom evidentiranju kada je kompjuter programiran da sam inicira određene transakcije. Ovo uključuje, na primer, obračun i evidentiranje kamate koja se pridodaje glavnici ili, recimo, otpis zaliha ili potraživanja nakon isteka određenog perioda i sl. U takvim okolnostima dolazi do odsustva ulazne i izlazne dokumentacije koji su značajni za aktivnosti revizora. To dovodi do eliminisanja revizijskog traga, koji je jedno od najvažnijih sredstava za detekciju grešaka u zapisima računovodstvenih transakcija. Revizijski trag, naime, omogućuje rekonstrukciju (ili otkriva da ona nije moguća) celog procesnog lanca od konačnih rezultata, iskazanog u finansijskim izveštajima, do izvorne dokumentacije koja sadrži dokaze o nastanku i sadržini poslovnih događaja.

U širem kontekstu treba tretirati i činjenicu da se podaci i informacije o transakcijama u uslovima kompjuterske obrade podataka mogu menjati bez fizičkog traga. Veliku sigurnost u manuelnim (tj. nekompjuterskim) sistemima pružaju činjenica da su ispisi u svakom trenutku vizuelno dostupni. U slučaju da neko pokuša da promeni upisane podatke ili ih odstrani, to se ostaviti posledice koje se lakovizuelno opažaju. Takvu zaštitu ne možemo zamisliti u slučaju kompjuterskih zapisa, jer se oni mogu izbrisati bez vidljivog traga. Sa aspekta revizije, ovo predstavlja ozbiljan nedostatak i smetnju.

V. Lako a pristupa podacima i kompjuterskim programima i problemi vezani za medije za skladištenje podataka

Kompjuterskim programima i podacima je esto mogu e pristupiti kroz kompjutere koji se nalaze na udaljenim lokacijama. Shodno tome, u odsustvu adekvatnih kontrola javlja se pove an potencijalni rizik od neovlaš enog pristupa i izmene podataka i programa od strane osoba unutar i izvan preduze a. Osim toga pove ana je i opasnost da kompjuterski programi i ra unovodstveni podaci budu izloženi aktivnostima hakera i zaraženi kompjuterskim virusom.

Dodatni problem predstavlja i injenica da ve e koli ine podataka i programa mogu biti memorisane na kompjuterskim diskovima i eksternim memorijama koje su lako prenosive. Ukoliko ne postoji odgovaraju a zaštita, ovi mediji su visoko podložni rizicima gubitka, kra e ili uništenja.

G. Specifi nosti kompjuterske obrade ra unovodstvenih podataka

Obrada ra unovodstvenim podataka uz upotrebu kompjutera ima neke specifi nosti koje su zna ajne za revizora. Te specifi nosti su slede e:

Konzistentnost izvo enja operacija. Kompjuteri imaju repetitivne i matemati ke sposobnosti koje nisu svojstvene oveku - oni izvode operacije uvek na na in na koji su programirane. Ako su korektno programirani, kompjuterizovani ra unovodstveni sistemi su mnogo pouzdaniji od manuelnih. To omogu uje revizoru da stekne poverenje u ispravnost ra unovodstvenih podataka na osnovu manjeg obima revizijskih testova nego kod manuelnih sistema. Revizor tako e treba da bude svestan potencijalne opasnosti da kompjuter može biti programiran da u specifi nim uslovima obradi transakcije na nerutinski na in, dok sve druge transakcije procesira korektno. Zbog toga je neophodno nadgledanje rada programera i testiranje kompjuterskih programa.

Detaljni zapisi. Kompjuteri imaju sposobnost održavanja detaljnijih i aktuelnijih zapisa (npr. detaljnija lista zaliha po proizvodima i sl.). Do ovih detaljnijih podataka kao i sumarnih prikaza je po potrebi mogu e lako do i. Ova mogu nost je od velikog zna aja za revizore pri izvo enju kontrolnih i suštinskih testova.

Programske kontrole. Priroda kompjuterske obrade omogu uje internih kontrolama da budu ugra ene u kompjuterski sistem klijenta. Na primer:

pristup kompjuteru, podacima, programima ili datotekama može biti ograni en upotrebom lozinki.

mogu e je ostvariti korektnu i estu proveru usaglašenosti knjiženja, recimo, obaveza prema dobavlja ima na kontu dobavlja a i dnevniku nabavke. U manuelnim sistemima su smanjene mogu nosti usaglašavanja zbog vremenskih i troškovnih ograni enja.

izveštaji o odbijenom evidentiranju i izuzecima mogu biti generisani automatski. Izveštaji o odbijenom evidentiranju ukazuju na to zbog ega je kompjuterski program odbio da evidentira neki pokušaj unosa podatka. Izveštaji o izuzecima ukazuju na evidentirane doga aje koji prelaze neka prethodno determinisana ograni enja. Ovi izveštaji imaju veliku važnost za revizora, jer ukazuju na greške i uslove koje su kompjuteri programirani da prepoznaju, ime se smanjuje verovatno a greški u ra unovodstvenim podacima.

Istovremeno evidentiranje na više ra una i u više datoteka. Mogu nosti kompjutera mogu biti iskoriš ene za istovremeno evidentiranje poslovnih doga aja na više ra una tj. u više datoteka. Na primer, ukoliko se jedna nabavka unese u kompjuter, poslovni doga aj e se automatski evidentirati i na ra unu (datoteci) obaveza prema dobavlja ima i na ra unu (datoteci) zaliha. Revizor mora da obrati posebnu pažnju na simultano evidentiranje, jer transakcija koja je pogrešno uneta u kompjuterizovani ra unovodstveni sistem rezultira pogrešnim iznosima na više razli itih ra una (datoteka).

8.2. Specifičnosti izvođenja revizije u ITT okruženju

Upotreba kompjutera za obradu računovodstvenih podataka u preduzećima ima-klijentima imala je značajan uticaj na reviziju finansijskih izveštaja. Ipak, kada razmatramo efekte tih uticaja, možemo primetiti da se ključne karakteristike revizije nisu u potpunosti promenile. Kao prvo, primena savremenih informacionih i telekomunikacionih tehnologija od strane klijenata **nije uticala na osnovni cilj i delokrug revizije**. Revizor i dalje treba da izrazi mišljenje o tome da li finansijski izveštaji klijenta daju istinitu i objektivnu sliku o finansijskoj poziciji i finansijskom rezultatu preduzeća i da li su sastavljeni u skladu sa odgovarajućom pravnim regulativom.

Osim toga, upotreba kompjutera u obradi računovodstvenih podataka **ne rezultira ni promenama osnovnih revizijskih procedura** odnosno operativnog kostura procesa revizije. Revizija se i dalje sastoji iz uobičajenih koraka. Tako se, recimo, u delu revizijske procene kontrolnog rizika, revizija i dalje vrši kroz uobičajene procedure: (1) sticanje razumevanja internih kontrola klijenta; (2) preliminarne procene kontrolnog rizika; (3) izvođenje kontrolnih testova i (4) konačne procene kontrolnog rizika.

Ipak, korišćenje računovodstvenih sistema zasnovanih na kompjuterima odražava se na **promenu postupaka** koje revizor koristi u vrednovanju i testiranju sistema internih kontrola entiteta i testiranju validnosti, kompletnosti i tačnosti finansijskih izveštaja. Neosporno je da kvalitet revizijskog suda zavisi od postupaka i tehnika koje se koriste za prikupljanje dokaza na kojima počinje mišljenje revizora.

Primena informatičkih tehnologija od strane klijenata revizije dovela je do proširenja aktivnosti revizora. Budući da se računovodstveni podaci unose u računarski sistem i uvaju u elektronskom obliku, kao i to da su mnoge interne kontrole ugrađene u funkcionisanje kompjuterskog sistema, revizor prilikom razmatranja računovodstvenog sistema i sistema internih kontrola klijenta mora da razmotri i informatičku komponentu ovih sistema. Na taj način menja se sadržina procesa sticanja razumevanja klijenta, procene rizika i izvođenja revizijskih testova (kako kontrolnih, tako i suštinskih). Usloţnjavanje revizije koje iz toga proistiće delom može biti kompenzovano primenom dostignutog nivoa savremenih informatičkih tehnologija od strane revizora. Razlozi i koristi od primene ovih tehnologija od strane revizora su brojni. Oni se mogu saţeti u sledeće:

1. povećana produktivnost (revizori mogu brţe da obavljaju posao);
2. revizori mogu da obavljaju zadatke koji se inače ne bi mogli obaviti manuelno;
3. niţi troškovi koji proističu iz skraćivanja vremena koje je neophodno za obavljanje revizije;
4. sticanje komparativne prednosti i poboljšana percepcija klijenta o revizoru i revizorskoj firmi i kvalitetu pruţenih usluga;
5. povećana mogućnost suočavanja sa teţiim problemima bez oslanjanja na osoblje klijenta.

8.3. Interne kontrole u ITT okruženju

U konkretnoj revizijskoj praksi revizor će se nuţno susretati sa širokom paletom problematinih situacija prilikom kojih će teţište njegove pažnje biti usmereno na proveravanje da li su u operativnost kompjuterskog sistema ugrađeni odgovarajući i, pre svega, efektivni kontrolni mehanizmi, te da li oni stvarno deluju.

Greške i nepravilnosti koje nastaju pri kompjuterskoj obradi podataka mogu značajno uticati na pouzdanost podataka, njihovu (ne)pravilnu obradu, sigurnost imovine i kompjuterskih zapisa i efektivnost klijenta u ostvarivanju proklamovanih ciljeva.

Smanjenje verovatno e nastanka greški i nepravilnosti pri obradi podataka je jedna od bitnih odgovornosti menadžmenta. Kao odgovor, menadžment mora da pokaže spremnost za razvijanje svih klju nih elemenata kontrolne strukture:

opštih i
aplikativnih kontrola.

Aplikativne kontrole su specifi ne za pojedine ra unovodstvene aplikacije. Opštim kontrolama se stvara okruženje u okviru kojeg funkcionišu aplikativne kontrole.

8.3.1. Opšte kontrole

Revizori obi no po inju razmatranje internih kontrola kompjuterskog sistema pregledom opštih kontrola. Ovakav pristup je efikasniji s obzirom da efektivnost specifi nih aplikativnih kontrola u velikoj meri zavisi od postojanja i efektivnosti opštih kontrola nad svim aktivnostima kompjuterskog informacionog sistema. Na primer, revizor e imati malo koristi od revizijskog dokaza o delotvornosti kontrola ugra enih u kompjuterske programe ako okruženje omogu uje programerima da lako izvrše neovlaš ene izmene programa bez vidljivog traga. Ukoliko nedostaju kontrole nad modifikacijom programa, revizor ne može imati uvid u to da li je program koji on testira isti onaj program koji klijent dokumentuje i koristi za obradu podataka u toku godine.

Najzna ajnije opšte kontrole su:

organizacione kontrole,
operacione kontrole,
kontrole razvoja i dokumentovanja sistema, i
kontrole sigurnosti.

Organizacione kontrole. Kako i u drugim aktivnostima, tako i na podru ju kompjuterskih informacionih sistema efikasnost, svrsishodnost i pouzdanost njihovog delovanja zavisi od kvalifikovanosti osoblja i jasne segregacije dužnosti.

Jasno razdvajanje odgovornosti poslova izme u zaposlenih radnika preduze a ima za cilj da spre i da jedna osoba obavlja inkompatibilne fukcije. Segregacija dužnosti može imati razli ite forme, u zavisnosti od raspoloživosti osoblja i poslovnih aktivnosti preduze a.

Segregacija dužnosti u kompjuterskom okruženju nije, niti treba biti, identi na sa segregacijom u manuelnom sistemu. Kao primer specifi nosti razdvajanja dužnosti u kompjuterskom sistemu možemo uzeti razdvajanje razvoja kompjuterskog sistema od njegovog koriš enja. Stru njaci za razvoj i održavanje sistema kreiraju kompjuterski sistem za potrebe korisnika. Sa druge strane, korisnici u svakodnevnom radu upotrebljavaju kompjuterski sistem, ali ne u estvuju u njegovom dizajnu. Ove funkcije su inherentno inkompatibilne. Ukoliko privilegovani pojedinac ima i pristup kompjuterskom sistemu i detaljno saznanje o logici aplikativnih programa i ugra enim kontrolama, on može vršiti neovlaš ene izmene u aplikativnom programu i izbegavati kontrole. Ove izmene mogu biti samo privremene. Vra a njem aplikativnih programa u prvobitno stanje nestaje bilo kakav trag o izvršenim izmenama.

Operacione kontrole. Operacione kontrole predstavljaju politike i postupke kojima se reguliše na in izvo enja operativnih aktivnosti u kompjuterskom sistemu. Za razvoj operacionih politika i procedura zadužen je menadžment klijenta revizije. Menadžment donosi operacione politike i procedure sa nadom da e one doprineti efikasnijem postizanju ciljeva organizacije, u vidu maksimizacije kontrole i profita.

ak i danas postoje brojne organizacije koje nemaju ustanovljene politike i procedure. Druge, pak, imaju politike i procedure, ali one nisu date u pismenoj formi. Ime je revizoru otežano da uporedi stvarne aktivnosti sa otkivanim. Za revizora i njegov sud važno je ne samo da utvrdi postojanje politika i procedura kompjuterske obrade podataka, već i da li postoji primeren sistem praćenja njihove primene i, u vezi s tim, otkrivanja odstupanja prakse od politike i procedura.

Kontrole razvoja i dokumentovanja sistema. Kvalitet jednog kompjuterskog sistema u velikoj meri zavisi od adekvatnosti procedura za njegov razvoj i dokumentovanje, kao i kontrola koje imaju za cilj da se utvrđene procedure sprovedu u praksi. Ponekad se kompjuterski sistemi razvijaju bez odgovorajih procedura, što može prouzrokovati velike probleme kako samom preduzeću tako i revizoru. Kao primer, možemo uzeti nepostojanje odgovarajuće koordinacije i kontrole procesa razvoja sistema što može rezultirati implementacijom programskih procedura koje nisu u skladu sa ranovodstvenom politikom preduzeća (recimo, automatski otisak potraživanja koja su starija od 60 umesto 90 dana). Ovakvi nedostaci u ekstremnim okolnostima mogu dovesti do trajnog gubitka poslovne sposobnosti preduzeća. Zbog toga je preduzeće zainteresovano da se razvoj sistema i njegovo dokumentovanje obavi po strogim pravilima dobre poslovne prakse.

Rizik neadekvatnog razvoja i dokumentovanja kompjuterskog sistema može biti značajno smanjen ukoliko se u preduzeću uvedu kontrole razvoja i dokumentovanja sistema. Realizacijom ovih kontrola povećavaju se šanse da će kompjuterski sistem nakon implementacije pouzdano funkcionisati.

Osim u naknadnoj proverbi postojanja i funkcionisanja kontrola razvoja i dokumentovanja sistema, revizor može imati značajnu ulogu i u samom procesu razvoja i dokumentovanja. U slučaju eksternih revizora je dobrodošlo u smislu davanja predloga za poboljšanja sistema ili, na primer, njegovog testiranja. Kasnije insistiranje na aplikativnim kontrolama je lošije sa stanovišta kompleksnosti izmena i troškova. Dakle, s obzirom na znanja koja poseduju, poželjno je u ugradnju aplikativnih kontrola uključiti i eksterne revizore.

Kontrole sigurnosti sistema. Pod sigurnošću ranovodstvenog sistema podrazumeva se "zaštita kompjuterske opreme, programa i podataka od uništenja kao posledice hardverskih, softverskih i ljudskih grešaka, kao i zloupotrebe kompjutera."¹ Kompjuterski sistemi su izuzetno osetljivi na mogućnost neovlašćene upotrebe. Problem se eksponencijalno povećava pri višekorisnom radu sa bazama podataka u onlajn sistemu. Za onlajn sisteme je karakteristično mnoštvo terminala i telekomunikacioni prenos podataka. Povezani terminali su mnogo ranjiviji od samostalnih mikrokompjutera, jer je sistemu moguće pristupiti sa velikog broja lokacija. Prirodno, time se povećava opasnost od neovlašćenog pristupa sistemu i zloupotrebe podataka. Neovlašćena osoba koja ima pristup udaljenom terminalu i koja poznaje lozinke lako može pristupiti sistemu i izvršiti zloupotrebu. Stoga je revizor zainteresovan za razmatranje strukture i funkcionisanja sistema i ugrađenih kontrolnih mehanizama.

Da bi mogao da izda revizorski izveštaj u koji se korisnici mogu pouzdati, revizor mora planirati da sagleda sigurnost kompjuterskog informacionog sistema i da je testira.

Kontrole sigurnosti sistema prema njihovoj funkciji mogu se podeliti na:

1. kontrole fizičkog pristupa sistemu i
2. logičke kontrole sigurnosti.

Ograničenje fizičkog pristupa sistemu. Ograničenje fizičkog pristupa sistemu odnosi se, pre svega, na onlajn sisteme, budući da je u uslovima postojanja samostalnih mikrokompjutera (kod kojih se celokupna ranovodstvena evidencija vrši samo na jednom kompjuteru) fizičko ograničenje teško

¹ Donald A. Watne, Peter B.B. Turney: Auditing EDP Systems, SAD, 1990, str.267

izvodljivo. Objekti ograničenja fizičkog pristupa su serveri, terminali i biblioteke programa i datoteka. U klijent/server arhitekturi posebne mere sigurnosti moraju biti usmerene ka zaštiti servera od neovlašćenog fizičkog pristupa budući da se na njima nalazi veći deo raunovodstvenih podataka, kao i ka terminalima, budući da su najizloženiji neovlašćenom pristupu.

Za ograničavanje fizičkog pristupa najčešće se koriste:

- zaključavanje prostorija,
- zaključavanje opreme,
- upotreba magnetski kodirane kartice,
- sprečavanje dovoda struje i sl.

Logičke kontrole sigurnosti. Kompjuterski sistemi moraju biti adekvatno zaštićeni od neovlašćenog pristupa i namernog ili slučajnog uništenja ili izmene sistemskog softvera, aplikacija i podataka. Obezbeđivanje resursa isključivo ograničavanjem fizičkog pristupa nije delotvorno, jer bi osoba koja jednom uspe da neovlašćen pristupi sistemu u bilo kojoj tački, imala mogućnost neograničenog pristupa svim podacima i programima. Zbog mnoštva terminala i korisnika, postoji realna pretpostavka da je sigurnost sistema biti narušena. U takvim okolnostima neophodno je razmotriti uvođenje i drugih vidova kontrola kojima se osigurava bezbednost sistema.

Te kontrole zovu se logičke kontrole sigurnosti. U logičke kontrole sigurnosti spadaju:

1. prijavljivanje za rad u sistemu,
2. autorizacija,
3. identifikacija,
4. enkripcija,
5. kreiranje logova operativnog sistema i
6. antivirusna zaštita.²

S obzirom da su kontrole sigurnosti izuzetno kompleksne, revizor treba pažljivo da planira svoje aktivnosti kako ne bi zanemario neke od ključnih aspekata potencijalnih pretnji narušavanja sigurnosti sistema. Uobičajeno je da postoji standardni program za sticanje razumevanja funkcionisanja logičkih kontrola sigurnosti koji treba da obuhvati sve ono što je bitno da revizor zna o logičkoj sigurnosti sistema prilikom njenog vrednovanja.

8

8.3.2. Aplikativne kontrole

Kao što je već rečeno, integralni deo kontrolnog sistema koji je specifičan za okruženje kompjuterskih informacionih sistema, pored opštih i aplikativne kontrole. Dok se opšte kontrole odnose na celokupni ambijent u kome se kompjuterski sistem razvija i koristi, aplikativne kontrole i kontrole na nivou kompjuterskih programa.

"Aplikativne kontrole su dizajnirane tako da osiguraju da su sve transakcije odobrene od strane ovlašćenih osoba, da su u potpunosti i tačno obrađene i memorisane, da je integritet podataka u datotekama sačuvan i da su imovina i sa njom povezani dokumenti i zapisi zaštićeni od fizičkog gubitka, krađe ili neovlašćenih manipulacija."³

² Opširnije videti: Dejan Jakšić : Revizijske procedure za procenu kontrolnog rizika u okruženju kompjuterskih informacionih sistema, magistarska teza, Subotica, 2001.

³ Vincent M. O'Reilly et al: Montgomery's auditing, John Wiley&Sons, SAD, 1990., str.344

Aplikativne kontrole imaju za cilj da osiguraju efektivnost i efikasnost funkcionisanja kompjuterskog sistema, kao i potpunost, ta nost i sigurnost obrade podataka. Prema tradicionalnoj podeli, u osnovne aplikativne kontrole spadaju:

- kontrole unosa,
- kontrole obrade i
- kontrole izlaza.

Cilj revizora pri razmatranju aplikativnih kontrola je da proveriti da li aplikativne kontrole ostvaruju postavljene kontrolne ciljeve i, ukoliko je potrebno, da da preporuke za njihovo poboljšanje.

Da bi se postigli postavljeni kontrolni ciljevi, potrebno je da postoje zadovoljavajuće kontrole nad svim elementima sistema - unosom, obradom i izlazom. Ovi ciljevi odnose se na pouzdanost, integritet i raspoloživost zapisa koje kompjuterski sistem obrađuje.

Kontrole unosa. Današnji informacioni sistemi ne mogu tolerisati neta ne ulazne podatke. U tom smislu, nužno je da preduzeće formuliše i uvedu kontrole koje trebaju da spreče da pogrešni podaci uđu u kompjuterski sistem ili bar da otkriju i uklone ulazne greške i da sistemu povratiti narušeni integritet. Ove kontrole nazivaju se kontrole unosa.

Kontrole unosa trebaju biti dizajnirane tako da pruže razumno uveravanje da su podaci koji se unose radi obrade pravilno odobreni i konvertovani u mašinski-čitljivu formu. Njih ne treba posmatrati izolovano, kako od opštih tako ni od ostalih aplikativnih kontrola. Sve one u osnovi imaju istu svrhu i ponekad su komplementarne ili se pak efekti njihovih primena preklapaju.

Postoji mnoštvo raspoloživih sredstava i tehnika za unos podataka u kompjuterski sistem od strane operatera ili krajnjeg korisnika. Neki od najčešćih su: tastatura, monitor osjetljiv na dodir, učitavanje magnetnih zapisa, prepoznavanje karaktera pisanih magnetnim mastilom, optičko prepoznavanje karaktera, unos podataka glasom i preuzimanje podataka izvan sistema (npr. EDI). Bez obzira na to koji metod unosa klijent odabere, revizor treba da stekne sigurnost da je odabrani sistem unosa pouzdan i da pruža neophodnu podršku kontrolnoj funkciji menadžmenta.

Osiguranje kompletnosti ulaznih podataka nužno iziskuje kombinaciju nekoliko različitih kontrola unosa. U protivnom, ne može se računati na efikasnost kontrola i integritet podataka.

Najvažnije kontrole unosa podataka su:

- kontrole validnosti
- paketne kontrole
- provere pomoću kontrola cifre i
- kontrole verifikacije.⁴

Kontrole obrade. Kompjuterska obrada podataka predstavlja unutrašnju aktivnost kompjutera kojom se izvode operacije nad podacima putem programskih instrukcija. Greške koje mogu nastati pri obradi podataka vezuju se za pogrešna izražavanja, pogrešnu programsku logiku, korišćenje pogrešne datoteke ili pogrešnog zapisa u datoteci, automatsko izvršavanje transakcija koje nije u skladu sa politikom menadžmenta i dr.

Kontrole izlaza. Obradom podataka u kompjuterskom sistemu, ne iscrpljuje se mogućnost nastanka greški koje se u krajnjoj instanci mogu odraziti na finansijske izveštaje. Zbog toga preduzeće mora da uvede i kontrole izlaza. Kontrole izlaza treba da osiguraju ostvarenje dva ključna cilja:

- tačnost i kompletnosti izlaza i
- distribucije izlaza samo ovlašćenom osoblju.

⁴ Opširnije videti: Dejan Jakšić : Revizijske procedure...op. cit.

U cilju automatizacije poslovanja, preduze e može iskoristiti podatke u kompjuterskom sistemu tako što e ih direktno štampati na ra unovodstvene dokumente kao što su ek, faktura, narudžbenica, prijemnica i sl. Kao izlaz kompjuterskog sistema mogu se pojaviti i izveštaji sa poverljivim podacima kao, na primer, spiskovi sa zaradama zaposlenih ili spiskovi kupaca. Pristup svim ovim autputima od strane neovlaš enih lica može rezultirati gubitkom imovine ili odavanjem poslovnih tajni. Zato preduze e mora ustanoviti procedure za distribuciju autputa samo ovlaš enim osobama.

8.4. Primena kompjutera kao revizijskog alata

Predvi anja da e se ra unar sve eš e javljati kao revizijsko sredstvo proizilaze iz spoznaje njegovih karakteristika kao sredstva za procesiranje podataka i informacija. Njegove karakteristike kao što su brzina, preciznost, sposobnost masovnog ra unanja i mogu nost memorisanja obimnih skupova podataka to bez svake sumnje potvr uju. Osim toga, koriste i kompjuter, revizor može pristupiti kompjuterskim zapisima i generisati informacije koje mu u protivnom nisu dostupne. Tome još treba dodati i nepobitnu injenicu da je testiranje i revizija integralnih skupova podataka tako obimna aktivnost da je upotreba ra unara sa ekonomsko-troškovnog stanovišta najpovoljnija. Na osnovu svega izloženog jasno je da revizor može koriš enjem ra unara kao alata u znatnoj meri proširiti i produbiti kako intenzivnost, tako i efikasnost revizije. U tu svrhu su razvijene tehnike revizije uz pomo kompjutera.

Najzna ajnije tehnike revizije uz pomo kompjutera su:

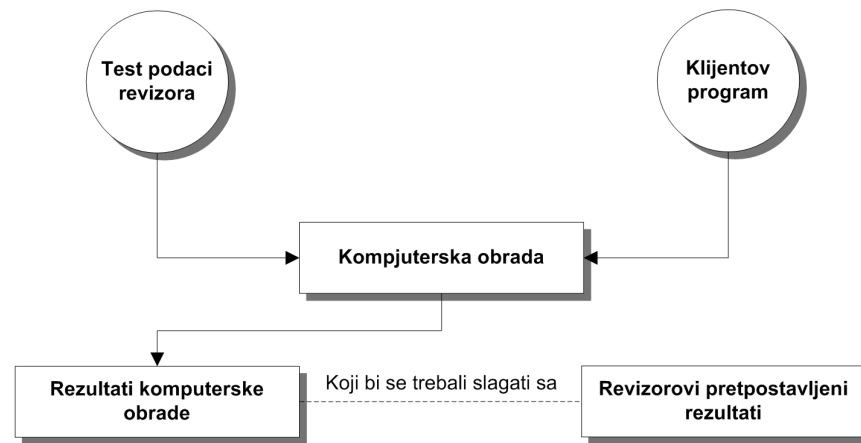
1. test podaci,
2. integrisani test podaci,
3. paralelna simulacija, i
4. onlajn revizijski monitor.

Neke od ovih tehnika, kao npr. test podaci stati ki proveravaju funkcionisanje kompjuterskog sistema (tj. programi se ne koriste od strane klijenta dok ih revizor testira). Druge tehnike, kao npr. paralelna simulacija testiraju funkcionisanje sistema dok se on koristi od strane klijenta.

1. Test podaci

Za realizaciju testiranja uz pomo test podataka, revizor mora kreirati izmišljene podatke koji e biti obra eni od strane klijentovog kompjuterskog sistema, pod nadzorom revizora. Test podaci trebaju da sadrže podatke za koje se o ekuje da budu obra eni od strane sistema, kao i podatke koje sistem treba da odbaci jer nisu u skladu sa kontrolnim procedurama. Recimo, kod obra una zarada, validan test podatak može biti realan broj asova efektivnog rada jednog radnika. Revizor želi da utvrdi da li se pravilno izra unava bruto zarada, obustave na zaradu (porezi i doprinosi) i preostali neto iznos zarade. Unos test podataka sa greškom bio bi pokušaj dodavanja nepostoje eg radnika na platni spisak ili, recimo, radnika sa nerealno velikim brojem radnih asova. Za podatke sa greškom revizor o ekuje od kompjuterskog sistema da javi nepravilnost i onemogu i unos.

Prikaz 42.
Test podaci

Postupci vezani za test podatke su slede i:

1. pregleda se dokumentacija klijenta i utvrđuju njegove interne kontrole,
2. kreiraju se simulirane transakcije, uključujući i primere pogrešnih kako bi se testirale identifikovane interne kontrole,
3. simulirane transakcije se unose na revizorove radne papire zajedno sa pretpostavljenim kompjuterskim rezultatima,
4. simulirane transakcije se obrađuju od strane kompjuterskog programa, a dobijeni rezultati se upoređuju sa prethodno pripremljenim (očekivanim).

U praksi se može desiti da revizoru od strane klijenta bude podmetnut program koji dobro funkcioniše, ali da to nije onaj program koji klijent koristi u toku godine. Revizor i ovakvu mogućnost mora imati u vidu. Stoga je neophodno preventivno preduzeti određene mere opreza kao što je, na primer, iznenadno testiranje. Međutim, problem iznenadnog izvođenja tehnike test podataka je u tome što ova tehnika zahteva dosta vremena, a klijent se nenajavljeno prekida u izvršavanju svakodnevnih poslova obrade transakcija. Jedno od mogućih rešenja je da se pri iznenadnoj poseti iskopiraju programi klijenta (što iziskuje minimalno vreme), a pri nekoj od narednih poseta, kada klijentu to više odgovara, izvrši testiranje upotrebom test podataka. Ovako dobijeni rezultati se upoređuju sa rezultatima prethodno iskopiranog programa. Time se istovremeno potvrđuju i ispravnost obrade transakcija i korišćenje istovetne verzije programa.

I pored niza pogodnosti, testiranje primenom test podataka ima i ograničenja. Neka od njih su:

- uspešni rezultati test podataka ne znače neminovno da su interne kontrole efektivne, jer se test podacima ne mogu obuhvatiti sve greške koje se mogu javiti u kompjuterskom sistemu,
- i pored svih mera predostrožnosti, revizor ne može biti siguran da li je program koji testira baš onaj koji klijent svakodnevno koristi (npr. kod ad-hok izmene programa tj. izvođenja ilegalne transakcije i vraćanja programa u prethodno stanje),
- za kreiranje test podataka je potrebno mnogo vremena, jer se test podacima moraju specijalno pripremati za svaku aplikaciju, što nužno izaziva i povećane troškove.

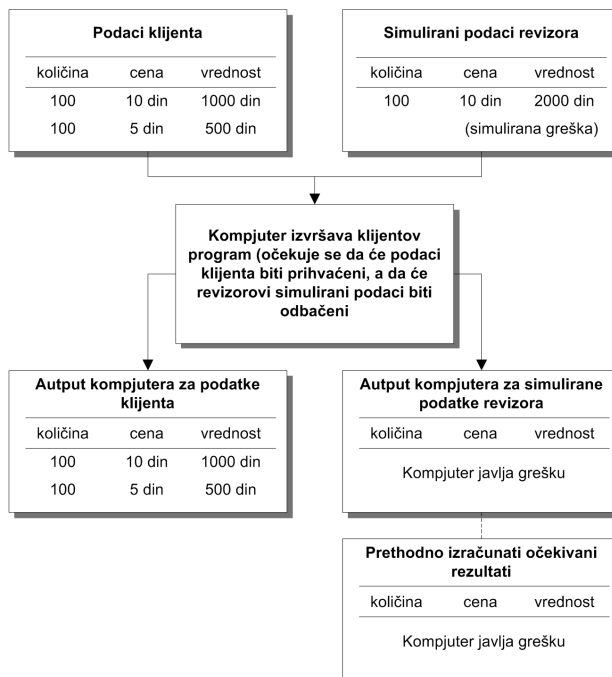
2. Integrisani test podaci

Integrisani test podaci predstavljaju varijaciju tehnike test podataka. Razlika je u tome što se, umesto provere funkcionisanja kompjuterskog informacionog sistema klijenta dok ga klijent ne koristi,

kod primene integrisanih test podataka simulirani podaci pridodaju pravim podacima radi zajedni ke obrade. Kao i kod test podataka, dobijeni kompjuterski rezultati se upore uju sa prethodno izra unatim, o ekivanim rezultatima. Da bi se izbegla kontaminacija stvarnih podataka klijenta, potrebno je osmisliti sistem razdvajanja i razlikovanja simuliranih podataka, kako bi se oni mogli ukloniti iz kompjuterskog sistema klijenta po završetku testiranja.

Prednost primene integrisanih test podataka je u tome što omogu uju revizoru da testira obradu podataka u stvarnim uslovima rada. Isto tako, pogodnost je i što kompjuter klijenta nije u potpunosti imobilisan u obavljanju svakodnevnih poslova za vreme dok se testiranje vrši (kao što je to slu aj kod tehnike test podataka).

Prikaz 43.
Integrisani test podaci

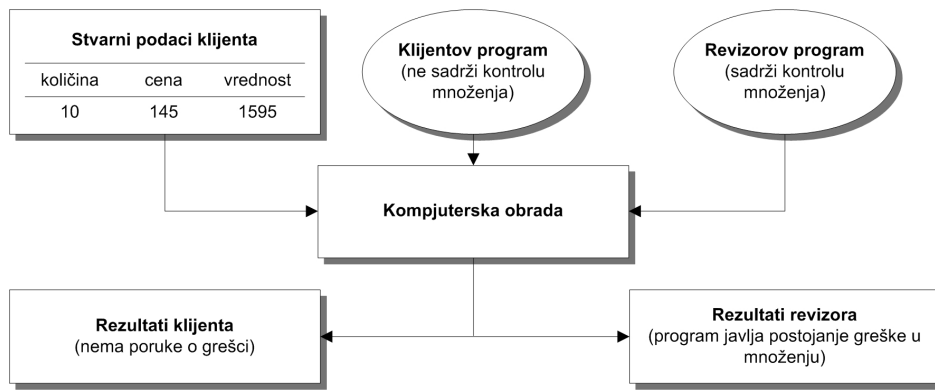

3. Paralelna simulacija

Za razliku od test podataka i integrisanih test podataka gde revizor vrši testiranje pomo u simuliranih podataka, u paralelnoj simulaciji revizor koristi stvarne podatke. U paralelnoj simulaciji stvarni podaci se obra uju i klijentovim i revizorovim programom, a zatim se dobijeni rezultati me usobno upore uju radi otkrivanja razlika.

Prednost primene paralelne simulacije je u tome što revizijski programi mogu koristiti dodatne kontrole (kod test podataka revizor se mora ograni iti samo na kontrole u klijentovom programu). Zna-ajan nedostatak paralelne simulacije leži u visokom trošku pisanja jedinstvenih programa za svaku reviziju. Revizor, me utim, može koristiti univerzalne programe (delimi no prilago ene) za paralelnu simulaciju koje e koristiti za one procedure koje se ponavljaju u svakoj reviziji. Paralelna simulacija može biti izuzetno korisna za proveru izra unavanja amortizacije, kamate, poreza, visine odbitaka od zarada zaposlenih i dr.

Prikaz 44.
Paralelna
simulacija

4. Onlajn revizijski monitor

Test podaci, integrisani test podaci i paralelna simulacija mogu biti najbolja alternativa kada se vrši testiranje kontrola u sistemima u kojima se unos i obrada podataka vrše u paketnom obliku.⁵ Međutim, sistemi onlajn unosa i obrade u realnom vremenu (OLRT sistemi)⁶ zasnivaju se na drugačijim principima, principima koji zahtevaju specifične oblike testiranja. Test tehnika koja je razvijena za testiranje upravo ovih sistema naziva se onlajn revizijski monitor. Ona obezbeđuje konstantno prisustvo revizora u obradi transakcija kroz ugradnju revizorskog programskog koda u klijentove programe za obradu transakcija. Revizorov kod je prisutan tokom cele godine ili bar u nekom dužem vremenskom periodu. Njegovo zadatka je da prati transakcije koje ulaze u kompjuterski sistem i da vrši uzorkovanje u nepravilnim intervalima. Kriterijum za selekciju transakcija varira u zavisnosti od revizijskog plana.

U cilju integracije revizijskog koda u OLRT sistem, kompjuterski programi klijenta - operativni i aplikativni - moraju predvideti tačke u programu u kojima se revizijski kod može nesmetano priključiti. O tome se mora voditi računa na vreme (najbolje je, ukoliko je moguće, u toku razvoja programa klijenta). Tačke u programu klijenta u kojima je moguće realizovati integraciju revizijskih programskih modula u normalne procesne aktivnosti klijenta zovu se revizijske udice.

Primena revizijskih modula treba omogućiti revizoru da selektuje one transakcije koje su interesantne za reviziju, kao što su transakcije određene vrste ili transakcije sa neuobičajenim vrednostima (vrednostima iznad ili ispod neke zadate vrednosti). Recimo, klijent je informisao revizora da njegova nova unovodstvena politika zabranjuje davanje proizvoda na odloženo plaćanje preduzeće koje ima koja imaju neizmirene obaveze koje su starije od 90 dana, i da se preduzeće u svome radu toga striktno pridržava.

Za snimanje realnog stanja, revizor može koristiti onlajn revizijski monitor što podrazumeva sledeće korake:

1. Pri unosu transakcije u sistem klijenta, vrše se uobičajene kontrolne procedure.
2. Nakon unosa, program klijenta dolazi do tačke (revizijske udice) u kojoj se kontrola rada programa prenosi na revizijski modul. U našem primeru, instrukcijama revizijskog modula, a na osnovu šifre kupca, vrši se pretraga baze podataka kako bi se utvrdilo da li kupac ima obaveze prema preduzeću koje su starije od 90 dana.
3. Ukoliko se otkriju transakcije koje zadovoljavaju zadati kriterijum, izvršava se neka od pret-

⁵ Paketni (batch) unos i obrada - Unos i obrada transakcija vrši se periodično (Zbirno se unose i obrađuju sve transakcije koje su nastale u određenoj periodu, npr. unos podataka sa izvoda žiro-računa, obrada unara jednom mesečno i sl.)

⁶ Onlajn unos i obrada u realnom vremenu - Transakcije se unose i obrađuju u momentu njihovog nastanka (npr. evidentiranje prodaje u prodavnicu uz pomoć POS terminala)

hodno programiranih revizijskih metoda. Dve najznačajnije revizijske metode koje se mogu koristiti u onlajn revizijskom monitoru su:

- a. kreiranje revizijskog loga i
- b. obeležavanje transakcija.

Kreiranje revizijskog loga. Kod ove metode, identifikovane transakcije ili događaji se zapisuju u poseban fajl koji je pod kontrolom revizora (revizijski log). Revizor može kasnije odštampati log. Na podacima iz loga mogu se vršiti različite tehnike analize i testiranja.

Obeležavanje transakcija. Obeležavanje transakcija podrazumeva viši nivo automatizacije testiranja nego što se to postiže kreiranjem revizijskog loga. Ovom metodom se selektovana transakcija markira dodavanjem indikatora (oznake). Prisustvo oznake omogućuje praćenje transakcije kroz dalju obradu od strane sistema. Sistem je programiran tako da krije zapis ili štampani izveštaj o nastavku procesiranja transakcija. U našem primeru, to bi značilo da se podaci o narudžbi kupca koji ima obaveze starije od 90 dana obeležavaju i za njih se prati dalji proces obrade. Revizor želi da vidi šta se sa porudžbinom kupca desilo - da li je klijent uopšte dobio kupac ima neizmirene obaveze pa narudžba nije nikad izvršena ili je preduzeće odstupilo od svoje računovodstvene politike i datom kupcu izašlo u susret.

4. Po izvršenju instrukcija revizijskog modula, kontrola rada se vraća a programu klijenta koji nastavlja normalno procesiranje od mesta gde je stao.

Onlajn revizijski monitor ima brojne prednosti. Kao prvo, može se koristiti u radu na sistemima koji procesiraju transakcije neposredno po njihovom nastanku. Kao drugo, monitor se može koristiti, a da pri tome nisu narušene normalne procesne rutine klijenta. Nedostatak ovog pristupa može doći i do izražaja ako klijent sazna koje transakcije su predmet interesovanja revizora. On tada može prilagoditi svoje ponašanje i izbavi otkrivanje nepravilnosti. Zato informacija o kriterijumima selekcije transakcija predstavlja poslovnu tajnu i od revizora se očekuje da se prema njoj odnosi sa dužnom pažnjom.

8

8.5. Revizorski softverski paketi

U savremenim uslovima uz podršku informacionih tehnologija najveći deo revizorskog ispitivanja izvodi se korišćenjem softvera za reviziju bilo da se on realizuje na klijentovom ili vlastitom računaru. Efikasnost revizije uz takvu podršku je visoko povećana, a omogućuje i revizoru da testira glavne datoteke, uputstva za korišćenje datoteka, istorijske podatke i pojedina na knjiženja, tj. omogućuje mu da testira sve podatke pohranjene u računaru.

Generalizovani revizorski softver efikasno služi u:

- planiranju revizije, upravljanju procesom revizije,
- kontroli osoblja koje izvodi reviziju,
- kreiranju testova,
- izvođenju analitičkih procedura,
- dokumentovanju obavljene aktivnosti u reviziji, tako u principu može softverska sredstva koristiti za izvođenje testova.

Savremeni revizorski softveri projektovani su za obradu, sumiranje, razvrstavanje, poređenje podataka i izradu specifikacija za potrebu formiranja revizorskog mišljenja.

U svetu gde je revizija razvijena u pravilu je najintenzivnija implementacija informacionih tehnologija. Revizija ne zaostaje u primeni novih dostignuća. Već je razvijeno i praktično funkcioniše više softvera za reviziju (ACL, IDEA i dr.).

Mnoge revizorske firme u svetu su razvile programe za testiranje valjanosti klijentovih programa, kao i za izvođenje brojnih revizorskih procedura. Ovakvi softveri za reviziju su pogodni za upotrebu u različitim kompjuterskim sistemima. Generalizovani revizorski softver može biti usmeren da izvodi operacije procesiranja jednake onima koje izvodi klijentov sistem obrade podataka. Ukoliko su rezultati procesiranja i revizorskog softvera i klijentovih programa identični, može se zaključiti da klijent nema nepravilnosti u procesiranju.

Revizorski softver najviše se koristi za pretraživanje podataka klijenta koji su revizoru neophodni za testiranje. U izvođenju ovih funkcija programi revizije pretražuju podatke u klijentovim datotekama udovoljavajući različitim zadacima revizije. Ovi softveri se koriste za:

a. Ispitivanje klijentovih knjiženja po pitanju kvaliteta, potpunosti i sigurnosti

U reviziji manuelnih sistema, revizori ispituju kvalitet, pouzdanost i sigurnost klijentovih zapisa, putem vizuelnih opservacija. U elektronskim sistemima revizori ne mogu imati fizički kontakt sa kompjuterskim knjiženjima, pa se softver za reviziju koristi da pregleda klijentove datoteke od interesa za reviziju. Na primer, razni potraživanja se mogu pregledati ispitivanjem salda.

b. Preformatiranje podataka i izvođenje analiza

Revizorski softverski paketi mogu se koristiti za preformulisanje podataka klijentovih datoteka u format koji je pogodniji revizorima. Podaci klijentovih datoteka mogu se štampati u formatu koji odgovara radnim papirima revizije. Uz to je moguće izvoditi analitičke procedure raznih razina unovodstvenih stavki.

v. Biranje uzorka za reviziju

Uzorci mogu biti izabrani iz klijentovih datoteka nasumice, ili nekim drugim kriterijumom specificiranom od strane revizora. Uzorak podrazumeva deo populacije i kao takav treba da je reprezentativan, odnosno da takav treba da je reprezentativan, odnosno da odražava karakteristike populacije koju predstavlja. Izbor takvog uzorka je jednostavan ali istovremeno i testiran sa stanovišta njegovih obeležja.

g. Poređenje podataka odvojenih datoteka

Kada su isti podaci sadržani u dve ili više datoteka programi revizije upoređuju takve podatke u odvojenim datotekama, i identifikuju sva eventualna odstupanja. Npr. promene na računima unovodstvenih potraživanja u jednom vremenskom periodu mogu se porediti sa promenama na žiro-računima i datotekama u kojima se ažurira prodaja.

Primena novih revizorskih softvera eliminiše najveći deo poslova ispitivanja kontrolnih procedura i razvijanje pojedinačnih računarskih programa. Za korišćenje revizorskog softvera potrebno je odgovarajuće znanje revizora iz oblasti informacionih i telekomunikacionih tehnologija, ali i saradnja sa klijentovim osobljem. Primena revizorskog softvera ne sme potisnuti u drugi plan suštinu, ciljeve revizije niti kompetentnost revizora vezanu za računovodstvo i reviziju. Znanje iz informacionih oblasti treba shvatiti u smislu održavanja kompetentnosti.

Implementacija informacionih i telekomunikacionih tehnologija navela je Međunarodnu federaciju računovodstva odnosno Odbor za Međunarodne standarde revizije i uveravanja (IAASB) da objavi revizorski standard Revizija u okruženju kompjuterskih informacionih sistema (Revizija u KIS-okruženju), kao i brojna Saopštenja o međunarodnoj praksi revizije.

---

⁷ Detaljnije vidi mr Branko Krsmanovi : Revizorsko ispitivanje ... op. cit.

Pitanja za proveru znanja:

1. Šta je kompjuterski informacioni sistema?
2. Na koji na in informacione i telekomunikacione tehnologije uti u na reviziju finansijskih izveštaja?
3. Koje su prednosti, a koji nedostaci primene informacionih i telekomunikacionih tehnologija?
4. Kada se informacione tehnologije javljaju kao objekt, a kada kada instrument revizije?
5. Koje su specifi nosti sistema internih kontrola u kompjuterskom okruženju?
6. Koja je razlika izme u opštih i aplikativnih kontrola?
7. Koje opšte kontrole postoje i koje su njihove osnovne karakteristike?
8. Koje aplikativne kontrole postoje i koje su njihove osnovne karakteristike?
9. Koje vrste revizijskih tehnika uz pomo kompjutera postoje? Po emu se ove tehnike karakterišu i me usobno razlikuju?
10. Šta je generalizovani revizijski softver? Koja je njegova namena?

Ako smatrate da je navedena tvrdnja ta na odgovorite slovom T (ta no), u protivnom odgovorite slovom N (nije ta no).

1. Ciljevi internih kontrola u kompjuterskom sistemu razlikuju se u odnosu na ciljeve manuelnih sistema.
2. Opšte i aplikativne kontrole su kontrole koje sprovodi revizor da bi testirao kompjuterski sistem klijenta.
3. Aplikativne kontrole su dizajnirane tako da obezbede razumnu garanciju da su unos, obrada i izveštavanje o podacima od strane kompjuterskog sistema pravilno izvedeni.
4. Metodologija za pravljenje dijagrama toka u kompjuterskom sistemu je konceptijski razli ita od one kod manualnog sistema.
5. Generalizovani revizijski softver je primenljiv samo za suštinsko testiranje.
6. Koriš enje test podataka zasniva se na kriteranju fiktivnih podataka i njihovom testiranju uz pomo kompjuterskog programa revizora u cilju upore enja sa stvarnim podacima klijenta.
7. Klju na razlika izme u koriš enja integrisanih test podataka i paralelne simulacije je u tome što se kod paralelne simulacije koristi klijentov kompjuterski program, dok se kod integrisanih test podataka koristi revizorski kompjuterski program.
8. Jedna od glavnih prednosti koriš enja generalizovanog revizijskog softvera je u tome što revizor može koristiti isti program u više razli itih angažmana.
9. Revizor koristi generalizovani revizijski softver za itanje i testiranje klijentovih procesa uz upotrebu ulaznih podataka koje razvija revizor.

Odgovori: 1. N 2. N 3. T 4. N 5. N 6. N 7. N 8. T 9. N

Zaokružite odgovor(e) za koje smatrate da su ta ni.

1. Kada vrši "reviziju oko kompjutera", revizor se fokusira na izvorne dokumente i
  - a. test podatke
  - b. kompjutersko procesiranje

- c. tehnike usaglašavanja
  - d. izlazne podatke iz kompjuterskog sistema
2. U "reviziji kroz kompjuter" test podaci se koriste od strane revizora u cilju testiranja:
    - a. ta nosti ulaznih podataka
    - b. distribucije kompjuterskog autputa
    - c. procedura koje izvodi kompjuterski program
    - d. normalnosti distribucije test podataka
  3. Koja od slede ih re enica odslikava prednost koriš enja generalizovanog revizijskog softvera?
    - a. svi generalizovani revizijski softveri pisani su u istom programskom jeziku
    - b. mogu biti koriš eni na razli itim kompjuterima i na razli itim formatima datoteka
    - c. nije potrebno vršiti proveru funkcionisanja opštih i aplikativnih kontrola
    - d. nije potrebno izvoditi kontrolne i suštinske testove
  4. Koji od slede ih problema nije karakteristi an za primenu tehnike integrisanih test podataka:
    - a. uspešnost tehnike zavisi od nesvesnosti osoblja klijenta da se vrši testiranje
    - b. teško je dizajnirati test podatke koji e uzeti u obzir sve mogu e razli itosti u transakcijama
    - c. test podaci se mogu pomešati sa stvarnim podacima klijenta što može prouzrokovati operativne probleme klijentu
    - d. revizoru je teško da dizajnira kompjuterski program koji se koristi sa integrisanim test podacima, a koji simulira aktivnosti kompjuterskog programa klijenta.
  5. Za koju od slede ih procedura revizije se ne može uspešno koristiti generalizovani revizijski softver:
    - a. traganje za potraživanjima od kupaca koja imaju potražni saldo
    - b. utvr ivanje potrebe za umanjnjem vrednosti zaliha zbog njihovog ošte enja
    - c. izvor kupaca za slanje potvrđivanja
    - d. izlistavanje neuobi ajeno velikih vrednosti zaliha.
  6. Kada koristi kompjuter za testiranje klijentovih opštih kontrola, revizijska procedura koja e dati najbolje rezultatesa stanovišta vremena i troškova u testiranju identifikacije i kontrole koriš enja lozinki je:
    - a. revizor e pokušati da se prijavi u sistem koriš enjem pogrešne identifikacije i lozinke
    - b. revizor e napisati kompjuterski program koji simulira logiku kontrola pristupa od strane klijentovog programa
    - c. revizor e odabrati uzorak obra enih transakcija i proveriti da li su transakcije pravilno autorizovane
    - d. revizor e zahtevati izjave zaposlenih u kojima oni potvr uju da sistem identifikacije i lozinki funkcioniše

Odgovori: 1. d 2. c 3. b 4. d 5. b 6. a

Popunite praznine.

1. Kada kompjuter izvodi ra unovodstvene poslove iza kojih ne ostaje vidljiv trag dokaza, revizor mora da koristi_____.
2. Test podaci su_____ (stvarni/fiktivni) podaci, kreirani od strane _____ (revizora/klijenta) koji se koriste za testiranje_____ (revizorovih/klijentovih) kompjuterskih programa.
3. _____ je tehnika revizije uz pomo kompjutera u kojoj revizor koristi fiktivne podatke i obra uje ih zajedno sa stvarnim podacima u cilju testiranja kompjuterskog programa klijenta.
4. Gotovi kompjuterski programi koji itaju klijentove podatke, obra uju ih, izvode revizijske procedure i od revizora zahtevaju malo kompjuterskog znanja za koriš enje nazivaju se _____.
5. Klju na razlika izme u test podataka i paralelne simulacije je u tome što se kod test podataka koriste _____ ulazni podaci, dok se paralelna simulacija zahteva koriš enje _____ ulaznih podataka.

Odgovori: 1. tehnike revizije uz pomo kompjutera 2. fiktivni / revizora / klijentovih 3. integrisali test podaci 4. generalizovani revizijski softver 5. fiktivni / klijentovih stvarnih

---

Primena uzorka u reviziji

Revizija finansijskih izveštaja, kako smo prethodno ukazali, bazira se na istraživanju dokaza na osnovu kojih revizor izražava mišljenje. Revizorsko mišljenje je uverenje revizora o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenim standardima. Za sakupljanje dokaza na osnovu kojih se formira mišljenje revizora koristi se više metoda među kojima je najvažnije uzorkovanje.

Uzorkovanje je ispitivanje manje od 100% jedinica koje sačinjavaju revizijsku populaciju, a zasnovano je na premisi da je uzorak dovoljno reprezentativan da pruži validne i pouzdane zaključke bez testiranja celokupne populacije. Revizorska populacija se sastoji od svih stavki u okviru jedne grupe transakcija kao što je npr. nabavka u jednom periodu ili stanje zaliha materijala u istom periodu.

Plan revizijskog uzorkovanja (tj. procedure kojima se koristi revizor da bi postigao aplikaciju uzorkovanja) pomaže revizoru u formiranju zaključaka o jednoj ili više karakteristika određene kontrole, transakcije ili pojedina računovodstvenih jedinica. Plan revizijskog uzorkovanja, zavisi od toga da li revizor izvodi kontrolne testove ili suštinske testove. Kao što je rečeno, kontrolni testovi su dizajnirani za prikupljanje dokaza o tome da li interne kontrole klijenta funkcionišu u skladu sa računovodstvenim standardima. Ovo uzorkovanje se naziva atributivno. Atributivno uzorkovanje se koristi za testiranje devijacija, u smislu odstupanja od propisanih kontrolnih procedura.

Uzorci u suštinskim testovima salda nazivaju se uzorkovanjem varijabli i koristi se za donošenje zaključaka o populaciji u obliku nominalnog finansijskog iskaza.

Primena uzoraka¹ u reviziji determiniše pojavu rizika revizije koja se manifestuje (izražava) u činjenici da revizor ne otkrije grešku iako ona postoji. Greška ne može biti otkrivena zato što izabrani uzorak ne uključuje revizora na takav zaključak, jer se u uzorku takva nije pojavila. Revizor uzorkovanjem treba da sakupi dovoljno kompetentnih dokaza na osnovu kojih dobija razumnu osnovu za formiranje mišljenja. To znači i da izabrani uzorak mora biti reprezentativan, a u slučaju odstupanja značajna (karakteristična za populaciju).

Ako su neophodne "apsolutne" osnove za formiranje mišljenja, mora se ispitati celokupna populacija umesto uzorka, što za reviziju izaziva previsoke troškove. I pored toga, rizik revizije se ne može totalno eliminisati stopostotnim istraživanjem, jer rizici koji nisu povezani sa uzorkovanjem i dalje postoje.

Rizik da se materijalne greške ili nepravilnosti mogu pojaviti i ostati neotkrivene proizilazi iz:

Rizika uzorkovanja, tj. rizik zahvaljujući primeni uzorkovanja.

Rizika neuzorkovanja, tj. rizik koji dolazi od faktora koji nisu vezani za uzorkovanje.

---

¹ Međunarodni standardi revizije problematiku primene uzoraka u reviziji obradili su u standardu "Revizorsko uzorkovanje i drugi postupci provere". Detaljnije vidi: Međunarodni standardi revizije...op. cit., str. 192-199

"Rizik uzorkovanja proizilazi iz mogu nosti da zaklju ak revizora, zasnovan na uzorku, može biti razli it od zaklju ka do koga bi se došlo da je ukupna populcija bila predmet istih postupaka revizije."² Rizik uzorkovanja polazi od injenice da izabrani uzorak revizije ne e biti reprezentativan za testiranu populaciju. To zna i da uzorak može sadržavati disproporcionalno više ili manje kontrolnih devijacija ili finansijskih odstupanja. Rizik uzorkovanja može se umanjiti jednostavno pove anjem veli ine uzorka. Rizik uzorkovanja varira inverzno veli ini uzoraka. Što je ve i uzorak, manji je rizik uzorkovanja. Odnos je prili no logi an, jer ako se veli ina uzorka pove ava do te mere da uklju uje sve stavke populacije, onda nema uzorkovanja, pa tako ni rizika uzorkovanja.

"Rizik neuzorkovanja proizilazi iz faktora zbog kojih revizor izvla i pogrešan zaklju ak iz bilo kog razloga koji nije vezan za veli inu uzorka."³ Rizik neuzorkovanja uklju uje sve aspekte rizika revizije koji nisu proizašli iz uzorkovanja. Takav rizik može rezultirati iz grešaka osoblja, kao što su neuspeh u otkrivanju grešaka koje su sadržane u okviru uzorka stavki ili kada se previde ili pogrešno interpretiraju otkrivene greške. Nekoliko faktora može uticati na smanjenje rizika neuzorkovanja, a to su prvenstveno ispravno planiranje i superviziju i efikasne kontrole kvaliteta na nivou cele firme.

Kod kontrolnih testova posebno su važna dva aspekta rizika uzorkovanja testova kontrole:

- rizik premalog oslanjanja na strukturu interne kontrole,
- rizik prevelikog oslanjanja na strukturu interne kontrole.

Nedovoljno oslanjanje na strukturu interne kontrole pojavljuje u slu aju izbora nereprezentativnog uzorka, npr. revizor proceni stopu devijacije 4%, ali je spreman da prihvati samo 3%. Stvarna (ali zbog nereprezentativnog uzorkovanja nepoznata, aproksimativna) stopa devijacije koja se odnosi na populaciju je 2%. U ovom slu aju, revizor e verovatno zaklju iti da kontrola nije efikasna pa e tako proceniti viši nivo kontrolnog rizika pri odre ivanju prirode, vremenskog okvira i obima pomo nih testova zato što uzorak ukazuje na ve u stopu devijacije (4%) nego što je revizor spreman da toleriše (3%). Revizor e se premalo osloniti na internu kontrolu gde je stvarna stopa devijacije (2%) manja od one koju je on odredio da može tolerisati (3%).

Rizik prevelikog oslanjanja na interne kontrole je suprotno nedovoljnom oslanjanju to je rizik da uzorak ne podržava revizorov planirani stepen oslanjanja na kontrolu, kada bez znanja revizora, stvarna stopa devijacije ne opravdava to oslanjanje.

Rizik nedovoljnog oslanjanja se odnosi na efikasnost revizije, a rizik prevelikog oslanjanja se odnosi na efektivnost revizije. Nedovoljno oslanjanje rezultira neefikasnoš u, jer kada revizor zaklju i da kontrola nije efikasna pa je prema tome kontrolni rizik visok, obi no postavlja niži prihvatljiv rizik detekcije i proširuje obim suštinskih testova da bi kompenzirao opaženi nedostatak u kontroli.

Preveliko oslanjanje rezultira neefektivnoš u, jer se obim suštinskih testova ograni ava zbog pretpostavke da je kontrola efektivna i kontrolni rizik nizak. Tako, suštinski testovi mogu biti neefektivni pri otkrivanju materijalnih pogrešnih iznosa.

Rizik uzorkovanja, a naro ito rizik preteranog oslanjanja, ne može se eliminisati, ali se može kontrolisati.

9.1. Statisti ko i nestatisti ko uzorkovanje

Planovi statisti kog uzorkovanja se zasnivaju na zakonima verovatno e. Oni su pomo revizoru u dizajniranju efikasnog uzorka i pri vrednovanju rezultata. Planovi nestatisti kog uzorkovanja se

² Prema: Me unarodni standardi revizije...op. cit. str. 566.

³ Prema: Me unarodni standardi revizije... op. cit. str. 567.

oslanjanju isključivo na subjektivan sud pri određivanju veličine uzorka i vrednovanju rezultata. Ispravno dizajnirana aplikacija nestatističkog uzorkovanja može da obezbedi rezultate efektivne kao one dobijene aplikacijom ispravno dizajniranog statističkog uzorkovanja. Razlika je u tome što statističko uzorkovanje dopušta revizoru merenja rizika uzorkovanja tj. planovi statističkog uzorkovanja mere rizik u smislu da li je uzorak reprezentativan za populaciju. Planovi nestatističkog uzorkovanja to ne obezbeđuju.

Izbor izmeđ u statističkog i nestatističkog plana uzorkovanja je pre svega zasnovan na revizorovoj proceni relativnih troškova i koristi.

Iako nestatističko uzorkovanje ne meri rizik uzorkovanja, može pružiti rezultate jednako efektivne kao što ih pruža statistički plan, i revizor ih često koristi kada troškovi generisanja statističkog uzorka premašuju koristi.

Uopšte, koraci plana nestatističkog uzorkovanja su isti kao i kod statističkog plana - ali revizorov pristup se ne vodi statističkom teorijom, nego iskustvom, ranijim znanjem i tekućim informacijama o klijentu.

Revizor precizno razmatra parametre kada određuje veličinu nestatističkog uzorka isto kao kad kalkuliše veličinu statističkog uzorka: rizik preteranog oslanjanja i stopu devijacije populacije. Međutim, kod nestatističkog uzorkovanja, parametri se mogu izraziti relativnim pojmovima, kao što su nizak, srednji, visok i slično. Prilikom određivanja veličine uzorka revizor razmatra uticaj na veličinu uzorka povećanjem ili smanjivanjem prihvatljivog rizika preteranog oslanjanja i otkivanu stopu koja se može tolerisati.

Alternativno, kod nestatističkog uzorkovanja, revizor može subjektivno kvantificirati svaki parametar populacije i onda koristiti standardne tablice da bi odredio veličinu uzorka. Kalkulisana veličina uzorka bi se onda mogla koristiti ili odbaciti na osnovu revizorovog ponovnog razmatranja svakog parametra i rizika uzorkovanja.

Kao i kod statističkog uzorkovanja, jedinice se mogu selektirati korišćenjem uzorkovanja nasumice ili sistematskim uzorkovanjem, od kojih svaki postiže popravljano verovatnoće selektiranja reprezentativnih stavki uzorka. Na raspolaganju su još dva metoda selekcije: blok uzorkovanja i slučajno uzorkovanje, od kojih svaki zahteva posebnu revizorovu pažnju, kao što je rečeno ranije.

Pošto nestatistički planovi uzorkovanja ne pružaju ocene rizika uzorkovanja, revizor svojim sudom mora odrediti da li razlika izmeđ u njegove stope devijacije koja se može tolerisati i procenjene stope devijacije populacije izazivati rizik uzorkovanja.

Pretpostavimo da se revizor tolerisati 8% devijacija, a uočeno je 3 devijacije u uzorku od 50 stavki. U ovom slučaju, procenjena stopa devijacije populacije je stopa devijacije uzorka od 6%. Pošto je stopa devijacije koja se može tolerisati 8%, revizor je suočen sa odlukom da li je 2% (8-6) prihvatljiv (adekvatan) rizik uzorkovanja.

Statističke procedure u uzorkovanju nazivaju se "planovi uzorkovanja". Uzorkovanje u reviziji se koristi u proceni različitih karakteristika populacije. Sve te procene se mogu posmatrati kao procena stope pojavljivanja određene karakteristike (atributi) ili kao procena novčanane (numeričke) vrednosti (promenljive). Uzorkovanje atributa se koristi u testiranju procedura interne kontrole gde je primarni cilj revizora da ceni devijaciju (odstupanje) od propisane procedure.

Uzorkovanje numeričke vrednosti se koristi u proceni novčananih vrednosti npr. salda računa.

9.2. Definisavanje populacije

Svaka analiza zasnovana na uzorcima ili reprezentativna analiza predstavlja područje statistike kao nauke i prakse na kome se javlja i primenjuje celokupan sistem metoda i pokazatelja. Analizom

potpunog posmatranja pojava dolazi se do visokog stepena ta nosti informacija. Takav pristup analizi, zbog velikog broja pojava, postoje trom i skup.

Metodom nepotpune selekcije podataka želi se dobiti što realnija procena karakteristika populacije. To je uostalom osnovni princip statistike koje proučava zakonomernost varijacija obeležja u velikom broju jedinica.

Zadatak reprezentativnog metoda posmatranja je da postigne dovoljan stepen ta nosti i naučnu ta nosti dobijenih rezultata uz optimalne uslove brzine i ekonomičnosti.

Zbog toga je ... "zaključivanje u okviru analize na osnovi uzoraka ustvari procenjivanje pojedinih karakteristika posmatranih pojava, a ne izražavanje tih karakteristika, kako je bio slučaj potpunog posmatranja i pribiranja".⁴

Statistička kategorija koja je predmet analize definisana je kao masovna pojava ili populacija. To je skup višeg reda iz koga se izvodi skup nižeg reda. Niži skup je uzorak koji je dobijen po određenim strogo utvrđenim principima. Svaki uzorak bez obzira na koji način se dobija mora da bude reprezentativan tj. da u dovoljnoj meri bude sličan svom osnovnom skupu odnosno populaciji. On nikada ne može da bude po svim karakteristikama identičan osnovnom skupu sve dok se javljaju manja i veća odstupanja. Zbog toga se i kaže na osnovu uzorka sa manjom ili većom pouzdanošću u procenjuju se karakteristike populacije.

Kod uzorkovanja, populacija se sastoji od svih stavki koje sačinjavaju grupu transakcija, i rezultati uzorka se mogu odnositi jedino na populaciju iz koje je uzorak izabran. Ako je revizorov cilj testiranje kontrole koja obezbeđuje da su ispostavljeni radnici za svu isporu robu, onda populaciju treba definisati kao sva dokumenta vezana za isporuku robe u određenom periodu, ali ne samo radnici. U slučaju definisanja populacije za sve radnike izdate za vreme određenog perioda, zanemarila bi se isporuka robe za koju još nije izdat radnik, a namera je testa da to otkrije.

Testovi kontrole izvode se i u toku angažmana, što bi kod klijenta trebalo završiti pre početka završne revizije. Izvođenje kontrolnih testova pre završetka godine, daje dodatni problem za reviziju, jer revizor mora doći do zaključaka o celovitoj populaciji koju obuhvata završni izveštaj. Kada se testovi izvode ranije, revizor može definisati populaciju koja uključuje transakcije do 31. decembra.

Alternativno, revizor može odlučiti da definiše populaciju koja uključuje transakcije do ranijeg datuma, a onda uzeti u razmatranje da li su potrebni dodatni testovi za preostali period, što zavisi od:

1. rezultata ranijih testova,
2. odgovora rukovodstva na upite o preostalom periodu,
3. dužine preostalog perioda,
4. prirode i iznosa transakcija koje su nastale tokom preostalog perioda, i
5. dokaza o efektivnosti kontrole dobijenih kroz završne suštinske testove.

Važno je napomenuti da se rezultat uzorka može uopštiti samo za populaciju iz koje su stavke uzorka izabrane.

9.3. Metode selekcije uzorka

Cilj uzorkovanja u reviziji je donošenje zaključaka o karakteristikama jedne ili više populacija bez testiranja celovećne populacije. čak i kod najpažljivijeg dizajniranog plana uzorkovanja, uvek je prisutan

⁴ Dr M. Blažić, dr V. Dragović : Opšta statistika, osnovi i analiza, Savremena administracija, Beograd 1991., str. 402

stepen rizika da li rezultati uzorka reprezentuju populaciju. Ispitivanje svake stavke populacije je jedini način da se eliminiše neizvesnost i rizika uzorkovanja. Međutim, ako svaka jedinica uzorka ima šansu da bude izabrana, može se primeniti zakon verovatnoće i za tvrdnju da je uzorak reprezentativan u odnosu na populaciju iz koje je izabran. Uzorak se može vrednovati u uslovima verovatnoće i jedino ako je nasumično izabran bez predrasuda uzorkovanja. Ako neke stavke populacije nemaju šansu da budu izabrane u uzorak, tada uzorak ne može biti dobar reprezentant populacije.

Najčešće metode selekcije uzorka su:

1. Hazardno (nasumično) uzorkovanje,
2. blok uzorkovanje,
3. slučajno uzorkovanje,
4. sistematsko uzorkovanje.

Pri tome se za statističko uzorkovanje mogu koristiti samo slučajno i sistematsko uzorkovanje, dok se za nestatističko uzorkovanje može primeniti bilo koja od navedenih metoda.

Hazardno uzorkovanje predstavlja izbor jedinica u uzorak bez nekog specijalnog razloga, ali i bez svesne predrasude. Na primer, uzorak se može sastojati od 80 faktura koje se biraju jednostavnim izvlačenjem faktura iz registratora. Ovaj metod je izuzetno lak za korišćenje, ali nosi veliki rizik od izbora nereprezentativnog uzorka.

Blok uzorkovanje je izbor nekoliko stavki koje slede jedna drugu po nekom redosledu. Kada se odabere prva stavka, ostale stavke u bloku biraju se automatski. Primer za blok uzorkovanje bio bi izbor 50 faktura (računa) prodaje iz dnevnika prodaje (knjiga izlaznih računa) u periodu od 10. septembra do 25. oktobra. Selekcija jedinica uzorka može se vršiti tako što se odabere 5 blokova po 10 uzastopnih evidentiranih prodaja, ili 10 blokova po 5 prodaja, ili 25 blokova po 2 prodaje itd.

Kod blok uzorkovanja postoji povećan rizik da uzorak ne može biti reprezentativan, posebno ako je selektovan mali broj blokova. Zbog toga se ovaj metod može koristiti samo kao dopuna ostalim metodama selekcije tako što se primeniti u područjima gde postoji povećan rizik postojanja greške. Npr. blok uzorkom se mogu testirati knjiženja izvoda žiro-računa kod banaka u periodu od 25. jula do 13. avgusta, jer je tada radnik koji inače knjiži izvode bio na godišnjem odmoru, a u tom periodu ga je menjao neiskusni radnik.

Slučajno uzorkovanje esto se pogrešno poistovetuje sa statističkim uzorkovanjem. Kod metoda slučajnog izbora važi princip da svaka jedinica ima jednaku šansu da bude izabrana u uzorak. Metod slučajnog izbora može biti uspešan ako se u potpunosti poštuje princip nepristrasnosti osobe koja vrši izbor i kada se u procesu izbora postigne stvarno slučajni uzorak.

Generisanje slučajnih brojeva koji predstavljaju jedinice uzorka u današnjim uslovima vrši se uglavnom uz pomoć kompjuterskih aplikacija (revizijskih ili programa opšte namene kao npr. Eksela).

Suština metode slučajnog uzorkovanja sastoji se u izboru određenog broja jedinica uzorka iz intervala koji predstavlja populaciju. Naprimera, revizor želi da testira 55 faktura koje su nastale u periodu od 1. januara do 31. oktobra poslovne godine. Prvi korak za revizora je da odredi broj prve i poslednje fakture koji su nastali u datom periodu (npr. 1. januara je izdata faktura br. 1385, a 31. oktobra faktura broj 4960). Uz pomoć generatora slučajnih brojeva koji je ugrađen u računarske aplikacije, revizor izdaje naredbu kompjuteru da u datom intervalu (1385-4960) odabere bilo kojih 55 brojeva (tj. faktura). Kao odgovor, kompjuter će automatski generisati listu brojeva koje će revizor koristiti u daljem testiranju.

Prikaz 45.
Generisanje
slučajnih brojeva

1396 3662 1717 3312 2312 3003 4298 4532 2888 2805 3610
 3058 1599 4542 4327 4780 2232 2364 4648 1485 1640 4520
 1408 2414 4502 3121 2697 3607 1754 2521 3740 2748 2077
 1482 4577 3540 1932 4452 1710 3101 1511 4113 2168 3440
 2282 2705 3153 1701 1494 4263 4232 2317 4570 3558 2177

Sistematsko uzorkovanje predstavlja izbor svake n-te stavke iz populacije. Ova metoda je jednostavna za korišćenje. Revizor treba samo da izračuna rastojanje između u stavki populacije koje ulaze u uzorak (n) i da nasumice odabere po etnu jedinicu uzorka, i uzorak se formira automatski. U prethodnom primeru, u kome je trebalo odabrati 55 faktura iz skupa faktura koje su numerisane od 1385 do 4960, vrednost n se određuje tako što se veličina populacije podeli sa veličinom uzorka $((4960-1385)/55=65)$. Dobijena vrednost 65 znači da u uzorak treba uzeti svaki 65. fakturu. Po etna jedinica uzorka bira se nasumice kao bilo koji broj od 1 do 64 (recimo 19). To znači da je prva faktura u uzorku - faktura br. 1404 ($1385+19$), druga 1469 ($1404+65$), treća 1534 ($1469+65$), četvrta 1599 ($1534+65$) itd.

Postoji mnogo situacija u reviziji kada se bolji rezultati uzorkovanja postižu ako veća šansa da budu odabrani u uzorak imaju one stavke koje su značajnije. U takvim okolnostima moguće je prethodnu metodu dopuniti korišćenjem tehnika:

PPS, i
stratifikacije.

PPS (Probability-proportional-to-size) pruža veću mogućnost izbora jedinica koje sadrže veće i novije iznose. Ako se koristi ova tehnika, tada npr. prilikom izbora kome poslati potvrdu kupcu koji ima saldo u visini od 500.000 dinara ima 10 puta veću šansu da bude izabran od kupaca od koga preduzeće potražuje 50.000 dinara.

Kao ilustraciju možemo uzeti situaciju kada revizor želi da testira postojanje i tačnost evidentiranja vrednosti opreme. Naprimera klijent ima 200 komada opreme čija ukupna vrednost je 1.800.000 dina-

ra. Specifičnost primene tehnike PPS je u tome što jedinica uzorka nije pojedina na oprema (tada bi bilo 200 jedinica i svaka pojedina na oprema bi imala jednaku mogućnost izbora), već jedna nova jedinica (jedan dinar). To znači da populacija ima 1.800.000 jedinica i da u slučaju izbora ima oprema koja ima veću vrednost. Iz toga sledi da je interval za uzorkovanje od 1 do 1.800.000. Pretpostavimo da veličina uzorka iznosi 30 i da se za izbor uzorka koristi generator slučajnih brojeva koji je dao sledeće brojeve: 85091, 124692, 298911 itd. Za izbor uzorka koristi se treća kolona naredne tabele koja se dobija sabiranjem vrednosti u istom redu druge kolone sa prethodno kumuliranih iznosom u prethodnom redu treće kolone (npr. $89.430 = 13.750 + 75.930$):

Tabela 1.
Tabela za primenu PPS-primer⁵

Analitički konto opreme	Knjigovodstvena vrednost	Kumulativna knjigovodstvena vrednost
000001	13.500	13.500
000002	75.930	89.430
000003	105.384	194.814
000004	8.300	203.114
000005	73.041	276.155
000006	16.943	293.098
000007	82.304	375.402
000008	5.959	381.361
...	...	1.800.000
Ukupno	1.800.000	-

Na osnovu tabele revizor će u uzorak izabrati opremu na analitičkim kontima: 000002, 000003, 000007 itd.

Stratifikacija je tehnika u kojoj se celokupna populacija, u zavisnosti od značajnosti pojedinačnih stavki populacije, deli na subpopulacije (stratum). Za svaki stratum se potom mogu koristiti različiti pristupi.

Prikaz 46.
Stratifikacija potraživanja od kupaca⁶

Oznaka stratuma	Karakteristika stratuma	Broj kupaca u stratumu	Izbor uzorka
1	Sva salda preko 200.000 din.	22	Ispitati sva salda.
2	Sva salda između 50.000 i 200.000 din.	121	Slučajno uzorkovanje.
3	Sva salda manja od 50.000 din.	85	Sistematsko uzorkovanje.
4	Sva negativna salda	14	Ispitati sva salda.

Stratifikacija je značajna jer omogućuje revizoru da se usredsredi na ključne stavke, a da pri tome osigura pouzdanost i reprezentativnost uzorka, kao i efikasnost i efektivnost revizije. Prilikom stratifika-

⁵ Prema: Dan M. Guy, D.R.Carmichael, O. Ray Whittington: Audit Sampling - an Introduction, John Wiley&Sons, New York, 1998, str. 31.

⁶ Prema: Dan M. Guy, D.R.Carmichael, O. Ray Whittington: Audit Sampling - an Introduction, John Wiley&Sons, New York, 1998, str. 32.

cije ne treba zaboraviti da se zaključci na bazi uzoraka projektuju isključivo na populaciju iz koje se vrši selekcija, što u gornjem primeru znači da se rezultati uzorkovanja primenjuju na drugi i treći stratum, a ne na celokupnu populaciju.

9.4. Uzorkovanje za testove kontrole

Uzorkovanje za testove kontrole koristi se u cilju ocene devijacija od predviđene procedure interne kontrole. Ono se koristi u slučaju kod procedure interne kontrole imaju dokaz kao što su potpun dokument ili odobrenje (potpis) ovlašćene osobe. Dokazi omogućavaju revizoru da ispita da li su kontrolne procedure primenjene na svaku stavku u uzorku. Stopa devijacije u uzorku se može koristiti za procenjivanje stope devijacije u celovitoj populaciji kroz određeni period vremena. Revizorsko uzorkovanje za testove kontrole obično uključuje sledeće procedure:

1. Određivanje cilja testiranja
2. Definisavanje atributa i devijacije
3. Definisavanje populacije i jedinice uzorka
4. Određivanje veličine uzorka
5. Određivanje metoda izbora uzorka
6. Vrednovanje rezultata uzorkovanja
7. Dokumentovanje procedure uzorkovanja⁷

Cilj testiranja

Cilj testiranja određuje revizor u svrhu ocenjivanja klijentove interne kontrole. Revizor želi da oceni tačnost procesa njenih kontrolnih procedura. Pretpostavimo da revizor postavlja kao cilj ocenu efektivnosti procedura internih kontrola koje postoje u ciklusu prodaje. Revizor prvo treba da odredi koji kontrolni testovi se mogu sprovesti na bazi uzorkovanja. Kao primer možemo uzeti sledeći revizijski program kontrolnih testova (testovi koji će biti sprovedeni na uzorku prikazi su podebljanim slovima - testovi 1, 3, 4 i 8)

Prikaz 47.
Izbor kontrolnih testova ciklusa prodaje za koje je potrebno izvršiti uzorkovanje

1. Ispitati da li postoje dokazi o internoj verifikaciji faktura (npr. inicijali).   2. Ispitati da li postoji adekvatna autorizacija cenovnika.   3. Ispitati da li za kopije dokumenata o otpremi postoje odgovarajuće i prodajne fakture.   4. Ispitati da li za kopije faktura postoje odgovarajući i dokumenti o otpremi.   5. Ispitati dokumente o nefakturisanoj otpremi i neevidentiranoj prodaji.   6. Ispitati da li se fakture numerišu uzastopnim brojevima.   7. Ispitati da li se dokumenti o otpremi numerišu uzastopnim brojevima.   8. Ispitati kopije prodajnih faktura radi provere postojanja odobrenja prodaje na odloženo plaćanje.   9. Ispitati štampane izveštaje transakcija koje su odbijene od strane kompjutera prilikom unosa zato što sadrže nepostojeća kontakta kupaca.   10. Posmatrati da li se šalju izveštaji za usaglašavanje i ispitati dosijee korespondencije sa kupcima.   11. Proveriti numerički redosled prodajnih faktura i dokumenata o otpremi.

⁷ Meigs and Co: Principles ... op. cit., str. 269

Definicija atributa i devijacije

Kada se opredeli za sprovođenje uzorkovanja, revizor treba sa izuzetnom pažnjom da definiše karakteristike kontrole koje se testiraju i da odredi koja situacija se smatra odstupanjem od očekivanog ponašanja.

Karakteristika kontrole koja se testira putem uzorka se u revizijskoj terminologiji uzorkovanja naziva **atributom**. Izbor atributa zavisi direktno je zavisna od ciljeva koji se žele postići i određenim kontrolnim testom.

Devijacija je "propust u kontroli koji revizor smatra relevantnim za efektivnost kontrolnih procedura".⁸ Procenjena stopa devijacije zavisi od toga kako revizor određuje devijaciju. Ako devijacija uključuje svako trivijalno odstupanje od propisanih procedura populacije, ima visoku stopu devijacije i značajan uticaj na povećanje kontrolnog rizika. Međutim, ako pod devijacijom revizor podrazumeva samo fiktivne transakcije u računovodstvu, onda i niska stopa devijacije ima na kontrolni rizik ozbiljne implikacije. Ova dva ekstremna pristupa devijaciji treba kombinovati da bi značajna stopa devijacije bio od koristi za ocenu kontrolnog rizika. Pretpostavimo da revizor definiše attribute i devijaciju kod ciklusa prodaje kao:

Prikaz 48.
Definisanje
atributa i devijacije

Atribut	Devijacija
1. Na fakturi postoji potpis osobe koja je izvršila internu verifikaciju.	Na fakturi nema potpisa koji potvrđuje da je izvršena interna verifikacija.
3. Za otpremnicu postoji kopija fakture.	Za otpremnicu ne postoji kopija fakture.
4. Faktura je povezana sa otpremnicom.	Postoji faktura za koju ne postoji otpremnica.
8. Na fakturi postoji potpis osobe koja je odobrila odloženo plaćanje.	Na fakturi nema potpisa osobe koja je odobrila prodaju na odloženo plaćanje.

Definisanje populacije i jedinice uzorka

Revizori za određivanje uzorka treba da definišu ukupnu populaciju. Populacija je, prema Meunarodnim standardima revizije "niz podataka iz kojeg se bira uzorak i o kojima revizor želi da donese zaključke".⁹ U pretpostavljenom slučaju to su izlazne fakture (u tri slučaja) i otpremnice koje su se pojavile u periodu od 1. januara do 31. oktobra. Testiranje kontrole se vrši u toku godine da bi se izbegao vremenski tesnac i da bi se eventualni propusti mogli korigovati.

Na osnovu populacije određuje se i jedinica uzorka. Jedinica uzorka je bilo koji od elemenata koji sačinjavaju populaciju, i mora se definisati u kontekstu kontrolne procedure koja se testira i u svetlu efikasnosti revizije. Ako je cilj revizije da se testira da li isplate sadrže ovlašćene potpise jedinica uzorka se može definisati kao nalog za plaćanje. Alternativno, ako jedna potvrda o uplati (izvod) plaća nekoliko faktura od istog dobavljača, uzorak se može definisati kao stavka o uplati, gde svaka stavka predstavlja pojedinu fakturu dobavljača. Dakle jedinica uzorkovanja može biti dokument, stavka na dokumentu, čak i ulaz glavne knjige, što zavisi od revizorovog cilja.

⁸ Meigs and Co: Principles ... op. cit., str. 269

⁹ Prema: Meunarodni standardi revizije...op.cit. str. 566

Prikaz 49.
Definisanje
populacije i
jedinica uzorka

Populacija	Jedinica uzorka
1. Sve fakture koje su nastale u periodu od 1. januara do 31. oktobra.	Faktura.
3. Sve otpremnice koje su odnose na fakture nastale u periodu od 1. januara do 31. oktobra.	Otpremnica.
4. Sve fakture koje su nastale u periodu od 1. januara do 31. oktobra.	Faktura.
8. Sve fakture koje su nastale u periodu od 1. januara do 31. oktobra.	Faktura.

U daljem postupku potrebno je razdvojiti testiranje koje se vršiti na fakturama od ispitivanja otpremnica, jer se ispitivanje faktura bez obzira na različitost testova može objediniti (npr. na odabranoj fakturi se proverava da li ima sve neophodne potpise i da li su joj pridruženi neophodni dokazi o otpremi robe). Uzorkovanje otpremnica mora se vršiti odvojeno.

Određivanje veličine uzorka

Glavni faktori koji utiču na veličinu uzorka su:

1. rizik procenjivanja interne kontrole,
2. očekivana stopa devijacije populacije i
3. tolerisana stopa devijacije,
4. veličina populacije.

Prikaz 50.
Uticaj faktora na
veličinu uzorka¹⁰

Faktor	Uticaj na veličinu uzorka
Povećanje rizika procenjivanja interne kontrole.	Smanjenje.
Povećanje očekivane stope devijacije.	Povećanje.
Povećanje tolerisane stope devijacije.	Smanjenje.
Povećanje veličine populacije.	Povećanje (mali efekat)

Treba imati u vidu da veličina populacije, ako je populacija dovoljno velika, ima gotovo beznačajan uticaj na veličinu uzorka, pa se u uzorkovanju uglavnom zanemaruje.

1. Primenu testova kontrolnih procedura karakterišu dva rizika uzorkovanja: rizik potcenjivanja internih kontrola i rizik procenjivanja internih kontrola. Rizik potcenjivanja internih kontrola je ... moguće da rezultati uzorka navode revizore da se nedovoljno oslone na interne kontrole. Znači kontrolni rizik je ocenjen suviše visoko ... a **rizik procenjivanja interne kontrole** označava ... verovatno u da rezultati uzorkovanja navedu revizore da se neopravdano oslone na procedure interne kontrole više nego što to opravdava prava efektivnost interne kontrole, dakle kontrolni rizik je ocenjen

¹⁰ Prema: Arens, Loebbecke...op.cit. str. 450.

na suviše niskom nivou.¹¹ Kako odrediti prihvatljiv rizik preteranog oslanjanja na internu kontrolu i tolerisanu stopu devijacije? U ve ini slu ajeva ako ne i isklju ivo ocena ovog rizika je pod intuitivnim uticajem ili bolje re eno to je uvek profesionalna procena. Prilikom donošenja ove odluke revizor ima u vidu tipove greške koje se mogu pojaviti ako kontrola nije efikasna, karakteristike transakcija koje se ispituju, planu oslanjanja revizora na interne kontrole i drugim revizorskim procedurama koje su planirane za provo enje.

Rizik preteranog oslanjanja na kontrolne procedure tj. da stvarna stopa devijacije prelazi tolerisanu stopu devijacija je "kriti an rizik u testovima kontrole". Pošto rezultati testova kontrole igraju glavnu ulogu u odre ivanju vremena i obima ostalih revizorskih procedura, revizori obi no specificiraju nizak nivo rizika preteranog oslanjanja na te testove.¹² U praksi rizik prećenjivanja obi no se definiše izme u 5-10% a tolerisana stopa devijacije obi no je izme u 2 i 20%.

Revizorski Vodi za uzorkovanje (koji je izdao AICPA) za oslanjanje revizora na procedure interne kontrole navodi slede e stepene oslanjanja i tolerisanu stopu oslanjanja:

Stepen oslanjanja	Tolerisana stopa
a) veliki	2 - 7%
b) umeren	6 - 12%
v) mali	11 - 20%
g) nulti	-

2. Na veli inu uzorka uti e i o ekivana stopa devijacije populacije. Ona predstavlja devijacije koju revizori o ekuju da e se pojaviti. Procenu ove stope revizori donose na osnovu rezultata uzorkovanja iz prethodnih godina i informacija iz njihovih radnih papira i ispitivanja malog (pilot) uzorka.

3. Tolerisana stopa devijacije kod internih kontrola je maksimalan nivo grešaka u strukturi i funkcionisanju internih kontrola koji je revizor voljan da prihvati, a da i dalje bude spreman da se osloni na procenjeni kontrolni rizik. Utvr ivanje tolerisane stope devijacije je pitanje profesionalnog prosu ivanja revizora koje se vrši po odre enim pravilima. Na primer, ako postoji samo jedna kontrola na osnovu koje je kontrolni rizik za specifi an revizijski cilj odre en na niskom nivou, tada treba odrediti nižu stopu tolerancije greške uvažavaju i njen pove ani zna aj u sistemu internih kontrola. Ako za isti specifi an revizijski cilj postoji više kontrola, tada tolerisana stopa devijacije za konkretnu kontrolu koja se testira može biti definisana na višem nivou.

Atributivno uzorkovanje revizori izvode uz pomo t tabela koje su izra ene na bazi rizika prećenjivanja interne kontrole na 5% i 10%. Ove tabele su eliminisale kompleksne matemati ke formule odnosno one su omogu ile relativno jednostavno uzorkovanje i zaklju ivanje o karakteristikama uzorka.

¹¹ Meigs: Principles ..., op. cit., str. 270

¹² Meigs and Co: Principles ... op. cit., str. 271

U protivnom (bez ovih tabela) pitanje je koliko bi se revizori opredelili za uzorkovanje ili za provodjenje nekih drugih procedura i tehnika za ispitivanje internih kontrola.¹³

Tabela 2.
Tabela za
određivanje
veličine uzorka

(*)	Tolerisana stopa devijacije										
	2%	3%	4%	5%	6%	7%	8%	9%	10%	15%	20%
0,00%	149 (0)	99 (0)	74 (0)	59 (0)	48 (0)	42 (0)	36 (0)	32 (0)	29 (0)	19 (0)	14 (0)
0,25%	236 (1)	157 (1)	117 (1)	93 (0)	78 (1)	66 (1)	58 (1)	51 (1)	46 (1)	30 (1)	22 (1)
0,50%	y	157 (1)	117 (1)	93 (0)	78 (1)	66 (1)	58 (1)	51 (1)	46 (1)	30 (1)	22 (1)
0,75%	y	208 (2)	117 (1)	93 (0)	78 (1)	66 (1)	58 (1)	51 (1)	46 (1)	30 (1)	22 (1)
1,00%	y	y	156 (2)	93 (0)	78 (1)	66 (1)	58 (1)	51 (1)	46 (1)	30 (1)	22 (1)
1,25%	y	y	156 (2)	124 (2)	78 (1)	66 (1)	58 (1)	51 (1)	46 (1)	30 (1)	22 (1)
1,50%	y	y	192 (2)	124 (2)	103 (2)	66 (1)	58 (1)	51 (1)	46 (1)	30 (1)	22 (1)
1,75%	y	y	227 (4)	153 (3)	103 (2)	88 (2)	77 (2)	51 (1)	46 (1)	30 (1)	22 (1)
2,00%	y	y	y	181 (4)	127 (3)	88 (2)	77 (2)	68 (2)	46 (1)	30 (1)	22 (1)
2,25%	y	y	y	208 (5)	127 (3)	88 (2)	77 (2)	68 (2)	61 (2)	30 (1)	22 (1)
2,50%	y	y	y	y	150 (4)	109 (3)	77 (2)	68 (2)	61 (2)	30 (1)	22 (1)
2,75%	y	y	y	y	173 (5)	88 (2)	95 (3)	68 (2)	61 (2)	30 (1)	22 (1)
3,00%	y	y	y	y	195 (6)	129 (4)	95 (3)	84 (3)	61 (2)	30 (1)	22 (1)
3,25%	y	y	y	y	y	148 (5)	112 (4)	84 (3)	61 (2)	30 (1)	22 (1)
3,50%	y	y	y	y	y	167 (6)	112 (4)	84 (3)	76 (2)	40 (2)	22 (1)
3,75%	y	y	y	y	y	185 (7)	129 (5)	100 (4)	76 (2)	40 (2)	22 (1)
4,00%	y	y	y	y	y	y	146 (6)	100 (4)	89 (4)	40 (2)	22 (1)
5,00%	y	y	y	y	y	y	y	158 (8)	116 (6)	40 (2)	30 (2)
6,00%	y	y	y	y	y	y	y	y	179 (1)	50 (3)	30 (2)
7,00%	y	y	y	y	y	y	y	y	y	68 (5)	37 (3)

Napomena: - ova tabela podrazumeva veliku populaciju
 (*) - stopa otkrivane devijacije populacije
 y - obim uzorka je suviše veliki da bi opravdao troškove

U datoj tabeli rizik procenjenjanja interne kontrole je na nivou od 5%. Prva kolona označava otkrivanu stopu devijacije populacije, prvi red označava tolerisanu stopu devijacije. Na preseku otkrivane stope devijacije populacije i tolerisane stope devijacije nalazi se broj koji označava potrebnu veličinu uzorka, a u zagradi je maksimalan broj devijacija koje se mogu desiti u uzorku u skladu sa planom oslanjanja na internu kontrolu. Npr. revizor prihvata rizik procenjenjanja od 5%, oceni otkrivanu stopu devijacije populacije 2% i odredi tolerisanu stopu devijacije od 8%. Iz tabele otkriva da je potrebno da testira uzorak od 77 stavki koji ne sme sadržavati više od 2 odstupanja, odnosno devijacija od kontrolne procedure. Rezultati uzorka opravdavaju revizorovo oslanjanje na interne kontrolne procedure samo pod uslovom da je nađeno 2 ili manje devijacija.

U konkretnom primeru testiranja izlaznih faktura, moguće je koristiti radni list koji bi objedinio rezultate atributivnog uzorkovanja faktura.

¹³ Tabelu za izbor uzorka i Tabelu stvarni broj nađenih devijacija izradio je i objavio AICPA kao Revizorski i knjigovodstveni vodič, Njujork 1983. godine.

Prikaz 51.
Radni list za
atributivno
uzorkovanje¹⁴

Klijent:	Mladost Kraljevo
Revizijski test:	Kontrolni test za ciklus prodaje
Cilj testiranja:	Ispitati fakture kako bi se proverilo da li sistem kontrola izdavanja faktura funkcioniše kao što bi trebalo i kao što se očekuje prema preliminarnom revizijskom programu.
Populacija:	Sve fakture koje su nastale u periodu od 1. januara do 31. oktobra. Broj prve fakture: 1385.
Broj poslednje fakture:	4960.
Jedinica uzorkovanja:	Pojedina na faktura
Metod selekcije:	Generator slučajnih brojeva

Atribut	Plan uzorkovanja				Stvarni rezultati		
	Očekivana stopa devijacije populacije	Tolerisana stopa devijacije	Rizik preteranog oslanjanja na interne kontrole	Inicijalna veličina uzorka	Veličina uzorka	Broj otkrivenih devijacija	Gornja granica tolerancije devijacije
1. Na fakturi postoji potpis osobe koja je izvršila internu verifikaciju.	2	8	5	77	80		
4. Faktura je povezana sa otpremnicom.	1	5	5	93	100		
8. Na fakturi postoji potpis osobe koja je odobrila odloženo plaćanje.	1	9	5	51	55		

Veličina uzorka se ne mora nalaziti u tabeli. Npr. ako smo dobili uzorke od 77, 93 i 51 stavke, potrebno je da revizor nakon sprovedenog testiranja gornju stopu tolerancije devijacije odredi interpolacijom. U veći slučajeva ona se zbog složenosti postupka ne obavlja nego se bira uzorak koji je po broju stavki najpribližniji a koji se nalazi u tabeli kao što su 80, 100 i 55 stavki.

Na osnovu određene veličine uzorka revizor bira uzorak i vrši njegovu kontrolu u formalnom i suštinskom pogledu.

Metod izbora uzoraka

Fakture kupaca imaju numeraciju. Klijentova procedura interne kontrole vrši numeraciju faktura po hronološkom redu (broj ulaza) koji je pogodan za korišćenje. Revizor se može opredeliti da uzorak bude izabran jednim od poznatih metoda izbora. Najčešće se ipak koristi generator slučajnih brojeva. Ovaj pristup je najjednostavniji pošto softver može generisati listu slučajnih brojeva za izbor uzorka koji će se testirati.

¹⁴ Prema: Arens, Loebbecke, ...op.cit. str. 411

Pri testiranju faktura kupaca u datom primeru, javlja se problem različitih veličina uzoraka (80, 100 i 55). Problem se rešava tako što se uz pomoć generatora slučajnih brojeva prvo bira uzorak od 55 faktura (strana 200), potom 25 (80-55), i na kraju novih 20 (100-80). Na taj način se obezbeđuje da se na prvih 55 faktura mogu vršiti sva tri testa (1, 4 i 8), na drugih 25 testovi 1 i 4, a na preostalim 20 kontrolni test 4.

Vrednovanje rezultata uzorka

Nakon određivanja veličine uzorka revizoru predstoji terenski rad u kojem on traži fakture sa konkretnim šiframa i na njima proverava dokaze o funkcionisanju kontrolnih procedura. Rezultate testiranja unosi u radni list i na kraju sumira rezultate.

Prikaz 52.
Radni list za
atributivno
uzorkovanje -
rezultati
uzorkovanja

Klijent: **Mladost Kraljevo**

Pripremio: _____

Revizijski test: **Kontrolni test za ciklus prodaje**

Datum: _____

Broj fakture	Atributi		
	1	4	8
1599			X
3610	X		
4327			X
Broj devijacija	1	0	2
Veličina uzorka	80	100	55

Revizori tumače rezultate uzorkovanja pomoću Tabele za stvarni broj na devijaciju.

Tabela 3. Tabela
za stvarni broj
na devijaciju

Veličina uzorka	Stvarni broj na devijaciju										
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
25	11,3	17,6	y	y	y	y	y	y	y	y	y
30	9,5	14,9	19,6	y	y	y	y	y	y	y	y
35	8,3	12,9	17,0	y	y	y	y	y	y	y	y
40	7,3	11,4	15,0	18,3	y	y	y	y	y	y	y
45	6,5	10,2	13,4	16,4	19,2	y	y	y	y	y	y
50	5,9	9,2	12,1	14,8	17,4	19,9	y	y	y	y	y
55	5,4	8,4	11,1	13,5	15,9	18,2	y	y	y	y	y
60	4,9	7,7	10,2	12,5	14,7	16,8	18,8	y	y	y	y
65	4,6	7,1	9,4	11,5	13,6	15,5	17,4	19,3	y	y	y
70	4,2	6,6	8,8	10,8	12,6	14,5	16,3	18,0	19,7	y	y
75	4,0	6,2	8,2	10,1	11,0	13,0	15,0	16,0	18,0	20,0	y
80	3,7	5,8	7,7	9,5	11,0	12,0	14,0	19,0	17,0	18,0	y
90	3,3	5,2	6,9	8,4	9,9	11,0	12,0	14,0	15,0	16,0	18,2
100	3,0	4,7	6,2	7,6	9,0	10,0	11,0	12,0	14,0	15,0	16,4
125	2,4	3,8	5,0	6,1	7,2	8,0	9,0	10,0	11,0	12,0	13,2
150	2,0	3,2	4,2	5,1	6,0	6,9	7,8	8,6	9,0	10,0	11,1
200	1,5	2,4	3,2	3,9	4,6	5,2	5,9	6,5	7,2	7,0	8,0

Napomena: - tabela predstavlja veliki uzorak
y - preko 20 procenata

Tabela je pravljena za rizik procenjivanja internih kontrola od 5%. Prva kolona ove tabele označava veličinu uzorka, prvi red stvarni broj na enih devijacija. Na preseku veličine uzorka i stvarnog broja nalazi se gornja stopa tolerancije devijacije. Ova tabela omogućava revizoru da izrauna gornju stopu tolerancije devijacije iz rezultata uzorkovanja koju rezultati iz uzorka statistički podržavaju. Ako je postignuta gornja stopa devijacije izvan tolerisane procedure nije opravdano.

Završni rezultati sprovedenih testiranja na uzorku mogu se prikazati na sledećem primeru:

Prikaz 53.
Popunjen radni list za atributivno uzorkovanje

Atribut	Plan uzorkovanja				Stvarni rezultati		
	Očekivana stopa devijacije populacije	Tolerisana stopa devijacije	Rizik preteranog oslanjanja na interne kontrole	Inicijalna veličina uzorka	Veličina uzorika	Broj otkrivenih devijacija	Gornja granica tolerancije devijacije
1. Na fakturi postoji potpis osobe koja je izvršila internu verifikaciju.	2	8	5	77	80	1	5,8
4. Faktura je povezana sa otpremnicom.	1	5	5	93	100	0	3
8. Na fakturi postoji potpis osobe koja je odobrila odloženo plaćanje.	1	9	5	51	55	2	11

Utica j na revizijski program: Kontrole 1 i 4 funkcionišu. Kontrola 8 ne funkcioniše, pa je zbog toga u daljem toku revizije potrebno pribaviti dodatne dokaze kroz slanje većeg broja konfirmacija i pažljivu proveru adekvatnosti procene ispravke vrednosti potraživanja od kupaca.

U sprovođenju prvog kontrolnog testa na 80 faktura našla se jedna devijacija tj. na jednoj fakturi ne postoji potpis o izvršenoj internoj verifikaciji od strane nezavisne osobe. Korišćenjem gornje tabele dolazi se do podatka da gornja granica tolerancije devijacije iznosi 5,8%. Gornja granice tolerancije devijacije se potom upoređuju sa tolerisanom stopom devijacije (nivoom devijacije koji je revizor spreman da prihvati). Ako je gornja granica tolerancije devijacije manja od tolerisane, to znači da se revizor može osloniti na internu kontrolu koja je testirana konkretnim kontrolnim testom. Ukoliko je gornja granica tolerancije devijacije veća ili blizu tolerisanoj (test 8) to znači da se revizor ne može osloniti na konkretnu kontrolu, da kontrolni rizik mora proceniti kao maksimalan, i da u nastavku procesa revizor mora planirati i sprovesti veći i obim suštinskih testova.

Revizor mora razmotriti i prirodu utvrđenih devijacija. Priroda devijacije determiniše proceduru revizije. Karakter devijacije je ponekad važniji od stope njenog pojavljivanja.

Dokumentovanje procedura uzorkovanja

Revizor sve korake i rezultate uzorkovanja i vlastite zaključke treba registrovati u radnim papirima revizije.

9.5. Uzorkovanje numeričkih vrednosti (promenljivih)

Atributivno uzorkovanje koje se koristi za testiranje interne kontrole ne daje informacije u novim vrednostima, već samo o tome da li interne kontrole klijenta odstupaju ili ne odstupaju od očekivanog ponašanja.

Uzorkovanje koje revizorima omogućava da oceni pouzdanost novih iznosa naziva se uzorkovanje promenljivih. Ovaj tip uzorkovanja koristi se za suštinske testove. To su testovi koje revizor tako dizajnira da otkrije grešku ili neregularnost novih iznosa u finansijskom izveštaju. Primenom ovih uzoraka revizori zaključuju da li u pojedinim transakcijama ili u bilansu postoji neprihvatljiv rizik materijalne greške.

Kod uzorkovanja za sprovođenje suštinskih testova treba imati u vidu rizik koji proizilazi iz sprovođenja ovih testova. Priroda ovih rizika je analogna riziku uzorkovanja za testove kontrole. Postoje dva tipa rizika uzorkovanja kod sprovođenja suštinskih testova, i to:¹⁵

rizik netačnog (pogrešnog) odbacivanja populacije (alfa rizik) a on predstavlja verovatnoću da će rezultati uzorka pokazati da je populacija pogrešno prikazana a ona to ustvari nije i

rizik netačnog (pogrešnog) prihvatanja populacije (beta rizik) koji predstavlja verovatnoću da rezultati uzorkovanja pokažu da populacija nije materijalno pogrešno prikazana a ona to u stvari jeste.

Rizik pogrešnog odbacivanja utiče na efikasnost revizije, jer su neophodne dodatne revizorske procedure kojima treba utvrditi da li su ispitivani iznosi materijalno pogrešni. Rizik pogrešnog prihvatanja odnosi se na efektivnost revizije u otkrivanju materijalnih grešaka.

Prikaz 54. Rizik pogrešnog prihvatanja i pogrešnog odbacivanja

Zaključak revizora	Stvarno stanje	
	Materijalna greška postoji	Materijalna greška ne postoji
Revizor zaključuje da postoji materijalna greška u populaciji	Ispravan zaključak	Pogrešno odbacivanje
Revizor zaključuje da ne postoji materijalna greška u populaciji	Pogrešno prihvatanje	Ispravan zaključak

Varijabilno uzorkovanje, kao uzorkovanje numeričkih vrednosti za suštinske testove provodi se sledećim konkretnim koracima:¹⁶

1. Određivanje cilja uzorka,
2. Definisavanje populacije,
3. Određivanje veličine uzorka,
4. Izbor metoda selekcije uzorka,
5. Izvođenje uzorka,
6. Vrednovanje rezultata uzorkovanja,
7. Dokumentovanje procedure uzorkovanja.

¹⁵ Prema Meigs and Co: Principles, ... op. cit., str. 280

¹⁶ Prema: Meigs and Co: Principles ..., op. cit., str. 279

Određivanje cilja uzorkovanja

Revizor pre početka uzorkovanja treba da odredi cilj šta želi testirati npr. u okviru postupaka provere salda potraživanja od kupaca revizor želi da pošalje konfirmaciju. S obzirom da klijent ima puno kupaca, revizor se odlučuje da odabere uzorak kupaca kojima će poslati konfirmaciju.

Definisanje populacije

Populaciju za slanje konfirmacija čine svi kupci klijenta. Ukupna vrednost potraživanja od kupaca iznosi 12.000.000 dinara. Ova vrednost sačinjena je od 1.280 salda pojedina njih kupaca što predstavlja populaciju za biranje uzorka.

Određivanje veličine uzorka

Faktori koji utiču na veličinu uzorka su:

1. Rizik pogrešnog odbacivanja
2. Rizik pogrešnog prihvatanja
3. Tolerisana greška
4. Varijacije u populaciji
5. Veličina populacije

1. Pogrešno odbacivanje rezultata uzorkovanja može imati dva negativna ishoda. Prvi je da revizor zahteva korekciju finansijskih izveštaja klijenta; i drugi, da revizor poveća veličinu uzorka i na taj način pribavi dodatne dokaze. Prvi scenario je izuzetno nepovoljan i na njega se revizor retko odlučuje, a da prethodno ne poveća uzorak i proveriti da li će ponovo doći do istog zaključka. Kada je ponovno izvođenje revizijskih testova koji se sprovode na bazi uzorka skupo ili nepraktično (npr. slanje konfirmacija i iskećivanje na odgovore pri čemu se revizor može naći u cajtnotu), revizor se najčešće odlučuje da odmah odredi veličinu uzorak i tako izbegne potrebu da naknadno ponovo vrši uzorkovanje. To se postiže kroz kvantifikaciju rizika pogrešnog odbacivanja na nižem nivou.

2. Pogrešno prihvatanje rezultata uzorkovanja postoji ako revizor nije u potpunosti materijalno značajan pogrešan ishod i zbog toga izražava pogrešno mišljenje. Rizik pogrešnog prihvatanja koji se određuje prilikom definisanja veličine uzorka zavisi od toga u kojoj meri revizor planira da se osloni na rezultate uzorkovanja. Ako je težište konkretne revizije na suštinskim testovima (npr. revizor ne može da se osloni na interne kontrole klijenta) i ako je u okviru suštinskih testova konkretan test izuzetno bitan za konačan zaključak o finansijskim izveštajima, tada revizor procenjuje rizik pogrešnog prihvatanja na nižem nivou što će rezultirati većim uzorkom.

3. Tolerisana greška, u smislu nivoa greške čije postojanje je revizor spreman da prihvati, a da i dalje izrazi mišljenje bez rezervi, je u suštini pitanje materijalnosti. Zbog toga se tolerisana greška određuje na nekom nivou koji mora biti niži od granice materijalnosti. Viši nivo tolerisane greške omogućuje revizoru manji uzorak.

4. S obzirom da visina odstupanja pojedina njih vrednosti od prosečne, očekivane vrednosti značajno utiče na kvalitet konačnih zaključaka koji se projektuju na bazi očekivane vrednosti, potrebno je pri utvrđivanju veličine uzorka napraviti procenu pretpostavljene **standardne devijacije populacije** (S). Uključenjem standardne devijacije u model određivanja veličine uzorka obezbeđuje da povećano odstupanje od očekivane vrednosti bude kompenzovano većim uzorkom što bi trebalo da rezultira zaključkom zadovoljavajućeg kvaliteta.

Koncept normalnog rasporeda je relevantan za teoriju uzorkovanja i u uslovima kod stavke u populaciji nemaju normalnu raspodelu. Ukoliko revizori izvode iz populacije više uzoraka zadate

velike aritmetičke sredine uzoraka formirane normalni raspored oko srednje vrednosti. Za postizanje približne procene standardne devijacije revizori obično uzimaju pilot uzorak. Ove stavke se kasnije uključuju u veći i odnosno reprezentativni uzorak.

Standardna devijacija uzorka izražava se:¹⁷

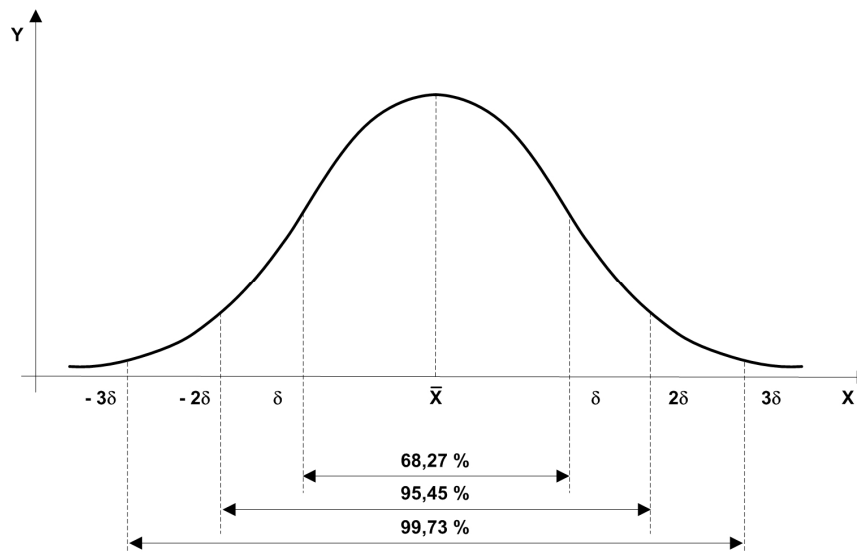
$$s = \sqrt{\frac{\sum (x_i - \bar{x}_n)^2}{N}}$$

Ovako dobijene informacije omogućavaju revizorima procenu prosečne vrednosti populacije sa određenim rizikom uzorkovanja i dozvoljenim odstupanjem od prosečne vrednosti u uzorku. Procena ukupne prosečne vrednosti populacije dobija se množenjem aritmetičke sredine uzorka i broja stavki u populaciji. U skoro svakom slučaju ne može se dobiti knjigovodstvena vrednost nego izvesna razlika koja dolazi kao rezultat aritmetičke sredine uzorka.

To znači da se oko aritmetičke sredine pojavljuju odstupanja manja ili veća koje revizor može ili ne tolerisati. Zbog odstupanja oko aritmetičke sredine revizori trebaju imati u vidu osnovne koncepte normalnog rasporeda i standardne devijacije.

Većina populacija može se opisati normalnim rasporedom a predstavlja se krivom koja je idealno simetrična u odnosu na pravu paralelnu sa ordinatom koja je povučena iz tačke a apsisa joj je asimtota. Mesto krive na apscisi određuje aritmetička sredina a standardna devijacija njenu razvucenost ili širinu. Individualne vrednosti stavki koncentrišu se oko srednje vrednosti populacije.

Raspored vrednosti individualnih stavki simetričan je sa obe strane srednje vrednosti. Statistička teorija je utvrdila da postoji tendencija devijacija kao mera varijacije oko srednje vrednosti a ona je manja što je manja varijacija među vrednostima stavki i obrnuto.

¹⁷ Prema: Dr M. Blažić, dr V. Dragović: Opšta ... op. cit., str. 416

Navedeni procenti, na slici koja prikazuje normalni raspored, označavaju verovatnoću da 68,27% vrednosti stavki nalazi se u intervalu ± 1 standardna devijacija, 95,45% u intervalu ± 2 standardna devijacija i 99,73% u intervalu ± 3 standardna devijacija.¹⁸

Primer uzorkovanja potvrde kupaca:

Na osnovu materijalnosti pozicije potraživanja od kupaca revizor se odlučuje da toleriše grešku od 530.000 dinara, rizik pogrešnog odbacivanja procenjuje na nivou od 10%, a rizik pogrešnog prihvatanja 20%. Pretpostavljena standardna devijacija populacije, na osnovu pilot uzorka, iznosi 1.050 dinara. Formula za određivanje veličine uzorka je:¹⁹

$$n = \left(\frac{S \cdot U \cdot N}{A} \right)^2$$

n - veličina uzorka

S - pretpostavljena standardna devijacija populacije

U - standardno normalno odstupanje za rizik pogrešnog odbacivanja

N - veličina populacije

A - dozvoljena granica rizika uzorkovanja (preliminarna)

Za određivanje veličine uzorka nedostaju nam vrednosti U i A. Određivanje Standardnog normalnog odstupanja za rizik pogrešnog odbacivanja (U) vrši se uz pomoć sledeće tabele:

Tabela 4.
Standardno normalno odstupanje za određeni nivo rizika pogrešnog odbacivanja²⁰

Rizik pogrešnog odbacivanja	Standardno normalno odstupanje (U)
1%	2,58
5%	1,96
10%	1,65
15%	1,44
20%	1,28
25%	1,15
30%	1,04

S obzirom da je rizik pogrešnog odbacivanja planiran na nivou od 10% to znači da je standardno normalno odstupanje 1,65.

Dozvoljena granica rizika uzorkovanja (A) određuje se po sledećoj formuli:

$$A = R \cdot T_e$$

R - stopa dozvoljene granice rizika uzorkovanja

T_e - tolerisana greška

¹⁸ Vidi: Dr M. Blažić, dr V. Dragović: Opšta ... op. cit., str. 247-253

¹⁹ U praksi je uobičajeno, ukoliko je uzorak manji od 5% od veličine populacije, da se dobijena veličina uzorka podeli sa

korrektivnim faktorom: $1 + \frac{1}{n}$ zbog toga što se vrši uzorkovanje "bez vraćanja" odabranih jedinica u populaciju.

²⁰ Prema: Ricchiute...op.cit. str. 329.

Stopa dozvoljene granice rizika uzorkovanja (R) izrađunava se uz pomoć sledeće tabele:

Tabela 5. Stopa dozvoljene granice rizika uzorkovanja²¹

Rizik pogrešnog prihvatanja	Rizik pogrešnog odbacivanja			
	20%	10%	5%	1%
1%	0,355	0,413	0,457	0,525
2,5%	0,395	0,456	0,500	0,568
5%	0,437	0,500	0,543	0,609
7,5%	0,471	0,532	0,576	0,641
10%	0,500	0,561	0,605	0,668
15%	0,511	0,612	0,653	0,712
20%	0,603	0,661	0,700	0,753
25%	0,653	0,708	0,742	0,791
30%	0,707	0,756	0,787	0,829
35%	0,766	0,808	0,834	0,868
40%	0,831	0,863	0,883	0,908
45%	0,907	0,926	0,937	0,952
50%	1,000	1,000	1,000	1,000

U konkretnom primeru stopa dozvoljene granice rizika uzorkovanja (R) je 0,661. Sada možemo izračunati dozvoljenu granicu rizika uzorkovanja (A):

$$A = R \cdot T_e = 0,661 \cdot 530.000 = 350.330$$

Pošto imamo sve parametre, izračunavamo veličinu uzorka:

$$n = \left\lceil \left(\frac{1.050 \cdot 1,65 \cdot 1.280}{350.330} \right)^2 \right\rceil = 40,07 \text{ H } 40$$

Potrebno je dakle, odabrati 40 kupaca i poslati im potvrđujuću.

Izbor metoda selekcije uzorka

Izbor kupaca kojima će potvrđujuća biti poslata zavisi od selekcije uzorka. S obzirom da je predstavljeno uzorkovanje statističko (veličina uzorka i vrednovanje rezultata uzorkovanja se vrše matematički), moguće je koristiti slučajno ili sistematsko uzorkovanje.

Izvođenje uzorka

Nakon što je revizor izvršio izbor 40 kupaca u uzorak potrebno je da poslati potvrđujuće i sačekati odgovor. Za kupce koji ne odgovore na potvrđujuću potrebno je sprovesti alternativne postupke kojim će se revizoru uveriti u stvarno stanje potraživanja.

Vrednovanje rezultata uzorka

Analiza na osnovu uzorka ima za cilj da na jednostavan način obezbedi informacije o populaciji. Te informacije su ustvari procenjivanje pojedinih karakteristika skupa i svaka od njih sadrži određene

²¹ Prema: Ricchuitte...op.cit. str. 329.

stepen greške. To zna i da se prilikom ocenjivanja ... "ma koje karakteristike osnovnog skupa ... uvek procenjuje i greška koja pripada proceni te karakteristike".²² Te greške se izra unavaju prema modelu za izra unavanje standardne devijacije.

Rezultati uzorkovanja prezentovani su u slede oj tabeli:

Tabela 6.
Rezultati provere
sald a kupaca
putem konfirma-
cija - utvr ena
odstupanja

Red.br.	Knjigovodstvena vrednost	Vrednost utvr ena revizijom	Razlika
	1	2	2-1
1.	86.300	89.000	2.700
2.	49.350	53.600	4.250
3.	93.165	87.565	(5.600)
4.	36.468	38.068	1.600
5.	235.411	239.011	3.600
6.	1.649	2.569	920
	Ukupno:		7.470

Kod analize uzoraka potrebno je izra unati aritmeti ku sredinu utvr enih grešaka gde su:

- = aritmeti ka sredina skupa
- = aritmeti ka sredina uzoraka

a = broj svih uzoraka odre ene veli ine koji se mogu dobiti iz osnovnog skupa elemenata.

Prose na razlika izme u knjigovodstvene vrednosti i vrednosti utvr ene revizijom je 186,75 dinara (7.470/40). S obzirom da ukupno ima 1.280 kupaca, a da prose na greška po jednom kupcu iznosi 186,75 dinara, to zna i da je projektovana monetarna greška populacije 239.040 dinara (1.280*186,75).

Projektovana monetarna greška populacije ne sme pre i dozvoljenu granicu revizijskog rizika (A'). Dozvoljena granica revizijskog rizika izra unava se po formuli:

$$A' = \frac{S * U * N}{\sqrt{n}} = \frac{1.355,75 * 1,65 * 1.280}{\sqrt{40}} = 452.734,44 \text{ dinara}$$

A' - dozvoljena granica revizijskog rizika

S - standardna devijacija uzorka (izra unava se klasi nom statisti kom formulom koja se prime- njuje na razliku izme u knjigovodstvene vrednosti i vrednosti utvr ene revizijom - kolona 3 prethodne tabele)

U - standardno normalno odstupanje za rizik pogrešnog odbacivanja

N - veli ina populacije

n - veli ina uzorka

S obzirom da je dozvoljena granica revizijskog rizika (452.734,44 dinara) ve a od projektovane monetarne greške populacije (239.040 dinara), revizor donosi zaklju ak da potraživanja od kupaca ne sadrže materijalno zna ajne pogrešne iznose.

²² Dr M. Blaži , dr V. Dragovi : Opšta statistika ..., op. cit. str. 413

U obrnutom slučaju, kada je projektovana monetarna greška veća od dozvoljene, revizor mora da ispita dve stvari, i to: prvo, da li je knjigovodstvena vrednost stvarno materijalno pogrešna; i drugo, da proverí koliko adekvatno uzorak prezentuje populaciju. Za revizora je uputnije da preispita reprezentativnost uzorka, bilo ponovnim izborom, bilo povećanjem uzorka. Ako taj pristup da dobre rezultate, poželjno je uraditi dodatne testove i zajedno sa internom kontrolom pokušati da locira grešku na računima.

Greške u uzorku mogu imati različita obeležja. Neka od njih su uslovljena poreklom - zašto je došlo do greške (greška kao posledica prethodne aktivnosti). Neke greške nemaju materijalni uticaj na finansijski izveštaj ili greške mogu biti namerne, odnosno imaju tendenciju prevare.

Kakva je greška revizor može odgovoriti samo kvalitativnom analizom. Tipu greške revizor treba prilagoditi dalju revizorsku proceduru.

Dokumentovanje procedura uzorkovanja

Revizori svaki korak uzorkovanja za osnovne testove kontrole trebaju adekvatno dokumentovati u radnim papirima revizije.

Pitanja za proveru znanja:

1. Zašto se u reviziji koristi uzorkovanje?
2. Koje vrste uzorkovanja postoje? Koja je razlika između tih vrsta uzorkovanja?
3. Koje vrste rizika uzorkovanja postoje? Po čemu se ti rizici razlikuju?
4. Šta je populacija uzorak i jedinica uzorka?
5. Koje metode selekcije uzorka postoje?
6. Koje su prednosti stratifikacije i PPS tehnike uzorkovanja, a koje razlike?
7. Kada se koristi atributivno, a kada varijabilno uzorkovanje?
8. Koje su faze sprovođenja atributivnog uzorkovanja?
9. Šta utiče na veličinu uzorka u atributivnom uzorkovanju i na koji način?
10. Koje su faze sprovođenja varijabilnosti uzorkovanja?

Ako smatrate da je navedena tvrdnja ta na odgovorite slovom T (ta no), u protivnom odgovorite slovom N (nije ta no).

1. Kada koristi statistički koeficijent uzorkovanje, revizor je u stanju da kvantifikuje i vrednuje rizik uzorkovanja.
2. Kada koristi nestatistički koeficijent uzorkovanje, revizor je u stanju da matematički i objektivno izražava rizik uzorkovanja korišćenjem teorije verovatnoće.
3. Korišćenje tehnike statističkog uzorkovanja eliminiše rizik uzorkovanja.
4. Ako se u izboru uzorka koristi PPS tehnika, tada sve vrste zalih nemaju jednaku šansu da budu izabrane u konačan uzorak.
5. Slučajno uzorkovanje se ne može koristiti kod nestatističkog uzorkovanja.
6. Ukoliko se tolerisana greška u saldu dobavljača povećava, revizijski uzorak za suštinsko testiranje će se smanjiti.
7. Projektovana greška za potraživanja od kupaca iznosi 75.000 dinara, a tolerisana greška je 60.000 dinara. U ovakvim okolnostima, revizor će verovatno zaključiti da treba sprovesti dodatne revizijske procedure.
8. Postoji veća šansa da će revizor biti tužen u slučaju pogrešnog prihvatanja rezultata uzorkovanja, nego u slučaju pogrešnog odbacivanja.

Odgovori: 1. T 2. N 3. N 4. T 5. N 6. T 7. T 8. T

Zaokružite odgovor(e) za koje smatrate da su ta ni.

1. Uzorkovanje koje će revizor koristiti kada želi da proveri da li manje od 6% isplata ima dokumentacioni trag o odobrenju isplate pre njenog izvršenja je:
  - a. atributivno uzorkovanje
  - b. varijabilno uzorkovanje
  - c. uzorkovanje nasumice
  - d. blok uzorkovanje
2. Prednost korišćenja statističkog uzorkovanja je u tome što ova tehnika:
  - a. omogućuje matematičko merenje rizika

- b. eliminiše potrebu za subjektivnim rasuđivanjem revizora
  - c. omogućuje merenje dovoljnosti i adekvatnosti prikupljenih dokaza
  - d. omogućuje jednako kvalitetne rezultate uz korišćenje manjeg uzorka
3. Šta je od dole ponuđenog elemenat rizika uzorkovanja:
- a. izbor revizijske procedure koja nije u skladu sa ciljem revizije
  - b. izbor suviše malog revizijskog uzorka kojim se ne može ostvariti cilj uzorkovanja
  - c. propuštanje uočevanja greške u dokumentu koji je uzet u uzorak
  - d. propuštanje izvođenja revizijske procedure koja je bila predviđena planom uzorkovanja.
4. Prilikom ispitivanja isplata saobraćajna, revizor planira da koristi uzorak koji će odabrati sistematskom selekcijom. Osnovna prednost izbora uzorka na ovaj način je:
- a. postoji manja verovatnoća da će prevara ostati neotkrivena nego kod drugih metoda uzorkovanja
  - b. greške se mogu javljati na sistemski način, pa je ovom metodom dobijen reprezentativniji uzorak
  - c. jedinice populacije se mogu pojavljivati više puta u uzorku
  - d. jedinice populacije ne moraju biti prethodno numerisane da bi se koristila ova tehnika.
5. Ponekad rezultati uzorkovanja za testove kontrole mogu ukazivati da je preliminarna procena kontrolnog rizika odgovarajuća, a da stvarna stopa devijacije populacije ne opravdava ovaj zaključak. Ova situacija predstavlja ilustraciju:
- a. procenu kontrolnog rizika na suviše niskom nivou
  - b. procenu kontrolnog rizika na suviše visokom nivou
  - c. pogrešno prihvatanje
  - d. pogrešno odbacivanje
6. Koji od sledećih načina izbora uzorka je najmanje poželjan:
- a. sistematsko uzorkovanje
  - b. stratifikacija
  - c. blok uzorkovanje
  - d. slučajno uzorkovanje.
7. Revizor planira da ispita uzorak od 20 narudžbenica radi provere postojanja adekvatnog odobrenja pre izvršenja narudžbe što predstavlja jednu od internih kontrola klijenta. U toku testiranja revizor ne može da pronađe jednu od narudžbenica, a ne postoje alternativne procedure kojim bi se utvrdilo da li je konkretna narudžba pravilno odobrena. U takvim okolnostima, revizor treba da:
- a. odabere drugu narudžbenicu umesto one koja nedostaje
  - b. zaključi da interne kontrole ne funkcionišu i proceni kontrolni rizik na maksimalnom nivou
  - c. tretira konkretnu narudžbu kao devijaciju prilikom vrednovanja rezultata uzorkovanja
  - d. odabere uzorak od novih 20 narudžbenica

Odgovori: 1. a 2. a 3. b 4. d 5. a 6. c 7. c

Popunite praznine.

1. Tehnika uzorkovanja u kojoj revizor ne koristi statističku teoriju za merenje revizijskog rizika naziva se _____.
2. Revizor planira da smanji kontrolni rizik ispod maksimalnog ako na e manje od 5% odstupanja od klijentove kontrolne procedure. Devijacija od 5% se naziva _____.
3. Kod slučajnog uzorkovanja, da bi uzorak bio reprezentativan svaka jedinica populacije mora imati _____ šansu da bude izabrana.
4. U toku prikupljanja dokaza o postojanju evidentiranih prodaja, revizor nije primetio da prema uslovima ugovora konkretna transakcija nije predstavljala prodaju, već otpremu robe na konsignaciju. Ovo je primer rizika _____.
5. Revizorov uzorak za testiranje plata čine: 60% radnici sa punim radnim vremenom, 15% radnici sa pola radnog vremena; i 25% nadnice sezonskim radnicima. Međutim, kod klijenta 80% radnika radi sa punim radnim vremenom, 15% sa pola radnog vremena, a 5% čine nadnice sezonskim radnicima. Rizik korišćenja ovakvog uzorka naziva se rizikom _____.
6. Prilikom korišćenja PPS tehnike uzorkovanja, jedinice koje glase na veće i novane iznose (npr. osnovna sredstva sa većom vrednošću) imaju _____ šansu da budu izabrani u uzorak.
7. Rizik pogrešnog prihvatanja utiče na _____ revizije, dok rizik potrešnog odbacivanja utiče na _____.
8. Izbor uzorka tako da sadrži sve isplate u maju je primer _____ uzorkovanja.

Odgovori: 1. nestatističko uzorkovanje 2. tolerisana stopa devijacije 3. jednaku 4. neuzorkovanja 5. uzorkovanja 6. veća 7. efektivnost / efikasnost 8. blok

---

Revizija pozicija finansijskog izveštaja

Reviziju pozicija finansijskog izveštaja revizor izvodi nakon što je izvršeno: planiranje revizije, procenjen nivo materijalnosti, procenjen inherentni, kontrolni rizik i rizik detekcije (otkrivanje), procenjena pouzdanost sistema internih kontrola. Na osnovu napred navedenih procedura i njihovog dokumentovanja revizor je u mogućnosti da proceni nivo testova kontrole i suštinskih testova za pojedine elemente finansijskog izveštaja.

Pristup reviziji elemenata finansijskog izveštaja sprovodi se po ciklusima transakcija. Koji ciklusi transakcija će biti definisani kod klijenta zavisi od prirode njegove delatnosti. Za razumevanje revizije elemenata finansijskog izveštaja navest ćemo dva primera odreivanja ciklusa transakcija.

Poslovanje klijenta D. Ricchuite¹ svrstao je u pet ciklusa i to:

1. prodaja - naplata
2. kupovina - isplata
3. sredstva - proizvodnja - zalihe
4. finansiranje - kapital - obaveze
5. zaposleni - plate

Profesor William F. Messier² elemente finansijskog izveštaja analizira po sledećim ciklusima:

1. ciklus prodaje
2. ciklus naplate
3. ciklus nabavke
4. ciklus plaćanja
5. ciklus zaliha
6. ciklus nekretnina i opreme
7. ciklus dugoročnih obaveza, kapitala dobitka ili gubitka
8. ciklus novca i ulaganja

---

¹ Vidi: D. N. Richuite : Auditing ...op. cit. str. 558-734

² Vidi: William F. Messier: Auditing, Mc. Graw - Hill, New York, 1997., str. 361-632

Na osnovu prednjih navoda vidimo da se elementi finansijskog izveštaja mogu razmatrati manje ili više specificirano.

Važne elemente finansijskog izveštaja za reviziju razmotri ćemo na sledeći način:

1. Revizija nekretnina, postrojenja i opreme
2. Revizija dugoročnih finansijskih plasmana
3. Revizija zaliha
4. Revizija potraživanja
5. Revizija novčanih sredstava
6. Revizija obaveza prema dobavljačima
7. Revizija kapitala
8. Revizija dugoročnih obaveza
9. Revizija zaposlenih i plata

Svaki od navedenih ciklusa ima specifične karakteristike i postupke izvođenja kontrolnih i suštinskih testova, pa im revizor treba pristupiti sa dužnom pažnjom.

Za postupak revizije svaki ciklus, bez obzira kako ih revizor odredi kod nekog klijenta, po pravilu je isti. To znači da revizor za ispitivanje svakog ciklusa treba da:

1. **Odredi merodavne računovodstvene standarde** - cilj ovog određivanja je da revizor sigurno spozna načela na kojima se element temelji.
2. **Proceni nivo inherentnog rizika** na osnovu vrste delatnosti, organizacije klijenta, složenosti poslovnih događaja, eventualnih teških okolnosti i iskustva u prethodnoj reviziji.
3. **Predstavi ciklus** kratkim opisom glavnih poslovnih događaja, dokumenata i evidencija, osnovnim postupcima knjiženja i podelu odgovornosti zaposlenog osoblja. Ciklus je najbolje predstaviti grafikom.
4. **Proceni kontrolni rizik** putem razumevanja i dokumentovanja sistema internih kontrola.
5. **Izvede testove kontrole** kojima revizor razmatra ciljeve interne kontrole i to: postojanje, potpunost, pravovremenost, odobrenje, procena, obelodanjivanje i tačnost prenosa.
6. **Proceni rizik otkrivanja** (detekcije na osnovu) procene kontrolnog rizika.
7. **Analitičke postupke** (procedure) u ovom slučaju se koriste kao revizorski testovi koji mogu jasno ukazati na načela gde se otkriva greška.
8. Svaki element finansijskog izveštaja treba **testirati suštinskim testovima**. Ovo ispitivanje revizor će izvršiti primenom jednog ili više postupaka. Ovi postupci su: mehaničko preračunavanje (tačnost), potvrđivanje salda, cutoff, pregled dokumentacije, upoređivanje iznosa sa dokumentima sa iznosima u glavnoj knjizi, uvidom u dokumenta o vlasništvu, pregledom ovlašćenja i sl.

10.1. Revizija nekretnina, postrojenja i opreme

Nekretnine, postrojenja i oprema predstavljaju deo stalne imovine preduze a koja se iskazuje u aktivni bilansa stanja. One obuhvataju sredstva za koja je u prethodnoj ra unovodstvenoj regulativi koriš en izraz „osnovna sredstva“. Za ova sredstva nije bitan toliko njihov fizi ki oblik, ve injenjica da ona u proces poslovanja ulaze celokupnom vrednoš u, i da se troše postepeno u više proizvodnih ciklusa.

Ra unovodstveno obuhvatanje nekretnina, postrojenja i opreme uredjeno je Me unarodnim ra unovodstvenim standardom MRS 16 – Nekretnine, postrojenja i oprema. Ra unovodstveno evidentiranje nekretnina, postrojenja i opreme obuhvata postupake priznavanja sredstava, utvr ivanja njihove nabavne i fer vrednosti, utvr ivanje troškova amortizacije, obezvre enje, kao i otu enje.

Osnovne karakteristike koje u velikoj meri definišu pristup i postupke revizije nekretnina postrojenja i opreme su slede e:

- nekretnine, postrojenja i oprema esto predstavljaju najve u bilansnu poziciju i shodno tome potrebno im je posvetiti pove anu pažnju;

- mali broj promena na ra unima stalnih sredstava u odnosu na promene na obrtnim sredstvima;

- po etni saldo na ra unima stalnih sredstava ve je proveren tokom revizije u prethodnim godinama, pa su predmet revizije samo promjene u teku oj godini;

- stalna sredstva u materijalnom obliku manje su podložna nezakonitim radnjama i prisvajanju nego što je to slu aj sa obrtnim sredstvima;

- tokom revizije ne javljaju se u zna ajnoj meri problemi razgrani enja transakcija.

- prilikom revizije revizor se ne suo ava sa problemima utvr ivanja njihove teku e, dnevne ili tržišne vrednosti, kao što je to slu aj prilikom revizije obrtnih sredstava.³

Po etni korak kod revizije nekretnina, postrojenja i opreme ini procena inherentnog rizika. Prilikom procene ovog rizika, revizor treba da obrati pažnju na složene ra unovodstvene transakcije i ra unovodstvene transakcije koje imaju efekat na finansijski rezultat. Ve ina transakcija vezanih za nekretnine, postrojenja i opremu nisu po svojom prirodi složene, ali naravno postoje i izuzeci. Na primer, problemi u knjiženjima mogu nastati prilikom knjiženja procene fer vrednosti nekretnina, postrojenja i opreme, kod izgradnje osnovnog sredstva u sopstvenoj režiji kada se mogu javiti problemi oko uklju ivanja troškova u cenu koštanja, kod državnih davanja, razmene osnovnih sredstava i sl.

Transakcije sa nekretninama, postrojenjima i opremom koje imaju efekat na finansijski rezultat pove aju inherentni rizik su: nabavka (pravilno uklju ivanje troškova u nabavnu vrednost), izrada u sopstvenoj režiji, obezvre enje i sl.

Nakon procene inherentnog rizika potrebno je proceniti i kontrolni rizik. Upoznavanje sa sistemom internih kontrola vezanih za nekretnine, postrojenja i opremu vrši se pomo u upitnika internih kontrola (primer dat na narednom prikazu).

³ Videti: Milojevi Dr D., *Revizija finansijskih izvještaja*, Fakultet za trgovinu i bankarstvo, Beogradska bankarska akademija, Beograd, 2006., str. 335.

Prikaz 55.
Upitnik internih
kontrola za ne-
kretnine, postro-
jenja i opremu

UPITNIK INTERNIH KONTROLA

Klijent: xxx

Predmet: _____

Datum: 31.12.2008.

Kontrola nekretnina, postrojenja i opreme

Revizor: Xxx Xxx

R.br.	Pitanja	DA	NE	N/P	Napomena
1.	Da li se vodi analiti ko knjigovodstvo za svaku grupu sredstava (npr. zemlja, zgrade, mašine, oprema)?	x			
2.	Da li se vodi knjiga osnovnih sredstava?	x			
3.	Da li je odgovornost knjigovodstva sredstava odvojena od odgovornosti za fizi ku kontrolu sredstava?	x			
4.	Da li se analiti ko knjigovodstvo periodi no uskla uje sa sinteti kim ra unima?	x			
5.	Da li se primenjuju procedure za odre ivanje stvarnog postojanja proknjiženih sredstava?	x			samo po- pisom
6.	Da li je pristup sredstvima i koriš enje sredstava ograni- eno na ovlaš ena lica?	x			
7.	Da li procedura nabavke opreme zahteva ovlaš enje Upravnog odbora ili menadžera?	x			samo po- nekad
8.	Da li su ustanovljene procedure za kontrolu da li su kup- ljena sredstva isporu ena u skladu sa narudžbom?	x			
9.	Da li se nabavke sredstava promptno knjiže u knjigo- vodstvu sredstava?	x			
10.	Da li su ustanovljene procedure za odre ivanje metoda amortizacije i procene korisnog veka?	x			
11.	Da li su ustanovljene procedure za utvr ivanje fer vred- nosti sredstava?		x		

Nakon što se upozna sa politikama i procedurama interne kontrole koje su mu potrebne za izradu plana revizije nekretnina, postrojenja i opreme, revizor procenjuje kontrolni rizik. Za svaku kontrolu na koju planira da se osloni, revizor mora izvesti odgovaraju e kontrolne testove.

Prikaz 56.
Revizijski program za kontrolne testove nekretnina, postrojenja i opreme

Ključne kontrole	Uobičajeni kontrolni testovi
Nabavka se odobrava na osnovu plana kapitalnih ulaganja.	Ispitati da li postoje planovi i uporediti nabavljena sredstva sa planovima (ponovno izvođenje i inspekcija)
Nabavka se odobrava od strane upravnog odbora.	Ispitati na uzorku da li je izvršeno odobravanje nabavki (inspekcija)
Postoji adekvatna segregacija dužnosti između evidentiranja sredstava i fizičke kontrole sredstava.	Posmatrati osoblje u radu i ispitati ga o njihovim dužnostima (posmatranje i ispitivanje)
Za svako sredstvo postoji analitička evidencija.	Ispitati na uzorku da li registar uključuje godinu nabavke, amortizaciju, lokaciju sredstva (inspekcija).
Stope amortizacije odobrene su od strane upravnog odbora.	Ispitati na uzorku da li se amortizacija obračunava na osnovu važećih stopa (inspekcija)
Analitika osnovnih sredstava se usaglašava sa glavnom knjigom.	Ispitati na uzorku i uporediti sredstva u analitici sa glavnom knjigom. Uporediti salda u glavnoj knjizi sa zbirovima analitike.
Sredstva se popisuju korektno na kraju godine.	Na uzorku izvršiti neposredan uvid i proveru postojanja sredstava. Ispitati da li su neka sredstva oštećena.
Podaci o sredstvima se unose u kompjuterski sistem i kompjuter automatski obračunava amortizaciju.	Koristiti revizijski softver radi provjere da li izvršen pravilan unos u dateke. Koristiti revizijski softver za izračunavanje amortizacije (ponovno izvođenje).

Procenjeni nivoi inherentnog i kontrolnog rizika direktno utiču na formulisanje suštinskih testova. Revizija nekretnina, postrojenja i opreme predstavlja kombinaciju suštinskih testova transakcija, suštinskih testova salda i analitičkih postupaka.

Suštinski testovi transakcija namenjeni su otkrivanju grešaka ili nepravilnosti koji nastaju prilikom knjiženja pojedinačnih poslovnih događaja. Transakcija sa najvećim brojem knjiženja je svakako amortizacija. Provera obračuna amortizacije zasniva se na uzimanju uzorka analitičkih kartica nekretnina, postrojenja i opreme i proveri tačnosti obračuna (adekvatnost stope amortizacije, pravilna primena stope, pravilno knjiženje i dr). Osim amortizacije, obuhvataju se i nabavke. Kod ovih transakcija potrebno je proveriti: postojanje nabavke, datum nabavke i aktiviranja, formiranje nabavne vrednosti, knjiženje na ispravnim kontima i dr. Transakcije koje se obično proveravaju bez uzorkovanja su: otuđenje, manjkovi i viškovi, obezvređenje i sl.

Suštinski testovi salda nekretnina, postrojenja i opreme usmereni su na krajnja salda u glavnoj knjizi na osnovu kojih nastaju bilans stanja i bilans uspeha. Najvažniji test iz ove grupe je prisustvovanje popisu.

Analitički procedure za nekretnine, postrojenja i opremu mogu biti izuzetno efikasno sredstvo u otkrivanju grešaka u knjiženjima. Primer analitičkog postupka za nekretnine, postrojenja i opremu mogao bi biti sledeći:

Prikaz 57.
Primer analitičkih
procedura za
nekretnine,
postrojenja i
opremu

	Zemljište	Gra . objekti	Postrojenja i oprema
1. Amortizacija	15.800	401.429	194.990
2. Saldo na kraju godine	6.439.995	18.448.560	13.718.417
3. Stopa amortizacije (1/2)	0,25%	2,18%	1,42%

	Teku a godina	Prethodna godina
1. Troškovi amortizacije	612.219	840.391
2. Osnovna sredstva koja se amortizuju	38.606.972	34.902.773
3. Prose na stopa amortizacije (1/2)	1,59%	2,41%

U gore navedenom primeru na osnovu analitičkih procedura možemo uoiti sledeće probleme: obračunata je amortizacija zemljišta mada ona po računovodstvenim standardima ne podleže obračunu, stopa amortizacije građevinskih objekata je veća od stope amortizacije postrojenja i opreme što je neuobičajeno budući da bi postrojenja i oprema trebali da imaju kraći i veći trajanja. Troškovi amortizacije tekuće godine su smanjeni u odnosu na prethodnu godinu iako je povećana vrednost osnovnih sredstava koja podležu amortizaciji.

Na osnovu raspoloživih revizijskih postupaka revizor formira revizijski program za nekretnine, postrojenja i opremu koji treba da obezbedi optimalnu kombinaciju revizijskih postupaka sa stanovišta ostvarivanja cilja revizije i revizijskih troškova.

10.2 Revizija dugoročnih finansijskih plasmana

Računovodstveni standardi razradili su problem dugoročnih finansijskih plasmana u okviru više standarda i to:

Finansijsko izveštavanje o udelima u zajedničkim poduhvatima MRS 31. Pod zajedničkim poduhvatom podrazumeva se ugovorno definisanje kojim dve ili više stranaka preduzimaju ekonomsku aktivnost koja podleže zajedničkoj kontroli u smislu upravljanja finansijskim i poslovnim politikama te aktivnosti da bi ostvarile korist.

Međunarodni računovodstveni standard MRS 27 "Konsolidovani finansijski izveštaji" i računovodstvo ulaganja u podružnice odnosi se na upravljanje finansijskim i poslovnim politikama preduzeća kako bi stekli korist od aktivnosti. Aktivnosti su vezane za podružnice, preduzeća i matice, grupu preduzeća. Za ova ulaganja su posebno karakteristični konsolidovani finansijski izveštaji i manjinski interes.

Međunarodni računovodstveni standard MRS 32 "Finansijski instrumenti": obelodanjivanje i predstavljanje obuhvata finansijske instrumente, finansijsko sredstvo, finansijske obaveze, vlasnički instrumente i monetarna finansijska sredstva.

Revizor kod dugoročnih finansijskih plasmana sredstava treba da utvrdi:

- da li za vlasništvo nad plasmanima postoje dokumentovani dokazi,
- da li su promene u toku vremena evidentirane kroz ispravke transakcije,
- da li su dobiti, gubici i prihodi pravilno proknjiženi,
- da li je metod vrednovanja konzistentno primenjivan,
- da li su iznosi u bilansu stanja pravilno klasifikovani i uneseni.

Revizorske procedure koje se primenjuju za postizanje ciljeva naj eš e su:

1. Dobiti ili pripremiti analizu dugoro nih finansijskih plasmana i:
  - a. pregledati plan koji je sa inio menadžment,
  - b. pregledati nominalne iznose u glavnoj knjizi koji se odnose na posmatrani period i ispitati neubijajene iznose,
  - v. dobiti konfirmaciju tre e strane i/ili izvršiti proveru postojanja hartija od vrednosti vezanih za plasman.
2. Testirati transakcije za posmatrani period:
  - a. Ispitati ugovore i druge podatke koji se odnose na transakcije
  - b. Ispitati odobrenje transakcija
  - v. Proveriti osnove za utvr ivanje dobiti/gubitaka.
3. Proveriti cene za navedene transakcije na dan sastavljanja bilansa stanja.
4. Utvrditi da li su transakcije koje nisu navedene, razumno vrednovane.
5. Proveriti da li su transakcije pravilno utvr ene i da li su klasifikovane kao tekue obaveze ili dugoro ne investicije.
6. Proveriti da li su primenjeni važe i ra unovodstveni stanardi.

Do dokaza za ostvarenje ciljeva revizije u ovom slu aju uputno je izvršiti stopostotno testiranje putem suštinskih testova.

10.3. Specifi ni problemi i ciljevi revizije zaliha

Me unarodni ra unovodstveni standard MRS 2 "Zalihe" koristi slede e definicije zaliha koje treba u postupku revizije respektovati: Zalihe su sredstva koja se drže radi prodaje u redovnom poslovanju ili su u procesu proizvodnje namenjene prodaji ili u obliku osnovnog i pomog materijala koji se troši u proizvodnom procesu ili pri pružanju usluga. Zalihe treba da se vrednuju po nabavnoj vrednosti - ceni koštanja ili neto prodajnoj vrednosti, zavisno od toga koja je od njih niže.

Nabavna vrednost - cena koštanja zaliha obuhvata sve troškove kupovine, troškove konverzije i druge troškove koji su nastali u procesu dovo enja zaliha na sadašnju lokaciju ili sadašnje stanje.

Kad se zalihe prodaju, njihov knjigovodstveni iznos se priznaje kao rashod u periodu u kom se priznaje s njima povezani rashod.

Finansijski izveštaj treba da sadrži:

- usvojenu ra unovodstvenu politiku vrednovanja zaliha,
- ukupan knjigovodstveni iznos,
- knjigovodstveni iznos zaliha po neto prodajnoj vrednosti,
- iznose povrata zaliha priznatih kao prihod,
- okolnosti koje su dovele do otpisa zaliha,
- vrednost zaliha koje se uvaju kao garancija za izmirenje obaveza.

Od svih imovinskih delova koji se pojavljuju u bilansu stanja trgovinskih i proizvodnih preduze a, posebna pažnja mora se obratiti na zalihe. Sa aspekta revizora, sa zalihama su uvek povezani najve i problemi u verifikaciji. Za ovu tvrdnju postoje najmanje slede i razlozi:

1. Kod ve ine klijenata zalihe su posmatrano sa stanovišta prometa najve a stavka u bilansu stanja. Njihova materijalnost, stoga otežava problem verifikacije.
2. Ukupna vrednost zaliha ima direktan efekat na finansijski rezultat klijenta. Greške u proceni zaliha dovode do pogrešnog izra unavanja finansijskog rezultata.
3. U ve ini ra unovodstvenih sistema utvr ivanja proizvodnih troškova i finansijsko knjigovodstvo integrisani su tako da daju knjigovodstvenu vrednost nedovršene proizvodnje.
4. Kod proizvodnih preduze a zalihe nisu homogene - ine ih etiri elementa: sirovine, materijal, nedovršena proizvodnja i gotovi proizvodi. Svaka od njih ima svoje probleme vrednovanja.
5. Verifikacija vo enja zaliha esto zahteva visoku tehni ku stru nost koja je iznad sposobnosti revizora. Utvr ivanje vrednosti zaliha ne svodi se samo na problem prebrojavanja.

Zna ajni aspekt identifikacije zaliha je u tome što proces prebrojavanja mora biti istovremeno da bi se izbeglo neuklju ivanje ili njihovo dvostruko brojanje zbog pomeranja sa razli itih lokacija. Odre ene zalihe mogu se nalaziti van neposredne kontrole preduze a npr. na putu, na konsignaciji i sl. U tim slu ajevima revizor mora da se zadovolji potvrdama. Dalje, kao lokacija se može pojaviti i linija montaže pa je malo verovatno da e proizvodni proces biti obustavljen da bi se utvrdile zalihe.

Osim iste identifikacije zaliha veoma je važno pitanje i njihovog kvaliteta koji direktno uti e na vrednost.

Revizijski cilj kod zaliha je:

- da su sve zalihe i nedovršena proizvodnja koje su u vlasništvu klijenta evidentirane (vlasništvo),
- da su sve zalihe, koje su vlasništvo drugih preduze a, a u posedu su klijenta, identifikovane i isklju ene iz vrednovanja (vrednovanje),
- da su sve zastarele i ošte ene zalihe uo ene i procenjene po realnoj vrednosti (procenjivanje),
- da su vrednosti po kojima se zalihe i nedovršena proizvodnja vode pravilno obra unate i da li je na in konzistentan sa ranijim godinama (ta nost).

Procedure kojima revizor potvr uje navedene ciljeve obi no su:

1. Pre prebrojavanja zaliha, proveriti da li su instrukcije menadžmenta odgovornom osoblju u vezi zaliha adekvatne.
  2. Po mogu nosti prisustvovati fizi kom brojanju i osigurati primenu odgovaraju ih procedura a posebno da su:
    - a. obuhva ene sve lokacije na kojima se nalaze zalihe,
    - b. sve ošte ene i zastarele zalihe uo ene i jasno odvojene na popisnim listama,
    - c. sve zalihe koje pripadaju tre im licima izdvojene na popisnim listama,
    - d. sve popisne liste pravilno popunjene, datirane i potpisane od strane lica koje je vršilo brojanja.
  3. Obezbediti detaljne informacije o poslednjih nekoliko ulaza i izlaza sa zaliha radi cutoff testova (razgrani enja).
  4. Ispitati popisne liste radi pronalaženja o iglednih grešaka i uporediti ih sa popisnim listama prethodnih godina radi potvr ivanja da ni jedan deo zaliha nije izostavljen.
  5. Odabrati uzorak izlaza sa zaliha pre i posle kraje godine i proveriti da li je svaki izlaz evidentiran u odgovaraju em periodu.
- Isti test izvesti i za ulaz za zalihe.

Na osnovu uzorka iz prethodna dva postupka utvrditi da su fakture od kupaca i dobavlja a pravilno evidentirane.

6. Obezbediti potvrdu direktno od tre ih lica u vezi sa zalihama koje se nalaze kod njih.
7. Testirati cene u kona nim popisnim listama upore ivanjem sa cenama na fakturama dobavlja a.
8. Kod nedovršene proizvodnje testirati opravdanost nivoa cena nedovršene proizvodnje kroz ispitivanje primenjenog sistema utvr ivanja troškova, što se obezbe uje ispitivanjem:
  - a. adekvatnosti ra unovodstvenih metoda i kontrola nad zalihama,
  - b. ispitati metod alokacije opštih troškova,
  - c. ispitati da li je metod vrednovanja nedovršene proizvodnje konzistentan sa metodama u prethodnim godinama.
9. Kod gotovih proizvoda:
  - a. uporediti vrednost gotovih proizvoda sa kalkulacijama za te proizvode,
  - b. uporediti prodajne cene gotovih proizvoda klijenta sa važe im tržišnim cenama da bi se uverili da se gotovi proizvodi na zalihama mogu prodati uz odgovaraju u dobit.
10. Pripremiti spisak svih zaliha i nedovršene proizvodnje i izra unati njihov ukupan iznos. Usaglasiti taj total sa ukupnim iznosom u bilansu stanja i iznosom datim u kona nim popisnim listama.
11. Na spisku zaliha nedovršene proizvodnje utvrditi deo koji je bio predmet:
  - a. posmatranja pri brojanju zaliha
  - b. drugih revizorskih testova
12. Uporediti pokazatelje teku e godine sa pokazateljima iz prethodne godine:
  - a. zaliha i nedovršene proizvodnje prema prodaji
  - b. zalihe sirovina prema troškovima prodaje, nedovršena proizvodnja prema troškovima prodaje, zalihe gotovih proizvoda prema troškovima prodaje.
13. Pripremiti objašnjenja za zna ajne promene u ovim pokazateljima i dokaze kojima e se potvrditi data objašnjenja.

Dokumentovanje sprovedenih testova vrši se uz pomo radnih listova, na na in prikazan na narednoj slici:

Prikaz 58.
Primer radnog lista za dokumentovanje sprovedenog testa svo enja zaliha gotovih proizvoda na neto prodajnu cenu

Šifra proizvoda	Naziv proizvoda	Stvarna cena koštanja	Neto prodajna cena	Koli ina	Razlika za knjiženje
1	2	3	4	5	6
	UKUPNO:				1.739.500
35476	Pile a salama	446,92	530,00		
32871	Pile e virške	259,14	246,00	15.000	197.100
58310	Pile a pašteta	36,43	38,00		
30872	Pile e meso	178,56	140,00	40.000	1.542.400
17037	Jaja	7,64	9,20		

Revizija zaliha se obično izvodi na bazi uzorka. Ukoliko postoje uslovi na osnovu kojih je procenjen visok nivo kontrolnog rizika revizor će u obzir uzeti veći uzorak, odnosno sprovesti veći broj suštinskih testova.

10.4. Revizija potraživanja

Potraživanja su bilansna pozicija koja se sreće kod gotovo svih preduzeća. U uslovima nelikvidnosti privrede, najčešće se radi o bilansnoj poziciji sa visokim udelom u strukturi imovine preduzeća.

U reviziji se značajan obim revizorskog angažovanja mora posvetiti reviziji potraživanja budući da se radi o bilansnoj poziciji sa visokim inherentnim rizikom, zbog sledećeg:

evidentiranje potraživanja od prodaje povezano je u dvojnog knjigovodstvu sa evidentiranjem prihoda. Knjiženje potraživanja tako ima direktan uticaj na iskazani finansijski rezultat što može predstavljati motiv za manipulativno finansijsko izveštavanje (npr. fiktivni prihodi, prerano priznavanje prihoda i dr).

evidentiranje potraživanja ima direktan uticaj na novane prilive jer potraživanja moraju biti naplaćena u narednom periodu. To povećava rizik kriminalnih radnji kroz različite forme umanjivanja potraživanja (propuštanje evidentiranja, umanjenje po osnovu rabata koji nisu definisani politikom prodaje, otpisivanje potraživanja i dr).

transakcije potraživanja su u toku godine izuzetno brojne što povećava rizik od nenamernih grešaka.

potraživanje je bilansna pozicija koja je pogodna za manipulisanje rezultatom, pre svega u oblasti ispravki i otpisa potraživanja na osnovu procene nenaplativosti.

Ciljevi revizije potraživanja su:

- potvrditi tačnost potraživanja,
- potvrditi naplativost potraživanja,
- potvrditi opravdanost otpisa,
- potvrditi rezervisanja za sporna potraživanja i njihovu adekvatnost,
- potvrditi tačnost ostalih potraživanja.

Primeri revizijskih testova za ciklus prodaje i potraživanja dati su u prethodnom delu knjige. Ovde ćemo izdvojiti samo neke od najvažnijih:

1. Proveriti usaglašenost sintetičke i analitičke evidencije.
2. Ispitati uzorak računa iz registratora (proveriti usaglašenost računa sa pratećom dokumentacijom, cenovnikom, politikom prodaje, da li je račun evidentiran u kompjuterskom sistemu, datum knjiženja i dr).
3. Ispitati uzorak knjiženih transakcija iz glavne knjige (proveriti postojanje dokumentacije na osnovu koje je knjiženje vršeno, datum knjiženja i dr)
4. Pregledati registar sa izvodima otvorenih stavki (posebno obratiti pažnju na velika salda, negativna salda i salda bez promene u toku perioda).

5. Izvršiti izbor salda za direktnu konfirmaciju (posebno obratiti pažnju na velika salda, negativna salda i salda bez promene u toku perioda za koje ne postoji izvod otvorenih stavki).
6. Verifikovati ispravku spornih potraživanja (utvrditi starosnu strukturu potraživanja, promene u stopi ispravke vrednosti potraživanja u odnosu na prethodnu godinu, postojanje odgovarajuće odluke nadležnog organa o ispravci, naplatu potraživanja u narednoj godini do dana revizije i dr).
7. Verifikovati da li je otpis spornih potraživanja pravilno odobren, da li su pre otpisa preduzeti svi razumni pokušaji da dođe do naplate i da li je otpis potraživanja na pravi način tretiran u poreskom bilansu.
8. Proveriti ispravnost izvršenih kompenzacija.
9. Proveriti da li su potraživanja sa negativnim saldovima reklasifikovana na primljene avanse.
10. Proveriti da li je izvršeno kursiranje potraživanja u stranoj valuti.

Dokumentovanje sprovedenih testova vrši se uz pomoć radnih listova, na način prikazan na narednoj slici:

Prikaz 59.
Primer radnog lista za dokumentovanje sprovedenog testa provere knjiženja u glavnoj knjizi

Redni broj	Broj naloga za knjiženje	a. Iznos knjiženja se slaže sa fakturom	b. Datum knjiženja se slaže sa fakturom	c. Stav za knjiženje je ispravan	Napomena
1	1453		::	::	Proknjiženo je 357 hiljada dinara, faktura glasi na 209 hiljada dinara.
2	1498	::	::	::	
3	1697	::	::	::	
4	1865	::		::	Datum fakture je 29.12.20xx. god. Faktura je trebala biti proknjižena u prethodnoj godini.

Važan element u proceduri verifikacije potraživanja je konfirmacija od strane drugih subjekata koji su u stanju da potvrde određenu informaciju relevantnu za računovodstvenu evidenciju. Drugi subjekti zovu se "treća strana". Osim klasične konfirmacije, kao izvor uveravanja o potraživanjima kroz izjavu treće strane mogu se koristiti i izvodi otvorenih stavki tj. usaglašavanje koje klijent revizije vrši sa trećom stranom na osnovu zakonske obaveze, nezavisno od procesa revizije.

Analitički postupci kao deo suštinskih testova mogu se koristiti, na primer, za procenu realnosti ispravke vrednosti potraživanja, na način prikazan na sledećoj slici:

Prikaz 60.
Primer analitičkih
procedura za
potraživanja

	Kupci – matično pravno lice	Kupci u zemlji	Kupci u inostranstvu	Druga potraživanja	Ukupno
Prethodna godina					
Ispravka vrednosti		20.716	1.160		21.876
Potraživanje	38.611	288.613	13.501	1.222	341.947
Stopa ispravke		7,18%	8,59%		6,40%
Tekuća godina					
Ispravka vrednosti		2.851			2.851
Potraživanje	50.384	406.006	16.692	2.755	475.837
Stopa ispravke		0,70%			0,60%

U navedenom primeru može se uočiti da se radna unovodstvena procena naplativosti potraživanja značajno promenila u odnosu na prethodnu godinu. Tako je prosečna na ispravka vrednosti potraživanja od kupaca u zemlji za prethodnu godinu bila 7,18%, a za tekuću u godinu samo 0,70%. Sa druge strane, ukupna potraživanja od kupaca u zemlji povećana su sa 288.613 hiljada dinara u prethodnoj godini na 406.006 hiljada dinara u tekućoj godini što nagoveštava postojanje problema u naplati potraživanja u tekućoj godini što bi trebalo biti praćeno povećanom stopom ispravke vrednosti.

10.5. Revizija novih sredstava

Revizija novih sredstava predstavlja jedan od lakših zadataka budući da raspoloživa radna unovodstvena evidencija klijenta po pravilu pruža visok nivo pouzdanosti u iskazano stanje novih sredstava.

Iako se u toku godine izvrši veliki broj transakcija koje su vezane za nove prilive i odlive, poziciju novih sredstava karakteriše visok nivo tačnosti i retko se u praksi dešavaju situacije u kojima nova sredstva klijenta nisu pravilno iskazana. Razlog za to je što se kod novih sredstava u blagajni vrši svakodnevno sravnjivanje salda na kraju dana, a kod novih sredstava kod banaka je na svakom izvodu vidljivo početno i krajnje stanje pa se eventualne greške mogu lako uočiti i otkloniti.

Kao područja povećanog rizika pogrešnog iskazivanja možemo ista i eventualno postojanje prelaznih radna sa iskazanim saldima na dan bilansa, knjiženja na novim sredstvima kod kojih se kao protivstav u dvojnomo knjigovodstvu nejavljaju potraživanja i obaveze ve prihodi i rashodi, stanja po platnim karticama, ostala nova sredstva i kursiranje sredstava u stranoj valuti.

Novina sredstva u blagajni potvrđuju se blagajnim izveštajem na dan bilansa i izveštajima popisnih komisija o rezultatima inventarisanja.

Novina sredstva na račun kod banaka potvrđuju se postojanjem izvoda banaka na dan bilansa. Ukoliko na dan bilansa nije bilo transakcija pa poslednji izvod nosi datum koji prethodi danu bilansa, najbolje je pregledati prvi izvod iz naredne poslovne godine iz kojeg je vidljivo početno stanje.

Dokumentovanje sprovedenih testova vrši se uz pomoć radnih listova, na način prikazan na narednoj slici:

Prikaz 61.
Primer radnog lista za dokumentovanje sprovedenog testa provere usaglašenosti salda sa dokumentacijom i kursiranja na dan bilansa

Analiti ki konto	Naziv konta	Iznos u doma oj valuti	Strana valuta				Dokument za knjiženje
			Iznos	Valuta	Kurs	Prera unato u doma oj valuti	
	UKUPNO:	795.400				2.143.671	
241001	Erste banka	25.000					Izvod 36
241002	Intesa banka	720.400					Izvod 194
243005	Blagajna benzin bonova	50.000					Blagajni ki izveštaj 92
244001	OTP banka		21.000	eur	88,60	1.860.621	Devizni izvod 26
244005	Procredit banka		4.500	usd	62,90	283.050	Devizni izvod 8

10.6. Revizija obaveza prema dobavlja ima

Obaveze prema dobavlja ima odnosno poveriocima su sa stanovišta revizora zna ajna bilansna pozicija. Kao i potraživanja iz poslovanja, i obaveze prema dobavlja ima su pozicija sa visokim inherentnih rizikom zbog uticaja na finansijski rezultat (rashode), nov ane odlive i velikog broja transakcija.

Ciljevi revizije obaveza prema dobavlja ima su:

Potvrditi da su sve obaveze koje postoje na dan sastavljanja bilansa stanja ispravno evidentirane.

Potvrditi da su svi iznosi, koji su uklju eni u bilans stanja, nastali na konzistentnim osnovama i da su pravilno klasifikovani.

Potvrditi da su kreditori testirani u postupku revizije.

Proveriti da su obaveze sa rokom dospevanja dužim od godinu dana pravilno klasifikovane.

10

Revizorske procedure u ovom slu aju su obi no slede e:

1. Ispitati usaglašenost analiti ke i sinteti ke evidencije.
2. Ispitati uzorak ulaznih faktura iz registratora.
3. Testirati jedan deo salda koji proizilazi iz nabavke.
4. Ispitana salda usaglasiti sa izveštajima dabavlja a.
5. Ako nije mogu e pribaviti izveštaje dobavlja a, verifikaciju izvršiti na alternativne na ine.
6. Ispitati listu dugovnih salda.
7. Raspraviti bilo kakve sporne obaveze sa klijentom.

Dokumentovanje sprovedenih testova za obaveze iz poslovanja vrši se uz pomo radnih listova, na na in prikazan na narednoj slici:

Prikaz 62.
Primer revizijskog radnog lista za dokumentovanje izvornih suštinskih testova za transakciju nabavke

Redni broj	Broj fakture	a. Cene se slažu sa važećim cenovnikom i politikom prodaje	b. Dokument je proknjižen u ispravnom raunovodstvenom periodu	c. Podaci na fakturi se slažu sa podacima na pratećoj dokumentaciji (količina, cena, datum i dr)	d. Stav za knjiženje je ispravan	e. Stav je proknjižen u računarskom sistemu
1	1453		„	„	„	
2	1498	„	„	„	„	„
3	1697	„	„	„	„	„
4	1865	„		„	„	„

Sve procedure revizor treba zabeležiti u svojim radnim papirima kako bi ovlašćeni revizor kao odgovorno lice za postupak revizije i revizorski izveštaj mogao u toku kompletiranja revizije imati dovoljno relevantnih dokaza koji opredeljuju revizorsko mišljenje o finansijskom izveštaju.

10.7. Revizija kapitala

Kapital se računovodstveno obično definiše kao razlika između imovine i obaveza preduzeća. Shodno ovakvom shvatanju, računovodstvenim standardima se ne posvećuje posebna pažnja knjiženju kapitala budući da se on tretira kao rezidual odnosno ono što preostane kada se od ukupne imovine odbiju ukupne obaveze. Zbog toga se prilikom knjiženja transakcija sa kapitalom mora obratiti pažnja na drugu regulativu, pre svega na zakon o privrednim društvima.

Pozicija kapitala se javlja u pasivi bilansa stanja. Kapital preduzeća čine:

- osnovni kapital (akcijski kapital, udeli društva sa ograničenom odgovornošću i dr),
- rezerve iz dobiti,
- revalorizacione rezerve,
- neraspoređeni dobitak ili gubitak i
- otkupljene sopstvene akcije.

U toku poslovne godine nema puno promena na kapitalu što u velikoj meri određuje pristup revizije. Budući da se zbog malog obima transakcija „ne isplati“ vrednovanje sistema internih kontrola vezanih za knjiženje kapitala, revizori se definišu kontrolni rizik kao maksimalan i usredsrediti se na suštinske testove, pre svega na suštinske testove transakcija tako što se proveriti svaku transakciju (bez uzorkovanja).

Prilikom revizijskog razmatranja promena na kapitalu posebnu pažnju je potrebno posvetiti odobravanju transakcija budući da je kapital specifičan na pozicija od velikog značaja za vlasnike i da svaka promena na kapitalu mora biti autorizovana od strane vlasnika kroz odluke upravnog odbora ili skupštine.

Naj eš e transakcije sa kapitalom su:

- a. pripisivanje dobiti/gubitka poslovanja teku e godine,
  - b. ispravka po etnih stanja,
  - c. raspodela dobiti,
  - d. pokri e gubitka,
  - e. promene revalorizacionih rezervi.
- a. Pripisivanje finansijskog rezultata vrši se na kraju poslovne godine. Prilikom revizije prenosa finansijskog rezultata u kapital potrebno je uporediti iznos finansijskog rezultata u zaklju nom listu sa iskazanim rezultatom u bilansu uspeha i proveriti ispravnost knjiženja.
  - b. Ispravka po etnih stanja vrši se ako je u toku godine otkrivena materijalna greška prethodnog perioda. Po etna stanja se koriguju u skladu sa zahtevima Medjunarodnog ra unovodstvenog standarda MRS 8 – Ra unovodstvene politike, promene ra unovodstvenih procena i greške. Ispravka se može vršiti na bazi revizorskog izveštaja za prethodnu godinu ili ako preduze e samo u toku godine utvrdi nepravilnosti. U postupku revizije potrebno je utvrditi postojanje greške prethodnog perioda, proveriti da li su knjiženja ispravke po etnih stanja pravilno izvršena i da li je korekcija po etnih stanja pravilno iskazana u finansijskim izveštajima.
  - c. Ukoliko se u toku godine vrši raspodela dobiti, u postupku revizije je potrebno utvrditi da li za to postoji odgovaraju a odluka, da li se u odluci svi vlasnici kapitala tretiraju na isti na in, da li je raspodela dobiti izvršena u skladu sa odlukom, Zakonom o privrednim društvima i poreskim zakonodavstvom i da li je odluka ispravno proknjižena.
  - d. Revizija pokri a gubitka prethodnih godina sprovodi se kroz proveru da li za to postoji odgovaraju a odluka, da li je odluka poneta u skladu sa zakonom o privrednim društvima i da li je na odgovaraju i na in proknjižena.
  - e. Revalorizacione rezerve nastaju procenom fer vrednosti stalne imovine po vrednostima ve im od knjigovodstvenih, vode se pojedina no za svako sredstvo i ukidaju se prilikom otu enja stalne imovine ili u toku perioda njihovog koriš enja. Budu i da su promene u revalorizacionim rezervama povezane sa promenama u stalnoj imovini, prilikom revizije stalne imovine paralelno se vrši i provera u promenama revalorizacionih rezervi.

Prikaz 63.
Suštinski testovi
transakcija kod
revizije kapitala

Poslovni doga aj	Suštinski testovi transakcija
Nastanak revalorizacionih rezervi	Da li postoji procena fer vrednosti. Da li je procena izvršena od strane kompetentnih osoba. Da li je procena evidentirana u knjigovodstvu na dan procene. Da li je procena pravilno proknjižena. Da li se revalorizaciona rezerva vodi pojedina no za svaki sredstvo.
Otu enje stalne imovine	Da li je za otu eno sredstvo postojala revalorizaciona rezerva. Da li je revalorizaciona rezerva ukinuta prilikom otu enja. Da li je knjiženje ukidanja revalorizacione rezerve izvršeno na ispravan na in.
Periodi no ukidanje revalorizacionih rezervi	Da li se vrši periodi no ukidanje revalorizacionih rezervi na teret nerasporedjenog dobitka/gubitka. Da li je periodi no ukidanje izvršeno u skladu sa ra unovodstvenim standardima. Da li je periodi no ukidanje ispravno evidentirano.

U re e poslovne događaje u našim uslovima mogu su ubrojati: izdavanje nove emisije akcija, otkup sopstvenih akcija, poništavanje akcija i sl. Ukoliko se dese neki od ovih događaja, oni moraju biti predmet revizijskog ispitivanja.

Skrećemo pažnju i na pitanja koja je potrebno ispitati prilikom revizije iako nisu predmet neposrednog knjiženja na pozicijama kapitala:

- I. Identifikacija vlasnika preduzeća – Identifikacija vlasništva nad preduzećem je značajna za organizaciju celokupnog procesa revizije. Spoznaja o vlasništvu utiče na odluku o prihvatanju angažmana i na identifikaciju povezanih pravnih lica i transakcija sa njima. Realizovana ili očekivana promena vlasnika utiče na potrebu za obelodanjivanjem u finansijskom i revizijskom izveštaju, kao i na procenu revizijskog rizika i inherentnog rizika u postupku revizije.
- II. Usaglašenost knjigovodstvene evidencije kapitala sa državnom evidencijom – Preduzeće je obavezno da dostavlja državnim organima i organima koji rukovode finansijskim tržištima aktuelne podatke o kapitalu. U postupku revizije potrebno je utvrditi da li to preduzeće vrši na odgovarajući način, a ukoliko se utvrdi neusaglašenost preporučuje se da revizor u svom izveštaju „skrene pažnju“ na uočene probleme.
- III. Promene u kapitalu nakon datuma bilansa stanja – Budući da su promene na kapitalu izuzetno značajne za korisnike finansijskih izveštaja, u postupku revizijskog razmatranja naknadnih događaja potrebno je posebno obratiti pažnju na promene na kapitalu. Shodno revizijskim standardima, revizor u revizorskom izveštaju treba da obelodani sve promene u kapitalu od datuma bilansa stanja do datuma završetka revizije kod klijenta.
- IV. Zarada po akciji – Prema Meunarodnom računovodstvenom standardu MRS 33 – Zarada po akciji, preduzeće treba da obelodani u finansijskom izveštaju iznos zarade po jednoj akciji. Ovaj podatak je značajan za sve vlasnike jer na taj način mogu lako izraziti sopstvenu zaradu na osnovu broja akcija koje poseduju. Izražavanje zarade po akciji vrši se stavljanjem u odnos ostvarene dobiti tekuće godine i prosečnog broja akcija u toku godine. Revizija zarada po akciji vrši se matematičkom proverom izražavanja zarade, svakako uz prethodnu proveru ostvarene dobiti tekuće godine i broja emitovanih akcija preduzeća.

10.8. Revizija dugoročnih obaveza

Dugoročne obaveze klijenta nastaju kao posledica dugoročnih kredita (zajmova) koji se angažuju za generisanje kapitalnih fondova koji će obezbediti veću stopu prinosa od stope koja određuje troškove angažovanja kredita.

Zaduživanje i transakcije po osnovu dugoročnih zajmova su po obimu male, po iznosu značajne i sa obimnom pratećom dokumentacijom. Kontrolne tehnike revizora u ovom ciklusu su uglavnom usmerene na: visinu zaduživanja, dinamiku povlačenja zajma, obračun kamate, plaćanje kamate i knjiženja.

Dugoročni zajmovi trebaju biti odobreni od strane menadžera i Upravnog odbora. Ovlašćenja za zaduženje i ovlašćenja za raspolaganje finansijskim sredstvima treba dokumentovati.

Zajam se najčešće uzima od finansijskih institucija. Klijenti sa dobrom kreditnom reputacijom odnosno poslovima koji obezbeđuju uredno vraćanje zajma za obezbeđenje zajma i njegovo odobravanje najčešće trebaju dati samo obične garancije. Svi klijenti koji ne spadaju u tu grupu moraju se pobrinuti za vršenje garancije.

Dugoro no zaduživanje prati obimna dokumentacija kao što je zahtev za kredit, projektna dokumentacija, ugovor o zaduženju, obra un kamata, garancije i sl. Sva dokumentacija treba biti u dosijeu zaduženja ažurna i zabeležena a u knjigovodstvu sve promene registrovane u odgovaraju em iznosu, klasifikovane i razrani ene.

Dugoro ni zajmovi se odobravaju u ve im iznosima i na duži vremenski period (pet do deset godina).

Za tako dug period otplate uprava klijenta treba sa davaocem zajma utvrditi i matemati ki korektno izvesti otplate i visinu kamata kao i vreme otplate zajma.

Cilj revizije dugoro nih zajmova je da utvrdi:

- da li postoji interna kontrola adekvatnog angažovanja zajma,
- da su odobreni zajmovi evidentirani,
- da su zajmovi planirani ta no,
- da li se knjiženja kredita i otplata slažu sa ugovorom o zajmu,
- da li je prezentacija zajma adekvatna.

U vezi sa realizacijom cilja revizori e dokaze u vezi sa zajmovima dobiti iz lista obra una otplata i kamata, i nalozima za otplatu. Ta nost klijentovih informacija revizori mogu jednostavno proveriti nezavisnom potvrdom stanja sa davaocem zajma.

Pre bilo koje transakcije na tržištu kapitala, transakcije trebaju biti ovlaš ene u skladu sa kriterijima menadžmenta. Ako nedostaje ovlaš enje može se desiti da je investicija suprotna politici klijenta. Npr. preduze e može prihvatiti preterano visoke kamatne ili restriktivne klauzule što rezultira neekonomi nim finansiranjem ili smanjenjem likvidnosti. Da se sli ne greške ne bi dogodile, menadžment treba uspostaviti politiku za selekciju i odobrenje investicionih transakcija i pripremiti listu investicija.

Ulazi u poslovne knjige trebaju biti ovlaš eni u skladu sa kriterijima menadžmenta u suprotnom, mogu se u initi neovlaš ena i nekorektna prilago avanja, što bi moglo rezultirati pogrešno navedenim ra unima i kršenjem klauzula zajma. Da bi se kontrolisala prilago avanja menadžment mora ustanoviti procedure procesiranja, prethodno numerisati i kontrolisati obrasce i zahtevati specifi na ovlaš enja za prilago avanja iznad odre enog, unapred utvr enog iznosa.

Kontrolne procedure koje mogu spre iti ili otkriti greške ili nepravilnosti su:

1. Ustanoviti politike za selekciju i odobravanje transakcija. Pripremiti spisak ovlaš enih transakcija.
2. Ustanoviti politike za sticanje finansijskih sredstava.
3. Ustanoviti politike za odobravanje investicija, duga i ekvitija.
4. Ustanoviti procedure za procesiranje i knjiženje. Redovno pregledati zapisnike sa sastanaka Upravnog odbora vezano za dividende, dugoro ne dugove i transakcije. Pripremiti raspored kamata i dospelih otplata zajma.
5. Ustanoviti da li se hartije od vrednosti uvaju kod nezavisnih lica. Odobravanje odvojiti od ra unovodstva i od funkcije uvanja hartija.

Suštinski testovi revizije dugoro nih obaveza su:

1. Pregledati preliminaru analizu dugova i stanja na ra unima glavne knjige.
2. Pregledati odgovaraju e dokumente obezbe enja.
3. Potvrditi salda sa kreditorima.
4. Proveriti otplatu preko naloga za pla anje.
5. Izvršiti analiti ke procedure.

6. Oceniti prezentirano stanje dugova.
7. Oceniti na in obelodanjivanja.

Ciklus kapitala i dugoro nih obaveza je podložan riziku odnosno inherentni i kontrolni rizik su na višem nivou. U postupku ispitivanja revizor treba izvesti suštinske testove na ukupnoj populaciji. Razlozi za to su svakako u relativno malom broju poslovnih doga aja i velikom materijalnom zna aju istih. Greške kod ovih transakcija mogu fundamentalno uticati na finansijski izveštaj.

10.9. Revizija zaposlenih i plata

Revizija plata je dosta složen posao pre svega zbog zakonske regulative koju propisuje vlada. Drugi faktor složenosti je kompleksnost te regulative i njeno odstupanje od Me unarodnog ra unovodstvenog standarda "Naknade zaposlenima". Naime, ovaj standard propisuje ra unovodstveno obuhvatanje i objavljivanje naknada zaposlenima od strane poslodavca. Standard identifikuje pet kategorija naknada zaposlenima i to:

1. kratkoro ne naknade zaposlenim kao što su nadnice, plate i doprinosi za socijalne sigurnosti, pla eni godišnji odmori, pla eno bolni ko odsustvovanje, u eš e u dobiti kao i neke nematerijalne naknade,
2. naknade po prestanku zaposlenja kao što su penzije,
3. druge dugoro ne naknade na osnovu višegodišnjeg zaposlenja, odsustvo za inovaciju znanja i sl.
4. naknade za raskid radnog odnosa,
5. naknade na ime kapitalne nadoknade.

Treba imati u vidu da primena ovog standarda nije univerzalna i da prilikom revizije plata treba imati u vidu: propise o radu, kolektivne ugovore, propise o dnevnicama, troškove prevoza, troškove smeštaja za vreme službenog puta, naknade za odvojeni život, naknade za inovacije i sl.

Broj zaposlenog osoblja i troškovi plata prouzrokuju visoke operativne troškove kod klijenata. S druge strane broj zaposlenih i plate su interesantni i za okruženje (izme u ostalih i za državu) zbog poreza i drugih dažbina koji se pla aju na osnovu plata i istovremeno sa platama. Broj zaposlenog osoblja u ukupnom broju i po kvalifikacionoj strukturi evidentira se kod personalnog odeljenja klijenta i analizira zbog zna aja koji imaju na kvalitet izvršavanja delatnosti.

Za reviziju finansijskih izveštaja broj zaposlenog osoblja je bitan radi upore ivanja sa platnim spiskovima. Platni spiskovi zaposlenih iskazani u finansijskom iznosu mogu sadržati zloupotrebe. Treba imati u vidu da se kod ve ine klijenata osnov zarada odre uje u odelenjima u ili delovima preduze a gde zaposleni obavljau posao a obra uni i spiskovi se procesiraju sa savremenim aplikativnim softverima koji obezbe uju ta nost, brzinu, preglednost i dostupnost podacima. Treba imati u vidu da savremeni softver omogu ava zloupotrebe. Greške ili zloupotrebe se manje odnose na pojedina no zaposleno osoblje (jer su zaposleni kao primaoci dobra kontrola a klijenti se moraju pridržavati kolektivnih ugovora o zaradama i propisima vlade) a više na pla anja prema državi koja se vrše po osnovu zarada na teret zaposlenih ili poslodavca.

Ispitivanje plata, odnosno platnih spiskova je važno iz nekoliko razloga:

1. Unošenje u platni spisak onih koji nisu zaposleni ni evidentirani kod personalnog odeljenja ili prestanka obra unavanja plata za osoblje koje nije više zaposleno.
2. Platne liste imaju ve i broj informacija koje treba proveriti (npr. broj sati provedenih na poslu, visinu satnice i sl.).
3. Državi i raznim fondovima na osnovu zarada obra unavaju se i pla aju porezi i sl.).

Broj zaposlenih i platne spiskove prate određena dokumenta koje kreira uprava prema vlastitim potrebama uz respektovanje zahteva okruženja.

Najznačajnija i najčešća dokumenta su:

- matrica na knjiga zaposlenih,
- kvalifikaciona struktura,
- rešenje o obustavama i sl.,
- liste dolaska na posao (ših liste),
- učinak ili broj sati,
- pripremljeni obrasci platnih lista,
- stope obustava i poreza,
- odnosi bruto i neto zarada,
- način isplate (bankovni ili gotovina).

Pored ovih dokumenata relevantni su na ini knjiženja plata i raspored po odeljenjima kao i pravilna razgranjenja po periodima na koje se plate odnose.

Ciljevi ispitivanja

1. Utvrditi da li se zapošljavanje obavlja u skladu sa kriterijima koje je usvojio menadžment.
2. Utvrditi da li se zarade obračunavaju u skladu sa opštom politikom plata i opredeljenju politike plata kod klijenta.
3. Utvrditi da li su odbici i porezi u skladu sa Zakonom.

Tipovi greške i nepravilnosti koje se mogu pojaviti

1. Zapošljavanje osoblja bez odgovarajućih kvalifikacija što uslovljava nepotrebne troškove dodatne obuke ili nižim kvalitetom proizvoda i usluga. To su nepotrebni troškovi koji mogu uticati na pad kvaliteta, na tržišnu poziciju i smanjenje prihoda.
2. Zaposlenima se mogu isplatiti viši iznosi od planiranih što rezultira višim troškovima nego što je potrebno.
3. Zaposlenima se mogu isplatiti niži iznosi od ugovorenih što rezultira smanjenjem obaveza prema fondovima, državi (utaja poreza).
4. Odbici i porezi se mogu računati na neto podatke što rezultira neto iznosima obustava i poreza.
5. Obrasci i dokumenta se mogu pogrešno upotrebljavati od strane neovlašćenih osoba.

Kontrolne procedure za sprečavanje ili otklanjanje greške:

1. Ustanoviti jasnu politiku zapošljavanja.
2. Utvrditi jasnu proceduru zapošljavanja.
3. Utvrditi proceduru ažuriranja personalnih dosijea.
4. Utvrditi proceduru za ažuriranje stopa odbitaka i poreza.
5. Ustanoviti proceduru za pregled i odobrenje platnih spiskova.
6. Sve isplate trebaju biti zasnovane na uobičajenim obavezama.
7. Ustanoviti proceduru da se plate i obaveze knjiže u odgovarajućim iznosima, u odgovarajućem periodu i da se ispravno klasifikuju.
8. Pristup personalnom dosijeu i obrascima, dokumentima i platnim spiskovima treba biti raspoloživ samo za ovlašćeni personal.

Pitanja na osnovu kojih će revizor oceniti pouzdanost strukture interne kontrole vezane za plate mogu biti sledeće:

1. Da li su sve promene kod zapošljavanja odobrene od strane menadžera ili drugog ovlašćenog rukovodioca?
2. Da li su sve promene dokumentovane?
3. Da li je sa svim promenama ažuriran dosije za zaposlene?
4. Da li su sve promene za zaposlene odmah prosle u odeljenje obračuna plata?
5. Da li su ustanovljene smernice za određivanje plata?
6. Da li se platne liste odobravaju od strane ovlašćenog osoblja?
7. Da li se vrši formalna kontrola nad izveštajima o vremenu rada?
8. Da li se od osoblja traži identifikacija pre nego što dobije platu?

Suštinski test za plate

1. Pregledati platne liste, izabrati određeni period i na toj listi verifikovati matematičku tačnost.
2. Verifikovati matematičku tačnost platnih lista i utvrditi kako su totali preneseni i proknjiženi u računovodstvu.
3. Izabrati uzorak zaposlenih radnika i ispitati kompletnost dosijea.
4. Informacije iz dosijea uporediti sa podacima na platnoj listi.
5. Za izabrani uzorak ponovo izračunati bruto zarade i uporediti sa platnom listom.
6. Za izabrani uzorak verifikovati obračunate obustave i poreze.
7. Za izabrani uzorak proveriti knjiženja u računovodstvu.
8. Dokumentovati sve devijacije koje su primećene.

Pitanja za proveru znanja:

1. Šta je predmet revizije elemenata finansijskog izveštaja?
2. Objasnite karakteristike, ciljeve i procedure revizije dugoro nih finansijskih plasmana?
3. Objasnite karakteristike, ciljeve i procedure revizije zaliha?
4. Objasnite karakteristike, ciljeve i procedure revizije potraživanja?
5. Objasnite karakteristike, ciljeve i procedure revizije obaveza prema dobavlja ima?
6. Da li je kod potraživanja i obaveza ve i rizik od podcjenjivanja ili precenjivanja salda? Na koji na in ovi rizici uti u na revizijske testove?
7. Objasnite karakteristike, ciljeve i procedure revizije kapitala?
8. Objasnite karakteristike, ciljeve i procedure revizije dugoro nih obaveza?
9. Objasnite karakteristike, ciljeve i procedure revizije zaposlenih i plata?

Ako smatrate da je navedena tvrdnja ta na odgovorite slovom T (ta no), u protivnom odgovorite slovom N (nije ta no).

1. Konfirmacija salda potraživanja je izvor dokaza za tvrdnju postojanja.
2. Najbolji dokaz naplativosti potraživanja je pozitivna konfirmacija kupca.
3. Postavljanje pitanja menadžeru prodaje obezbe uje zna ajan dokaz u vezi sa naplativoš u potraživanja.
4. U ciklusu zarada rizik kompletnosti je ve i od rizika postojanja.
5. Cilj revizije ciklusa proizvodnje vezan je za proizvodnju zaliha i troškove proizvoda i usluga.
6. Svi transakcioni ciklusi uti u na gotovinu.
7. Kada je prihvatljiv nivo detekcionog rizika za kreditne obaveze nizak, revizor treba da izvrši sravnjenje sa bankom.

Odgovori: 1. T 2. N 3. N 4. N 5. T 6. N 7. T

Zaokružite odgovor(e) za koje smatrate da su ta ni.

1. Revizor treba da obrati pažnju na vremensko razgrani enje (cutoff) zaliha izme u dva perioda. Razgrani enje revizor proverava tako što:
  - a. obeleže poslednju prebrojanu jedinicu u toku inventarisanja;
  - b. identifikuju poslednju prijemnicu ili otpremnicu;
  - c. identifikuju poslednje trebovanje;
  - d. za vreme popisa ne dozvoljavaju promenu stanja na zalihama;

Odgovor: 1. b,c

Pod završnom revizijom podrazumevaju se poslovi koje revizor radi pred kraj poslovne godine za koju vrši reviziju ili posle njenog završetka, a pre izdavanja revizorskog izveštaja. To je vreme kad se kod klijenta u ra unovodstvu i drugim funkcijama vrše predzaklju na knjiženja, sprovode pripremljene radnje za izradu finansijskih izveštaja i sastavljaju i obelodanjuju kona ni finansijski izveštaji.

Do ove faze rada revizor je stekao osnovnu sliku o klijentu, pouzdanosti internih kontrola, procenio i prihvatio rizik revizije, izvršio uzorkovanja. U ovoj fazi revizoru su na raspolaganju i sve ra unovodstvene i druge informacije na osnovu kojih e izraziti nezavisno mišljenje o finansijskom izveštaju.

Poslovi završne revizije su slede i:

1. prisustvovanje popisu,
2. potvr ivanje salda,
3. pregled naknadnih doga aja,
4. pregled potencijalnih obaveza i potencijalne imovine,
5. revizija prihoda i rashoda,
6. razmatranje vremenske neograni enosti poslovanja
7. revizija ostalih elemenata finansijskih izveštaja,
8. finalne provere,
9. pribavljanje pisma prezentacije i
10. formiranje mišljenja.

Pitanja koja se razmatraju u završnoj reviziji ne mogu biti predmet revizorskog ispitivanja ranije budu i da ona nastaju tek pred kraj ili po završetku poslovne godine.

11.1. Prisustvovanje popisu

Popis ili inventar je obavezna aktivnost na kraju poslovne godine. Obaveznost popisa odre ena je zakonom. Revizor prisustvuje ili prati popis koji obuhvata sva sredstva bez obzira na oblik i vlasništvo zbog toga što popis pruža niz direktnih ili indirektnih informacija i dokaza.

Osnovni ciljevi koje revizor u završnoj proceduri želi da utvrdi su: postojanje, stanje, vlasništvo, vrednovanje i prikazivanje.

Postojanje raznih vidova sredstava klijenta se utvr uje na razli ite na ine. Postojanje osnovnih sredstava utvr uje se tako što se ona vide u fizi kom stanju. Ovo stanje je lako proveriti samim posmatranjem dok je njihovo funkcionalno i ekonomsko stanje daleko složenije proveriti. Postojanje ulaganja u osnovna sredstva tokom godine se proverava pregledom dokumentacije i proverom njihovog

fizi kog postojanja. Efikasnost i racionalnost ulaganja je složenije proveriti i sa stanovišta revizije ra uvodstvenih izveštaja se ne proverava.

Postojanje i fizi ko stanje zaliha se ustanovljava popisom koje vrši osoblje klijenta, a kome revizor prisustvuje. Provera svih zaliha se uglavnom ne vrši stopostotno od strane revizora nego putem uzorkovanja.

Popisivanje iznosa koje duguju kupci ili koje klijent duguje dobavlja ima utvr uje se iz dokumenta ili neposrednom proverom kod kupca ili dobavlja a. Dugovanja prema banci proveravaju se iz dokumenta ili potvrdom od strane banke.

Vlasništvo nad sredstvima i zalihama zna i da postoji pravni osnov po kome je klijent vlasnik. To nije uvek lako dokazati pogotovo gde se u toku godine vrše zna ajne promene u smislu prometa (npr. gotovi proizvodi, osnovni materijal, roba i sl.).

Vrednovanje podrazumevaju iznose pod kojim su sredstva prikazana u finansijskom izveštaju. O na inu i metodu vrednovanja postoje brojna pravila koja obi no mogu biti odre ena zakonom o ra unovodstvu ili podzakonskim propisima. Kod procenjivanja revizor je obavezan da respektuje pre svega normative odredbe. U opštem slu aju kod vrednovanja se treba pridržavati fundamentalnih principa procenjivanja u ra unovodstvu:

1. princip neograni enog poslovanja klijenta,
2. princip uzro nosti prihoda i rashoda,
3. princip stalnosti odnosno konzistentnosti primene metoda obra una iz perioda u period i
4. princip opreznosti koji dozvoljava da se u bilansu iskazuju samo sigurni prihodi, a zahteva da se za pokri e obaveza izdvaja rezerva.

Prikazivanje podrazumeva konzistentnu primenu ra unovodstvenih principa i politika iz perioda u period koji e korisniku finansijskog izveštaja omogu iti da donese razumnu odluku. Ako dolazi do promene politika klijent je dužan u skladu sa ciljem prikazivanja, detaljno korisnicima obrazložiti razloge i efekte nekonzistentnog ponašanja.

Navedeni ciljevi u završnoj reviziji revizor treba da ima u vidu kod obrade bilo koje stavke materijalnih, nematerijalnih sredstava, zaliha, potraživanja ili obaveza.

11.1.1. Postupci završne revizije kod popisa osnovnih sredstava

Prisustvovanjem popisu osnovnih sredstava revizor e imati uvid u stanje odnosno prikupiti dokaze da sredstva stvarno postoje na kraju obra unskog perioda, da su sredstva fizi ki i ekonomski upotrebljiva ili da ih treba obezvređiti, da je ekonomski vek upotrebe pravilno odre en, te da li ima viškova i manjkova utvr enih popisom. Prisustvovanje popisu pruža zna ajan izvor informacija koje revizor mora imati u vidu kada u knjigovodstvu proverava dokumentaciju.

Na osnovu dokaza i provere koje se sakupe u toku popisa i završne revizije revizor e sa initi izveštaj o reviziji osnovnih sredstava i nazna iti materijalna, formalna i suštinska zapažanja u radnim papirima.

11.1.2. Postupci završne revizije kod popisa zaliha

Stavka zaliha u bilansu stanja obuhvata sirovine, materijal, inventar, proizvodnju u toku, gotove proizvode i robu koja postoji na dan sastavljanja bilansa. Zalihe esto predstavljaju najzna ajniju stavku u bilansima klijenata ija je delatnost proizvodnja ili trgovina. Postojanje i stanje zaliha se utvr uje popisom koji se obavlja na kraju poslovne godine ili odre enim intervalima tokom godine. Obaveza prisustvovanja popisu za revizore proizilazi iz Me unarodnog standarda revizije 501 "Revizijski dokaz -

dotatna razmatranja za specifične pozicije"¹. Menadžment klijenta ustanovljava procedure po kojima se vrši godišnji popis što inio osnovu za izradu finansijskih izveštaja. "Kad su zalihe materijalno značajna pozicija u finansijskim izveštajima, revizor treba da pribavi zadovoljavajuć i dokaz o postojanju zaliha i stanju u kome se one nalaze, prisustvovanjem njihovom fizičkom popisu, osim u slučajevima kad je to neizvodljivo".² U slučajevima kad nije moguće prisustvovati popisu revizor treba da proceni koji alternativni postupci mogu obezbediti zadovoljavajuć i dokaz o postojanju i stanju zaliha u kome se one nalaze. Ukoliko revizor nije u mogućnosti da prisustvuje popisu ili alternativnim metodama ne može osigurati dovoljno dokaza može osigurati dovoljno dokaza može zaključiti da je došlo do ograničenja u obimu reviziju. Pravilno evidentiranje, rukovanje i procenjivanje zaliha bitno utiče na dobit klijenta i adekvatnost finansijskog izveštaja. Zalihe su po svojim karakteristikama kratkoročne, jer se one ekuju da se one upotrebe u procesu proizvodnje ili da prodaju u periodu krajem od jedne kalendarske godine.

Ciljevi revizije zaliha su: utvrditi da li zalihe postoje, da li su tačno utvrđene, da li su fizički upotrebljive, koji je nivo dovršenosti, da li su vlasništvo klijenta, da li su nabavke i prodaje knjižene u odgovarajućem periodu.

Do zadovoljavanja velikog dela postavljenih ciljeva dolazi se popisom. Popis zaliha uvek izvodi osoblje klijenta na osnovu uputstva (ili pravilnika) koje donosi rukovodstvo klijenta, a kojim se kod klijenta obezbeđuje pravilnost utvrđivanja količina postojećih zaliha na kraju poslovnog perioda.

Funkcionisanje popisa treba proveriti. Njegovim testiranjem revizor sakuplja dokaz o adekvatnosti i stepenu oslanjanja na rezultate popisa. Ako se u postupku testiranja sistem oceni kao neadekvatan (nepouzdan) revizor će proširiti testove kako bi tehnikom uzorkovanja i ispitivanjem uzoraka utvrdio da su prikazane količine prihvatljive uprkos neadekvatnosti sistema popisa.

Revizor nije odgovoran za popis ali je zbog relevantnosti i dovoljnosti dokaza upućen da pregleda i analizira uputstvo o popisu, proceni njegov sadržaj i ukaže klijentu na slabosti tih uputstava, da prisustvuje procesu popisa i utvrdi da li se uputstvo o popisu adekvatno primenjuje. Revizor ne mora stalno i na svakom mestu biti prisutan. Njegov izbor mesta prisustva i vremena prisustva determinisan je prethodnom ocenom pouzdanosti uputstva i averzije prema riziku. Revizor slobodno vrši izbor prisustva, a kontrolu popisa ako je potrebno izvodi u izabranom reprezentativnom uzorku.

U toku popisa revizor treba da obrati pažnju na razgranjenje zaliha izmeću dva perioda. To znači da se sve transakcije koje izazivaju promene na zalihama knjiže u odgovarajućem periodu i da zalihe odražavaju korektne odnose prema tim transakcijama. Naime, problem u razgranjenju prouzrokovan je činjenicama da popis ne može biti obavljen 31.12. i da se procesom kome zalihe služe u pravilu ne prekida (sirovine se primaju i izdaju, proizvodnja neprekidno traje, roba se kupuje i prodaje). Za razgranjenje revizori evidentiraju poslednju prijemnicu, poslednju otpremnicu, poslednje trebovanje i druge dokumente koji prate kretanje zaliha.

Popisom zaliha revizor sakuplja dokaze o stanju, postojanju, vlasništvu. Pored ovih ciljeva revizor treba da utvrdi adekvatnost i konzistentnost vrednovanja i iskazivanja zaliha. Ova dva cilja se ne realizuju u toku popisa ali su usko vezane za njega. Popisom se utvrđuje stanje zaliha ali se tek vrednovanjem dobija informacija (numerična) koja se iskazuje.

To je razlog zbog koga revizor treba da ispita: da li su zalihe vrednovane na način koji odgovara poslovanju klijenta i u skladu sa računovodstvenim standardima, da li su primenjene metode vrednovanja pravilno prikazane u izveštaju o računovodstvu; da li se metode vrednovanja konzistentno primenjuju ako ne primenjuju da li za to ima adekvatno obrazloženje; da li su tačno obrađeni zaliha i da li su adekvatno prezentirani u finansijskom izveštaju. Informacije za vrednovanje zaliha revizori nalaze u računovodstvu klijenta.

¹ 534-540

² 353

11.2 Potvrđivanje salda (konfirmacija)

Za razliku od zaliha koje predstavljaju "opipljivu" imovinu klijenta postoji imovina koja ne spada u tu kategoriju, a nije postojanje, vrednovanje, vlasništvo i iskazivanje proističe iz odnosa klijenta sa drugim pravnim licima. U ovu grupu spadaju: dugoročni i kratkoročni finansijski plasmani, potraživanja, novčana sredstva na računima kod banaka, dati avansi, dugoročne i kratkoročne kreditne obaveze, obaveze iz poslovanja i dr.

Za ove bilansne pozicije postoji knjigovodstvena dokumentacija (ugovori, fakture, izvodi, obračuni i dr) koja je predmet revizijskog interesovanja, ali revizijske procedure testiranja ove dokumentacije traju dugo, a pouzdanost dokaza je ograničena. Revizori se zato opredeljuju za primenu još jednog postupka - nezavisnu potvrdu salda konfirmacijom.

Budući da date bilansne pozicije proističu iz poslovnih odnosa sa drugim pravnim licima, knjigovodstvena evidencija klijenta revizije treba da se slaže sa knjigovodstvenom evidencijom drugog pravnog lica. Na primer, ako klijent revizije ima potraživanje od kupca, tada kupac u svojoj evidenciji treba da ima iskazanu obavezu prema klijentu revizije u istom iznosu, ili ako klijent revizije ima tekući račun kod banke, onda banka u evidenciji izvora finansiranja vodi sredstva klijenta u istom iznosu itd.

Tehnika nezavisnog potvrđivanja salda u prvom koraku podrazumeva slanje zahteva za konfirmacijom iznosa. Najbolja praksa je da zahtevu on bude upućen drugom pravnom licu od strane klijenta i to na klijentovom memorandumu. Na taj način se sprečavaju eventualne zloupotrebe u smislu da se bilo ko predstavi kao revizor i traži podatke od drugog pravnog lica. U zahtevu za konfirmacijom, klijent obaveštava drugo pravno lice da se kod njega vrši revizija finansijskih izveštaja i da revizori traže potvrdu salda iz međusobnih odnosa na određeni dan. Od izuzetne je važnosti da se odgovori šalju direktno revizoru, a ne na adresu klijenta, jer postoji opasnost od sklanjanja formulara od strane osoblja klijenta ili njihovog menjanja.

Nezavisna potvrda salda može postojati u formi³:

1. Negativne konfirmacije, kojom se od drugog pravnog lica zahteva odgovor samo u slučaju neslaganja sa iznosom na formularu.
2. Pozitivne konfirmacije, kojom se zahteva potvrđivanje naznačenog iznosa u svakom slučaju.

Negativni metod je jednostavniji, ali pruža dokaz nižeg stepena pouzdanosti budući da se pretpostavlja da ako drugo pravno lice nije odgovorilo to znači da je ono saglasno sa navedenim iznosom što ne mora biti slučaj jer drugo pravno lice može da ne odgovori iz različitih razloga (nije ni dobilo zahtev za konfirmaciju, ne vidi svoj interes u tome da troši vreme na odgovaranje revizoru i dr). Zbog toga se negativna konfirmacija može koristiti samo ako su ispunjeni sledeći uslovi:

1. revizor već ima veliko poverenje u internu kontrolu klijenta,
2. verifikacija knjigovodstvene evidencije je prethodno izvršena uz zadovoljavajuće rezultate,
3. uzet je u obzir veliki uzorak.

Pozitivna konfirmacija je pouzdaniji izvor revizijskog dokaza budući da se odsustvo konfirmacije ne tretira automatski kao potvrđivanje salda. Od revizora se očekuje da insistira na dobijanju odgovora od drugog pravnog lica što podrazumeva da revizor treba ponovo da šalje zahtev za konfirmacijom, a ukoliko ne dobije odgovor, da dati saldo smatra nepotvrđenim i da sprovede alternativne metode utvrđivanja salda (detaljan uvid u knjigovodstvenu dokumentaciju, proveru da li je saldo potvrđen nakon datuma bilansa kroz plaćanja ili naplate i dr). Jasno je da korišćenje metoda pozitivne konfirmacije zahteva više vremena i veću angažovanost revizora. U krajnjoj liniji, izbor između negativne i pozitivne konfirmacije je rezultat definisanja nivoa prihvatljivog detekcionog rizika. Viši detekcioni rizik dozvoljava korišćenje negativne konfirmacije, a niži prihvatljiv detekcioni rizik zahteva dokaz većeg pouzdanosti koji se mogu obezbediti samo pozitivnom konfirmacijom.

³ Međunarodni standardi... op. cit, str. 219

U cilju povećanja efikasnosti revizorskog upravljanja konfirmacijama, revizorske firme koriste konfirmaciju, što su razvile standardizovane formulare za tu svrhu. Iskustvo pokazuje nedovoljan broj odgovora na njih, ali njihovo korišćenje i dalje predstavlja uobičajenu praksu. U narednom primeru dat je primer pozitivne konfirmacije:

Prikaz 64.
Pozitivna
konfirmacija

<p>"Dunav" ul. Balkansa 27 18000 Niš</p>		
ZAHTEV ZA KONFIRMACIJU		
Novi Sad, 05.01.2009. god.		
<p>Poštovani,</p> <p>Obaveštavamo vas da je revizijska firma "ABC" Novi Sad angažovana na poslovima revizije naših finansijskih izveštaja za 2008. godinu.</p> <p>Molimo Vas da u što kraćem vremenskom periodu potvrdite tačnost salda vaših dugovanja prema našoj firmi na dan 31.12.2008. godine koji se kod nas vodi u iznosu od 185.000 dinara.</p> <p>Konfirmaciju pošaljite direktno revizijskoj firmi na sledeću adresu:</p>		
<table border="1" style="margin: auto;"> <tr> <td style="text-align: center;"> <p>"ABC" Prvomajska 37 11000 NOVI SAD</p> </td> </tr> </table>		<p>"ABC" Prvomajska 37 11000 NOVI SAD</p>
<p>"ABC" Prvomajska 37 11000 NOVI SAD</p>		
<p>_____</p> <p>(Potpis odgovornog lica klijenta)</p>		
<p>Gore navedeni saldo je tačan.</p> <p>Gore navedeni iznos je netočan zbog sledećeg: _____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>		
<p>Datum popunjavanja konfirmacije: _____</p> <p>Odgovorno lice poverioca: _____</p>		

Prilikom slanja konfirmacije postavlja se pitanje da li treba obavestiti drugo pravno lice o saldu i usobnih odnosa prema evidenciji klijenta. Ako se revizor odluči za metod negativne konfirmacije onda svakako mora poslati i informaciju o saldu. Kod pozitivne konfirmacije slanje informacije o saldu ima svoje dobre i loše strane. Dobra strana slanja konfirmacije kada se ne saopštava saldo kod klijenta revizije je da se dobija odgovor većeg stepena pouzdanosti, a loša strana je što se broj konfirmacija koje

dobija revizor smanjuje budu i da se od drugog pravnog lica zahteva ve e angažovanje prilikom odgovaranja.

Još jedno zna ajno pitanje prilikom potvr ivanja salda je pitanje uzorkovanja. Kod potvr ivanja salda kratkoro nih i dugoro nih obaveza, stanja na teku em ra unu i sli no, mogu e je poslati zahteve za potvr icijom svim drugim pravnim licima, ali kod potraživanja i obaveza iz poslovanja esto postoji potreba uzorkovanja budu i da su odnosi sa kupcima i dobavlja ima intenzivni i ponekad rezultiraju postojanjem više stotina kupaca i dobavlja a. U takvim okolnostima, uobi ajena je praksa da revizor izvrši stratifikovanje populacije kupaca i dobavlja a i iz stratuma izabere uzorak. Stratumi su obi no: nula salda, potražna salda, velika salda, mala i srednja salda. Kriterijum odre ivanja veli ine je subjektivan. U revizijskom tretmanu stratuma mogu se kombinovati razli iti pristupi. Tako recimo revizor kod potvr icije obaveza prema dobavlja ima, polaze i od prethodno definisanog rizika, može koristiti slede i pristup:

Prikaz 65.
Slanje potvr icije prema stratuma

Stratum	Slanje potvr icije
Velika salda	Pozitivna potvr icija svim dobavlja ima
Srednja salda	Pozitivna potvr icija –uzorak
Mala salda	Negativna potvr icija - uzorak
Negativna salda	Pozitivna potvr icija svim dobavlja ima

O potvr enim saldima revizori vode evidenciju u radnim papirima posebno naglašavaju i koliko je potvr dnih odgovora, koliko je razlika i da li su materijalne ili fundamentalne i koliko je upita bez odgovora.

11.3. Pregled naknadnih doga aja

Izme u dana na koji se glasi bilans stanja i bilans uspeha i dana kada je potpisan revizorski izveštaj postoji vremenska distanca. U tom periodu odvijaju se poslovne aktivnosti od kojih se neke odnose na prošlogodišnje poslovanje tj. na bilans koji je predmet revizije. Te aktivnosti u revizorskoj praksi nazivaju se „naknadni doga aji“ ili „doga aji nakon datuma bilansa stanja“. Naknadni doga aji „... su povoljni ili nepovoljni doga aji koji nastaju izme u datuma bilansa stanja i datuma kada su finansijski izveštaji odobreni za objavljivanje“⁴.

Prema Me unarodnim standardima revizije "...revizor treba da izvrši postupke osmišljene da pribavi zadovoljavaju i revizijski dokaz da su svi doga aji do datuma izveštaja revizora, koji mogu zahtevati korekcije ili obelodanjivanja u finansijskim izveštajima bili identifikovani".⁵

Postoje dve vrste naknadnih doga aja:

- oni koji pružaju dodatne dokaze o uslovima koji su postojali na kraju obra unskog perioda (korektivni naknadni doga aji) i
- oni koji ukazuju na stanja koja su nastala nakon kraja obra unskog perioda (nekorektivni naknadni doga aji).

⁴ Me unarodni ra unovodstveni standard 10 – Doga aji posle datuma bilansa stanja, Službeni glasnik Republike Srbije br. 16, 2008, str. 68

⁵ Me unarodni standardi revizije ... op. cit, str. 620

Korektivni naknadni događaji su događaji koji su se desili nakon datuma na koji glase finansijski izveštaji (npr. u februaru naredne godine), ali njihove efekte treba obuhvatiti kao da su se desili do datuma bilansa. Na prvi pogled ovo se ne čini logičnim, međutim radi se o specifičnim događajima koji govore nešto o stanju koje je postojalo na dan bilansa. Primeri za korektivne naknadne događaje su: naplata potraživanja koje je prethodno bilo ispravljeno, povraćaj robe, prodaja nekretnina znatno ispod knjigovodstvene vrednosti i dr.

Primer:

Ugostiteljsko-turističko preduzeće „Panonija“ Zrenjanin je 2008. godine promenilo vlasnika. Novi vlasnik je odlučio da u potpunosti rekonstruiše hotel i za to su izdvojena znatna sredstva. Sa rekonstrukcijom je započeto u 2008. godini, sa rokom završetka do aprila 2009. godine. Dana 12. januara 2009. godine primljena je faktura od građevinskog preduzeća koje je angažovano na rekonstrukciji hotela koja je knjižena u 2009. godini. Budući da faktura glasi na dan 28.12.2008. godine ona ukazuje na vrednost hotela i visinu obaveza koje je postojale na dan bilansa stanja što je trebalo biti iskazano kao uvećanje vrednosti građevinskih objekata u pripremi i obaveza prema dobavljaču u 2008. godini, a što preduzeće nije učinilo. Zbog toga je u revizorskom izveštaju izražena rezerva u pogledu vrednosti ovih bilansnih pozicija.

Druga kategorija naknadnih događaja su događaji koji su nastali nakon sastavljanja bilansa, a ne odnose se na uslove i vreme za koji se bilans sastavlja. Ovi događaji neće biti proknjiženi, ali u godini kad su se nastali. Primeri nekorektivnih naknadnih događaja su: elementarne nepogode u kojim je izgubljen značajan deo imovine preduzeća, značajan pad tržišne vrednosti hartija od vrednosti kojima je trgovano nakon datuma bilansa stanja, izdavanje novih emisija akcija ili obveznica, kapitalna ulaganja, promena vlasnika nakon datuma bilansa stanja i dr. Razlog zbog koga je ove događaje potrebno obuhvatiti u finansijskim izveštajima prethodne godine leži u činjenici da se stanje koje prikazuju finansijski izveštaji značajno promenilo do trenutka kada korisnici čitaju finansijske izveštaje tako da korisnici mogu biti dovedeni u zabludu u pogledu performansi preduzeća u narednom periodu. Obuhvatanje nekorektivnih naknadnih događaja vrši se kroz njihovo obelodanjivanje u napomenama uz finansijske izveštaje.

Primer:

Preduzeće „Spektar“ Subotica sastavilo je finansijske izveštaje koji su predmet revizije. Na dan bilansa dato pravno lice prestaje da postoji i pripaja se preduzeću „Aktiva“ Subotica. Revizor je izrazio mišljenje bez rezervi za finansijske izveštaje preduzeća „Spektar“ uz „skretanje pažnje“ da dato pravno lice više ne postoji jer je pripojeno drugom preduzeću.

11

Revizijske procedure za otkrivanje naknadnih događaja mogu se podeliti u dve grupe:

1. Procedure koje se uobičajeno sprovode kao integralni deo aktivnosti verifikacije salda na kraju godine (npr. ispravka vrednosti potraživanja, povraćaj robe).
2. Procedure koje se sprovode specijalno sa ciljem otkrivanja događaja koji trebaju biti identifikovani kao naknadni događaji. Te procedure su sledeće:
  - a. ispitivanje menadžmenta,
  - b. korespondencija sa advokatom,
  - c. pregled evidencije koja se odnosi na aktivnosti nakon datuma bilansa stanja,
  - d. pregled zapisnika sa sastanaka Upravnog odbora i Skupštine akcionara.

Ako revizor utvrdi da postoje naknadni događaji koji imaju uticaj materijalan na finansijske izveštaje on treba da oceni da li su takvi događaji pravilno raunovodstveno obuhvaćeni i obelodanjeni.

Ako revizor nakon završetka revizije, a pre izdavanja finansijskog izveštaja utvrdi da postoje injenice koje su materijalne za finansijski izveštaj on treba da proceni da li je potrebno izmeniti finansijske izveštaje o emu razgovara sa rukovodstvom klijenta.

Ako rukovodstvo klijenta izmeni finansijski izveštaj revizorski izveštaj treba da bude datiran korespondentno sa izmenama finansijskog izveštaja.

Ako rukovodstvo klijenta odbije da izmeni finansijski izveštaj pod dejstvom naknadnih događaja za koje revizor smatra da su materijalni on e izraziti mišljenje sa rezervom.

Kada revizor utvrdi postojanje naknadnih događaja koji su od materijalnog značaja nakon izdavanja finansijskih izveštaja, a pre izveštaja revizora, revizor treba da obavesti rukovodstvo klijenta da treba korigovati finansijske izveštaje što može raspraviti sa klijentom.

Nakon korekcije finansijskog izveštaja revizor izdaje nov revizorski izveštaj koji pored prethodnog ukljuuje tekst kojim skre e pažnju na razloge koji su usloveli korigovanje prethodno izdatih finansijskih izveštaja.

U uslovima kad rukovodstvo klijenta zaklju i nakon upozorenja revizora da ne e vršiti korekciju ve obelodanjenih finansijskih izveštaja ve e preduzeti mere da svi korisnici tih izveštaja budu informisani o nastaloj situaciji. Ako revizor proceni da rukovodstvo klijenta nije preduzelo adekvatne aktivnosti on treba, zavisno od zakonskih ovlašćenja, da informiše korisnike finansijskih izveštaja da se na njih ne oslanjaju u procesu donošenja odluka.

11.4. Pregled potencijalnih obaveza i potencijalne imovine

Prema Meunarodnom računovodstvenom standardu MRS 37 – „Rezervisanja, potencijalne obaveze i potencijalna imovina“, potencijalna obaveza je⁶:

- a. moguća obaveza koja nastaje po osnovu prošlih događaja i ije postojanje e biti potvr eno samo nastankom ili nenastankom jednog ili više neizvesnih budućih događaja koji nisu u potpunosti pod kontrolom entiteta ili
- b. sadašnja obaveza koja nastaje po osnovu prošlih događaja ali nije priznata jer:
  1. nije verovatno da e odliv resursa koji predstavljaju ekonomske koristi biti zahtevan za izmirenje obaveze, ili
  2. iznos obaveze ne može da bude dovoljno pouzdano procenjen.“

Prema istom standardu, potencijalna imovina je „moguća imovina koja nastaje po osnovu prošlih događaja i ije postojanje e biti potvr eno jedino nastankom ili nenastankom jednog ili više neizvesnih budućih događaja koji nisu u potpunosti pod kontrolom entiteta.“⁷

Verovatno a budućeg pla anja može varirati od potpuno izvesne do malo verovatne. Ova verovatno a direktno uti e na tretman potencijalnih obaveza i potencijalne imovine.

⁶ Meunarodni računovodstveni standard 37, paragraf 10.

⁷ Ibidem, paragraf 10

Tabela 7. Uticaj verovatnoće budućeg događaja na njegov tretman u finansijskim izveštajima

Verovatnoća nastanka budućeg događaja	Tretman u finansijskim izveštajima	Primer
Mala	Nikakvo obelodanjivanje nije potrebno.	Sudski spor koji će klijent gotovo sigurno dobiti
Razumna	Obelodanjivanje u napomenama uz finansijske izveštaje.	Sudski spor sa neizvesnim ishodom. Date garancije za izvršenje posla. Data hipoteka na imovinu.
Vrlo velika	Ako se iznos može razumno proceniti, potrebno je prikazati ga u Bilansu.	Troškovi za opravku proizvoda preduzeća u garantnom roku.
	Ako se iznos ne može razumno proceniti, potrebno je obelodanjivanje u napomenama uz finansijske izveštaje.	Sudski spor koji će gotovo sigurno biti izgubljen, ali se ne zna kolika će biti kazna.

U potencijalne obaveze i potencijalnu imovinu ubrajaju se: otkrivani ishodi sudskih sporova, date ili primljene garancije, hipoteke, zaloge, menice i drugi oblici teretne imovine društva.

Mnoge aktivnosti na otkrivanju potencijalnih obaveza i potencijalne imovine integrisane su u prethodne faze revizije (npr. garancije za opravku u garantnom roku već su razmatrane, jer su sastavni deo nekih ugovora i dr.).

Primer:

Preduzeće „Profil“ Beograd sastavilo je finansijske izveštaje u kojim je u napomena uz finansijske izveštaje iskazalo potencijalne obaveze po osnovu datih garancija za treća lica. U februaru 2008. godine zbog neizvršavanja obaveza trećeg lica aktivirana je garancija, a vlasnik te firme je uhapšen zbog umešanosti u šverc duvana i finansijske malverzacije. Imaju li sve ove činjenice u vidu, revizor je konstatovao da obaveze po garancijama ne predstavljaju potencijalnu, već stvarnu obavezu preduzeća na dan bilansa i da je obaveza trebala biti evidentirana na teret troškova što direktno utiče na iskazani finansijski rezultat. Zbog toga je revizor u svom izveštaju iskazao rezervu.

Dodatne aktivnosti koje se sprovode u završnoj fazi revizije su:

1. Ispitivanje menadžmenta – U toku ispitivanja, revizor mora konkretno navoditi različite situacije koje dovode do postojanja potencijalnih obaveza ili potencijalne imovine (npr. Da li preduzeće prodaje proizvode pod garancijom? Da li je preduzeće izdalo druge garancije za izvršavanje obaveza? Da li postoje značajni sudski sporovi? Da li je data hipoteka ili zaloga na imovinu?);
3. Pregled zapisnika sa sastanaka Upravnog odbora i Skupštine akcionara;
4. Analiziranje troškova advokatskih usluga – Visoki troškovi advokatskih usluga ukazuju na moguće pravne probleme sa kojima se klijent suočava;
5. Ispitivanje advokata klijenta u pismenoj formi o mogućim ishodima sudskih sporova (ovo je najvažnija procedura) – Uobičajeni postupak ispitivanja advokata klijenta sprovodi se tako što menadžment šalje pismo advokatu (na papiru sa svojim memorandumom). Ovo pismo treba da sadrži sledeće elemente:

Spisak sudskih sporova u koje je uklju en dati advokat. Ovaj spisak obi no priprema menadžment, mada je mogu e i da menadžment zahteva od advokata da ga sam sastavi. Ako menadžment sastavlja spisak, od advokata se o ekuje da ga u slu aju potrebe dopuni.

Zahtev da advokat dostavi informacije o trenutnom statusu i mogu em ishodu svakog sudskog spora.

Podse anje advokata da je odgovoran za informisanje menadžmenta o svim pravnim pitanjima koja su od zna aja za obelodanjivanja u finansijskim izveštajima. Informisanje advokata da odgovor treba da pošalje revizorima.

Prikaz 66.
Pismo pravnom
zastupniku pre-
duze a

<p>"Mladost" Temerinska 34 21000 Novi Sad</p>	<p>Milan Savi Kisa ka 21 21000 Novi Sad</p>
<p>Dragi gosp. Savi ,</p> <p>U vezi sa revizijom naših finansijskih izveštaja na dan 31. decembar 2008. godine, menadžment je revizorskoj ku i „Audit“ pripremio i dostavio opis i procenu odre enih potencijalnih obaveza iz sudskih sporova, uklju uju i i pitanja u koja ste i Vi uklju eni u svojstvu pravnog zastupnika.</p> <p>Sudski sporovi:</p> <p>[U ovom delu menadžment dostavlja spisak aktuelnih sudskih sporova, za koje daje slede e informacije: (1) prirodu sudskog spora; (2) trenutno stanje spora; (3) mere koje menadžment preduzima u vezi sa sporom; i (4) procenu verovatno e ishoda spora.]</p> <p>Molimo Vas da dostavite revizorima sva objašnjenja za koja smatrate da su neophodna kako bi se dopunila pitanja i objašnjenja koja su gore data, uklju uju i i Vaša neslaganja sa menadžmentom po pojedinim pitanjima, ili Vašu izjavu da je gornja lista kompletna i da nemate primedbi.</p> <p>20. februar 2009. godine</p>	
<p>„Mladost“ Novi Sad</p> <hr/> <p>Petar Petrovi , Direktor</p>	

Ako vo enje sudskih sporova nije povereno nezavisnoj advokatskoj kancelariji, ve pravnoj službi kijenta, onda revizor primenjuje sli ne procedure zahtevaju i od pravne službe da dostavi pregled sudskih sporova u kojem se kijent javlja kao tužilac ili tužena strana, uz navodjenje trenutnog statusa spora i o ekivanja u pogledu ishoda sudskih sporova.

Iako se ini da je komunikacija sa advokatom ili pravnom službom kijenta najbolji vid prikupljanja dokaza o sudskim sporovima kijenta budu i da drugi dokazi ponekad ni ne postoje i da revizor nema pravni ka znanja da proceni ishod sudskih sporova koji mogu zna ajno da uti u na ra unovodstvenu evidenciju, postoje brojni problemi koji mogu nastati u komunikaciji. Najzna ajniji problemi su slede i:

1. Neizvesnost u pogledu ishoda sudskih sporova. Ni advokat ili pravna služba klijenta ne mogu proceniti kakav će ishod biti.
2. Pretpostavka da je stranka nevinna dok se ne dokaže drugačije (tj. strah da se ne prejudicira ishod spora).
3. Pitanje poverljivosti informacija (npr. advokat zna da klijent ne poštuje ugovor o patentu, ali ako bi se ova informacija uključila u napomene uz finansijske izveštaje, to bi stvarno moglo dovesti do sudskog spora i gubitaka po klijenta. Zbog toga pravnici pokenad odbijaju da o ovim pitanjima izveste revizora.)

11.5. Revizija prihoda i rashoda

Iako za značajan deo korisnika finansijskih izveštaja bilans uspeha predstavlja najvažniji finansijskih izveštaj, revizijske procedure se usmeravaju na pozicije bilansa stanja, a ne na prihode i rashode (tako imamo reviziju zaliha, reviziju potraživanja, reviziju kapitala i dr).

Osnovni razlog za to leži u „dvojnomo knjigovodstvu“, odnosno u činjenici da se prihodi i rashodi proveravaju automatski prilikom revizije pozicija bilansa stanja, budući da su one uvek posledica promene neke pozicije bilansa stanja (npr. revizor kada sprovede postupke provere potraživanja od kupaca paralelno proverava i ispravnost iskazanih prihoda od prodaje; kada proverava obaveze paralelno proverava i troškove; kada proverava zalihe i obratno proizvodnje paralelno proverava i promene zaliha u inak koje se iskazuju u okviru poslovnih prihoda; kada proverava osnovna sredstva paralelno proverava i troškove amortizacije i dr).

Pri tome ne treba zaboraviti da se manipulisanje finansijskim izveštajima obično vrši zbog želje za lažnim prikazivanjem finansijskog rezultata, i da revizor kada razmatra materijalnost otkrivenih grešaka pre svega ima u vidu njihov uticaj na finansijski rezultat. To znači i da kada proverava pozicije bilansa stanja, revizor treba da definiše viši inherentni rizik za transakcije i salda koji su povezani sa pozicijama bilansa uspeha što znači i da se kod suštinskih testova indirektno prihodima i rashodima poklanja velika pažnja.

Povećani rizik nepotvrđivanja prihoda i rashoda postoji ako se revizor opredeli za strategiju da se kod verifikacije pozicija bilansa stanja usmeri na potvrdu salda, a ne transakcija. Na primer, revizor može verifikovati saldo obaveza prema dobavljaču putem konfirmacija, na taj način se potvrđuje da je ulazna faktura proknjižena, da je proknjižena na ispravnom dobavljaču i u ispravnom iznosu, ali se ne potvrđuje da li je trošak koji je nastao po datoj fakturi evidentiran na ispravnom kontu. Dakle, bez obzira što je konfirmacija salda jednostavniji i pouzdaniji revizijski dokaz od pregleda izvorne knjigovodstvene dokumentacije, neophodno je da se prilikom verifikacije bilansa stanja sprovedu suštinski testovi transakcija kojima će se proveriti da li su transakcije ispravno knjižene.

Ako su svi revizijski testovi sprovedeni pre završne revizije na zadovoljavajućem nivou, tada razmatranje prihoda i rashoda u završnoj reviziji ima više kontrolni karakter i treba da posluži u eventualnom slučaju uoči nastupa grešaka u knjiženjima koje su ostale neprimetne prilikom izvođenja revizijskih testova. Postupak revizije trebao bi se zasnivati na pregledu zaključnog lista tekućeg i

prethodne godine radi uo avanja neuobi ajenih odstupanja evidentiranih prihoda i rashoda od o ekivanih. Tako na primer, visoki ostali prihodi mogu da ukazuju da je preduze e iskazalo ve i finansijski rezultat od realnog, male vrednosti kursnih razlika u uslovima zna ajnih oscilacija kurseva u toku godine da možda nisu izvršena sva kursiranja i dr.

Primer:

Pregledom pozicija prihoda i rashoda zemljoradni ke zadruge „Sloboda“ Vršac uo eno je da su troškovi poreza neuobi ajeno visoki. Uvidom u knjigovodstvenu dokumentaciju konstatovano je da su u okviru troškova poreza evidentirani troškovi carina u iznosu od 800 hiljada dinara koji su nastali prilikom nabavke kombajna. Prema ra unovodstvenim standardima, troškovi carina predstavljaju zavisne troškove nabavke koji su trebali biti uklju eni u vrednost kombajna i iskazani u okviru pozicije nekretnina, postrojenja i opreme. Imaju i u vidu materijalnost navedenog iznosa, revizor je izrazio mišljenje sa rezervom uz konstataciju da su nekretnine, postrojenja i opreme, kao i troškovi amortizacije podcenjeni, a troškovi poreza precenjeni.

Osim pregleda zaklju nog lista, revizor može sprovesti dodatne analiti ke postupke izra unavanja pokazatelja radi uo avanja neuobi ajenih iznosa kao što su npr. struktura ukupnog prihoda, struktura ukupnih rashoda, analiza strukture finansijskog rezultata, odnos nabavne vrednosti prodate robe i prihoda od prodaje robe i dr.

Struktura ukupnog prihoda uklju uje redovne prihode koji se ostvaruju po osnovu prodaje proizvoda ili usluga koji su osnovni predmet poslovanja. Udeo redovnih prihoda u ukupnom prihodu trebao bi biti dominantan. Redovni prihodi obuhvataju prihode ostvarene u zemlji i inostranstvu. U ukupan prihod uklju uju se prihod od finansiranja i ostali prihodi. Za ukupan prihod nije samo bitna njegova visina ve i struktura. Važno je pitanje koje su stavke u strukturi prihoda dominantne.

Raspored rashoda uklju uje troškove koji se uklju uju u cenu koštanja u iznosima koji su sadržani u prodanim proizvodima i uslugama. Struktura tih rashoda u skladu je sa strukturom troškova u ceni koštanja.

Rashodi obuhvataju troškove materijala, energije, amortizacije, troškove finansiranja, bruto plate i vanredne rashode.

Iz prihoda i rashoda struktura se izvodi za poslovnu godinu a bolji utisak se sti e ako se izvrši komparacija sa rezultatima prethodne godine ili sa planom za odnosnu godinu. Analiti ka procedura dozvoljava izvo enje racia (odnosa) bilansnih stavki koje su dobar indikator ako se mogu komparirati sa istim iz prethodnog perioda grane ili grupacije.

Analiza strukture finansijskog rezultata pokazuje koliko je rezultata ostvareno iz redovnog poslovanja, koliko po osnovu plasmana i pozajmljivanja novca dakle razlike primljenih i pla enih kamata, koliko je finansijskog rezultata ostvareno po osnovu vanrednih prihoda i vanrednih rashoda. Treba imati u vidu da e jedan klijent, koji se tipi no bavi proizvodnjom ili uslugama, po pravilu ostvariti negativan rezultat po osnovu finansiranja jer se ne bavi plasmanom novca ali je prirodno da ostvaruje pozitivan rezultat iz redovnog poslovanja. Finansijski rezultat iz vanrednih prihoda je atipi na pojava.

Pomoć u radu revizora može biti niz korisnih pokazatelja kao što su faktori poslovnog leveridža, faktori finansijskog leveridža, faktori poslovnog rizika, potreban redovan prihod za ostvarenje neutralnog bruto dobitka, procenat iskorišćenja redovnih prihoda za ostvarenje neutralnog bruto dobitka i sl.

Za sve iznose koji se revizoru u ovoj oblasti mogu biti potrebni, potrebno je ispitati izvornu dokumentaciju radi utvrđivanja činjenica.

11.6. Razmatranje vremenske neograničenosti poslovanja (Going Concern)

Prema načelu stalnosti, sredstva i obaveze se evidentiraju na osnovu pretpostavke da će pravno lice biti u mogućnosti da realizuje svoja sredstva i ispuni svoje obaveze u redovnom toku poslovanja. Ako ova pretpostavka nije opravdana, pravno lice možda neće biti u stanju da realizuje svoja sredstva u iznosima u kojima su evidentirana pa može doći do promena u iznosima i datumima dospećia obaveza. Kao posledica toga, može biti potrebno korigovati iznose i klasifikaciju sredstava i obaveza u finansijskim izveštajima (npr. ako će preduzeće biti ugašeno u toku naredne godine, to znači da će sva imovina biti rasprodana i sve obaveze izmirene u roku kraćem od godinu dana. Shodno tome, preduzeće na dan bilansa nema dugoročne obaveze već su sve obaveze kratkoročne, preduzeće nema stalnu imovinu, već samo obrtnu jer je sva imovina namenjena prodaji i sl).

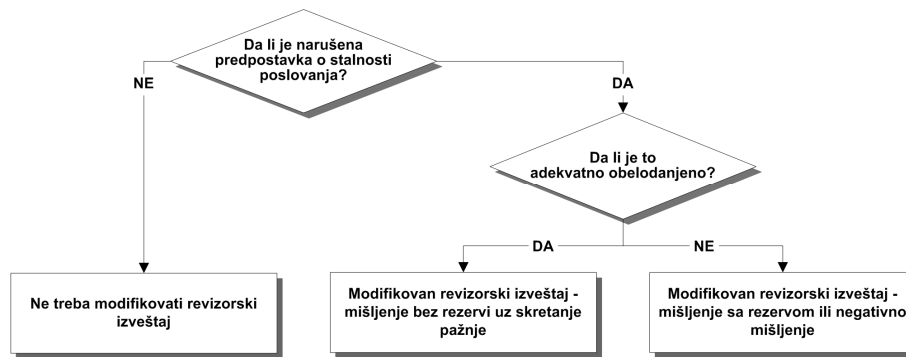
Razmatranje vremenske neograničenosti poslovanja je aktivnost revizora koja je definisana Međunarodnim standardom revizije „Načelo stalnosti pravnog lica“ prema kome revizor prilikom dobijenih rezultata treba da razmotri ispravnost pretpostavke o načelu stalnosti pravnog lica. Revizor treba da oceni rizik da pretpostavka o stalnosti pravnog lica nije za dalje odgovarajuća.

Ovaj standard upućuje na odgovornost revizora da proceni postoji li značajna sumnja u sposobnost klijenta da nastavi poslovati u razumno neograničenom vremenskom razdoblju. Ovo razdoblje u praksi se definiše kao naredna poslovna godina. Revizorski postupci od analitičkih postupaka do ispitivanja naknadnih događaja daju revizoru dovoljno osnova da kompetentno oceni mogućnost neograničenog poslovanja.

Primer:

U toku postupka dobrovoljne likvidacije preduzeća „Inženjering“ Novi Sad u 2009. godini državni organi nisu dozvolili završetak procesa likvidacije dok preduzeće ne obezbedi revizorski izveštaj za prethodnu godinu. U toku revizije, revizor je uočio da je preduzeće donelo odluku o likvidaciji 23. novembra 2008. godine što znači da je finansijske izveštaje nije trebalo sastaviti po principu načela stalnosti poslovanja pravnog lica zbog čega je revizor izrazio negativno mišljenje.

Postupak revizije u vezi sa pretpostavkom stalnosti poslovanja klijenta je sledeći:

Ako je narušena pretpostavka o stalnosti poslovanja klijenta, a klijent je to obelodanio na odgovaru i na in u finansijskim izveštajima, tada revizor treba izraziti mišljenje bez rezervi uz skretanje pažnje na problem going concern-a.

Prikaz 67.
Modifikovan
revizorski izveštaj – skretanje
pažnje

“Ne izražavaju i rezervu u odnosu na dato mišljenje, skre emo pažnju na injenicu da je na dan 31.12.2008. godine Društvo ostvarilo gubitak iznad visine kapitala u iznosu od 21.100 hiljada dinara. Prema lanu 236. Zakona o privrednim društvima (»Službeni glasnik RS«, 125/04), ako se osnovni kapital smanji ispod minimuma propisanog Zakonom, Društvo je dužno da pove a osnovni kapital na nivo minimalnog u roku od šest meseci, a ako to ne u ini otvara se postupak likvidacije. Društvo je iskazalo gubitak iznad visine kapitala i u finansijskom izveštaju za prethodnu godinu

Ako je narušena pretpostavka o stalnosti poslovanja klijenta, a klijent to nije obelodanio na odgovaru i na in u finansijskim izveštajima, tada revizor treba izraziti mišljenje sa rezervom ili negativno mišljenje uz skretanje pažnje na problem going concern-a.

Prikaz 68.
Modifikovan
revizorski izveštaj – mišljenje sa
rezervom

“Društvo nije bilo u stanju da ponovo zaklju i ugovor sa bankom o kreditiranju. Postoji zna-ajna sumnja da bez takve finansijske podrške Društvo ne e biti u stanju da nastavi poslovanje na neograni eni rok. Shodno tome, korekcije iznosa u kojima su sredstva evidentirana i korekcije i klasifikacija obaveza mogu biti potrebne. U finansijskim izveštajima (i napomenama uz finansijske izveštaje) nije obelodanjena ta injenica.

Po našem mišljenju, osim za efekte koje na finansijske izveštaje imaju pitanja navedena u prethodnom pasusu, prezentirani finansijski izveštaji istinito i objektivno, po svim materijalno zna ajnim pitanjima, prikazuju finansijski položaj Društva...”

11.7. Revizija ostalih elemenata finansijskog izveštaja

Finansijski izveštaji, osim bilansa stanja i bilansa uspeha, obuhvataju i:

- Izveštaj o tokovima gotovine,
- Izveštaj o promenama na kapitalu i
- Napomene uz finansijske izveštaje.

Osim toga, finansijski izveštaji naj eš e predstavljaju sastavni deo godišnjeg izveštaja o poslovanju menadžmenta u kojem se analiziraju rezultati poslovanja u prethodnom periodu i prezentuju o ekivanja u narednom.

Bilans stanja i bilans uspeha su najvažniji delovi finansijskog izveštaja i revizija se prvenstveno usmerava na njih. Me utim, revizor izražava mišljenje o kompletnom setu finansijskih izveštaja što zna i da on preuzma odgovornost potvrde da su i drugi delovi finansijskih izveštaja ispravno obelodanjeni. Svako preuzimanje odgovornosti mora biti propra eno odgovaraju im postupcima kojim e se revizor uveriti u ispravnost obelodanjivanja.

1. Revizija nov anih tokova

Nov ani tok korisnicima finansijskih izveštaja pruža informacije na osnovu kojih e proceniti mogu nost preduze a da generiše gotovinu i gotovinske ekvivalente i mogu nost klijenta da iskoristi te nov ane tokove. Zbog toga klijent i sastavlja izveštaj o tokovima gotovine u skladu sa Me unarodnim ra unovodstvenim standardom MRS 7 – „Izveštaj o tokovima gotovine“. Izveštaj o nov anim tokovima pruža korisnicima informacije za procenu neto sredstava klijenta, njegovu finansijsku strukturu koja uklju uje solventnost i likvidnost. Rukovodstvo može da uti e na iznose i vremenski raspored nov anih tokova radi prilago avanja okolnostima u okruženju.

"Izveštaj o nov anim tokovima treba da prikaže nov ane tokove tokom perioda, razvrstane na poslovne, investicione i finansijske aktivnosti".⁸ Isti standard kategorije u nov anom toku definisao je: "Novac obuhvata novac u blagajni i depozite po vi enju. Nov ani ekvivalenti su kratkoro na i visokolikvidna ulaganja koja se mogu brzo konvertovati u poznate iznose novca a koji nisu pod zna ajnim uticajem rizika promene vrednosti; poslovne aktivnosti su glavne aktivnosti koje stvaraju prihod; investicione aktivnosti su dugotrajno sticanje i otu ivanje sredstava i drugih ulaganja, finansijske aktivnosti su one aktivnosti koje imaju za posledicu promenu veli ine strukture vlastitog kapitala i obaveza po preuzetim kreditima."

Prema Me unarodnim ra unovodstvenim standardima, izveštaj o tokovima gotovine sastavlja se po indirektnoj i direktnoj metodi. Prema direktnoj metodi, iskazani neto dobitak se koriguje za rashode i prihode koji ne dovode do nov anih tokova (npr. amortizacija, obezvre enja, rezervisanja i dr). Nov ani tokovi se izra unavaju matemati ki na osnovu salda i prometa na kontima pa je u postupku revizije nov anih tokova, nakon verifikacije bilansnih pozicija, potrebno sprovesti procedure provere matemati ke ta nosti izra unavanja što se u velikoj meri može automatizovati. Kod direktne metode, gotovina na po etku perioda se koriguje za stvarne prilive i odlive koji se ne mogu utvrditi samo na osnovu salda i prometa bilansnih pozicija (npr. do smanjenja potraživanja od kupaca može do i zbog naplate (nov ani tok), kompenzacije ili ispravke (nema nov anog toka)). Ako preduze e ima tako

⁸ Me unarodni ra unovodstveni standard 7 „Izveštaj o tokovima gotovine“

ure ena knjiženja da za svaki priliv i odliv unosi i po kom osnovu nastaje, onda se izveštaj o tokovima gotovine može lako sastaviti kroz koriš enje naprednih mogu nosti kompjuterskog sistema, a zadatak revizije bio bi da na uzorku proveri knjiženja i da testira kompjutersku aplikaciju. Ako preduze e u toku godine ne vodi razvijenu evidenciju o vrstama priliva i odliva, tada sastavljanje izveštaja o tokovima gotovine predstavlja mukotrpan posao za ra unovo e i još mukotrpniji posao za revizore koji ponekad ne opravdava troškove revizije.

2. Revizija izveštaja o promenama na kapitalu

Izveštaj o promenama na kapitalu je deo finansijskih izveštaja od posebnog interesovanja za sadašnje i potencijalne vlasnike preduze a. U njemu se iskazuju promene u pozicijama kapitala u toku poslovne godine (osnovnog kapitala, rezervi, neraspore enog dobitka i gubitka i dr).

Ako se revizijom kapitala potvrdi ispravnost knjiženja u okviru pozicije kapitala, tada se revizija Izveštaja o promenama na kapitalu sastoji iz upore ivanja iskazanih pozicija u Izveštaju o promenama na kapitalu sa zaklju nim listom i kapitalom iskazanim u Bilansu stanja.

3. Ocena adekvatnosti obelodanjivanja u napomenama uz finansijske izveštaje

Napomene uz finansijske izveštaje sadrže „dopunske informacije u odnosu na informacije prezentovane u bilansu stanja, bilansu uspeha, izveštaju o promenama na kapitalu i izveštaju o tokovima gotovine. Napomene sadrže narativne opise ili raš lanjavanja stavki obelodanjenih u ovim izveštajima kao i informacije o stavkama koje se nisu kvalifikovale za priznavanje u ovim izveštajima.“⁹ U okviru napomena uz finansijske izveštaje obelodanjuju se ra unovodstvene politike preduze a i druge informacije u tabelarnoj ili tekstualnoj formi u skladu sa zahtevima ra unovodstvenih standarda.

Revizija obelodanjivanja u napomenama uz finansijske izveštaje može se izvršiti tek kada se napravi nacrt finansijskih izveštaja. Ocena adekvatnosti obelodanjivanja u finansijskim izveštajima sastoji se od:

- provere da li su salda pravilno agregirana i preneti iz zaklju nog lista u finansijske izveštaje (npr. povezana, pridružena i ostala pravna lica; akcije kojima se trguje; ro nost imovine i obaveza itd),
- provere da li finansijski izveštaji sadrže sve neophodne Napomene uz finansijske izveštaje.

Prikaz 69.
Radni list za proveru obelodanjivanja u Napomenama uz finansijske izveštaje – ise ak koji se odnosi na nekretnine, postrojenja, opremu i biološka sredstva

	DA	NE
1. Da li su obelodanjena salda pojedinih oblika nekretnina, postrojenja, opreme i bioloških sredstava?	_____	_____
2. Da li su obelodanjene ispravke vrednosti po oblicima nekretnina, postrojenja, opreme i bioloških sredstava, pojedina no i ukupno?	_____	_____
3. Da li je obelodanjeno koji ra unovodstveni postupak se primenjuje za vrednovanje – nabavna ili fer vrednost?	_____	_____
4. Da li je obelodanjen metod amortizacije – proporcionalan ili degresivan?	_____	_____

⁹ Me unarodni ra unovodstveni standard 1 – Prezentacija finansijskih izveštaja,

4. Pregled ostalih informacija koje se nalaze u godišnjem izveštaju

Pod "ostalim informacijama" podrazumevaju se informacije koje nisu sastavni deo finansijskih izveštaja, ali se obelodanjuju zajedno sa njim u okviru godišnjem izveštaja o poslovanju preduzeća.

Pravno lice, obično godišnje, izdaje dokument koji uključuje finansijske izveštaje preduzeća, revizorski izveštaj i ostale informacije kao što su: izveštaj rukovodstva ili upravnog odbora o poslovanju, finansijski pokazatelji poslovanja, planirana investiciona ulaganja u narednom periodu i dr.

Revizor, prema MSR 720 „Ostale informacije u dokumentima koji uključuju finansijske izveštaje koji su predmet revizije“, treba da pregleda ostale informacije kako bi identifikovao materijalno značajne nedoslednosti sa finansijskim izveštajima koji su bili predmet revizije. Ako utvrdi da u okviru ostalih informacija postoje značajne greške koje korisnike finansijskih izveštaja mogu dovesti u zabludu prilikom čitanja finansijskih izveštaja, a menadžment odbije da izmeni te informacije, revizor u svom izveštaju treba korisnicima da skrene pažnju na tu činjenicu.

11.8. Finalne provere

Pre nego što formira mišljenje o finansijskim izveštajima klijenta, ovlašćeni revizor koji će potpisati revizorski izveštaj mora još jednom sagledati da li postoje značajne greške koje su možda ostale neotkrivene i da li je celokupan proces revizije u potpunosti sproveden i dokumentovan u skladu sa standardima revizije. Shodno tome, u okviru finalnih provera potrebno je:

1. izvršiti konačnu analitički pregled i
2. sprovesti kontrolu kvaliteta revizijskog angažmana

1. Konačna analitička pregled

Analitički pregled na kraju godine sprovodi se u cilju provere adekvatnosti prikupljenih dokaza. Revizor treba da primeni analitičke postupke na kraju ili pred kraj revizije kad formira opšti zaključak da li su finansijski izveštaji u celini konzistentni sa revizorovim poznavanjem poslovanja. Zaključak koji proizilazi iz ovog postupka imaju za cilj da podkrepe donete zaključke u toku revizije pojedina njihovi komponenti ili elementi finansijskog izveštaja i da bude od pomoći za donošenje opšteg zaključka o realnosti finansijskih izveštaja. Međutim, ovi postupci takođe mogu da identifikuju oblasti koje zahtevaju dalje postupke.

Primena analitičkih pregleda zasniva se na činjenici da postoje veze između podataka. Postojanje ovih veza obezbeđuje dokaz o potpunosti, tačnosti i postojanju. Pouzdanost u rezultate analitičkih postupaka zavisi od revizorove procene rizika da li postoje materijalno pogrešni iskazi.

Nivo pouzdanosti u analitičke preglede zavisi od:

- materijalnog značaja pozicija u bilansu,
- ostalim revizijskim procedurama koje su sprovedene,
- mogućeg predviđanja tačnosti rezultata dobijenih analitičkim pregledima i
- nivoa procenjenog inherentnog i kontrolnog rizika.

Analitički pregled na kraju revizijskog angažmana sprovodi revizor koji je odgovoran za celokupan angažman (najčešće je to ovlašćeni revizor). Na osnovu ličnog poznavanja poslovanja klijenta i uz efektivne analitičke procedure, revizor treba da uoči eventualne previde koji su nastali u

toku revizije. Svako uo avanje neuobi ajenih iznosa zahteva dodatna saznanja kojim bi se ovlaš eni revizor uverio da nema neotkrivenih materijalnih grešaka i da se može pristupiti formiranju mišljenja. Ispitivanje neobi nih fluktuacija može se izvesti razgovorom sa rukovodstvom i pore enjem njihovih odgovora sa dokazima revizije ili prikupljanjem dodatnih dokaza.

Još jedan zna ajan aspekt primene analiti kog pregleda na kraju godine je da se analiti kim pokazateljima mogu uo iti problemi stalnosti poslovanja pravnog lica.

Prikaz 70.
Koficijent finansijske stabilnosti u funkciji utvrivanja problema going concern-a

U hiljadama dinara

	Teku a godina	Prethodna godina
1. Stalna imovina	97.329	100.262
2. Zalihe	62.378	53.213
I. Dugoro no vezana imovina (1+2)	159.707	153.475
3. Kapital umanjen za gubitke do visine kapitala	44.309	49.583
4. Dugoro ne obaveze	3.649	3.649
II. Trajni i dugoro ni kapital (3+4)	47.958	53.232
Koficijent finansijske stabilnosti (I/II)	3,33	2,88
Referentna vrednost ...treba da bude manje od...	1,00	1,00

Koficijent finansijske stabilnosti je zna ajno viši od jedan (na dan 31.12.2008. godine iznosi 3,33), što zna i da je u oblasti dugoro nog finansiranja ugroženo održavanje likvidnosti.

Prikaz 71.
Koficijent solventnosti u funkciji utvrivanja problema going concern-a

U hiljadama dinara

	Teku a godina	Prethodna godina
1. Ukupan gubitak	21.391	1.398
2. Ukupan kapital umanjen za otkupljene sopstvene akcije	191	191
Gubitak iznad kapitala (1 - 2)	21.100	1.207
3. Poslovna imovina umanjena za aktivna vremenska razgrani enja	217.446	266.034
4. Obaveze (poslovna pasiva umanjena za dugoro na rezervisanja i pasivna vremenska razgrani enja)	238.531	267.268
Koficijent solventnosti (3/4)	0,912	0,995

Na dan 31.12.2008. godine Društvo je prezaduženo jer je koficijent solventnosti niži od jedan (za 2008. godinu u visini od 0,912).

Svako prepoznavanje situacije u kojoj stalnost poslovanja pravnog lica u narednom periodu može biti narušena, zahteva odgovaraju i pristup revizora u formiranju i izražavanju mišljenja u skladu sa pravilima iznetim u jednom od prethodnih poglavlja.

2. Kontrola kvaliteta revizije

Pregled rada saradnika za revizora je obavezan po standardima revizije gde je definisano da radnik u reviziji treba pregledati da bi se ustanovilo da li je rad izvršen na odgovarajućem načinu i da li su rezultati pomoćnih radnika u saglasnosti sa predloženim zaključcima u radnim papirima. Pre pregleda rada saradnika radni papiri revizije trebaju biti kompletirani.

Revizor u ovoj aktivnosti treba da pregleda i mišljenje specijaliste ili da ga konsultuje u ovoj fazi. Specijalista je osoba sa posebnim veštinama i znanjima za oblasti koje nisu ranije unovodstvene. Metode koje specijalista koristi su njegova odgovornost. Međutim revizor treba biti upoznat sa nametnutom specijaliste da bi ocenio da li je taj način pogodan za korišćenje. Ukoliko revizor prihvati nalaze specijaliste koji nisu razumni oni će postati dokazni materijal nedovoljno kompetentan a odgovornost za dokaze je revizorova.

Radni papiri revizije su glavni zapisi o izvedenom radu i predloženim zaključcima. Radni papiri imaju različite oblike pa se može reći da svaki dokumentovan dokaz koji se odnosi na finansijske izveštaje može biti potencijalni radni papir. Radni papiri su vlasništvo revizora i ostaju u njegovoj arhivi. Sadržaj radnih papira se razlikuje od angažmana do angažmana. Bez obzira na ovu razliku njihova namena je da pokažu da je proces revizije obavljen u skladu sa revizorskim standardima.

Postoje dve vrste pregleda radnih papira revizije i procedura koje su izvršene u toku revizijskog angažmana.¹⁰

Prvi pregled obavlja revizor koji je odgovoran za izvođenje revizije u cilju procene rezultata revizije i zaključivanja da li su sve odgovarajuće procedure revizije bile primenjene.

Ovim pregledom revizor treba da proveri sledeće:

- da li su sve odgovarajuće procedure revizije izvedene i da li je nametnut i veličina izvršenog posla adekvatno dokumentovana u radnim papirima,
- da li su poštovani zahtevi programa revizije,
- da li su značajni nalazi jasno precizirani, uredni i ubedljivi,
- da li su svi izuzeci i greške pravilno razjašnjeni i dokumentovani.

Drugi pregled se vrši od strane revizora koji potpisuje izveštaj (partner) koji nije bio direktno uključen u poslove izvođenja revizije. Partner sa svojim pregledom usredsređuje na ključne zahteve angažmana, na oblasti u kojima postoji visok inherentni rizik, na iznose koji mogu biti materijalni i fundamentalni i na ocenu pouzdanosti internih kontrola. Partner mora proceniti kompetentnost programa revizije. Svrha ovog pregleda je da osigura kompletnu, logičnu i pravilno dokumentovanu reviziju.

Pregledom se utvrđuju relevantne činjenice i registruju u radnom papiru koji se naziva glavni radni papir.

Rezultati finalnih pregleda mogu rezultirati potrebom za prikupljanjem dodatnih dokaza.

11.9. Pribavljanje pisma prezentacije

Nakon sastavljanja finansijskog izveštaja tj. njegovog datiranja i potpisivanja rukovodstvo klijenta izdaje pismenu izjavu koja se zove Pismo prezentacije i kojom rukovodstvo potvrđuje odgovornost za finansijski izveštaj i druge izveštaje i ostale sve važne informacije dostupne revizoru. Izjavom se iskazuje uverenje menadžmenta u tačnost i kompletnost obelodanih informacija. Izjava je jedan vid "pravnog papira" koji je potreban, ali ne i dovoljan da revizor ne bi izvodio revizorske procedure za formiranje mišljenja. Izjava je dokument kojim rukovodstvo preuzima odgovornost za tačnost izveštaja. Takva tvrdnja ne smanjuje odgovornost revizora za planiranje revizije i otkrivanje važnih nedostataka.

¹⁰ Vincent M. O' Reilly and Co: Montgomery's Auditing ... op.cit., str. 394

Prikaz 72.
Pismo
prezentacije
rukovodstva

Predmet: **Pismo o prezentaciji godišnjeg obračuna za 2008. godinu**

U vezi sa revizijom finansijskih izveštaja "ABC" Novi Sad za 2008. godinu, na osnovu koje treba da izrazite mišljenje da li su unovodstveni izveštaji istinito i objektivno prikazuju finansijski položaj Društva i njegov poslovni rezultat, odnosno da li su sastavljeni u skladu sa unovodstvenim propisima, ovim Pismom dajemo sledeća uveravanja.

Potvrđujemo, prema našem najboljem saznanju i uverenju, sledeće činjenice:

1. Poznato nam je da je rukovodstvo Društva odgovorno za istinito i objektivno prikazivanje finansijskog položaja Društva i njegovog poslovnog rezultata u skladu sa unovodstvenim standardima i propisima, kao i za pripremu informacija, koje se obelodanjuju u skladu sa propisima.
2. Nije nam poznato da je iko od rukovodioca ili zaposlenih u Društva, sa ovlašćenjima da kontroliše i odobrava poslovne promene, umešan u bilo kakve nezakonite ili neregularne aktivnosti, koje bi mogle uticati na istinitost računovodstvenih izveštaja.
3. Stavili smo Vam na raspolaganje sve poslovne knjige i dokumentaciju, sve zapisnike sa sednica Organa upravljanja i drugih organa Društva, kao i sa sednica kolegijuma direktora, zapisnika inspekcijskih i drugih kontrolnih organa.
4. Nisu nam poznati materijalno značajni propusti i greške, koje bi mogle da utiču na istinitost računovodstvenih izveštaja.
5. Društvo je uredno izvršavalo sve ugovorne obaveze koje bi, u slučaju neizvršavanja, mogle da se odraze na istinitost računovodstvenih izveštaja. Ne postoje nikakvi sporovi zbog neizvršavanja obaveza prema državnim organima, koji proističu iz finansijskog poslovanja.
6. Nemamo nikakve planove niti namere kojima bi realizacija mogla značajno da utiče na vrednost sredstava Društva ili na klasifikaciju sredstava i izvora sredstava, prikazanih u računovodstvenim izveštajima.
7. Identifikovali smo sva sredstva, čija vrednost može biti niža od nominalne ili nabavne i vodili smo računa da ta sredstva ne budu iskazana po većoj vrednosti, nego što je vrednost po kojoj se mogu realizovati.
8. Društvo ima valjanu dokumentaciju o svojini nad sredstvima kojima raspolaže i, osim onoga što Vam je stavljeno na uvid, nema drugih teretnih ili hipoteke.
9. Proknjižili smo i prikazali sve obaveze, kako stvarne, tako i potencijalne i stavili smo Vam na uvid sve garancije, koje smo izdali trećim licima.
10. Osim događaja sa kojima smo Vas već upoznali, nema drugih događaja nastalih nakon datuma bilansa stanja, koji bi mogli zahtevati korekciju računovodstvenih iskaza.
11. Društvo nema materijalno značajnih sudskih sporova u toku.

U Novom Sadu, 18. marta 2009. godine

Potpis ovlašćenog lica

_____
Miladin Ilić - Generalni direktor

Pismena izjava rukovodstva treba da naglasi pitanja o: poštenom prezentiranju, sveobuhvatnosti svih finansijskih i ra unovodstvenih informacija, nepostojanju grešaka i prekršaja, pravo svojine (postojanje), prihod je napla en, popis je korektan, sudski sporovi nisu uklju eni u izveštaj, povezane transakcije i sl.

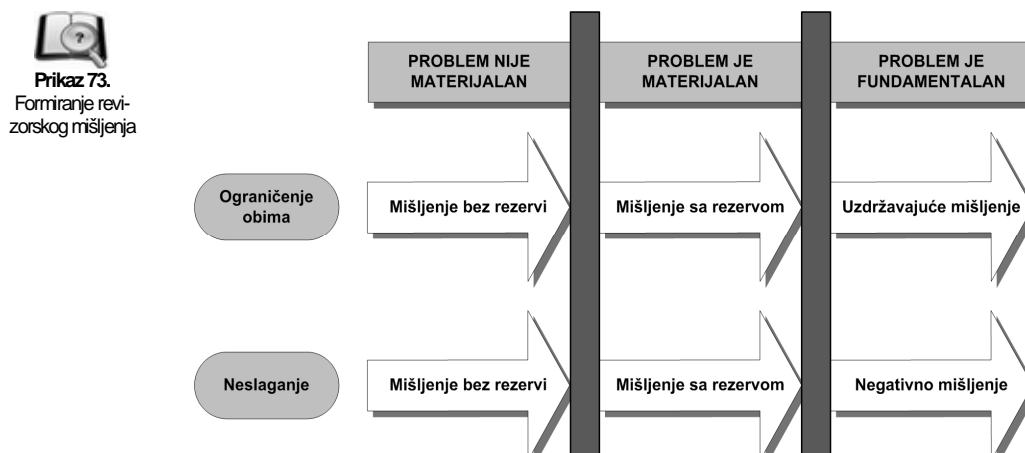
Izjava se pismeno dostavlja revizoru i datirana je na dan pre datuma izveštaja revizije.

11.10. Formiranje mišljenja

Sve aktivnosti revizijskog angažmana usmerene su ka jednom cilju – izražavanju mišljenja o finansijskim izveštajima klijenta. S obzirom na injenicu da se korisnici finansijskih izveštaja pouzdaju u mišljenje revizora prilikom donošenja zna ajnih odluka, jasno je da revizor ima veliku odgovornost u pogledu izražavanja adekvatnog mišljenja.

Mišljenje revizora mora biti utemeljeno na dokazima prikupljenim u toku procesa revizije. Prikupljanje dokaza je rezultat timskog rada revizora angažovanih na konkretnom angažmanu. Odgovornost za izraženo mišljenje ipak nije kolektivna ve je snosi revizor koji se nalazi na elu tima, a to je ovlaš eni revizor odnosno partner revizije. Dakle, izraženo mišljenje je mišljenje ovlaš enog revizora koje on iznosi u svoje li no ime i u ime revizorske firme.

Pre formiranja mišljenja, ovlaš eni revizor treba sagledati rezultate sprovedenih postupaka. Formiranje mišljenja vrši se u skadu sa slede im prikazom:

Nemogućnost revizora da prikupi dokaze na osnovu kojih se može uveriti u istinitost i objektivnost obelodanjivanja u finansijskim izveštajima se u revizijskoj terminologiji naziva „ograničenjem obima revizije“. Ukoliko postoji problem ograničenja obima revizije, revizor može formirati mišljenje na slede i na in:

- ako ograničenja obima nisu značajna za odluke koje se donose na bazi finansijskih izveštaja, revizor treba da izrazi mišljenje bez rezervi uz eventualno „skretanje pažnje“ na uočene probleme.

- b. ukoliko je ograni enje obima revizije zna ajno, ali ne u tolikoj meri da se ne može formirati mišljenje o finansijskim izveštajima, revizor treba da izrazi mišljenje sa rezervom. Na primer, revizija je kasno ugovorena i revizor nije mogao da prisustvuje popisu zaliha – revizor izražava mišljenje da su finansijski izveštaji istiniti i objektivni, osim zaliha. Ovakva kvalifikacija ne zna i da su zalihe pogrešno iskazane ve da revizor nije mogao da verifikuje stanje i vrednost zaliha i da o njima ne može da izrazi mišljenje.
- c. ako je ograni enje obima revizije toliko zna ajno da se dovodi u pitanje pouzdanost kompletnih finansijskih izveštaja, revizor treba da izrazi uzdržavaju e mišljenje. Ovakva situacija obi no se javlja kada postoji više bilansnih pozicija za koje revizor ne može da prikupi zadovoljavaju i revizijski dokaz. Na primer, revizor nije obavešten o mestu i vremenu vršenja popisa pa nije mogao da prisustvuje, klijent ne vodi analiti ku evidenciju osnovnih sredstava, potraživanja i obaveze nisu usaglašene sa poslovnim partnerima, a na konfirmacije revizora nije odgovoreno, visina obaveze prema radnicima je nepoznata jer radnici vode sudske sporove protiv klijenta, a ishod sporova i visina odštete su neizvesne itd.

Situacija kada revizor utvrdi greške u knjizenjima klijenta u revizijskoj terminologiji se naziva „neslaganjem sa rukovodstvom“. Ukoliko postoji neslaganje sa rukovodstvom u pogledu sprovedenih knjizenja, revizor može formirati mišljenje na slede i na in:

- a. ako otkrivene greške ne uti u zna ajno na finansijske izveštaje, revizor treba da izrazi mišljenje bez rezervi uz eventualno „skretanje pažnje“ na uo ene probleme.
- b. ukoliko su greške u knjizenjima zna ajne, ali ne u tolikoj meri da se finansijski izveštaji mogu smatrati potpuno pogrešnim, revizor treba da izrazi mišljenje sa rezervom. Na primer, klijent nije izvršio kursiranje obaveza na dan bilansa – revizor izražava mišljenje da su finansijski izveštaji istiniti i objektivni, osim obaveza i finansijskih rashoda koji su pogrešno iskazani.
- c. ako su greške u knjizenjima toliko velike da revizor dolazi do zaklju ka da mogu dovesti korisnike finansijskih izveštaja u zabludu u pogledu performansi klijenta, revizor treba da izrazi negativno mišljenje. Ovakva situacija obi no se javlja kada postoji više bilansnih pozicija koje su pogrešno iskazane u zna ajnom iznosu. Na primer, postoje zna ajna osnovna sredstva koja su van upotrebe a nisu obezvređenja, klijent je pogrešio i obra unu nedovršene proizvodnje i gotovih proizvoda na kraju godine, postoji puno neproknjizenih faktura dobavlja a, klijent nije obra unao zarade radnicima poslednjih nekoliko meseci itd.

Osim karaktera problema (ograni enje obima ili neslaganje) klju ni parametar prilikom formiranja mišljenja revizora je, kao što smo videli, uticaj datog problema na finansijske izveštaje klijenta. Ovde se u proces revizije u centar pažnje ponovo postavlja problem materijalnosti koja je prethodno bila definisana u fazi planiranja revizije. Nivo utvr enog ograni enja obima ili neslaganja se stavlja u odnos sa materijalnoš u koja je definisana za finansijske izveštaje i alocirana na bilansne pozicije. Ako je ograni enje obima ili neslaganje niže od praga materijalnosti, revizor treba da izrazi mišljenje bez rezervi, a ako je više od praga materijalnosti, tada revizor treba da izrazi mišljenje sa rezervom. Ako je priroda problema toliko velika tj. fundamentalna da u potpunosti osporava upotrebljivost finansijskih izveštaja u procesu odlu ivanja korisnika, revizor treba da izrazi uzdržavaju e ili negativno mišljenje.

U cilju objektivizacije i usmeravanja procesa formiranja mišljenja poželjno je, dakle, sprovesti neophodne kvantifikacije tamo gde je to mogu e. Predmet eventualne kvantifikacije su:

- a. pragovi zna ajnosti problema za konkretnog klijenta i
- b. uo eni problem (ograni enje obima ili neslaganje)

a. Pragovi značajnosti problema za konkretnog klijenta su: materijalnost i fundamentalnost problema. Nivo materijalnosti se kvantifikuje u po etnoj fazi revizije, za razliku od fundamentalnosti koja se gotovo nikad ne kvantifikuje jer je u praksi retka i ona je u potpunosti prepuštena profesionalnom sudu revizora.

b. Ako su u toku revizije uo ene greške u knjiženjima, tada je neophodno kvantifikovati efekte tih grešaka radi njihovog uporedjenja sa definisanim pragovima. Efekat grešaka je razlika između onoga što je proknjiženo i onoga što je trebalo biti proknjiženo s obzirom na ra unovodstvene propise. Kod ograni enja obima revizije javlja se problem kvantifikacije budu i da revizor nije ni uo io greške. Na primer, to što revizor nije prisustvovao popisu zaliha ne zna i da su zalihe pogrešno prikazane, a i ako jesu revizor ne može da utvrdi u kojoj meri. Zbog toga je kod ograni enja obima revizije vodilja pri formiranju mišljenja pre svega visina bilansne pozicije za koju postoji neizvesnost.

Za izražavanje mišljenja o finansijskim izveštajima izuzetno je bitno da li je mišljenje revizora formirano pre nego što je klijent zvani no obelodanio finansijske izveštaje ili ne. Ako finansijski izveštaji nisu obelodanjeni, tada postoji mogućnost korekcije finansijskih izveštaja i analogno tome i mišljenja revizora. Recimo, ako je revizor utvrdio da klijent nije proknjižio kamate po dugoro nim kreditima što bi zahtevalo izražavanje mišljenja sa rezervom i o tome obavesti rukovodstvo koje sprovede neophodna knjiženja i sastavi nove finansijske izveštaje, tada revizor može izraziti mišljenje bez rezervi o korigovanim finansijskim izveštajima. Ovakva situacija je svakako poželjna i za klijenta revizije i za revizorsku firmu, ali zbog ograni enja u vremenu i ljudskim resursima revizorske firme nije uvek mogu a.

Mišljenje revizora o finansijskim izveštajima mora biti preneto korisnicima finansijskih izveštaja u odgovaraju oj formi. Budu i da korisnici mogu biti brojni i da su esto i nepoznati u momentu formiranja i izražavanja mišljenja revizora, najbolji na in je da revizor sastavi izveštaj u pismenoj formi koji se povezuje sa finansijskim izveštajima klijenta i od momenta predaje revizorski izveštaj i finansijski izveštaj klijenta ine jednu jedinstvenu celinu.

Pitanja za proveru znanja:

1. Koje procedure revizije se sprovode u završnoj fazi?
2. Zašto se ove procedure sprovode baš pri kraju revizije, a ne ranije?
3. Koje aktivnosti revizor sprovodi u toku prisustvovanja popisu?
4. Šta je potvrđivanje? Koje su karakteristike pozitivne i negativne potvrđivanja? Navedite primer kada biste koristili pozitivnu, a kada negativnu potvrđivanje?
5. Šta su naknadni događaji? Zašto su oni bitni za računovodstvo i reviziju?
6. Zašto se analitički postupci sprovode još jednom na kraju godine?
7. Zašto revizija prihoda i rashoda u završnoj fazi revizije nije jednakog intenziteta kao i revizija pozicija bilansa stanja?
8. Šta su potencijalne obaveze? Zašto su one bitne za računovodstvo i reviziju?
9. Šta je Pismo prezentacije i zašto se izdaje?
10. Objasnite sadržaj Pisma prezentacije.

Ako smatrate da je navedena tvrdnja ta na odgovorite slovom T (ta no), u protivnom odgovorite slovom N (nije ta no).

1. Suštinski testovi salda više su usmereni na pozicije bilansa stanja nego bilansa uspeha.
2. Analitički postupci su važan instrument revizije za dobijanje revizorskih dokaza o bilansu uspeha.
3. Slanje pozitivne potvrđivanja znači da je na nju potrebno poslati odgovor samo ako se primalac potvrđivanja slaže sa iznosom koji je naveden u potvrđivanju.
4. Slanje pozitivne potvrđivanja znači da je na nju potrebno poslati odgovor i ako se primalac potvrđivanja slaže sa iznosom koji je naveden u potvrđivanju i ako se ne slaže.
5. Slanje negativne potvrđivanja znači da je na nju potrebno poslati odgovor samo ako se primalac potvrđivanja ne slaže sa iznosom koji je naveden u potvrđivanju.
6. Postupci koji se obavljaju u kompletiranju revizije vrše se posle datuma bilansa stanja.
7. Naknadni događaji su događaji i transakcije koji se dešavaju posle datuma bilansa stanja, a pre datuma izveštaja revizora.
8. Provera događaja nakon datuma bilansa stanja u stvari predstavlja po etak revizije naredne godine.
9. Revizor ne treba da proverava događaje nakon datuma bilansa stanja, jer izražava mišljenje samo o poslovnoj godini za koju vrši reviziju.
10. Sudska odluka o obavezi isplate odštetnog zahteva nakon datuma bilansa stanja, a pre izdavanja revizorskog izveštaja, u iznosu koji je materijalan, zahteva obelodanjivanje u finansijskim izveštajima.
11. Davanje garancije od strane klijenta u cilju dobijanja kredita predstavlja primer potencijalne obaveze.
12. Klijentovo Pismo prezentacije nije zamena za bilo koji revizorski postupak.
13. Cilj Pisma prezentacije je da se raspravi pitanje odgovornosti za uočene kriminalne radnje.
14. Opšteprihvaćeni standardi revizije zahtevaju od revizora da napravi postrevizijski pregled revizorskih postupaka koji su bili neophodni, ali su izostavljeni tokom revizije.

Odgovori: 1. T 2. T 3. N 4. T 5. T 6. T 7. T 8. N 9. N 10. T 11. T 12. T 13. N 14. N

Zaokružite odgovor(e) za koje smatrate da su ta ni.

1. U završnim fazama revizije, revizor:
  - a. prisustvuje inventarisanju;
  - b. potvrđuje salda;
  - c. zahteva popunjavanje upitnika internih kontrola;
  - d. sprovodi analitički pregled;
2. Pored gore navedenih aktivnosti, u završnu reviziju spadaju:
  - a. utvrđivanje nivoa materijalnosti;
  - b. utvrđivanje naknadnih dogovora;
  - c. utvrđivanje rizika kontrole;
  - d. revizija prihoda i rashoda;
3. U toku prisustvovanja popisu zaliha, revizor treba da utvrdi:
  - a. da li zalihe kvalitativno odgovaraju potrebama klijenta;
  - b. da li zalihe postoje;
  - c. da li su nabavljene zalihe plaćene;
  - d. da li klijent raspolaže zalihama iznad nivoa koji je dovoljan za redovno poslovanje;
4. Cilj slanja konfirmacije od strane revizora je sticanje saznanja:
  - a. postojanju povezanih subjekata;
  - b. postojanju naknadnih dogovora;
  - c. da li su bilansne pozicije pravilno prikazane;
  - d. da li su izdaci bili neophodni za klijenta;
5. Popunjene konfirmacije preuzima:
  - a. interni revizor;
  - b. eksterni revizor;
  - c. osoblje klijenta;
  - d. revizijski komitet klijenta;
6. Dogovori nakon datuma bilansa stanja (naknadni dogovori) prema računovodstvenim standardima mogu biti:
  - a. nezavisni dogovori, tj. dogovori koji nisu povezani sa prethodnom godinom;
  - b. zavisni dogovori, tj. dogovori koji proističu iz transakcija prethodne godine;
  - c. korektivni dogovori, tj. dogovori koji zahtevaju korekciju bilansa;
  - d. nekorektivni dogovori, tj. dogovori koji se samo obrazlažu u napomenama uz finansijske izveštaje;
7. Koji od narednih naknadnih dogovora ne može rezultirati promenama u finansijskim izveštajima:
  - a. dogovori naplate potraživanja koja su bila ispravljena na dan bilansa;
  - b. požar koji je uništio skladište klijenta;
  - c. aktivirana hipoteka;
  - d. promene vrednosti akcija klijenta na berzi nakon datuma bilansa;
8. U slučaju da advokat klijenta odbije da pruži informacije o trenutnim sudskim sporovima klijenta, revizor treba da:

- a. poštuje odnose poverljivosti između klijenta i njegovog advokata;
  - b. odbijanje tretira kao ograničavanje obima revizije;
  - c. zadovolji se uveravanjima koje je u pogledu sudskih sporova dobio od menadžmenta;
  - d. zahteva obelodanjivanje odbijanja od strane klijenta u napomenama uz finansijske izveštaje;
9. Pismo prezentacije je dokument kojim menadžment preuzima odgovornost za istinitost i objektivnost finansijskih izveštaja. Ovo pismo se datira:
- a. na datum na koji glase i finansijski izveštaji;
  - b. na datum određen zakonom;
  - c. uvek na datum pre datuma izveštaja revizije;
  - d. na dan revizorskog izveštaja;

Odgovori. 1. a,b,d 2. b,d 3. b 4. c 5. b 6. c,d 7. d 8. b 9. c

12.1. Pismo rukovodstvu

Revizija finansijskih izveštaja izvršava se u toku poslovne godine i u narednoj godini samo za period koji je potreban za reviziju naknadnih događaja, kompletiranja revizije i sastavljanje izveštaja.

U toku revizorskog rada revizor može ako oceni da ima potrebe upravi klijenta uputiti pismo sa određenim smernicama. Ova aktivnost revizora koja se dostavlja upravi pismeno, pojavljuje se u literaturi i revizorskoj praksi pod nazivom Pismo upravi, Postrevizijsko pismo ili Pismo o slabostima. Pismo je značajno po tome što u njemu revizor upravi prezentira nedostatke u strukturi interne kontrole koje su uočene u toku revizije. Nedostatke u strukturi interne kontrole na koje je ukazala revizija uprava treba otkloniti. Posle pisma o slabostima ne prestaju obaveze revizije da dalje ispituje potencijalne nedostatke i njihov uticaj na valjanost finansijskog izveštaja.

Cilj Pisma upravi je da ukaže na slabosti u sistemu interne kontrole klijenta koje mogu dovesti do materijalnih grešaka i da upravi saopšti koje stvari mogu uticati na dalji tok revizije. Revizori često u pismu daju i konstruktivne predloge za poboljšanje sistema internih kontrola odnosno konstruktivne predloge za otklanjanje uočeni nedostataka.

Pismo upravi je logičan proizvod revizije zbog njenog osnovnog cilja i uloge koju ona ima u izveštavanju. Da bi predlog bio efikasan Pismo upravi treba poslati što ranije, odmah nakon prvog revizijskog rada kako bi se uočeni nedostaci mogli otkloniti do kraja godine. Otklanjanje nedostataka revizor uočava u završnoj reviziji. Pismo upravi obično obuhvata:¹

- slabosti u sistemu interne kontrole,
- greške u radu interne kontrole,
- neodgovarajuće i nepravilne procedure,
- neusaglašenost sa zakonom, pravilima i standardima i drugim propisima.

Pismo rukovodstvu može imati sledeću formu:

---

¹ Vidi: D. Ricchiute: Auditing, ... op. cit., str. 409

"Mladost" a.d. Kraljevo

PISMO RUKOVODSTVU

Poštovana gospodo,

Nakon izvršene revizije finansijskih izveštaja "Mladost" a.d Kraljevo, a u skladu sa Me unarodnim revizorskim standardom 400 – Ocene rizika i interna kontrola, dostavljamo vam naše mišljenje o značajnijim slabostima koje su uočene u reviziji finansijskih izveštaja za period 01.01.2009-30.09.2009. godine.

1. Preduzeće nema Pravilnik o raunovodstvu zbog čega nije moguće izvršiti proveru raunovodstvenih postupaka i primenjenih raunovodstvenih politika. Procenjivanje vrednosti bilansnih pozicija vrši se na osnovu tumačenja koja publikuju (objavljuju) stručni časopisi. Ovde treba imati u vidu činjenicu da različiti stručni časopisi često daju tumačenja koja se međusobno razlikuju. To je razlog više što Pravilnik o raunovodstvu treba doneti za obraunski period 01.01.2009-31.12.2009. godine.
2. Menadžment nije definisao politiku ispravke vrednosti potraživanja od kupaca na domaćem i ino-tržištu. Prema potraživanjima iz inostranstva, bez obzira na stvarnost, treba definisati raunovodstvenu politiku. Ispravke vrednosti često nepotrebno opterećuju bilanse i daju iskrivljenu sliku stanja Akcionarskog društva. Posebnu pažnju treba posvetiti vrednovanju zaliha koje datiraju iz 2005. godine, a nisu na teritoriji ove države.
3. Kompjuterska podrška raunovodstvu Akcionarskog društva po našem mišljenju nije adekvatna u pogledu preglednosti izveštaja, posebno Zaključnog lista koji nema podatke o početnom stanju, prometu u toku godine i saldu na dan izveštaja. Raunovoće često ne raspolažu podacima koji su im neophodni za svakodnevno praćenje transakcija i stanja na raunima pa su prinudeni da se "snalaze" odnosno da vode sopstvenu evidenciju što nepotrebno oduzima puno vremena, a može se urediti boljim funkcionisanjem informacionog sistema.
4. Obratun proizvodnje preko klase 9 (Pogonsko raunovodstvo) je zadovoljavanje forme koja ne daje adekvatne upravljake informacije. Za Vaše uslove treba implementirati MSFI 8 – Segmenti poslovanja što će omogućiti praćenje troškova i finansijskog rezultata po delovima preduzeća. Podsećamo da je važno raunovodstvene evidencije prema zahtevima Me unarodnih raunovodstvenih standarda / Me unarodnih standarda finansijskog izveštavanja obavezno od 2004. godinu, što podrazumeva doslednu primenu svih me unarodnih standarda, uključujući i MSFI 8.

Nadamo se da će uočene slabosti biti otklonjene u što kraćem vremenskom periodu na vaše i naše zadovoljstvo.

S poštovanjem,

Novi Sad, 17.10.2009. godine.

Ovlašćeni revizor

_____

Xxxx Xxxxxx

Revizori u Pismu objašnjavaju implikacije uočeni nedostataka i preporučuju poboljšanja putem konstruktivnih saveta u obimu koji može biti od koristi za klijenta. Ako reviziju izvodi isti revizor više godina, a nedostatak u sistemu interne kontrole se ponavlja, revizor treba da se pozove i na ranija upozorenja i posledice koje je slabost u sistemu interne kontrole imala na finansijski izveštaj i revizorski izveštaj.

Pismo upravi treba biti jasno, konstruktivno, koncizno i pažljivo sročeno da obezbedi upravi razumevanje važnosti pokrenutih pitanja. Preporučljivo je sadržaj pisma razmatrati zajedno sa ovlašćenim članovima uprave klijenta čime se daje veću težinu i značaj pismu (odnosno predlozima).

Revizori u Pismu upravi treba da naznače da se njihovo upozorenje odnosi samo na bitne nedostatke koji su uočeni na početku revizije, a ne na sve slabosti koje se mogu pojaviti. Pored toga revizor treba da upravu upozori na različit nivo važnosti uočeni slabosti.

U Pismu upravi revizori posebno napominju potrebu za odgovorom/reagovanjem na uočene slabosti koje će biti analizirane kasnije, u revizorskom razmatranju pouzdanosti sistema interne kontrole.

12.2. Revizorski izveštaj o finansijskim izveštajima

Proces revizije završava se izveštajem revizije koji se dostavlja skupštini deonikara klijenta ili organu upravljanja koji je revizora imenovao.

Forma i sadržaj revizorskog izveštaja u zemljama tržišne ekonomije sa razvijenom revizijom se razlikuje u nijansama. Izveštaj o reviziji menja se po formi i po sadržaju. Pošto izveštaj o reviziji na jezgrovit i sumaran način treba da izrazi ukupan revizorski nalaz i mišljenje onda je on prirodno na formulacije osetljiv. Senzitivnost izveštaja o reviziji podstakla je teoretičare revizije i revizore da traže optimalnu formu i sadržaj koji će na jezgrovit i decidan način omogućiti revizorima da iskažu formirano mišljenje, a korisnicima istovremeno dati jasnu, pouzdanu i preciznu informaciju. Suština izveštaja o reviziji je da izrazi mišljenje revizora o finansijskim izveštajima što se u svetlu činjenica na različit način. Tako npr. u Nemačkoj je naglasak na statutu i zakonu. U Engleskoj se koristi termin "true and fair view" (istinito i objektivno), u SAD se upotrebljava termin "fairly" (korektno, fer). Druge zemlje koriste jednu od ove tri formulacije mada se ne isključuju ni sopstvene formulacije.

Nije mali broj slučajeva sporenja izmeću nezavisnih revizorskih firmi i njihovih klijenata povodom revizijskog izveštaja. To je bio dovoljan razlog da profesionalna udruženja rade na usavršavanju revizorskih standarda izveštavanja. Tako su 1992. godine usvojeni Međunarodni standardi revizije. Ovi standardi sadrže zahteve kojih se revizori moraju pridržavati prilikom izveštavanja o finansijskim izveštajima. Ovi standardi su dogđivani i dobili su formu koja je prezentirana u Međunarodnim standardima revizije pod nazivom MSR 700 – „Formiranje mišljenja i izveštavanje o finansijskim izveštajima“.²

Izveštaj revizora o finansijskim izveštajima prema ovom standardu sadrži sledeće elemente:

1. Adresat (kome je izveštaj upućen),
2. Uvodni pasus,
3. Odgovornost menadžmenta za finansijske izveštaje,
4. Odgovornost revizora,
5. Mišljenje revizora,
6. Datum revizorskog izveštaja i
7. Potpis revizora

Adresat

Revizorski izveštaj treba na početku da definiše kome je izveštaj upućen (adresat).

Uvodni pasus

Cilj ovog pasusa je da se identifikuju finansijski izveštaji koji su bili predmet revizije. Identifikacija finansijski izveštaja treba da obuhvati:

² IAASB Handbook, IFAC, 2008, www.ifac.org, str. 561

- a. naziv pravnog lica koje je sastavilo finansijske izveštaje,
- b. datum tj. period za koji su sastavljeni finansijski izveštaji i
- c. naznaku šta ini kompletan set finansijskih izveštaja, uz naglašavanje da on obuhvata i zbirni pregled ra unovodstvenih politika i drugih napomena uz finansijske izveštaje.

Odgovornost menadžmenta za finansijske izveštaje

U revizorskom izveštaju treba jasno navesti da je menadžment odgovoran za istinitost i objektivnost finansijskih izveštaja budu i da nerazumevanje ili neprihvatanje odgovornosti za finansijske izveštaje može postati predmet sporenja. Odgovornost za finansijske izveštaje shvata se u širem smislu tako da ona obuhvata i odgovornost za:

- a. kreiranje, implementaciju i održavanje internih kontrola koje uti u na fer prezentaciju finansijskih izveštaja,
- b. izbor i primenu odgovaraju ih ra unovodstvenih politika i
- c. razumne ra unovodstvene procene.³

Odgovornost revizora

injenica da je menadžment odgovoran za finansijske izveštaje i nakon izvršene revizije ne zna i da revizor ne snosi nikakvu odgovornost. Osnovno pravilo je da svako odgovara za svoj deo posla što na konkretnom primeru zna i da revizor nije odgovoran za finansijske izveštaje budu i da ih sastavlja menadžment, ali je odgovoran za ispravnost izraženog mišljenja. Dakle, ukoliko se nakon revizije otkrije da su u finansijskim izveštajima postojale zna ajne greške koje revizor nije otkrio, tada je za postojanje grešaka odgovoran menadžment budu i da je proces nastanka finansijskih izveštaja bio pod njegovom neposrednom kontrolom, a revizor je odgovoran ako reviziju nije izvršio u skladu sa Medjunarodnim standardima revizije. Zbog toga se u pasusu revizorskog izveštaja posve enog definisanju odgovornosti revizora prema korisnicima finansijskog i revizorskog izveštaja, u pisanoj formi eksplicitno navodi da je revizor izvršio reviziju u skladu sa Medjunarodnim standardima revizije, da se pridržavao eti kih zahteva profesije i da je planirao i izveo reviziju u cilju sticanja razumnog uveravanja da finansijski izveštaji ne sadrže materijalne greške.

Pasus sa mišljenjem

Pasus sa mišljenjem je najvažniji deo revizorskog izveštaja budu i da se u njemu u svega nekoliko re enica sublimira celokupan višemese ni rad revizora i daje kona na ocena odnosno mišljenje o finansijskim izveštajima klijenta.

Revizor u ovom pasusu jasno izražava mišljenje o istinitosti i objektivnosti finansijskih izveštaja po svim materijalno zna ajnim pitanjima u skladu sa standardima ra unovodstva koju determinišu finansijsko izveštavanje i da li su finansijski izveštaji korespodentni sa zakonskim propisima.

Datum revizorskog izveštaja

Izveštaj nakon pasusa o mišljenju sadrži datum izdavanja revizorskog izveštaja. Datum na izveštaju ozna ava dan završetka revizije kod klijenta. Kako je izveštaj revizora njegova odgovornost datum na izveštaju treba biti posle datuma kojim je datiran finansijski izveštaj od strane menadžmenta klijenta.

Za korisnika revizorskog izveštaja to zna i da je revizor upoznat sa svim doga ajima i poslovnim promenama do datuma (potpisa) finansijskog izveštaja.

Potpis revizora

Uz datum na revizorskom izveštaju navodi se adresa (sedište) revizora. Revizorski izveštaj se potpisuje imenom revizorske firme i li nim imenom revizora.

³ IAASB Handbook, IFAC, 2008, www.ifac.org, str. 568-569

Slede i primer ilustruje standardni izveštaj revizije:⁴

Adresat	Skupštini akcionara (ili Upravnom odboru) A.D. "ABC" Subotica
IZVEŠTAJ NEZAVISNOG REVIZORA	
Uvod	Obavili smo reviziju priloženih finansijskih izveštaja (strana X do XX) preduzeća A.D. „ABC“ Subotica (u daljem tekstu "Društvo") koji obuhvataju bilans stanja na dan 31. decembra 20XX. godine, odgovaraju i bilans uspeha, izveštaj o promenama na kapitalu i izveštaj o tokovima gotovine za godinu koja se završava na taj dan, kao i pregled značajnih računovodstvenih politika i napomene uz finansijske izveštaje.
Odgovornost menadžmenta	Rukovodstvo je odgovorno za sastavljanje i objektivnu prezentaciju ovih finansijskih izveštaja u skladu sa računovodstvenim propisima Republike Srbije. Ova odgovornost obuhvata: osmišljavanje, primenu i održavanje internih kontrola koje su relevantne za sastavljanje i objektivnu prezentaciju finansijskih izveštaja koji ne sadrže pogrešne informacije od materijalnog značaja, nastale usled kriminalne radnje ili greške; odabir i primenu odgovarajućih računovodstvenih politika, kao i korišćenje najboljih mogućih računovodstvenih procena.
Odgovornost revizora	<p>Naša odgovornost je da izrazimo mišljenje o priloženim finansijskim izveštajima na osnovu obavljene revizije. Reviziju smo obavili u skladu sa Međunarodnim standardima revizije i Zakonom o računovodstvu i reviziji Republike Srbije. Ovi standardi nalažu usaglašenost sa etičkim principima i da reviziju planiramo i obavimo na način koji omogućava da se, u razumnoj meri, uverimo da finansijski izveštaji ne sadrže pogrešne informacije od materijalnog značaja.</p> <p>Revizija uključuje sprovođenje postupaka u cilju pribavljanja revizijskih dokaza o iznosima i informacijama obelodanjenim u finansijskim izveštajima. Odabrani postupci su zasnovani na prosudivanju revizora, uključujući i procenu rizika materijalno značajnih grešaka sadržanih u finansijskim izveštajima, nastalih usled kriminalne radnje ili greške. Prilikom procene ovih rizika, revizor razmatra interne kontrole koje su relevantne za sastavljanje i objektivnu prezentaciju finansijskih izveštaja, u cilju osmišljavanja najboljih mogućih računovodstvenih procedura, ali ne u cilju izražavanja mišljenja o efikasnosti sistema internih kontrola pravnog lica. Revizija, takođe, uključuje ocenu primenjenih računovodstvenih politika i vrednovanje značajnih procena koje je izvršilo rukovodstvo, kao i ocenu opšte prezentacije finansijskih izveštaja.</p> <p>Smatramo da su revizijski dokazi koje smo pribavili dovoljni i odgovarajućih i da obezbeđuju razumnu osnovu za izražavanje našeg mišljenja.</p>
Mišljenje	Po našem mišljenju, finansijski izveštaji istinito i objektivno , po svim materijalno značajnim pitanjima, prikazuju finansijski položaj Društva na dan 31. decembra 20XX. godine, kao i rezultate njegovog poslovanja, i promene na kapitalu i tokove gotovine za godinu koja se završava na taj dan, u skladu sa računovodstvenim propisima Republike Srbije.
Datum	Datum, ...
Potpis	<p style="text-align: right;">a) Revizorska firma (potpis)</p> <p style="text-align: right;">b) Ovlašteni revizor (potpis)</p>

⁴ Videti: IAASB Handbook, IFAC, 2008, www.ifac.org, str. 573-575

Prezentirane forme revizorskog izveštaja su još jedna potvrda da je revizija dinami na disciplina koja mora da prati sva kretanja u okruženju klijenta i promene koje se dešavaju kod klijenta. U skladu sa tim promenama menjaju se i usavršavaju standardi revizije kao odgovor na promene u cilju održavanja kompetnosti i zaštite profesije.

Primeri izveštaja pokazuju da su razlike izme u njih više naglašene u formi, a manje u suštini. Prezentirni izveštaj detaljno je razradio i jasno naglasio ko je za šta odgovoran, kako je revizija izvršena i mišljenje revizora o finansijskim izveštajima.

12.3. Izražavanje revizorskog mišljenja

Revizorski izveštaj obavezno sadrži mišljenje revizora kojim se završava ukupan nalaz revizije. U izraženom mišljenju se prakti no sintetizira celokupan rad revizije i rezultat izvršene revizije. Ovaj deo je za sve korisnike revizorskog izveštaja najinteresantniji bilo da se radi o menadžerima, upravnom odboru, akcionarima, poveriocima, poslovnim partnerima, vlastima i dr.

Me unarodni standardi revizije (ISA) i Opšte prihva eni standardi revizije (GAAS) definisali su da revizor može pretpostaviti razli ite stepene odgovornosti. U tom smislu revizorski standardi odredili su više tipova revizorskih mišljenja.

Mišljenje revizora o finansijskim izveštajima može biti:

- mišljenje bez rezerve ili potvrdno mišljenje ili pozitivno mišljenje,
- mišljenje sa rezervom,
- uzdržavaju e mišljenje (uzdržavanje od mišljenja),
- negativno mišljenje.

12.3.1. Mišljenje bez rezerve (pozitivno mišljenje)

Mišljenje bez rezervi ili potvrdno mišljenje o finansijskim izveštajima izdaje se kada su revizori uvereni da oni na istinit i pošten na in prikazuju realno stanje poslova, profit, finansijsku poziciju, prihode i rashode, a u skladu sa ra unovodstvenim standardima. Uverenje revizora o finansijskim izveštajima formirano je na osnovu spoznaje:

1. da su finansijski izveštaji pripremljeni u skladu sa adekvatnom ra unovodstvenom politikom koja je ispravno i konzistentno primenjivana,
2. da nije bilo nikakvih ograni enja u prikupljanju dokaza revizije,
3. da su finansijski izveštaji pripremljeni u skladu sa relevantnim zakonskim odredbama i da su u slu aju odstupanja iskazi adekvatno objašnjeni i obrazloženi i
4. da su na odgovaraju i na in objavljene sve informacije relevantne za valjan uvid u finansijske izveštaje.

Postoje situacije kad su prethodni uslovi ispunjeni, ali i okolnosti u kojima revizor želi da skrene pažnju na neka pitanja u vezi finansijskog izveštaja. Ovi slu ajevi su poznati kao "naglašavanje pitanja" odnosno "skretanje pažnje". Pitanje se naglašava kad priroda nepravilnosti nije važna tj. kad termin "bitan" može biti definisan kao „dovoljno važan, ali ne uti e na kvalitet odluke“ koju donose korisnici finansijskog izveštaja. Uo eni nedostatak ne uti e na finansijski izveštaj. Revizori zbog tako sitnih propusta ne e izraziti mišljenje "sa rezervom" niti insistiraju na otklanjanju propusta nego skre u

pažnju. Ovo naglašavanje neki revizori nazivaju "gledanje kroz prste" kod manjih ra unovodstvenih propusta kao što je zaokruživanje iznosa na finansijskim dokumentima i sl.

Pitanja koja revizor želi da naglasi treba pažljivo specificirati da se kojim slu ajem ne bi stekao utisak da se radi o izveštaju "sa rezervom". Naglašena pitanja treba da budu naglašena u posebnoj ta ci izveštaja nakon pasusa sa mišljenjem. Ta ka u kojoj se iznosi naglašavanje obi no po inje slede im re ima:

"Ne izražavaju i rezervu u odnosu na dato mišljenje, skre emo pažnju ...".

...

Pasus sa mišljenjem

Po našem mišljenju, finansijski izveštaji **istinito i objektivno**, po svim materijalno zna ajnim pitanjima, prikazuju finansijski položaj Društva na dan 31. decembra 20XX. godine, kao i rezultate njegovog poslovanja, i promene na kapitalu i tokove gotovine za godinu koja se završava na taj dan, u skladu sa ra unovodstvenim propisima Republike Srbije.

Skretanje pažnje

Ne izražavaju i rezervu u odnosu na dato mišljenje, skre emo pažnju na napomenu x uz finansijske izveštaje. Društvo je tužena strana u sudskom sporu u vezi s optužbom da je prekršila prava po osnovu patenta i gde je tužilac podneo zahtev za pla anje naknade za koriš enje patenta i za pretrpljenu štetu. Kona an ishod po ovom pitanju se, za sada, ne može utvrditi niti je u ovim finansijskim izveštajima izvršeno rezervisanje za bilo kakve obaveze koje mogu nastati po tom osnovu.⁵

...

Iz naglašavanja pitanja pouku mogu da izvedu kako korisnici revizorskog izveštaja tako i uprava klijenta u smislu otklanjanja nedostataka koji su doveli do potrebe za skretanjem pažnje. Naglašavanje pojedinih pitanja ne mora da proizilazi iz klijentove sredine nego od njegovog okruženja tj. iz oblasti inherentnih rizika. To mogu biti neke diskriminatorne mere na tržištu gde se proizvodi klijenta plasiraju, nesigurnost i promene u opštoj ekonomskoj politici, nepoznate a najavljene sistemske promene i sl. Na tako naglašena pitanja treba da reaguju menadžeri u smislu opreznosti kod donošenja budu ih poslovnih odluka.

Revizori treba da u naglašavanju istaknu efekte koje ne mogu izra unati sa razumnom preciznoš u, a nemaju bitan uticaj na finansijski izveštaj, kao što su efekti sudskih sporova a za koje se procenjuje da e vremenski duže trajati. Ako revizor stekne uverenje da e npr. ishod sudskog spora bitno uticati na finansijski izveštaj izrazi e mišljenje "sa rezervom".

Po ra unovodstvenim standardima sredstva i transakcije se registruju i klasifikuju pod pretpostavkom da e klijent dugove no raditi (princip going concern). Revizori u postupku revizije mogu da procene da postoje izvesne sumnje u mogu nosti nastavka dugoro nog poslovanja.

injenice koje mogu revizora navesti na takva razmišljanja su negativan protok gotovine (gotovinski tok), neotpla ivanje kredita, ostvareni gubitak u poslovanju, sudski sporovi i sl.

Kada se takvi uslovi konstatuju (dokumentovano) revizor treba da prikupi odgovaraju e informacije i da odredi da li postoji suštinska sumnja u mogu nosti daljeg uspešnog rada. Uporedo sa tim informacijama revizor treba da razmotri i planove uprave za budu e poslovanje. Ako posle komparacija injeni nog stanja i planova uprave još uvek postoji sumnja u nastavak poslovanja revizori treba da izraze rezervu ili da naglase sumnju u nastavak poslovanja.

U retkim prilikama revizori mogu da naglase pitanje koje se odnosi na odstupanje od terminologije standardnog izveštavanja. Odstupanja u izveštaju klijenta obi no nastaju sa namerom da bi se neki elementi finansijskog izveštaja naglasili radi specifi nih ciljeva klijenta. Odstupanje od

⁵ IAASB Handbook, IFAC, 2008., www.ifac.org, str. 582

standarda nema bitnih uticaja na finansijski izveštaj. U takvim slu ajevima revizori izražavaju mišljenje "bez rezerve" ali moraju naglasiti odstupanje.

12.3.2. Mišljenje sa rezervom

Mišljenje sa rezervom predstavlja potvrdu da je finansijski izveštaj osim za neke nepravilnosti ili neko ograni enje pravilno prikazan odnosno da korespondira sa ra unovodstvenim standardima i zakonom. Mišljenje sa rezervom revizor e izraziti u slu aju kada do e do zaklju ka da ne može da izrazi mišljenje bez rezervi, ali kad efekat neslaganja sa rukovodstvom, ili ograni enje obima nije od takvog materijalnog i prožimaju eg zna aja da bi to zahtevalo izražavanje negativnog mišljenja ili uzdržavanja od mišljenja. Važnost stavke uti e na izražavanje mišljenja sa rezervom. Stavka mora biti veoma važna da bi se pomenula u revizorskom izveštaju ali nije toliko važna da bi prouzrokovala negativno ili uzdržavaju e mišljenje. Prikladnost mišljenja sa rezervom i bitnost (važnost) stavki je stvar profesionalne procene revizora.

Revizorski izveštaj za sva mišljenja sa rezervom, pre stava o izražavanju mišljenja, treba da ima stav u kome se precizno navode razlozi za rezervu. Revizorska praksa kod ovih mišljenja uobi ajeno koristi odgovaraju u terminologiju. Mišljenje sa rezervom se izražava koriš enjem izraza "osim za" efekte po pitanjima na koje se rezerva odnosi.

Prema Me unarodnim standardima revizije, mišljenje sa rezervom izražava se u slede im slu ajevima:

1. Ako revizor ustanovi da se rizik detekcije ne može svesti na razumnu meru odnosno prihvatljiv nivo
2. Ako revizor nije u mogu nosti da pribavi zadovoljavaju e dokaze revizije
3. Ako rukovodstvo onemogu i revizoru komunikaciju sa pravnim zastupnikom ili pravnom službom službu
4. Ako revizor nije u mogu nosti da pribavi zadovoljavaju i dokaz u vezi sa povezanim subjektima i poslovnim doga ajima sa njima
5. U slu aju nastanka naknadnih doga aja, posle datuma bilansa, koji uti u na izmene finansijskog izveštaja a revizor smatra da izveštaj treba izmeniti. Izmena se traži ako revizorski izveštaj nije predat klijentu.
6. Ako obelodanjivanje nije izvršeno adekvatno
7. Ako je izveštaj rezultat koriš enja neispravnih pretpodstavki u sastavljanju finansijskog izveštaja
8. Ako rukovodstvo odbije da pruži izjavu koju revizor smatra neophodnom
9. Mišljenje sa rezervom se izražava kad postoje pitanja koja su materijalno zna ajna za stalnost poslovanja pravnog lica. To su uglavnom zna ajne neizvesnosti iji ishod zavisi od budu ih doga aja koji mogu imati uticaja na finansijski izveštaj a nisu pod direktnom kontrolom pravnog lica npr. (sudski sporovi i sl.).

Sublimiraju i razloge za izražavanje rezerve, možemo konstatovati da postoje dva osnovna razloga:

1. postoje inherentne nesigurnosti materijalnog karaktera sadržane u finansijskim izveštajima i/ili
2. revizori se ne slažu sa ra unovodstvenim tretmanom odre ene stavke koja ima materijalan uticaj na finansijske izveštaje.

1. Postojanje neizvesnosti

Na „inherentne neizvesnosti“, „ograni enje obima revizije“ odnosno „neizvesnosti“ revizor ukazuje kako bi korisnicima izveštaja omogućio da imaju celovit uvid u kontekst u kojem je formirano

revizorsko mišljenje. „Neizvesnost“ zna i da revizor o nekoj stavci ne može formirati pouzdano mišljenje. Neizvesnost uključuje situacije ograničena obima revizije kad revizor nije u mogućnosti da dobije sve potrebne informacije pa ne može da sprovede potreban postupak revizije ili mu za to nedostaju valjani (ispravni) raunovodstveni dokumenti. Prema Međunarodnim standardima revizije, u slučaju izražavanja rezerve zbog postojanja neizvesnosti, revizorski izveštaj ima sledeću formu:⁶

<p>Adresat</p> <p style="margin-top: 20px;">IZVEŠTAJ NEZAVISNOG REVIZORA</p> <p>Uvodni pasus Isto kao u standardnom revizorskom izveštaju</p> <p>Odgovornost menadžmenta za finansijske izveštaje Isto kao u standardnom revizorskom izveštaju</p> <p>Odgovornost revizora Naša odgovornost je da izrazimo mišljenje o priloženim finansijskim izveštajima na osnovu obavljene revizije. Osim kao što je obelodanjeno u osnovama za mišljenje sa rezervom, reviziju smo obavili u skladu sa... (isto kao u standardnom revizorskom izveštaju).</p> <p>Mišljenje sa rezervom Nismo prisustvovali popisu zaliha sa stanjem na dan 31. decembra 20.. godine, pošto je taj dan prethodio danu kada smo, po prvi put, imenovani za revizora Društva. Zbog prirode računovodstvenih evidencija koje vodi Društvo, nismo bili u mogućnosti da se drugim postupcima revizije uverimo u količine zaliha. Po našem mišljenju, osim za efekte eventualnih korekcija koje bi mogle da budu utvrđene kao neophodne da smo bili u mogućnosti da se uverimo u količine zaliha, prezentirani finansijski izveštaji istinito i objektivno, po svim materijalno značajnim pitanjima, prikazuju finansijski položaj Društva na dan 31. decembra 20XX. godine, kao i rezultate njegovog poslovanja, i promene na kapitalu i tokove gotovine za godinu koja se završava na taj dan, u skladu sa računovodstvenim propisima Republike Srbije. ...</p>
--

2. Neslaganje sa menadžmentom

Drugom grupom okolnosti koje dovode do izražavanja mišljenja sa rezervom su neslaganje kada revizor može formirati mišljenje, ali ono koje govori da finansijski izveštaji nisu u saglasnosti sa računovodstvenim standardima. Neslaganje se odnosi na nekonzistentnu primenu računovodstvene politike, neslaganje sa prikazanim iznosima u finansijskom izveštaju, neslaganje sa računovodstvenim objavljivanjima ili neslaganje sa zakonom ili drugim propisima.

Kad se revizori ne slažu sa računovodstvenim tretmanom ili obelodanjivanjem neke stavke u finansijskom izveštaju, a posledica tog neslaganja je od materijalnog značaja, oni je jasno navesti:

- a. sve faktore za koje smatraju da su od materijalnog značaja i usled kojih je došlo do neslaganja;
- b. njihov uticaj na finansijski izveštaj, što podrazumeva i kvantifikaciju efekata pogrešnih knjigežnja.

Prema Međunarodnim standardima revizije, u slučaju izražavanja rezerve zbog neslaganja sa menadžmentom, revizorski izveštaj ima sledeću formu:

⁶ IAASB Handbook, IFAC, 2008., www.ifac.org, str. 584

Adresat

IZVEŠTAJ NEZAVISNOG REVIZORA

Uvodni pasus

Isto kao u standardnom revizorskom izveštaju

Odgovornost menadžmenta za finansijske izveštaje

Isto kao u standardnom revizorskom izveštaju

Odgovornost revizora

Isto kao u standardnom revizorskom izveštaju

Mišljenje sa rezervom

Kao što je objašnjeno u Napomeni X uz finansijske izveštaje, nije obra unata, niti je u finansijskim izveštajima prikazana amortizacija, što, po našem mišljenju, nije u skladu sa Me unarodnim ra unovodstvenim standardima. Amortizacija za godinu koja se završava 31. decembra 20.. godine, primenom proporcionalne metode po stopi od 5% za gra evinske objekte i 20% za opremu, treba da iznosi xxx dinara. Shodno tome, vrednost osnovnih sredstava treba da bude smanjena za ispravku vrednosti od xxx dinara, gubitak za poslovnu godinu pove an za xxx dinara, a preneti gubitak pove an za xxx dinara.

Po našem mišljenju, **osim za efekte koje na finansijske izveštaje imaju pitanja navedena u prethodnom pasusu**, prezentirani finansijski izveštaji istinito i objektivno, po svim materijalno zna ajnim pitanjima, prikazuju finansijski položaj Društva na dan 31. decembra 20XX. godine, kao i rezultate njegovog poslovanja, i promene na kapitalu i tokove gotovine za godinu koja se završava na taj dan, u skladu sa ra unovodstvenim propisima Republike Srbije.

...

U praksi revizije je uobi ajeno da revizor na vreme upozori klijenta na neizvesnosti ili na neslaganja. Takva upozorenja klijent prihvata i propuste otklanjanja. Ako uprava klijenta neizvesnosti ili neslaganja ne otkloni blagovremeno revizor e izdati mišljenje sa rezervom.

Da li se u praksi pojavljuju samo neizvesnosti ili samo neslaganja? Po terminologiji koju smo kod iskazivanja mišljenja "sa rezervom" prezentirali mogli bi tako zaklju iti. Praksa je ipak razli ita, neizvesnosti i neslaganja se pojavljuju zajedno. Zna i revizorsko mišljenje može biti "sa rezervom" iz dva i više razloga.

Kad postoji više razloga za "rezervu" revizor treba da zaklju i o propratnim efektima tih rezervi. Ako efekti odre enih problema mogu uticati na istinitost finansijskog izveštaja i imati uticaj na odluku korisnika izveštaja korisno je oceniti da li su oni postali fundamentalni pa zbog toga sledi negativno mišljenje.

Precizna forma (rezerve, kvalifikacije) zavisi od toga da li je neka stavka fundamentalna da zahteva negativno ili uzdržavaju e mišljenje.

Neizvesnost postaje u osnovi fundamentalna kada je njen uticaj na finansijski izveštaj tako veliki da on kao celina postaje nepouzdan.

Neslaganje postaje fundamentalno kada je uticaj stavke takav da finansijski izveštaj po revizorovom mišljenju postaje neta an i za korisnike zbunjuju i.

Osnovne forme "rezervi" u revizorskoj praksi i teoriji predstavljene su na slede i na in:

Karakter okolnosti	Materijalno ali ne i fundamentalno	Fundamentalno
Neizvesnost	Mišljenje sa rezervom	Uzdržavanje od mišljenja
Neslaganje	Mišljenje sa rezervom	Negativno

Procena prelaska neizvesnosti i neslaganja u kategoriju "fundamentalno" je osetljiva i zbog toga za takvu procenu revizor treba da raspolaže sa dovoljno kompetentnog dokaznog materijala.

12.3.3. Uzdržavanje od mišljenja (određeno mišljenje)

Za uzdržavanje od mišljenja se može reći i da nije mišljenje o finansijskom izveštaju nego o uslovima izvođenja revizije. U reviziji ono je neophodno kako bi da se shvatili bitni uslovi ili restrikcije koje mogu doprijeti do revizora da provede postupke prema revizorskim standardima.

Ovo mišljenje se obično izdaje zbog ograničenja koja klijent nametne revizoru u toku revizije. Neizvesnostima se smatraju situacije kada revizor ne može objektivno proceniti ishod situacija koje se rezultiraju iz sudskih sporova, ugroženost na delu neograničenog poslovanja, nedostatak relevantne dokumentacije, kasno ugovaranje revizije koje onemogućava prikupljanje dokaza, gubitak podataka u elektronskom obliku zbog pada sistema ili virusa, odbijanje rukovodstva da pruži neophodna objašnjenja i informacije i slično.

Uzdržavanje od mišljenja nije mišljenje o finansijskom izveštaju pa revizor mora konstatovati da mu informacije nisu dostupne. Revizor na kraju izveštaja ne iznosi mišljenje nego konstataciju da nije u mogućnosti da formira mišljenje zbog razloga koje mora eksplicitno navesti u revizorskom izveštaju. Forma revizorskog izveštaja prema Međunarodnim standardima revizije definisana je na sledeći način:

<p>Adresat</p> <p style="font-weight: bold; font-size: 1.2em;">IZVEŠTAJ NEZAVISNOG REVIZORA</p> <p>Uvodni pasus</p> <p>Bili smo angažovani na reviziji priloženih finansijskih izveštaja (strana X do XX) preduzeća A.D. „ABC“ Subotica (u daljem tekstu „Društvo“) koji obuhvataju bilans stanja na dan 31. decembra 20XX. godine, odgovarajući i bilans uspeha, izveštaj o promenama na kapitalu i izveštaj o tokovima gotovine za godinu koja se završava na taj dan, kao i pregled značajnih i novovodstvenih politika i napomene uz finansijske izveštaje.</p> <p>Uvodni paragraf menadžmenta za finansijske izveštaje Isto kao u standardnom revizorskom izveštaju</p> <p>Odgovornost revizora</p> <p>(Ispustiti rečenicu koja je odnosi na odgovornost revizora.) Reviziju smo obavili u skladu sa Međunarodnim standardima revizije i Zakonom o reviziji Republike Srbije. Ovi standardi nalažu usaglašenost sa etičkim principima i da reviziju planiramo i obavimo na način koji omogućava da se, u razumnoj meri, uverimo da finansijski izveštaji ne sadrže pogrešne informacije od materijalnog značaja.</p> <p>(Drugi pasus koji se odnosi na delokrug revizije ispustiti ili prilagoditi okolnostima) (Treći pasus ispustiti).</p> <p>Uzdržavajuće mišljenje</p> <p>Nismo bili u mogućnosti da prisustvujemo popisu svih zaliha i izvršimo potvrđivanje potraživanja zbog ograničenja koja je u vezi sa obimom našeg rada postavilo Društvo.</p> <p>Zbog značajna pitanja iznetih u prethodnom pasusu, ne izražavamo mišljenje o finansijskim izveštajima.⁷</p>
--

⁷ IAASB Handbook, IFAC, 2008., www.ifac.org, str. 585

Uzdržavanje od mišljenja se koristi kada je mogu i efekat ograničenja revizije od takvog materijalnog i prožimajućeg značaja da revizor nije u mogućnosti da pribavi zadovoljavajuće i revizijski dokaz prema tome ne može izraziti svoje mišljenje.

Kad klijent nametne bilo kakva ograničenja revizor je dužan da se uzdrži od izražavanja mišljenja. Postoje dva razloga za takav postupak revizora. Prvo, određeno mišljenje je nekorisno za klijenta i korisnicima finansijskog izveštaja daje nepovoljan signal o rukovodstvu. To je i jedan od razloga na koje se upućuje u opomene upravi da ne postavlja ograničenja. Drugo, klijent koji postavlja ograničenja verovatno nešto krivotvori. U takvim uslovima revizija se ne može sprovesti. Ona se može odvijati samo u atmosferi poverenja i kooperativnosti. Ako klijent skriva informacije ni jedna revizija ne može biti delotvorna.

Izražavanje uzdržavajućeg mišljenja ne sme se koristiti kao izlaz (opravdanje) umesto izražavanja negativnog mišljenja što se ponekad dešava u praksi.

12.3.4. Negativno mišljenje

Negativno mišljenje je suprotno mišljenju "bez rezervi". To je mišljenje da finansijski izveštaj ne prikazuje pravo finansijsko stanje, rezultate poslovanja i tok gotovine jer nije sastavljen u saglasnosti sa računovodstvenim standardima. U slučaju kad revizor izrazi negativno mišljenje on mora sakupiti dovoljno dokaza za opravdanje takvog mišljenja.

Revizor je dužan da izrazi negativno mišljenje u slučaju kada je efekat neslaganja od tako fundamentalnog značaja za finansijski izveštaj da revizor zaključuje da izražavanje rezerve u izveštaju ne predstavlja dovoljno upozorenje za korisnike revizorskog izveštaja budući da finansijski izveštaj navodi na krive zaključke što u potpunosti onemogućuje ispravno odlučivanje na osnovu prezentovanih finansijskih izveštaja. Kad revizor izrazi negativno mišljenje uvek treba da u izveštaju objasni razloge za to mišljenje, moguće efekte nepovoljnog mišljenja na finansijsko stanje klijenta, kao i efekat na njegovo buduće poslovanje.

Revizorski izveštaj sa negativnim mišljenjem revizor mora sa naročito pažljivošću da uradi sa više objašnjavajućih stavova.

Revizorski izveštaj sa negativnim mišljenjem obično ima sledeću formu:

Adresat	<p>IZVEŠTAJ NEZAVISNOG REVIZORA</p>
<p>Uvodni pasus Isto kao u standardnom revizorskom izveštaju</p> <p>Odgovornost menadžmenta za finansijske izveštaje Isto kao u standardnom revizorskom izveštaju</p> <p>Odgovornost revizora Isto kao u standardnom revizorskom izveštaju</p> <p>Negativno mišljenje Pasus(i) u kojima se razmatra neslaganje revizora sa podacima u finansijskim izveštajima. Po našem mišljenju, zbog značajna pitanja razmotrenih u prethodnom pasusima, prezentovani finansijski izveštaji ne daju istinit i objektivan prikaz finansijskog položaja Društva na dan 31. decembra 20XX. godine, kao i rezultate njegovog poslovanja, i promene na kapitalu i tokove gotovine za godinu koja se završava na taj dan, u skladu sa računovodstvenim propisima Republike Srbije.</p>	

Negativna mišljenja u revizorskoj praksi su retka, jer klijenti prihvataju savete revizora vezane za istinito i objektivno prikazivanje poslovanja u skladu sa ra unovodstvenim standardima i zakonom.

12.4. Ostali revizorski izveštaji

Revizorski izveštaj o finansijskim izveštajima pomenuti u prethodnom delu odnose se na finansijski izveštaj za teku u godinu u skladu sa standardima revizije. Pored ovih izveštaja revizori mogu shodno njihovoj kompetentnosti i injenici da je revizija visoko profesionalna usluga, obavljati i druge poslove, i u vezi stim izražavati nezavisno i kompetentno mišljenje kroz razli ite forme izveštaja. U revizorskoj praksi kao povod revizorskih izveštaja pojavljuju se:

- a. revizija za specijalne svrhe,
- b. pregled,
- c. uveravanje,
- d. ugovoreni postupci, i
- e. kompilacija (sastavljanje) finansijskih izveštaja.

Struktura revizorskih izveštaja je po formi ista kao standardni revizorski izveštaj o finansijskim izveštajima s tim što se u svakom od pasusa navodi odgovaraju e objašnjenje predmeta revizije na in na koji je izvršena revizija i izražava mišljenje.

Zbog specifi nosti ovih izveštaja na ovom mestu ukaza emo itaocima samo u osnovne pojmove i na revizorske standarde koji se na njih odnose.

- a. Revizorski angažman za specijalne svrhe definisan je Me unarodnim standardom revizije 800 "Izveštaj revizora o revizorskim angažmanima za specijalne svrhe"⁸ i može imati slede u formu:

⁸ Me unarodni standardi ... , str. 722-745

Prikaz 74.
Izveštaj revizije
za specijalne
svrhe o
usaglašenosti sa
odredbama
ugovora⁹

IZVEŠTAJ REVIZORA

(navesti kome se upu uje)

Obavili smo reviziju priloženih finansijskih izveštaja preduze a A.D. „ABC“ Subotica (u daljem tekstu „Društvo“) koji obuhvataju bilans stanja na dan 31. decembra 20XX. godine, odgovaraju i bilans uspeha, izveštaj o promenama na kapitalu i izveštaj o tokovima gotovine za godinu koja se završava na taj dan, kao i pregled zna ajnih ra unovodstvenih politika i napomene uz finansijske izveštaje. Ovi finansijski izveštaji pripremljeni su u skladu sa odredbama Odeljka Z ugovora sklopljenog na dan Januar 1, 20x1 izmedju Društva i DEF kompanije.

Odgovornost rukovodstva za finansijske izveštaje

Rukovodstvo je odgovorno za sastavljanje i objektivnu prezentaciju ovih finansijskih izveštaja u skladu sa odredbama finansijskog izveštavanja u Odeljku Z Ugovora, kao i za interne kontrole koje su neophodne za pripremu finansijskih izveštaja.

Odgovornost revizora

Naša odgovornost je da izrazimo mišljenje o priloženim finansijskim izveštajima na osnovu obavljene revizije. Reviziju smo obavili u skladu sa Me unarodnim standardima revizije. Ovi standardi nalažu usaglašenost sa eti kim principima i da reviziju planiramo i obavimo na na in koji omogu ava da se, u razumnoj meri, uverimo da finansijski izveštaji ne sadrže pogrešne informacije od materijalnog zna aja.

Revizija uklju uje sprovo enje postupaka u cilju pribavljanja revizijskih dokaza o iznosima i informacijama obelodanjenim u finansijskim izveštajima. Odabrani postupci su zasnovani na prosu ivanju revizora, uklju uju i procenu rizika materijalno zna ajnih grešaka sadržanih u finansijskim izveštajima, nastalih usled kriminalne radnje ili greške. Prilikom procene ovih rizika, revizor razmatra interne kontrole koje su relevantne za sastavljanje i objektivnu prezentaciju finasijskih izveštaja, u cilju osmišljavanja najboljih mogu ih revizorskih procedura, ali ne u cilju izražavanja mišljenja o efikasnosti sistema internih kontrola pravnog lica. Revizija, tako e, uklju uje ocenu primenjenih ra unovodstvenih politika i vrednovanje zna ajnih procena koje je izvršilo rukovodstvo, kao i ocenu opšte prezentacije finansijskih izveštaja.

Smatramo da su revizijski dokazi koje smo pribavili dovoljni i odgovaraju i i da obezbeuju razumnu osnovu za izražavanje našeg mišljenja.

Mišljenje

Po našem mišljenju, finansijski izveštaji Društva za godinu koja se završava na dan 31. decembar 20x1. godine pripremljeni su, u svim materijalnim aspektima, u skladu sa odredbama o finansijskom izveštavanju Odeljka Z Ugovora.

Datum

Adresa

Revizor

- b. Usluge pregleda finansijskih izveštaja koje izvodi revizijska firma definisane su Me unarodnim standardom pregleda kojim se predlaže slede a forma revizorskog izveštavanja:

⁹ IFAC: International Standards on Auditing and Quality Control, www.ifac.org, 2009, str. 776

Prikaz 75.
Izveštaj o
pregledu
finansijskih
izveštaja¹⁰

IZVEŠTAJ O PREGLEDU

Izvršili smo pregled bilansa stanja "ABC kompanije" sa stanjem na dan 31. decembra 20__ godine i odgovarajućeg bilansa uspeha i izveštaja o novim tokovima. Za ove finansijske izveštaje odgovorno je rukovodstvo kompanije. Naša odgovornost je da izdamo izveštaj o ovim finansijskim izveštajima zasnovan na našem pregledu.

Pregled smo obavili u skladu sa Meunarodnim standardom pregleda. Ovaj standard zahteva da pregled planiramo i izvršimo na način koji obezbeđuje umereno uveravanje da finansijski izveštaji ne sadrže materijalno značajne pogrešne iskaze. Pregled je ograničen prvenstveno na ispitivanje osoblja kompanije i na analitičke postupke primenjene na finansijske podatke i stoga obezbeđuje manje uveravanje nego revizija. Nismo izvršili reviziju i, saglasno tome, ne izražavamo revizorsko mišljenje.

Kao što je izneto u napomeni H, ovi finansijski izveštaji ne odražavaju konsolidaciju finansijskih izveštaja subsidiarnih kompanija u koje su plasmani iskazani po njihovoj nabavnoj vrednosti. Meunarodni računovodstveni standardi zahtevaju da finansijski izveštaji subsidiarnih kompanija budu konsolidovani.

Na osnovu izvršenog pregleda, zbog prožimajućeg uticaja pitanja iznetog u prethodnom pasusu na finansijske izveštaje, priloženi finansijski izveštaji nisu istinito i objektivno, po svim materijalno značajnim aspektima, prikazani u skladu sa Meunarodnim računovodstvenim standardima.

Datum
Adresa

Revizor

- c. Izveštaj o izvršenim uslugama uveravanja treba da prikaže zaključke revizora koji se pružaju sa visokim stepenom uveravanja. Zaključci trebaju biti dati jasno i nedvosmisleno. S obzirom na različite pojavnih formi usluga uveravanja, Meunarodnim standardima nije propisana standardna forma revizorskog izveštaja o uveravanju već samo minimalni zahtevi koji moraju biti uključeni u izveštaj, a koji se prilagođavaju specifičnostima konkretnog angažmana. Ti minimalni zahtevi su:
1. Naslov izveštaja koji treba da identifikuje prirodu usluge
  2. Adresa stranke kojima se izveštaj upućuje
  3. Opis angažmana i identifikacija predmeta ispitivanja
  4. Identifikacija odgovorne strane i odgovornosti revizora
  5. Identifikacija stranke kojima je izveštaj upućen
  6. Identifikacija standarda koji se primenjuju na usluge uvaranja
  7. Identifikacija kriterijuma sa kojim se predmet ispitivanja upoređuje
  8. Zaključci revizora
  9. Datum, naziv revizijske firme i mesto izdavanja izveštaja
- d. Forma revizorskog izveštaja o izvršenim ugovorenim postupcima definisana je Meunarodnim standardom o uslugama srodnim reviziji. Predložena forma je sledeća:

¹⁰ Meunarodni standard pregleda 2400, IAASB Handbook, 2004, www.ifac.org, str. 877

Prikaz 76.
Izveštaj o
ugovorenim
postupcima u
vezi sa
ra unima
obaveza iz
poslovnih
odnosa¹¹

IZVEŠTAJ O NALAZIMA INJENI NOG STANJA

Za (navesti one koji su angažovali revizora)

Obavili smo niže navedene postupke ugovorene sa Vama u vezi sa ra unima obaveza iz poslovnih odnosa "ABC kompanije" sa stanjem na dan 31.10.20__ godine koje su navedene u priloženim tabelama uz ovaj izveštaj. Naše angažovanje je bilo preduzeto u skladu sa Meunarodnim standardom o uslugama srodnim reviziji koji je primenljiv na ugovorene postupke. Ovi postupci su izvedeni samo da bi Vam pomogli u oceni valjanosti stanja na ra unima obaveza iz poslovnih odnosa i ti postupci su sledeći:

1. Dobili smo i proverili zbirove u bruto bilansu koji sadrže ra unima obaveza iz poslovnih odnosa na dan 31.10.20__ godine, sastavljene od strane "ABC" kompanije i uporedili smo te zbirove sa saldovima na odgovarajućem sintetičkom ra unima glavne knjige.
2. Uporedili smo priloženu specifikaciju glavnih dobavljača i iznosa obaveza prema njima na dan 31.10.20__ godine, sa nazivom i iznosima na analitičkim ra unima sa držanim u bruto bilansu.
3. Dobili smo izvode otvorenih stavki ili smo zahtevali od dobavljača da potvrde svoja potraživanja na dan 31.10.20__ godine.
4. Uporedili smo izvode otvorenih stavki, odnosno potvrde sa iznosima navedenim pod 2. Za neusaglašene iznose "ABC kompanija" nam je pripremila dokumentaciju o usaglašavanju. U vezi sa dobijenim usaglašavanjem, identifikovali smo i specifikovali sve neisplaćene fakture, izveštaje o odobrenju i nerealizovane ekove u iznosima većim od HHH. Identifikovali smo i ispitali naknadno primljene fakture i izveštaje o odobrenju i naknadno realizovane ekove i utvrdili da je trebalo da oni fakti koji u izveštajima o usaglašavanju budu prikazani kao otvorene stavke.

Izveštaj o našim nalazima dajemo u daljem tekstu:

- a. U vezi sa stavkom 1, konstatovali smo da su zbirovi ta ni i da je ukupan iznos usaglašen.
- b. U vezi sa stavkom 2, konstatovali smo da se upoređeni iznosi slažu.
- c. U vezi sa stavkom 3, konstatovali smo da postoje izvodi otvorenih stavki od svih dobavljača.
- d. U vezi sa stavkom 4, identifikovali smo usaglašene iznose, odnosno za iznose koji se nisu slagali, "ABC kompanija" je pripremila dokumentaciju o usaglašavanju i konstatovali smo da su neobrađeni izveštaji o odobrenju, fakture i nerealizovani ekovi ispravno specifikovani kao otvorene stavke, osim za sledeće:

(Detalji o izuzecima)

Zbog toga što gornji postupci ne predstavljaju ni reviziju ni pregled izvršen u skladu sa Meunarodnim standardima revizije ili Meunarodnim standardom pregleda, mi ne izražavamo nikakvo uveravanje o stanju na ra unima obaveza iz poslovnih odnosa na dan 31.10.20__ godine.

Da smo izvršili dodatne postupke ili da smo izvršili reviziju ili pregled finansijskih izveštaja u skladu sa Meunarodnim standardima revizije ili Meunarodnim standardom pregleda, možda bismo zapazili i druga pitanja o kojima bismo Vas izvestili.

Naš izveštaj je namenjen jedino za svrhe navedene u prvoj tački ovog izveštaja i za Vašu informaciju i ne može se koristiti u bilo koje druge svrhe ili biti dostavljen bilo kojim drugim stranama. Ovaj se izveštaj odnosi samo na gore specifikovane ra unima i stavke i ne može se proširiti na finansijske izveštaje "ABC kompanije", uzete u celini.

Datum
Adresa

Revizor

- e. Usluga sastavljanja finansijskih izveštaja klijenta koje izvodi revizijska firma definisana je Me unarodnim standardom o uslugama srodnim reviziji, kojim se predlaže slede a forma revizorskog izveštaja:

Prikaz 77.
Izveštaj o
kompilaciji
finansijskih
izveštaja¹²

IZVEŠTAJ O KOMPILACIJI

Na bazi informacija koje je obezbedilo rukovodstvo, izvršili smo kompilaciju bilansa stanja "ABC kompanije " na dan 31.12.20__ godine, bilansa uspeha i izveštaja o novim tokovima za godinu koja se završava na taj dan, u skladu sa Me unarodnim standardom o uslugama srodnim reviziji koji je primenljiv na angažmane na kompilaciji finansijskih informacija. Rukovodstvo je odgovorno za ove finansijske izveštaje. Nismo vršili reviziju niti pregled ovih finansijskih izveštaja i shodno tome ne izražavamo uveravanje o njima.

Skrećemo pažnju na napomenu x uz finansijske izveštaje, zbog toga što je rukovodstvo izabralo politiku da ne kapitalizuje lizing postrojenja i opreme, što predstavlja odstupanje od identifikovanog okvira za finansijsko izveštavanje.

Datum
Adresa

Ra unovodstveni ekspert

Pitanja za proveru znanja:

1. Koje vrste izveštaja revizor izdaje na kraju sprovedene revizije?
2. Šta sadrži Pismo rukovodstvu?
3. Zašto revizor izdaje Pismo rukovodstvu o slabostima u sistemu internih kontrola kada je cilj revizije samo izražavanje mišljenja o finansijskim izveštajima?
4. Koje vrste mišljenja revizor može da formira?
5. Šta je standardni, a šta modifikovani revizorski izveštaj?
6. Zašto je revizorski izveštaj adresiran na skupštinu akcionara ili upravni odbor, a ne na menadžment preduze a?
7. Koji su delovi standardnog revizorskog izveštaja?
8. Zašto revizorski izveštaj sadrži upravo ove delove?
9. Šta je na elo stalnosti poslovanja tj. going concern? Zašto je ovo na elo bitno za ra unovodstvo i reviziju?
10. Na koji na in materijalnost greške (nematerijalna, materijalna i fundamentalna greška) uti e na mišljenje revizora?

Ako smatrate da je navedena tvrdnja ta na odgovorite slovom T (ta no), u protivnom odgovorite slovom N (nije ta no).

1. Pri formiranju zaklju aka revizije odre uje se da li su sva knjizenja izvršena u skladu sa zahtevima opšteprihva enih ra unovodstvenih standarda.
2. Izveštaj o slabostima internih kontrola dostavlja se akcionarima radi kontrole rada menadžmenta.
3. Izveštaj o slabostima internih kontrola dostavlja se menadžmentu radi kontrole rada na nižim nivoima.
4. Od revizora se ne o ekuje da o otkrivenim slabostima internih kontrola obaveštava menadžment i revizijski komitet budu i da se procena internih kontrola vrši samo u svrhu planiranja i sprovo enja revizije.
5. Izveštaj revizora se normalno adresira na menadžment preduze a.
6. Kada je ograni enje obima revizijskih postupaka materijalno, revizor treba da se povu e iz angažmana bez izražavanja mišljenja.
7. Kada se revizor koristi radom drugih revizora i eksperata, ta injenica treba biti navedena u revizorskom izveštaju.
8. Standardni revizorski izveštaj sadrži tri dela pisana preporu enim stilom.
9. Uvodni deo standardnog revizorskog izveštaja opisuje karakter revizije i pokazuje da revizija obezbe uje razumnu osnovu za formiranje mišljenja.
10. Drugi deo standardnog revizorskog izveštaja identifikuje odgovornosti uprave i revizora.
11. Tre i deo standardnog revizorskog izveštaja sadrži eksplicitno mišljenje o istinitosti i objektivnosti finansijskih izveštaja.
12. Revizor može dati revizorski izveštaj u etiri dela i opet izraziti mišljenje bez rezervi.
13. Kad je izraženo mišljenje sa rezervom, revizorski izveštaj mora sadržati dodatni pasus, a injenice koja se navode u tom pasusu su u funkciji podržavanja izraženog mišljenja.
14. Ograni avanje revizora u prikupljanju dokaza za izražavanje mišljenja rezultira mišljenjem sa rezervom ili negativnim mišljenjem o finansijskom izveštaju.

15. Neusaglašenost finansijskog izveštaja sa zahtevima ra unovodstvenih standarda rezultira mišljenjem sa rezervom ili negativnim mišljenjem o finansijskom izveštaju.
16. Revizor nema odgovornost da utvr uje da li kod konkretnog klijenta postoji pretpostavka o na elu stalnosti poslovanja (going concern), jer se to na elo podrazumeva.
17. Kada revizor zaklju i da postoji sumnja u sposobnost klijenta da nastavi kontinuirano da posluje (going concern), revizor ne sme da izrazi mišljenje bez rezervi.

Odgovori: 1. T 2. N 3. T 4. N 5. N 6. N 7. N 8. T 9. N 10. N 11. T 12. T 13. N 14. N 15. T 16. N 17. N

Zaokružite odgovor(e) za koje smatrate da su ta ni.

1. Pismo o slabostima koje revizor šalje menadžmentu sadrži:
  - a. objašnjenje nemogu nosti revizora da pruži mišljenje u koje je mogu e u potpunosti se pouzdati;
  - b. opis slabosti u poslovanju klijenta;
  - c. opis uo enih slabosti u sistemu internih kontrola;
  - d. predlog revizorskog mišljenja;
2. Revizorski izveštaj u standardnom obliku sastavljen je iz tri pasusa:
  - a. uvodnog dela;
  - b. objašnjenja o planiranju i prirodi revizije;
  - c. ocenu kvaliteta sistema internih kontrola;
  - d. mišljenja revizora;
3. Revizorsko mišljenje može se iskazati kao:
  - a. apsolutno;
  - b. privremeno;
  - c. pozitivno;
  - d. negativno;
4. Mišljenje bez rezervi zna i:
  - a. da se korisnici finansijskih izveštaja trebaju bez rezervi pouzdati u mišljenje revizora;
  - b. da revizor ima bezrezervno poverenje u sposobnost menadžmenta da vodi preduze e i u narednom periodu;
  - c. da su finansijski izveštaji pripremljeni u skladu sa ra unovodstvenim standardima;
  - d. da su finansijski izveštaji ta ni;
5. U situacijama kada revizor želi da naglasi neko pitanje koje nema materijalan uticaj na istinitost i objektivnost finansijskih izveštaja, revizor e dodati jedan pasus u revizorski izveštaj koji ima slede i smisao:
  - a. upozoravanje na fundamentalne nepravilnosti koje treba ispraviti u narednom periodu;
  - b. izražavanje rezervi u odnosu na finansijski izveštaj;
  - c. uzdržavanje od mišljenja;
  - d. naglašavanje pitanja koje ne dovodi u pitanje izraženo mišljenje;
6. Revizor e izraziti negativno mišljenje ako su ispunjeni slede i uslovi:
  - a. revizor se ne slaže sa ra unovodstvenim tretmanom neke stavke u finansijskom izveštaju;
  - b. revizoru je ograni ena mogu nost da prikupi dokaze za formiranje mišljenja;

- c. uo eni problem je fundamentalan;
  - d. uo eni problem je materijalan, ali ne i fundamentalan;
7. Revizor e se suzdržati od mišljenja ako su ispunjeni slede i uslovi:
- a. revizor se ne slaže sa ra unovodstvenim tretmanom neke stavke u finansijskom izveštaju;
  - b. revizoru je ograni ena mogu nost da prikupi dokaze za formiranje mišljenja;
  - c. uo eni problem je fundamentalan;
  - d. uo eni problem je materijalan, ali ne i fundamentalan;
8. Revizor e se izraziti mišljenje sa rezervom :
- a. revizor se ne slaže sa ra unovodstvenim tretmanom neke stavke u finansijskom izveštaju;
  - b. revizoru je ograni ena mogu nost da prikupi dokaze za formiranje mišljenja;
  - c. uo eni problem je fundamentalan;
  - d. uo eni problem je materijalan, ali ne i fundamentalan;

Odgovori: 1. c 2. a,b,d 3. c,d 4. c 5. d 6. a,c 7. b,c 8. a,b,d

Rast i razvoj preduzeća u kvalitativnom i kvantitativnom smislu, njihova teritorijalna disperzija i izgradnja savremene organizacione strukture, implementacija savremenih informacionih tehnologija, broj i struktura vlasnika kapitala, razvojem rukovodjenja preduzeća ima po principu „agencijskog upravljanja“ te odgovornosti menadžera za poslovanje i rezultate razvoja usloveli su razvoj interne revizije kao posebnog vida kontrole koja se izvodi unutar preduzeća.

Pod internom revizijom podrazumeva se organizacioni deo preduzeća u kojem su zaposlene adekvatno edukovane osobe koje nezavisnim, kompetentnim radom i sa dužnom pažnjom pružaju objektivno uveravanje i konsultantsku aktivnost o efikasnosti, ekonomičnosti, efektivnosti i regularnosti izvršenja postupaka i procedura koje je uspostavilo rukovodstvo. Ona pomaže preduzeću da ostvari misiju i ciljeve osiguravajući i sistematičan, disciplinovan pristup oceni i poboljšanju efikasnosti upravljanja rizikom i procesima upravljanja i rukovodjenja.

Preduzeća organizovana kao akcionarska društva, komanditna društva i korporacije imaju potrebu za osnivanjem internih revizija. Najvažnija područja ispitivanja su: poslovna politika, poslovno odlučivanje, finansijsko poslovanje, prikupljanje, obrada i distribucija informacija. Internoj reviziji dodeljuju se zadaci iz oblasti analize poslovanja preduzeća kao celine ili njegovih sastavnih delova (podružnica) i ocene procene vrednosti preduzeća ili njegovih delova. Pored toga interna revizija ispituje politiku cena, efekte izmene proizvodnih programa, efekte uvođenja novih proizvoda, efekte razvoja i usvajanja novih tehnologija kao i neke elemente vezane za istraživanje tržišta i druge marketinške aktivnosti. Stručno osposobljena i dobro organizovano pozicionirana interna revizija ima i savetodavnu funkciju.

Interni revizija razvila se dosta davno. Teorijski koreni revizije vide njene korene još u staroj Grčkoj u poslu "logista" koji su kontrolisali rad verovnika. Zatim se kao klevka moderne interne revizije pominje Italija. Osnov za takvo stanovište gradi se na otkrivenim knjigovodstvenim dokumentima iz 831. godine i dokumenta iz 1225. i ispitivanja knjiga blagajne Pape Nikolasa III od strane njegovih revizora. Moderna interni revizija razvija se od 1864. godine kada je u SAD organizovano prvo odelenje za internu reviziju. Nešto kasnije 1875. godine firma "KRUP" je formirala vlastito odelenje interne revizije. Razvoj interne revizije posebno je izražen u tridesetim godinama ovog veka tj. u periodu prosperiteta nakon velike ekonomske krize. U SAD 1941. godine osnovan je Institut za internu reviziju. Ovaj institut je svojim radom pobudio izuzetno interesovanje za internu reviziju. Veliki broj stručnjaka a kasnije i preduzeća postao je njegov član. Tako je nakon 25 godina rada Institut imao 4200 članova iz SAD, preko 360 iz Kanade, 750 iz Evrope i dr. Institut izdaje stručni časopis "Interni revizor" i drugu stručnu literaturu.¹

¹ Prema: Walter B. Meigs, o. Ray Whiaington, Kurt Pony, Robert F. Meigs - Principles of Auditing, Boston MA, 1989., Ninth Edition)

Pod uticajem ovog Instituta u mnogim drugim zemljama razvila se interna revizija a on je imao i najveći uticaj na jedinstven razvoj prakse i organizaciju interne revizije. Kakav značaj kompanije daju internoj reviziji najbolje ilustruje podatak da General Electric Company u SAD ima oko 120 internih revizora a Chrysler Corporation oko 100. Interni revizori se bave razvojem metodologije nadzora, opštom koordinacijom rada, planiranjem revizije u kompanijama, ispitivanjem proizvodnje, kanala distribucije, finansija, računovodstva i dr.

Za razliku od preduzeća u tržišnoj ekonomiji u zemljama koje su izgrađivale socijalistički sistem društvenih odnosa interna revizija nije uopšte razvijena jer su dominantnu ulogu u kontroli poslovanja imali državni ili paradržavni organi.²

U procesu organizacione, vlasničke i svake druge transformacije naših preduzeća i uspostavljanja savremene organizacione strukture preduzeća uloga interne revizije je veća i veća. Ona postaje izraz potreba savremenog upravljanja i rukovođenja preduzećima.

13.1. Osnovna obeležja interne revizije

Teorija i praksa interne revizije u razvijenom svetu internu reviziju radije svrstava u management controlling nego u oblast revizije finansijskih izveštaja. Ona zbog organizacione pozicije, ciljeva, namene izveštaja i odgovornosti stvarno pripada u interni nadzor. U tom kontekstu je interna revizija definisana od strane Instituta internih revizora u SAD "... i predstavlja nezavisnu kontrolnu aktivnost unutar preduzeća usmerenu na pregled odnosno ispitivanje poslovnih operacija i transakcija u odnosu na filozofiju, poslovnu strategiju, plan i zadatke koje je odredio menadžment. O nalazu pregleda interna revizija izveštava menadžment". Ona je dakle deo sistema kontrole koja funkcioniše na taj način što meri i ocenjuje efikasnost, efektivnost i ekonomičnost ostvarenja zadataka. Interna revizija je na određeni način merenje uspešnosti sistema internih kontrole i sistema kvaliteta proizvoda i usluga.

Na osnovu prednjih konstatacija sledi da je interna revizija orijentisana ka budućnosti, nezavisnom i sistematskom vrednovanju aktivnosti na svim nivoima menadžmenta, a obavlja se od strane internih revizora..." u svrhu poboljšanja organizacione profitabilnosti i postizanja ostalih organizacionih ciljeva kroz poboljšanje obavljanja menadžerske funkcije, postizanje namena programa, socijalnih ciljeva i razvoja zaposlenih. Finansijski podaci su samo jedan od izvora dokaza interne revizije. Primarni izvori dokaza su operativna politika i odluke menadžera u odnosu sa organizacionim ciljevima. Uključeni su i vrednovanje menadžmentskih kontrolnih sistema, u smislu postojanja, ispunjavanja i adekvatnosti, zajedno sa procesom donošenja odluka u smislu postojanja, ispunjavanja i relevantnosti u odnosu na postizanje organizacionih ciljeva, plus odluke menadžmenta u odnosu na organizacione ciljeve i kvalitet menadžmenta. Rezultiraju i revizorski izveštaj iznosi i probleme i predlaže rešenja³.

Šire posmatrano, interna revizija zauzima najširu perspektivu u odnosu na odbor direktora, menadžment i operativnu oblast revizije. Ona razmatra aktivnosti kao što su prodaja, inženjering,

² U našim preduzećima u periodu od 1971. do 1989. godine bile su ustanovljene stručne interne kontrole, a neko vreme i samoupravne radničke kontrole. Ni jedne ni druge nisu imale definisane ciljeve ni razvijenu metodologiju rada pa logično nisu zaživjele pre svega zato što nisu bile stručne i što su imale ideološki, a ne stručni karakter. Pre bi se moglo reći da su bile paravan za politiku, a najčešće "instrument za teranje veštica".

³ Andrew Chambers: Internal Auditing, op. cit. str. 80

kontrola kvaliteta i prodaje. U kompleksnoj hijerarhiji preduze a, velike kompanije sa podružnicama, ono što se smatra perspektivom interne revizije sa stanovišta menadžmenta može biti shvaćena kao operativna revizija.

U razmatranju interne revizije bitno je odgovoriti na dva pitanja:

Da li je interna revizija deo menadžmenta?

Da li je interna revizija deo kontrolnog sistema?

Već smo konstatovali da rad svakog zaposlenog sadrži elemente menadžerskog. U slučaju interne revizije, to je na vrlo visokom nivou. Odeljenje interne revizije mora imati rukovodnje, jer svaka revizija je kompleksni projekt kojim mora da se rukovodi. Interni revizori moraju da planiraju, organizuju, usmeravaju rad zaposlenog osoblja, koordiniraju njihov rad i kontrolišu svoj sopstveni rad. Tako, revizori su deo menadžmenta. U linijskoj organizaciji menadžmenta, ako se on shvati kao sredstvo onih menadžera koji imaju odgovornost za primarne funkcije preduzeća (tehničku, komercijalnu i finansijsku), interna revizija nije deo linijskog menadžmenta i njegova uloga u ovim funkcijama je samo savetodavna. Ona takođe ima svoj delokrug u ostalim funkcijama preduzeća, kao što su knjigovodstvena i rukovodna funkcija.

"Interna revizija uključuje razmatranje predmeta revizije (operacije, proizvode, programe, aktivnosti) da bi odredila da li su:

- a. izvori ekonomično primenjeni i efikasno iskorišćeni,
- b. utvrđeni ciljevi postignuti, i
- c. korisnici (mušterije, klijenti) zadovoljni tipom ili nivoom roba ili usluga koje dobijaju."⁴

Ostvarivanje ciljeva i zadataka interne revizije podrazumeva rukovodnje i specifičan položaj i odgovornost njenog rukovodioca u kompleksnoj organizaciji menadžmenta preduzeća. Po tome je interna revizija deo menadžmenta preduzeća.

Na pitanje da li je interna revizija deo kontrolnog sistema ili ne, nije teško odgovoriti. Od tradicionalnih kontrola koje menadžment koristi da bi ispunio svoje obaveze u kontroli sprovođenja planova za koje su odgovorni, interna revizija se svrstava zajedno sa planom, statistikom i analizama u sredstva menadžerske kontrole.

Iz perspektive menadžmenta, interna revizija je deo sistema kontrole, kao što je to slučaj i iz perspektive eksternih revizora.

Aspekti kontrole menadžmenta su procesi upoređivanja rezultata sa standardnim planom, objašnjenje odstupanja, preduzimanje akcija i ispravljanja. Po definiciji interna revizija pokazuje da interni revizor asistira menadžmentu u prvih dva aspekta ali mu prepušta zadatak ustanovljavanja korektivnih akcija.

U teoriji i praksi za internu reviziju se kaže da ima obeležja "3E", tj. "revizija ekonomičnosti, efektivnosti i efikasnosti". Moguće je da dodati i četvrto „E“ equity (pravičnost). Time je delokrug interne revizije proširen tako da:

- a. uključuje procenu da li je poslovna praksa (procedura) prigodna, a ne samo da razmatranje obima u kom se procedure sprovode i
- b. uključuje posmatranje i ocenu procedura koje nisu računovodstvene, finansijske i administrativne – nego i procedure kojima se sprovode operacije proizvodnje ili usluga.

Interna revizija smatra da se tehničke, knjigovodstvene, finansijske i administrativne procedure odnose na sve operacije. Kao što interni revizor može da naglasi nedostatke u okviru knjigovodstvenog

⁴ Andrew Chambers: Internal Auditing, op. cit. str. 78

sistema i da na ini odgovaraju e preporuke, može se zainteresovati i za tehni ke nedostatke ostalih operacija van knjigovodstva. Tako su moderni interni revizori zainteresovani za 4E u operativnim, funkcionalnim oblastima kao što su kadrovska služba, istraživanje i razvoj, proizvodnja, distribucija, marketing. Opšte je prihva eno da u delokrug interne revizije spada i izveštavanje o ovim oblastima i davanje preporuka da bi se poboljšao standard u inka u budu nosti.

Ovako širok delokrug interne revizije li i na konsalting, organizaciju i metode menadžmenta, sistem analiza i ostale analiti ke funkcije. U izvesnoj meri, ve ina menadžerskih funkcija se preklapa ali u tom obimu ako je taj posao obavljen od strane interne revizije, postojati izvestan stepen razli itosti. Prvo, ve ina projekata konsaltinga se odnosi na specifi ne, izolovane probleme i namera je da istupe sa specifi nim preporukama za rešavanje. Interna revizija u funkciji menadžmenta, s druge strane, sprovodi se i kad nema specifi nog problema, kao deo sistematskog razmatranja.

Interni revizor e ponekad u nekoj oblasti uo iti nepravilnosti, ali ne e preporu iti konkretno rešenje u slu aju da ono nije mogu e bez znatno pove anog obima posla ili zahteva odre ena znanja koja nisu uklju ena u funkciju interne revizije. U ovakvim uslovima, revizor može preporu iti da se angažuje neki drugi stru njak da ispita problem i da on da konkretnu preporuku za njegovo rešavanje.

Interna revizija ima posebnu prednost u preduze u što je u stanju da prati sistem, proces ili operacije zanemaruju i granice izme u delova preduze a, a to esto ograni ava delokrug rada ostalih organa koji se bave analizama. Mnoge operacije nisu ome ene samo na jedno odeljenje. Operacije koje se javljaju samo u jednom odeljenju, mogu biti bolje kontrolisane od onih koje se prostiru na više organizacionih jedinica preduze a. Upravo takve operacije zahtevaju savršeniiji stepen komunikacije, koordinacije i kontrole, i njima najviše može da doprinese interna revizija.

Menadžment se može suprostaviti takvom pristupu pod izgovorom da to spada u njegovu odgovornost i da to nije odgovornost funkcije interne revizije. Ali to može biti vrlo površan stav. U preduze ima gde je interna revizija još uvek ograni ena na proveru sprovo enja ustanovljenih knjigovodstvenih procedura, može se re i da ona obavlja ono za šta je odgovoran menadžment, sa aspekta rukovo enja u preduze u. Uvek je odgovornost menadžmenta da vrši kontrolu, ali je razumno da uspostavi funkciju interne revizije i da je ovlasti autoritetom da sprovodi proveru, u ime menadžmenta i da ga o tome izveštava, nad ustanovljenim procedurama i njihovom ispunjavanju. To naravno ne zna i da menadžment više nema odgovornost za kontrolu. Menadžment ne sme ste i pogrešan utisak da ga postojanje interne revizije osloba a odgovornosti. Uz sve svoje ostale odgovornosti teško da menadžment ima odgovaraju e znanje i iskustvo da sprovede sam reviziju svih vrednosti. Uvek bi postojao problem nezavisnosti i objektivnosti ako menadžment sam obavlja sve poslove.

Kako smo pomenuli, delokrug interne revizije uklju uje procenu adekvatnosti procedura iz perspektive ekonomi nosti, efikasnosti, efektivnosti i pravi nosti.

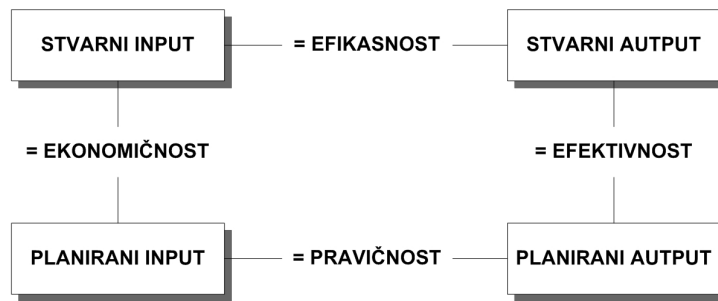
Postoji zna ajna validnost zna enja ova etiri termina i nesumnjivo se zna enja preklapaju, tako da je pitanje može li se bilo koji od njih isklju iti iz razmatranja revizije, jer nešto što se odnosi na ekonomi nost, sigurno ima uticaja i na efikasnost i efektivnosti a i na pravi nost. Ilustracija "4E" je na slede em dijagramu:⁵

---

⁵ Andrew Chambers: Internal Auditing, op. cit. str. 83

Prikaz 78.
 Ilustracija 4E u
 internoj reviziji

**Zna enje 4E (Economy, efficiency, effectiveness, equity)(Ekonomi nost, efikasnost, efekti-
 vnost, pravi nost)**

Na ovaj na in, revizor pravi krug u pokušaju da naglasi (za individualne operacije ili za preduze e u celini) društveni uticaj na ulazne resurse preduze a (i time njihovo odvajanje iz sredine i društva) i pra enje izlaza (rezultata) sredini i društvu.

Efektivnost je mera stvarnog u inka prema planiranom, efikasnost kao odnos potrošnje resursa u korist proizvedenog, ekonomi nost kao trošenje resursa u odnosu na planiranu potrošnju, a pravi nost kao neto efekat preduze a na društvo i sredinu.

Efektivnost zna i raditi prave stvari (postizati ciljeve), efikasnost zna i raditi stvari na pravi na in (adekvatnim alatom).

Ekonomi nost je obavljanje poslova uz optimalan odnos koristi i troškova.

Pravi nost zna i raditi ih kako treba uz poštovanje opšteg i specifi nog Kodeksa etike.

13.2. Podru ja delovanja interne revizije

Interna revizija ne može se ograni iti samo na oblasti knjigovodstva i finansija. U svim funkcijama preduze a se mora rukovoditi i svi mogu imati koristi od nezavisne, objektivne analize. U preduze u su definisane funkcije kao tehni ka, uslužna, komercijalna, finansijska, knjigovodstvena i menadžerska. U vreme kada je interna revizija bila prevashodno angažovana na reviziji knjigovodstvene funkcije, samo je delimi no bila od koristi za menadžment. Kad se obim delatnosti razvio do nivoa da uklju i i analizu rada menadžmenta, postalo je neizbežno da analizira i sve ostale funkcije (tehni ku, komercijalnu, finansijsku) koje su razvijene i kojima se upravlja u okviru preduze a.

Iako je esto ograni ena na reviziju knjigovodstva, u svojim najkorisnijim aspektima interna revizija uklju uje procenu poslovnih operacija uopšte. Tako interni revizori, sem toga što se uveravaju da informacije iz poslovnih knjiga ta no odražavaju injenice, tako e procenjuju politiku, procedure, upotrebu autoriteta, kvalitet menadžmenta, efikasnost metoda, specijalne probleme i ostale faze.

Radi ostvarivanja prethodno odre enog podru ja delovanja interna revizija ispituje i ocenjuje:

- sveobuhvatnost i primenjivost organizacionih, upravlja kih, uslužnih, ra unovodstvenih, finansijskih, komercijalnih, marketniških i drugih internih operativnih kontrola,

- efikasnost i efektivnost sistema internih kontrola,

- nivo saglasnosti svih internih kontrola sa poslovnom strategijom preduze a koje je uspostavio menadžment, adekvatnost i efikasnost sistema internih kontrola i sistema politike kvaliteta ko-
 ji spadaju u ra unovodstvenu internu kontrolu,

ispitivanje i prevenciju grešaka i kriminalnih radnji, uspešnost poslovanja pojedinih segmenata u preduze u i predlog aktivnosti za poboljšanje.

Interna revizija u preduze u je kontinuiran proces koji se odvija tokom poslovanja preduze a sa manjim ili ve im intenzitetom koji odre uje konkretna poslovna situacija u poslovanju ili nalog menadžera.

Delokrug rada interne revizije je važan i sa stanovišta revizije se finansijskih izveštaja. Tu injenicu potvr uje postojanje Me unarodnog standarda revizije "Koriš enje rezultata rada interne revizije". Delokrug⁶ rada znatno varira i zavisi od veli ine i strukture pravnog lica i zahteva njegovog rukovodstva. Delokrug interne revizije uklju uje obi no jednu ili više od slede ih aktivnosti:

pregled ra unovodstvenog sistema i sistema internih kontrola. Za uspostavljanje sistema internih kontrola odgovorno je rukovodstvo. Internoj reviziji se dodeljuje zadatak pregleda tih sistema, pra enje njihovog funkcionisanja i davanje preporuka za njihovo unapre enje, ispitivanje finansijskih i poslovnih informacija. Ovaj zadatak odnosi se na pregled metoda koje se koriste za identifikovanje, procenjivanje, klasifikovanje i izveštavanje o tim informacijama. Pored toga ovaj zadatak može da obuhvati i detaljniju proveru poslovnih promena, salda i postupaka, ispitivanje efektivnosti, efikasnosti i ekonomi nosti poslovnih odluka, ispitivanje usaglašenosti sa zakonom, ostalom eksternom regulativom i politikama rukovodstva.

Delokrug rada interne revizije je prvenstveno namenjen rukovodstvu preduze a. Eksterni revizori finansijskih izveštaja mogu se koristiti radom interne revizije ako procene da im je ona od koristi.

13.3. Organizaciono poziciranje interne revizije u preduze u

Status interne revizije u preduze u treba da bude prakti na stvar mnogo više nego metodološko teorijsko pitanje. Standardi o profesionalnom obavljanju interne revizije IIA isti u: "organizacioni položaj odeljenja interne revizije treba da bude takav da obezbedi izvršenje zadataka revizije". Pozicija interne revizije u organizacionoj strukturi preduze a varira u meri koliko varira nivo njene odgovornosti prema rukovodstvu.

Organizaciono poziciranje interne revizije može se odrediti prema podru ju poslovanja koje se pokriva revizijom. Sa tog stanovišta interna revizija može biti organizovana:

- a. u okviru ra unovodstva
- b. u okviru finansija i
- c. samostalna organizaciona jedinica vezana za upravni odbor.

a. U slu ajevima kad je interna revizija organizovana u okviru ra unovodstva radi se o ispitivanju ra unovodstvenog procesiranja informacija i ra unovodstvenog izveštavanja. Interni revizor u skladu sa organizacionim položajem podnosi izveštaj menadžeru zaduženom za ra unovodstvo ili za finansije i ra unovodstvo. Izveštaj internog revizora se razmatra po organizacionom principu a ne po zadatku. Interna revizija u ovakvom organizacionom modelu ograni ena je na ra unovodstveni deo pra enja i beleženja transakcija. To zna i da su mu nedostupni za kontrolu ostali delovi preduze a. Ovakvo

⁶ Detaljnije vidi: Standardi revizije, prevod, SRR RS, Banja Luka, 1999 godine, str. 248-252

pozicioniranje ne može obezbediti poštovanje osnovne definicije interne revizije. Takva interna revizija ne može imati obeležja 4E pa prema tome ne može preuzimati ni odgovornost. Organizaciono pozicioniranje u ra unovodstvu dovodi u pitanje nezavisnost internog revizora i otvara pitanje svrsishodnosti izveštaja ako ga drugi prosle uju menadžmentu.

U postojanju ovakvog pozicioniranja interne revizije uputno je obezbediti da funkcionalno i administrativno podnošenje izveštaja bude bar tako da obezbe uje da interni revizor izveštaj dostavlja neposredno glavnom menadžeru. U protivnom postoji rizik nedostatka objektivnosti interne revizije prilikom posrednog izveštavanja preko menadžera o ijm se poslovima radi.

Navedena pozicija interne revizije nema autoritet da vrši reviziju iznad nivoa na kome je. U slu aju da se to omogu i otvara se pitanje nadležnosti menadžera za izveštaj revizije. Izveštaj interne revizije treba biti podnet na organizacioni nivo, koji e, po mestu gde se nalazi obezbediti odgovaraju e razmatranje nalaza. To zna i da se revizorski izveštaj podnosi bar jedan nivo više od nivoa na kom se revizija vrši. Da bi se prevazišao nedostatak organizacije interne revizije u okviru ra unovodstva potrebno je obezbediti uslove da se izveštaj interne revizije podnosi bar finansijskom direktoru.

Interna revizija u okviru ra unovodstva ne može vršiti reviziju izvan ove funkcije npr. u proizvodnji, marketingu, nabavki i sl. Interna revizija može imati zadatak vezan i za druge funkcije ali je dosta neprakti no da iz okvira ra unovodstva ispituje marketing.

Ovaj model organizacionog pozicioniranja interne revizije spada me u prve modele (po vremenu nastanka) i u dobroj meri je prevazi en.

b. Drugi model organizacionog poziciniranja interne revizije je u okviru finansija. Pošto su finansije u širem smislu u preduze u zastupljene u svakom organizacionom segmentu to se može uzeti kao bolja pozicija interne revizije nego što je to u slu aju organizacije u okviru ra unovodstva. Ovaj model organizovanja je na neki na in unapre en u odnosu na prethodni model. On se pojavio u isto vreme kad se finansijska funkcija osamostalila od ra unovodstvene. Posmatrano isto formalno interna revizija i u ovom modelu ostaje u jednoj funkciji što je mnogo ne razlikuje od prethodnog. U ovakvom modelu okvir interne revizije je proširen i proteže se kroz celu organizaciju pokrivaju i sva funkcionalna podru ja. Takav pristup je mogu jedino pod uslovom da se revizorski izveštaj podnosi glavnom menadžeru. Osnovna "baza" delovanja ostaje u finansijskoj službi.

c. Tre i model organizacionog pozicioniranja interne revizije je odelenje izvan bilo koje funkcionalne oblasti. Interna revizija je organizovana kao posebno odelenje koje je organizaciono postavljeno uz upravni odbor preduze a van direktnog uticaja glavnog menadžmenta. U ovom slu aju ona ne izvršava poslove po administrativnim funkcijama nego po planiranim zadacima. Interna revizija izveštaj podnosi upravnom odboru. Kod primene ovog modela interna revizija nije ograni ena ni po kom osnovu. Organizacija interne revizije i njena misija u preduze u definišu se Pravilnikom ili odlukom upravnog odbora. Pored postojanja tog dokumenta o internoj reviziji se može izdati i povelja interne revizije. Broj izvršilaca koji e raditi u odelelju interne revizije odre uju se prema potrebama preduze a. Rukovodilac revizije i upravni odbor treba da se pobrinu da zaposleni u internoj reviziji zadovoljavaju formalne uslove kvalifikacija i posebne uslove koji su povezani sa specifi nim znanjem, veštinama i potrebnoj edukaciji. Praksa pokazuje da iskusne ra unovo e uz odgovaraju u edukaciju predstavljaju najkvalitetnije kadrove za internu reviziju. Ova tvrdnja ne isklju uje da se angažuju i kadrovi ije su formalne kvalifikacije i iskustvo vezani za tehni ko-tehnološka, finansijska i pravna obeležja preduze a. Ovaj tip organizacije podrazumeva da rukovodilac interne revizije redovno prisustvuje sednicama upravnog odbora, a sednicama glavnog rukovodstva po potrebi. Ovako pozicionirana interna revizija zahteva od internih revizora da posao dobavljaju sa profesionalnom kompetentnoš u, obazrivo i da kao kriterij za pore enje imaju poslovnu politiku, odluke, planove, zadatke i položaj u okruženju.

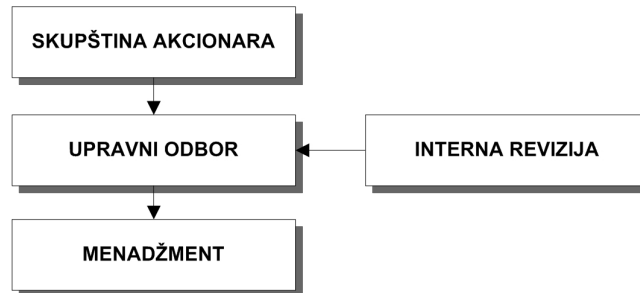
Model organizacionog pozicioniranja van poslovnih funkcija zahteva od interne revizije da sa ini strategiju interne revizije koju odobrava upravni odbor i plan revizorskih aktivnosti za svaku poslovnu godinu. S tim u vezi izveštaj o izvršenim aktivnostima revizije upravnom odboru redovno se podnosi šestomesečno i godišnje. Ovo ne isključuje podnošenje izveštaja i nakon svakog posebnog zadatka.

U cilju osiguranja nezavisnosti interni revizori trebaju sami autoritativno da odrede koji će poslovi biti uključeni u godišnji plan revizije i do kog nivoa detalja.

Plan interne revizije je podloga za podnošenje izveštaja o reviziji. Godišnji plan je na određenim mjestima i u izvjava o namerama.

Na kraju treba napomenuti da postoji dosta otvorenih pitanja vezanih za korisnost interne revizije. Interna revizija iziskuje troškove. Prinosi su teško merljivi jer nisu direktni. Korisnost interne revizije, ako se organizaciono pozicionira po trećem modelu je više skrivena nego direktna. Postojanje interne revizije podstiče zaposleno osoblje da deluju po višim standardima poslovanja. Korist od interne revizije treba posmatrati dugoročno kao instrument menadžment controllinga.

Prikaz 79.
Šematski prikaz
organizacionog
pozicioniranja
interne revizije

13.4. Standardi interne revizije

Standarde interne revizije u svakom slučaju treba posmatrati kao kontinuiran proces razvoja što podrazumeva globalne aktivnosti na njihovom razvijanju i implementaciji.

Najvažniji standardi interne revizije koji danas postoje su standardi koje je izdao američki Institut internih revizora (IIA). Ovi Standardi nose naziv: Međunarodni standardi profesionalne prakse interne revizije.⁷ Osnovna namena ovih standarda je:

- da definišu osnovne principe koji ukazuju na to kako bi interna revizija trebala izgledati,
- da pruže okvir za izvođenje i promovisanje širokog spektra korisnih usluga interne revizije,
- da ustanove osnovu za vrednovanje rezultata rada interne revizije, i
- da podstiču unapređenje organizacionih procesa i aktivnosti preduzeća.

Standardi su podeljeni u dve grupe: atributivne (opšte) standarde i standarde izvođenja. Atributivni ili opšti standardi odnose se na nezavisnost i objektivnost interne revizije, profesionalnu osposobljenost i obezbeđenje kvaliteta interne revizije. Standardi izvođenja opisuju prirodu aktivnosti interne revizije i pružaju kvalitativni kriterijum sa kojim se ostvareni kvalitet tih aktivnosti može upoređivati i na osnovu toga vrednovati. Opšti standardi i standardi izvođenja dati su u jedinstvenoj formi i primenjuju

⁷ Institute of Internal Auditors: International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing, www.theiia.org

se na sve usluge interne revizije fokusirane na vrste angažmana interne revizije koje rezultiraju izražavanjem uveravanja. Usluge uveravanja zahtevaju od revizora objektivnu procenu dokaza na osnovu kojih se izražava mišljenje u vezi sa organizacijom preduzeća, poslovanjem, poslovnim funkcijama, definisanim procesima i procedurama ili drugim predmetom ispitivanja. Uveravanje u proces revizije uključuje: lica ili delove organizacije koja je povezana sa organizacijom, poslovnom funkcijom, procesom ili drugim predmetom ispitivanja, 2. internog revizora koji provodi istraživanje i 3. lice ili organ kome se podnosi izveštaj ili koje koristi izveštaj.

Interni revizori esto se u preduzeću pojavljuju u ulozi lica koje pruža konsultantske usluge ili od koga se otkupuje savet. U toj ulozi pojavljuju se dve strane: 1. lice koje pruža uslugu i 2. lice koje traži uslugu ili savet. U slučaju konsultantskih ili savetodavnih usluga ne primenjuju se standardi izvođenja.

Jedinstveni opšti standardi i standardi izvođenja koji se primenjuju od juna 2007. godine su:

1. Atributivni standardi:

1000 Svrha, nadležnost i odgovornost

1100 Nezavisnost i objektivnost

- 1110 Organizaciona nezavisnost
- 1120 Individualna nezavisnost (objektivnost)
- 1130 Ugrožavanje nezavisnosti ili objektivnosti

1200 Stručnost i dužna profesionalna pažnja

- 1210 Stručnost
- 1220 Dužna profesionalna pažnja
- 1230 Kontinuirano profesionalno usavršavanje

1300 Program obezbeđenja i unapređenja kvaliteta rada interne revizije

- 1311 Programi vrednovanja kvaliteta rada
- 1312 Interno vrednovanje
- 1313 Eksterno vrednovanje
- 1320 Izveštavanje o programu obezbeđenja i unapređenja kvaliteta
- 1321 Korišćenje "usklađenosti sa Međunarodnom standardima..."
- 1322 Obelodanjivanje neusklađenosti

2. Standardi izvođenja:

2000 Upravljanje aktivnostima interne revizije

- 2010 Planiranje
- 2020 Komunikacija i odobravanje
- 2030 Upravljanje resursima
- 2040 Politike i procedure
- 2050 Koordinacija
- 2060 Izveštavanje višem menadžmentu i Upravnom odboru

2100 Priroda posla

- 2110 Upravljanje
- 2120 Upravljanje rizikom
- 2130 Kontrola

2200 Planiranje angažmana

- 2201 Razmatranje planiranja

2210	Ciljevi angažmana
2220	Obim angažmana
2230	Alokacija resursa u angažmanu
2240	Radni program angažmana
2300	Izvo enje angažmana
2310	Identifikovanje informacija
2320	Analiza i vrednovanje
2330	Evidentiranje informacija
2340	Nadgledanje angažmana
2400	Saopštavanje rezultata
2410	Kriterji saopštavanja
2420	Kvalitet saopštavanja
2421	Greške i propusti
2430	Koriš enje „izvedeno u skladu sa Me unarodnim standardima...“
2440	Obaveštenje o rezultatima
2500	Pra enje dispozicije rezultata koji su saopšteni
2600	Prihvatanja visokog rizika od strane menadžmenta

13.5. Profesionalna etika interne revizije

Prvi kodeks etike internih revizora razvio je i usvojio 1968. godine Institut interne revizije u SAD. Odredbe kodeksa uglavnom su se odnosile na odnos internih revizora prema poslodavcima. Pored toga on je sadržao i odredbe o poštenju, objektivnosti, kompetentnosti i moralnosti pri izvo enju revizije. Kodeks etike pokriva osnovne principe delatnosti interne revizije. Isto kao i kod nezavisnih revizora u primeni ovih principa od zna aja je li no prosu ivanje.

Kodeks etike se menjao u skladu sa promenama u okruženju i zahtevima koji su se postavljali pred internu reviziju.

Institut internih revizora u okviru Me unarodnog okvira profesionalne prakse (IPPF) 2009. godine obelodanio je Kodeks etike. Kodeks etitke ukju uje dve komponente i to:

1. principe koji su bitni za profesiju i praksu revizije
2. pravila ponašanja koja opisuju norme ponašanja koji se o ekuju od internih revizora.

Principi kodeksa su:

1. poverenje
2. profesionalna objektivnost
3. poverljivost i
4. profesionalna kompetentnost

Pravila ponašanja su:

1. **Poštenje** koje podrazumeva da e interni revizori posao obaviti pošteno, marljivo i odgovorno, da e postupati u skladu sa zakonom, da ne e svesno u estvovati u prevari ili radnjama koje nisu asne za profesiju i da e težiti ostvarenju eti kih ciljeva organizacije.
2. **Odgovornost** internih revizora podrazumeva da oni ne e u estovati u bilo kojoj radnji koja može uticati na njihovo nepristrasno procenjivanje, ne e prihvatati poslove koji mogu narušiti

profesionalno prosvjedovanje i ne može obelodanjivati informacije koje mogu iskriviti izveštaj o njihovoj aktivnosti.

3. **Poverljivost** podrazumeva da se interni revizori moraju oprezniti pri korišćenju informacija koje saznaju u toku izvođenja revizije protivno zakonu ili koje mogu štetiti legitimnim ciljevima organizacije.
4. **Kompetentnost** podrazumeva da se interni revizori moraju pružati profesionalne usluge za koje imaju znanje, veštinu i iskustvo, da se usluge interne revizije pružaju u skladu sa Međunarodnim standardima profesionalne prakse interne revizije i da se permanentno unapređuju kvalitete svojih usluga.

Pored ovog Kodeksa, u IFAC-ovom Etičkom kodeksu za profesionalne računovođe, Deo C - Kodeks primenljiv na zaposlene profesionalne računovođe odnosi se i na zaposlene u internoj reviziji. O pravilima ovog Kodeksa detaljnije vidi u poglavlju Profesionalna etika revizije.

13.6. Izveštaj interne revizije

Angažovanje interne revizije koje ima za cilj izražavanje mišljenja bilo koje vrste završava se izveštajem internog revizora. Kako smo prethodno naglasili, interna revizija može po zahtevu menadžmenta ili upravnog odbora biti angažovana na poslovima konsultacija ili provera i overe specifičnih pozicija i aktivnosti u preduzeću. Konsultantske usluge i mišljenja su sve češća pojava posebno kod preduzeća koja posluju u zemljama tranzicione ekonomije koju obeležavaju velike promene zakonodavnog okvira. Kad je interni revizor u takvoj ulozi logično je postaviti pitanje koliko je uputno izražavati mišljenje u pisanoj formi ili je priličnije sa ostalim prodiskutovati problem i odluku prepustiti nadležnom menadžmentu.

Interni revizor nakon planiranja angažmana i sakupljanja adekvatnih dokaza o predmetnom istraživanju treba da saopšti izveštaj u kome izražava mišljenje.

Izveštaj internog revizora se sastavlja na osnovu:

1. sakupljenih, vrednovanih, sumiranih i precizno evidentiranih podataka,
2. zaključaka i preporuka koji su izvedeni nepristrasno, kompetentno, bez ličnog interesa i uticaja drugih,
3. svih elemenata koji su napisani jasno, smisleno, sažeto sa tonom koji je fokusiran na problem i
4. saopštenja koja su konzistentna sa stilom i kulturom organizacije i ličnim integritetom internog revizora.

Izveštaj internog revizora nije formalno definisan. Na osnovu napred navedenih karakteristika izveštaj internog revizora treba da sadrži:

1. Adresat (kome je izveštaj upućen)
2. Naziv izveštaja koji sadrži i problem istraživanja
3. Opis predmeta istraživanja
4. Opis stanja
5. Efekat eventualnih odstupanja
6. Zaključci i preporuke
7. Stavove rukovodstva odgovorne za predmet istraživanja
8. Datum saopštenja izveštaja i
9. Potpis internog revizora

Adresat kome se izveštaj upu uje po pravilu je Upravni odbor. U situaciji kad je angažovanje interne revizije bilo vezano za neku od transakcija, procesa ili procedura izveštaj se može podnosti i rukovodstvu. U takvim slu ajevima izveštaj se podnosi uvek višem nivo rukovodstva od onog koje je za predmet istraživanja odgovorno.

Naziv izveštaja naglašava da se radi o izveštaju internog revizora i navodi šta je predmet istraživanja. Na primer: Izveštaj internog revizora o izvršenim rezervisanjima.

Opis predmeta istraživanja odre uje granice predmeta koji je istraživan kao i kriterije, mere ili standarde na osnovu kojih se vrši verifikacija i zaklju ivanje.

injeni no stanje je stvarno stanje predmetnog istraživanja i dokaze koje je interni revizor saku-pio.

Efekat eventualnih odstupanja je procena rizika kojoj preduze e može biti izloženo zbog toga što predmet ili procedura koja se istražuje nije u skladu sa ustanovljenim kriterijima preduze a, zakonodavne ili profesionalne regulative.

Zaklju ci internog revizora naj eš e se izražavaju u razmatranju i proceni efekata odstupanja na finansijske izveštaje preduze a. Preporuke mogu obuhvatiti itav spektar predloga koji se odnose na postupke i procedure ili ciljeve preduze a. Interni revizori nisu pozvani da daju kona na rešenja nego se ograni avaju na njihov aspekt posmatranja.

Stavovi rukovodstva koje je odgovorno za predmet koji se istražuje ne moraju se slagati sa zaklju kom i preporukom revizora. Izvršenje nekih aktivnosti i transakcija u preduze u ne mora se realizovati po uspostavljenoj proceduri, a realizacija je po proceni rukovodstava potrebna radi realizacije drugih poslova i sl. Interni revizor ovde naglašava neslaganje a stav i obrazloženje odgovornog rukovodstva se prilaže.

Datum sa injavanja izveštaja je dan kad je interna revizija završila prikupljanje i procenjivanje svih relevantnih dokaza za predmetno istraživanje. Na taj na in definiše se i odgovornost intrenog revizora u vremenskom smislu.

Potpis internog revizora je potpis rukovodioca interne revizije kojim on preuzima odgovornost za kvalitet izveštaja.

U postupku sa injavanja izveštaja internog revizora treba imati u vidu i slede e:

- a. postoje informacije koje ne treba obelodanjivati ili zbog tajnosti ili zbog zaštite integriteta preduze a, njene organizacione jedinice ili izvršilaca. To su privilegovane informacije i treba ih dostaviti upravnom odboru u odgovaraju oj formi.
- b. postoje situacije kad interni revizori u postupku istraživanja uvere u indiciju postojanja kriminalne radnje. Takve sitacije zahtevaju hitno reagovanje i interni revizor obaveštava viši nivo rukovodstva i upravni odbor.
- c. postoje situacije koje ne trpe odlaganje ili ekanje na zvani ni izveštaj. Ako upravni odbor nalaže hitno reagovanje interni revizor izdaje preliminarni izveštaj u formi koja odgovara zahtevima. Nakon razmatranja preliminarnog izveštaja od strane upravnog odbora i glavnog rukovodstva interni revizor sa injava kona ni izveštaj.
- d. u slu ajevima kad se odgovorni nivo menadžmenta ne slaže sa internim ravizorom ili se slaže ali su konkretni uslovi nametnuli druga ije odlu ivanje i efektuiranje poslovnih doga aja ili

transakcija uputno je da revizor i taj nivo menadžmenta sa ine prilog izveštaju i preporuke za otklanjane odstupanja ili predlog novih poboljšanih pravila i procedura.

Kona no odlu ivanje po izveštaju internog revozora u nadležnosti je upravnog odbora i najvišeg nivoa menadžmenta.

Pitanja za proveru znanja:

1. Šta je interna revizija?
2. Koja su osnovna obeležja interne revizije?
3. Koje su sličnosti i razlike između eksternih i interne revizije?
4. Objasnite značenje 4E u internoj reviziji?
5. Koja su područja delovanja interne revizije?
6. Koja je najbolja pozicija interne kontrole u organizacionoj strukturi preduzeća i zašto?
7. Koje su karakteristike profesionalne etike internih revizora?
8. Navedi osnovne karakteristike izveštaja interne revizije.

Ako smatrate da je navedena tvrdnja ta na odgovorite slovom T (ta no), u protivnom odgovorite slovom N (nije ta no).

1. Zahtev za nezavisnošću u interne revizije znači da bi interni revizori trebali biti nezavisni od klijenta kod koga vrše reviziju.
2. Interna revizija je nezavisna funkcija koja se ustanovljava u okviru preduzeća.
3. Osnovni cilj interne revizije je pomoć eksternim revizorima u izvršavanju njihovih funkcija.
4. Profesionalna organizacija koja okuplja interne revizore u SAD zove se AICPA.
5. Nezavisnost interne revizije postiže se kroz adekvatan organizacioni status odeljenja za internu reviziju.
6. Objektivnost internih revizora bila bi ugrožena ukoliko bi vršili reviziju aktivnosti odeljenja koje je direktno podređeno odeljenju interne revizije.
7. Preduzeća svojim akcijama se trguje na berzi obavezni su da imaju internu reviziju.
8. Interni revizori izdaju pismene izveštaje u kojima prikazuju rezultate svoga rada i daju preporuke rukovodstvu.

Odgovori: 1. N 2. T 3. N 4. N 5. T 6. T 7. N 8. T

Zaokružite odgovor(e) za koje smatrate da su ta ni.

1. Šta od dole pomenutog ne predstavlja cilj interne revizije:
  - a. provera funkcionisanja sistema internih kontrola;
  - b. pružanje uveravanja korisnicima finansijskih izveštaja o njihovoj istinitosti i objektivnosti;
  - c. procena da li se resursi preduzeća koriste na adekvatan način;
  - d. provera da li se osoblje preduzeća ponaša u skladu sa internim politikama i procedurama;
2. Aktivnosti interne revizije obuhvataju sve osim jednog dole pomenutog:
  - a. prikupljanje dovoljno kompetentnog dokaznog materijala da podrži zaključke revizije;
  - b. saopštavanje rezultata rada internih revizora pismenim putem;
  - c. donošenje odluka o promenama u internim kontrolama;
  - d. praćenje realizacije preporuka interne revizije;
3. Rukovodilac interne revizije je odgovoran za sve dole pomenuto, osim za:
  - a. realizaciju ciljeva interne revizije;
  - b. obezbeđivanje finansijskih sredstava za potrebe funkcionisanja odeljenja interne revizije;

- c. održavanje kvalitetnog sistema internih kontrola u preduze u;
  - d. kreiranje pisanih procedura i politika za rad interne revizije;
4. Interna revizija izgradila je vlastiti kodeks ponašanja. Interni revizori se pridržavaju ovog kodeksa kako bi sačuvali integritet i kompetentnost. Šta od dole navedenog ne spada u kodeks interne revizije:
- a. interni revizori imaju obavezu da pri obavljanju revizije budu pošteni i objektivni;
  - b. interni revizori moraju biti nezavisni od rukovodstva preduzeća i svoje usluge mogu nuditi i drugim preduzećima;
  - c. interni revizori se moraju suzdržati od ulaganja u poslove koji mogu biti u konfliktu sa interesom poslodavca;
  - d. interni revizori moraju biti oprezni prilikom upotrebe informacija koje su dobili u toku vršenja dužnosti;
5. Osnovna uloga interne revizije je:
- a. da obezbedi zaštitu imovine klijenta od nepravilnog korišćenja i pogrešnog registrovanja;
  - b. da pojednostavi izvođenje eksternih revizija;
  - c. da pomogne državnim organima u otkrivanju pronevera;
  - d. da pruži podršku menadžmentu u vođenju poslova;
6. Interna revizija obuhvata:
- a. procenu i analizu funkcionisanja računovodstvenog sistema klijenta;
  - b. analizu ekonomičnosti, efikasnosti i efektivnosti poslovnih procedura;
  - c. izradu planova i projekcija preduzeća;
  - d. analizu ostvarenja planova poslovanja klijenta;

Odgovori: 1. b 2. c 3. b 4. b 5. a,d 6. a,b

Revizija konsolidovanih finansijskih izveštaja

14.1. Ra unovodstveni aspekti konsolidacije finansijskih izveštaja

Me unarodnim ra unovodstvenim standardima/Me unarodnim standardima finansijskog izveštavanja (MRS/MSFI), pre svega Me unarodnim ra unovodstvenim standardom 27 – Konsolidovani i pojedina ni finansijski izveštaji, uspostavljeni su principi i procedure za pripremu i prezentaciju konsolidovanih finansijskih izveštaja. Suština konsolidovanja je u nameri da se grupa entiteta povezanih vlasništvom prikaže kao jedno pravno lice. Konsolidovani finansijski izveštaji namenjeni su pre svega ve inskom vlasniku mati nog pravnog lica kako bi stekao uvid u imovinu, kapital, obaveze, prihode i rashode svih pravnih lica kojima on direktno ili indirektno upravlja.

Konsolidovani finansijski izveštaji se zna ajnije pojavljuju u našoj praksi u relativno skorije vreme. Osnovni doga aji koji dovode do stvaranje uslova i potrebe za izradom konsolidovanih finansijskih izveštaja u našem okruženju su slede e:

- Kupovina akcija jednog pravnog lica od strane drugog pravnog lica što se u najve oj meri dešavalo u procesu tranzicije,

- Razvijanje poslovanja pravnih lica kroz ulazak u nove delatnosti i poslovne aranžmane kroz registrovanje novih firmi,

- Podela velikih privrednih sistema u manja preduze a u cilju lakšeg upravljanja i dr.

Gore prikazane situacije stvaraju potrebu za objedinjenim prikazivanjem poslovanja pravnih lica kroz konsolidovane finansijske izveštaje. Ovi finansijski izveštaji sastavljaju se na principima bilansiranja za jedinstveno preduze e. To zna i da se u konsolidovanim finansijskim izveštajima prikazuju poslovne transakcije koje su se u izveštajnom periodu odvijale izme u grupe pravnih lica koje su povezane vlasni kim odnosom „mati no-zavisno pravno lice“i poslovnih partnera iz okruženja, uz isklju ivanje svih transakcija i salda koje su nastale kao posledica poslovnih aktivnosti izme u pravnih lica koje su povezane vlasni kim odnosom.

Za konsolidovane finansijske izveštaje možemo re i da su izvedeni finansijski izveštaji budu i da osnovu za njihovo sastavljanje ine pojedina ni finansijski izveštaji lanica grupe za konsolidaciju.

Kompletan set konsolidovanih finansijskih izveštaja, analogno pojedina nim finansijskim izveštajima, obi no ine:

- Konsolidovani bilans stanja,

- Konsolidovani bilans uspeha,

- Konsolidovani bilans tokova gotovine,

- Konsolidovani izveštaj o promenama na kapitalu, i

- Napomene uz konsolidovane finansijske izveštaje.

Konsolidovani finansijski izveštaji se, prema MRS 27, definišu kao „finansijski izveštaji grupe koji su prezentovani kao izveštaji jedinstvenog pravnog lica“¹. U grupu za konsolidaciju, u smislu ove definicije, spadaju mati no pravno lice sa svim svojim zavisnim pravnim licima. Mati no pravno lice je, prema datom MRS, „pravno lice koje ima jedno ili više zavisnih pravnih lica“, a zavisno pravno lice je „pravno lice, uklju uju i i nekorporativna lica kao što su orta ka društva, koje se nalazi pod kontrolom nekog drugog pravnog lica (koje se naziva mati nim pravnim licem).“²

Iz ovih definicija proisti e da je klju ni zahtev prilikom odre ivanja da li neko pravno lice treba uklju iti u grupu za konsolidaciju to da li mati no pravno lice poseduje kontrolu nad njim. Prema MRS 27, „smatra se da kontrola postoji kada mati no pravno lice poseduje, direktno ili indirektno, preko zavisnih pravnih lica, više od polovine glasa kih prava u pravnom licu, osim ako se, u izuzetnim okolnostima, može jasno dokazati da takvo vlasništvo ne podrazumeva kontrolu. Kontrola tako e postoji kada mati no pravno lice poseduje pola ili manje glasa kih prava pravnog lica, ali ima:

- a. Mo nad više od pola glasa kih prava na osnovu sporazuma sa ostalim investitorima;
- b. Mo upravljanja finansijskim i poslovnim politikama pravnog lica na osnovu statuta ili sprazuma;
- c. Mo imenovanja ili smene (opoziva) ve ine lanova upravnog odbora ili sli nog upravlja kog tela, a kontrola nad pravnim licem je u rukama tog odbora ili tela; ili
- d. Mo ve inskog glasanja na sastancima upravnog odbora ili sli nog upravlja kog tela, a kontrola nad pravnim licem je u rukama tog odbora ili tela.

Konsolidovani finansijski izveštaji sastavljaju se po metodi potpunog konsolidovanja. To zna i da se istovetne stavke imovine, obaveza, kapitala, prihoda i rashoda koje su iskazane u pojedina nim finansijskim izveštajima spajaju po principu „red po red“ uz poštovanje pretpostavke o jedinstvenom pravnom licu. Salda u okviru grupe, transakcije, prihodi i rashodi u potpunosti se eliminišu. Da bi konsolidovani finansijski izveštaji prezentovali finansijske informacije o grupi kao da se radi o jedinstvenom pravnom licu, preduzimaju se slede i koraci:³

- a. knjigovodstveni iznos ulaganja mati nog pravnog lica u svako od zavisnih pravnih lica i udeo mati nog pravnog lica u kapitalu svakog zavisnog pravnog lica se eliminišu;
- b. utvr uju se manjinski udeli u dobiti ili gubitku konsolidovanih zavisnih pravnih lica za izveštajni period; i
- c. utvr uju se manjinski udeli u neto imovini konsolidovanih zavisnih pravnih lica, odvojeno od sopstvenog kapitala mati nog pravnog lica u tim zavisnim pravnim licima. Manjinski udeli u neto imovini sastoje se od:
  1. iznosi tih manjinskih udela na datum prvobitnog spajanja; i
  2. manjinskog udela u promenama u kapitalu od datuma spajanja.

Bitno je naglasiti i injenicu da se ove eliminacije ne knjiže, ve da se ona sastavljaju naj eš e u formi radnih tabela. Pri tome treba imati u vidu da su neka isknjižavanja trajnog karaktera (npr. obezvre enje gudvila).

Prema MRS 27, mati nog pravno lice u konsolidovanim finansijskim izveštajima treba da izvrši slede a obelodanjivanja:⁴

¹ „Me unarodni standardi finansijskog izveštavanja (IFRS)“, knjiga druga, prevod, Savez ra unovo a i revizora Srbije, Beograd, 2004, str. 7

² Ibidem, str. 7

³ Me unarodni standardi finansijskog izveštavanja..., str. 10

⁴ Me unarodni standardi finansijskog izveštavanja..., str. 13

- a. prirodu odnosa izme u mati nog i zavisnog pravnog lica, kada mati no pravno lice ne poseduje, direktno ili indirektno, preko zavisnih pravnih lica, više od pola glasa kih prava;
- b. razloge zbog kojih posedovanje, direktno ili indirektno preko zavisnih pravnih lica, više od polovine glasa kih ili potencijalnih glasa kih prava pravnog lica u koje je izvršeno ulaganje ne omogu ava kontrolu nad njim;
- c. izveštajni datum finansijskih izveštaja zavisnog pravnog lica koji se koriste za sastavljanje konsolidovanih finansijskih izveštaja, a ako su oni sastavljeni na izveštajni datum ili za period razli it od onog na koji su sastavljeni finansijski izveštaji mati nog pravnog lica, kao i razlog za koriš enje razli itog izveštajnog datuma ili perioda; i
- d. prirodu i stepen eventualnih zna ajnih ograni enja (npr. koja proizilaze iz kreditnih aranžma na ili zakonskih propisa) sposobnosti zavisnih pravnih lica da izvrše prenos nov anih sredstva mati nom pravnom licu u obliku gotovinskih dividendi ili da otplate zajmove ili avanse.

14.2. Specifi nosti revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja

Konsolidovani finansijski izveštaji, kao i pojedina ni, mogu biti predmet eksterne revizije. Razlog za reviziju konsolidovanih finansijskih izveštaja mogu biti zakonski zahtevi ili potreba korisnika konsolidovanih finansijskih izveštaja da se uvere u istinitost i objektivnosti informacija prezentovanih u konsolidovanim finansijskim izveštajima pre nego što ih upotrebe za odlu ivanje. Revizija konsolidovanih finansijskih izveštaja je po mnogo emu specifi na. Iako ima isti cilj kao i revizija pojedina nih finansijskih izveštaja pravnih lica, a to je verifikacija istinitosti i objektivnosti finansijskih informacija prezentovanih u formi finansijskih izveštaja, sama injenica da konsolidovani finansijski izveštaji nastaju na druga iji na in (na osnovu pojedina nih finansijskih izveštaja uz isklju ivanje unutar-grupnih transakcija i salda) dovodi do specifi nosti u pristupu i procedurama njihove revizije.

Cilj revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja je izražavanje mišljenja o tome da li su konsolidovani finansijski izveštaji klijenta revizije, po svim bitnim pitanjima, sastavljeni u skladu sa utvr enim okvirom za finansijsko izveštavanje. Klijent revizije u okviru grupe za konsolidaciju je mati no pravno lice koje sa revizijskom firmom sklapa ugovor o angažmanu.

Budu i da Me unarodni standardi revizije ne propisuju obavezu vršenja revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja, ovo pitanje je regulisano na nacionalnom nivou. Razlozi zbog koji se vrši revizija konsolidovanih finansijskih izveštaja su:

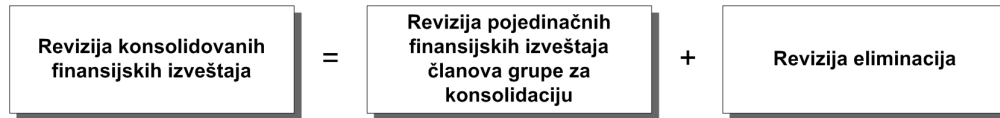
- a. Kada postoji obaveza za mati no pravno lice koja je utvr ena drugom regulativom (npr. zakonom, ugovorom i dr);
- b. Kada postoji obaveza za mati no pravno lice u cilju izlaska na finansijsko tržište;
- c. Kada korisnici konsolidovanih finansijskih izveštaja (vlasnici, investitori, kreditori i dr) žele da se izvrši revizija kako bi sa ve im poverenjem koristili informacije koje su prezentovane u konsolidovanih finansijskim izveštajima i sl.

Za reviziju konsolidovanih finansijskih izveštaja ne postoji poseban set revizijskih standarda. To zna i da svi Me unarodni standardi revizije koji se primenjuju u reviziji pojedina nih finansijskih izveštaja pravnih lica važe i za reviziju konsolidovanih finansijskih izveštaja.

Revizija konsolidovanih finansijskih izveštaja ima puno specifi nosti koje dovode do toga da se ona ne vrši na isti na in kao i revizija pojedina nih izveštaja. Naime, proces pripreme konsolidovanih finansijskih izveštaja vrši se na slede i na in:

Analogno tome, revizija konsolidovanih finansijskih izveštaja vrši se kroz sledeće procese:

Revizija pojedinačnih finansijskih izveštaja

Revizija pojedinačnih finansijskih izveštaja je poseban revizijski angažman koji bi trebao da se ugovori za svako pravno lice koje čini grupu za konsolidaciju. Prvo pitanje koje se pri reviziji konsolidovanih finansijskih izveštaja postavlja je da li je izvršena revizija pojedinačnih finansijskih izveštaja pravnih lica koja ulaze u grupu za konsolidaciju i ko je izvršio reviziju. U skladu sa tim razlikuju se tri situacije:

- a. revizijska firma koja vrši reviziju konsolidovanih finansijskih izveštaja je izvršila i reviziju pojedinačnih finansijskih izveštaja pravnih lica koja ulaze u grupu za konsolidaciju;
- b. reviziju pojedinačnih finansijskih izveštaja pravnih lica koja ulaze u grupu za konsolidaciju je vršila i neka druga revizorska firma;
- c. revizija pojedinačnih finansijskih izveštaja za neka pravna lica nije vršena.

a. Ako ista revizorska firma vrši reviziju konsolidovanih i svih pojedinačnih finansijskih izveštaja, tada se u okviru revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja sprovode samo specifične procedure revizije usmerene pre svega na proveru sprovedenih postupaka eliminacije unutar-grupnih transakcija i salda.

b. Ako je reviziju pojedinačnih finansijskih izveštaja vršila druga revizorska firma, revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja ne treba ponovo da vrši reviziju pojedinačnih finansijskih izveštaja već treba da razmotri mogućnost korišćenja nalaza drugog revizora u skladu sa Međunarodnim standardom revizije 600 – „Posebna razmatranja – revizija finansijskih izveštaja grupe (uključujući i rad drugog revizora)“⁵. Cilj ovog Međunarodnog standarda revizije je da pruži smernice u slučajevima kada jedan revizor, izveštavajući o finansijskim izveštajima pravnog lica, koristi rad drugog revizora o finansijskim informacijama o jednom ili više sastavnih delova pravnog lica uključujući u finansijske izveštaje pravnog lica. U tom smislu, revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja treba da razmotri:

1. materijalni značaj dela finansijskih izveštaja koji su predmet revizije od strane revizora konsolidovanih finansijskih izveštaja;
2. stepen znanja koje revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja poseduje u odnosu na poslovanje pravnih lica koja su članovi grupe za konsolidaciju;

⁵ IFAC: International Statements on Audit and Quality Control, www.ifac.org, 2009, str. 591-641

3. rizik materijalno značajnog pogrešnog iskaza u finansijskim izveštajima pravnih lica koja su članovi grupe za konsolidaciju, a koji su predmet revizije od strane drugog revizora koji vrši reviziju pojedina njih finansijskih izveštaja;
4. izvršavanje dodatnih postupaka u odnosu na pravna lica koji su članovi grupe za konsolidaciju, a koji su predmet revizije od strane drugog revizora koji vrši reviziju pojedina njih finansijskih izveštaja i koji dovode do značajnog učinka a revizora konsolidovanih finansijskih izveštaja u toj reviziji.

Kada planira da koristi rad drugog revizora, revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja treba da proceni profesionalnu kompetentnost drugog revizora u kontekstu konkretnog angažovanja. Jedan od izvora informacija za takvu procenu može biti članstvo revizora koji vrši reviziju pojedina njih finansijskih izveštaja u istoj profesionalnoj organizaciji kojoj pripada i revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja.

Revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja treba da izvrši određene postupke kako bi pribavio zadovoljavajuće i revizorski dokaz da je rad drugog revizora adekvatan za svrhe revizora konsolidovanih finansijskih izveštaja. Revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja treba da obavesti drugog revizora o:

1. zahtevima koji se postavljaju u pogledu nezavisnosti, kako od pravnog lica tako i od njegovih sastavnih delova, kao i da pribavi izjavu, u pisanoj formi, o pridržavanju takvih zahteva;
2. svrsi za koju će se koristiti rad i izveštaj drugog revizora i da izvrši odgovarajuće aranžmane radi koordinacije njihovih napora u početnoj fazi planiranja revizije. Revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja treba da obavesti drugog revizora o pitanjima kao što su oblasti koje zahtevaju posebnu pažnju, postupcima za identifikovanje unutar-grupnih transakcija koje mogu zahtevati obelodanjivanje i o rokovima za završavanje revizije i
3. zahtevima koji se postavljaju u pogledu pravnog obuhvatanja i iskazivanja, revizije i izveštavanja, kao i da pribavi izjavu, u pisanoj formi, o pridržavanju takvih zahteva.

Revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja takođe može, na primer, da prodiskutuje sa drugim revizorom o primenjenim postupcima revizije, da izvrši pregled (primenom upitnika ili kontrolne liste) rezimea, u pisanoj formi, obavljenih postupaka revizora pojedina njih finansijskih izveštaja ili pregled njegovih radnih papira. Glavni revizor može da izvrši ove postupke tokom posete drugog revizora. Vrsta, vreme i nivo postupaka će zavisi od okolnosti konkretnog angažovanja i saznanja do kojih je glavni revizor došao o profesionalnoj kompetentnosti drugog revizora. Ta saznanja mogu biti pojačana pregledom rada koji je drugi revizor ranije obavio.

c. Ako revizija nekog pojedinačnog finansijskog izveštaja nije vršena (što se dešava ukoliko član grupe za konsolidaciju prema zakonskim propisima nije obavezan da vrši reviziju) onda revizor treba da razmotri uticaj datog pitanja na izražavanje mišljenja o konsolidovanim finansijskim izveštajima.

Revizija eliminacija

U okviru ugovorenog angažovanja na reviziji konsolidovanih finansijskih izveštaja, nakon što se uveri u istinitost i objektivnost pojedinačnih finansijskih izveštaja, zadatak revizora je da se uveri u to da li su eliminacije unutar-grupnih transakcija i salda izvršene na adekvatan način. Revizija eliminacija je sastavni deo svake revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja. Specifičnost revizije eliminacija je upravo u tome što se u fokusu procedura nalaze iznosi koji se ne nalaze u finansijskim izveštajima koji su predmet revizije tj. oni iznosi koji su isključeni u postupku konsolidovanja kao unutar-grupne transakcije i salda.

14.3. Procedure revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja

Proces sprovođenja revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja vrši se po istom redosledu procedura kao i revizija pojedinačnih finansijskih izveštaja pravnih lica. To znači, da nakon ugovaranja revizorskog angažmana slede tri ključne faze revizije:

- Planiranje revizijskog angažmana,
- Sprovođenje revizijskih postupaka provera, i
- Obelodanjivanje rezultata rada kroz izveštaj revizora.

Sprovođenje ovih faza treba da je prilagođeno zakonskim rokovima sastavljanja konsolidovanih finansijskih izveštaja i njegovog zvanog dostavljanja. U narednom delu rada biće detaljno opisane specifičnosti ovih faza prilikom revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja.

14.3.1. Planiranje revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja

Planiranje revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja vrši se u skladu sa zahtevima Međunarodnog standarda revizije 300 – Planiranje⁶. Ovaj standard zahteva da se prilikom planiranja revizije sprovedu aktivnosti:

- Sticanje razumevanja,
- Procene materijalnosti,
- Procene rizika, i
- Izrade revizijskog programa.

14.3.1.1. Sticanje razumevanja o uslovima konsolidovanih finansijskih izveštaja

Faza planiranja revizije otpočinje upoznavanjem sa poslovanjem. Međunarodnim standardom revizije 310 – Poznavanje poslovanja zahteva se da „u obavljanju revizije finansijskih izveštaja revizor treba da ima ili da pribavi saznanja o poslovanju klijenta dovoljna da mu omoguće da identifikuje i razume događaje, poslovne promene i praksu koji bi, prema revizorskom procenivanju, mogli da imaju uticaj na finansijske izveštaje, na ispitivanje ili na izveštaj revizora“.⁷

Sticanje razumevanja o uslovima u kojim nastaju konsolidovani finansijski izveštaji odnosi se na:

- a. Utvrđivanje regulatornog okvira za konsolidaciju finansijskih izveštaja,
- b. Definisavanje odgovornosti za pripremu i izradu konsolidovanih finansijskih izveštaja,
- c. Prikupljanje informacija o ranije unovodstvenim politikama za konsolidaciju finansijskih izveštaja,
- d. Identifikovanje pravnih lica koja ulaze u grupu za konsolidaciju,
- e. Informisanje o tome ko vrši reviziju pojedinačnih finansijskih izveštaja u slučaju da za taj posao nije angažovan revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja (i da li se revizija pojedinačnih finansijskih izveštaja uopšte vrši) i
- f. Identifikovanje transakcija i salda koji proističu iz unutar-grupnih aktivnosti (prirode, raznovrsnosti i intenziteta).

⁶ Međunarodni standardi i saopštenja revizije..., str. 266-269

⁷ Ibidem, str. 271

a. Regulatorni okvir

Osnovnu ra unovodstvenu regulativu koja usmerava proces konsolidovanja finansijskih izveštaja ine Me unarodni ra unovodstveni standardi / Me unarodni standardi finansijskog izveštavanja (MRS/MSFI). Najzna ajniji standard u okviru MRS koji odre uje obavezu i na in konsolidovanja finansijskih izveštaja je MRS 27 – Konsolidovani i pojedina ni finansijski izveštaji. Osim MRS 27, zna jni standardi koje treba uzeti u obzir prilikom konsolidovanja finansijskih izveštaja su:

MRS 21 – U inci promena kurseva razmene stranih valuta, koji reguliše prevo enje finansijskih izveštaja pravnih lica koja ine grupu za konsolidaciju, a svoje finansijske izveštaje prikazuju u valuti koja se razlikuje od valute u kojoj su iskazani konsolidovani finansijski izveštaji.

MRS 28 – Ulaganje u pridružena društva, kojim je odre eno da u eš e u kapitalu pridruženog pravnog lica u konsolidovanim finansijskim izveštajima treba biti prikazano po metodi u eš a.

MRS 31 – U eš a u zajedni kim poduhvatima, kojim je odre eno da u eš e u zajedni kim ulaganjima u konsolidovanim finansijskim izveštajima treba biti prikazano po metodi u eš a.

MSFI 3 – Poslovne kombijacije, koji odre uje postupke uklju ivanja transakcija koje nastaju kao rezultat poslovnih kombinacija u konsolidovane finansijske izveštaje.

MSFI 5 – Stalna sredstva koja se drže za prodaju – koje se primenjuje za vrednovanje ste enog ulaganja koje se nakon sticanja kvalifikuje kao sredstvo koje se drži za prodaju.

b. Odgovornost za konsolidaciju finansijskih izveštaja

Za pripremu i konsolidaciju finansijskih izveštaja odgovorno je rukovodstvo mati nog pravnog lica. Ova odgovornost odnosi se na: definisanje ra unovodstvenih politika za konsolidovane finansijske izveštaje, identifikovanje pravnih lica koja ine grupu za konsolidaciju, identifikovanje transakcija i salda koji su rezultat unutar-grupnih aktivnosti, eliminaciju unutar-grupnih transakcija, kao i salda i pripremu i obelodanjivanje konsolidovanih finansijskih izveštaja.

c. Ra unovodstvene politike

Konsolidovane finansijske izveštaje, prema MRS 27, „treba sastavljati koriš enjem jednoobraznih ra unovodstvenih politika za sli ne transakcije i druge doga aje u sli nim okolnostima“.⁸

Problem razli itih ra unovodstvenih politika i njihov uticaj na konsolidaciju može se objasniti kroz slede i primer: ukoliko jedno pravno lice koje je deo grupe za konsolidaciju odlu i da nekretnine, postrojenja i opremu vrednuje po fer vrednosti, a drugo po nabavnoj vrednosti, onda se zbrajanjem bilansnih pozicija pojedina nih finansijskih izveštaja ovih pravnih lica dobija iznos koji nema nikakvu korisnu informaciju budu i da matemati ko sabiranje bilansnih pozicija nema zahtevani smisao.

Najjednostavniji na in da se obezbedi jednoobraznost ra unovodstvenih politika je kroz usvajanje istih ra unovodstvenih politika od strane svih pravnih lica koje ine grupu za konsolidaciju. Ponekad, me utim, postoje opravdani razlozi zbog kojih pravna lica koja ine grupu za konsolidaciju imaju razli ite ra unovodstvene politike (npr. pravna lica se nalaze u razli itim državama koje imaju razli itu ra unovodstvenu regulativu). Ovakva situacija ne zna i automatski da konsolidacija finansijskih izveštaja nije mogu a ve da je za potrebe konsolidacije potrebno primeniti iste ra unovodstvene politike (ra unovodstvene politike mati nog pravnog lica), odnosno da treba identifikovati eventualne razlike u pojedina nim finansijskim izveštajima koje su rezultat primene razli itih ra unovodstvenih politika i

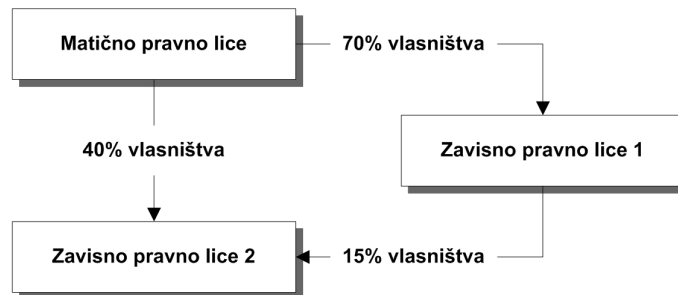
⁸ Me unarodni standardi finansijskog izveštavanja..., str. 11

izvršiti neophodne reklasifikacije i eliminacije što ponekad može biti izuzetno zahtevno (npr. jedno pravno lice za vrednovanje izlaza zaliha koristi FIFO metod, a drugo metod ponderisane prose ne cene).

d. Identifikovanje pravnih lica koja ine grupu za konsolidaciju

Identifikovanje pravnih lica koja ine grupu za konsolidaciju u ve ini slu ajeva ne bi trebalo da bude težak zahtev. Me utim, treba obratiti pažnju na nekoliko mogu ih specifi nih situacija koje su definisane Me unarodnim ra unovodstvenim standardom 27. Problem kod identifikacije može biti injenica da uslov za ulazak u grupu za konsolidaciju ponekad nije posedovanje ve inskog paketa akcija ve sticanje kontrole što je ve kompleksniji koncept. Izme u ostalog, dati Standard definiše da kontrola može biti i indirektna što može biti ilustrovano slede im primerom:

Prikaz 80.
Indirektna kontrola zavisnog pravnog lica preko drugog zavisnog pravnog lica

Specifi na situacija postoji i ako je pravno lice koje je deo grupe za konsolidaciju kupilo ve inski paket drugog pravnog lica kojim sti e kontrolu, ali ne sa namerom da upravlja datim pravnih licem ve da ga proda u kratkom roku i da ostvari zaradu. Ovo u eš e se ne smatra odnosom koji zahteva uklju i vanje ste enog pravnog lica u grupu za konsolidaciju.

Identifikacija lanova grupe za konsolidaciju vrši se na osnovu:

- Prethodnog iskustva sa matim pravnim licem (npr. revizija konsolidovanih izveštaja datog klijenta je vršena i prethodnih godina),
- Informacija dobijenih od menadžmenta matinog pravnog lica,
- Izvoda iz državnih registara,
- Iz javno raspoloživih informacija (štampe, sajtova i sl) i dr.

Ukoliko se zavisno pravno lice nalazi u inostranstvu, potrebno je ste i saznanje o pitanjima koja su povezana sa ovom specifi nom situacijom, a to su: ra unovodstvena regulativa date zemlje, datum na koji se vrši izveštavanje, ra unovodstvene politike, bilansne šeme i drugo.

e. Identifikacija revizorskih firmi koje vrše reviziju pojedina nih finansijskih izveštaja

U fazi sticanja razumevanja o konsolidovanju finansijskih izveštaja, revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja treba da stekne uvid u to koje revizorske firme su eventualno angažovane u reviziji pojedina nih finansijskih izveštaja lanova grupe za konsolidaciju. Do ove informacije se uglavnom dolazi razgovorom sa menadžmentom klijenta (matinog pravnog lica). O datim revizorskim firmama je potrebno prikupiti što više informacija kako bi revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja u fazi planiranja i izvo enja revizije mogao da oceni da li može da se pouzda u rad drugog revizora.

f. Identifikovanje unutar-grupnih transakcija i salda

Identifikacija unutar-grupnih transakcija i salda koji trebaju biti isključeni (eliminirani) u postupku izrade konsolidovanih finansijskih izveštaja vrši se na osnovu informacija iz različitih izvora. Deo informacija koji se odnosi na transakcije i salda matičnog pravnog lica i zavisnih pravnih lica nalazi se u raunovodstvenoj evidenciji matičnog pravnog lica. Međutim, pre nego što se ovi podaci iskoriste u postupku konsolidovanja, revizor ih se mora uveriti u to da li su zavisna pravna lica evidentirala ista salda i transakcije u svojim finansijskim izveštajima. Osim toga, matično pravno lice u svojoj raunovodstvenoj evidenciji nema podatke o transakcijama i saldima koji su nastali u izveštajnom periodu između zavisnih pravnih lica, a koje isto tako trebaju biti eliminisane. Imaju li sve to u vidu, revizor treba da izvrši identifikaciju unutar-grupnih transakcija i salda na osnovu:

- Informacija iz prethodnog perioda ako je data revizorska firma vršila reviziju konsolidovanih finansijskih izveštaja datog klijenta i prethodnih godina,
- Informacija dobijenih od menadžmenta matičnog pravnog lica o transakcijama i saldima,
- Zaključci iz listova pravnih lica koji čine deo grupe za konsolidaciju,
- Kroz izvode otvorenih stavki na dan izrade konsolidovanih finansijskih izveštaja ili što bliže tom datumu.

14.3.1.2. Procena materijalnosti

Prema Međunarodnim standardima revizije, „informacija je materijalno značajna ako njeno izostavljanje ili pogrešno izveštavanje o njoj može da utiče na ekonomske odluke korisnika informacije, koje on donosi na osnovu finansijskih izveštaja.“⁹

Budući da konsolidovani finansijski izveštaji predstavljaju poseban set finansijskih izveštaja, za njih je takođe neophodno proceniti koja greška ili nedostatak informacija se smatraju materijalno značajnim. Ocena materijalnosti je značajna:

- u fazi planiranja, budući da predstavlja osnov za procenu rizika revizije i planiranje revizijskih procedura,
- u završnoj fazi revizije kada se otkrivene greške ili nedostaci informacija upoređuju sa pragom materijalnosti u cilju formiranja revizorskog mišljenja.

14.3.1.3. Identifikacija rizika u reviziji

Nakon što je razumevanja uslova u kojem nastaju konsolidovani finansijski izveštaji (broja pravnih lica koji čine grupu za konsolidaciju, raznovrsnosti, složenosti i intenziteta unutar-grupnih transakcija i sl.) revizor pristupa identifikaciji revizijskog rizika i njegovih komponenti.

Revizijski rizik je rizik da će revizor izraziti pogrešno mišljenje u okolnostima kada finansijski izveštaji sadrže materijalno značajne pogrešne iznose. Revizijski rizik predstavlja kombinaciju inherentnog, kontrolnog i detekcionog rizika.

Inherentni rizik se odnosi na podložnost bilansne pozicije ili grupe poslovnih događaja pogreš-

⁹ Međunarodni standardi i saopštenja revizije..., str. 136

nim iskazima koji mogu biti materijalni. S obzirom na specifičnosti revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja, ocena ove komponente revizijskog rizika je ključna za formiranje mišljenja o konsolidovanim finansijskim izveštajima. Prilikom ocene inherentnog rizika, revizor nastoji da oceni koliki je rizik od pogrešnog iskazivanja za datog klijenta i gde se mogu očekivati greške u finansijskim izveštajima. Pitanja koja se pri tome trebaju razmotriti su:

- Razlozi zbog kojih klijent traži reviziju konsolidovanih finansijskih izveštaja,
- Da li će se konsolidovani finansijski izveštaji koristiti za donošenje značajnih odluka,
- Prethodno iskustvo u izradi konsolidovanih finansijskih izveštaja od strane osoblja koje je određeno da pripremi ove izveštaje,
- Da li postoje složene unutar-grupne transakcije (npr. obezvređivanje gubitaka, isključivanje prihoda i rashoda iz međusobnog poslovanja, postojanje inostranih zavisnih pravnih lica i sl.) i dr.

Kontrolni rizik je rizik da sistem internih kontrola neće pravovremeno spremiti ili ispraviti pogrešan iskaz koji može imati materijalno značajan uticaj na finansijske izveštaje. Kontrolni rizik prilikom revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja u našim uslovima najčešće se uzima kao maksimalan (ne vrši se procena kontrolnog rizika) s obzirom da je broj transakcija koje treba eliminisati u najvećem broju slučajeva mali, a klijent revizije često nema razvijene interne kontrole koje regulišu proces pripreme konsolidovanih finansijskih izveštaja. U slučaju da se radi o složenom i intenzivnom odnosu matičnog i zavisnih pravnih lica koje je dovelo do postojanja specifičnih internih kontrola za konsolidaciju, zadatak revizora bio bi da stekne razumevanje datih internih kontrola i da proceni koliko su efikasne što predstavlja osnov za procenu kontrolnog rizika na nižem nivou i dizajniranje kontrolnih testova.

Detekcioni rizik je rizik da revizor suštinskim testovima neće otkriti materijalno značajne pogrešne iznose u finansijskim izveštajima. Uopšteno govoreći, detekcioni rizik treba da bude nizak budući da je obim unutar-grupnih transakcija i salda najčešće toliki da omogućuje detaljne provere.

14.3.1.4. Priprema revizijskog programa

Nakon sticanja razumevanja, ocene materijalnosti i rizika, revizor sačinjava revizijski program. Programom revizije se definišu priroda, vreme i obim planiranih postupaka revizije koje treba izvršiti da bi se ispunio opšti plan revizije. Program revizije služi kao spisak uputstava mladim revizorima angažovanim na reviziji i kao sredstvo za kontrolu da li je posao obavljen na pravi način.

Specifični program revizije za konsolidovane finansijske izveštaje mogao bi da sadrži sledeće procedure:

- a. Na osnovu izvoda iz državnih registara svih zavisnih pravnih lica, pridruženih pravnih lica i zajedničkih ulaganja, uveriti se u vlasničke udele matičnog pravnog lica na dan izrade konsolidovanih finansijskih izveštaja.
- b. Proveriti da li su korišćene jednoobrazne računovodstvene politike od strane svih pravnih lica kojima čine deo grupe za konsolidaciju prilikom izrade pojedinačnih finansijskih izveštaja.

- c. Ako nisu korišćene jednoobrazne raunovodstvene politike, proveriti da li su i na koji način identifikovane razlike koje proističu iz primene različitih raunovodstvenih politika, i da li su one obuhvaćene neophodnim eliminacijama.
- d. Pregledati radne tabele matičnog pravnog lica za eliminaciju u cilju sticanja uvida u unutar-grupne transakcije i salda koji su eliminisani.
- e. Na osnovu zaključnih listova i druge dokumentacije uveriti se u usaglašenost evidencija o unutar-grupnim transakcijama i saldima koje se vode u knjigovodstvima pravnih lica koje čine deo grupe za konsolidaciju.
- f. Za svaku eliminaciju proveriti pravni i raunovodstveni osnov i izvršiti neophodna izraunavanja.
- g. Proveriti izraunavanje manjinskih interesa u rezultatu i kapitalu.
- h. Proveriti da li su ulaganja u pridružena pravna lica i zajednička ulaganja evidentirana u skladu sa MRS (po metodi u eš a).
- i. Proveriti da li postoje neke transakcije i salda koji su trebali biti uzeti u obzir prilikom izrade konsolidovanih finansijskih izveštaja, a koje klijent nije izvršio (npr. razmatranje obezvređenja goodwill-a).
- j. Proveriti da li su pojedinačni finansijski izveštaji i neophodne eliminacije ispravno sabrani prilikom pripreme konsolidovanih finansijskih izveštaja.
- k. Proveriti međusobnu usaglašenost iznosa u konsolidovanim bilansima i napomenama uz konsolidovane finansijske izveštaje.
- l. Proveriti da li su u napomenama uz konsolidovane finansijske izveštaje izvršena sva obelodanjivanja koja se zahtevaju prema MRS 27.

Ako je reviziju nekog od pojedinačnih finansijskih izveštaja pravnih lica koji čine deo grupe za konsolidaciju vršio drugi revizor, revizijski program treba da predvidi sledeće procedure:

- a. Proceniti profesionalnu kompetentnost drugog revizora (na osnovu članstva u profesionalnoj organizaciji, prethodnih iskustava, prikupljenih informacija i sl).
- b. Obavestiti drugog revizora o zahtevima u pogledu njegove nezavisnosti i svrsi za koju će biti korišćen njegov rad i revizorski izveštaj.
- c. Zahtevati od drugog revizora da u pisanoj formi pruži neophodne informacije o primenjenim postupcima revizije, revizorskom mišljenju, detaljne podatke o uočenim nepravilnostima i eventualnim dodatnim informacijama do kojih je došao, a koje mogu biti značajne za reviziju konsolidovanih finansijskih izveštaja.
- d. Ukoliko se proceni da su efekti pismene komunikacije sa drugim revizorom nezadovoljavajući ili da su pitanja složena, planirati posetu drugom revizoru prilikom koje je potrebno detaljno pregledati radne papire i razmotriti značajna pitanja.

Uobičajeno se do informacija od drugog revizora dolazi tako što menadžment matičnog pravnog lica preko zavisnih pravnih lica upućuje pismo drugom revizoru u kome ga obaveštava o potrebnoj saradnji pri reviziji konsolidovanih finansijskih izveštaja. Nakon toga, revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja šalje propratno pismo i upitnik i zahteva od drugog revizora da ga popuni u definisanom roku i dostavi direktno na adresu revizora konsolidovanih finansijskih izveštaja.

Kompletan set dokumenta koji se šalju drugom revizoru može imati sledeće delove:

1. Pismo u kome se od drugog revizora traži da dostavi zahtevane dokumente i radne listove (finansijske izveštaje, revizorski izveštaj, pismo uveravanja, tabele usaglašavanja unutar-grupnih transakcija i salda, popunjeni upitnik i dr)
2. Pismo u kojem drugi revizor preuzima odgovornost za informacije koje će dostaviti revizoru konsolidovanih finansijskih izveštaja (drugi revizor treba da potvrdi da zna da će njegov rad biti korišćen pri reviziji konsolidovanih finansijskih izveštaja, da je poštovao etičke norme, da je izvršio reviziju u skladu sa važećim standardima, da je u upitniku dao sve informacije od kojih zna za reviziju konsolidovanih finansijskih izveštaja).
3. Upitnik (koji sadrži osnovne napomene o upitniku i listu pitanja koja mogu biti grupisana u sledeće delove: Opšti deo, Računovodstvene politike, Interne kontrole, Imovina, Zalihe, Ugovori o izgradnji u toku, Kapital, Obaveze, Porezi, Pontecijalna sredstva i obaveze, Prihodi i rashodi, Povezana pravna lica, Unutar-grupne transakcije, Ulaganja u pridružena pravna lica i zajedna ulaganja, Konsolidovani finansijski izveštaji, Događaji nakon datuma bilansa stanja, Finansijski izveštaji, Revizorski izveštaj).
4. Upitnik o nezavisnosti drugog revizora (koji pruža potvrdu nezavisnosti drugog revizora od klijenta u pogledu finansijskih, ličnih i drugih odnosa).

Ako se neki od zavisnih pravnih lica nalazi u inostranstvu, onda je neophodno predvideti i specifične procedure za reviziju koje bi mogle imati sledeću formu:

- a. Proveriti registraciju kapitala zavisnog pravnog lica kod državnog organa (npr. Ministarstva za ekonomske odnose sa inostranstvom).
- b. Utvrditi kurs izveštajne valute zavisnog pravnog lica na dan bilansa.
- c. Utvrditi metodologiju izračunavanja prosečnog kursa za bilans uspeha (na osnovu dnevnih kurseva, prosečnih mesečnih kurseva i sl).
- d. Ako se datum izveštavanja inostranog zavisnog pravnog lica razlikuje od datuma konsolidovanih finansijskih izveštaja, proveriti da li su sastavljeni dodatni finansijski izveštaji na datum konsolidovanih finansijskih izveštaja.
- e. Prekontrolisati preračun finansijskih izveštaja u izveštajnu valutu konsolidovanih finansijskih izveštaja.
- f. Pregledati reklasifikaciju na konsolidovane bilansne šeme.

14.3.2 Sprovođenje procedure u reviziji konsolidovanih finansijskih izveštaja

Faza planiranja revizije ima upravo za cilj definisanje revizijskog programa koje sadrže detaljne procedure testova koje treba sprovesti u cilju sticanja uveravanja o finansijskim izveštajima koji su predmet revizije. Specifično pitanje koje treba biti razmotreno prilikom revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja je vreme kada će date procedure biti sprovedene. U tom kontekstu, revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja treba biti svestan uticaja eventualnih grešaka i neizvesnosti koje utiču na konsolidovane finansijske izveštaje:

- I Svaka greška i neizvesnost koja je utočena u reviziji pojedinačnih finansijskih izveštaja prav-

nih lica koja ine deo grupe za konsolidaciju uti e i na pojedina ne i na konsolidovane finansijske izveštaje.

- II Greške u eliminacijama prilikom konsolidacije uti u samo na konsolidovane finansijske izveštaje.

I O igledno je da eventualne nepravilnosti u pojedina nim finansijskim izveštajima imaju dvostruki negativan efekat. Budu i da cilj revizije nije pronalaženje grešaka (što i revizori sami esto pogrešno shvataju) ve izražavanje adekvatnog mišljenja o finansijskim izveštajima, najdelotvojniji pristup bio bi da se nepravilnosti u pojedina nim finansijskim izveštajima spre e tako što e revizijske procedure testiranja biti sprovedene nakon sastavljanja pojedina nih finansijskih izveštaja, a pre njihovog obelodanjivanja. Na ovome je naravno može insistirati samo ukoliko revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja vrši i reviziju pojedina nih finansijskih izveštaja. Ako reviziju pojedina nih finansijskih izveštaja vrši drugi revizor, tada se revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja nalazi u nelagodnoj situaciji da ne može sprovesti reviziju konsolidovanih finansijskih izveštaja sve dok se ne završe sve revizije pojedina nih finansijskih izveštaja što otežava planiranje i sprovo enje procedura revizije konsolidacije.

II Što se ti e revizije eliminacija, za ove procedure se preporu uje da se sprovedu pre obelodanjivanja i predaje konsolidovanih finansijskih izveštaja, naravno ukoliko revizorska firma raspolaže dovoljnim ljudskim resursima da može u uslovima velikih vremenskih ograni enja da sprovede sve neophodne procedure u datom trenutku.

14.3.3. Izveštavanje o reviziji konsolidovanih finansijskih izveštaja

Izveštavanje o rezultatima revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja vrši se u skladu sa zahtevima Me unarodnog standarda revizije 600 – „Formiranje mišljenja i izveštavanje o finansijskim izveštajima“¹⁰.

Prilikom razmatranja mišljenja o konsolidovanim finansijskim izveštajima, potrebno je uzeti u obzir slede a pitanja:

- I Ako je revizija zavisnih pravnih lica vršena od strane drugog revizora, da li je revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja došao do zaklju ka da može da se pouzda u rad drugog revizora?
- II Da li je vršena revizija pojedina nih finansijskih izveštaja zavisnih pravnih lica?
- III Koji je efekat grešaka i neizvesnosti koje su utvr ene prilikom revizije pojedina nih finansijskih izveštaja?
- IV Koji je efekat grešaka i neizvesnosti koje su utvr ene prilikom provere sprovedenih eliminacija?
- V Kako treba da izgleda izveštaj revizora o konsolidovanim finansijskim izveštajima kojim bi bile obuhva ene specifi nosti konsolidacije?

¹⁰ IFAC: International Statements on Audit and Quality Control, www.ifac.org, 2009, str. 670-698

I Ako je, na osnovu komunikacije sa drugim revizorom i drugih informacija, došao do zaključka da drugi revizor ima profesionalni ugled i da je izvršio reviziju zavisnog pravnog lica prema zahtevima revizijskih standarda, tada revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja može u potpunosti koristiti sve rezultate rada drugog revizora kao da je sam vršio reviziju. U protivnom, ako revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja zaključuje i da ne može da se pouzda u rad drugog revizora, a sam nije u mogućnosti da izvrši reviziju, treba da izrazi mišljenje sa rezervom ili da se uzdrži od davanja mišljenja, pošto postoji ograničenje obima revizije.

II Ukoliko revizija pojedinačnih finansijskih izveštaja zavisnog pravnog lica nije vršena (najčešće je razlog je da zakonom nije predviđena obaveza vršenja revizije) tada je ova situacija analogna situaciji kada revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja dođe do zaključka da ne može da se pouzda u rad drugog revizora. U datim okolnostima se, dakle, od revizora konsolidovanih finansijskih izveštaja očekuje da izrazi odgovarajuće mišljenje uvažavajući činjenicu da postoji neizvesnost zbog pojedinačnih izveštaja koji nisu verifikovani revizijom.

III Svako pitanje koje je naglašeno u revizorskim izveštajima o pojedinačnim finansijskim izveštajima pravnih lica koja su deo grupe za konsolidaciju (skretanje pažnje, rezerva, uzdržavanje, negativno mišljenje) mora biti razmotreno prilikom formiranja mišljenja o konsolidovanim finansijskim izveštajima. Pitanje koje se često postavlja prilikom formiranja mišljenja o konsolidovanim finansijskim izveštajima je da li svaka modifikacija koja je izneta u mišljenju o pojedinačnim finansijskim izveštajima automatski zahteva i modifikaciju u revizorskom izveštaju o konsolidovanim finansijskim izveštajima. Ovde treba imati u vidu da značajna pitanja koja zahtevaju modifikaciju zavisi od materijalnosti koja se određuje u fazi planiranja revizije na nivou finansijskih izveštaja. Materijalnost kod konsolidovanih finansijskih izveštaja se, kao što smo videli, određuje na osnovu bilansnih suma iskazanih u konsolidovanim finansijskim izveštajima, nezavisno od pojedinačnih finansijskih izveštaja. To znači da postoji mogućnost, na primer ako je zavisno pravno lice malo, da njegovo poslovanje nema značajan efekat na nivou grupe za konsolidaciju, odnosno da greška u pojedinačnim finansijskim izveštajima za dato zavisno pravno lice, na nivou konsolidovanih finansijskih izveštaja ne zahteva rezervu.

IV Uticaj nepravilnosti u postupcima eliminacije prilikom sastavljanja konsolidovanih finansijskih izveštaja takođe se određuje na osnovu materijalnosti na nivou konsolidovanih finansijskih izveštaja. Tako se u praksi može desiti da osoblje matičnog pravnog lica prilikom sastavljanja konsolidovanih finansijskih izveštaja pogrešno primeni MRS 27 – Konsolidovani i pojedinačni finansijski izveštaji, te da pogrešno utvrdi iznose za eliminaciju, ali da je obim unutar-grupnih odnosa toliko mali (npr. izmeđusobni i zavisnog pravnog lica nema poslovanja veći isključivo postoje vlasnički odnosi), da se prilikom revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja može izraziti pozitivno mišljenje uz skretanje pažnje.

V Forma revizorskog izveštaja definisana je prema zahtevima MSR 600 i MSR 700. Prilikom revizije konsolidovanih finansijskih izveštaja potrebno je naglasiti da su predmet revizije konsolidovani finansijski izveštaji što može biti utinjeno na sledeći način:

Prikaz 81.
Revizorski
izveštaj o
konsolidovanih
finansijskim
izveštajima

Skupštini akcionara "ABC" d.o.o. Novi Sad

IZVEŠTAJ NEZAVISNOG REVIZORA

Obavili smo reviziju konsolidovanog bilansa stanja matineg društva „ABC“ d.o.o. Novi Sad i njegovih zavisnih društava (u daljem tekstu "Grupa") sa stanjem na dan 31. decembra 2009. godine i odgovarajućeg konsolidovanog bilansa uspeha, konsolidovanog izveštaja o promenama na kapitalu i konsolidovanog izveštaja o tokovima gotovine za godinu koja se završava na taj dan, te pregled značajnih računovodstvenih politika i napomena uz finansijske izveštaje.

Odgovornost rukovodstva za konsolidovane finansijske izveštaje

Rukovodstvo je odgovorno za sastavljanje i objektivnu prezentaciju ovih konsolidovanih finansijskih izveštaja u skladu sa računovodstvenim propisima Republike Srbije. Ova odgovornost obuhvata: osmišljavanje, primenu i održavanje internih kontrola koje su relevantne za sastavljanje i objektivnu prezentaciju konsolidovanih finansijskih izveštaja koji ne sadrže pogrešne informacije od materijalnog značaja, nastale usled neregularnosti ili greške; odabir i primenu odgovarajućih računovodstvenih politika, kao i korišćenje najboljih mogućih računovodstvenih procena.

Odgovornost revizora

Naša odgovornost je da izrazimo mišljenje o priloženim konsolidovanim finansijskim izveštajima na osnovu obavljene revizije. Reviziju smo obavili u skladu sa Međunarodnim standardima revizije i Zakonom o računovodstvu i reviziji Republike Srbije. Ovi standardi nalažu usaglašenost sa etičkim principima i da reviziju planiramo i obavimo na način koji omogućava da se, u razumnoj meri, uverimo da konsolidovani finansijski izveštaji ne sadrže pogrešne informacije od materijalnog značaja.

Revizija uključuje sprovođenje postupaka u cilju pribavljanja revizijskih dokaza o iznosima i informacijama obelodanjenim u konsolidovanim finansijskim izveštajima. Odabrani postupci su zasnovani na proceni rizika revizora, uključujući i procenu rizika materijalno značajnih grešaka sadržanih u konsolidovanim finansijskim izveštajima, nastalih usled neregularnosti ili greške. Prilikom procene ovih rizika, revizor razmatra interne kontrole koje su relevantne za sastavljanje i objektivnu prezentaciju konsolidovanih finansijskih izveštaja, u cilju osmišljavanja najboljih mogućih računovodstvenih procedura, ali ne u cilju izražavanja mišljenja o efikasnosti sistema internih kontrola pravnog lica. Revizija, takođe, uključuje ocenu primenjenih računovodstvenih politika i vrednovanje značajnih procena koje je izvršilo rukovodstvo, kao i ocenu opšte prezentacije konsolidovanih finansijskih izveštaja.

Smatramo da su revizijski dokazi koje smo pribavili dovoljni i odgovarajućim i da obezbeđuju razumno osnovu za izražavanje našeg mišljenja.

Mišljenje bez rezerve

Po našem mišljenju konsolidovani finansijski izveštaji **istinito i objektivno** prikazuju finansijski položaj Grupe na dan 31. decembra 2009. godine kao i rezultat poslovanja, promene na kapitalu i novane tokove za godinu koja se završava na taj dan, u skladu sa računovodstvenim propisima Republike Srbije.

Beograd, 07.07.2010. godine

Ovlašćeni revizor,

XXXXXXXXXXXXXXXXXX

Navedeni Meunarodni standardi revizije ne bave se pitanjima dodatnih obelodanjanja koja mogu biti priložena uz mišljenje revizora. Uvažavaju i specifičnosti konsolidacije finansijskih izveštaja, prateće informacije mogle bi sadržavati:

- a. Priložene konsolidovane finansijske izveštaje i raunovodstvene politike.
- b. Informaciju o tome koji grupu za konsolidaciju (koja pravna lica i koliki su vlasnički udeli).
- c. Opis metode konsolidovanja.
- d. Informaciju da je korišten rad drugog revizora i kakvo je mišljenje izraženo o pojedinačnim finansijskim izveštajima.
- e. Sprovedene eliminacije u postupku konsolidovanja.

a. U praksi revizorskih firmi je uobičajeno da se uz mišljenje revizora prilože finansijski izveštaji koji su bili predmet revizije. U tom smislu, nakon dela revizorskog izveštaja koje sadrži mišljenje o konsolidovanim finansijskim izveštajima, revizor može prikazati konsolidovani bilans stanja, konsolidovani bilans uspeha, konsolidovani bilans novanih tokova, konsolidovani izveštaj o promenama na kapitalu i napomene uz konsolidovane finansijske izveštaje, kao i raunovodstvene politike (po pravilu raunovodstvene politike matičnog pravnog lica) koje su korištene prilikom konsolidacije.

b. Sveobuhvato razumevanje revizorskog mišljenja nije moguće ukoliko korisnik revizorskog izveštaja nema informaciju o tome koja pravna lica čine grupu za konsolidaciju. Zbog toga je poželjno da revizorski izveštaj pruži datu informaciju. To može biti učinjeno na sledeći način:

Prikaz 82.

Osnovni podaci o grupi za konsolidaciju u revizorskom izveštaju

<p>Grupnu za konsolidaciju čine:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. matično pravno lice – »ABC« d.o.o. Novi Sad 2. zavisno pravno lice – »Grafika« d.o.o. Budimpešta <p>Matično pravno lice poseduje 71,05% akcija zavisnog društva.</p> <p>1. Matično pravno lice Osnovni podaci o matičnom pravnom licu (godina osnivanja, registracija, delatnost, matični broj...)</p> <p>2. Zavisno pravno lice Osnovni podaci o zavisnom pravnom licu (godina osnivanja, registracija, delatnost, matični broj, od kada ulazi u grupu za konsolidaciju...)</p>
---

c. Opis metode konsolidovanja može biti dat u okviru raunovodstvenih politika ili naglašen u posebnom odeljku. Metod konsolidovanja može biti naveden na sledeći način:

Prikaz 83.

Metod konsolidovanja u revizorskom izveštaju

<p>Prilikom izrade konsolidovanog finansijskog izveštaja za matično pravno lice i zavisno pravno lice primenjen je metod potpunog konsolidovanja.</p> <p>Pošto je zavisno pravno lice iz inostranstva, prilikom konsolidovanja izvršeno je prevođenje izveštaja zavisnog pravnog lica iz forinti u dinare tako što su pozicije bilansa stanja pretvorene zaključnim kursom na dan bilansa, a pozicije bilansa uspeha prema prosečnom kursu za period 25.09. – 31.12.2009. godine budući da je zavisno pravno lice stečeno 25.09.2009. godine.</p> <p>Finansijski izveštaji zavisnog pravnog lica su sastavljeni prema važećim nacionalnim standardima, a za potrebe konsolidovanja izvršena je njihova reklasifikacija u propisane bilansne šeme u Republici Srbiji.</p> <p>U konsolidovanim finansijskim izveštajima za 2009. godinu nisu prezentovani podaci za prethodnu godinu s obzirom da je do formiranja grupe za konsolidaciju došlo u toku 2009. godine.</p>
---

d. Informacija da je korišćen rad drugog revizora može biti deo revizorskog izveštaja. Navođenje imena drugih revizora ne treba shvatiti kao prebacivanje odgovornosti za deo posla na drugog revizora budući da revizor konsolidovanih finansijskih izveštaja ima potpunu odgovornost za izraženo mišljenje o konsolidovanim izveštajima, već kao davanje celovite informacije o tome kako je revizija izvršena. Obelodanjivanje može biti izvršeno na sledeći način:

Prikaz 84.

Informacija o revizoru pojedinačnog finansijskog izveštaja u revizorskom izveštaju

Nezavisna revizorska kuća »Auditor« Budimpešta izvršila je reviziju finansijskih izveštaja zavisnog pravnog lica i izrazila mišljenje bez rezervi.

e. Prikaz eliminacija omogućuje uvid u poslovanje između pravnih lica koja su članovi grupe za konsolidaciju što se ne vidi iz konsolidovanih finansijskih izveštaja, a može biti izuzetno značajno u razumevanju poslovanja između povezanih pravnih lica (i u skladu je sa ciljevima zbog kojih se i vrši konsolidacija). Sprovedene eliminacije mogu biti date:

1. u formi finansijskih izveštaja koje sadrže kolone za pojedinačne finansijske izveštaje, eliminacije i zbirnu kolonu koja odgovara iznosima iskazanim u konsolidovanim finansijskim izveštajima za tekuću godinu (što može biti prikazano na sledeći način):

Prikaz 85.

Informacije o postupku konsolidacije u revizorskom izveštaju

POZICIJA	"ABC" d.o.o. Novi Sad	"Grafika" d.o.o. Budimpešta	Eliminacije	Konsolidovani bilans stanja za tekuću godinu
Aktiva				
A. Stalna imovina	75.394	5.777	(6.945)	74.226
I. Nematerijalna ulaganja	58			58
II. Nekretnine, postrojenja, oprema i biološka sredstva	63.076	5.777		68.853
1. Nekretnine, postrojenja i oprema	63.076	5.777		68.853
...				

2. u formi dodatnih tabela i informacija koje daju prikaz eliminacija i objašnjenja razloga za eliminaciju (što može biti prikazano na sledeći način):

Prikaz 86.
Informacije o
postupku
konsolidacije u
revizorskom
izveštaju

KONSOLIDOVANJE KAPITALA

R.br.	Pravno lice	Iznos u eš a u kapitalu	Iznos udela u osnovnom kapitalu	Razlika (4-3)
1	2	3	4	5
1	ABC, d.o.o. N. Sad	67.922		
2	Grafika, d.o.o. Budimpešta		67.922	
Ukupno (1+2)		67.922	67.922	

Prilikom konsolidovanja finansijskih izveštaja, Društvo je isključilo u eš a u kapitalu u aktivni i osnovni kapital u pasivi u vrednosti od 67.922 hiljade dinara.

Bibliografija

---

1. Dr Mirko Andri : **Revizorska etika u SAD**, Ra unovodstvo br. 1, Beograd, 1995.
2. Dr Mirko Andri : **Informacione tehnologija i revizija**, Knjigovodstvo br. 11, Beograd, 1995.
3. Dr Mirko Andri : **Revizija kao profesija, veština i teorija**, Knjigovodstvo br. 1-2, Beograd, 1996.
4. Dr Mirko Andri , dr Jelena Konar: **Etika kao determinanta razvoja menadžmenta**, Zbornik radova SYMORG, Vrnjačka banja, 1996.
5. Dr Mirko Andri : **Uloga revizije u funkciji upravljanja preduzećem**, Zbornik radova, Zlatibor, 1996.
6. Dr Mirko Andri : **Savremeni menadžment i revizija**, Direktor br. 10, Beograd, 1994.
7. Dr Mirko Andri : **Kontrola i revizija**, skripta, Ekonomski fakultet Subotica, 1994.
8. Dr Mirko Andri , Dr Đoko Malešević : **Uloga revizije u transformisanoj privredi**, Ekonomske teme 1-2, Ekonomski fakultet Niš, 1995.
9. Dr Mirko Andri , Dr Đoko Malešević : **Profesionalna etike revizije u funkciji vrednovanja računovodstvenih informacija**, Ekonomski fakultet Niš, 1995.
10. Dr Mirko Andri , dr Zvonimir Marović , dr Radmilo Todosijević : **Investicije**, Ekonomski fakultet Subotica, 1993.
11. Dr Mirko Andri : **Revizija - novo zanimanje**, Zbornik radova sa 10. međunarodnog naučnog skupa "Savremeni problemi upravljanja finansijama i računovodstveni informacioni sistemi, Ekonomski fakultet Subotica, 1992.
12. Dr Mirko Andri , Dejan Jakšić : **Potreba za organizovanjem interne revizije u preduzeću**, Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici br. 4, Subotica, 1999.
13. Dr Mirko Andri , Dejan Jakšić : **Revizija računovodstvenih izveštaja u procesu globalizacije**, SymOrg – zbornik radova, Fakultet organizacionih nauka, Beograd, 2000.
14. Dr Mirko Andri , Dejan Jakšić : **Izveštaj revizora o računovodstvenom izveštaju**, zbornik radova sa IV Simpozijuma računovođa i revizora Republike Srpske, Banja Vrućica, 2000.
15. Dr Mirko Andri , Dejan Jakšić : **Uticaj informacionih i telekomunikacionih tehnologija na reviziju računovodstvenih izveštaja**, Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici br. 6, Subotica, 2001.
16. Dr Mirko Andri , Dejan Jakšić : **Misija Američkog instituta ovlašćenih javnih računovođa (AICPA) u reviziji**, Revizor 14/2001, Institut za ekonomiku i finansije, Beograd, 2001.
17. Dr Mirko Andri , Dejan Jakšić : **Aplikativne kontrole**, Revizor 15/2001., Institut za ekonomiku i finansije, Beograd, 2001.
18. Dr Mirko Andri , Dejan Jakšić : **Revizija javnih rashoda**, zbornik radova sa V Simpozijuma računovođa i revizora Republike Srpske, Banja Vrućica, 2001.
19. Dr Mirko Andri , mr Dejan Jakšić : **Revizijske procedure za procenu kontrolnog rizika**, Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici br. 7 , Subotica, 2002.

20. Dr Mirko Andri , mr Dejan Jakši : **Kodeks profesionalnog ponašanja**, Revizor 18/2002, Institut za ekonomiku i finansije, Beograd, 2002.
21. Dr Mirko Andri , mr Dejan Jakši : **Revizija ra unovodstvenih izveštaja banaka**, Strategijski menadžment 2-3/2002, Ekonomski fakultet, Subotica, 2002.
22. AICPA: **Codification of Statements on Auditing Standard**, AICPA, New York, 2001.
23. Albert J. Marcell Jr., Saly Chan: **EDI security control and audit**, Artech House, Boston, 1993
24. Alvin A. Arens, James K. Loebbecke: **Auditing – an Integrated Approach**, Prentice Hall, New Jersey, 2000.
25. American Accounting Association – The Committee on Basic Auditing Concepts: **A Statement of Basic Auditing Concepts**, Accounting Review – Supplement, Sarasota, 1972.
26. Andrew Chambers and John M. Court: **Computer Auditing**, Pitman Publishing, London, 1991.
27. Andrew Chambers, Georges M. Selim, Gerald Vinten: **Internal Auditing**, Pitman Publishing, London, 1987.
28. Andrew Chambers, Graham Rand: **The Operational Auditing Handbook**, John Wiley&Sons, Chichester, 1997.
29. Brenda Porter, Jon Simon, David Hatherly: **Principles of External Auditing**, John Wiley&Sons, Chichester, 1996.
30. Charles W. Schandl: **Theory of Auditing – Evaluation, Investigation and Judgement**, Scholars Book Co., Houston, 1978.
31. Clyde P. Stickney, Roman L. Weil: **Financial Accounting**, The Dryden Press, SAD, 2000.
32. D. Flint: **Philosophy and Principles of Auditing: An Introduction**, Macmillan, England, 1988.
33. Dan M. Guy, Douglas R. Carmichael, O. Ray Whittington: **Audit Sampling: an Introduction**, John Wiley&Sons, New York, 1998.
34. David Cairns: **Vodi za primjenu Medjunarodnih ra unovodstvenih standarda**, prevod, Faber&Zgombi , Hrvatska, 1995.
35. David D: **Auditing, Concept and Standards**, South - Western Publising, 1989.
36. David N. Ricchiute: **Auditing and Assurance Services**, South-Western College Publishing, SAD, 1998.
37. Doland A. Leslie, Albert D. Teitlebaum, Rodney J. Anderson: **Dollar-unit Sampling: A Practical Guide for Auditors**, Pitman, London, 1980.
38. Donald A. Watne, Peter B. B. Turney: **Auditing EDP Systems**, Prentice Hall, SAD, 1998.
39. Donald H. Taylor, G. William Glezen: **Auditing: an Assertions Approach**, John Wiley&Sons, New York, 1997.
40. Douglas R. Carmichael: **Auditing Concepts and Methods**, McGraw-Hill, 2000.
41. Dejan Jakši : **Revizijske procedure za procenu kontrolnog rizika u okruženju kompjuterskih informacionih sistema**, magistarska teza, Subotica, 2001.
42. Dejan Jakši : **Koncepti savremene revizije finansijskih izveštaja**, doktorska disertacija, Subotica, 2004.
43. Mr Dejan Jakši : **Fer prezentacija ra unovodstvenih izveštaja - uniformnost vs. fleksibilnost**, Ra unovodstvo 5-6/2003, Ra unovodstvena praksa, Beograd, 2003.
44. Mr Dejan Jakši : **Koncept dužne profesionalne pažnje u reviziji**, Revizor 25/2004, Institut za ekonomiku i finansije, Beograd, 2004.
45. Dr Dejan Jakši : **Standardizacija finansijskog izveštavanja**, Zbornik radova sa XXXV Simpozijuma ra unovo a i revizora Srbije, Zlatibor, 2004.
46. Dr An eko Lojpur, Mirjana Kuljak: **Menadžment**, Ekonomski fakultet Podgorica, 1995.

47. Dr Bogoljub Vitorovi : **Zakonska regulativa nezavisne ra unovodstvene revizije u Nema koj**, Knjigovodstvo br. 6, Beograd, 1995.
48. Dr Bogoljub Vitorovi : **Kontrola i revizija** (u knjizi) dr D. Jovanovi : Analiza poslovanja preduze a sa kontrolom i revizijom, Beograd, 1989.
49. Dr Bogoljub Vitorovi : **Metodologija vrednovanja efikasnosti usluga i me usobne saradnje interne i eksterne revizije u SAD i Kanadi**, Knjigovodstvo br. 12, Beograd, 1995.
50. Dr Dragan Krasulja: **Finansijska efikasnost investicija, analiza kapitalisti kog sistema**, Nau na knjiga, 1975.
51. Dr Dragiša Gvozdenovi : **Ekonomska efikasnost strategija preduze a**, Monografija, Ekonomski fakultet Niš, 1995.
52. Dr Dušan S. Milojevi : **Revizori u znaku justicije, SRRS, Beograd**, 2000.
53. Dr Jelena Kon ar: **Menadžment maloprodaje**, Ekonomski fakultet Subotica, 1995.
54. Dr Jovan Rodi : **Poslovne finansije i procenjivanje vrednosti preduze a**, Ekonomika, Beograd, 1994.
55. Dr Jovan Rodi : **Poslovne finansije**, Ekonomika, Beograd, 1991.
56. Dr Jovan Rodi : **Teorija i analiza bilansa**, Privrednik, Beograd, 1997.
57. Dr Marko Petrovi : **Osma Direktiva Evropske ekonomske zajednice**, prevod, Knjigovodstvo br. 2, 1992.
58. Dr Miloš Blaži , Dr Vaso Dragovi : **Opšta statistika - osnovi i analiza**, Savremena administracija, Beograd, 1991.
59. Dr Milutin Stojkovi : **Statistika u ekonomiji**, Ekonomski fakultet Subotica, 1990.
60. Dr Ne o Balaban i dr: **Principi informatike**, Savremena administracija, Beograd, 1994.
61. Dr Ne o Balaban, dr Živan Risti : **Sistemi podrške odlu ivanja**, Ekonomski fakultet Subotica, 1998.
62. Dr Nenad Vunjak: **Finansijski menadžment**, Ekonomski fakultet Subotica, 1995.
63. Dr Slavoljub Marti : **Kontrola i revizija**, Ekonomski fakultet Beograd, 1987.
64. Dr Stevan Kukole a: **Organizacioni poslovni leksikon izraza, pojmova i metoda**, Zavod za ekonomske ekspertize, Beograd, 1990.
65. Dr edovimir Ljubojevi : **Marketing usluga**, drugo izdanje, Institut za tržišna istraživanja, Beograd, 1996.
66. Emile Woolf: **Auditing Today**, Prentice Hall, Great Britain, 1997.
67. Erhard Zimmermann: **Revision und Kontrollen Betriebswirtschaft liche Forshung und Praxis**, 1963.
68. F.dr Leitner: **Die kontrolle in konfmanniscken Unternehmungen**, Frankfurt/M 1934
69. Frederick Gallegos, Daniel P. Manson, Sandra Allen-Senft: **Information Technology Control and Audit**, Auerbach, SAD, 1999.
70. G.dr Danert: **Betriebskontrollen**, Essen, 1952.
71. George Bodnar: William S. Hopwood, **Accounting Information Systems**, Prentice Hall, 1998.
72. Gordon B. Davis: **Auditing and EDP**, New York, 1983.
73. Graham W. Cossarat: **Modern Auditing**, John Wiley&Sons, Chichester, 2000.
74. Harold Koontz, Richard Gable: **Public control of economic enterprice**, Mc Graw Hill book Company Inc, New York, 1956.
75. IFAC Ethics Committee: **Code of Ethics for Professional Accountants**, IFAC, 2003.
76. James A. Hall: **Information Systems Auditing and Assurance**, South-Western College Publishing, SAD, 2000.
77. James K. Loebbecke: **The Auditor**, Prentice Hall, New Jersey, 1999.

78. K. Žager, L. Žager: **Ra unovodstveni standardi, finansijski izvještaji i revizija**, Inženjerski biro, Hrvatska, 1998.
79. Kennet C. Laudon, Jane Laudon: **Information Systems and the Internet**, The Dryden Press, SAD, 1998.
80. Ljubomir Stankovi : **Osvrt na Me unarodni standard revizije 10 - Uvažavanje rada interne revizije od strane eksternog revizora**, Knjigovodstvo br. 10, SRRS, Beograd, 1995.
81. Marshall B. Romney, Paul John Steinbart: **Accounting Information Systems**, Prentice Hall, 2000.
82. **Me unarodni revizorski standardi - prevod**, Savez ra unovo a i revizora Srbije, Beograd, 1998.
83. **Me unarodni standardi revizije**, prevod, SRRRS, Banja Luka, 2000.
84. Milan Vujaklija: **Leksikon stranih re i i izraza**, Prosveta, Beograd, 1954.
85. Miloš Sofrenovi : **O reviziji privrednih preduze a**, Beograd, 1935.
86. Mr Branko Krsmanovi : **Revizorsko ispitivanje pouzdanosti ra unovodstvenih internih kontrola u uslovima ra unarski podržanih informacionih sistema**. doktorska disertacija, Ekonomski fakultet Subotica, 1998.
87. **Odluka o minimumu obima, obliku i sadržaju ekonomsko-finansijske revizije i izveštaja o ekonomsko-finansijskoj reviziji za banke i druge finansijske organizacije**, Službeni list SRJ br. 62, 1993.
88. Philip G. Cottell, Terry M. Perlin: **Accounting Ethics: A Practical Guide for Professionals**, Quorum Books, New York, 1990.
89. **Program za samou enje - radne sveske 1-5**, ACCA, prevod, Savez ra unovo a i revizora Srbije, Beograd, 1992.
90. R. K. Mautz, Hussein A. Sharaf: **The Philosophy of Auditing**: American Accounting Association, 1961. godine.
91. R. K. Mautz: **Effect of Circumstances on the Application of Accounting Principles**, Financial Executives Research Foundation, New York, 1972.
92. Radmila Kova evi : **Revizija u tržišnom gospodarstvu**, Informator, Hrvatska, 1993.
93. **Revizorski priru nik**, Ministarstvo finansija FNRI, Uprava revizije, Beograd, 1950.
94. Rick Hayes, Arnold Schilder, Roger Dassen, Philip Wallage: **Principi revizije: Me unarodna perspektiva**, prevod sa engleskog jezika, Savez ra unovo a i revizora Republike Srpske, Banja Luka, 2002.
95. Robert S. Kay, CPA, Gerald Searfoss, DBA, CPA: **Handbook of accounting and auditing**, second edition, Warren, Gorham and Lamont, Boston, 1989.
96. Rodney J. Anderson: **The External Audit: Concepts and Techniques**, Copp Clark Pitman, Toronto, 1977.
97. Roy Dodge: **The Concise Guide to Auditing Standards and guidelines**, Chapman and Hall, London, 1990.
98. T.A. Lee: **Company Auditing: Concepts and Practices**, Institute of Chartered Accountants of Scotland, 1972.
99. Task Force on Rebuilding Public Confidence in Financial Reporting: **Rebuilding Public Confidence in Financial Reporting – an International Perspective**, IFAC, New York, 2003.
100. The Commission on Auditors' Responsibilities: **Report, Conclusions and Recommendations**, The Commission on Auditors' Responsibilities, New York, 1977.
101. Thomas D. Hubbard, Johnny R. Johnson, Ann B. Pushkin: **Auditing: Concepts, Standards, Procedures**, Dame Publications, Houston, 1986.

102. Timothy B. Bell, Frank O. Marrs, Ira Solomon, Howard Thomas: **Auditing Organizations Through a Strategic-Systems Lens**, KPMG Peat Marwick LLP, 1997.
103. Tom Lee: **Corporate Audit Theory**, Chapman and Hall, London, 1993.
104. **Trgovački zakonik za kraljevinu Jugoslaviju iz 1937. godine**, reprint, Mladost, Beograd, 1990
105. United States General Accounting Office: **Government Auditing Standards**, 1988.
106. Frano Kranjčević i dr: **Revizija i kontrola kod konvencionalne i automatske obrade podataka**, Informator, Zagreb, 1972.
107. Vincent M. O'Reilly and Co: **Montgomery's Auditing**, Eleventh Edition, New York, 1990.
108. Walter B. Meigs, O. Ray Whittington, Kurt Piny, Robert F. Meigs: **Principles of Auditing**, Ninth Edition, Boston, 1989.
109. Walter G. Kell, William C. Boynton: **Modern Auditing**, John Wiley & Sons, New York, 1992.
110. William C. Boynton, Raymond N. Johnson: Walter G. Kell, **Modern Auditing**, John Wiley & Sons, New York, 2001.